

DÜNYA ƏDƏBİYYATI
KLASSİKLƏRİ

**Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
İLHAM ƏLİYEVİN
"Dünya ədəbiyyatının görkəmli
nümayəndələrinin əsərlərinin
Azərbaycan dilində nəşr edilməsi haqqında"
2007-ci il 24 avqust tarixli
sərəncamı ilə nəşr olunur.**

O. HENRİ

SEÇİLMİŞ ƏSƏRLƏRİ

O.Henri. Seçilmiş əsərləri.

Bakı, "Şərq-Qərb" Nəşriyyat Evi, 2013, 424 səh.

ISBN 978-9952-32-112-8

Tərcüməçi:

ƏLİŞİRİN ŞÜKÜRLÜ

Ön sözün müəllifi:

ELNARƏ TOFLQQIZI

Rədaaktor:

NƏRGİZ CABBARLI

Korrektorlar:

AQŞİN MƏSİMOV

ELSEVƏR MURADOV

LƏTAFƏT SƏMƏDOVA

Mətn: Bakı Slavyan Universitetinin
nəşriyyatı

© "Şərq-Qərb" Nəşriyyat Evi, 2013

www.eastwest.az

www.fb.com/eastwest.az

PULA GÖRƏ YAZAN O.HENRİ

Dünya ədəbiyyatının ünlü simalarından olan O.Henri, daha çox, hekayələr ustası kimi məşhurdur. Çox ağır bir həyat yaşayan yazıçı dünyasını erkən dəyişsə də, özündən sonra adını əbədi olaraq yaşadacaq on cildlik bir irs qoyub getmişdir.

Onun əsl adı Uilyam Porterdir. 1862-ci ildə ABŞ-ın Şimali Karolina ştatında dünyaya gəlib. Həkim işləyən anası vərəm xəstəliyindən dünyasını dəyişəndən sonra üç yaşlı Uilyam nənəsinin himayəsində böyüyüb. Ailə faciəsi Uilyamın ciddi təhsil almasına, həm də sistemli müalicəsinə mane olub. Əvvəlcə bibisi Mariya Evelina Porterin məktəbində, daha sonra Lindsi liseyində oxuyan Uilyam 1881-ci ildə aptekdə işləməyə başlayıb. Uşaq yaşlarından dövrünün zəif əsərlərindən tutmuş dünya ədəbiyyatının klassiklərinə qədər müxtəlif janrlı bədii əsərləri sistemsiz şəkildə oxuyub. O.Henri tanındıqdan sonra oxuduğu çoxsaylı əsərlər arasında ən çox sevdiyi kitabların məhz “Mir bir gecə” və Robert Bertonun “Melanxoliya anatomiyası” olduğunu bildirmişdi.

Uşaqlıqdan tənəffüsləndən əziyyət çəkən Uilyam 1882-ci ildə Texasa gedir və bir həkim tanışının fermasında məskunlaşır. Hava dəyişkənliyinin səhhətinə müsbət təsir edəcəyini düşünən Uilyam düz yeddi il burada yaşayır. 1889-cu ildə isə Hyustona yollanır və “Post” qəzetində jurnalist kimi çalışmaqla bərabər, Milli Bankda xəzinədar işləyir.

Musiqi qruplarında fəal iştirakı və serenadalarda çıxışları onun gələcək ailə həyatının təməlini qoyur. Serenadada tanış olduğu varlı ailənin 17 yaşlı qızı Atol Estes ilə evlənən Uilyamın xoşbəxtlik arzuları ürəyində qalır. Estes vərəm xəstəliyinə yoluxur, əyləncəli həyata meyil göstərən Uilyamı isə xəzinədən oğurluq etməsini əsas gətirərək həbs edirlər.

1896-cı ildə zaminə buraxılan Uilyam məhkəmədən qaçır, əvvəlcə Yeni Orleanda, daha sonra isə Hondurasda gizlənir. Hondurasda gizləndiyi bir neçə ay müddətində yaradıcılıqla məşğul olan Uilyam ilk dəfə olaraq bu ölkə haqqında “banan respublikası” ifadəsini işlədir ki, sonradan bu söz dillərə düşür.

Həyat yoldaşının səhhətinin kəskinləşdiyini gören yazıçı, qızı Marqaretlə bərabər Atolu geriyə, atasının yanında yaşamağa göndərir. Ancaq bir müddətdən sonra, Atolun ölümlə çarpışdığı xəbərini alınca dərhal geri qayıdır və məhkəməyə təslim olur. Məhkəmə ailə vəziyyətini nəzərə alaraq, yenidən onu zaminə buraxır. Uilyam bu arada həyat yoldaşını itirir, 1898-ci ildə məhkəmənin hökmü ilə beş il azadlıqdan məhrum olunur və Ohayo ştatının federal həbsxanasına düşür.

Həbs olunandan sonra daha gərgin yazmağa başlayan Uilyamın əsərlərinin çap olunmasına adı heç yerdə çəkilməyən, yalnız “dost” olaraq göstərilən bir nəfər yardım edir. O.Henri imzasını götürən Uilyam Porteri dərc edən nəşriyyatlar isə onun məhbusluğundan heç bir halda xəbər tutmur.

1901-ci ildə özünü nizam-intizamlı apardığına görə vaxtından əvvəl türmədən buraxılan və artıq O.Henri kimi tanınan Uilyam arvadı Atolun ölümündən sonra Pitsburqa (Pensilvaniya ştatı) köçən ailənin yanına gəlir və artıq on bir yaşı olan qızı Marqareti tapır.

Bir ildən sonra müqavilə bağladığı nəşriyyatlara daha yaxın olmaq üçün Nyu-Yorka köçən O.Henrinin yaradıcılığının ən qaynar dövrü başlayır. Qısa müddətdə 381 hekayə yazır, hekayələrindəki kəskin süjet dəyişkənliyi, xarakterik və psixoloji obrazların rəğbətində səbəb olur və “O.Henri” imzası bütün Amerikada məşhurlaşır. Ancaq bu məşhurluğu və oxucular tərəfindən sevilməsi onu tənqidçilərin “qəzəbindən” qoruya bilmir.

1907-ci ildə uşaqlıqdan sevdiyi və uzun illərdən sonra yenidən qarşılaşdığı Sara Lindski Kolemənla ailə quran yazıçının ikinci nikahı da uğursuz olur. Alkoqollu içkilərə aludəçiliyi 1908-ci ildən başlayaraq, onun səhhətində mənfi təsirini göstərməyə başlayır. Cəhdlərinin heç bir bəhrə vermədiyini və O.Henrinin içkidən kənarlaşmadığını gören Sara 1909-cu ildə ayrılmaq qərarına gəlir. 1910-cu il iyunun 5-də isə yazıçı qaraciyər serrozu, şəkərli diabet və ürək genişlənməsi xəstəliklərindən vəfat edir.

Uilyam Porterin “O.Henri” təxəllüsü götürməsi araşdırıcıların uzun müddət müzakirə mövzusu olub. Yazıçı özü 1909-cu ildə “Nyu-York Tayms” qəzetinə verdiyi müsahibəsində bu barədə deyirdi ki, dostumdan təxəllüs götürməyimə yardımçı olmağını istədim. O təklif etdi ki, qəzet əlaq və siyahıdan ilk imzanı götürək. Aldığımız qəzetdə diqqətimi çəkən Henri imzası oldu. “Bəs adı nə edək? Mən kiçik, üç hərfdən çox olmayan ad istəyirəm” – dedim. Dostum məsləhət gördü ki, bəlkə, bir hərf olsun? Razılaşdım və onun təklifi ilə “O” baş hərfini ad olaraq qəbul etdim.

O.Henri öz adı ilə bağlı qəzetlərdən birinə verdiyi müsahibəsinə də aydınlıq gətirib: “Bir dəfə soruşdular ki, “O” adının açımı nədir? Mən də dedim ki, Olivye, fransızca Oliver. Mənim bir neçə hekayəm də buna görə Olivye Henri imzası ilə çap olundu”.

“Həyat yolu və başqa hekayələr” kitabının ön sözünün müəllifi Uilyam Trover isə yazırdı ki, həbsxanada olarkən nəzarətçilərdən Orrin Henrinin adını Porter özünə imza kimi götürüb.

Tanınmış yazıçı və alim Hay Devenport bir başqa versiya irəli sürür. Onun sözlərinə görə, “O” Porterin həbsxana həyatı yaşadığı Ohayo ştatının birinci hərfinin, ikinci və sonuncu iki hərf isə penitensiar xidmətin adının əksidir.

Bütün bu ehtimalların yaranmasının başlıca səbəbkarı isə əlbəttə ki, O.Henri özü idi. O, həmişə müsahibələrdən və geniş açıqlamalardan qaçır, keçmiş haqqında isə, ümumiyyətlə, danışmaq istəmirdi.

Yazıçı hələ sağ ikən “Gi de Mopassana amerikan cavabı” adını almışdı. Gözlənilməz sonluq, adi həyat səhnələrinin ifadəsi, kiçik hekayədə xarakter vermək qabiliyyəti onu oxucuların sevimlisinə çevirmişdi. O.Henrinin hekayələrinin “ağıllı hekayələr” adlanması da təsadüfi deyildi. Onun yaratdığı obrazlar arasında varlılar, kovboylar, bankirlər, siyasətçilər, həkimlər, aktyorlar və s. var idi. O, dünya ədəbiyyatında müxtəlif sosial təbəqələri təmsil edən şəxslərin xarakterini verməkdə mahir qələm sahiblərindən sayılır.

O.Henri həyatı boyu yalnız bir irihəcmli əsər yazıb: “Kral və kələm”. Bu roman 1904-cü ildə çap olunub. Ancaq əlbəttə ki, ona dünya şöhrəti qazandıran kiçik həcmli hekayələridir.

Ailə həyatına və yaşam tərzinə rəğmən, onun istedadı və uğuru müzakirə obyektı deyil. Bütün araşdırıcılar O.Henrinin təkə

ədəbi uğurunu deyil, həm də hər yazıçının təkbaşına öhdəsindən gələ bilməyəcəyi bir işi gördüyünü – “ədəbi tip” yaratdığını qəbul edirlər.

Həftədə sistemli olaraq, ən azı, bir hekayə yazan yazıçı isə yaradıcılığına “adi iş kimi” baxdığını deyirdi: “Hekayələrim ev kirəsini verməyim, yeməyim və geyinməyim üçün pul qazanmaq vasitəmdir. Mənim yazmağım üçün başqa heç bir səbəb yoxdur”.

Ölümündən sonra onun yaradıcılığı daha yüksək qiymətləndirilməyə başlandı və 1918-ci ildə “O.Henri mükafatı” təsis olundu. Hər il yaradıcı adamlara təqdim edilən bu mükafat mütəbərliyinə görə xüsusi seçilir.

1920-ci ildən sonra isə onun yaradıcılığı iş adamlarının diqqətini çəkdi, əsərlərinin sistemli olaraq dərci və satışı təşkil edildi, kollec və universitetlərdə O.Henri irsinin tədrisinə qərar verildi.

O.Henrinin ölümünün 100 illiyində doğulduğu Şimali Karolina ştatının Qrinsburq şəhərində, gəncliyini yaşadığı Texasda ev muzeyləri açılıb, ömrünü başa vurduğu Nyu-Yorkdakı mənzilində hər il bu yazıçının əsərlərinin toplusu hazırlanır.

Elnarə Tofiqqızı

HEKAYƏLƏR

VOLXVLARIN HƏDİYYƏSİ

Bir dollar səksən yeddi sent... Olanı bu idi. Altmış senti xırda pullardan ibarət idi. Bu birsentliklərlə baqqal, göyərtisatan, qəssabla alver etdikdə, qənaətcilliyinin səssiz narazılığa səbəb olduğunu hiss edərək qulaqlarına qədər qızarırdı. Della pulları üç dəfə saydı: bir dollar səksən yeddi sent. Sabah isə milad bayramı idi.

Köhnə taxta uzanıb hönkürtü ilə ağlamaqdan başqa çarə yox idi. Della da belə etdi. Görəsən, bu fəlsəfi fikir haradan meydana çıxıb ki, guya, həyat göz yaşlarından, ahlardan və təbəssümlərdən ibarətdir, özü də, guya, ahlardan daha çoxdur?..

Gəlin ev sahibinin başının qarışmasından istifadə edib evi nəzərdən keçirək: mebellə təchiz edilmiş, həftəsi səkkiz dollara balaca bir mənzil... Məsələ təkcə buradakı mənzərənin kasıblıqdan xəbər verməsində deyil. Daha çox sükut içində bədbəxtliyin hökm sürməsi diqqəti çəkirdi. Aşağıda, giriş qapısının üstündəki məktub qutusuna bu vaxta kimi bir dənə də olsun məktub salınmamış, elektrik zənginin düyməsinə bir insan övladı belə toxunmamışdı. Oraya üstündə belə bir yazı olan kağız vurulmuşdu: "*M-r Ceyms Dillinqhem Yunq*". "*Dillinqhem*" sahib həftədə otuz dollar aldığı fıravan dövrlərdə onun adı bir-birindən aralı hərflərlə yazılır, xeyli yer tuturdu. İndi gəliri iyirmi dollara düşdüüyü üçün "*Dillinqhem*" sözündəki hərflər sönük təsir bağışlıyırdı. Sanki, ciddi şəkildə qərara alınmışdı ki, "*D*"-nin qısaldılıb iddiasız şəkildə salınması daha münasibdir. Mister Ceyms Dillinqhem Yunq evə gəldiyi zaman onu, həmişə olduğu kimi, "*Cim!*" sədası və artıq sizə Della kimi təqdim olunan mis-sis Ceyms Dillinqhem Yunqun mehriban qucağı qarşılıyırdı. Belə bir qarşılama, doğrudan da, çox gözəldir.

Della ağlamağı kəsdli və yanaqlarını pudraladı. İndi o, pəncərənin qarşısında dayanıb, boz həyəti əhatə edən boz divanın üstündə gəzişən boz pişiyi məyus-məyus seyr edirdi. Sabah

Milad bayramıdır, amma Cimə hədiyyə almaq üçün onun cəmi bir dollar səksən yeddi sent pulu var! Uzun aylar hər sentə qənaət etməklə, nəhayət, artıra bildiyi məbləğ bu idi. Həftəyə iyirmi dollarla uzağa getmək mümkün deyil. Xərclər onun hesabladığından artıq alınır. Həmişə elə olur. İndi isə Cimə hədiyyə almaq üçün cəmi bir dollar səksən yeddi sent pulu var! Onun Cimi üçün! Milad günü ona bağışlayacağı hədiyyə barədə düşünərkən o qədər sevincli anlar yaşamışdı ki... Nəse nadir, qiymətli bir şey olmalı idi ki, Cimin adına, az da olsa, layiq olsun.

İki pəncərənin arasındakı divara güzgü vurulmuşdu. Mebel-lə təchiz olunmuş səkkiz dollarlıq mənzildə nə vaxtsa aynaya baxmısınız? Çox arıq və çox diribaş adam onun laylarında ardicil olaraq dəyişən əksini müşahidə edərək zahiri görkəmi barədə dəqiq təsəvvür əldə edə bilər. Zərif bədən quruluşu olan Della bu bacarığa yiyələnə bilmişdi.

O, birdən pəncərənin ağzından aralanıb güzgüyə tərəf atıldı. Gözləri parıldayırdı, amma iyirmi saniyə ərzində üzünün rəngi qaçdı. Cəld hərəkətlə sancaqları çıxarıb saçını açdı.

Sizə deməliyəm ki, Ceyms Dillinghem Yunq cütliüyünün fəxr etdiyi iki sərvət mövcuddur. Biri – Cimə atasından və babasından miras qalmış qızıl saat, o biri – Dellanın saçları idi. Çariça Savskaya qarşı evdə yaşasaydı, Della qəsdən başını yuyub saçlarını pəncərə qarşısında qurudardı ki, ülahəzrətin bütün paltarlarını və daş-qaşını kölgədə qoysun. Çar Solomon həmin evdə qapıçı işləyib var-dövlətini zirzəmidə gizlətsəydi, Cim yaxınlıqdan keçəndə qəsdən hər dəfə saati cibindən çıxarırdı ki, qısqanclıqdan onun saqqalını necə yolduğunun şahidi olsun.

Budur, Dellanın gözəl saçları açılıb, panlı ilə dalğalanır – elə bil, şabalıdı şəlalə şımağı idi. Dizinə qədər uzanan saçları bütün bədənini plaş kimi qucaqlamışdı. Amma o, tez əsəbi və tələsik hərəkətlə onları yenidən yığmağa başladı. Sonra, sanki, tərəddüd edirmiş kimi bir an tərpənmədən dayandı və qırmızı rəngli köhnə xalçanın üstünə iki-üç damcı göz yaşı düşdü.

Köhnə qəhvəyi jaketini çiyinə atıb, köhnə qəhvəyi şlyapasını başına qoyub nəm gözlərindəki parıltı ilə sürətlə aşağı, küçəyə qaçdı.

Qarşısında dayandığı lövhədə yazılmışdı: “*M-me sophronie*. Saçlardan düzəldilmiş müxtəlif məmulatlar”. Della tələsik ikinci mərtəbəyə qalxdı və təngnəfəs halda dayandı.

– Mənim saçlarımla alarsınızmı? – o, madamdan soruşdu.

– Mən saç alıram, – madam cavab verdi. – Şlyapanızı çıxarın, mala baxmaq lazımdır.

Şabalıdı şalalə yenidən axıb göz oxşadı.

– İyirmi dollar, – madam vərdiş etdiyi hərəkətlə sıx kütlənin çəkisini yoxlayaraq dedi.

– Onda tez olun, – Della dedi.

Növbəti iki saat çəhrayı qanadlar üstündə ötüb-keçdi – köhnəmiş metaforaya görə üzr istəyirəm. Della Cimə hədiyyə almaq üçün mağazaları dolaşdı.

Nəhayət, tapdı. Şübhəsiz, bu hədiyyə Cim üçün yaranmışdır, yalnız onun üçün... Digər mağazalarda buna bənzər heç bir şey yox idi. Axı o, hər yerin altını üstünə çevirmişdi. Bu, cib saatları üçün nəzərdə tutulmuş, keyfiyyəti ilə adamı valeh edən, sadə və ciddi görünüşlü platin zəncir idi. Bütün yaxşı əşyalar, əslində, belə olmalıdır. Onu ən dəyərlı saatlar üçün münasib hesab etmək olardı. Della zəncirli görünən kimi düşündü ki, bu yalnız Cimə qiymət olmalıdır. O, elə Cimin özünə bənzəyirdi. Ciddi və ləyaqətli – bu, onların hər ikisini fərqləndirən keyfiyyətlər idi. İyirmi bir dollar kassaya ödəndi və Della cibində səksən yeddi sentlə evə tələsdi. Belə bir zəncirə hansı cəmiyyətdə olur-olsun, Cim saata baxmaqdan utanmayacaq. Onun saati nə qədər gözəl olsa da, Cim ona, adətən, gizlində baxırdı, çünki o, bərbad dəri kəmərdən asılmışdı.

Evdə Dellanın coşqunluğu azaldı və öz yerini ehtiyatlı bir qənaətcilliyə verdi. O, saçburan sancaqları götürdü, sobanı yandırdı və səxavətlə məhəbbətin dağıtdıqlarını yenidən düzəltməyə başladı. Bu işə həmişə çox ağır zəhmət tələb eləyir, dostlar, çox ağır.

Heç qırx dəqiqə keçməmiş başını dimdik dayanmış xırda hörüklər bəzəyirdi ki, bu görkəmdə dərstdən qaçmış oğlan uşağına bənzəyirdi. O, uzun müddət diqqətlə və tənqidlə nəzərlərlə güzgüdə özünə baxdı.

“Hə, – öz-özünə dedi, – əgər Cim məni görəni kimi öldürməzsə, o zaman düşünəcək ki, Koni-Ayləndin xorda oxuyan qadınlarına oxşayıram. Ancaq mən nə edə bilərdim, nə edə bilərdim ki, cəmi bir dollar səksən yeddi sent pulum vardı!”

Saat yeddiddə qəhvə dəmlənmiş, bərk qızdırılmış tava isə qaz sobasının üstündə qoyun ətindən hazırlanmış kotletləri gözləyirdi.

Cim heç vaxt gecikməzdi. Platin zənciri ovcunda gizləyən Della giriş qapısına yaxın qoyulmuş masanın uc tərəfində oturmuşdu. Tezliklə aşağıdan onun ayaq səslərini eşitdi və bir anlığa rəngi ağardı. O, hər cür xırda şey üçün Allaha qısa dualar etməyə alışdığından, tələsik pıçıldadı:

– İlahi, elə et ki, həmişə onun xoşuna gəlim!

Qapı açıldı, Cim içəri girdi və qapını arxasınca bağladı. Onun anq və qayğılı sifəti var idi. İyirmi iki il ailə qayğısı ilə yüklənmək asan məsələ deyildi! Onun artıq çoxdan təzə paltoya ehtiyacı var idi və əlləri əlcəksiz donurdu.

Cim bildirçin görmüş ov tulası kimi qapının ağzında donub qaldı. O, gözlərini Dellaya dikib dayanmışdı, qadın bu baxışlardakı mənanı anlaya bilmədiyi üçün qorxmağa başladı. Bu gözlərdə nə qəzəb, nə heyrət, nə tənə, nə də dəhşət oxunurdu. Onlar gözlənilən hisslərin heç birindən xəbər vermirdi. O, sadəcə, gözünü çəkmədən qadına baxır, sifətindəki qeyri-adi ifadə isə dəyişmirdi.

Masanın arxasından sıçrayan Della onun üstünə atıldı.

– Cim, əzizim, – o çığırıdı, – mənə belə baxma! Saçlarımı kəsdirib satmışam, çünki sənə Milad bayramında heç nə hədiyyə etməsəydim, yaşaya bilməzdim. Onlar yenidən uzanacaq. Sən hirsələnmişsən, düzdür? Başqa cür bacarmazdım. Mənim saçlarım tez uzanır. Hə, Milad bayramı münasibətilə məni təbrik elə, Cim, sonra da bayramı qeyd edək. Bilsən sənə necə hədiyyə hazırlamışam, necə gözəl, necə ecazkar bir hədiyyə?

– Sən saçlarını kəsdirmisən? – Cim gərgin vəziyyətdə soruşdu, beyni iti işləsə də, bu faktı dərk eləyə bilmirdi.

– Hə, kəsib satmışam, – Della dedi. – Amma sən məni, onsuz da, sevəcəksən!? Saçlarım qısa olsa da, həmin qadınam.

Cim anlaşılmaz baxışlarla otağı seyr etdi.

– Deməli, artıq sənin hörüklərin yoxdur? – o, mənasız bir inadkarlıqla yenə də soruşurdu.

– Axtarma, onları tapa bilməyəcəksən, – Della dedi, – mən ki sənə deyirəm: onları satmışam – kəsdim və satdım. Bu gün Milad axşamıdır, Cim. Mənimlə mehriban ol, çünki sənə görə belə etmişəm. Bəlkə də, başımdakı tüklərin sayını hesablamaq olar, – qadın davam etdi və onun mehriban səsi dəyişib ciddi ahəng aldı, – lakin heç kim, heç kim sənə olan sevgimin ölçüsünü təyin edə bilməz! Kotletləri bişirim, Cim?

Beləliklə, Cim özünə gəldi. O, Dellanı qucaqladı. Bir az ciddi olaq və bir neçə saniyəlik hansısa başqa məsələləri gözdən keçirməklə məşğul olaq. Hansı çoxdur – həftəyə səkkiz dollar, yoxsa ilə bir milyon? Riyaziyyatçı da, müdrik də sizə səhv cavab verəcək. Sehrbazlar qiymətli hədiyyələr gətirmişdilər, amma onların arasında bir şey yox idi. Hər halda, bu dumanlı eyhamlara sonra aydınlıq gətiriləcək.

Cim paltosunun cibindən bir bağlama çıxardı və masanın üstünə tulladı.

– Məni yanlış anlama, Dell, – o dedi, – heç bir saç düzümü məni öz qadınımın soyuda bilməz. Amma bu bağlamayı aç, o zaman anlayarsan ki, nə üçün əvvəlcə bir az karıxdım.

Ağ əllər tələsik bağlamanın ipini qırdı və kağızını cırdı. Heyrətdən doğan çığırta, ardınca isə – əfsuslar olsun! – qadınlara məxsus göz yaşları və iniltilər. Ev sahibinin ehtiyatında olan bütün sakitləşdirici vasitələrdən yubanmadan istifadə etmək lazım gəldi.

Çünki masanın üstündəki daraq idi. Həmin daraq dəstini – biri arxada, ikisi yanda – Della artıq çoxdan Brodvey vitrinlərinin birində görüb bəyənmişdi. Qeyri-adi, əsl bağa çanağından hazırlanmış bu daraqların kənarları onun şabalıdı saçları kimi parıltılı daşlarla bəzədilmişdi. Onlar bahalı idi, – Della bunu bilirdi, – və onlara sahib olmaq arzusunu həyata keçirməməsi ucbatından ürəyi çox ağrıyırdı. Daraqlar indi ona məxsus olsa da, artıq gözəl hörükləri yox idi ki, həsrətində olduğu parıltı onları bəzəyə bilsin.

Buna baxmayaraq, o, daraqları sinəsinə basmışdı və özündə güc tapıb başını qaldırdığı zaman göz yaşları içində gülümsədi:

– Mənim saçlarım tez uzanır, Cim!

Bu zaman qadın üstünə qaynar su tökülmüş pişik balası kimi qəflətən yerindən sıçrayıb ucadan dedi:

– Ah, aman Allah!

Axı Cim hələ də onun füsunkar hədiyyəsini görməmişdi.. O, ovcunun içində gizlətdiyi zənciri tələsik ona uzatdı. Qiymətli metal, sanki, onun çılğın və səmimi sevincinin şüaları altında rəqs edirdi.

– Məgər gözəl deyil, Cim? Bunu tapana kimi bütün şəhəri dolaşmışam. İndi istəsən, gündə yüz dəfə saata baxa bilərsən. Saatını mənə ver görüm. Onların birlikdə necə göründüyünə baxmaq istəyirəm.

Amma Cim onun dediyinə əməl etmək əvəzinə taxta uzanıb əllərini başının altına qoyaraq gülümsədi.

– Della, – o dedi, – indi biz hədiyyələrimizi müvəqqəti olaraq gizlətməliyik ki, bir qədər dincələ bilsin. Onlar bu dəqiqə bizim üçün çox dəyərlidir. Mən saati satdım ki, sənin üçün bu daraqları ala bilim. İndi isə kotletləri bişirməyin əsl vaxtıdır.

Uşaq evindəki körpələrə hədiyyələr gətirən Volxlar həmin şəxslərdir ki, onlar, məlum olduğu kimi, müdrək, həm də təəcüb doğuracaq dərəcədə müdrək adamlardır. Milad hədiyyələrini onlar dəb halına salıblar. Özləri necə müdrək idilsə, hədiyyələri də elə idi. Hətta yaramadıqları halda dəyişdirilməsi də mümkün idi. Mən isə sizə səkkiz dollarlıq mənzildə yaşayan və heç bir müdrikliyə sığmayan tərzdə bir-birinə ən dəyərləli sərvətlərini qurban verən iki səfeh uşaq barədə o qədər də maraqlı olmayan əhvalat danışdım. Amma zəmanəmizin müdrəklərinə məlum olsun ki, bu iki nəfər bəxşiş verənlərin ən ağıllısı idi. Bəxşiş verənlər və qəbul edənlər arasında yalnız onlara bənzəyənləri həqiqətən ən müdrəkdirlər; hər zaman və hər yerdə. Volxlar elə onlardır.

İNCƏSƏNƏTƏ SEVGİDƏN

İncəsənəti sevirsənsə, qurban verməkdən qorxmamalısan.

İlkin şərt budur. Hekayəmiz bu şərtin, eyni zamanda da, onun təkzibinin nəticəsi olaraq meydana gəldi. Bu hekayə məntiq nöqteyi-nəzərindən orijinal və yeni, ədəbi üslubuna görə isə Böyük Çin səddindən azca qədim olacaq.

Orta Qərbin əsrlik palıd ağacları arasında və yastı düzənliklərində böyüyən Co Lerrebinin təsviri sənətə böyük yangısı vardı. O, altı yaşında ikən kartonun üstündə şəhərin suçuxardan qurğusunu və onun yanından tələsik ötən mötəbər bir sakinini təsvir etmişdi. Yaradıcılıq səyinin məhsulu olan bu şəkil çərçivəyə salınmış, dənələri tək-tək sıralanmış qarğıdalı çığıası ilə yanaşı aptekin pəncərəsinə qoyulmuşdu. Co Lerrebinin iyirmi yaşı tamam olanda isə o, qalstukunu rahatca bağladı, kəmərinə tarım çəkdi və doğma şəhərini tərk edərək Nyu-Yorka yollandı.

Diliya Keruzer cənubda, şamağacı ilə əhatə olunmuş kənddə yaşayırdı və onun fortepianonun altıoktavalıq dillərindən çıxardığı səslər qohumlarının qəlbində elə böyük ümid yaratmışdı ki, məhz onların köməyi ilə pul daxilinə “musiqi təhsilini tamamlamaq” məqsədilə “Şimala” getmək üçün kifayət qədər pul yığılmışdı. Amma təhsilini necə tamamlayacaqdı – bunu qohumlar əvvəlcədən bilə bilməzdilər... Belə ki, hekayəmiz elə bundan bəhs edəcək.

Co və Diliya studiyada rastlaşdılar. Rəssamlığı və musiqini öyrənən cavanlar işıq və kölgə, Vaqner, musiqi, Rembrandtın əsərləri, rəsmlər, divar kağızları, Valdteyfel, Şopen və Ulonça barədə söhbət etmək üçün bura yığışırdılar.

Co və Diliya bir-birinə vurulmuşdu, ya da bir-birindən xoşlanırdılar – zövqünüzə hansı uyğundursa, onu da qəbul edin – və vaxt itirmədən izdivaca girdilər. Çünki (yuxanda qeyd olunanı yadınıza salın) İncəsənəti sevirsənsə, qurban verməkdən qorxmamalısan.

Mənzil kirayələyib, mister və missis Lerrebilər öz təsərrüfatlarını idarə etməyə başladılar. Bu, fortepiano dillərinin ən aşağı lya diezi kimi uzaq dalanların birində yerləşən gözdən uzaq tənha bir mənzil idi. Ər-arvad xoşbəxt idi. Onlar bir-birinə məxsus idilər, incəsənət də onlara. Kim cavan və varlıdırsa, ona məsləhətim bundan ibarətdir: mülkünü sat və kasıblara payla... daha yaxşısı isə – bu pulları dalandara ver, qoy öz Diliyası və İncəsənəti ilə birlikdə belə bir mənzildə yaşaya bilsin. Bu mənzilin sakinləri, şübhəsiz, mənim sözlərimi təsdiqləyərlər ki, dünyanın ən xoşbəxt adamlarıdır. Xoşbəxtliyin yaşadığı mənzil darısqal ola bilməz. Qoy üzü üstə yıxılmış komod bilyard masasını, buxarı lövhəsi aynanı, yazı masası qonaq otağını, əlüzyuyan isə pianinonu əvəz etsin! Əgər dörd divar üstünüzə gələrsə – bədbəxtlik deyil! Təki öz Diliyanızla bu divarların arasına sığışasınız. Əgər evinizdə mehribanlıq və həmrəylik yoxdursa, onda qoy o qədər nəhəng və geniş olsun ki, ora Qızıl darvazadan keçərək, Qatteros burnunda şlyapanızı, Qorn bumunda paltarınızı asaraq daxil ola, Labradordan isə çıxıb biləsiniz!

Co rəssamlıq sənətini dahi Maestrinin özündən öyrənirdi. Siz, şübhəsiz ki, bu adı eşitmisiniz. O, öz dərslərinin üstündə möhkəm əsir, öyrəndə isə asan öyrədir. Görünür, elə bu da ona effektiv təzadların ustası kimi böyük şöhrət qazandırır. Diliya musiqini Rozenştokdan öyrənirdi. Əlbəttə, siz fortepiano dillərinin sakitliyini pozan bu şəxs necə böyük şöhrət sahibi olduğundan xəbərdarsınız.

Co və Diliya pullarını xərcləyib qurtarana kimi çox xoşbəxt idilər. Həmişə belə olur... lakin mən ədəbsiz görünmək istəməzdim. Qarşılardakı məqsəd onlara tamamilə aydın idi: Co qısa zamanda elə rəsm əsərləri yaratmalı idi ki, nazik bakenbardları və qalın pul kisəsi olan yaşlı centlmenlər onlara sahib olmaq üçün onun emalatxanasında bir-birini qapazlasınlar, Diliya isə musiqinin bütün sirlərindən agah olmalı, ondan elə doymalı idi ki, parter və lojalarda boş yerləri görəndə şəxsi apartamentinə çəkilərək estrada səhnəsinə çıxmaqdan imtina etməyi, qəfil baş ağrılarını onunla müalicə etməyi bacarsın.

Amma fikrimcə, ən gözəl şey onların balaca mənzildə yaşadıkları həyatın özü idi: dərstdən qayıtdıqdan sonra edilən coşqun və maraqlı söhbətlər; ikilikdə nahar və rahat səhər yeməyi mərasimləri; bir-biri ilə saf arzuları bölüşmələri – özü də hər biri özünün yox, sevgilisinin uğuru haqda şirin xəyala dalırdı; qarşılıqlı olaraq bir-birinə kömək etməyə və bir-birini ruhlandırmağa hazır olmaları və – zövqündəki iddiasızlığa görə məni bağışlasınlar – yatmadan əvvəl pendir və zeytunla buterbrodu.

Lakin günlər bir-birini əvəz edirdi və yüksəklərə qaldırılmış İncəsənət bayrağı hələ də öz dirəyində çarəsiz halda dalğalanırdı. Bəzən belə də olur, halbuki bayraqdaran günahı yoxdur. İşgüzarlığa üstünlük verən qaba adamların söylədiyi kimi, hər şey evdən kənara, evin içinə isə heç nə. Mister Maestri və Ler Rozenştoka xidmət haqqını ödəmək üçün pul tapılmırdı. Amma İncəsənəti sevirənsə, heç nədən qorxmamalısan. Beləliklə, Diliya bir dəfə bəyan etdi ki, musiqi dərsi demək qərarna gəlib, çünki dolanmaq lazımdır.

Günlərlə evi tərk edib şagird axtardı və nəhayət, bir axşam yüksək əhvali-ruhiyyədə evə qayıtdı.

– Co, əzizim, dərs almışam! – o, təntənəli şəkildə bəyan etdi. – Billirsən necə mehriban insanlardır! General... general A. B. Pinkni və qızı. Yetmiş birinci küçədə öz evləri var. Qəşəng evdir, Co! Sən bir onların giriş qapısını görəydin! Vizantiya üslubunda – gərək ki, sən onu belə adlandırırdın. Otaqlar! Ah, Co, mən heç vaxt belə bir şey görməmişdim!

Mən onun qızı Klementinaya dərs deyəcəyəm. Təsəvvür edirsən, elə ilk baxışdan qıza bağlandım. O qədər zərif, o qədər nəzakətlidir ki... Özünü də çox sadə aparır. Başdan-ayağa ağ geyinir. On səkkiz yaşı var. Həftədə üç dəfə onunla məşğul olacağam. Sən bir özün fikirləş, Co, dərsin biri beş dollara! Bu ki möcüzədir! İki-üç belə dərstdən sonra Ler Rozenştokla məşğələlərimi yenidən bərpa edə biləcəyəm. Yaxşı da, əzizim, qaş-qabağını sallama, gəl yaxşı bir şam yeməyi təşkil edək.

– Bunları söyləmək sənə asan gəlir, Dili, – mətbəx bıçağı və balta ilə silahlanan Co konservləşdirilmiş noxud bankasına hücum edərək etrazını bildirdi. – Bəs mənim vəziyyətim necə

olacaq? Deməli, sən dərs dalınca qaçıb pul qazanacaqsan, mən isə yüksək incəsənət dairələrində qayğısız-qayğısız dolaşacağam? Benvenuto Çellininin qalıqlarına and olsun ki, buna razı olmaram! Yəqin ki, mən də qəzet satmaqla, ya da küçələrə daş döşəməklə evə əlavə pul gətirə bilərəm.

Diliya yaxınlaşıb, onun boynuna sarıldı.

– Co, sevgilim, necə də axmaqsan! Axı sən rəssamlığı atmamalısan. Başa düş, əgər mən musiqini buraxıb kənar işlə məşğul olsaydım... amma mən dərs deyə-deyə özüm də öyrənirəm. Mən ki öz musiqimdən ayrılmıram. Həftəyə on beş dollara milyonçu kimi yaşayanıq. Mister Maestrindən uzaqlaşmağı ağılına belə gətirmə.

– Yaxşı, – Co rəfdən balıqqulağı formalı çini salatqabını götürərək dedi. – Hər halda, sənin dərs dalınca qaçmağın mənə ağır gəlir. Yox, bu, incəsənət deyil. Amma sən, əlbəttə, əsl xəzinəsən, afərin!

– İncəsənəti sevirənsə, fədakarlıqdan qorxmamalısan, – Diliya təmtəraqla dedi.

– Maestri parkda çəkdiyim o etüddəki səma təsvirini təriflədi, – Co bildirdi. – Tinki isə iki əsərimin vitrininə qoyulmasına razılıq verdi. Bəlkə də, hansısa pullu sarsağın gözü tutdu, onları aldı.

– Mütləq alacaqlar, – Diliya mehribancasına dedi. – İndi isə general Pinkniyə və bu dana ətinə görə taleyə şükür edək.

Növbəti həftə ərzində Lerrebi cütlüyü səhər yeməyinə erkən başladı. Co şəkil çəkdiyi mərkəzi parkda səhər işıqlarının effektlərinə aludə olmuşdu; saat yeddidə Diliya onu bura səhər yeməyi, zərif qayğılar, öpüşlər və həvəslə doyurub yola salırdı. İncəsənət – tələbkar sevgilidir. Co artıq axşamlar nadir hallarda yeddindən tez evə qayıdardı.

Şənbə günü Diliya bir az rəngi ağarmış və yorğun halda, lakin incə bir məğrurluq nümayiş etdirərək üç ədəd kağız beş-dollarlığı balaca qonaq otağındakı (səkkizin on futa) balaca masanın (səkkizin on düymə) üstünə qoydu.

– Klementina arabir məni məyus edir, – o, bir qədər yorğun tərzdə dedi. – Deyəsən, qız o qədər də çalışqan deyil. Eyni şeyi

ona bir neçə dəfə təkrar etmək lazım gəlir. Onun ağ geyimi də artıq adamı qüssələndirir. Amma general Pinkni çox qəribə qocadır! Təəssüf ki, sən onunla tanış deyilsən, Co. O, dərs vaxtı hərdənbir yanımıza gəlir – axı o, tənha və dul kişidir – dayanıb keçli saqqalına oxşar çallanmış saqqalını dartışıdır. “Hə, onaltıncıların və otuzikincilərin vəziyyəti necədir? – həmşə də belə soruşur, – dil tapa bilərsiniz?”

Ah, Co, sən onların qonaq otağındakı panelləri¹ görəsən! Yun parçadan necə də yumşaq portyerlər² varmış! Klementina yüngülcə öskürür. Ümid edirəm ki, o, göründüyündən daha sağlamdır. Bilirsən, mən, həqiqətən, ona çox bağlanmışam – o qədər mehriban, o qədər mülayim qızıdır ki... özü də yaxşı tərbiyə alıb. General Pinkninin qardaşı bir vaxtlar Boliviya diplomati nüməyəndə olub.

Elə bu zaman Co qraf Monte Kristo kimi əvvəlcə cibindən on dollar, sonra beş, sonra iki, sonra da bir dollar çıxarıb – dörd əsl banknot – arvadının əməkhaqqısı ilə yanaşı qoydu.

– Obeliskli³ akvareli Peoriyadan olan birinə satdım – o, son dərəcə heyrətləndirici bir xəbər gətirmişdi.

– Zarafat edirsən, – Diliya dedi. – Peoriyadan ola bilməzi!

– Hə də, təsəvvür elə! Təəssüf ki, sən onu görmədin, Diliya. Kök, yun şərf bağlayıb və əlində də çöpü. Tinklinin vitrinindəki etüdümlü diqqətini cəlb edib və əvvəlcə elə bilib ki, bu, yeldəyirmanının təsviridir. Amma o, yaxşı adamdır, dəyirmanın yerinə obeliskli aldı və hətta yağlı boya ilə bir rəsm də sifariş verdi: Lekuon yük stansiyasının mənzərəsi. Onu özü ilə aparacaq. Oh, bircə bu musiqi dərsləri çatdırdı! Yaxşı, yaxşı, əlbəttə, onlar da İncəsənətdən ayrı deyil.

– Mən çox şadam ki, sən öz işinlə məşğul olursan, – Diliya həyəcanla söylədi. – Səni uğur gözləyir, əzizim. Otuz üç dollar! Biz heç vaxt belə zəngin yaşamamışıq. Bu gün şam yeməyinə istirdiyə⁴ olacaq.

¹ *Panel* – divarın aşağı hissəsindəki haşiyyə

² *Portyer* – qapı və pəncərə pərdəsi

³ *Obelisk* – sütun şəklində daş abidə

⁴ *İstirdiyə* – dəniz ilbizi

– Bir də şampinyonla can əti, – Co əlavə etdi. – Bilmirsən zeytun üçün çəngəl haradadır?

Növbəti şənbə evə birinci Co qayıtdı. O, qonaq otağında masanın üstünə on səkkiz dolları qoyduqdan sonra əlindəki qara boyaya oxşar ləkəni tələsik yudu.

Yarım saatdan sonra Diliya da gəldi. Bintlə möhkəm sarınmış sağ əli formasız bağlamaya oxşayırdı.

– Nə olub, Diliya? – Co arvadını öpərək soruşdu. Diliya gül-sə də, bir o qədər də şən görünmürdü.

– Klementina dərstdən sonra məni valli üsulu ilə qızardılmış çörəyə qonaq etmək istəyirdi, – o dedi. – Ümumiyyətlə, bu qızda qəribəliklər çoxdur. Axşam saat beşdə valli üsulu ilə qızardılmış çörək!

General evdə idi; gərək sən görəydin o, tavanın dalınca necə cumdu, elə bil, qulluqçuları yoxdur. Klementinanın səhhətində nəsə bir problem var – o, çox əsəbidir. Əridilmiş pendirin üstünə qızardılmış çörək tökəndə yağı əlimə sıçratdı. Elə ağrıtdı ki, dəhşət! Zavallı özünü itirib göz yaşı tökməyə başladı... general Pinkni isə... bilirsən, qocanın az qaldı ki, ağı başından çıxsın. Özü aşağıya, zirzəmiyə yüyürdü və kimisə – deyəsən, ocaqçını – aptekə maz və bint dalınca göndərdi. İndi elə də ağnmır.

– Bəs bu nədir? – Co nəvazişlə onun bint sarınmış əlini qaldırıb, bintin altından görünən əsgə parçasını ehtiyatla dartışdırdı.

– Bu, yumşaq bir şeydir, üstündən maz çəkirlər, – Diliya dedi. – İlahi, Co, doğrudanmı, bir dənə də etüd satmısan? – O yalnız indi masanın üstündəki pulları gördü.

– Doğrudanmı, etüd satmışam?! Bu barədə peoriyalı dostumuzdan soruş. O, bu gün öz yük stansiyasını götürdü, deyəsən, parkdakı bir mənzərəni və Hudzonun görünüşünü sifariş vermək istəyir. Bu müsibət başına saat neçədə gəldi, Dili?

– Deyəsən, saat beşdə, – Diliya kədərli səslə dilləndi. – Ütün... yox e, pendiri, təxminən, həmin vaxtda pilətinin üstündən götürdülər. Sən bir general Pinknini görəydin, Co, o...

– Yaxına gəl, Dili, – Co dedi. O, taxtın üstünə oturdu və arvadını özünə sarı çəkərək qucaqladı.

– Bu iki həftəni sən nə işlə məşğul olmusan? – o soruşdu.

Diliya sevgi və inadkarlıq ifadə edən baxışlarla cəsarətlə ərinin gözlərinin içinə baxdı və general Pinkni barədə nəse mızıldadı... sonra başını aşağı saldı və sel kimi axan göz yaşlarından əsl həqiqət süzülməyə başladı.

– Mən dərs tapa bilmədim, – Diliya etiraf etdi. – Sənin də rəssamlıqdan uzaqlaşmağına razı ola bilməzdim. Ona görə də camaşırxanaya – iyirmi dördüncü küçədə yerləşdiyini bilirsən – köynək ütüləmək üçün işə düzəldim. Doğrudan da, bütün bunları əla fikirləşmişdim – Pinkni və Klementina barəsində – necə bilirsən, Co? Bu gün camaşırxanada bir qız ütü ilə əlimi yandırandan sonra evə gələrkən yol boyu qızardılmış çörək barədə bu hadisəni uydurdum. İncimirsən ki, Co? Axı mən işə düzəlməşəydim, bəlkə, sən də öz etüdlərini peoriyalı cənaba sata bilməzdin.

– O, əslində, Peoriyadan deyil, – o, bu sözləri qısa fasilələrlə söylədi.

– Onun haradan olması vacib deyil. Amma əhsən sənə, Co! De görüm, zəhmət olmasa... yox, əvvəlcə məni öp... lütfən, de görüm, sən nədən başa düşdün ki, mən dərs demirəm?

– Mən bilmirdim... son dəqiqələrə qədər, – Co dedi. – Elə indi də bilməyəcəkdim, amma bu gün qazanxanadan yuxarı – camaşırxanaya əlini ütü ilə yandırmış hansısa qız üçün liqnin və maz göndərəsi oldum. Artıq mən iki həftə olar ki, o camaşırxananın qazanxanasında işləyirəm.

– Deməli, sən...

– Mənim Peoriyalı alıcım eynən sənin Pinknin kimidir – sadəcə, sənət əsəridir, yeri gəlmişkən, nə rəssamlıqla, nə də musiqi ilə heç bir əlaqəsi yoxdur.

Hər ikisi güldü və Co danışmağa başladı:

– Əgər İncəsənəti sevirsənsə, heç bir...

Amma Dili əli ilə ərinin ağızını tutdu, sözünü tamamlamağa imkan vermədi.

– Yox, – o dedi, – sadəcə, əgər sevirsənsə...

FİRON VƏ XORAL¹

Medison bağında Sopi öz skamyasında oturub qurdalanırdı. Əgər vəhşi qazlar gecələr səmanın yüksəkliklərinə qalxırlarsa, pişik xəzindən mantusu olmayan qadınlar ərlərinə qarşı daha nəvazişli olurlarsa, Sopi isə parkda öz skamyasında qurdalanmağa başlayırsa, bu o deməkdir ki, artıq qış burnumuzun ucundadır.

Sopinin dizinin üstünə sarı yarpaq düşdü. Bu, Şaxta babanın vizit kartı idi; bu qoca Medison bağının daimi sakinlərinə qarşı xeyirxah idi və onları yaxın vaxtlarda öz gələcəyindən vicdanla xəbərdar edirdi. Dördyol ayrıcında o, kartını şimal küləyinə, “Açıq səma altında” mehmanxanasının qarışmasına təqdim edirdi ki, kirayənişinlər hazırlaşsınlar.

Sopi başa düşürdü ki, yaxınlaşan soyuqdan qorunmaq üçün vəsait və yollar axtarmaq məqsədi ilə şəxsi komitə yaratmağın vaxtı çatıb. Elə ona görə də skamyasında oturub qurdalanırdı.

Sopinin qış planları məxsusi şöhrətpərəstlikdən xəbər vermirdi. O, nə cənub səması, nə də Neapolitan körfəzində dayanmaqla Aralıq dənizi boyunca yaxta səyahəti arzulayırdı. Adada üç aylıq həbs – onun qəlbi bu həsrətlə alışıb-yanırdı. Üç ay etibarlı sığınacaq və yemək təminatı, Borey və fironların təcavüzündən uzaq gözəl kompaniya, həqiqətən, Sopinin ən böyük arzusu idi.

Artıq bir neçə il idi ki, Adadakı qonaqpərvər həbsxana onun üçün qış mənzilini əvəz edirdi. Necə ki şəhərin xoşbəxt vətəndaşları Floridaya və yaxud Riverə bilet alırdılar, Sopi də eləcə Adanı ziyarət etmək üçün bir dəfə o qədər çətin olmayan hazırlıq işləri görürdü. Artıq həmin vaxt yetişmişdi.

Keçən gecə bazar günü çıxan üç qəzetin birini pencəyinin altında sərdi, biri ilə ayaqlarını bürüdü, üçüncüsünü dizlərinə

¹ *Xoral* – katoliklərdə və protestantlarda xor şəklində oxunan dua

bağladı – ancaq soyuqdan qoruna bilmədi: o, fəvvarənin yanındakı skamyasının üstündə çox narahat bir gecə keçirdi. Ona görə də Ada onun gözüne arzulanan və vaxtı çatmış sığınacaq kimi görünürdü. Sopi şəhərdə hökm sürən səfalətlə bağlı mərhəmət adına göstərilən qayğılara nifrət edirdi. Onun fikrincə, qanun filantropiyadan bir qədər mərhəmətlidir. Şəhərdə saysız-hesabsız ictimai və xüsusi xeyriyyəçilik müəssisələri var idi ki, kiçik bir xahişlə onlardan daldalanacaq və ərzaq ala bilərdi. Amma Sopinin qürurlu ruhuna xeyriyyəçilikdən əldə olunan bəxşilər ağır gəlirdi. Filantropaların əlindən qəbul etdiyin hər cür yaxşılığa görə pul ödəməsən də, alçalmaqla mütləq əvəzini qaytarmalısan. Sezarın Brutu olduğu kimi, burada da hər mərhəmət çarpayısı məcburi vanna ilə, hər bir loğma çörək isə ruhuna icazəsiz soxulanlar ilə müşayiət olunurdu. Belə olduğu halda həbsxananın kirayənişini olmaq daha yaxşı deyilmi? Orada, əlbəttə, hər şey qəbul olunmuş ciddi qaydalara əsaslanır, amma heç kim centlmenin şəxsi işlərinə bumunu soxmur.

Beləliklə, qış mövsümünü Adada keçirmək qərarına gələn Sopi planını təcili olaraq həyata keçirmək məqsədi ilə işə başladı. Həbsxanaya getməyin çoxlu asan yolları var idi. Ən münasib yol isə restorandan keçirdi. Yaxşı restoranların birində gözəl nahar sifariş verirsən, doyunca yeyirsən, sonra isə borcunu ödəyə bilmədiyini bəyan edirsən. Heç bir dava-dalaşa yol vermədən sənə polisə təhvil verirlər. Üzüyola hakim xeyrixah işi sona çatdırır.

Sopi qalxdı, parkdan çıxaraq Brodveylə Beşinci küçəni qovuşduran asfaltlanmış dənizlə addımlamağa başladı. Gur işıqları olan kafenin yanında dayandı. Üzüm meyvəsinin, ipək-qurdunun və protoplazmanın verə biləcəyi yaxşı nə varsa, axşamlar burada cəmləşir.

Sopi jiletinin aşağı düyməsindən tutmuş yuxarıya qədər özünə arxayın idi. Üzünü təmiz qırxmış, münasib pencək geyinmişdi, qara rəngli gözəl qalstuku isə ona Şükranlıq günündə¹

¹ *Şükranlıq günü* – rəsmi amerikan bayramı; Yeni Dünyada ilk məhsul yığımı şərəfinə (noyabrın axırıncı cümə axşamı) Yeni İngiltərənin kolonistləri tərəfindən təsis edilmişdir.

bir missioner qadın bağışlamışdı. Əgər diqqət çəkmədən özünü masaya yetirə bilsə, deməli, müvəffəqiyyət təmin olunmuşdur. Bədəninin masadan yuxarı görünən hissəsi ofisiyanda heç bir şübhə doğurmayaacaq. Sopi düşündü ki, əvvəlcə qızardılmış ördək əti və bir şüşə şablı sifariş versin. Sonra isə pendir, bir fincan qara qəhvə və siqar. Birdollarlıq siqar yerinə düşər. Hesab yüksək olmaz və kafe rəhbərliyi qisas məqsədi ilə sət tədbirlərə əl atmaz. O isə bu cür nahardan sonra ləzzətlə öz qış sığınacağına səyahətə başlaya bilər.

Lakin Sopi restoranın kandarına ayaq basan kimi baş ofisiyantin iti gözləri dərhal onun sürtülmüş şalvarını və əyilmiş çəkmələrini gördü. Qüvvətli, çevik əllər cəld onu çevirdi və sakitcə küçəyə ötürdü. Bununla da ördəyin canını onun üçün hazırlanmış kədərli taledən qurtardı.

Sopi Brodveydən geri qayıtdı. Belə görünürdü ki, onun Adaya gedən yolu qızılgüllərlə bəzədilməyəcək. Nə etməli? Cənnətə daxil olmaq üçün başqa üsullar axtarmaq lazımdır.

Altıncı küçənin axırında mallarla gözəl bəzənmiş vitrinlərin gur işıqları yoldan ötənlərin nəzərini cəlb edirdi. Sopi yerdən bir daş götürüb şüşəyə tulladı. Tindən çıxan adamlar ora-bura qaçırdılar. İrəlində isə polis yüyürürdü.

Sopi əllərini cibinə salıb dayandı və parıltılı mis düymələrin qarşısında gülümsəməyə başladı.

– Bunu kim edib? – polis tələsik xəbər aldı.

– Sizə elə gəlmir ki, bu işdə mənim barmağım var? – Sopi xəfif istehzayla, lakin öz böyük uğuruna sevinən adam tək mehribancasına soruşdu.

Polis Sopini heç fərziyyə kimi də qəbul etmək istəmədi. Mağazaların vitrinlərini daşla qıran adamlar qanun keşikçiləri ilə danışığa girmirlər. Onlar o dəqiqə dabanlarına tüpürüb qaçırılar. Polis məhəllənin axırında tramvaya çatmaq üçün qaçan adamı gördü və dəyənəyini qaldırıb onun arxasınca yüyürdü. Sopi qəlbində ikrah hissi ilə yoluna davam etdi. İkinci uğursuzluq...

Küçənin qarşı tərəfində xüsusi tələbləri olmayan bir restoran yerləşirdi. O, böyük iştahası və az pulu olanlar üçün nəzərdə tutulmuşdu. Qab-qacağı və havası ağır, süfrəsi və şorbaları dadsız

idi. Bu mədə məbədğahına Sopi öz eyibli çəkmələrini və sürtülmüş şalvarını əngəlsiz keçirə bilərdi. O, masa arxasında oturub bifişteks, bir porsiya oladya¹, bir neçə ponçik və bir tike pıroq yedi. Sonra isə restoran xidmətçisinin nəzərinə çatdırdı ki, o, Sopidir və lap xırda çəpikləri arasında belə bir ümumi olan heç nə yoxdur.

– Yaxşı, indi isə, – Sopi dedi, – tez olun! Fironu çağırın. Lütfən, tərpanin: centmeni gözləməyə məcbur etməyin.

– Fironuz da keçinərsən! – ofsiyant yağlı bulka kimi yumşaq səslə dilləndi və kokteyldəki albalya oxşar gözləri işildadi, – ey, Kon, kömək elə!

İki ofsiyant Sopini səliqə ilə sol qulağı üstə səkinin üstünə yıxdı. O, uzun dülgər xətkəsi kimi yerdən hissə-hissə qalxdı, paltarının tozunu çırpdı. Həbs olunmaq ona xoş arzu, Ada isə əlçatmaz xəyal kimi görünürdü. İki ev aralı aptekin yanında dayanan polis gülüb yoluna davam etdi.

Sopi bəxtini bir daha sınamaq üçün cəsarət toplamazdan əvvəl beş məhəllə dolaşası oldu. Ciddi və gözəl geyinmiş cavan bir qadın mağazanın pəncərəsi qarşısında dayanmışdı, üz qırmaq üçün ləyənçələlərə və mürəkkəbqabılarına baxırdı. İki addım kənarda isə zorba, zabıtəli bir polis dirşəyini yangınsöndürən krana söykəyib özünü nümayiş etdirirdi.

Sopi ikrah doğuran küçə arvadbazı rolunu oynamaq qərarına gəldi. Nişan aldığı qadının münasib xarici görkəmi və heybətli fironun yaxında olması tezliklə polisin güclü əlini çiyində hiss edəcəyinə və qış mövsümünü rahat adacıqda keçirəcəyinə təminat verirdi.

Sopi missioner xanımın hədiyyəsi olan qalstuku düzəltdi, sözə qulaq asmayan manjetini çölə çıxardı, şlyapasını rəşadətə yan qoydu və düz gənc qadına sarı addımladı. O, şuxluqla qadına göz vurdu, qaqqıldadı, gülümsədi, öskürdü, bir sözlə, küçə avaralanna məxsus bütün klassik fəndlərdən həyasızcasına istifadə etdi. Sopi gözünün ucu ilə baxıb gördü ki, polis diqqətə onu izləyir. Gənc qadın bir neçə addım kənara çəkildi və yeni-

¹Oladya – buğda unundan hazırlanmış köke

dən tərəş ləyənçələrinə baxmağa başladı. Qadının arxasınca gedən Sopi sırtıqcasına onunla yanaşı dayandı və şlyapasını qaldırıb dedi:

– Ah, siz necə də gözəlsiniz! Bir az gəzişək?

Polis izləməkdə davam edirdi. Təhqir olunmuş gənc qadının barmağını qaldırması kifayət edərki ki, o artıq rahat bir yolun astanasında olsun. O artıq polis məntəqəsinin istiliyini və rahatlığını canında hiss edirdi. Sopiyyə tərəf çevrilən gənc qadın onun əlindən tutdu.

– Məmnuniyyətlə, Mayk! – qadın sevinclə dilləndi. – Pivəyə qonaq edərsən? Mən elə əvvəldən səninlə danışardım, amma firon baxırdı.

Gənc qadın sarmaşıq palıd ağacına dolaşan kimi Sopinin ətrafında dolanırdı. Beləliklə, o, qadınla əl-ələ qanun keşikçisinin yanından ötüb-keçdi. Müsbət olanı o idi ki, Sopi azadlıqdan ləzzət almağa məhkum olunmuşdu.

Yaxınlıqdakı küçədə o, yol yoldaşından kənarlaşıb aradan çıxdı. O, reklam işıqları ilə bəzədilmiş məhəllədə dayandı. Bu məhəllədə ürəklər də, qəlblər də, musiqi də eyni dərəcədə xoşagəlimli idi. Qadınlar xəzlərində, kişilər isə isti paltolarında soyuq küləklə mehriban ünsiyyətə girmişdilər. Sopini qəfil qorxu hissi bürüdü. Bəlkə, hansısa yaman caduların hesabına o, polislərin qarşısında dişbatmaz olub? O, az qala, çaşıb qalacaqdı. Polisin yanına çatdığı zaman teatrın işıqlandırılmış girişi qarşısında vüqarla dayandı və “ictimai yerdə xuliqanlıq” adlanan saman çöpündən yapışmaq qərarına gəldi.

Sopi xırıltılı səsi ilə gücü çatdığı qədər hansısa mahnını kefli-lərsayağı bağırmağa başladı. O, səkinin üstündə rəqs edir, bağırır, ədəbazlıq edir – asayışı pozmaq naminə bütün üsullardan yararlanırdı.

Polis dəyənəyini fırladı və arxasını qalmaqalçıya çevirərək yoldan ötən birinə dedi:

– Bu, yeliya tələbəsidir. Onlar bu gün Hortford kollecinin futbol komandası üzərində çaldıqları qələbəni bayram edirlər. Səs-küy salırlar, amma bu, təhlükəli deyil. Bizi təlimatlandırınblar ki, onlara toxunmayaq.

Çarəsiz Sopi heç nəyə yaramayan canfəşanlılığına son qoydu. Doğrudan, bir polis tapılmayacaq ki, onun yaxasından yapışsın? Adadakı həbsxana ona əlçatmaz Arkadiya kimi görünməyə başladı. O, nazlıq pencəyini bərk-bərk düymələdi: soyuq bütün bədəninə işləyirdi.

Tütün dükanında Sopi qaz borucuğunda siqar çəkən cənabı gördü. O, ipək parçadan olan çətirini girişdə qoymuşdu. Sopi kandanı adladı, çətiri götürdü və yavaş-yavaş geri qayıtmağa başladı. Siqarlı adam cəld onun arxasınca düşdü.

– Bu, mənim çətirimdir, – o, ciddi şəkildə dedi.

– Doğrudan? – Sopi soyğunçuluğa əlavə kimi həyasızcasına gülümsədi, – bəs nə üçün polis çağırırsınız? Bəli, çətirinizi götürmüşəm. Ona görə də fironu çağırın! Bax o, tində dayanıb.

Çətirin sahibi addımını yavaşladı. Sopi də həmçinin. O artıq hiss etdi ki, tale yenidən onunla amansız oyun oynayır. Polis maraqla onlara baxırdı.

– Görünür, – siqarlı adam dedi, – əlbəttə... siz... bir sözlə, belə səhvlər olur... mən.. əgər bu, sizin çətirinizdirsə... düşünürəm ki, siz məni bağışlayarsınız... mən bu gün onu restorandan götürmüşəm... əgər siz onu özünüzkü hesab edirsinizsə... nə olar... hesab edirəm ki, siz...

– Əlbəttə, bu, mənim çətirimdir, – Sopi hirs ilə dedi.

Çətirin əvvəlki sahibi geri çəkildi. Polis isə əynində dəbdəbəli manto olan hündür, sarışın qadına kömək etməyə tələsdi: ona küçəni keçməyə kömək etmək lazım idi, çünki iki məhəllə aralıda tramvay görünürdü.

Sopi təmir nəticəsində eybəcər hala salınmış küçə ilə şərqə tərəf üz tutdu. O, dəbilqəli və dəyənəkli adamlara lənətlər yağdıra-yağdıra çətiri hirs ilə çalaya tulladı. Onların əlinə keçməyi nə qədər arzulasa da, ona günahsız Roma papası kimi baxırlar.

Nəhayət, Sopi, demək olar ki, heç bir təlaşın və səs-küyün hiss olunmadığı küçələrdən birinə çatdı və Medison bağına doğru addımladı. Görünür, insanı doğma ocağa çəkən instinkt hətta bu evi parkdakı skamya əvəz eləsə də, heç zaman ölmür.

Lakin Sopi xüsusilə sakit olan dalanların birində qəflətən dayandı. Burada sıvrı damı olan köhnə kilsə yerləşirdi. Pəncərə-

nin birinin bənövşəyi şüşəsindən xəlif işıq nəzərə çarpırdı. Görünür, orqañçalan bazar günü xoralını ifa etmək üçün öz alətinin yanında qalmışdı. Çünki Sopinin qulaqlarına musiqinin həzin sədaları dəyirdi və o, çuqun barmaqılıqlara sıxılaraq duruxub qaldı.

Ay sakitcə doğub gecəni işıqlandırdı; faytonlara və yoldan ötənlərə az-az rast gəlmək olurdu; karnizlərin altında sərçələər yuxulu-yuxulu cikkildəyirdilər – düşünmək olardı ki, adam kənd qəbiristanlığındadır. Və orqañçalanın ifa etdiyi xoral Sopini çuqun barmaqılığa bənd etdi, çünki o, bu musiqini əvvəllər çox eşitmişdi – o vaxtlar onun həyatında anası var idi, o vaxtlar onun həyatında qızılığullər, cəsərətli məqsədlər, dostlar, təmiz fikirlər və təmiz yaxalıqlar var idi.

Qədim kilsənin pəncərələrindən süzülən musiqinin təsiri altında Sopinin qəlbində qəfil və qəribə dəyişikliklər baş verdi. O, yuvarlandığı bədbəxtliyi, məhv olmuş ümidləri, mövcud həyatını doğuran dəyişməz səbəbləri dəhşətlə xatırladı.

Ürəyi yeni əhvalına uyğun ahənglə döyünməyə başladı. O, qəfil özündə qara taleyi ilə mübarizə aparmaq qüvvəsi hiss etdi. O, çirkabdan qurtulacaq, o, yenidən adam olacaq, onu öz əsirinə çevirən yamanlıqlara qalib gələcək. Hələ vaxt var, o cavadır. O, əvvəlki saf arzularını bərpa edib, onları həyata keçirmək naminə bütün qüvvəsini səfərbər edəcək. Orqañın təntənəli, buna rəğmən şirin musiqisi onda dönüş yaratmışdı. Sabah səhər o, şəhərin işgüzar hissəsinə gedəcək, özünə iş tapacaq. Bir xəz ustası ona yükdaşıyan yeri təklif etmişdi. Elə günü sabah onu axtarıb tapacaq və bu işə götürülməsini ondan xahiş edəcək. O, adam olmaq istəyir. O...

Sopi kiminsə əlini çiyində hiss etdi. Tələsik nəzər saldığı zaman qarşısında polisən enli sifətini gördü.

– Burada nə edirsiniz? – polis soruşdu.

– Heç nə, – Sopi cavab verdi.

– Onda gedək, – polis dedi.

– Üç aylığa Adaya, – ertəsi gün səhər hakim belə bir qərar çıxardı.

QIZIL VƏ MƏHƏBBƏT

Keçmiş fabrik sahibi və “Evrika” sabununun patentçisi olan qoca Antoni Rokvoll Beşinci küçədə yerləşən evinin kitabxanasının pəncərəsindən boylanıb gülümsədi. Sağ tərəfdə yaşayan qonşusu – aristokrat və klubmen C. van Şuylyayt Saffolk-Cons fasadı İtalyan İntibahı üslubunda heykəltəraşlıq əsərləri ilə bəzədilmiş sabun sarayına nifrətlə baxıb onu gözləyən maşına əyləşdi.

– Müffis olmuş qoca müqəvvanın lovğalığına bax! – keçmiş sabun kralı düşündü, – sağlamlığının qeydinə qal da, dondurulmuş Nesselrode, yoxsa tezliklə yerin Edem muzeyi olacaq. Gələn yay bütün fasadı qırmızı, ağ və göy zolaqlarla bəzəyəcəyəm – onda görərik holland burunu necə sallayacaq.

Elə bu vaxt bütün ömrü boyu qapı zənglərindən xoşu gəlməyən Antoni Rokvoll kitabxananın qapısına yaxınlaşıb elə bir səslə “Mayk!” deyə bağırdı ki, bir vaxtlar o səs Kanzas çöllərində eşidiləndə az qalırdı göy üzü yerindən oynayıb Kanzas düzünün üstünə düşsün.

– Oğluma deyin ki, evdən çıxmamışdan əvvəl yanıma gəlsin, – gələn xidmətçiyə əmr etdi.

Gənc Rokvoll kitabxanaya gəldiyi vaxt qoca qəzeti kənara qoyub tamamilə qırıqsız çəhrayı sifətinə səmimi bir ciddiyət verərək ona baxdı; bu vaxt o, bir əli ilə çallaşmış saçlarını qarışdırır, bir əlilə cibindəki araqları cingildədi.

– Riçard, yuyunduğun sabuna görə nə qədər pul ödəyirsən?
– Antoni Rokvoll soruşdu.

Cəmi altı ay əvvəl kollecdən evə qayıtmış Riçard azca təəccübləndi. O, ilk dəfə bala gedən qızlar kimi hər an gözlənilməz ifadələr işlədən atasına hələ tam alışa bilməmişdi.

- Deyəsən, hər düjününə altı dollar, ata.
- Bəs kostyuma?
- Adətən, altmış dollar.

– Sən centlmensən, – Entoni qətiyyətlə söylədi. – Mənə deyirdilər ki, guya, gənc aristokratlar sabuna görə iyirmi dörd, kostyuma isə yüz artıq pul xərcləyirlər. Sənin pulun onlarınkından az deyil, amma sən özünü iddiasız və təvazökar aparırsan. Mən özüm köhnə “Evrika”dan istifadə edirəm – təkcə vərdiş etdiyimə görə yox, həm də ona görə ki, o, digərlərindən daha yaxşıdır. Əgər bir parça sabuna on sentdən artıq ödəyirsənsə, deməli, pis ətirə və bükülməsinə görə səndən əlavə pul qoparırlar. Amma sənin yaşında, sənin mövqeyində və vəziyyətində olan cavanlar üçün əlli sent tamamilə münasib məbləğdir. Təkrar edirəm: sən centlmensən. Eşitdiyimə görə, guya, centlmenlərin yetişməsi üçün üç nəsil dəyişməlidir. Əvvəllər belə idi. Amma indi pulun hesabına bu daha asan və tez başa gəlir. Pul səni centlmenə çevirib. Elə mən özüm də, demək olar, centlmenəm, Allaha and olsun! Heç nəyim qonşulardan əskik deyil – aralarında torpaq aldığımıza görə gecələr də gözünə yuxu getməyən sağdakı və soldakı lovğa hollandlar kimi nəzakətli, xoşagələn və mehribanam.

– Elə şeylər var ki, pulla almaq mümkün deyil, – gənc Rokvoll qaşqabağını sallayıb dedi.

– Yox, heç də belə danışma, – incimiş Entoni etiraz etdi. – Mən həmişə pulun tərəfdarıyam. Bütün ensiklopediyanı başdan-ayağa oxumuşam: pul ilə alınması mümkün olmayan şeyi çox axtardım; görünür, gələn həftə əlavə cildlərə də baxmaq lazım gələcək. Mən bütün başqa şeylərin əksinə olaraq pulun tərəfindəyəm. Yaxşı, özün de görüm, nəyi pulla almaq olmaz?

– Hər şeydən öncə, o, adamı yüksək cəmiyyətə çıxara bilməz, – qəlbi qırılmış Riçard dedi.

– Oho! Doğrudan, çıxara bilməz? – şər tərəfdarı gurultulu səsle soruşdu. – Yaxşısı budur, de görüm, əgər Astorların birincisi üçüncüdərəcəli vaqonda getmək üçün yolpulu tapa bilməsəydi, sənin o yüksək cəmiyyətinin vəziyyəti necə olardı?

Riçard ah çəkdi.

– Bunları söyləməkdə məqsədım var, – qoca artıq bir qədər mülayim səsle davam etdi. – Elə buna görə də səni yanıma çağırıram. Nəsə əhvalın xoşuma gəlmir, oğlum. Artıq iki

həftədir bunu hiss edirəm. Yaxşı, açığını söylə. Mən daşınmaz əmlakı nəzərə almadan iyirmi dörd saat ərzində on bir milyon nağd pul əldə edə bilərəm. Əgər qaraciyərin qaydasında deyilsə, “Avara” yola düşməyə hazır vəziyyətdə dayanıb, səni iki günə Baham adalarına çatdıra bilər.

– Demək olar, düz tapmışınız, ata. Söylədikləriniz həqiqətə çox yaxındır.

– Bəs o qızın adı nədir? – Entoni uzaqgörənliklə soruşdu.

Riçard kitabxanada var-gəl etməyə başladı. Kobud ata oğlunun etibarını qazanmaq üçün kifayət qədər diqqət və şəfqət göstərdi.

– Niyə evlənmək təklif etməsən? – qoca Entoni soruşdu.

– O, çox şad olar. Sənin pulun da var, yaraşğın da, özün də yaxşı oğlansan. Əllərin təmizdir, “Evrika” sabununa bulaşmayıb. Düzdür, kollecdə oxumusan, amma o, buna fikir verməz.

– Hələ belə bir fürsət ələ düşməyib, – Riçard dərindən köksünü ötürdü.

– Elə et ki, düşsün, – Entoni dedi. – Onunla parka get, ya da gəzməyə apar, bu da olursa, kilsədən evə ötür. Fırsət! Tfu!

– Siz yüksək cəmiyyətin nə demək olduğunu bilmirsiniz, ata. O, kübar dəyirmanına su tökənlərdən biridir. Hər saati, hər dəqiqəsi bir neçə gün əvvəldən təyin olunur. Bu qızsız yaşaya bilmərəm, ata: onsuz bu şəhərin iyli bataqlıqdan heç bir fərqi yoxdur. Məktub isə yaza bilmirəm; sadəcə, o halda deyiləm.

– İşə bir bax dal – qoca dedi. – Doğrudanmı, sənin üçün ayırdığım o qədər vəsaitlə bu qızın sənə vaxt ayırmasına nail ola bilmirsən?

– Mən görüşü uzun müddət təxirə salmışam. Birigün günortada o, Avropaya yola düşür, iki il orada yaşayacaq. Sabah axşam bir neçə dəqiqəliyə onunla görüşə biləcəyəm. İndi Larçmontda bibisinin qonağıdır. Ora gedə bilmərəm. Amma sabah axşam onu mərkəzi vağzalda qarşılamağa icazə veriblər – qatar doqquzuncu yansında gələcək. Oradan Uollok teatrına qədər Brodvey boyu çaparaq gedəcəyik. Orada – vestibüldə anası ilə bütün kompaniya bizi gözləyəcək. Doğrudanmı, elə düşünürsünüz ki, altı dəqiqə ərzində o, mənim evlənmək barədə təklifimə qulaq

asa bilər? Əlbəttə yox. Bəs teatrda, ya da tamaşadan sonra buna imkan olacaqmı? Olmayacaq! Yox, ata, bu, o qədər də sadə məsələ deyil, sizin pullarınızın bu işdə heç bir köməyi olmayacaq. Zamanın bir dəqiqəsini belə pulla almaq mümkün deyil; əgər mümkün olsaydı, varlılar hamıdan çox yaşayardılar. Miss Lentri gedənə qədər onunla danışmağa heç bir ümid yoxdur.

– Yaxşı, Riçard, oğlum, – Entoni şuxluqla cavab verdi, – indi öz klubuna gedə bilərsiniz. Çox şadam ki, qaraciyərinlə bağlı narahatlığın yoxdur. Lakin aradabir qüdrətli Mammon allahının səcdəgahında durub onu mədh etməyi unutma. Deyirsən, pulla zamanı almaq olmaz? Əlbəttə, hansısa məbləğə əbədiyyətin kağıza bükülüb evinə gətirilməsini sifariş verə bilməzsən; amma qoca Xronosun qızıl mədənlərini gəzməkdən dabanlarında əmələ gələn döyənəkləri öz gözümlə görmüşəm.

Həmin axşam, axşam qəzetini oxuyan Entoni qardaşın yanına həlim, sentimental, yaşlı, bir sözlə, var-dövlətin məzlum vəziyyətə saldığı Ellen bibi gəldi və köksünü ötürüb, eşqə düşənin iztirabından söz saldı.

– Bütün bunları artıq ondan eşitmişəm, – Entoni qardaş əsnəyə-əsnəyə söylədi, – ona dedim ki, hesabımdakı pullar qulluğunda hazırdır. Amma o, pulun səmərəsini inkar etməyə başladı. Deyir, guya, pul ona kömək edə bilməz. Guya, yüksək dairələrə məxsus etiketi bir dəstə milyonçu ilə də yerindən tərpətmək olmaz.

– Ah, Entoni, – Ellen bibi ah çəkdi. – Həddər yerə pula bu qədər əhəmiyyət verirsən. Əsl sevgidən söhbət gedən yerdə pulun heç bir mənası yoxdur. Məhəbbət hər şeyə qadirdir. Kaş ki o, ürəyini əvvəlcədən açmış olaydı! Qız bizim Riçarda “yox” deyə bilməzdi. İndi isə qorxuram ki, gecdir. Qızla danışmağa imkan tapa bilməyəcək. Sənin qızılların bizim oğlana xoşbəxtlik bəxş edə bilməz.

Növbəti axşam düz saat səkkizdə Ellen bibi güvə yemiş futlyarından qədim qızıl üzüyü çıxarıb qardaşı oğluna verdi.

– Onu bu gün barmağına tax, Riçard, – qadın xahiş etdi. – Bu üzüyü anan bağışlamışdı; deyirdi ki, sevgidə xoşbəxtlik gətirir. Özünə nişanlı tapanda onu sənə çatdırmağımı istəmişdi.

Gənc Rokvoll onu ehtiramla qəbul edib, çeçələ barmağına taxmağa çalışdı. Üzük ikinci oynağa çatıb pərçimləndi. Riçard onu çıxarıb kişilərin adətərdə olduğu bir şəkildə jiletinin cibinə qoydu. Sonra telefonla zəng edib keb¹ çağırırdı.

Saat səkkiz otuz ikidə o, miss Lentrini vağzalda səs-küylü izdihamın arasında tapdı.

– Anamı və o biri tanışları gecikdirmək olmaz, – qız dedi.

– Vollok teatrına, bacardıqca tez! – Riçard kebmenə² əmr etdi.

Qırx ikinci küçədən Brodveyə doğru istiqamət aldılar və Qərbin yumşaq çəmənliklərdən Şərqi sıldırımlı qayalarına apararıq ulduzlu yolu sürətlə çapmağa başladılar.

Otuz dördüncü küçəyə çatmamış Riçard pəncərəni qaldırıb kebmenə dayanmağı əmr etdi.

– Üzüyü saldım, – o, günahkarcasına dedi. – O, anamın yadıgandır və onu itirmək mənim üçün ağırdır. Sizi çox yubatmayacağam – onun hara düşdüyünü görmüşəm.

Bir dəqiqə keçməmişdi ki, o, üzüklə birlikdə qayıtdı.

Amma bu müddət ərzində yolu kəsərək bir tramvay vaqonu düz kebin qarşısında dayandı. Kebmen onu soldan keçmək istədi, amma ağır poçt furqonu onun yolunu kəsdi. O, sağa dönməyə çalışdı, amma mebellə dolu arabanın ucbatından geri çəkilməyə məcbur oldu: heç bu arabanın yeri deyildi. O, geri dönmək istəsə də, dönmədi, cilovu əlindən buraxıb deyilməyə başladı. Onu hər tərəfdən fayton və atların ağılasığmaz qarışıqlığı əhatəyə almışdı.

Bu böyük şəhərdə tamamilə gözlənilmədən bütün hərəkətin dayanmasına səbəb olan nadir küçə tıxaclarından biri əmələ gəlmişdi.

– Nə üçün yerinizdən dəbərmirsiniz? – miss Lentrin acıqla soruşdu, – gecikəcəyik.

Riçard kebin içində qalxıb ətrafa nəzər saldı. Furqonların, arabaların, keblərin, avtobus və tramvayların donub-qalmış axını Brodveylə Altıncı küçənin kəsişdiyi geniş ərazini doldura-

¹ *Keb* – İngiltərədə: biratlı minik faytonu

² *Kebmen* – keb sürücüsü

raq elə sıxlıq yaratmışdı ki, sanki, belinin iyirmi altı düym ölçüsü olan bir qız iyirmi iki düymlük kəmər bağlayıb. Bütün küçələrlə kəşişmə yerinə gurultu ilə yeni faytonlar axışıb gəlir, sürətlə bu qarışıqlığa soxulur, təkərlərini ora-bura ilişdirir və arabaçaların qaldırdığı səs-küyü bir az da artırır. Manhattanın bütün nəqliyyat vasitələri, sanki, onların faytonunu mühasirəyə almışdı. Minlərlə adamın arasında səkiyə çıxan Nyu-Yorkun yaşlı sakinləri belə indiyə kimi bu cür küçə tıxacının şahidi olmamışdılar.

– Bağışlayın, deyəsən, burada ilişib, – Riçard yerinə oturub dedi, – belə tıxac bir saata da aradan qalxa bilməz. Günahkar da mənəm. Əgər üzüyü itirməsəydim...

– Üzüyünüzü mənə göstərin, – miss Lentri dedi. – Onsuz da, daha bir şey eləmək olmaz, yəni artıq mənim üçün fərqi yoxdur. Həm də teatr, fikrimcə, çox danxıncı yerdir.

Axşam saat on birdə kimsə Entoni Rokvollun qapısını astaca döydü.

– Gəlin! – əynində qırmızı məxmər xalat, dəniz quldurları haqqında kitab oxuyan Entoni çıxırdı.

Bu an səhvən yer üzündə unudulub qalmış ağsaçlı mələyə bənzəyən yalnız Ellen bibi idi.

– Onlar nişanlandılar, Entoni, – bibi mülayimcəsinə dilləndi, – qız bizim Riçarda razılıq verib. Teatra getdikləri vaxt yolda tıxaca düşüblər və düz iki saat yerlərindən tərpənə bilməyiblər.

Bilirsən, qardaşım Entoni, bir də öz pullarının qüdrəti ilə öyünmə. Həqiqi sevginin rəmzi olan balaca üzük sonsuz və təmənnəsiz etibarını ifadə edən bizim Riçarda öz xoşbəxtliyini qazanmağa kömək etdi. O, üzüyü küçədə yerə salıb və kebdən onu götürmək üçün çıxıb. Amma tərpənməyə imkan tapmamış tıxac yaranıb. Keb dayandığı müddət ərzində isə Riçard sevgisini bəyan edərək qızın razılığını alıb. Həqiqi sevgi ilə müqayisədə pul, sadəcə, zibildir, Entoni.

– Yaxşı, – qoca dilləndi. – Çox şadam ki, bizim oğlan istəyinə çatıb. Ona demişdim axı, bu işə görə pula qızırğanmaram, əgər...

– Sənin pulların bu məsələdə neyləyə bilərdi, Entoni qardaş?

– Bacı, – Entoni Rokvoll dedi. – Mənim dəniz quldurum,

Allah bilir, hansı oyuna düşüb. Onun gəmisi təzəcə deşilib, özü isə çətin ki, ona batmağa imkan versin. Allah xatirinə, imkan ver, bu fəslə axıra kimi oxuyum.

Bununla hekayə tamamlanmalı idi. Oxucu kimi müəllif də bütünü varlığı ilə əsərin sonuna can atır. Lakin biz həqiqətin dalınca hələ quyunun dibinə baş vurmalıyıq.

Səhəri gün göy rəngli dama-dama qalstuk taxmış və qırmızı əlləri olan Kelli adlı bir şəxs Entoni Rokvollun evində peyda oldu və dərhal da onu kitabxanaya ötürdülər.

– Nə deyə bilərəm, – Entoni çek kitabçasını çıxararaq dedi, – sabunu pis bişirmədiniz. Baxaq... – sizə beş min verilmişdi?

– Üç yüz dollar özürmdən xərcəlmişəm, – Kelli dedi. – Smetanı bir qədər artırmaq lazım gəldi. Furqon və keblərin hər birini beş dollara tutmuşdum; arabalar və ikiatlı faytonların hər biri on dollar tələb etdi. Sürücülər on dollardan aşağı razı olmadılar, yüklü furqonların hamısı isə iyirmi dollar aldı. Ən baha başa gələni polislər oldu – ikisinə əlli, o birilərinə isə iyirmi və iyirmi beş dollar verdim. Amma gözəl alındı, düzdürmü, mister Rokvoll? Mən çox şadam ki, Vilyam A. Bredi təkərlər üstündə bu balaca kütləvi səhnənin şahidi olmadı; ona pislilik arzulamazdım, amma zavallımın qısqanclıqdan ürəyi dayana bilərdi. Özü də birçə məşq belə olmamışdı. Uşaqlar saniyəbəsanıyə yerində idilər. Düz iki saat Qril heykəlinin qarşısında barmaq qoymağa yer olmadı.

– Bu da sizin min üç yüz dollarınız, Kelli, – Entoni çeki cırb dedi, – min, bir də sizin əlavə xərcələdiyiniz üç yüz. Siz pula nifrət etmərsiniz ki, Kelli?

– Mən? – Kelli dedi. – Mən kasıblığı icad edəni öldürərdim. Kelli qapıdan çıxmağa hazırlaşdı ki, Entoni onu səslədi.

– Siz orada camaatın arasında əlində ox və yay, tamamilə çılpaq, pırtlaşıq saçlı bir oğlan görmədiniz ki? – o soruşdu.

– Nəsə gözümə dəymədi, – kaxıxmış Kelli cavab verdi. Əgər o, siz söylədiyiniz kimi olubsa, yəqin ki, polis mən gələmə kimi oradan uzaqlaşdırb.

– Mən elə belə də bilirdim ki, o dəcəl yerində tapılmayacaq, – Entoni gülümsədi. – Uğurlar olsun, Kelli!

YARIMÇIQ HEKAYƏ

Biz indi cəhənnəm odunu xatırlayarkən nə ah-vay edir, nə də qəm-qüssəyə batırıq. Axı həтта ruhanilər belə bizə təlqin etməyə başlayıblar ki, Allah radium, efir və yaxud elmi adı olan hansısa bir qarışıqdır və ən pisi də odur ki, biz günahkarları o biri dünyada gözləyən aqibət hansısa kimyəvi reaksiya ola bilər.

Yalnız iki mövzu var ki, öz fantaziyana müstəqillik verməklə yanaşı, təkzib edilməkdən qorxmadan onlardan danışmaq olar. Siz yuxuda gördüklərinizdən danışa və tutuqşudan eşitdiklərinizi digərlərinə çatdırıla bilərsiniz. Məhkəmə nə Morfeyi, nə də tutuqşunu şahid kimi ifadə verməyə buraxmazdı, dinləyicilər isə danışdığınız əhvalatlara irad tutmağa risk etməzlər. Beləliklə, mənim hekayəmin süjeti yuxugörmə olacaq. Buna görə də məhdud olan tutuqşulardan səmimi-qəlbədən üzr istəyirəm.

Mən zəmanənin skeptik əhvali-ruhiyyəindən o dərəcədə uzaq bir yuxu görmüşəm ki, onda qiyamətin qeyri-adi, mötəbər, vaxtsız məhv olmuş nəzəriyyəsi təsvir olunurdu.

İsrafil öz surunu çaldı və bizlərdən ona dərhal hay verməyənlər sorğu-suala çəkildilər. Kənarında yaxalıkları arxadan bağlanan qara geyimli peşəkar zəmanətçiləri gördüm; lakin görünür ki, onların əmlak senzləri¹ qaydasında olmadığından, bizi zəminə buraxmayacaqlar.

Qanadları olan mələk-polis yanıma uçub məni sol qanadının altına aldı. Lap yaxında mühakiməyə çağırılmış bir neçə mötəbər ruh dayanmışdı.

- Siz bu dəstədənsiniz? – polis məndən soruşdu.
- Bunlar kimdirlər ki? – suala sualla cavab verdim.
- Necə yəni, – o dedi, – bu adamlar...

Amma bütün bunların məsələyə aidiyyəti yoxdur, yalnız hekayə üçün nəzərdə tutulan yeri tuturlar.

¹ Senz – hüquqları məhdudlaşdıran şərt

Delsi universal mağazada işləyirdi. O, lent, ya da universal mağazalarda içi doldurulmuş bibər, avtomobil və yaxud digər hansısa bəzək-düzək əşyaları satırdı. Bütün əməkhaqqından həftədə altı dollar nağd alırdı. Qalanı isə kredit kartına və Tanrının bilavasitə nəzarət etdiyi baş kitabda kiminsə debetinə yazılırdı... daha doğrusu, günahkaram, cənab İlk Enerji – deyəsən, belə adlanır, düzdürmü? Hə, deməli, İlk Enerjinin baş kitabında.

Delsinin mağazada işlədiyi birinci il ona həftəyə beş dollar ödəyirdilər. Bu pula necə yaşadığını bilmək ibrətamiz olardı. Bu, sizin üçün maraqlı deyil? Çox yaxşı, yəqin ki, sizi daha yüksək məbləğ maraqlandırır. Altı dollar daha yüksək məbləğdir. Mən sizə onun həftə ərzində altı dollara necə yaşadığı barədə danışacağam.

Bir dəfə axşam saat altıda Delsi şlyapasını başına keçirib elə sancaqladı ki, sancaq beyinciyinin səkkizdəbir düym məsafəsində pərçimləndi və müştərilərə daim sol böyrünü çevirən iş yoldaşı Sediyə dedi:

– Billirsən, Sedi, Piqqi¹ ilə razılaşmışıq ki, bu gün birlikdə nahar eləyək.

– Ola bilməz! – Sedi heyranlıqla ucadan dedi. – Xoşbəxt adamsan! Piqqi qeyri-adi dərəcədə qəşəngdir, qızları da ən qəşəng yerlərə aparır. Bir dəfə o, Blanşi Hofmana aparmışdı, orada isə həmişə əla musiqi və qiymət insanlar olur. Sən vaxtını yaxşı keçirəcəksən, Delsi.

Delsi evə tələsirdi. Qızın gözləri parıldayırdı. Tezliklə onu gözləyən əsl xoşbəxt həyatın təsirindən qızın yanaqları allanmışdı. Cümə günü idi; Delsinin həftəlik qazancından əlli sent qalmışdı.

Həmişə bu vaxtlar olduğu kimi, küçələr adamlarla dolu idi. Brodveyin elektrik lampaları işıq saçır, gecə kəpənəklərini qaranlıqdan özünə cəlb edirdi; onlar qanadlarını yandıрмаğı öyrənmək üçün onlarca, yüzlərcə mil məsafəni qət edib buraya uçurdular. Yaxşı geyinmiş kişilər – onların sifəti qoca dənizçilə-

¹Piqqi (*ing.*) – donuz balası

rin albalı tumlarından düzəltdiyi şeyləri xatırladırdı – onların baxışlarına əhəmiyyət vermədən irəliyə doğru tələsik addımlayan Delsiyə sarı çevrilib baxırdılar. Gecə kaktusu Manhattan, ölü kimi bəyaz rəngli, kəskin iyli ləçəklərini açmağa başlamışdı.

Delsi ucuz mal satılan mağazaya girdi və öz əlli sentinə krujevalı yaxalıq aldı. Əslində, bu pullar başqa şey üçün nəzərdə tutulmuşdu: şam yeməyi üçün on beş sent, səhər və nahar yeməyinin hər birinə on sent. On sent isə Delsi qənaətlə topladığı pulun üstünə əlavə etmək istəyirdi; beş sentini də biyan nabatına verəcəkdi, onu ağzına atıb ovurdunu şişirdəndə elə bilirsən flüsdur¹; elə soranda da flüs kimi uzun-uzadı qurtarmaq bilmir. Nabatlar, əlbəttə, israfçılıq idi, amma həzzdən məhrum həyatı yaşamağa dəyərdimi?!

Delsi mebelli otaqlarda yaşayırdı. Mebelli otaqlarla pansion arasında fərq var: mebelli otaqlarda ac qaldığın zaman qonşuların bundan xəbəri olmur.

Delsi öz otağına qalxdı – pəncərəsi həyəətə açılan hüznü daş evin üçüncü mərtəbəsinə. Qaz sobasını yandırdı. Alimlərin dediyinə görə, cisimlərin ən möhkəmi almazdır. Onlar səhv edirlər. Mənzil sahiblərinə elə tərkibli maddə məlumdur ki, onun qarşısında almaz gili xatırladır. Onlar qaz piletəsindəki odluğa ondan sürtürlər və siz stulun üstünə çıxıb dirnaqlarınız sınaqa qədər onu qaşsanız da, faydası olmayacaq. Hətta sancaqla da onu qurdalayıb deşmək mümkün deyil. Ona görə də gəlin onu dayanıqlı adlandıraraq.

Beləliklə, Delsi qazı yandırdı. Onun dördüdəbir şam gücündə olan işığında otağa nəzər salaq.

Çarpayı, stol, komod, əlüzyuyan, stul – bunun baskarı ev sahibəsi idi. Qalanları isə Delsiyə məxsus idi. Komoddan onun cavahirəti yerləşirdi: Sedinin hədiyyəsi olan qızıl suyuna çəkilmiş balaca çini güldan, konserv zavodunun reklamı verilmiş təqvim, yuxu kitabı, şüşə nəlbəkiddə düyüdə hazırlanmış pudra və çəhrayı rəngli lent sənəmiş bir dəstə yalançı albalı.

General Kiçenerin, Vilyam Meldunun, hersoginya Malboronun

¹Flüs – diş ətinin iltihabı

və Benvenuto Çellininin portretləri əyri güzgüyə söykədilmişdi. Divarda Roma dəbilqəsi geyinmiş irlandın gips barelyefi, onunla yanaşı isə parlaq qırmızı kəpənəyi qovan limon rəngli oğlan uşağı təsvir olunmuş bir oleoqrafiya asılmışdı. Delsinin bədli zövqü bundan uzağa getmirdi; bununla belə, bu zövq heç vaxt yerindən tərpənməmişdi də. Plagiatlar barəsində dedi-qodular onu heç vaxt narahat etmirdi; heç bir tənqidçi bu yeniyetmə entomoloqa¹ gözünü qıyıb həqarətlə baxa bilməzdi.

Piçqi saat yeddidə onun arxasınca gəlməli idi. O, özünü tələsik qaydaya saldığı müddətdə biz ədəblə üzümüzü çevirək və bir az qeybət qıraq.

Delsi otağa görə həftədə iki dollar ödəyir. İş günləri səhər yeməyi ona on sentə başa gəlir; geyinənə kimi özünə qəhvə dəmləyir və qaz pilətəsində yumurta qaynadır. Bazar günləri xudmani məclislər təşkil edir – Billi restoranında dana ətindən kotlet və ananaslı oladya yeyir; bu, ona iyirmi beş sentə başa gəlir və on sent də çaya görə ödəyir. Nyu-York israfçılığa bu cür vadar edir. Gündüzlər Delsiyə işdə səhər yeməyi həftə ərzində almış sentə, nahar isə bir dollar beş sentə başa gəlir. Axşam qəzetinə – Nyu-Yorkun elə bir saknini göstərin ki, bu qəzetsiz keçinə bilsin! – həftədə altı sent, iki bazar günü qəzetinə – biri evlənmə barədə elanlar, digəri oxumaq üçün nəzərdə tutulur – on sent ödəyir. Cəmi dörd dollar yetmiş altı sent. Axı hələ geyinmək də lazımdır və...

Yox, mən imtina edirəm. Parçanın çox ucuz satışı və iynə-sapın köməyi ilə əmələ gələn möcüzələr barədə eşitmişəm; amma nədənsə, şübhə edirəm. Delsinin həyatına ali həqiqətin bütün yazılmamış, müqəddəs, təbii və işləməyən qanunları üzündən aid edilməli olan və hər bir qadının yaşamalması olduğu sevinclər barədə düşünəndə qələmim havadan asılı qalır. O, cəmi iki dəfə Koni-Aylenddə olub və karuselə minib. İldə sizə cəmi birçə dəfə həzz almaq, doğrudan da, danxdındır.

Piçqi barədə yalnız bir neçə söz söyləmək lazımdır. Qızlar ona bu ayamanı verdikləri zaman donuzların mötəbər allə

¹Entomoloq – zoologiyanın həşəratlar bəhsi ilə məşğul olan mütəxəssis və s.

münasibətlərinə layiq olmayan rüsvayçılıq damğası vuruldu. Onu təsvir etmək üçün yenə də heyvanlar aləminə müraciət etmək olar: Piqqidə siçovul ürəyi, yarasa xasiyyəti və pişik cəsarəti vardı. O, şıq geyinən və yarıac-yarıtox həyatın bilicisi idi. Mağazada işləyən satıcıya baxıb saatına qədər dəqiqliklə söyləyə bilərdi ki, onun çayla pastiladan¹ başqa daha qidalı bir şey yediyi vaxtdan nə qədər ötüüb. O, daim iri mağazaları dolaşar və qızları nahara dəvət edərdi. Hətta itlərini gəzməyə çıxaran kişilər belə ona həqarətlə baxardılar. Bu, məlum bir tipdir: onun barəsində danışdıq – bəsdir; onun kimiləri təsvir etmək üçün mənim qələmim acizdir: mən dülgər deyiləm.

Yeddiyə on dəqiqə qalmış Delsi hazır idi. O, əyri güzgüyə baxıb özündən razı qaldı. Heç bir bürüşüyü olmadan əyninə oturmuş tünd-göy rəngli paltar, qara lələkli şlyapa, demək olar ki, tamamilə təzə əlcəklər – bütün bunlar məhrumiyyətin şahidi idi (hətta nahardan) və ona çox yaraşdı.

Delsi bir anlığa gözəlliyindən və həyatın sirli pərdəsinin ətəyini qaldıraraq öz möcüzələrini ona göstərməyə hazır olmasından başqa hər şeyi untdu. Bu vaxta kimi hələ heç bir kişi onu restorana dəvət etməmişdi. Bu gün o, bir anlığa rəngləri ilə gözqamaşdıran yeni aləmə nəzər sala biləcəkd.

Qızların dediyinə görə, Piqqi “bədxərçdir”. Deməli, qarşıda onu gözəl nahar və musiqi gözləyirdi; bir də bəzənib-düzənmiş qadınları görəcək və elə yeməklərdən dadacaqdı ki, adətən, rəfiqələrinə bunları təsvir etməyə çalışan qızların tərifləməkdən az qalırdı çənələri çıxsın. Şübhəsiz, Piqqi onu yenə nə vaxtsa restorana dəvət edəcək.

Mağazalardan birinin pəncərəsində o, Çin ipəyindən tikilmiş mavi rəngli paltar görmüşdü. Hər həftə on yox, iyirmi sent artırır bilərsə... dayan, dayan... yox, buna bir neçə il gərəkdir. Amma Yeddinci küçədə nimdaş geyimlər mağazası var və orada...

Kimsə qapını döydü. Delsi açdı. Mənzilin sahibəsi üzündə saxta təbəssüm qapının ağzında dayanmış, oğurluq qazda bişirilmiş yeməyin iyini duymağa çalışırdı.

¹Pastila – şirniyyat növü

– Sizi aşağıda bir centlmen soruşur, – dedi, – soyadı Yuq-qinsdir.

Piqqini ciddi qəbul edən bədbəxtlər onu bu adla tanıyırdılar.

Delsi burun dəsmalını götürmək üçün komoda sarı çevriləndə yerindəcə donub-qaldı və alt dodağını dişlədi. O, güz-güyə baxanda, nağıllar diyarını və özünü – uzunmüddətli yuxudan təzəcə ayılan şahzadəni görürdü. Amma kədərli, qəşəng, ciddi gözlərini ondan çəkməyən və davranışına görə onu alqışlaya, yaxud da qınaya bilən yeganə şəxsi unutmuşdu. Hündür, qədd-qamətli, yaraşığı, melanxolik sifətində kədərli qınaq olan general Kiçener qızıl çərçivədən heyərlə ona baxırdı.

Delsi qurulmuş oyuncaq tək sahibəyə tərəf çevrildi.

– Ona deyin ki, mən getmirəm, – o, ağır-ağır danışmağa başladı, – deyin ki, xəstəyəm, ya da başqa bir şey söyləyin. Deyin ki, çıxa bilməyəcəyəm.

Sahibəni ötürüb qapını bağladıqdan sonra Delsi özünü üzü üstə yatağa elə atdı ki, gözünün qarası tamamilə yayıldı və düz on dəqiqə ağladı. General Kiçener onun yeganə dostu idi. Nəzərlərində o, əsl cəngavər idi. Onun simasında müəmmali bir kədər oxunurdu, bığı isə lap onun arzuladığı kimi idi və qız onun ciddi, lakin mehriban baxışlarından bir azca qorxurdu. O, məsum fantaziyaları ilə özünü əyləndirməyə adət etmişdi; düşünürdü ki, general nə vaxtsa bu evə gəlib onu soruşacaq; bu zaman onun qılcıq uzunboğaz çəkmələrinə toxunub taqıldayacaq. Bir dəfə bir oğlan zənciri fənər dirəyinə vurub cingildərkən, o, pəncərəni açıb küçəyə baxdı. Amma yox! O bilirdi ki, general Kiçener uzaqda, Yaponiyadadır və öz ordusunu türklərə qarşı müharibəyə aparır. O, heç vaxt öz qızılı çərçivəsindən çıxıb onun yanına gəlməyəcəkdi. Buna baxmayaraq, bu axşam o, bircə baxışı ilə Piqqiyə qalib gəldi. Bəli, məhz bu axşam.

Doyunca ağladıqdan sonra Delsi qalxıb öz qəşəng paltarını soyundu və əyninə köhnə, mavi rəngli xalat geyindi. Yemək istəmirdi. “Sammi”dən iki bənd zümzümə elədi. Sonra burnunun üstündəki qırmızı ləkə ilə ciddi şəkildə məşğul olmağa başladı. Daha sonra stulu laxlayan masaya yaxınlaşdıb kartlarla fala baxmağa başladı.

– Əclaflığa bir bax, həyasızlığa bir bax! – o, ucadan söylədi.
– Mən ona nə bir sözümlə, nə də baxışlarımla belə düşünməyə
əsas verməmişəm.

Delsi saat doqquzda sandıqdan suxarı yığılmış tənəkə qabı
və moruq mürəbbəsi olan bardağı çıxarıb, özü üçün ziyafət
təşkil etdi. O, general Kığenerə də mürəbbə yaxılmış suxarı
təklif etdi; amma o, qıza sfinks kəpənəyə – əlbəttə, əgər səhra
də kəpənək olursa – baxan kimi baxdı.

– Yaxşı, əgər istəmirsinizsə, yeməyin, – Delsi dedi, – və
mənə belə təkəbbürlü-təkəbbürlü, belə tənəli baxışlarla baxma-
yın. Əgər siz də həftə ərzində altı dollara yaşamalısınız olsaydınız,
çətin ki belə məğrur görünərdiniz.

Delsi general Kığeneri acıladı və bu, yaxşı heç nə vəd etmir-
di. Sonra isə o, Benvenuto Çellininin üzünü acıqla divara sarı
çevirdi. Amma bunu bağışlamaq olardı, çünki Delsi həmişə onu
davranışını qətiyyənlə bəyənəmədiyi VIII Henrix hesab edirdi.

Onun yarısında Delsi sonuncu dəfə portretlərə nəzər salıb
işığı söndürdü və yatağına girdi. General Kığener, Vilyam Mel-
dun, hersoginya Malboro və Benvenuto Çellini ilə baxışaraq
vidalaşandan sonra yatağa uzanmaq çox qorxuludur.

Hekayə elə beləcə də yarımçıq qaldı. O, nə vaxtsa bir müd-
dət sonra – Piqqi Delsini təzədən restorana dəvət edəndə və
qız özünü lap tənha hiss edəndə və general Kığener təsadüfən
üzünü yana çevirəndə tamamlanacaq; və o zaman...

Artıq söylədiyim kimi, yuxuda gördüm ki, varlı mələklərdən
bir qədər aralıda dayanmışam və polis məni qanadının altına
alib həmin dəstədən olub-olmadığımı soruşur.

– Onlar kimdirlər ki? – mən soruşdum.

– Necə yəni kimdirlər, – o dedi, – bu adamlar qızları işə
götürən, onlara həftədə beş, ya altı dollar ödəyən adamlardır.
Siz onların dəstəsindəsiniz?

– Yox, ölməz zati-aliləri, – mən cavab verdim. – Mən yalnız
yetimlər evini yandırmış, bir də mis pulları qarət etmək məq-
sədi ilə kor adamı öldürmüşəm.

BİRJA DƏLLALININ ROMANI

Səhər saat onun yarısında birja dəllalı Maksuel Harvi gənc stenoqrafist qadının müşayiəti ilə tələsik addımlarla kontora daxil olduğu zaman ona məxsus kontorun etibarlı klerki Pitçerin, adətən, anlaşılmaz sifətində bir anlıq maraq və təəccüb ifadəsi yarandı. “Salam, Pitçer” kəlməsini qırıq-qırıq söyləyə-söyləyə o, öz masasına doğru elə cumdu ki, sanki, onun üstündən tullanacaqdı, sonra da tələsik onu gözləyən məktublar və teleqramlar dəryasına baş vurdu.

Gənc stenoqrafist qadın artıq bir il idi Maksuelin yanında işləyirdi. Onun gözəlliyində stenoqrafiyaya aid heç nə yox idi. Onun təmtəraqlı pompadur¹ saç düzümündən zəhləsi gedirdi. O, nə sep, nə qolbaq, nə də medalyon taxırdı. İstənilən an restorana dəvət olunmağa hazır adam təsiri bağışlamırdı. Ciddi geyinmişdi, əynindəki boz rəngli paltarı sadə və gözəl idi. Qara şlyapası yaşıl rəngli tutuquşu lələyi ilə bəzədilmişdi. Bu səhər onun utancaq və mülayim görkəmi işıq saçırdı. Xəyala dalmış gözləri panıldayı, yanaqları çiçəklərlə örtülmüş şaftalını xatırladı. Xoşbəxt sifətindən xatirələrə daldığını duymaq olardı.

Qızı əvvəlki kimi təmkinli maraqla izləyən Pitçer onun bu səhər özünü qeyri-adi apardığının şahidi oldu. Birbaşa iş masasının yerləşdiyi qonşu otağa keçmək əvəzinə, qız kontorda ləngiyib, sanki, nəyisə gözləyirdi. Əgər o, Maksuelin masasına kifayət qədər yaxınlaşmışdısa, deməli, o, qızı görməli idi.

Masanın arxasında oturan adam isə artıq adamlıqdan çıxmışdı. Bu, işi başından aşan nyu-yorklu dəllal – təkər və yayların köməyi ilə hərəkətə gətirilən maşın idi.

– Bəli. Nədir? Nə olub? – Maksuel qəfildən soruşdu. Açılmış zərflər yalançı qar təpəsi kimi masanın üstündə qalaqlanmışdı. Onun heç nə ifadə etməyən, kobud, iti və boz gözləri, demək olar ki, acıqla qıza dikilmişdi.

¹*Pompadur* – dəlicəsinə tərs, öz bildiyini edən idarə başçısı

– Heç bir şey, – stenoqrafist qız cavab verdi və üzündə xəff təbəssüm, kənara çəkildi.

– Mister Pitçer, – o, etibarlı klerkə müraciət etdi, – mister Maksuel dünən sizə yeni stenoqrafist qadının dəvət olunması barədə bir söz deyibmi?

– Deyib, – Pitçer cavab verdi, – o, mənə yeni stenoqrafist tapmağı tapşırırdı. Mən də dünən büroya sınaq məqsədi ilə bir neçə adam göndərmələrimi xəbər vermişdim. İndi ona on beş dəqiqə qalıb, amma hələ də nə bir dəbdəbəli şlyapa, nə də bir saqqız çubuğu gəlib çıxıb.

– Onda hələ ki məni əvəz edən yoxdur, – gənc qadın dedi, – həmişə olduğu kimi, işimə davam edəcəyəm.

O, dərhal öz masasına yaxınlaşdı və qızılı-yaşıl tutuquşu lələyi ilə bəzədilmiş qara şlyapasını həmişəki yerindən asdı.

Həmişə məşğul olan bu Nyu-York dəllalını birjanın həyəcanlı anlarında görməyən adam özünü antropologiya bilicisi sayıb bilməz. Şair “şərəfli həyatın fırvan saatlarından” danışır. Birja dəllalının təkcə hər saati işlə dolu deyil, həm də hər dəqiqəsi, hər saniyəsi kəmərdən yapışmış, bufer və ayaq yerlərindən asılı qalıb.

Bu gün isə Harvi Maksuelin qızğın iş günü idi. Teleqraf aparatı sıçrayışla öz lentlərini açır, masanın üstündəki telefon isə xroniki hay-küydən əzab çəkirdi. Adamlar dəstə-dəstə kontora axışır və baryer arxasından kimisi mehribanlıqla, kimisi acıqla, kimisi sərt, kimisi əsəbi danışır. Teleqram aparalarının biri girir, biri çıxırdı. Klerklər qasırga zamanı sürətlə ora-bura qaçışan dənizçilər kimi qaçır və atılıb-düşürdülər. Hətta Pitçerin fizionomiyası da canlanmaya bənzər bir şey ifadə edirdi.

Bu gün birjada qasırga, çovğun və uçqun, zəlzələ və vulkan püskürməsi baş vermişdi və bütün bu təbii nizamsızlıq dəllala məxsus kontorun miniaturunda əks olunmuşdu. Maksuel stulunu divara yaxın qoyub, rəqs edə-edə sazişlərə imza atırdı. O, arlekinlərə məxsus peşəkar cəldliklə gah teleqrafdan telefona, gah da masanın arxasından qapıya sarı sıçrayırdı.

Dəllal hökm sürən bu gərginliyin içində birdən qarşısında yırğalanan dəvəquşu lələkləriylə bəzənmiş məxmər, şalvarın

altından qızılı rəngli corab, pişiyəbənzər çanta və az qala, döşəməyə qədər uzanan, ucunda gümüş ürəkci, qoz boyda iri muncuqlarla bəzədilmiş boyunbağılan gördü. Bu aksesuarlar özündənrazi gənc qadına məxsus idi. Bu hadisəni izah etməyə hazır Pitçer də elə burada durmuşdu.

– Boş yerlə bağlı stenoqrafiya bürosundan göndərilib, – Pitçer dedi.

Maksuel yerində fırlandı: əlləri kağız və teleqraf lentləri ilə dolu idi.

– Hansı boş yer? – o, qaşqabaqlı soruşdu.

– Stenoqrafist yeri, – Pitçer cavab verdi, – siz dünən mənə tapşırıdınız ki, bu gün stenoqrafist qadın dəvət eləyim.

– Siz dəli olmusunuz, Pitçer, – Maksuel dedi, – mən sizə bu cür göstərişi necə verə bilərəm? Miss Lesli bütün ilboyu öz vəzifəsinin öhdəsindən layiqincə gəlib. Özü getmək istəmədiyi halda bu yer onundur. Bizdə boş yer yoxdur, xanım. Pitçer, büroya məlumat verin ki, daha heç kimi göndərməsinlər və bir də heç kimi yanıma gətirməyin!

Gümüş ürəkci yırğalandı və kontor mebelinə saymazlyana toxunaraq hiddətlə kontoru tərk etdi. Pitçer fürsət tapıb mühasibə “qoca”nın günbəgün huşsuz və unutqan olduğunu söylədi.

İş gününün coşqunluğu getdikcə artırdı. Maksuelin müştərilərinin böyük həcmdə pullar yatırdığı müxtəlif adlı səhmlər birjada toplanıb altı yerə bölünmüşdü. Alğı-satçı ilə bağlı əmrlər qaranquşlar tək ora-bura uçuşurdu. Maksuelin portfelinin bir hissəsini təhlükə gözləyirdi və o, hansısa mürəkəb, zərif və qüdrətli maşın tək tam sürətlə işləyirdi; sözlər, qərarlar, əməllər saat mexanizmində olduğu kimi, sürətlə və dəqiq şəkildə bir-birini əvəz edirdi. Səhmlər və öhdəliklər, istiqrazlar və fondlar, girov kağızları və borclar – bütün bunlar maliyyə dünyası demək idi və bu dünyada nə insana, nə də təbiətə yer yox idi.

Nahar fasiləsi yaxınlaşdığından işdə bir balaca sakitlik yaranmışdı.

Maksuel əlləri kağız və teleqramlarla dolu halda öz iş stolunun yanında dayanmışdı; sağ qulağının arxasında həmişəki

kimi qələm vardı, pərişan saçları isə alnına dağılmışdı. Pəncərə açıq idi, çünki yaz öz radiatorunu işə salmış və torpağın mərkəzi qızdırıcı borularından azca istilik sızırdı.

Pəncərədən otağa yasəməninin zərif, lətif qoxusu dolurdu və dəllal bu qoxunun təsirindən bir anlıq yerində donub-qaldı. Çünki bu qoxu miss Lesliyə məxsus idi. Bu, onun qoxusu idi və yalnız onun.

Bu qoxu qadını, sanki, olduğu kimi onun gözləri qarşısında canlandırdı. Maliyyə dünyası bir anın içində bambalaca bir ləkəyə çevrildi. Qadın isə qonşu otaqda, onun cəmi iyirmi addımlığında idi.

– Şərəfimə and olsun ki, mən bu addımı atacağam, – dəllal astadan söylədi, – elə bu dəqiqə ondan soruşacağam. Təəccüblüdür, necə olub ki, bu vaxta kimi mən bunu etməmişəm?!

O, birja işçisinə məxsus cəldliklə stenoqrafçı qadının otağına sarı atıldı. O, hələ ki cəza almamış, hansısa mühüm xəbəri yerinə “çatdırmağa” tələsən adamı xatırladırdı. O, qadının masasına yaxınlaşdı.

Stenoqrafist qadın ona baxıb gülümsədi. Qadının yanaqlarına xəlif qızartı çökmüş, baxışları isə mehriban və səmimi idi. Maksuel dirsəyini onun masasına söykədi. Hələ də əllərində kağız dəstəsi və qulağının arxasında qələm var idi.

– Miss Lesli, – o, tələsik sözə başladı, – mənim düz bir dəqiqə vaxtım var. Mən sizə bir söz deməliyəm. Mənim arvadım olun. Mən sizə lazım olduğu qədər diqqət göstərə bilməsəm də, sizi sevirəm. Zəhmət olmasa, tez cavab verin.

– Siz nə danışırsınız? – stenoqrafçı qadın ucadan söylədi. O, yerindən qalxıb gözləri bərəlməmiş halda ona baxırdı.

– Siz məni başa düşmədiniz? – Maksuel dilxor halda soruşdu. – İstəyirəm ki, arvadım olasınız. Mən sizi sevirəm, miss Lesli, çoxdan sizə demək istəyirdim və yalnız indi, kontorda bir balaca boşluq yaranan kimi bir dəqiqə vaxt ayıra bildim. Görürsünüz, məni yenə də telefona çağırırlar. Pitçer, deyin ki, gözləsinlər. Hə, bu barədə nə düşünürsünüz, miss Lesli?

Stenoqrafçı qadın özünü qəribə aparırdı. Əvvəlcə o, elə bil, təəccübləndi, sonra onun heyrət dolu gözlərindən yaş axmağa

başladı, sonra isə o, göz yaşları içində şövqlə gülümsədi və bir əli ilə dəlləlin boynunu mehribancasına qucaqladı.

– Mən başa düşdüm, – qız astadan dedi. – Bu birja qalan ağılını da başından alıb. Amma əvvəlcə qorxdum. Məgər unutmusan, Harvi? Axı biz dünən axşam saat səkkizdə tindəki balaca kilsədə¹ nişanlanmışıq.

¹Nyu-Yorkun varlı məhəllələrinin birində, Beşinci küçənin yaxınlığında yerləşən Preobrajeniye (xristian bayramlarından birinin adı) kilsəsi

YALANÇI PARILTI

Mister Tauer Çendler otağında bayırlıq kostyumunu ütüləyirdi. Ütünün biri qızmaq üçün qaz pilətinin üstünə qoyulmuşdu, o birini isə səylə irəli-geri itələyərək istədiyi qatı almağa çalışırdı; bir azdan onun laklı çəkmələrindən ta jiletinin ensiz yarığının uclarınadək ox kimi necə dümdüz uzandığını görmək olacaqdı. Bizim qəhrəmanın geyimi barədə söylədiklərimiz elə bunlardan ibarətdir. Qalanlarını isə qoy alicənab səfalətin rəzil kələkbazlığa vadar etdiyi şəxslərin özləri tapsınlar. Biz mister Çendleri ucuz mebelli otaqların pilləkənləri ilə endiyi zaman yenidən görəcəyik; səliqəli geyinmiş, özündənrazı, yaraşığı, zahiri görünüşcə səciyyəvi nyu-yorklu klub adamı – bir qədər danxdıncı görkəmi ilə axşam həzlərinin dalınca qaçan əyyaş.

Çendler həftəyə on səkkiz dollar alırdı. O, bir memarın kontorunda işləyirdi. İyirmi iki yaşı vardı. Arxitekturanı əsl incəsənət hesab edir və səmimi-qəlbədən inanırdı ki – amma bu barədə Nyu-Yorkda bəyanat verməyə risk etmirdi – “Ütü” göydələni öz memarlıq üslubu ilə Milan kilsəsindən geri qalır.

Çendler hər həftə əməkhaqqısından bir dollar qırağa qoyurdu. Hər onuncu həftənin axırı bu üsulla topladığı kapitalla simic Zaman Atanın dükanında bir axşam qopararaq əsl centlmen kimi əylənə bilirdi.

Özünü milyonerlərə və prezidentlərə xas reqaliyalarla¹ bəzəyər, şəhərin reklam və vitrinlərinin daha gur işıq saçdığı hissəsinə gedər, ləzzət və təmtəraqla nahar edərdi. Cibindəki on dolların hesabına bir neçə saat varlı avara rolunu məharətlə oynamaq mümkün idi. Bu məbləğ yaxşı nahara, münasib etiketli bir şüşə çaxıra, çaypuluna, siqara, faytona və s. kifayət edirdi.

Yetmiş cansıxıcı axşamın hesabına əmələ gələn bu nəşəverici axşam vaxtalarını doğulan səadətin əsasını təşkil edirdi.

¹Reqaliya – hökmdarlara məxsus olan əşya

Qızların yeni həyata ilk addımı yalnız bir dəfə olur; saçları ağaran zaman isə o, yaddaşlarından təkrarlanmaz bir hadisə kimi silinib gedir. Çendler də hər on həftədən bir bu axşamdan ilk dəfə olduğu kimi böyük həzz alırdı. Palma ağaclarının altında kef əhlinin əhatəsində oturub, bu cənnətin sakinlərini seyr etmək və onların baxışlarını öz üzərində hiss etmək – ilk vals və gənc debütant qızın qaz-qaz paltarı bütün bunlarla müqayisə oluna bilərdimi?

Çendler Brodvey boyu səyyar ziyafət paltarlarının paltar sərgisinin tamhüquqlu iştirakçısı kimi addımlayırdı. Bu axşam o, təkə tamaşaçı yox, həm də eksponat idi. Növbəti altmış doqquz günü o, köhnə kostyum geyinib, təsadüfi barların piş-taxtası arxasında şübhə doğuran ümumi süfrə yeməkləriylə, öz otağında isə buterbroadlarla və pivə ilə qidalanacaqdı. Lakin bu, onu təşvişə salmırdı. Axı o, nəhəng zahiri parlı şəhərinin əsl oğlu idi və Brodvey fənelərinin işıqlandırdığı bir axşam onun qüssə içində keçirdiyi çoxsaylı axşamların yerini doldururdu.

O, elə hey addımlayırdı. Budur, artıq qırxıncı küçələr həzz yolunun işıqları ilə kəşiməyə başladı; hələ tez idi, amma insan yüksək cəmiyyətlə yetmiş gün ərzində cəmi bir dəfə ünsiyyətə girirsə, o zaman bu ləzzətin ömrünü uzatmaq istəyir. Parlaq, qaşqabaqlı, maraqlı, məftun, meydan oxuyan, cəzbedici baxışlar ona dikilmişdi, çünki geyimi və görkəmi onun fərəhli və həzz dolu saatların pərəstişkarı olduğunu ələ verirdi.

Tinlərin birində dayanıb düşündü ki, bəlkə, artıq geriyyə qayıdib, bədxərc vaxtlarında nahar etdiyi dəbdə olan təmtəraqlı restoranlardan birinə getməyin vaxtı çatıb? Elə bu an sürətlə tını burulmaq istəyən bir qız buzda sürüşərək şappıltı ilə səkinin üstünə yıxıldı.

Çendler gecikmədən və nəzakətlə ona qalxmağa kömək etdi. Qız axsaya-axsaya yaxınlaşıb divara söykəndi və utana-utana Çendlərə minnətdarlığını bildirdi.

– Deyəsən, ayağımı zədələmişəm, – qız dedi – burxulduğunu hiss etdim.

– Çox ağrıdır? – Çendler soruşdu.

– Yalnız ayağımı yerə bərk basanda. Məncə, bir neçə dəqiqədən sonra yeriyyə bilərəm.

– Mən sizə kömək edə bilərəmmi? – gənc oğlan təklif etdi, – istəyirsinizsə, fayton çağırım, ya da...

– Təşəkkür edirəm, – qız astadan, amma minnətdarlıq hissi ilə söylədi. – Düz sözümdür, narahat olmağa dəyməz. Necə oldu axı yığıldım? Ayaqqabımın dabanları da boş imiş. Heç günahlandırmağa dəyməz.

Çendler qıza baxdığı zaman ona olan marağının sürətlə artdığına əmin oldu. Qız zərif və qəşəng idi, şux və mehriban baxışları vardı. Əynindəki qara rəngli sadə donu satıcıların geyindiği paltara bənzəyirdi. Yeganə bəzəyi məxmər lent olan ucuz həsir şlyapasının altından parlaq tünd-şabalıdı saçları görünürdü. Ona baxmaqla, əsl zəhmətkeş qızın yaxşı bir portretini çəkmək olardı.

Birdən gənc memarın ağına yeni fikir gəldi. O, qızı nahara dəvət edəcək. Onun təmtəraqlı, lakin tənha ziyafətində məhz bu çatışmırdı. Qısamüddətli gözəl məclisini qadınla birlikdə keçirə bilsə, bunun ləzzəti ikiqat artıq olardı. O, qarşısındakı qızın nəcibliyinə qətiyyənlə şübhə etmirdi – danışığı və ədası bunu təsdiqləyirdi. Sadə geyiminə baxmayaraq, gənc hiss edirdi ki, onunla bir masa arxasında oturmaq xoşuna gələcək.

Bu fikirlər ağına batdığı üçün o, qəti qərar qəbul elədi. Bəlkə də, o, ədəb qaydalarını pozdu, amma öz zəhməti hesabına yaşayan qızlar belə vəziyyətlərdə nadir hallarda rəsmiyyətə üstünlük verirlər. Adətən, onlar kişiləri əla tanıyır və heç nəyə yaramayan şərtiliyə əməl etmək əvəzinə, öz mülahizələrinə üstünlük verirlər. On dolları ağıllı-başlı xərcləyə bilsə, ikilikdə gözəl nahar edə bilirlər. Qızın boz həyatında bu naharın necə gözəl bir hadisə olduğunu təsəvvür etmək çətin deyildi; qızın əsl heyranlığı sayəsində onun triumf qələbəsi və aldığı həzz daha şirin olacaqdı.

– Fikrimcə, – o, ciddi şəkildə dedi, – ayaqlarınızın dincəlməsi üçün hesab etdiyinizdən daha artıq vaxt tələb olunur. Mən sizə ona kömək etməyin yolunu göstərmək istəyirəm, eyni zamanda mənə də lütfkarlıq etmiş olacaqsınız. Siz tindən çıxdığınız vaxt mən kədərli tənhalıqla nahar etməyə hazırlaşırıdım. Gedək, rahat bir şəraitdə oturun, nahar edərik, söhbətləşərik.

Bu müddət ərzində ayağınızın ağrısı azalar və əminəm ki, evə asanlıqla gedib çıxacaqsınız.

Qız Çendlerin xoşagələm və aydın sifətinə ötəri nəzər saldı. Gözləri alışıb-yandı və mehribancasına gülümsədi.

– Amma biz tanış deylik... belə, deyəsən, yerinə düşmür, – qız tərəddüdlə dilləndi.

– Burada pis heç bir şey yoxdur, – o, sadəlövhüklə dedi. – Mən özümü sizə təqdim edəyəm... icazəizlə... Mister Tauer Çendler. Sizin üçün mümkün qədər yaxşı keçməsinə çalışacağım nahardan sonra çalışaram ki, sizinlə vidalaşaq, ya da sizi evinizə qədər ötürüm, – necə münasib görsəniz.

– Əlbəttə, amma belə paltarda, bu şlyapada! – qız Çendlerin qüsuruz kostyumuna nəzər salıb söylədi.

– Bu, vacib deyil, – Çendler sevincək dilləndi, – doğrusu, siz bu geyimdə oradakı dəbdəbəli geyimdə olan istənilən qadından daha cazibədar görünürsünüz.

– Ayağım hələ də ağrıyır, – qız tərəddüdlə addım ataraq etiraf etdi. – Görünür, ziyafət təklifinizi qəbul etməli olacağam. Mənə... miss Merian deyə bilərsiniz.

– Onda getdik, miss Merian, – gənc memar şuxluqla, lakin nəzakətlə dedi. – Sizə uzağa getmək lazım gəlməyəcək. Yaxınlıqda münasib və çox yaxşı bir restoran var. Qoluma girin... bax belə... və yavaş-yavaş getdik. Təklildə nahar etmək darıxdırıcıdır. Sürüşdüyünüzə hətta bir az sevinirəm də.

Onları yaxşı bəzənmiş masanın arxasında əyləşdirən ofisiyent qarşılarında sual vermiş kimi dayandığı vaxt Çendler hər dəfə kübar həyata çıxarkən keçirdiyi məmnunluq hissini təkrarən yaşadı.

Bu restoran onun Brodveydən bir qədər kənarında bəyanib seçdiyi restoran kimi dəbdəbəli deyildi, lakin çox az şeydə ondan geri qalırdı. Masa arxasında varlı müştərilər oturmuşdu, orkestrin ifası yaxşı idi və xoş söhbətə mane olmurdu, yeməklər və qulluq isə heç bir tənqidə layiq deyildi. Onun yoldaşı sadə paltarına və ucuz şlyapasına baxmayaraq, özünü ləyaqətlə aparırdı və bu, onun üzünün və əndamının gözəlliyinə xüsusi mələhət verirdi. Onun özünü təmkinli aparmasına baxmayaraq,

sifəti şux və cazibədar olan Çendlərə baxdığı hiss olunurdu. Qız onun şən və təmiz göy gözlərinə, demək olar ki, heyranlıqla baxırdı.

Elə bu zaman Tauer Çendlerin varlığına Manhattanın ağılsızlığı, mənasızlıq və şöhrətpərəstliyin azğınlığı, lovğalıq basili¹, çox ucuz ədəbbağın yaratdığı taun hakim kəsildi. O, Brodveydədir... hər tərəfdə parıltı və dəbdəbə, tamaşaçı da nə qədər istəsən. O, özünü səhnədə hiss edib, birgünlük komediyada varlı bir kübar avara və ağzının dadını bilən adam rolu oynamaq qərarına gəldi. Kostyumu roluna uyğun gəlirdi və heç bir qoruyucu mələk ona bu rolu oynamağa mane ola bilməzdi.

Beləliklə, o, miss Meriana klublar və banketlər, qolf və at yürüşləri, it damları və kotilyonlar², xarici ölkələrə səyahətlər barədə yalanlar danışmağa başladı, hətta Larçmontda yaxtası olduğuna da işarə vurdu. Boşboğazlığının qızda müəyyən təəsürat oyatdığını gördükdə həvəslənib milyonlar barədə yeni yalanlar quraşdırdı və bir neçə soyadı, adətən, meşşanların söyləyərkən ehtiramla köks ötürdüklərini çəkinmədən yada saldı. Bu zaman kəsiyi ona məxsus idi və ondan yaxşı hesab etdiyi nə vardisa, qoparmağa çalışırdı. Buna baxmayaraq, qızın qəlbinin qızıl guşəsi oğlanın gözünü örtmüş təkəbbür dumanının arasından bir, ya iki dəfə bərq vurası oldu.

– Sizin haqqında danışdığınız həyat tərzini, – qız dedi, – mənə çox mənasız və dəyərsiz görünür. Doğrudanmı, bu geniş dünyada özünü elə bir iş tapa bilmirsiniz ki, o, sizin üçün maraqlı olsun?

– İş?! – o, ucadan dedi. – Əzizim miss Merian! Təsəvvür etməyə çalışın ki, hər gün nahara çıxarkən geyiminizi dəyişmək, onlarla görüşdə iştirak etmək lazımdır; maşının sürətini isə uzunqulağın yerindən azca yüksək etdikdə tində gözləyən polislər üstünə cumub dərhal səni məntəqəyə aparacaqlar! Yer üzünün ən işlək adamları elə bizim kimi avaralardır.

Nahar mərasimi sona çatdı, ofisiant səxavətlə mükafatlandırıldı; onlar restorandan çıxıb tanışlıqlarının baş tutduğu küçənin

¹ Basil – mikrob

² Kotilyon – qədim rəqs növü

tininə gəlib çatdılar. Miss Merian indi çox yaxşı yeriyirdi, axsa-
dığı, demək olar ki, hiss olunmurdu.

– Keçirdiyimiz gözəl axşama görə sizə təşəkkür edirəm, – qız səmimi-qəlbədən etiraf etdi. – Yaxşı, indi isə mən evə qaçma-
lıyam. Nahar çox xoşuma gəldi, mister Çendler.

O, nəzakətlə gülümsəyib qızın əlini sıxdı və öz klubu və bric
barədə nəsə söylədi. Bir anlıq dayanıb şərq istiqamətində tələ-
sik gedən qıza baxdı, sonra fayton saxlatdın b yavaş-yavaş evinə
sarı yol aldı.

Öz rütubətli otağında bayırlıq kostyumunu qatladı və din-
cəlmək üçün ona altmış doqquz gün vaxt verdi. Sonra oturub
fikirləşməyə başladı.

– Bax əsl qız buna deyərəm! – o, ucadan söylədi. Bir tikə
çörəyə görə işləməli olsa belə, onun düzgün qız olduğuna
başım la and içərəm. Kim bilir, mən bu sarsaq cəfəngiyatı uydur-
maqdansa, ona düzünü söyləsəydim, bəlkə də, biz... eh, hər
şey cəhənnəm olsun! Kostyuma görə məcbur oldum.

Zəmanəmizin manhettenlər qəbiləsinin vıqvanlarında doğu-
lub boya-başa çatmış yırtıcısının mülahizələri bundan ibarət idi.

Kavalerindən ayrılan qız tez-tez addımlayaraq düz şərq
tərəfə istiqamət götürdü və iki məhəllə keçdikdən sonra Mam-
monna və digər köməkçi allahlar ordusunun əsas magistralı
sayılan Beşinci küçəyə çıxışı olan gözəl, irl bir malikanənin
yanına çatdı. O, tələsik evə daxil oldu və gözəl gənc bir qızın
dəbdəbəli ev paltarında dayanıb narahat-narahat pəncərədən
baxdığı otağa qalxdı.

– Ah səni, dəlibaş! – o, kiçik bacısını gördüyü zaman ucadan
dedi, – sən bu cür hərəkətlərinlə bizi nə vaxta kimi qorxuda-
caqsan? Artıq iki saatdır ki, Merinin şlyapasında və bu cındır
paltarda evdən çıxmısan. Ana dəhşətli dərəcədə təşvişə düşüb.
O, bütün şəhərdə səni axtarmaq üçün Luini maşınla göndərib.
Sən yaramaz və səfeh qızsan!

O, düyməni basdı, həmin dəqiqə xidmətçi otağa daxil oldu.

– Meri, anama söylə ki, miss Merian qayıdıb.

– Deyinmə, bacıcan. Madam Teogilə qaçdım ona deyim ki,
çəhrayı rəngli tikmənin yerinə bənövşəyisini qoysun. Amma bu

paltar və Merinin şlyapası işimə yaman yaradı. Hamı məni satıcı kimi qəbul edirdi.

– Nahar artıq qurtarıb, əzizim, sən gecikmisən.

– Bilirəm. Başa düşürsən, mən səkidə sürüşdüm və ayağımı əzdim. Zədəli ayaqla yeriyə bilməzdim. Birtəhər özümü restorana çatdırdım və özümü yaxşı hiss edənə kimi orada oturdum. Gecikməyimin də səbəb bu idi.

Pəncərənin qarşısında oturan qızlar parlaq işıq saçan fənərlərə və işıqları sayrışan faytonlara baxırdılar. Kiçik bacı başını böyük bacısının dizinin üstünə qoyub, ona qısılmışdı.

– Nə vaxtsa ərə gedəcəyik, – o, xəyala dalmış vəziyyətdə dilləndi, – sən də, mən də. Pulumuz o qədər çoxdur ki, onlar bizə xalqın fikrini yayındırmağa imkan verməyəcək. İstəyirsən, bacıcan, deyim mən necə adamı sevə bilərəm?

– Hə, söylə, boşboğaz, – böyük bacı gülümsədi.

– İstəyirəm ki, sevdiyim adamın mehriban, göy gözləri olsun, o, kasıb qızlara şərəf və ehtiramla yanaşsın, yaraşığı və xeyirxah olsun, sevgini əyləncəyə çevirməsin. Mən onu ancaq o zaman sevə bilərəm ki, həyatda aydın məqsədi, faydalı işi olsun. Qoy lap kasıb olsun, buna əhəmiyyət vermərəm, hər şey edərəm ki, ona öz məqsədinə çatmağa köməklik göstərə bilim. Amma bacıcan, bizi bütün həyatı ziyafətlər və klublar arasında boş-boşuna keçən avara adamlar əhatə edir; belə adamı isə mən, hətta göy gözləri olsa, küçədə tanış olduğu kasıb qızlara ehtiramla yanaşsa belə, sevə bilmərəm.

YANAN ÇIRAQ

Əlbəttə, bu problemin iki tərəfi var. İkincisinə nəzər salağ. Tez-tez “satıcı qızlar” barədə danışılır. Amma belələri mövcud deyil. Yalnız mağazada işləyən qızlar var. Satıcılıq isə onların peşəsidir. Məgər peşənin adı ilə insanın özünü eyniləşdirmək olarmı? Gəlin ədalətli olaq. Axı biz Beşinci küçədə yaşayan qızların heç də hamısını “gəlinlər” adlandırmırıq.

Lu və Nensi rəfiqə idilər. Nyu-Yorka iş axtarmağa gəlmişdilər, çünki valideynləri onları saxlamaq iqtidarında deyildi. Nensinin on doqquz, Lunun isə iyirmi yaşı vardı. Əyalətdən gəlmiş zəhmətkeş qızlar səhnə karyerası barədə düşünmürdülər.

Qoruyucu mələklərin sayəsində ucuz və münasib bir pansiona gəlib çıxmışdılar. Hər ikisi özünə yer tapa bilmiş, müstəqil həyata qədəm qoymuşdu. Onlar rəfiqə olaraq qalırdılar. İndi isə icazə verin, sizi altı ay keçdikdən sonra tanış edim: Zəhlətökən Oxucu – mənim möhtərəm dostlarım miss Nensi və miss Lu. Salamlaşdıqdan sonra onların geyiminə diqqət yetirin – ancaq hiss olunmadan! Bu qızlar da at yanşında lojada oturan xanımlar kimi onlara zillənmiş baxışları xoşlamırlar.

Lu camaşırxanada işəməzd işləyir, əl ilə yuyulan paltarları ütüləyirdi. Tünd-qırmızı rəngli paltar ona yaraşmır, şlyapasının lələyi isə lazım olduğundan dörd düym uzundur. Lakin onun qoluna və boynuna doladığı sincab xəzinin qiyməti iyirmi beş dollardır. Mövsümün axırında isə bu xəzlər üstündə “7 dollar 98 sent” yazılmış yarlıqlarla vitrinlərdən asılacaq.

Onun al yanaqları və parıltılı mavi gözləri var, həyatdan tam razı olduğunu görmək mümkündür.

Nensini vərdiş etdiyiniz kimi, “satıcı” adlandıracaqsınız. Belə bir tip mövcud deyil. Lakin nə qədər ki hər şeydən doymuş nəsil hər yerdə tip axtarır, onda bu qıza “tipik satıcı” demək olar. Onun pompadursayağı hündür saç düzümünü var, əyninə ədəbli bluzka geyinib. Yubkası ucuz parçadan olsa da, qüsursuz

biçimə malikdir. Nensi qəfil yaz küləyindən qorunmaq üçün xəzlərdən istifadə etmir. Mahud qısa jaketi elə səliqə ilə geyinir ki, elə bil, qaragül dərisindən mantodur. Ey insafsız tip ovçusu, onun sifətinin, gözlərinin satıcılara xas ifadəsi var: təhqir edilmiş qadınlığın sakit və qəzəb dolu nifrəti, gələcək intiqamın vədi. O güləndə belə bu ifadə yox olmur. Həmin ifadələri rus kəndlilərinin gözlərində və bizlərdən kimin sonu çatsa, son çağırış edən mələk – İsrailin sifətində görə bilər. Əslində, bu, kişiləri təşvişə salmalı və tərk-silah etməlidir. Amma onlar kimin arxasınca kəndir uzanırsa, ona gülümsəyir və gül dəstəsi aparırlar.

İndi isə Lunun “tezləklə görüşənə kimi!” vida kəlməsini, Nensinin məzəli, incə təbəssümünü qəbul edib, şlyapanızı çıxarın və gedin. Nensinin təbəssümünü siz nədənsə tuta bilmirsiniz və o, ağ gecəkəpənəyi kimi qanad çalaraq evlərin damlarının üstü ilə ulduzlara sarı uçub gedir.

Qızlar tində Deni gözləyirdilər. Den Lunun ən etibarlı pərəstişkarı idi. Etibarlı? O hətta Meri muzzdlu xəfiyyələrin köməyi ilə öz quzusunu¹ axtaranda da qızın yanında idi.

– Sənə soyuq deyil, Nensi? – Lu soruşdu. – Axmaqsan, val-lah! Həftəyə səkkiz dollara görə bu dükanda dayanırsan! Keçən həftə mən on səkkiz dollar əlli sent qazanmışam. Əlbəttə, ütüləmək piştaxta arxasında dayanıb yaxalığ satmaq kimi təmiz iş deyil, amma qazancı yaxşıdır. Bizim işçilərdən heç kəs on dollardan aşağı zəhməthaqqı almır. İş də ki heç də səninkindən aşağı iş deyil.

– Onu özünə saxla, – Nensi burnunu sallayaraq dedi, – səkkiz dollar və bir otaq da mənə bəs edər. Xoşlayıram ki, ətrafımda gözəl əşyalar və qəşəng adamlar olsun. Bir də axı orada hansı imkanlar var! Bizim əlcək şöbəsində işləyən bir qız metaltökənə, ya da, necə deyirlər, Pitsburqdan olan dəmirçiyə ərə getdi. Milyonçudur! Mən tovlamağı heç də ondan pis bacarmıram. Ümumiyyətlə, zahiri görünüşümlə lovğalanmaq istəməzdim. Yaxşı, bəs camaşırxanada qızların hansı imkanları var?

– Mən Denlə orada tanış olmuşam! – Lu qalib kimi dilləndi.
– O, bayırlıq köynəyini və yaxalıqlarını gətirmişdi, mən isə

¹ Meri və onun sədaqətli quzusu barədə ingilis uşaq nəğməsinə işarə edilir.

birinci sıradakı ütü taxtasının arxasında işləyirdim. Bizdə hamı birinci sıradakı taxtada işləmək istəyir. Həmin gün Ella Medcin-niz xəstələndiyi üçün onun yerini tutmuşdum. Dediynə görə, əllərim onun dıqqətini birinci cəlb edib – ağı və zərif. Paltarımın qolları çırmalanmışdı. Camaşırxanaya çox nəzakətli adamlar gəlir. Onları o dəqiqə tanımaq olur: paltarı çamadanda gətirir və qapı ağzında dayanıb boşboğazlıq eləmirlər.

– Sən bu bluzkanı necə geyinirsən, Lu? – Nensi rəfiqəsinin geyimini gözaltı istehzal: baxışlarla süzüb soruşdu, – sənın də qəribə zövqün var!

– Nə olub ki? – Lu hirsələndi. – Bu bluzkaya on altı dollar vermişəm, qiyməti isə iyirmi beş dollardır. Bir qadın onu yuyulma-ğa vermişdi, amma gəlib aparmadı. Camaşırxananın sahibi də onu mənə satdı. Əl işidir! Yaxşısı budur, de görüm, əynindəki bu boz biabırçılıq nədir?

– Bu boz biabırçılıq, – Nensi soyuq tərzdə cavab verdi, – missis van Olstin Fişerin geydiyi biabırçılığın oxşan... Qızlar deyirlər ki, keçən il o, bizim mağazadan on iki min dollarlıq alış-veriş edib. Yubkanı isə özüm tikmişəm. Yarım dollara başa gəlib. Beş addımlıqdan onları bir-birindən fərqləndirə bilməzsən.

– Yaxşı görüm!.. – Lu mehribancasına dedi, – əgər ac qalıb lovğalanmaq istəyirsənsə, öz işindir. Mənə isə işim sərf edir. Təki yaxşı zəhməthaqqı versinlər; əvəzində işdən sonra cibimə münasib yaxşı paltarları geyinirəm.

Elə bu vaxt Den peyda oldu – şəhərin gənclərə vurduğu ədəbsizlik möhüründən özünü xilas etməyi bacaran, ucuz qals-tuk taxmış gənc montyor (həftəyə otuz dollar zəhməthaqqı alır). O, Romeo kimi kədərli gözlərini Luya dikdi – qızın işləməli köynəyi hörümçək toruna bənzəyirdi, hətta milçək orada ilişib qalması xoşbəxtlik hesab edərdi.

– Dostum mister Ouens, miss Denforsla tanış olun, – Lu onları bir-birinə təqdim etdi.

– Çox şadam, miss Denfors, – Den əlini qıza uzadaraq dedi. – Lu sizin barədə çox danışib.

– Təşəkkür edirəm, – Nensi soyuq barmaqlarının ucu ilə onun ovcuna toxundu, – o, hərdən sizi də yada salır.

Lu istehza ilə güldü.

– Əllə bu cür görüşməyi missis van Olstin Fişerdən öyrənmişən? – soruşdu.

– Hər halda, arxayın ola bilərsən ki, bunu öyrənməyə dəyər, – Nensi cavab verdi.

– Mənə lazım deyil. Çox nəzakətli təsir bağışlayır. Brilyant üzükləri nümayiş etdirib lovğalanmaq üçün düşünüülüb. Bax nə zaman onlardan mənim də olar, onda səy göstərəm.

– Əvvəlcə öyrən, – Nensi soyuqqanlı təzədə dedi, – o zaman üzüklər də tezliklə peyda olar.

– Yaxşı, bu mübahisəyə son qoymaq üçün... – Den, həmişə olduğu kimi, gülümsəyərək müdaxilə etdi, – icazə verin, bir təklif edim. Sizi zərgərlik mağazasına dəvət edə bilmərəm, amma bəlkə, operettaya gedək? Bilet götürmüşəm. Madam ki əsl daş-qaşlar imkanımıza uyğun deyil, onda gəlin teatr brilyantlarına tamaşa edək.

Sədaqətli cəngavər səkinin kənanında öz yerini tutdu, onunla yanaşı dəbdəbəli tovuzquşu paltarında Lu, sonra isə düzqəmətli, ciddi, sərçəciyə bənzəyən, eynən van Olstin Fişerin ədalarını yamsılayan Nensi addımlayırdı. Onlar məksiz əyləncə axtarışına beləcə yollandılar.

Fikrimcə, tədris müəssisələri ilə müqayisədə çox adam böyük universal mağazalara üstünlük verir. Amma işlədiyi mağaza Nensi üçün əsl məktəb idi. Onu incə zövqlərə uyğun gözəl əşyalar əhatə edirdi. Əgər ətrafınızda cah-calal mövcudursa, ona sizin, yoxsa özgəsinin dəyər verməsindən asılı olmaaraq o, sizə məxsusdur.

Onun alıcılarının əksəriyyəti cəmiyyətdə yüksək mövqə qazanmış, dəb və ədanın yaradıcısı olan qadınlar idi. Nensi də onların hər birindən daha çox xoşuna gələn cəhətləri götürürdü.

Birindən əclasını, digərindən qaşların gözəl hərəkətini, üçüncüdən yerişini, çanta tutmaq tərzini, gülümsəməyi, dostlarla salamlamağı, “aşağılara” müraciət qaydalarını mənimsəmişdi. Sevimli modeli van Olstin Fişerdən isə, həqiqətən, çox gözəl, incə, gümüş kimi təmiz, qaratoyuq nəğməsi kimi musiqili

asta səsi götürə bilmişdi. Qızın belə gözəl ədalət mühitində olması, şübhəsiz, ona dərin təsir göstərməli idi. Deyirlər ki, yaxşı vərdişlər yaxşı qanunlardan üstündür. Bəlkə də, yaxşı ədalət yaxşı vərdişlərdən də gözəldir. Valideyn nəsihətləri, bəlkə də, sizin puritan vicdanınızı məhv olmaqdan qorumağa qadir deyil, amma stulun söykənəcəyinə toxunmadan qamətinizi düzəldib qırx dəfə “prizmalar, zəvvarlar” kəlməsini təkrar etsəniz, şeytan sizdən kənar gəzər. Nensi də van Olstin Fişer kimi intonasiyaya keçərkən onu “*noblesse oblige*”¹ həyəcanı bürüyürdü.

Bu universal məktəbdə biliyin digər mənbələri də mövcud idi. Əgər sizə bir neçə satıcı qızın bir yerə yığılıb içiboş biləzlərlərini cingildətdiklərini görmək qismət olarsa, fikirləşməyin ki, modabaz Etelin saç düzümünü müzakirə edirlər. Bəlkə də, kişilərdən ibarət qanunverici məclislərin məziyyətləri bu toplantıya xas deyil, amma onun əhəmiyyəti Həvvanın və onun böyük qızının Adəmi yerində oturmaqla bağlı müşavirəsindən heç də az deyil. Bu – səhnə deyilən Dünyaya, eyni zamanda bu səhnəyə inadla Gül Dəstələri Atan kişiyyə Hücüm və onlardan Müdafiə olunmaq barədə Qarşılıqlı Yardım və Strateji Nəzəriyyələrin Mübadiləsinə dair Qadın Konfransıdır. Qadın yaranmışların ən köməkçisi olub, xallı maral kimi gözəl, amma onun surətindən məhrum, quş kimi zərif, amma qanadsız, bal anısı kimi şirinliklə dolu, amma onun... yaxşısı budur, metaforanı kənara qoyaq – aranızda ilan vurmuşlar tapıla bilər.

Bu hərbi müşavirədə silah mübadiləsi edir və həyat mübarizəsində qazandıqları təcrübəni bölüşürdülər.

– Mənsə ona deyirəm “Utanmaz! – Sədi deyir. – Mənə belə sözlər deməyə necə cürət edirsiniz? Məni kim hesab edirsiniz?” O isə cavab verir...

Qara, şabalıdı, kürən, sarışın və qızılı saçlı başlar bir-birinə yaxınlaşır. Cavab məlum olandan sonra gələcəkdə ümumi düşmən olan kişi ilə dueldə buna bənzər hücumu necə dəf etmək barədə məsləhətləşirlər.

Nensi müdafiə sənətinə beləcə yiyələnmişdi və qadınlar üçün uğurlu müdafiə elə qələbə deməkdir.

¹ Vəziyyət tələb edir. (fr.)

Universal mağazanın tədris proqramı çox zəngindir. Belə ki, heç bir kollec Nensini öz arzularını həyata keçirməyə – nikah lotereyasında uduşa bu cür hazırlaya bilməzdi.

Onun piştaxtası çox münasib yerə qoyulmuşdu. Yanında musiqi şöbəsi yerləşirdi və qız böyük bəstəkarların əsərləri ilə tanış olmaq imkanı əldə etmişdi. Hər halda, o, bu əsərlərə o səviyyədə bələd ola bilməmişdi ki, səylə can atdığı sirli “yüksək cəmiyyətə” musiqiyə həssaslıqla dəyər verməyi bacaran qadın kimi daxil olmağa ümid bəsləyirdi. O, demək olar, qadın üçün mədəniyyəti əvəz edə bilən nəfis bərbəzəklərin, gözəl, qiymətli əşyaların və zərgərlik məhsullarının zəngin olduğu mühiti canına hopdura bilməmişdi.

Nensi öz şöhrətpərəstliyini rəfiqələrindən uzun müddət gizli saxlaya bilmədi. “Bax bu da sənin milyonçun, Nensi!” – piştaxtasına münasib görkəmli alıcı yaxınlaşdığı vaxt ətrafdan səslər eşidildi. Qadınları alış-verişlə məşğul olan kişilər üçün bu zaman mağazanı boş-boşuna dolaşib, burun dəsmalları satılan piştaxtanın yanında dayanmaq, tələsmədən kvadratşəkilli batist dəsmallar seçmək adı vərdişə çevrilmişdi. Nensinin kübarlara məxsus saxta ədası və qüsursuz gözəlliyi onları cəlb edirdi. Çoxları onunla dilxoşluq etmək arzusunda olmuşdu. Bəlkə, bəziləri milyonçu idi, qalanları isə özünü o şəkildə təqdim etməyə səy göstərirdilər. Nensi onları bir-birindən fərqləndirməyi öyrənmişdi. Piştaxtasının yan tərəfində pəncərə var idi; alıcıları aşağıda gözləyən maşınlar pəncərədən görünürdü. Nensi bilirdi ki, sahibləri kimi, avtomobillərin də siması var.

Bir dəfə cazibədar bir centlmen Kofetua kralı kimi ona pərəstiş edərək dörd düjün burun dəsmalı aldı. O getdikdən sonra satıcı qızlardan biri soruşdu:

– Nə olub, Nen? Niyə onu başdan elədin? Məncə, yarayan mal idi.

– O? – Nensi miss van Olstin Fişerin arsenalına məxsus soyuq, lütfkar və etinasız təbəssümlə dedi. – Mənlik deyil. Onun necə gəldiyini gördüm. Maşını on iki at gücündə, sürücüsü də irland. Aldığı dəsmallar ipəkdən idi! Üzüyü də möhürlü. Yox, mənə saxta şeylər lazım deyil.

Mağazanın iki ən “zərif” qadınının – şöbə rəisinin və kassirin “qəşəng” kavalərləri var idi və hərdən onları restorana dəvət edirdilər. Necə oldusa, bir dəfə Nensiyə də onlarla getməyi təklif etdilər. Nahar dəbdə olan kafələrin birində təşkil olunmuşdu; adətən, Yeni il masasını bir il qabaqcadan sifariş vermək lazım gəlirdi. “Qəşəng” kavalərlər iki nəfər idi: biri daz (onun saçları insanı öz girdabana salardı – bu, bizə məlumdur), o biri isə cavan idi və əhəmiyyətli olduğunu, həyatdan doyduğunu həddindən artıq cidd-cəhdlə sübuta yetirməyə çalışırdı; birincisi and içirdi ki, şərab heç nəyə yaramır, ikincisinin isə köynəyinə taxdığı düymələr brilyantdan idi. Bu gənc Nensidə xeyli heyranedic məziyyətlər gördü. O, ümumiyyətlə, satıcı qızlara qarşı laqeyd deyildi və qızın təbii sadəliyi məxsus olduğu cəmiyyətin qaydaları ilə üst-üstə düşürdü; elə növbəti gün mağazada peyda olub, ağardılmış irland kətan dəsmalları yığılmış piştaxtanın üstündən qıza evlənmək təklif etdi. Nensi etirazını bildirdi. Söhbət etdikləri bütün bu vaxt ərzində qonşuluqdakı pompadur tipli şabalıdı saç düzümü olan qadın gözlərini onlara dikib qulaqlarını şəkəlmışdi. Rədd edilmiş aşiq getdikdən sonra Nensinin üzərinə çoxlu məzəmmət yağışı yağmağa başladı:

– Səfeh! Bu ki milyonçudur, van Skittlizin qardaşı oğludur. Axı o, ciddi deyirdi. Yox, doğrudan da, ağılı itirmisən, Nen!

– Elə düşünürsən? – Nensi dedi. – Ah, deməli, razılaşmaq lazım idi? Əvvəla, o, milyonçu deyil. İllik xərcləri üçün alləsi ona iyirmi min pul ayırır; dazbaş dünən ona lağ eləyirdi.

Şabalıdı saçlı qız yaxınlaşıb gözlünü qiymdi.

– Bu dərəcədə özündənrazısan? – o, xırıltılı səsle soruşdu (həyəcandan ağızından bayıra çıxan saqqızı unutmuşdu). – Nədir, bu, sənin üçün azdır? Bəlkə, Rokfellerlə, Qladson Daui, ispan kralı, ya da digər əsilzadələrlə nişanlanmaq üçün mormon¹ olmaq istəyirsən? İl ərzində iyirmi min sənə azlıq edir?

Nensi səfeh, qara gözlərin inadkar baxışından azca qızardı.

– Məsələ təkcə pulda deyil, Kerri, – o, izah etməyə başladı, – dünən dostu onun yalanının üstünü açdı. Teatra getdiyi

¹ *Mormon* – Şimali Amerikada çoxallahlılıqla xristianlığın qarışığından ibarət dini təriqət

hansısa qızla bağlı bir məsələ idi. Mənsə yalançıları xoşlamıram. Bir sözlə, o, xoşuma gəlmir, vəssalam. Məni ucuz qiymətə almaq olmaz. Düzdür, varlı adama ilişmək istəyirəm. Amma istəyirəm ki, o, insan olsun. Taqqıldayan pul daxılı yox.

– Sənin yerin dəlixanadır, – şabalıdı pompadur üzünü yana çevirib dedi.

Beləliklə, Nensi həftəyə səkkiz dollarına rəğmən öz yüksək ideyaları ilə yaşamaqda idi. O, boyat çörəyinin hesabına qüvvə toplayır, kəmərinə daha möhkəm bərkidərək sirli “dəfinənin” izi ilə yoluna davam edirdi. Onun üzündə anadangəlmə kişi ovçularına xas xəlif, üzüntülü, kədərli və mübariz təbəssüm kök salmışdı. Mağaza onun üçün meşəni əvəz edirdi; ov sərfəli və qəşəng olduqda tez silahını qaldırıb nişan alır, amma hər dəfə də ovçuya, ya da qadına məxsus səhv etməmək instinkti onu atəş açmaqdan saxlayır və o, yeni cığıra qədəm qoyurdu.

Lu isə camaşırxanada inkişaf edirdi. Həftədə qazandığı on səkkiz dollar əlli sentdən mənzilə və yeməyə altı dollar ödəyirdi. Qalanları paltara sərf olunurdu. Nensi ilə müqayisədə zövqünü və ədalətini inkişaf etdirmək imkanları məhdud idi. Bütün günü boğanaq havalı camaşırxanada paltar ütüləyə-ütüləyə keçirəcəyi gözəl gecə barədə arzulara dalırdı. Ütüsünün altında tez-tez bahalı və dəbdəbəli paltarlar olardı. Bəlkə də, geyimə qarşı böyük maraq ona bu metal ötürücülər vasitəsilə keçirdi.

İş vaxtı qurtaranda artıq Den onu küçədə gözləyirdi – Lunun sədaqətli kölgəsi.

Bəzən baxışları Lunun getdikcə rəngbərəng və zövqsüz şəkil alan geyiminə dikildiyi zaman təmiz gözlərində narahatlıq hiss olunurdu. O, qızı mühakimə etmirdi. Sadəcə, onun yoldan ötənlərin nəzərini cəlb etməsi xoşuna gəlmirdi.

Əvvəllər olduğu kimi, Lu rəfiqəsinə sədaqətli idi. Hara getmələrindən asılı olmayaraq Nensi öz sarsılmaz qaydaları ilə onları müşayiət edər, Den də şən bir əhvalla heç bir etiraz bildirmədən əlavə xərclərə qol qoyardı. Bu əyləncə axtaranı üçlüyə, belə demək mümkünsə, Lu parlaqlıq, Nensi əda, Den isə etibar bəxş edirdi. Münasib kostyumlu, uyğun qalstuk taxmış, mehriban və zarafatlı bu gəncə həmişə arxalanmaq olardı. O, yanında

olarkən unutduğun, olmadıqda isə tez-tez xatırladığın yaxşı adamlardan idi. Tələbkar Nensiyə belə standart əyləncələr bəzən xoş gəlmirdi. Amma o, gənc idi. Gənclik isə acgöz olur və ən yaxşısı olmadıqda keyfiyyətli kəmiyyətlə əvəz edə bilər.

– Den elə hey israr edir ki, evlənək, – Lu bir dəfə etiraf etdi, – amma evlilik nəyimə gərəkdir? Öz başımın ağasıyam, pullarımı istədiyim kimi xərcləyirəm. O isə işləməyə icazə verməyəcək. Qulaq as, Nen, nə üçün o mağazaya bağlanıb qalmısan? Nə istədiyini kimi yeyə, nə də geyinə bilirsən. Bir “hə” de, səni camaşırxanaya düzəldim. Lovğalığını bir qədər azaltsan, bizim işdə yaxşı qazana bilərsən.

– Məsələ lovğalıqda deyil, Lu, – Nensi dedi, – hətta indi qazandığımın yarısını da versələr, orada qalmağa üstünlük verərəm. Yəqin, vərdiş etmişəm. Şans gözləyirəm. Axı bütün həyatımı piştaxta arxasında keçirməyə hazırlaşmıram. Hər gün yeni nəşə öyrənirəm. Daim varlı, tərbiyə görmüş adamlarla ünsiyyətə girirəm, baxmayaraq ki onlara yalnız xidmət göstərirəm... – heç nəylə boşa vermədiyimə inana bilərsən.

– Öz milyonçunu tapa bildin? – Lu istehza ilə donqulandı.

– Hələ ki yox, – Nensi cavab verdi. – Seçim edirəm.

– Ay Allah, seçim edir! Bax ha, Nensi, lap yarımçıq milyonçu olsa belə, əldən buraxma. Mənimlə zarafat edirsən?! Milyonçular sənənlə mənim kimi işçilər barədə heç düşünmürlər də.

– Bu, onlar üçün daha pis, – Nensi ağıllı-ağıllı cavab verdi, – halbuki bizlərdən biri pulları necə xərcləməyi onlara öyrədə bilərdi.

– Əgər onlardan biri mənimlə kəlmə kəssə, – Lu ucadan güldü, – sadəcə, ürəyim gedər!

– Çünki onlarla ünsiyyətin yoxdur. Fərq təkəcə ondadır ki, bu modabazlarla ehtiyatlı olmaq lazımdır. Lu, sənə elə gəlmir ki, belə palto üçün qırmızı ipək astar bir qədər parlaqdır?

Lu rəfiqəsinin boz rəngli sadə jaketinə baxdı:

– Məncə, sənənin bozarmış cındırınlı müqayisədə – yox...

– Bu jaket, – Nensi məmnun halda dedi, – eynən missis van Olstin Fişerın jaketinin fasonundadır. Parçasına üç dollar doxsan səkkiz sent vermişəm – onunkundan yüz dollar ucuz.

– Bilmirəm, – Lu güldü, – milyonçu belə tələyə necə düşə bilər. Nə olur-olsun, qızılbalığı səndən əvvəl tutacağam.

Əslində, rəfiqələrdən kimin haqlı olduğunu yalnız filosoflar söyləyə bilər. Mağaza və kontorlarda qəpik-quruşa işləyən on minlərlə qız kimi qürur və vasvasılıqdan məhrum olan Lu da səs-küylü, boğanaq camaşırxanada ütüsünü sevincle işlədirdi. Qazancı ona artıqlaması ilə bəs edir, geyiminin dəbdəbəsi getdikcə artırdı. Lu artıq Denin – dözümlü, sarsılmaz, dəyişməz Denin münasib, amma qəşəng olmayan kostyumuna çəp nəzərlərlə baxırdı.

Nensi isə onminlərə məxsus idi. İpək paltarlar və cavahirlər, yaxalıqlar və bərbəzəklər, ətirilər və musiqi – incə zövqün qadın üçün yaranmış bu dünyası onun taleyi idi. Əgər bu dünya ona lazımdırsa, əgər bu dünya onun üçün həyat deməkdirsə, qoy o, bu həyatı yaşasın. Və o, İsav kimi doğuşdan ona verilən hüquqları başqalarına bağışlamır¹. Şorbası həmişə kasıbyandır.

Nensi belə idi. O, mağaza mühitində inkişaf edir, tələsmədən, kasıb şam yeməyini inamla yeyib ucuz paltarlar barədə düşünürdü. O artıq qadınları tanıyırdı. İndi isə öz ovu olan kişiləri, onların məziyyətlərini öyrənirdi. Vaxt gələr, arzuladığı qəniməti ələ keçirər: ən irisini, ən yaxşısını – o, özünə söz vermişdi.

Onun arzu işığı sönmürdü və nə vaxt peyda olacağından asılı olmayaraq, adaxlını qəbul etməyə hazır idi.

Lakin bəlkə də, şüursuz olaraq o, başqa bir şeyi də öyrənə bilmişdi. Həyata baxış ölçüsü hiss olunmadan dəyişmişdi. Onun nəzərlərində dolların parlıtısı tədricən azalmağa və onda “səmiyyə”, “şərəf”, bəzən də, sadəcə, “xeyirxahlıq” kimi keyfiyyətlərlə əvəzlənməyə başlamışdı. Gəlin müqayisə edək: bəzən qalın meşədə sığın qovan ovçu qəfil çay şırıltısının sakitlik və rahatlıq verdiyi çiçəkli tarlaya gedib çıxır. Belə vəziyyətdə Nemvrod² özü də nizəsini endirərdi.

Hərdən Nensi fikirləşirdi ki, doğrudanmı, ürəklərin üstlərini örtən dəriyə bu qədər ehtiyacı var?

¹ İncildəki əfsanəyə görə, İsav öz birincilik (ilklik) hüququnu bir boşqab mərci şorbasının müqabilində kiçik qardaşına vermişdir.

² *Nemvrod* – Bibliya hadisələrində mahir ovçu

Həftənin dördüncü günü axşam mağazadan çıxan Nensi Altıncı küçədən keçərək camaşırxanaya yollandı. Lu və Den bir həftə əvvəl onu musiqili komediyaya dəvət etmişdilər.

Camaşırxanaya yaxınlaşanda oradan çıxan Deni gördü. O, həmişəkindən fərqli olaraq qaşqabaqlı idi.

– Camaşırxanaya girmişdim görüm ondan bir xəbər varmı, – Den dedi.

– Kimdən? – Nensi soruşdu. – Məgər Lu burada deyil?

– Elə bildirdim xəbəriniz var, – Den dedi. – Bazar ertəsindən bəri nə burada olub, nə də öz mənzilində. Əşyalarını da götürüb. Buradakı qızlardan birinə deyib ki, Avropaya getməyə hazırlaşır.

– Onu, doğrudanmı, heç kim görməyib? – Nensi soruşdu.

Den qıza sərt nəzərlərlə baxdı. Onun bir-birinə sıxılmış dodaqlarında qəmginlik, boz gözlərində isə polad soyuqluğu vardı.

– Camaşırxanada deyirlər ki, – o, kinli-kinli söylədi, – onu dünən avtomobildə görüblər. Yəqin, Lu ilə daim baş sındırdığınız həmin milyonçulardan biri imiş.

Nensi birinci dəfə idi özünü kişi xeylağı qarşısında itirirdi. O, titrəyən əlini Denin əlinin üstünə qoydu:

– Siz elə danışırsınız ki, elə bil, bu, mənim günahımdır, Den.

– Mən elə demək istəmirdim, – Den bir qədər yumşalmış halda dedi.

O, jiletinin cibini eşələyirdi.

– Məndə bu günə biletlər var, – böyük şövqlə sözə başladı, – əgər siz...

Nensi cəsarəti dəyərləndirməyi bacarırdı.

– Mən sizinlə gedərəm, Den, – dedi.

Nensi Lu ilə bir də üç aydan sonra görüşdü.

Bir dəfə axşam satıcı qız evə tələsirdi. Sakitliyin hökm sürdüyü şəhər bağının hasarı yaxınlığında onu harayladılar. Çevrildi zaman Lu artıq onu bağına basmışdı.

İlk öpüşlərdən sonra bir-birindən azca kənarlaşdılar – adətən, ilanlar öz qurbanlarını sancmaq və yaxud ovsunlamaq məqsədi ilə belə edirlər – dillərinin ucunda bir-birinə veriləsi

minlərlə sual yatırdı. Bu zaman Nensi gördü ki, Luya dərzi sənətinin şedevrləri, bahalı xəzlər və parıltılı cavahirlərlə dolu var-dövlət qismət olub.

– Ay səni, səfeh! – Lu səs-küylə və mehribancasına dedi. – Hələ də bu mağazada işləyirsən?! Görürəm, pintiliyindən də əl çəkməmişən. Bəs məşhur qənimətin nə oldu? Hələ əldə edə bilməmişən?

Lu hiss etdi ki, rəfiqəsinin qismətinə var-dövlətdən daha yaxşı pay düşüb. Nensinin gözlərindəki parlaqlıq daş-qaş parıltısını üstələmiş, yanaqları çiçək kimi açılmışdı, dodaqları fərəh dolu etirafları zorla saxlaya bilirdi.

– Hə, hələ də mağazada işləyirəm, – Nensi dedi, – amma növbəti həftəyə kimi. Çünki həyatda ən dəyərlə qənimətimi tapmışam. İndi sənə üçün elə bir əhəmiyyəti yoxdur, doğrudur, Lu? Denə ərə gedirəm – Denə! O, indi mənim Denimdir! Nə oldu sənə, Lu? Lu!..

Şəhər bağçasının tinindən polisi daha mətin göstərən – hər halda, zahirən belə görünürdü – yeni yığılmış dəstənin iradəli cavan qanun keşikçilərindən biri peyda oldu. O, dəmir barmaqlığın yaxınlığında bahalı xəzdə, barmaqlarında brilyant üzüklər olan bir qadının acı-acı hönkürdüyünü, arıq, sadə geyimli qızın onu qucaqlayaraq sakitləşdirməyə çalışdığını gördü. Amma gələcək Hibson¹ fironlarının nümayəndəsi özünü görməzliyə vuraraq ötüb-keçdi. Bağçanın dəmir barmaqlıqlarını döyəcəyən dəyənəyin səsi uzaq ulduzlara gedib çatsa da, burada polisin gücsüz olduğunu anlamaq üçün onun ağılı bəs edərdi.

¹ *Hibson (1850 – 1896)* – Amerika yazıçısı və rəssamı

AL-QIRMIZI DON

Gəlin “al-qırmızı” adı ilə məşhur olan rəng barədə söhbət açaq. Bu rəng bəşəriyyətin oğul və qızları arasında ədalətli olaraq nüfuz qazanmışdır. İmperatorlar iddia edirlər ki, bu rəng yalnız onlar üçün yaranmışdır. Şənlik həvəskarları hər yerdə burunlarının rəngini qırmızı ilə göyün qarışığından ibarət bu möcüzəli çalara çatdırmağa çalışırlar. Deyirlər şahzadələr al-qırmızı rəng üçün yaranıblar; əlbəttə, bu, belədir, çünki vəliəhdlərin qarnı sancılananda sifətləri odunböcəyinin fındıqburun fizionomiyalı varislərində olduğu kimi al-qırmızı rəngə boyanır. Bütün qadınlar bu rəngi sevirilər – o, əlbəttə, dəbdə olduğu zaman.

Hazırda al-qırmızı paltarlar geyinirlər. Küçədə onu addım-başı və davamlı olaraq görmək mümkündür. Əlbəttə, dəbdə olan başqa rənglər də mövcuddur – elə bu günlərdə sarı-yaşıl yun paltar geyinmiş zərif bir qadın görmüşəm: yubkasına balaca kvadratlardan ibarət bəzək vurulmuşdu, aşağı hissəsindən üç sıra qırçın gedirdi, şəbəkələrlə bəzədilmiş ləçəyinin altından büzmə taxmalar görünürdü, paltarın ikiqat büzmələr vurulmuş qolları aşağıdan şəbəkəli lentlərlə dartılıb sıxılmışdı, altından isə büzməli haşiyələr nəzəri cəlb edirdi; lakin al-qırmızı paltarlar daha çox dəbdədir. Razi deyilsiniz? Onda istənilən gün iyirmi üçüncü küçədən keçməyə çalışın.

Bax elə buna görə də Meyda – “Uley” qalanteriya mağazasının satıcısı, iri qonur gözləri və darçın rəngli saçları olan qız – süni brilyant bəzək sancağı taxmış, nəfəsindən nanəli konfetin ətri gələn Qreysə bu sözləri dedi:

– Mənim Şükranlıq gününə al-qırmızı rəngli donum olacaq, dəzriyə sifariş vermişəm.

– Nə danışırsan! – Qreys yeddi tam onda beş ölçülü bir neçə əlcəyi altı tam dördə üç ölçülü qutuya yığaraq dedi. – Mənsə qırmızıdan istəyirəm. Hər halda, Beşinci küçədə qırmızı al-

qırmızıdan daha çoxdur. Bu rəngdən ötrü Bütün kişilərin ürəyi gedir.

– Mənim daha çox al-qırmızıdan xoşum gəlir, – Meyda dedi, – qoca Şlegel səkkiz dollara tikəcəyinə söz verib. Çox qəşəng olacaq. Qırçınlı yubka, lifi güümüşü bafta ilə bəzədilmiş ağ yaxalıq və iki sıra...

– Yavaş, güllən boşa çıxar! – Qreys çoxbilmiş adamlar tək gözlərini qıydı.

– ... və iki sıra ağ zərara haşiyə və büzmələr və ...

– Yavaş, güllən boşa çıxar, yavaş! – Qreys təkrar etdi.

– ... və dəbdəbəli qolları və məxmərdən qatlamalı manjetləri... Sən nə demək istəyirsən?

– Elə bilirsən al-qırmızı rəng mister Remsinin xoşuna gəlir? Dünən ən gözəl rəngin qırmızı olduğunu söyləyəndə özüm eşitmişəm.

– Qoy olsun, – Meyda dedi. – Mən al-qırmızıya üstünlük verirəm; kimin xoşuna gəlmir, yolunu dəyişsin.

Bütün bunlardan o qənaətə gəlmək olardı ki, hətta al-qırmızı rəngin pərəstişkarları da bundan sonra azca yanlışığa yol verə bilərlər. “Ən təhlükəlisi odur ki, əgər imperatorlar al-qırmızı libaslarının əbədi olduğunu hesab edirlərsə, o da sifətinin rəngindən və ətrafdakıların münasibətindən asılı olmayaraq, al-qırmızı don geyinə bilər”, – qız düşünürdü.

Meyda səkkiz ay qənaət etməklə on səkkiz dollar artıra bilmişdi. Bu pullar don üçün zəruri olanları almağa və paltarın tikilməsi üçün Şlegele əvvəlcədən dörd dolları ödəməyə bəs etmişdi. Qalan dörd dolları Şükranlıq günü ərəfəsində toplaya bilərdi. Və o zaman bayrama təzə paltar geyinərdi, bu isə həyatında möcüzənin baş verməsi demək idi!

Hər il Şükranlıq günü “Uley” qalanteriya mağazasının sahibi qoca Bahman öz işçilərini nahara qonaq edirdi. Bazar günlərini nəzərə almasaq, qalan üç yüz altmış dörd gün ərzində o, sonuncu banketin əsrarəngizliyini və qarşdakının nəşəsini xatırladıcı işçiləri daha böyük əzmkarlıqla işləməyə sövq edirdi. Adətən, mağazanın ortasında uzun masa açılırdı. Vitrinlər sarğı kağızları ilə örtülər, tindəki balaca restorandan alınmış hindtoyuğu əti və

digər ləziz yeməklər arxa qapıdan gətirilərdi. Bilirsiniz ki, dəbdəbəli universal mağazalar kimi çoxlu şöbələrdən ibarət olan “Uley” liftlərə və manekenlərə malik deyil. O qədər kiçikdir ki, onu, sadəcə, “böyük mağaza” adlandırmaq olar; siz oraya sakitcə daxil olub lazım olanları ala və oranı uğurla tərək edə bilərsiniz. Şükranlıq günü nahar zamanı isə mister Remsi həmişə...

Ay səni, lənətə gəlmiş! Mən hər şeydən əvvəl mister Remsi barədə danışmalı idim. O, al-qırmızı və ya sarı-yaşıl və yaxud quşüzümündən hazırlanmış qırmızı boyadan daha vacibdir. Mister Remsi mağazanın müdiri idi və mən onun barəsində yüksək fikirdəyəm. O, qaranlıq künc-bucaqda gənc satıcılarla rastlaşdığı zaman heç vaxt qızları çimdikləməzdi. Amma işdə sakitlik yarandıqda müxtəlif hadisələr danışar, onları güldürərdi. Bu, heç də onun qızları ləyaqətsiz lətifələrə qonaq etməsi demək deyildi. Mister Remsi əsl centlmen olmaqla yanaşı, həm də qəribə və qeyri-adi keyfiyyətlərə malik idi. O, insan sağlamlığı ilə ciddi maraqlanır, hesab edirdi ki, qətiyyətlə hamının xeyirli hesab etdiyi yeməklərlə qidalanmaq olmaz. O, kreslodan rahat əyləşənlərə, qasırğadan daldalanmaq üçün sığınacaq axtaranlara, qaloş geyinənlərə, dərman içənlərə, məxsusi olaraq öz qayğısına qalanlara qəti etirazını bildirərdi. On gənc satıcı qızın hər biri yuxuya getməzdən əvvəl qurduqları şirin xəyallarda missis Remsi olub, ona donuz ətindən soğanlı kotletlər bişirərdi. Çünki qoca Bahman gələn il onu özünə ortaqlıq etmək fikrində idi. Qızlardan hər biri düşünürdü ki, əgər onu ələ keçirə bilirsə, toy piroqunun səbəb olduğu qarınağrısı kəsənə kimi onun başından sağlamlıqla bağlı səfeh ideyaları çıxara bilər.

Bayram məclisinin əsas təşkilatçısı mister Remsi idi. Hər dəfə iki İtalyan dəvət olunardı – skripkaçı və arfaçalan. Nahardan sonra hamı bir qədər rəqs edərdi.

Beləliklə, təsəvvür edin, mister Remsini məftun etmək məqsədi ilə iki don düşünülürdü: biri al-qırmızı, digəri qırmızı rəngdə. Əlbəttə, o biri qızlar da geyinəcəkdilər, amma onlar hesaba alınmırdılar. Yəqin, onlar bluza oxşar bir şeydə və qara yubkada olacaqdılar; bu geyimlərin isə al-qırmızı və qırmızı donların əsrarəngizliyi ilə müqayisədə heç bir dəyəri yox idi.

Qreys də pul toplaya bilmişdi. O, hazır paltar almaq fikrində idi. Tikişə vaxt itirməyin nə mənası vardı? Əgər yaxşı bədən quruluşun varsa, həmişə münasib bir şey tapmaq olar. Düzdür, həmişə paltarın belini tikib daraltmağa məcbur olurdu, çünki orta ölçülü olan hər bel onunkundan kifayət qədər enli olurdu.

Şükranlıq günündən əvvəlki axşam gəlib çatdı. Meyda qəlbində xoşbəxt sabahın fərəhi ilə evə tələsirdi. O, al-qırmızı donu barədə xəyala dalmışdı. Amma arzuları daha parlaq idi. Elə parlaq idi ki, bu, gəncliyi həyatın nəşələrinə doğru sövq etdirir. Əks halda gənclik öz tərəvətini tez itirərdi. Meyda inanırdı ki, al-qırmızı rəngli paltar ona yaraşacaq və artıq mininci dəfə idi ki, qırmızı yox, məhz al-qırmızı rəngin mister Remsinin xoşuna gələcəyinə özünü inandırmağa çalışırdı. Qərara gəlmişdi ki, evə çatan kimi paltar şkafinin aşağı yeşiyindən papiros kağızına bükülmüş dörd dolları götürsün və Şlegellə hesablaşaraq paltarı özü evə gətirsin.

Qreys də həmin evdə yaşayırdı. Meydanın otağının üstündəki otaq onunku idi.

Meyda evdə mərəkə qopduğunu hiss etdi. Bütün künc-bucaqdan səslər eşidilirdi, ev sahibəsi qəzəbli halda çıxıb elə tarağ-turuq salmışdı ki, elə bil, nehrə çalxalayır. Bir neçə dəqiqədən sonra Qreys göz yaşları içində Meydanın yanına gəldi. Gözləri elə qızarmışdı ki, heç qırmızı paltar da onunla müqayisə oluna bilməzdi.

– O, köçməyimi tələb edir, – Qreys dedi. – Qoca qarğa. Ona dörd dollar borcum var. Çamadanımı qapının ağzına qoyub, otağı da bağlayıb. Nə getməyə yerim var, nə də pulum.

– Dünən pulun var idi axı, – Meyda dedi.

– Paltar almışam, – Qreys dedi, – fikirləşirdim ki, sahibə gələn həftəyə kimi gözləyər.

O, hıçqıraraq burnunu çəkdi. Sonra dərindən köks ötürüb yenedən ağlamağa başladı.

Bir anlıq sükut – və Meyda dörd dollarını ona uzatdı.

– Gözəl, canım mənim! – Qreys ucadan dedi və yağışdan sonrakı göy qurşağı kimi işıq saçmağa başladı. – İndi aparıb qoca simicin pulunu verərəm, sonra da gedib paltarı ölçdürərəm. Çox

gözəl paltardır. Gəlib baxarsan. Sənə həftədə bir dollar qaytararam. Mütləq!

Şükranlıq günü... Nahar günortaya təyin olunmuşdu. On ikiyə iyirmi dəqiqə qalmış Qreys Meydaya baş çəkdi. Hə, qız, doğrudan da, cazibədar idi. Elə bil, qırmızı rəng üçün yaranmışdı. Meyda əynində köhnə ətək və göy rəngli bluzka pəncərə qabağında oturub nəyisə çitəyirdi... oy, çaşdım! O, zərif əl işi ilə məşğul idi.

– Ay Allah! Sən hələ geyinməmişən? – qırmızı don ah çəkdi. – Çiyinlərim qırışmayıb ki? Belə məxmər tikmələr çox cazibədarlıq, düzdürmü? Nə üçün geyinməmişən, Meyda?

– Paltarım hazır deyil, – Meyda dedi, – mən gedə bilməyəcəyəm.

– Bədbəxtliyə bir bax! Doğrudan da, çox təəssüflənirəm, Meyda. Bir şey geyin gedək, yalnız özümüzünkülər olacaq, sən ki bilirsən, heç kəs fikir verməyəcək.

– Özümü al-qırmızı dona hazırlamışdım, – Meyda dedi, – bir halda ki o yoxdur, getməsəm, yaxşıdır. Mənim üçün narahat olma. Tələs, yoxsa gecikərsən. Qırmızı rəng sənə çox yaraşır.

Nahar mərasiminin davam etdiyi müddətdə Meyda pəncərənin qarşısında əyləşmişdi. Qızların hindtoyuğunun cınaq sümüyünü necə hay-küylə qopardıqlarını, qoca Bahmanın özünə-məxsus zarafatlara necə təkcə qaqqanaq çəkib güldüyünü, yalnız Şükranlıq günü mağazada peyda olan gonbul missis Bahmanın brilyantlarının necə parladığını, hamını razı salmaq məqsədi ilə mister Remsinin necə mehribancasına, gülərüzlə xidmət göstərdiyini təsəvvür edirdi. Gündüz saat dördə qız nəzəri cəlb etmədən asta-asta Şlegelin dükanına yollandı və qalan dörd dollar ödəyə bilməyəcəyini ona dedi.

– Ay Allah! – Şlegel acıqla çıxırdı. – Siz nə üçün bu qədlər kədərlənirsiniz? Götürün onu. Don hazırdır. Olanda ödəyirsiniz. Məgər siz iki ildir hər gün dükanımın yanından keçirsiniz? Məgər mən bilmirəm kimin üçün paltar tikirəm? Nə vaxt imkanınız olsa, onda ödəyirsiniz. Götürün onu. O, çox yaxşı alınıb və əgər siz bu paltarda gözəl görünərsinizsə, əla olar. Bu da paltar. Nə vaxt imkanınız olsa, pulunu ödəyirsiniz.

Meyda qəlbini çulğalayan böyük minnətdarlıq hissini yalnız milyonda birini kəkələyə bildi; donu götürdü və evə tələsdi. Dükandan çıxarkən üzünə yağış damcısı düşdü. Qız buna əhəmiyyət verməyib gülümsədi.

Mağazaları faytonlarla doluşan xanımlar, siz bunu başa düşə bilməzsiniz. Qarderoblarını ata pulları hesabına dolduran qızlar, siz də bunu anlamazsınız; Meydanın Şükranlıq günündə soyuq yağış damcısını hiss etməməsinin səbəbi sizə heç zaman çata bilməz.

Saat beşdə qız əynində al-qırmızı don küçəyə çıxdı. Güclü yağış yağır, şiddətli külək onu suya qərç edirdi. Çətirlərini aşağı endirən adamlar plaşlarının düymələrini möhkəm bərkidərək qızın yanından qaça-qaça ötür, evə, ya da tramvaylara doğru tələsirdilər. Onların əksəriyyəti belə tufanda aydın yay günlərində olduğu kimi rahat gəzişən bəxtəvər gözlü gözəl qıza təəccüblə baxırdı.

Təkrar edirəm, pul kisəsi ağzına kimi dolu, tez-tez paltar dəyişən xanımlar, siz bunu anlamazsınız. Daim gözəl əşyalar barəsində düşünə-düşünə, bayramda al-qırmızı don geyinmək naminə düz səkkiz ay ac qalmağın nə demək olduğunu təsəvvür edə bilməzsiniz. Yağış, dolu, qar yağır, külək əsir, qasırğa tüğyan edir: sizin üçün nə fərqi var, düzdürmü?

Meydanın nə çətiri, nə də qaloşu var idi. Onun al-qırmızı donu vardı və o, bu paltarda küçəyə çıxmışdı. Qoy lap dünya dağılsın! Tamarzı ürək ildə, heç olmasa, bir dəfə xoşbəxtliyin bir damlasını hiss etməlidir. Yağış isə hələ də yağır, damcılanıb qızın barmaqlarının ucundan sürüşürdü.

Kimsə tindən çıxıb qızın yolunu kəsdi. O, başını qaldırdı. Bu, mister Remsi idi; heyranlıqdan və maraqdan gözləri alışıbyanırdı.

– Miss Meyda, – o dedi, – siz təzə paltarda çox gözəlsiniz. Təəssüf ki, naharda iştirak etmədiniz. Siz tanıdığım qızların ən ağıllısısınız. Yağışlı havada gəzinti qədər heç nə insan sağlamlığına xeyir verə bilməz. Olarmı, mən də sizinlə gəzirim?

Meyda qızardı və asqırdı.

ÜRƏK VƏ XAÇ

Beldi Budz şüşəyə san uzanıb onu götürdü. Nəyl götürməyə uzanmasından asılı olmayaraq, adətən, o... amma burada söhbət Beldidən getmir. O, bu dəfə birinci və ikincidən fərqli olaraq özünə bir barmaq artıq süzdü. Beldi məsləhətçi kimi çıxış edirdi. Məsləhətçinininsə haqqını ödəmək lazımdır.

– Sənin yerində olsaydım, indi kral idim, – Beldi elə inamla söylədi ki, qoburu cırıldadı, şporu¹ cingildədi.

Enliətək stetsonunu peysərinə san itələyən Ueb İger parlaq saçlarını qanşdırdı. Lakin bərbərlərə məxsus bu qayda işə yaramadığından o, Beldiyə daha yüksək ixtiraçılıq nümunəsi göstərməyə çalışdı.

– Kraliçaya evlənmək heç də onun kölgəsinə çevrilmək demək deyil, – Ueb bildirdi və iztirablarına son qoydu.

– Şübhəsiz, – Beldi hüs-n-rəğbətə desə də, hələ də onda oyun kartlarının məziyyətləri ilə dərinədən məşğul olan bir adamın üzücü ehtirası hiss olunurdu. – Əslində, kral sənənsən. Yerində olsaydım, təkrar paylanmasını tələb edərdim. Sənə gərəksiz kartları sınıyblar... deyim sən kimsən, Ueb İger?

– Kim? – Ueb soruşdu, onun solğun mavi gözlərində ümid qığılcımları parladi.

– Sən şahzadə-konsortsan.

– Bir az yavaş ol, – Ueb dedi, – mən sənə heç vaxt söyüş öyrətməmişəm.

– Bu, – Beldi izah etdi, – oyun kartları arasında tituldur; amma o, rüşvət götürmür. Başa düş, Ueb, bu möhürlə Avropada bəzi heyvanları damğalayırlar. Təsəvvür et ki, sən, yaxud mən və yaxud hər hansı bir holland hersoqu kral ailəsinin bir üzvü ilə evlənir. Bir müddətdən sonra da o qadın kraliçə olur. O zaman biz kim oluruq – kral? Əsla! Tacqoyma mərasimində bizim yerimiz haradasa – kiçik kral tövlələrinin birinci mehtəri ilə

¹ Şpor – məhmiz

kral yataq otağının doqquzuncu əzəmətli qoruyucusunun arasında ola bilər. Xeyrimiz isə yalnız ondan ibarətdir ki, onlarla birlikdə şəkillərimiz çəkilir və varislərin dünyaya gəlməsi üçün məsuliyyət daşıyıq. Bu, fırlaqla oyun oynamaqdır. Bəli, Ueb, sən şahzadə-konsortsan. Mən sənə yerində olsaydım, səltənət fasiləsi və yaxud *habeas corpus*, ya da buna bənzər nəşə təşkil edərdim. Hər şeyi qurban vermək naminə olsaydı belə, mən kral olardım.

Beləliklə, Beldi sözlərinin təsdiqi olaraq kral icraçısı Varvik-sayağı stəkanını boşaltdı.

– Beldi, – Ueb təntənəli şəkildə dedi, – biz uzun müddət eyni düşürgədə inək otarmışıq. Hələ uşaqlıqdan eyni otlaqda atılıb-düşüb, eyni cığırarı tapdamışıq. Öz ailə sirlərimi təkcə sənə açıram. Mən Santa Mak-Allister ilə evləndiyim zaman sən Nopalito rançosunda adi bir at təlimçisi idin. Mən isə başçınız idim; bəs indi kiməm? Yüyəndəki topqda qədər də dəyərim yoxdur.

– Qoca Mak-Allister Qərbi Texasda mal-qara kralı olduğu vaxt, – Beldi iblisə xas hiyləgərliklə yaltaqlandı, – sən kozır idin. Elə sən də rançoda onun kimi ağa idin.

– Doğrudur, – Ueb razılaşdı, – amma bu, onun mənim Santanı kəməndə salmaq cəhdimi anlayana kimi belə idi. Sonra o, məni otlağa, evdən kifayət qədər uzağa göndərdi. Qoca öldükdən sonra Santanı “mal-qara kraliçası” adlandırmağa başladılar. Mən yalnız mal-qaraya baxıram. Bütün işləri o özü idarə edir; bütün pullar onun sərəncamındadır. Hətta turistləri nahara qonaq etmək üçün bir cöngə belə sata bilmərəm. Santa “kraliçadır”, mən isə mister “Heç kim”.

– Sənə yerində olsaydım, artıq kral idim, – islahedilməz monarxist Beldi Budz təkrar etdi, – kraliça ilə evlənən adam hər vəziyyətdə – istər duza qoyulmuş olsun, istərsə qaxac edilmiş – eyni zamanda da hər yerdə – otlaqdan ta piştaxtaya qədər – onunla eyni olmalıdır Ueb, çoxları Nopalitodakı sözün sənə məxsus olmadığına qəribə baxır. Mən missis İqer barədə xoşagəlməz bir şey demək istəməzdim, o, Rio-Qrandanın ən gözəl qadınıdır, amma kişi öz evinin ağası olmalıdır.

İqerin təmiz qırılmış qarabuğdayı sifəti dəyişib, incidilmiş, melanxolik bir ifadə aldı. Sifətinin ifadəsi, qarışıq sarışın saçları və sadələvh mavi gözləri məktəblini xatırladırdı; elə bil, kimsə dəstəbaşı yerini möhkəmcə qamarlayıb əlindən almışdı. Amma onun yetmiş düymüklük qüvvətli vücudu və kəmərinə taxdığı tapançalar belə bir müqayisə üçün yolverilməz idi.

– Sən mənə necə adlandırdın, Beldi? – o soruşdu. – Həmin o konsert nə deməkdir?

– “Konsort”, – Beldi düzəliş etdi, – “şahzadə-konsort”. Bu, lüzumsuz kartlara verilən təxəllüsdür. Sən öz məziyyətlərinlə birlikdə haradasa kozır valetlə üçlük arasında qərar tutmusan.

Köksünü  t r n Ueb İqer vinçestrinin çexolunun kəmərini döşəmədən qaldırdı.

– Mən bu gün rançoya qayıdıram, – o, laqeyd tərzdə dedi.

– Səhər  k z naxırını San-Antonioya yola salmalıyam.

– Quru g l  qədər səninlə yol yoldaşıyam, – Beldi bildirdi.

– San-Markosdakı d ş rg md n mal-qaranı çıxarıblar, ikillikləri seçib ayrırırlar.

Atlarna minən bu hər iki *companeros*¹ səhər susuzluqlarını yatırmaq  c n durduqları dəmiryol qəsəbəsindən uzaqlaşdı.

Quru g l n yanında yolları ayırdığı  c n atlarını saxlayıb papiros  k dil r. Yolun çox hissəsini bir kəlmə belə danışmadan q t etmişdilər. S kutu yalnız at dımaqları arasında  zil n otun titrək səsi v  taxta  z ngil rin altında itib-batan kolun xışıltısı pozurdu. Texasda söhbət nadir hallarda rabitəli alınır. İki cümlə arasında bir mil yol getmək, nahar etmək, qətl törətmək mümkündür; bütün bunlar inkişaf etməkdə olan tezis  heç bir xələl gətirmir. Buna görə də Ueb on mil arxada başladıqları söhbətə m q ddim siz-filansız qayıtdı:

– Billirsən, Beldi, Santa həmişə belə müstəqil olmayıb. Sən qoca Mak-Allisterin bizi bir-birimizdən uzaq saxladığı, qızın görüşmək  c n mənə necə işarə verdiyi günləri xatırlayırsan. O, fermaya bir tüfəng gülləsi məsafəsində yaxınlaşsam, məni d lm -deşik edib aşız n   vir c yinə söz vermişdi. Qızın göndərdiyi işarəni xatırlayırsan...  r k, üstündə də x .

¹Dostlar (*isp.*)

– Mən? – Beldi sərxoşlara xas küsəyənliklə dedi. – Ay səni, qoca mehtər! Xatırlayırammı? Lənətəgəlmiş uzunayaqlı qumru quşu, düşərgədəki bütün uşaqların sizin o heroqliflərdən xəbəri vardı? Onları “Çarpaz sümüklü qarın” adlandıırıq. Həmişə də rançodan bizə gətirilən yükün üstündə görərdik. Un kisələrinin üstündə kömürlə, qəzetlərdə isə karandaşla çəkilərdi. Bir dəfə qoca Mak-Allisterin rançodan göndərdiyi təzə aşpazın kürəyinə də tabaşirlə çəkildiyini görmüşdüm. Düz sözümdür, vallah!

– Atası Santanı, – Ueb qısaca izahat verdi, – mənə yazmayaçağına və xəbər göndərməyəcəyinə söz verməyə məcbur etmişdi. Bax elə ona görə də o, “ürək və xaç” işarəsini fikirləşib tapmışdı. Nə vaxt məni görmək istəsəydi, həmin işarəni gözümə sataşsın deyə hara gəldi çəkərdi. Və elə bir hal olmayıb ki, bu işarəni görüb həmin gecə qanad açıb rançoya uçmayım. Onunla kiçik at tövləsinin arxasındakı ağaclıqda görüşərdim.

– Bundan xəbərimiz vardı, – Beldi söhbəti uzatdı, – sadəcə, özümüzü bilməyən kimi göstərirdik. Hamımız sizi dəstəkləyirdik. Bilirdik ki, atını düşərgədə niyə həmişə hazır vəziyyətdə saxlayırsan. Yükün üstündə “sümüklü mədəni” görərkən başa düşürdüm ki, bu gecə qoca Pinto ot yemək əvəzinə yol ölçəcək. Skerrini xatırlayırsan... o çoxbilmiş at təlimatçısını? Kollecdən olan oğlanı deyirəm, sərxoşluqdan müalicə olunmaq üçün otlağa gəlmişdi. Skerri harada “sevgilinin yanına gəl” möhürünü görürdüsə, bax bu cür qaldırıb deyərdi: “Hə, bu gecə dostumuz Leandr yenə Qellispunktu üzüb keçəcək”.

– Santa, – Ueb dedi, – axırıncı dəfə mənə xəbər göndərəndə xəstə idi. Düşərgəyə qayıtdığım vaxt o dəqiqə hiss etdim və həmin gecə Pintonə qırx mil yolu dördayaq çapdım. Qız ağaclıqda yox idi. Mən də evə getdim, qarının ağzında məni qoca Mak-Allister qarşıladı.

– Sən ölmək üçün bura gəlmişən? – o dedi. – Bu gün alınmayacaq. İndicə meksikalını sənin arxanca göndərdim. Santa səni görmək istəyir. Otağa keç, onunla danış. Çıxandan sonra mənimlə söhbət edərsən.

Santa yataqda uzanmışdı və ağır xəstə idi. Amma elə bil, gülümsədi və əllərimiz bir-birinə qovuşdu. Necə gəlmişdimsə,

elə o vəziyyətdə də çarpayının yanında oturdum – dəri şalvarda və sair...

– Neçə saatdır atının addım səslərini eşidirəm, Ueb, – o dedi. – İnanırdım ki, gələcəksən. İşarəni gördün? – pıçiltı ilə soruşdu.

– Düşərgəyə qayıdan kimi, – cavab verdim. – Kartof-soğan kisələrinin üstünə çəkilmişdi.

– Onlar həmişə bir yerdədir, – o, nəvazişlə dedi, – bütün həyatları boyu.

– Onlar birlikdə gözəl olur, – dedilər, – həm də pörtlədilmiş ətlə.

– Mən ürəyi və xaçı nəzərdə tuturam, – o dedi, – bizim işarəni. Sevgi və əzab – onun mənası budur.

Qoca Dok Mesqrov da orada idi; içdiyi viski və əlində tutduğu palma yarpağından olan yelpik onu möhkəm əyləndirirdi. Hə, tezliklə Santa yuxuya getdi. Dok əlini onun alınına qoyub mənə dedi: “Hərərəti salmaq üçün pis dərman deyilsiniz. Lakin indi getsəniz, yaxşı olar. Çünki diaqnoza əsasən, yüksək dozada sizə ehtiyac yoxdur. Qız yuxudan ayıldığı zaman tam sağlam vəziyyətdə olacaq”.

Mən otaqdan çıxıb qoca Mak-Allisterlə görüşdüm.

– O yatır, – dedim. – İndi siz məndən aşısüzən düzəldə bilərsiniz. Firsəti əldən buraxmayın; tufəngimi yəhərin üstündə qoyub gəlmişəm.

Qoca gülüb dedi:

– Qərbi Texasın idarə etməyi ən yaxşı bacaran adamına qurğusun boşaltmaqla nə əldə edəcəyəm? Beləsini haradan tapacağam? Nə üçün səni yaxşı hədəf hesab edirəm? Çünki kürəkənim olmaq istəyirsən. Ueb, sən bir ailə üzvü kimi mənə yaramırsan. Nopalitoda isə səndən istifadə edə bilərəm, amma bir şərtlə ki, malikanə işlərinə burnunu soxmayacaqsan. Yuxarıya qalx, uzan yat. Bu məsələni oyandıqdan sonra müzakirə edərik.

Şlyapasını gözünün üstünə endirən Beldi Budz ayağını yəhərin qaşından çıxardı. Ueb cılovu çəkib tərپənməz dayanmış atı hərəkətə gətirdi. Qərbdə qəbul olunmuş qaydaya əsasən, kişilər bir-birinin əlini sıxdılar.

– *Adios, Beldi*, – Ueb dedi, – səninlə görüşüb söhbət etdiyim üçün şadam.

Atlar yerdən elə səs-küylə götürüldülər ki, elə bil, bir dəstə bildirçin uçdu; sonra onlar üfün müxtəlif nöqtələrinə doğru istiqamət aldılar. Təxminən yüz yard¹ getdikdən sonra Beldi atını çılpaq bir tərənin üstündə saxlayıb fəryad qopardı. O, yəhərin üstündə yellənirdi. Piyada olsaydı, torpaq ayağının altından qaçıb onu udardı. Yəhərin üstündə isə həmişə tarazlığını saxlaya bilir, viskiyə qalib gəlir və ağırlıq mərkəzinə həqarətlə baxırdı.

Yəhərin üstündə oturmuş Ueb siqnal eşidib arxaya çevrildi.

– Sənin yerində olsaydım, – Beldinin rişxənd dolu cingiltili səsi eşidildi, – artıq kral idim.

Növbəti gün səhər saat səkkizdə Nopalitodakı evin qarşısında atdan düşən Bed Terner şporlarını cingildədə-cingildədə eyvana tərəf addımladı. Bu səhər iribuynuzlu mal-qara sürüsünü San-Antonioya aparmalı idi. Missis İqer eyvanda qırmızı saxsı küpə ilə sünbülçəyini sulayırdı.

“Kral” Mak-Allisterdən qızına çoxlu müsbət keyfiyyət miras qalmışdı: qətiyyət, gümrahlıq və böyük cəsarət, inadkarlıq və özünəinam, buynuzlu və dırnaqlı heyvanlar üzərində hökmranlıq edən monarxa məxsus vüqar. Mak-Allister sürətinə görə *allegro*, xasiyyəti etibarilə *fortissimo* idi. Santa bütün bu keyfiyyətləri mənimsəyə bilmişdi, amma qadına məxsus şəkildə. Bir çox cəhətləri ilə o, inək sürüsü hələ evə kral əzəməti bəxş etməmişdən çox-çox əvvəllər ucsuz-bucaqsız yaşıl otlaqların ağuşuna aldığı anasını xatırladırdı. Yaraşığı qamət, zəriflik, gözəllik, amiranə baxışlarındakı sərtlik anasından, krallara məxsus müstəqil görkəm isə Mak-Allisterdən miras qalmışdı.

Ueb göstəriş almaq məqsədi ilə müxtəlif düşərgələrdən gəlmiş bir neçə idarəedən şəxslə birlikdə eyvanın sonunda dayanmışdı.

– Xoş gördük! – Bed dedi, – şəhərdə mal-qaranı kimə təvil vermək lazımdır? Həmişə olduğu kimi – Barberəmi?

Belə suallara cavab vermək kraliçanın səlahiyyətinə aid idi. Təsərrüfatın bütün algı-satqı və maliyyə məsələlərini o, öz zərifi

¹ Yard – İngiltərədə 91, 44 sm-ə bərabər uzunluq ölçüsü

əllərində saxlayırdı. Mal-qaranın idarə edilməsi məsələləri isə ərinə etibar edilmişdi. Mak-Allisterin “kral” olduğu dövrlərdə qız onun katibi və köməkçisi idi. Beləliklə, o, öz işini ağıllı və səmərəli şəkildə davam etdirirdi. Santa sualı cavablandırmağa macal tapmamış şahzadə-konsort sakit səsə qərar verdi:

– Sürünü Simmerman və Nesbitin ağılına təhvil ver. Bu barədə yaxın vaxtlarda Simmermanla danışmışam.

Bed hündür dabanları üstündə geri çevrildi.

– Dayanın, – Santa onu tələsik çağırırdı. O, ərinə nəzər saldı: qadının inadçı boz gözlərindən təəccüb oxunurdu.

– Bu nə deməkdir, Ueb? – qadın soruşdu və qaşları arasında xırda qırıqlar əmələ gəldi. – Mən Simmerman və Nesbitlə alver eləmirəm. Artıq beş ildir bizdən satışa gedən mal-qaranı Barber alır. Onun xidmətindən imtina etmək fikrim yoxdur, – sonra Bed Ternərə sən çevrildi, – mal-qaranı Barberə təhvil verin, – qadın sözünə qətiyyətlə yekun vurdu.

Eyvanda asılmış, içində su olan səhəngə etinasızlıqla baxan Bed ayağını ayağının üstünə aşırıdı.

– İstəyirəm bu sürü Simmerman və Nesbitə göndərilsin, – Ueb dedi və mavi gözləri qəzəblə parladi.

– Cəfəngiyatdır! – Santa dözümsüz şəkildə dilləndi. – Bed, siz dərhal yola düşməlisiniz ki, “Kiçik qarağac” suvatında nahar edə bilərsiniz. Barberə deyərsiniz ki, bir aydan sonra bizdə yarar-sız danaların yeni partiyası olacaq.

Bed gizlicə Uebə nəzər saldığı zaman onların baxışları toq-quşdu. Ueb duydu ki, bu baxışlarla o, bağışlanmasını xahiş edir, amma bunun həm də təəssüf hissi olduğunu anladı.

– Sürünü, – o, sərt şəkildə dilləndi, – təhvil verərsən...

– Barberə, – Santa dərhal onun sözünü kəsdi. – Bununla da məsələyə nöqtə qoyuruq. Yenə nəyə gözləyirsiniz, Bed?

– Xeyr, – Bed dedi. Amma getməzdən əvvəl quyruğunu üç dəfə yellətmək üçün inəyə nə qədər vaxt lazımdırsa, düz o qədər ləngidi; axı kişi həmişə kişinin tərəfində olur; hətta filistinlilər də o şəkildə Samsona iyələndikləri üçün bərk qızarıblar.

– Öz ağana qulaq as! – Ueb qışqırdı. O, şlyapasını çıxardı və arvadına elə təzim etdi ki, az qaldı, şlyapa döşəməyə toxunsun.

– Ueb, – Santa eyhamla dilləndi, – bu gün özünü çox mənasız aparırsan.

– Saray təlxəyi qulluğunuzdadır, əlahəzrət, – Ueb dəyişmiş səsi ilə astadan dedi. – Ondan daha nə gözləmək olar ki? İcazə verin, fikrimi bildirim. Mən “mal-qara kraliçasına” evlənənə qədər kişi idim. Bəs indi kiməm? Bütün düşərgənin gülüş hədəfi! Amma mən yenidən kişi olacağam!

Santa diqqətlə ona baxdı.

– Səfehliyi burax, Ueb, – sakitcə dedi. – Sənin xətrinə dəyəcək heç nə etməmişəm. Məgər mən mal-qaranın idarə edilməsi işlərinə qarışıram? Amma işin kommersiya məsələlərini səndən yaxşı bilirəm. Atamdan öyrənmişəm. Ağıllı ol.

– Kral və kraliçalar, – Ueb dedi, – zövqümə uyğun deyillər – əgər özüm əsas fiqur deyiləmsə... Mən mal-qara otarıram, sən isə tac gəzdirirsən. Çox gözəl! Özgə oyununda səkkizlik olmaq-dansa, inək düşərgəsində lord-kansler olmağı üstün tuturam. Bu, sənin rançondur, ona görə də mal-qaranı Barber alır.

Uebin atı atlar üçün nəzərdə tutulmuş yerdə bağlanmışdı. O, evə daxil olub yalnız uzaq səfərlər üçün istifadə etdiyi adyal düyünçəsini, plaşını, xam göndən hazırlanmış uzun kəməndini götürdü. Bütün bunları tələsmədən kəmərlə yəhərə bağlayıb bərkitti. Santa bənizi ağarmış şəkildə onun hərəkətlərini izləyirdi.

Ueb sıçrayıb yəhərin üstündə oturdu. Ciddi, qırılmış sifəti sakit olsa da, gözlərindəki qığılcım inadından xəbər verirdi.

– Frio vadisindəki Hondo suvatının yaxınlığında, – o dedi, – inək-buzov sürüsü otlayır. O sürünü meşədən uzaqlaşdırmaq lazımdır. Canavarlar üç buzovu parçalayıb. Xəbər verməyi unmuşdum. Lütfən, Summsa tapşır, o sürünün qayğısına qalsın.

Santa yüyəndən yapışdı və düz ərinin gözünün içinə baxdı.

– Sən məni atmaq istəyirsən, Ueb? – sakitcə soruşdu.

– Yenidən kişi olmaq istəyirəm, – o cavab verdi.

– Tərifəlayiq işində sənə uğurlar arzulayıram, – o, gözlənilməz soyuqluqla söylədi və dönüb evə getdi.

Ueb İqer Qərbi Texas topoqrafiyasının imkan verdiyi qədlər birbaşa cənub-şərq istiqamətinə yol aldı. Üfüqə çatdığı zaman,

görünür, o, mavi ənginliklərdə əriyib yoxa çıxırdı. O vaxtdan etibarən Nopalito rançosunda ondan nə xəbər vardı, nə ətər. Başda bazarlar olmaqla günlər həftə eskadronlarını, həftələr bədr gecələrinin komandası altında aylardan ibarət və bayraqlarında “*Tempus fugit*”¹ yazılmış alayları yaradır, aylar isə illərin ucu-bucağı bilinməyən düşərgələrində nizamla addımlayırdı. Lakin Ueb İqer daha öz kraliçasının malikanəsində görünmürdü.

Bir dəfə Rio-Qrandenin çayaşağı hissələrindən olan Bartolomey adlı bir şəxs Nopalito rançosuna gəlib çatanda acdığını hiss etdi. *Consuetudine*² onu bu qonaqpərvər krallıqda dərhal nahar süfrəsinə dəvət etdilər. O isə danışırdı ki, guya, ondan su püskürürmüş, sanki, onu hökmdar əsası ilə vurmuşlar. Qaradınməz çobanlar əsasən belə olurlar: dinləyicilərdən kim qulağına pambıq tıxamayıbsa, onların diqqətinə layiq görülürlər.

– Missis İqer, – o, dil-boğaza qoymurdu, – bu günlərdə Hidaqlqo mahalındakı Senko rançosunda bir adamla rastlaşdım. Onun da adı İqer idi, Ueb İqer. Təzəlikcə onu oraya işlər müdiri təyin etmişdilər. Ucaboy, sarışın bir adamdır, özü də həmişə susur. Bəlkə, o, sizin qohumlardandır?

– Ərimdir, – Santa gülər üzlə cavab verdi. – Onu Seykoda təyin etməklə düz iş görüblər. Mister İqer Qərbdə ən yaxşı maldarlardan biridir.

Şahzadə-konsortun yoxa çıxması nadir hallarda monarxiya nizam-intizamına xələl gətirir. Kraliça Santa atasının ən sadıq vassallarından olan Remsi adlı bir şəxsi baş qoruqçu təyin etmişdi. Yəni Nopalito rançosunda bütün işlər rəvan və rahat gedirdi. Təkcə geniş çəmənliklərdəki otlar körfəzdən əsən sahil küləyinin sayəsində dalğalanırdı. Təcrübələrin müsbət nəticələrini nəzərə alaraq iribuynuzlular üçün xüsusi otlaq sahəsi ayırmışdılar. Onların şöhrəti yalnız miniklə gedilməsi mümkün olan preriyalara³, yarğanlara və cəngəlliklərə qədər yayılmışdı. Digər rançolarda ayılıb gözlərini sildilər və narazılıqla uzunayaqlıları seyr etməyə başladılar.

¹ Vaxt qaçır (*lat.*)

² Qəbul edilmiş qaydaya görə (*lat.*)

³ Preriya – Şimali Amerikada çöl

Elə bunun nəticəsi idi ki, bir dəfə qaralmış, diribaş, boynuna ipək yaylıq salmış, revolverlərlə bəzənmiş, özünü frandlara¹ bənzədən üç gənc meksikalı “Vaqueros”un² müşayiəti ilə tələm-tələsik özlərini Nopalito rançosuna çatdırıb, aşağıdakı işgüzar məktubu “krallığa” təqdim etdilər.

“Missis İqer – Ranço Nopalito.

Möhtərəm ülyahəzrət!

Seyko rançosunun sahibləri tərəfindən mənə sizdən sessək cinsindən olan iki və üçillik 100 baş buzov almaq tapşırılmışdır. Əgər sifariş yerinə yetirə bilsəniz, heyvanları məktubu təqdim edən şəxsə təhvil verməkdən çəkinməyin. Qəbz tezliklə sizə göndəriləcəkdir.

Hörmətlə: Uebster İqer,

Seyko rançosunun işlər müdiri”.

İş həmişə işdir – həтта, az qala, “xüsusilə krallıqda” sözünü yazacaqdım.

Həmin axşam yüz baş heyvanı otlaqdan gətirib evin yanındakı tövləyə saldılar ki, səhər təhvil versinlər.

Görəsən, gecə ev sükuta qərq olduğu zaman Santa İqer bu işgüzar məktubu sinəsinə sıxaraq üzünü balışa söykəyib, qürurunun (özünün və yaxud onun) günlərlə dilinə gətirməyə imkan vermədiyi adı öz-özünə pıçıldayıb hönkürdümü? Yoxsa işgüzarlıqla bu məktubu da digər kağızların arasına tikib, mal-qara krallığına layiq tərzdə öz təmkinini qoruyub saxladı? Həvəsiniz varsa, özünüz fikirləşib bir qərara gəlin; amma unutmayın ki, kral ləyaqəti müqəddəsdir. Və burada hər şey gizli saxlanılır. Lakin bəzi mətləbləri öyrənə biləcəksiniz.

Gecəyarı qara rəngli sadə paltar geyinən Santa gizlicə evdən çıxdı; palıd ağaclarının altında bir qədər yubandı. Preriya, sanki, dumana qərq olmuşdu. Seyrək duman içində sayrışan ay işığı solğun-narıncı rəngə çalır. Amma hər budaqdan oyunbaz qaratoyuqların fit səsləri eşidilir, füsunkar güllərin ətri ətrafa yayılır, tarlada isə oynaqlaşan balaca, parlaq tüklü dovşanlar adama lap uşaq bağçasını xatırladırdı. Üzünü cənub-şərqə sarı

¹ *Frاند* – bəzək-düzəkli orden

² “*Vaqueros*” – mehtər (*isp.*)

tutan Santa həmin istiqamətdə üç hava öpüşü göndərdi. Onsuz da, heç kim görünmürdü.

Sonra sakitcə əlli yard məsafədə yerləşən dəmirçixanaya yollandı. Qadının orada nə etdiyini yalnız fərz etmək mümkündür idi. Kürə qızdırıldı və asta çəkil səsleri eşidilməyə başladı.

Tezliklə o, dəmirçixanadan çıxdı. Bir əlində dəstəyi qaribə formaya malik əşya, o biri əlində isə yalnız damğavuranların düşərgəsində təsadüf edilən daşınan kürə var idi. Üstünə ay işığı düşən qadın tələm-tələsik sessəks cinsindən olan mal-qaranın salındığı tövləyə sarı qaçdı.

Darvazanı acıb tövləyə girdi. Bu heyvanların əksəriyyəti tünd-sarı rəngdə idi. Amma onların arasında digərlərindən fərqlənən süd rəngli bir düyə də vardı.

Beləliklə, Santa əvvəllər onda görmədiyimiz bir şeyi silkələyib çiyindən yerə saldı – bu, kəmənd idi. Kəməndin ilgəyini sağ əlinə, açılmış ucunu isə sol əlinə aldı və heyvanların sıx olan yerinə yaxınlaşdı.

Onun hədəfi ağ düyə idi. Kəməndi tulladı. Kəməndin ilgəyi buynuzun birinə ilişsə də, sürüşüb çıxdı. Santa bir də tulladı – kəmənd düyənin ayaqlarına sarıldığından o, bütün ağırlığı ilə yerə sərildi. Santa panter kimi düyənin üstünə cumdu. Amma düyə qalxıb onu itələyərək ot saplağı kimi yerə yıxdı.

Santa yenidən təşəbbüs göstərdi. Qorxmuş heyvan iri gövdəsini tövlənin divarlarına çırpmağa başladı. Cəhd uğurla nəticələndi; ağ düyə yenə də yerə yıxıldı və qalxmağa macal tapmamışdı ki, cəld kəməndi dirəyə dolayan Santa onu sadə, lakin möhkəm düyünlə bərkətdikdən sonra xam dəridən olan buxovla düyənin üstünə atıldı.

Bir anın içində (rekord vaxt olmasa da) heyvanın ayaqlarına buxov vuruldu və Santa yorğun, təngnəfəs halda bir müddət tövlənin divarına söykənərək dayandı.

Sonra darvazanın ağzında qoyulmuş kürəyə tərəf qaçdı və ağarıncaya qədər qızdırılmış qaribə formalı damğanı sürüyüb içəri gətirdi.

Damğa ağ düyəyə toxunduğu vaxt onun bağırtısı sakit əsəblər və Nopalitonun yaxınlığında olan etibarlı şəxslərin vic-

danını oyatmalı idi. Amma belə olmadı. Santa isə dərin sükuta qərq olmuş gecənin içində quş kimi pərvazlanıb evinə uçdu və çarpayığa uzanıb hönkürməyə başladı... o elə hönkürdü ki, sanki, kraliçalar da adi rançmenlərin arvadlarına məxsus ürəyə malikdirlər; bu kraliçalar, əgər birdən ərləri təpələrin arxasından peyda olarsa, ya da mavi ənginliklərdən qayıdıb gələrsə, əvvəlki şahzadə-konsortları həvəslə kral elan edərdilər.

Səhər revolverlərlə bəzənmiş diribaş gənclər “Vaqueros”un müşayiəti ilə sessəks cinsindən olan heyvanları preriyalardan keçirərək Seyko rançosuna apardılar. Qarşıda doxsan mil yol onları gözləyirdi. Otlaq və suvatlarda dayanmaqla bu yolu qət etmək üçün altı gün tələb olunurdu.

Mal-qara Seyko rançosuna çatanda ala qararıq idi. Rançonun başçısı heyvanları sayıb qəbul etdi.

Səhər saat səkkizdə Nopalitoya yaxın kolluqdan çıxan bir atlı şporlarını cingildədə-cingildədə tələsik evə sarı addımlayırdı. Atı ağır-ağır nəfəs alır, başını yorğun halda sallayıb səndələyirdi.

Amma öz mərhəmət hissələrinizi Belsxazardan xırda xalları olan bu kəhərə boş yerə sərf etməyin. Nopalitonun otlaqlarında uzaq məsafələr üzrə rekordun yəhərlənməmiş, naz içində bəslənən sahibi indi başdan-başa şəfqətlə əhatə olunub.

Atlı səndələyə-səndələyə evə daxil oldu. Elə bu vaxt iki qol onun boynuna dolandı; kimsə qadına və kraliçaya məxsus səslə qışqırdı: Ueb... oy, Ueb!

– Mən əclaf olmuşam, – Ueb İger dedi.

– Ss-s, – Santa pıçıldadı, – gördün?

– Gördüm, – Ueb dedi.

Bir Allah bilir onlar nəyi nəzərdə tuturdular. Qısa, növbəti hadisələri oxusanız, bunu anlayacaqsınız.

– Mal-qara kraliçası sən ol, – Ueb dedi, – və bacarsan, hər şeyi unut. Mən yaramaz koyot olmuşam.

– Ss-s! – Santa yenidən pıçıldayıb barmağını onun dodaqlarının üstünə qoydu. – Burada artıq kraliça yoxdur. Bilirsən mən kiməm? Mən Santa İgerəm – kralə məxsus yataq otağının birinci ledisi. Bura gəl.

Qadın onu eyvandan sağda yerləşən otağa sarı apardı. Otaqda nənni asılmış, nənnidə isə infant¹ yatmışdı – bütün dünyanı həyasızcasına vecinə almayan qırmızımtıl, gümrah, cığıl-dayan qəşəng bir infant.

– Bu rançoda kraliça yoxdur, – Santa təkrar etdi. – Krala bax, Ueb, onun gözləri eynən səninkidir. Diz çök və onun qüdrətinə tabe ol.

Elə bu vaxt eyvandan şpor cingiltisi eşidildi; Bed Temer peyda olub, təxminən, ildən bir qədər az vaxt keçməsinə baxmayaraq, eyni sualla müraciət etdi:

– Xoş gördükl Mal-qara artıq yoldadır. Onu Barberə aparım, yoxsa...

O, birdən Uebi gördü, sözü yarımçıq qaldı.

– Ba-ba-ba-ba-ba-ba, – kral yumruqlarını havada oynadaraq nənnidən çıxırmağa başladı.

– Sahibinə qulaq as, Bed, – Ueb bir il əvvəl olduğu kimi riş-xəndlə dedi.

Vəssalam. Amma bir hadisəni xatırlamaq yerinə düşərdi: Seko rançosunun sahibi qoca Kuin Nopalito rançosundan aldığı sessəks cinsindən olan mal-qara sürüsünə baxarkən təzə işlər müdirindən soruşdu:

– Uilson, Nopalito rançosunun möhüründəki işarə necədir?

– X, xətt, Y, – Uilson cavab verdi.

– Mən də elə bilirdim, – Kuin dedi. – Amma bir bu ağ düyəyə fikr ver. Ona ayrı damğa vurulub: ürək və xaç. Bu nə damğadır belə?

¹ *İnfant* – İspaniya və Portuqaliyada monarxiya dövründə şahzadə

HİMENEYİN¹ SORĞU KİTABI

Bu sətirlərin müəllifi mən – Sanderson Pratt hesab edirəm ki, Birləşmiş Ştatların təhsil sisteminin hava bürosunun sərəncamında olması daha məqsədəuyğundur. Bu fikrin lehinə kifayət qədər dəlil göstərə bilərəm. Yaxşı, deyin görüm, nə üçün bizim professorları meteorologiya departamentinin ixtiyarına verə bilmərik? Onlara oxumağı öyrədiblər, deməli, səhər qəzetlərini asanlıqla gözdən keçirib, havanın necə olacağı barədə baş kontora teleqraf göndərə bilərlər. Bu məsələ digər tərəfdən də maraq doğurur. İndi sizə havanın mənə və Aydaho Orinə necə dünyəvi təhsil verdiyi barədə danışmaq istəyirəm.

Bitter-Rut sıra dağlarına məxsus Montan dağının arxasında qızıl axtarırdıq. Bir saqqallı gənc, bilmirəm nəyə arxayın olub avans vermişdi. Biz də dağları dolaşır, oraları bir balaca eşləyirdik. Özümüzə götürdüyümüz ərzaq ehtiyatı isə sülh konfransının davam etdiyi müddətdə bir ordunu təmin edə bilərdi.

Gözəl bir gündə Karlosdan gələn poçtalyon yanımızda düşərgə salıb, üç banka gavalı mürəbbəsi yedikdən sonra bizə təzə qəzet verərək getdi. Qəzətdə necə olacağı əvvəlcədən hiss olunan hava barədə məlumatlar verilmişdi.

Həmin axşam qar yağdı, güclü şərq küləyi əsdi. Aydaho ilə birlikdə düşərgəmizi yuxarı hissəyə, köhnə, kimsəsiz bir daxmaya köçürdük və bunun yalnız noyabr çovğunu olduğunu düşündük. Hamar yerlərə üç fut hündürlüyündə qar yağandan və hava kəskin soyumağa başlayandan sonra anladıq ki, yolları qar tutub. Qar üstünü örtənə kimi bir topa yanacaq götürə bilməmişdik. Ərzağımız da iki ay bizə bəs edərdi. Belə ki, təbiət özü üçün istədiyi qədər coşub qəzəblənə bilərdi.

Adam öldürmək sənətini inkişaf etdirmək istəyirsinizsə, iki adamı on səkkiz fut eni, iyirmi fut uzunluq olan bir daxmaya salıb qapısını bağlayın. İnsan övladı buna tab gətirə bilməz.

¹ *Himenev* – Qədim Yunanıstanda nikah allahı; toy mahnısı

Lopa-lopa qar yağdığı zaman biz zarafatlaşaraq qəhqəhəylə gülür, qazançadan götürdüyümüz buğdanı tərifləyərək çörək adlandırırıq. Üçüncü həftənin sonunda Aydaho belə məzmun-da bir fərmanla çıxış edir:

– Bilmirəm hava şarından tənəkə qazanın dibinə düşən qatıq hansı səsi çıxarırdı, amma mənə, bu, sizin danışığ üzvlərinizin ifadə etdiyi ölü fikirlərin gurultusu ilə müqayisədə məftunedici bir musiqi kimi səslənərdi. Hər gün çıxardığınız yarımçeynənmiş səslər inək gövşəməsini xatırladır. Fərq ondadır ki, inək tərbiyə görmüş zat olaraq nəyl varsa, özündə saxlayır, siz isə yox.

– Mister Qrin, – deyirəm, – siz nə vaxtsa mənim dostum olmusunuz; və elə bu da mənə “topal və pırtlaşığ tükü iti, yoxsa sizi seçmək imkanı verilsəydi, indi bu daxmanın sakinlərindən biri quyruğunu bulayırdı” fikrini çıpaqlığı ilə söyləməyə mane olur.

Bir neçə gün bu tərzdə söhbət etdik. Sonra isə, ümumiyyətlə, heç nə danışmırıq. Aydaho ilə mətbəx ləvazimatlarını bölürdük; o, ocağın bir tərəfində yemək hazırlayırdı, mənə o biri tərəfində. Qar pəncərəyə qədər qalxdığı üçün bütün gün odu qoruyub saxlamağa məcbur olurduq.

Sizə bəyan edirəm ki, nə Aydahonun, nə də mənim təhsilim var. Olsa-olsa, qrifel taxtasında oxumağı, ya da hesablamağı bacarırdıq: “Əgər Conun üç alması, Ceymsin isə beş...” Biz heç vaxt universitet diplomuna xüsusi maraq göstərməmişik. Sadəcə, dünyanı dolaşaraq müəyyən bilgilərə sahib olmuşduq və çətin vəziyyətlərdə onlardan istifadə etməyi bacarırdıq. Amma qar bizi Bitter-Rutda daxmaya qovduğu zaman ilk dəfə anladıq ki, əgər Homeri, yaxud yunan dilini, kəsri və elmin ali sahələrini öyrənsəydik, indi – tənha qaldığımız bir vaxt düşünməyə ehtiyatımız olardı.

Mən Şərq kollecindən olan gənclərin bütün Qərb boyu kovboy düşərgələrində necə işlədiyinin şahidi olmuşdum və məndə belə təəssürat yaranmışdı ki, təhsil onlara ilk baxışda göründüyündən daha az əngəl yaradır; məsələn, Sneyk-Riverdə Andru Mak-Vilyamsın minik atını qotur tutmuşdu; və o, on mil

yolu özünü nəbatatçı adlandıran qəribə adamlardan birinin arxasınca araba sürmüşdü. Amma buna baxmayaraq, at gəbərmişdi.

Bir dəfə səhər Aydaho odun parçası ilə daxmanın o qədər də böyük olmayan taxçasını eşələyirdi – adamın əli ora çatmazdı. Döşəməyə iki kitab düşdü. Mən onlara sarı gedəndə Aydaho ilə göz-gözə gəldik. Həftə ərzində o, ilk dəfə danışmağa başladı.

– Barmaqlarınızı yandırmayın, – dedi, – sizdən yalnız yatmış tısbağaya yoldaş olar. Amma mən vicdanla davranacağam. Bununla sizə zıncırovlu ilan ünsiyyəti və don vurmuş şalğam həssaslığı bəxş edib dalınızdan dəyən valideynlərinizdən çox iş görmüş olaram. Sizinlə tuz çıxana qədər oynayacağıq, udan seçdiyi kitabı, uduzan isə o birisini götürəcək.

Oynadıq və Aydaho oyunu uddu. O, istədiyi kitabı, mənse o birini götürdüm. Sonra daxmanın müxtəlif küncələrinə çəkilib mütalilə ilə məşğul olduq.

Mən on unsiya¹ xalis külçəyə belə bu kitab qədər sevinməmişdim. Aydaho da kitaba uşaq nabata baxdığı kimi baxırdı.

Mənim kitabım o qədər də böyük deyildi: eni beş düym, uzunluğu altı düym olardı. Kitabın adı isə belə idi: “Herkimer: zəruri biliklərin sorğu kitabı”. Bəlkə də, səhv edirəm, amma fikrimcə, bu, bütün kitabların arasında ən əhəmiyyətli idi. Onu hələ də saxlayıram; oradakı məlumatların hesabına istənilən adamı beş dəqiqə ərzində əlli dəfə uda bilərəm. Nə Solomon, nə də “Nyu-York tribun”² ona çata bilər! Herkimer onların hər ikisini cibində gəzdirər. Bu şəxs, yəqin ki, ömrünün əlli ilini bu kitaba həsr edib və belə bir hikmətə sahib olana qədər milyon mil yol qət edib. Orada bütün şəhərlərin əhalisinin statistikasını, qızların yetkinlik dövrünü müəyyənləşdirmək üsulu, dövənin dişlərinin sayı barədə məlumatlar verilmişdir. Bu kitabdan dünyanın ən uzun tuneli, göydəki ulduzların sayı, suçığay xəstəliyinin neçə gündən sonra üzə çıxdığı, qadın boynunun ölçüsü, qubernatorların hansı “veto” hüquqlarına malik olması, Roma

¹ *Unsiya* – 29,86 qrama bərabər aptek ölçüsü

² *Tribun* – ictimai xadim, natiq, publisist

akveduklarının¹ tikilmə tarixi, üç parç pivədən içmədiyin halda neçə funt düyü alındığı, Men ştatı Oqesta şəhərinin illik orta temperaturu, bir akr² torpağı adı toxumsəpənə əkmək üçün nə qədər yerkökü toxumunun lazım olması, padzəhlərin növləri, sarışın adamın başındakı tüklərin sayı, yumurtaların qorunub saxlanma qaydası, dünyadakı bütün dağların hündürlüyü, bütün müharibələrin tarixi, suda batanlara və günəş şüasına məruz qalan adamlara kömək etmək üsulları, bir funtda neçə mismarın olması, dinamitin necə düzəldilməsi, güllərin suvarılması, yatağın salınması, həkim gələnə qədər görülən tədbirlər və daha bir çox məsələlər barədə məlumatlar əldə etmək mümkün idi. Bəlkə də, Herkimer nəyisə bilmirdi, amma mən kitabda bunu hiss etmədim.

Oturub düz dörd saat onu oxudum. Elmin bütün möcüzələri bu kitabda cəmlənmişdi. Mən qarı da, Aydaho ilə olan ixtilafı da unutmuşdum. O, kətilin üstündə sakitcə oturmuş, sarışın saqqalının altında nəcib və sirlili bir ifadə gizlənmişdi.

– Aydaho, – mən soruşdum, – sənə hansı kitab düşüb?

Görünür, Aydaho da köhnə hesabı unutmuşdu. Çünki hər cür açıqdan kənar mülayim bir səslə cavab verdi.

– Mənə? – dedi. – Çox güman ki, bu, Ömər Xəyyamdır³.

– Ömər Xəyyam, bəs sonra? – soruşdum.

– Sonra heç nə, Ömər Xəyyam, vəssalam, – o dedi.

– Yalan deyirsən, – Aydahonun gözümə küll üfürdüyünü düşündüyüm üçün incimiş halda söylədim. – Hansı axmaq kitabı yalnız adlarla doldurar?.. Lap elə Ömər X. Spupendayk, yaxud Ömər X. Mak-Suini və ya Ömər X. Cons olsun. Adam kimi söylə, daha qurumaq üçün asılmış köynəyin ətəyini çeynəyən buzov təki sözünün sonunu çeynə-tüfür eləmə.

– Mən sənə olanı dedim, Sandi, – Aydaho sakitcə dilləndi.

– Bu, şeir kitabıdır, müəllifi Ömər Xəyyamdır. Əvvəlcə mənasını anlamadım, amma bir qədər dərinə getdikdən sonra gördüm ki, burada həyat var. Onu iki qırmızı adyala belə dəyişməyəm.

¹ Akveduk – su kəməri

² Akr – İngiltərə və Amerikada ölçü vahidi

³ Söhbət XI əsrdə yaşamış fars şairi Ömər Xəyyamdan gedir.

– Yaxşı, qoy olsun, sağlıqla oxu, – dedi. – Mən qərəzsiz təqdim olunmuş faktlara üstünlük verirəm, çünki onların üstündə baş işlətməyə dəyər; deyəsən, mənə düşən də belədir.

– Sənə düşən, – Aydaho dedi, – statistikadır, – bütün elm-lər arasında ən az əhəmiyyət kəsb edənə. O, sənin başını xarab edəcək. Mənəsə qoca Xəyyamın eyhamlar sistemi xoş gəlir. O, bir növ, şərab satışıyla məşğul olan agenti xatırladır. Onun əsas tostu belədir: “Hər şey heçdir”. Görünür, o artıq öd ifrazından əziyyət çəkir. Amma onu elə yüksək dozalı spirtlə qarışdırır ki, ən ədəbsiz söyüşü belə butulkanı məhv etməyə çağırış kimi anlaşılır. Bəli, bu, poeziyadır, – Aydaho dedi, – belə ki, sənin müdrikliyin fut və düymələrlə ölçüldüyü kredit dükanlarını görməyə gözüm yoxdur. Əgər təbiət sirlərinin fəlsəfi əsaslarını izah etmək lazım gələrsə, qoca Xəyyam sənin oğlanını geridə qoyar – yağıntıların illik orta normasından ta döşlərin ölçüsünə qədər.

Aydaho ilə həyatımız beləcə davam edirdi. Gecə-gündüz oxuduğumuz kitabla başımızı qatırdıq. Şübhəsiz, bizi hər cür biliklərlə təmin edən qar çovğunu idi. Əgər siz o vaxtlar – qar əriməyə başlayanda mənə yaxınlaşıb “Sanderson Pratt, bir kvadratfutluq damı yeşiyi doqquz dollar əlli sent olan dəmirlə örtmək üçün nə qədər pul lazımdır?” – soruşsaydınız, mən elə cəld cavab verərdim ki, bu cavabın sürəti belin dəstəyi boyu saniyədə yüz doxsan iki mil sürətlə hərəkət edən işığın sürətinə bərabər olardı. Bunu çoxları edə bilərmidi? Gecəyarı istənilən tanışlarınızdan birini oyadıb – dərhal cavab vermək şərti ilə – insan skeletində dişləri istisna olmaqla neçə sümüyün olduğunu, yaxud Nebraska ştatının parlamentində “veto”nu ləğv etmək üçün səsələrin neçə faizinin tələb olunduğunu soruşun. Cavab verə bilər? Sırayın, o zaman özünüz əmin olarsınız.

Aydahonun şeir kitabından nə səmərə əldə etdiyini dəqiq bilmirəm. Ağızını açan kimi şərab üzrə agentini tərifləməyə başlayırdı. Amma bu, məni qane etmirdi.

Məsələ burasındadır ki, Ömər Xəyyam barədə məlumatlar bu kitabdan məhz Aydahonun vasitəçiliyi ilə sızdırdı. Mən onun həyata baxışını quyruğuna bağlanmış konserv bankasına baxan

itin baxışlarına bənzədirdim. Yarımcan olana kimi qaçır, sonra oturub dilini çıxararaq bankaya baxır və deyir:

“Madam ki ondan qurtula bilmirik, onda gedib yeməlxana küncündə oturub onu öz hesabımıza dolduraq”.

Bundan savayı, o, deyəsən, farsdır. Mənsə bir dəfə də olsun eşitməmişəm ki, İran türk xalçalarından və Malta pişiklərindən savayı yaddaqalan nəse istehsal etsin.

Həmin yaz Aydaho ilə varlı bir mənbəyə rast gəlmişdik. Bizim qaydalara əsasən, əldə etdiklərimizi satıb işimizi davam etdirə bilərdik. Hər birimiz podratçımıza səkkiz min dollarlıq qızıl təhvil verdikdən sonra Roza adlı kiçik bir şəhərə yollandıq. Şəhər Salmon çayının sahilində yerləşirdi və məqsədimiz burada dincəlmək, adam kimi yeyib-ichmək və saqqalımızı qırmaq idi.

Roza mədən şəhəri deyildi. O, ucqar, səs-küydən uzaq bir yerdə yerləşirdi və yerli şəhərlərə məxsus əxlaqsızlıq burada da hökm sürürdü. Rozada üç mil uzunluğunda tramvay xətti var idi və Aydaho ilə bütün həftəni eyni vaxonda gəzir, yalnız gecələr “Axşam şəfəqləri” hotelinin yanında düşürdük. Xeyli gəzə bilmişdik; özümüz də artıq mütalə etmiş adamlar idik. Tezliklə Rozanın yüksək cəmiyyətinə daxil ola bildik. Bizi təmtəraqlı axşam məclislərinə dəvət edirdilər. Yanğınsöndürən komandasının şərəfinə bələdiyyə binasında təşkil olunmuş yaxşı melodeklomasiya və çoxlu bildirçin yeyilməsi üzrə müsabiqənin keçirildiyi xeyriyyə axşamlarının birində Roza mühitinin kraliçası missis D. Ormond Sempsonla tanış olduq.

Şəhərdəki yeganə ikimərtəbəli evin sahibi dul qadın Missis Sempson idi. Ev sarı rənglə boyanmışdı və haradan baxsan, pəhriz günü İrland saqqalındakı yumurta sarısı kimi aydın görünürdü. Aydaho ilə məndən savayı, düz iyirmi iki adam bu sarı evə iddiaçı idi.

Notlar və bildirçin sümükləri zaldan çıxarıldıqdan sonra rəqs başlandı. İyirmi üç pərəstişkar missis Sempsona yaxınlaşıb rəqsə dəvət etdi. Mən tustepdən¹ əl çəkdim və qadından onu evə ötürmək üçün icazə istədim. Bax elə bu hərəkətimlə də mən özümü göstərə bildim.

¹ *Tustep* – rəqs adı

Yolda o, mənə dedi:

– Ah, bu gün ulduzlar nə gözəl və parlaqdır, mister Pratt!

– Öz vəziyyətlərinə rəğmən, – dedim, – kifayət qədər gözəl görünürlər. Bax o böyük ulduz bizdən altı yüz altı milyard mil uzaqda yerləşir. Otuz altı il lazımdır ki, onun işığı gəlib bizə çat-sın. On səkkiz fut uzunluğu olan teleskopla – on üçüncü kəmiy-yətin ulduzları da daxil olmaqla – qırx üç milyon ulduzu görmək mümkündür. Əgər hansısa biri batarsa, onu yenidən görmək üçün sizə iki min yeddi yüz il lazım gələr.

– Oyl! – missis Sempson dedi. – Bu barədə heç nə bilmirdim. Çox istidir, bu rəqslərin ucubatından tamam tər içindəyəm.

– Nəzərə alsaq ki, bədəninizdə iki milyon tər vəzisi var və onların hamısı eyni vaxtda fəaliyyətdədir, təəccüblənməyə ehtiyac qalmayacaq, – dedim. – Hər biri dünyəvi dördüncü uzunluğunda olan tərötürücü damarları bir-birinin ucuna bağlasaq, uzunluğu yeddi milə çatır.

– Məryəm ana! – missis Sempson söylədi. – Elə bil, suvarma kanallarını təsvir edirsiniz, mister Pratt. Bu cür elmi bilikləri haradan mənimsəmişsiniz?

– Müşahidələrimdən, – cavab verdim.

– Mister Pratt, – qadın dedi, – mən mədəniyyətə həmişə hörmət bəsləmişəm. Şəhərimizin kütbeyin səfəhləri arasında təhsil görmüş şəxslərin sayı o qədər azdır ki, adam mədəni cəmiyyətlərlə söhbət edəndə bundan, sözün əsl mənasında, zövq alır. Lütfən, istədiyiniz vaxt mənə qonaq gələ bilərsiniz.

Bax bu şəkildə ikimərtəbəli evin sahibəsinin iltifatını qazana bildim. Həftənin ikinci və beşinci günləri qadının qonağı olur, Herkimerin orijinalında aşkar edilmiş, təsnif edilmiş, təsvir edilmiş dünya möcüzələrindən danışırıdım. Aydaho və şəhərin digər donjuanları onların sərəncamında qaları günlərin hər dəqiqəsindən istifadə edirdilər.

Mən bilmirdim ki, Aydaho qoca X. M.-in eşq fəndlərinin köməyi ilə missis Sempsona təsir göstərmək istəyir. Vərdiş etdiyim yolla qadına bir səbət yabanı gavalı apardığım axşam məsələdən xəbər tutdum. Onun gözləri parlayır, şlyapası isə hədələyici tərzdə qaşlarından birinin üstünə sarı əyilmişdi.

– Mister Pratt, – o, söhbətə başladı, – səhv etmirəmsə, mister Qrin sizin dostunuzdur?

– Artıq doqquz ildir, – mən cavab verdim.

– Onunla əlaqəni kəsin, – qadın dedi, – o, centlmen deyil.

– Başa düşün, xanım, – mən söylədim, – o, ədəbsizlik, israfçılıq və yalandan irəli gələn çatışmazlığın adı hal aldığı şəhərin sakinlərindən biridir. Lakin heç vaxt, hətta ən gərgin vəziyyətlərdə belə onun centlmenliyini inkar etməyə hünərim çatmayıb. Ola bilsin, öz geyimi, sırtıqlığı və bütün ekspozisiyaları ilə yaxşı təsir bağışlamasın, amma təbiəti etibarilə köklüyə olduğu kimi, aşağı dərəcəli cinayətlərə də meyilli deyil. Doqquz il Aydaho ilə bir yerdə olan adam kimi onu məzəmmət edə bilmərəm və başqalarının da bunu etməsini istəməzdim.

– Mister Pratt, çox təqdirəlayiq haldır ki, siz öz dostunuzu müdafiə edirsiniz, – missis Sempson dedi, – amma bu heç də vəziyyəti dəyişmir, çünki o, mənə hər qadının ciddiliyinə xələl gətirə bilən təhqiramiz bir təklif edib.

– Ola bilməz! – dedim. – Yəni Aydaho belə bir zarafata yol verib? Bunu, daha çox, məndən gözləmək olardı. Onun yalnız bir günahı var, buna da çovğun səbəb olub. Bir dəfə biz qar yağdığı üçün dağlarda ləngiməli olduq və dostum riyakar, ədəbsiz şeirlərin qurbanına çevrildi. Görünür, bu şeirlər onun davranışına təsir edib.

– Məhz belədir, – missis Sempson dedi. – Onu tanıdığım andan bəri Rubay Ate adlandırdığı bir qadının allahsız şeirlərini ifadəli tərzdə mənə oxuyur. Şeirlərinə əsasən qiymət versən, başa düşərsən ki, bu yaramaz qadın həyatda nələrdə görməyib.

– Deməli, Aydaho yeni kitab əldə eləyib, – dedim, – əvvəllər oxuduğu kitabın müəllifinin “*mon de plume*”¹ X. M. idi.

– Yaxşısı budur, o, elə həmin qadından yapışsın, – missis Sempson söylədi, – onun necəliyindən asılı olmayaraq. Bu gün isə o, bütün sərhədləri aşdı. Ondan üstünə məktub tikilmiş gül dəstəsi almışam. Siz, mister Pratt, tərbiyə görmüş qadını seçə bilərsiniz, eyni zamanda mənim Roza mühitində hansı mövqeyə malik olduğumdan da xəbərdarsınız. Bir anlığa təsəvvür

¹ Təxəllüs (*fr.*)

edin ki, özümlə bir bardaq şərab və bir kömbə çörək götürüb kişi ilə meşəyə qaçır və mahnı oxuya-oxuya onunla ağacların altında atılıb-düşürəm. Mən nahar vaxtı azca qırmızı şərab içirəm, amma bu, o demək deyil ki, kolların arasında şərab içə-içə hansısa iblisi əyləndirmək vardışım var. Əlbəttə, o özü ilə şeir kitabı gətirəcəyini də məktubda yazmışdı. Amma yox, yaxşısı budur, öz cəncəlli gəzintisində tək getsin. Ya da özü ilə Rubay Atesini götürsün. O ki şıllaq atmayacaq, məgər onun şərabdən daha çox çörək götürməsi qadının xoşuna gəlməyəcək? Hə, mister Pratt, centlmen dostunuz barədə indi nə fikirdəsiniz?

– Görürsünüz, xanım, – dedim, – böyük ehtimalla Aydahonun təklifi öz-özlüyündə poeziya olub; sizin xətrinizə dəymək məqsədi güdmürmüş. Yəqin, bu, məcazi şeirlər imiş. Belə şeirlər qanun və qaydaları təhqir edir, amma poçtlar onların yayılmasına icazə verir; çünki elə hesab edirlər ki, müəllif düşündüyünü yazmır. Əgər siz buna barmaqarası baxsaydınız, Aydahonun yerinə şad olardım, – dedim. – Və qoy bizim fikirlərimiz poeziyanın rəzil sərhədlərini aşıb hesab və faktların yüksəkliyinə qalxsın. Bizim fikirlərimiz, – dedim, – yəqin ki, bu ecazkar günlə səsləşir. Bura istidir, düzdür? Amma unutmayaq ki, soyuq hava kütləsi ekvatoradan on beş min fut hündürlükdə yerləşir. Qırx və qırx doqquzuncu dərəcə en dairəsində isə onun yerləşdiyi hündürlük dörd min futdan doqquz min futa qədər olur.

– Ax, mister Pratt, – missis Sempson söylədi, – bu yaramaz Rubayın şeirləri əsəblərimi korladıqdan sonra sizdən eşitdiyim ecazkar faktlar mənə böyük sevinc bəxş edir.

– Gəlin yolüstü bu tirin üstündə oturaq, – mən dedim, – və şairlərin zalımlığını, əxlaqsızlığını unudaq. Təsdiq edilmiş faktların, qəbul olunmuş ölçülərin və çəkirlərin uzun sütunu mövcuddur, gözəlliyi burada axtarmaq lazımdır. Üstündə oturduğumuz tirdə, missis Sempson, – söylədim, – statistika istənilən poemadan gözəldir. Kəsikdəki halqalar göstərir ki, bu ağac altı yüz il yaşayıb. O, iki min fut dərinlikdə üç min ildən sonra kömürə çevrilir. Dünyanın ən dərin kömür şaxtası Nukastl yaxınlığındakı

Killinqvortda yerləşir. Uzunluğu dörd fut, eni üç fut, hündürlüyü iki fut səkkiz düym olan yeşik bir ton kömür tutur. Arteriyanı kəsmisinizsə, onu yaranın yuxarı hissəsindən möhkəm sıxıb bağlayırsınız. İnsan ayağında otuz slümük var. London Taueri mın səkkiz yüz qırx birinci ildə yanıb.

– Davam edin, mister Pratt, davam edin, – missis Sempson dedi, – sizin ideyalarınız çox orijinaldır, adama rahatlıq gətirir. Məncə, dünyada statistikadan gözəl heç nə ola bilməz.

Lakin Herkimeri iki həftə sonra tam dəyərləndirəsi oldum.

Bir gecə qışqırıq səsinə yuxudan oyandım: “Yanğın!” Yerimdən sıçrayıb geyindim və maraq üçün hoteldən çıxdım. Missis Sempsonun evinin yandığını görəndə qulaqbatırıcı fəryad qopara-qopara iki dəqiqədən sonra özümü hadisə yerinə çatdırdım.

Aşağı mərtəbəni bütövlükdə alov bürümüşdü. Rozanın bütün əhalisi və itləri hadisə yerinə toplaşmışdı: çıxıran çığır, hürən hürür və yanğınsöndürənlərə mane olurdu. Aydahonu altı yanğınsöndürən tutub saxlasa da, dartınıb onların əlindən çıxmağa çalışırdı. Dediklərinə görə, bütün aşağı mərtəbə yanıb külə dönüb, kim getsə, salamat dönə bilməyəcək.

– Missis Sempson haradadır? – soruşdum.

– Onu heç kəs görməyib, – yanğınsöndürənlərdən biri cavab verdi. – Yuxarıda yatır. Ora keçməyə çalışsaq da, bacarmadıq, komandamızın nərdivanlarını da hələ gətirib çıxarmayıblar.

Alovun işıqlandırdığı yerə qaçıb döş cibimdən sorğu kitabını çıxardım. Kitabı əlimdə hiss etdiyim an özümdən asılı olmadan güldüm – mənə elə gəldi ki, həyəcandan bir az sərsəmləyirəm.

– Xerki, dostum, – səhifələri çevirərək dedim, – sən mənə heç vaxt yalan deməmişən, heç vaxt məni pis vəziyyətdə qoymamışan. Kömək et, dostum, kömək et!

117-ci səhifədə dayandım: “Bədbəxt hadisə zamanı nə etmək lazımdır”, – barmağımla vərəqin aşağı hissəsinə doğru hərəkət edib lazım olan nöqtəyə çatdım. Əhsən, Herkimer, o heç nəyi unutmayıb!

117-ci səhifədə yazılmışdı:

“Tüstü və yaxud qazdan boğulma zamanı ən yaxşı çarə kətan toxumudur. Gözün kənarlarına bir neçə toxum qoymaq lazımdır”.

Kitabı təzədən cibimə qoyub yanımdan qaça-qaça keçən bir oğlanı saxladım.

– Al, – ona pul verib dedim, – aptekə yüyür və bir dollarlıq kətan toxumu alıb tez bura gətir. Cəld, işinə görə bir dollar alaçaqsan, – sonra qışqırdım, – indi biz missis Sempsonun yanında olmalıyıq! – və pencəyimi, şlyapamı soyunub kənara tulladım.

Dörd yangınsöndürənlə orada olan bəzi vətəndaşlar mənə tutub saxlamağa çalışdılar.

– Bu evə getmək elə ölməyə getmək deməkdir, – dedilər. – Döşəmə artıq uçmağa başlayıb.

– Necə yəni?.. Hər şey cəhənnəm olsun! – qışqırır, həm də gülürdüm. Baxmayaraq ki güləcək halda deyildim. – Öz gözlərim olmasa, kətan toxumunu başqasının gözünə necə qoya bilərəm?

Yangınsöndürənlərin sifətini cırmaqladım, bir vətəndaşı təpiklə vurdum, birinə isə yandan zərbə endirib yerə sərdim. Sonra evə daxil oldum. Əgər sizdən əvvəl ölsəm, məktub yazıb cəhənnəm odunun bu divarların arasındakı yangından nə dərəcədə ağır olduğunu bildirərəm; amma nəticə çıxarmağa tələsməyin. Mən restoranda təcili sifariş əsasında hazırlanan toyuq kimi oradan-buradan yanmışdım. Tüstü və alovun təsirindən iki dəfə döşəməyə yığılıb, az qala, Herkimeri rüsvay edəcəkdim. Amma yangınsöndürənlər üstümə azca su püskürdüb mənə kömək etdilər; beləliklə, özümü missis Sempsonun otağına yetirə bildim. O, tüstünün təsirindən huşunu itimişdi. Qadını adyala büküb çiynimə aldım. Aydın məsələdir ki, döşəmə söylənilən qədər xəsərat almamışdı, yoxsa tab gətirərdimi? Bu barədə heç düşünməyə dəyməz!

Mən qadını evdən əlli yard kənara aparıb çəmənliyin üstünə uzatdım. Əlbəttə ki, missis Sempsonun iyirmi iki namizədinin hamısı əlində su bardağı onu xilas etmək məqsədi ilə başımıza toplaşdı. Elə bu an oğlan qaçaraq özünü yetirib kətan toxumunu gətirdi.

Adyalın ucunu missis Sempsonun başından kənarlaşdırdım. O, gözlərini açıb dedi:

– Bu sizsiniz, mister Pratt?

– Ş-ş-ş, – dedim. – Dərman qəbul etməmiş danışmayın.

Bir əlimi onun boynunun arxasına keçirib, sakitcə başını qaldırdım, o biri əlimlə kətan toxumları olan bağlamı eşələdim: sonra ehtiyatla ona sarı əyilib gözünün kənarlarına bir neçə toxum qoydum.

Elə bu vaxt kənd həkimi çaparaq özünü yetirdi, fırxırb, missis Sempsonun nəbzini yoxlamaq məqsədi ilə biləyindən yapışdı və maraqlandı ki, mənəm bu səfeh hərəkətimin mənası nədir?

– Bilirsiniz, imalə borusu, – dedim, – mən həkimlik fəaliyyəti ilə mütəmadi məşğul olmuram, amma buna baxmayaraq, nüfuzlu şəxslərə istinad etməyi bacarıram.

Pencəyimi gətirdilər və mən sorğu kitabını çıxardım.

– Yüz on yeddinci səhifəyə baxın, – dedim. – Tüstü və qazdan boğulma zamanı kətan toxumunu gözün kənarlarına qoymalı, düzdürmü? Onun tüstü udduğunu, ya da gastrohipponotamik əsəblərin oyanmasına təsir göstərdiyini söyləyə bilmərəm, amma Herkimer bunu təklif edir və xəstənin yanına birinci çatan da odur. Əgər konsillium təşkil etmək istəyirsinizsə, etiraz etmirəm.

Qoca həkim kitabı götürdü, eynəyinin və yangınsöndürən fənərinin köməyi ilə onu nəzərdən keçirdi.

– Qulaq asın, mister Pratt, – dedi, – görünür, diaqnoz qoyarkən lazım olan sətərə istinad etməmişiniz. Boğulmaya qarşı resept belədir: “Xəstəni mümkün qədər tez havaya çıxarın və onu arxası üstə uzadaraq başını qaldırın”. Kətan toxumu isə yuxarı sətirdə göstəriləni kimi “gözə toz və kül düşdüyü” zaman istifadə olunan vasitədir. Amma...

– Qulaq asın, – missis Sempson onun sözünü kəsdi, – mənəcə, konsilliumda mən də öz sözümü deyə bilərəm. Bilirsiniz, bu kətan toxumunun mənə həyatımdakı bütün dərmanlardan daha çox xeyri oldu.

Sonra o, başını qaldırdı və çiyinmə söykəyib dedi: “Sandı, əzizim, ondan bir az da o birl gözümə qoy”.

Beləliklə, əgər siz sabah, ya da nə zamansa Rozada dayanmalı olsanız, missis Prattin – keçmiş missis Sempsonun yaraşığı verdiyi açıq-sarı rəngli təzə, gözəl bir ev görəcəksiniz. Əgər onun kandarından içəriyə ayaq qoysanız, bilin ki, qonaq otağının ortasındakı mərmər masanın üstündə qırmızı tumacla yenidən cildlənmiş, insan xoşbəxtliyinə və insan zəkasına aid bütün suallara cavab verə bilən “Zəruri biliklərin Herkimer sorğu kitabı” var.

PİMİYENT KÖKƏLƏRİ

Biz “Üçbucaq-O” damğası vurulmuş mal-qara sürüsünü Frio vadisinə apardığımız zaman dimdik dayanmış quru ağac budağı üzəngimə ilişdiyindən ayağım burxuldu və bir həftə düşərgədə uzanıb qaldım.

Məcburi işsizliyin üçüncü günü ərzaqla dolu furqona sari süründüm və düşərgənin aşpazı Cedson Odomun söz yağışı altında heç bir kömək olmadan arabanın içində uzandım. Ced monoloqlar ustası kimi doğulsa da, həmişə olduğu kimi peşə seçdiyi zaman da səhvə yol vermiş və ömrünün çox hissəsini auditoriyadan məhrum olmuşdu.

Beləliklə, səhrada susmağa məhkum olunmuş Cedin səbir-sizliklə gözlədiyi şəxsə çevrilmişdim. Vaxtaşın könlümdən xəstələrə məxsus təbli bir istək – bizim ərzaq payımıza daxil olmayan nəşə yemək keçirdi. Xəyalən özümü “acı təəssüflərin mənbəyi, ilk məhəbbət kimi şirin” olan anamın mətbəxində hiss edirdim. Belə anların birində soruşdum:

– Ced, kökə bişirə bilirsən?

Ced antilop ətini əzməyə hazırlaşdığı altıgülləli tapançasını kənara qoyub qarşımda dayandı. Onun duruşu mənə hədələyici göründü. Parıltılı mavi gözləri ilə mənə soyuq və şübhəli baxdığı üçün onun nifrəti barədə təəssüratım bir az da artdı.

– Qulaq as, – o, təmkinlə danışmağa çalışsa da, açıq-aşkar qəzəbini gizləyə bilmirdi. – Lağ edirsən, yoxsa ciddi soruşursan? Bəlkə, uşaqlardan kimsə kökərlə bağlı kələk barədə sənə nəşə söyləyib?

– Nə danışırsan, Ced, ciddi sözümdür. Mən hətta təpədəki atımı və yəhərimi də yaxşı qızardılmış yağlı kökə ilə bir bardaq təzə patkaya dəyişərdim. Məgər kökə ilə bağlı nəşə baş verib?

Ced mənim eyhamsız danışığımı eşitdikdə yumşaldı. Furqondan qəribə kisələr, tənəkə şüşələri götürdü və kölgəsində uzandığım kolun dibinə qoydu. Mən onun gətirdiyi əşyaları

tələsmədən necə yerbəyer etdiyini, çoxsaylı ipləri necə açdığını müşahidə edirdim.

– Yox, heç nə olmayıb, – Ced işinə davam edə-edə dedi, – bu, sadəcə, mənimlə Qotur Eşşək dərəsindən olan qırmızıgöz çoban, bir də miss Uillela Lirayt arasında yaşanan məntiqli bir uyğunsuzluq idi. Nə olar, qoy sənə danışım.

O vaxt San-Miquelada qoca Bill Tumanın mal-qarasını otarırdım. Hələ bu vaxta kimi bircə dəfə də olsun böyülməsəm də, mələməsəm də, xortuldamasam da, məndə konservləşdirilmiş yemi gəvələmək istəyi yarandı. Beləliklə, öz cırtanımin belinə sıçrayıb Nueses dərəsini adlayaraq Pimiyyətə, Emsli Telfer əminin dükanına çapdım.

Günorta saat üçə yaxın atın cilovunu ağacın budağına bağlayıb, Emsli əminin dükanına qədər iyirmi addımlıq yolu piyada getdim. Sıçrayıb piştaxtanın üstündə oturaraq ona bildirdim ki, bütün göstəricilər dünyadakı meyvələrin məhvolma təhlükəsindən xəbər verir. Bir dəqiqədən sonra artıq bir kisə suxarı, uzun dəstəyi olan qaşiq, içində ərik olan ağzı açılmış banka, ananaslar, albalılar, gavalılar əldə etmişdim. Emsli əmi isə yaxınlıqda əlləşir və balta ilə sarı qapaqları qırırdı. Mən özümü alma əhvalatınacan olan Adəm kimi hiss edirdim. Şporları piştaxtaya taxıb, iyirmi dörd düymlük qaşığımla silahlandığım an birdən təsadüfən Emsli əminin dükanının yaxınlığında yerləşən evinin pəncərəsinə baxdım. Orada bir qız dayanmışdı – tam təchiz olunmuş vəziyyətdə; əlində tutduğu kroket çəkici yelləyir, meyvə konservləşdirilməsi sənayesində mənə məxsus təşviqetmə üsulunu müşahidə edirdi.

Mən piştaxtadan enib beli Emsli əmiyə verdim.

– Qardaşım qızıdır, – o dedi. – Miss Uillela Lirayt, Palestindən¹ qonaq gəlib. İstəyirsən, səni onunla tanış edim?

“Müqəddəs torpaqdan”, – öz-özümə dedim və fikirlərim tövləyə salınan qoyun sürüsü kimi bir-birinə qarışdı. Niyə də yox? Axı Palestinada da mələklər olub...

– Əlbəttə, Emsli əmi, – ucadan söylədim, – miss Liraytla tanış olmaq çox xoş olar.

¹ *Palestina* – söhbət hazırda Oklahoma ştatındakı Amerika şəhərindən gedir.

Emsli əmi məni həyəətə apardı və bizi bir-birimizə təqdim etdi.

Mən qadınlarla münasibətdə heç vaxt ağciyər olmamışam. Onu da anlaya bilməmişəm ki, nə üçün bəzi kişilər mustanqı tez əhlləşdirməyi bacarı, qaranlıqda üzlərini qırxa bilir, örtül-məsi zəruri olan yerə bürünmüş mitkol parçasını gördükdə isə birdən iflic olmuş kimi, Allah bilir, tərləyib kəkələməyə başlayır-lar. Səkkiz dəqiqədən sonra miss Uillala ilə birlikdə əmioğlu-əmiqızı kimi kroket şarlarını uçururduq. Qız məhv etdiyim mey-və konservlərinin sayına görə məni sancır, mən isə bir o qədər də təşvişə düşməyib Həvva adlı birisini xatırlayır, ilk rastımıza çıxan otaqdaca meyvələrə görə baş verəcək səhnəni xəyalım-daca quraşdırırdım... “Elə bil, Palestinadayıq, düzdür?” – mən elə həlim və sakit söylədim ki, sanki, öz həmyaşdımı kəməndə salmağa çalışırdım.

Bax bu üsulla miss Uillala Liraytda tezliklə özümə qarşı rəğ-bət yaratdım və getdikcə dostluğumuz daha da möhkəmləndi. Qız Pimiyyət vadisində, əslində, yaxşı olan səhhətinin düzəl-məsi üçün qırx dərəcə istilliyi hava şəraitinə görə yaşayırdı.

Əvvəllər onu görmək üçün həftədə bir dəfə buraya gəlirdim. Sonra hesablayıb gördüm ki, səfərimin sayını iki dəfə artırırsə olsam, onunla iki dəfə artıq görüşə bilərəm.

Necə oldusa, həftələrin birində üçüncü görüş üçün vaxt ayırarsə oldum. Bax elə o zaman da kökələrlə qırmızıgöz çoba-nın oyununa düşdüm.

Həmin axşam ağzımda bir şaftalı və iki gavalı piştaxtanın üstündə oturuşdum, Emsli əmidən miss Uillalanın nə etdiyini soruşdum.

– O, – Emsli əmi dedi, – Qotur Eşşək vadisindən olan Cek-son Quşla at gəzintisinə çıxıb.

Bir şaftalı, iki gavalı çəyirdəyini udduqdan sonra aşağı düşə bildim. Sonra dükandan çıxıb, atım bağlanan ağaca tərəf getdim.

– O, at gəzintisinə çıxıb, – mən cırtanımin qulağına pıçıl-dadım, – Quş Ceklə – Çoban vadisindən olan Qotur Eşşəklə... sən bunun nə demək olduğunu anlıyorsən, dostum?

Çal atım özünəməxsus şəkildə ağıladı. O, kovboy atı idi və qoyun çobanlarını sevmirdi.

Mən qayıdıb Emsli əmidən soruşdum: “Sən qoyun çobanı dedin?”

– Hə, qoyun çobanı dedim, – Emsli əmi təkrar etdi. – Düz eşitmisən: qız Cekson Quşla gedib. Onun səkkiz otlaq sahəsi və Şimal qütbündən cənuba doğru səpələnmiş dörd min baş əla cins merinosu var.

Dükandan çıxıb onun kölgəsində oturdum və kürəyimi kaktus koluna söykədim. Qumu götürüb qeyri-ixtiyari çəkmələrimin boğazına tökür, Ceksonlar cinsindən olan quşlara dair monoloqlar söyləyirdim.

Ömrümdə heç bir qoyun çobanını şikəst etməmişdim, bunu heç lazım da bilməmişdim. Nə vaxtsa onlardan biri ilə rastlaşmışam. O, at üstündə gedə-gedə latın qrammatikasını oxuyurdu; ona heç barmağımı da toxundurmadım. Digər kovboy-lardan fərqli olaraq, qoyun çobanları mənə heç vaxt əsəbiləşdirmirdilər. Mən, daha çox, masa arxasında oturub yemək yeyən, ştiblet geyinən və adamlarla cürbəcür mövzularda söhbət edən mızıları şikəst edib eybəcər hala salmaq istəyirdim. Bəzən elə olur ki, yaxınlıqdan ötürkən onlara dovşana baxdığın kimi baxır, hələ bir xoş söz də deyərək havalar barədə söhbət etməli olursan. Əlbəttə, nə orada, nə də başqa bir yerdə heç bir içki məclisi ola bilməzdi. Ümumiyyətlə, mən onlarla münasibət saxlamağımı gərəqli hesab etmirdim. Öz xeyirxahlığımı sayəsində onlara rahat nəfəs almağa imkan verdiyimə görədir ki, indi belələrdən biri miss Uillala Lirayla gəzintiyə çıxmışdı.

Havanın qaralmasına bir saat qalmış onlar atlarını çapa-çapa geri döndülər və Emsli əminin darvazasının qarşısında dayandılar. Qoyun adam Uillalaya atdan düşməyə kömək etdi və onlar bir müddət dayanıb bir-birinə ədalətli, fəndgir sözlər söylədilər. Sonra isə qanadlanmış Cekson yəhərin üstünə atılaraq qazançayaoxşar şlyapasını qaldırdı və öz qoyun rançosuna doğru yol aldı. Bu müddət ərzində çəkməmi qumdan təmizləyib kaktusdan aralandım. Pimiyeətdən yarım mil uzaqlaşmamışdı ki, çal atımın belində ona çatdım.

Mən bu çobanı “qırmızıgöz” adlandırsam da, əslində, belə deyildi. Onun görmə aləti boz, kirpikləri qırmızı, saçları isə sarı

olduğundan, adama qırmızıgöz təsiri bağışlayırdı. Qoyun çobanına bir bax!.. O, ən yaxşı halda qoyunqapan yırtıcı quşu, boynuna sarı rəngli ipək yaylıq bağlamış, ayağına bantikli başmaqlar geymiş böcəyi xatırladırdı.

– Xoş gördük! – dedim. – Siz hazırda atış fəndlərinə görə Cedson Həqiqi Ölüm adlı adamla yanaşı gedirsiniz. Adətən, atəş açana qədər özümü naməlum adamlara belə təqdim edərəm, çünki meyitin əlini sıxmağı xoşlamıram.

– Bəs belə – o, tam sakit dilləndi. – Sizinlə tanışlığımıza şadam, mister Cedson. Mən isə Qotur Eşşək vadisindən Cekson Quşam.

Elə bu an bir gözüm tərənin üstündə kəkliyi, o biri gözüm isə qarağacın quru budağına qonmuş qırğını gördü. Qırx beş kalibrli tüfəngimdən dalbadal atəş açaraq onları vurdum.

– Üçündən ikisi, – dedim. – Quşlar, yəqin ki, gülləmə necə tuş gəldiklərini sizə söyləyiblər.

– Sərrast atəşdir, – qoyun çobanı gözünü qırpmadan dedi. – Elə olub ki, üçüncü dəfə atəş açarkən hədəfə dəyməyəsiz? Keçən həftə gözəl yağdı, mister Cedson, indi otlar yaxşı göyərəcək.

– Yalançı bülbül, – onun fasonlu atına bir az da yaxınlaşaraq dedim, – kor valideynləriniz sizə Cekson adını versələr də, cıkkıldəyən quşa çevrilmisiniz. Gəlin yağışın və təbiət hadisələrinin təhlillinə son qoyub tutuquşuların lüğətinə daxil olmayan məsələlər barədə danışaq. Siz pimiyyətli gənc qızlarla at gəzintisinə çıxmaq kimi pis vərdişə yiyələnmişsiniz. Mən, – dedim, – yaramaz hərəkətlərinə görə qızardılmış quşcuğazları çox görmüşəm. Miss Uillelanın Ceksonlar cinsindən olan quşcuğazların qoyun yunundan düzəldilmiş yuvasına ehtiyacı yoxdur. Bu zarafata son qoymaq niyyətiniz var, yoxsa dəfn mərasiminə işarə vuran “Həqiqi Ölüm” ləqəbimlə üzbəüz qalmaq istəyirsiniz?

Cekson Quş əvvəlcə azca qızardı, sonra güldü.

– Ax, mister Cedson, – o dedi, – siz səhvə yol verirsiniz. Bir neçə dəfə miss Liraytın yanına gəlmişəm, amma məqsədim düşündüyünüz kimi olmayıb.

Mən əlimi tapançaya sarı uzatdım.

– Lakin bəzi yaramazlar, – dedim, – cəsarət edib ədəbsiz...

– Bir dəqiqə səbir edin, – quşcuğaz dilləndi, – imkan verin, izah edim. Arvad mənim nəyimə gərəkdir? Siz mənim rançomu görəsiniz... Yeməyi özüm bişirir, paltarımı özüm çitəyirəm. Yemək məni qoyunlardan ayıran yeganə həzz mənbəyidir. Mister Cedson, nə vaxtsa miss Liraytın bişirdiyi kökələrin dadına baxmısınız?

– Mən? Yox, – dedim, – onun aşpazlıq bacarıqlarından xəbərim belə yoxdur.

– Bu ki, – o dedi, – Epikürün ambroziya¹ tonqalında qızardılmış qızıl bürclər toplusudur. Mən kökələrin hazırlanması reseptini əldə etmək üçün həyatımın iki ilini qurban verərdim. Elə buna görə də miss Liraytın yanına gəlirdim, – Cekson Quş dedi, – amma onu öyrənmək mənə qismət olmadı. Bu qədim resept artıq yetmiş beş ildir ailə tərəfindən sirr olaraq qorunub saxlanılır. Yalnız nəsil-dən-nəslə ötürülür, kənar adamlara onun sirrini açmırlar. Əgər resepti əldə edə bilsəydim, rançoda özümə o kökələrdən bişirər, ən xoşbəxt adam olardım, – Quş söylədi.

– Əminsiniz ki, – ona dedim, – kökə yoğuran əllərin arxasınca düşməmisiniz?

– Əminəm, – Cekson dedi. – Miss Lirayt gözəl qızıdır, lakin təkrar edirəm: mənim niyyətimin sərhədləri qastro... – o, əlimin qobura uzandığını görüb ifadəsini dəyişdi: – Bu resepti əldə etmək istəyini aşmır, – sözüünə yekun vurdu.

– Görünür, siz o qədər də pis adam deyilsiniz, – mən nəzakətli olmağa çalışaraq dedim. – Az qala, qoyunlarınızı yetim qoymaq fikrinə düşmüşdüm, amma bu dəfə uçub getməyinizə imkan verirəm. Lakin unutmayın: kökələrdən möhkəm yapışın və sousa yersiz həssaslıq qarışdırmağı ağılınıza belə gətirməyin, yoxsa rançonuzda oxunan nəğmələri eşitməyə bilərsiniz.

– Səmimiyyətimə inandığınız üçün, – çoban söylədi, – xahiş edirəm mənə köməklik göstərsiniz. Miss Liraytla möhkəm

¹ *Ambroziya* – qədim yunan əsətirində: cavanlıq və daimi həyat verən ətirlə yemək

dostsunuz, bəlkə də, o, mənim üçün etmədiyini sizin xətrinizə edər. Əgər o resepti mənə çatdırarsanız, bir də onun yanına getməyəcəyəm söz verirəm.

– Buna deyərəm kişi söhbəti, – Cekson Quşun əlini sıxdım. – Xidmət göstərəcəyəm şadam, bacardığımı əsrigəməyəcəyəm.

O, Qotur Eşşək istiqamətindəki kaktusluğa sarı çöndü. Mən isə şimal-qərbə, qoca Bill Tumanın rançosuna doğru yol aldım.

Yalnız beş gündən sonra yenidən Pimiyyətə qayıdım. Miss Uillela ilə Emsli əmigdə gözəl bir axşam keçirdik. O, mahnı oxuyur, ədəb-ərkanla operalardan parçalar ifa etməklə pianoya əzab verirdi. Mən isə zıncırovlu ilanın təqlidini çıxarıp, Sneki Mak-Fi tərəfindən ixtira edilmiş yeni inək soymaq üsulu və Sent-Luisə səfərim barədə danışırıdım. Qarşılıqlı münasibətimiz möhkəmlənmişdi. Belə olduğu üçün, mənə, Cekson Quşu uzağa uçmağa sövq etmək yerinə düşər. Ona kökə resepti ilə bağlı vəd verdiyimi xatırlayaraq miss Uilleladan öyrənib resepti çatdırmaq qərarına gəldim. Bundan sonra Qotur Eşşək-dən olan quşu yenidən tutsam, qanadlarını kəsərəm.

Beləliklə, saat ona yaxın yaltaqcasına gülümsəyərək miss Uillelaya dedim: “Billirsiniz, yaşıl çəmənlikdə otlayan sarışın öküzdən daha çox xoşuma gələn bir şey varsa, o da patka sür-tülmüş yaxşı isti kökənin dadıdır”.

Oturduğu fortepiano kətilindən sıçrayan missis Uillela qər-bə nəzərlərlə mənə baxdı.

– Doğrudur, – qız söylədi, – onlar, həqiqətən, ləzzətli olur. Siz necə dediniz, mister Odom, Sent-Luisdə şlyapanızı itirdiyi-niz küçə necə adlanırdı?

– Kökə küçəsi, – göz vurub dedim və bununla da bildirmək istədim ki, guya, onlara miras qalmış resepti bilirəm və məni aldatmaq mümkün deyil. – Orada olan nədir, missis Uillela, – soruşdum, – onları necə hazırladığınızı söyləyin. Kökələr barədə fikirlər fayton təkəri kimi beynimdə fırlanır. Hə, sonra... bir funt əla növ un, səkkiz düjün yumurta, sonra... İncrədiyent-lərdən ibarət kataloqda daha nələr var?

– Məni bağışlayın, indi qayıdaram, – miss Uillela mənə çəpəki baxaraq sürüşüb kətildən düşdü. Cəld o biri otağa qaçdı,

sonra Emsli əmi əynində həmişəki jileti və əlində bir bardaq suyla yanıma gəldi. O, stəkan götürmək üçün masaya sarı çevrildə arxa cibindəki silahı gördüm.

“Belə-belə işlər! – fikirləşdim. – Madam ki onları silahla qoruyur, deməli, bu ailə öz aşıpazlıq reseptlərinin üstündə möhkəm əsir. Ailələr tanıyıram ki, heç nəsil düşmənçiliyində belə silaha əl atmayıb”.

– Bunu iç görüm, – Emsli əmi su olan stəkanı mənə uzatdı. – Sən bu gün at belində çox gəzmisən, Ced, hər şeyin səbəbi gün şüasıdır. Çalış, başqa şeylər barədə fikirləşəsən.

– Kökəni necə bişirmək lazım olduğunu bilirsən, Emsli əmi? – soruşdum.

– Onların anatomiyasına yaxşı bələd deyiləm, – Emsli əmi dedi, – amma mənə elə gəlir ki, kifayət qədər böyük tava, azca xəmir, soda və qarğıdalı unu götürüb lazımı qədər yumurta və zərdabla qarışdırmaq gərəkdir. Nə olub, Ced, qoca Bill yazda mal-qaranı yenidən Kanzas-Sitiyə qovmaq istəyir?

Kökə bişirmək peşəsinə mən yalnız həmin axşam yiyələne bildim. Cekson Quşun bu məsələdə uğursuzluğa düşər olması təəccüblü deyildi. Bir sözlə, bu mövzudan əl çəkib Emsli əmi ilə mal-qara və qasırgalar barədə söhbət etdim. Sonra isə miss Uillela otağa gəlib “gəcəniz xeyrə qalsın” söylədi; mən isə onlardan ayrılıb atımı rançoya sarı çapmağa başladım.

Bir həftə sonra Cekson Quşla görüşdüm. O, Emsli əmigildən gəlirdi. Mən ona sarı yollandım. Biz yolüstü dayanıb mənasız-mənasız danışıq olduq.

– Nə oldu, alyanaqlarınızın detalları ilə bağlı siyahını əldə edə bildinizmi? – ondan soruşdum.

– Təsəvvür edirsiniz, hələ yox, – Cekson dedi, – görünür, məndə heç nə alınmayacaq. Siz necə, cəhd etdiniz?

– Etdim, – dedim, – bu, çəmənlik itini qoz qabığı ilə yuvasından çıxarmaq kimi bir şeydir. Onların üstündə bu dərəcədə əsmələrinə baxsaq, bu resept, yəqin ki, talismandır.

– Demək olar, geri çəkilməyə hazırım, – Cekson elə məyus halda dedi ki, ona yazığım gəldi. – Amma öz rançomda yeyib ləzzət almaq üçün bu kökələrin necə bişirildiyini öyrənməyi çox

arzulayırdım. Gecələr də gözümə yuxu getmir, elə hey onların necə gözəl olduqları barədə düşünürəm.

– İşinizi davam etdirin, – dedim, – mən də əl çəkməyəcəyəm. Axırda, yaqın ki, hansımızsa kəməndli buynuza keçirər. Yaxşı, hələlik, Ceksi.

Bu vaxta kimi münasibətlərimizin dinc məqsədli olduğunu özün də gördün. Onun miss Uillelaya pərəstiş etmədiyinə əmin olduğdan sonra böyük səbirlə bu sarışın düşüyü müşahidə edirdim. Onun iştahasını təmin etmək üçün miss Uillelaya miras qalmış reseptin sirlərini əvvəlki kimi öyrənməyə çalışırdım. Lakin “kökə” kəlməsini dilimə gətirən kimi qızın gözlərində tutqunluq və şübhə yaranır və o, mövzunu dəyişməyə çalışırdı. Təkid etməyə başladıqda isə otaqdan sivişib çıxır, Emsli əmini bir bardaq su və qoşalülə qısa cib silahı ilə yanıma göndərirdi.

Bir dəfə əlimdə mavi rəngli minaçıqayından ibarət iri gül dəstəsi ilə çaparaq mağazaya gəldim, – çiçəkləri Zəhərlənmiş Köpək çəmənlində bitən yabanı güllərin arasından toplamışdım. Emsli əmi gözlərini qıyaraq gül dəstəsinə baxdı:

– Təzə xəbəri eşitməmişən?

– Mal-qara bahalanıb?

– Uillela ilə Cekson Quş dünən Palestinada nikah kəsdiriblər, – dedi. – Bu gün səhər məktub almışam.

Gül dəstəsi əlimdən sürüşüb suxarı çəlləyinə düşdü; yeni xəbər qulaqlarımda əks-səda verib, köynəyimin yuxarı sol cibindən keçərək ayaqlarımı zərbəyə məruz qoyana qədər gözlədim.

– Bir də təkrar edə bilərsənmi, Emsli əmi, – xahiş etdim, – ola bilsin, düz eşitmədim; deyəsən, hər baş düşənin səksənə getdiyini, ya da buna bənzər nəse söylədin?

– Dünən evlənilər, – Emsli əmi dedi, – Bakoya və Niaqara şalaləsinə bal ayına gediblər. Doğrudanmi, bu müddət ərzində heç nə hiss etməmişdin? Cekson Quş Uillelanı atla gəzintiyə dəvət etdiyi həmin gündən qıza pərəstişkarlıq edirdi.

– Həmin gündən? – bağırdım. – Bəs o, kökələr barədə nə çərənləyirdi? Sən izah elə...

“Kökələr” kəlməsi ağzımdan çıxan kimi Emsli əmi yerindən sıçrayıb daldalı getdi.

– Kimsə kökələrlə başımı tovlayıb, – dedim, – və mən bunun axırına çıxacağam. Yəqin, sənə hər şey məlumdur. Söylə, yoxsa səndən oladya¹ düzəldəcəyəm.

Piştaxtanın üstündən hoppanıb Emsli əmiyə yaxınlaşdım. O, qobura əl atdı, lakin pulemyotu yeşikdə olduğundan ona heç iki düym də yaxınlaşa bilmədi. Köynəyinin yaxasından yapışıb onu küncə sıxdım.

– Kökələr barədə hər şeyi danış, – dedim, – yoxsa özün kökəyə çevriləcəksən. Miss Uillela onları bişirə bilir?

– Ömründə bir dənəsini də bişirməyib, mənə onları heç görməmişəm, – Emsli əmi qətiyyətlə söylədi. – Yaxşı, sakit ol, Ced, sakit ol. Həyəcanlandığından başındakı yara ağılını çaşdırır. Çalış, kökələr barədə fikirləşməyəsən.

– Emsli əmi, – dedim, – mənim başımda yara yoxdur, amma görünür, ağılım itirirəm. Cekson Quş mənə dedi ki, miss Uillelanın yanına kökə hazırlamağın qaydasını öyrənmək üçün gəlir və inqrediyentlərin siyahısını əldə etməyimi xahiş etdi. Mən ona kömək göstərdim, nəticə isə göz qabağındadır. O nə edib? Bu qırmızıgöz çoban mənə bəngotu yedizdirib məgər?

– Yaxamı burax, – Emsli əmi dedi, – hər şeyi danışacağam. Görünür, Cekson Quş səni aldadıb. Uillela ilə gəzintidən bir gün sonra o, bura gəldi və sən kökələr barədə danışdığın zaman ehtiyatlı olmağımızı tövsiyə etdi. Dedi ki, bir dəfə düşərgədə kökə bişiriləndə uşaqlardan kimsə sənənin başına tava ilə vurub. Bundan sonra hirsləndiyin və yaxud həyəcanlandığın zaman yara səni narahat edir və sən, sanki, dəliyə çevrilib kökələr barədə sərsəmləməyə başlayırsan. O dedi ki, sənənin fikirlərinə yayındırmaq sakitləşdirmək lazımdır, belə olduqda təhlükə aradan qalxar. Buna görə də Uillela ilə mən əlimizdən gələni eləyirdik. Hə, – Emsli əmi dedi, – Cekson Quş kimi qoyun çobanlarına az-az rast gəlmək olur.

Ced başına gələn hadisəni danışa-danışa kisə və bankalardan götürüldüyü porsiyaları məharətlə bir-birinə qarışdırdı. Hekayənin sonunda qarşıma qalay boşqabda bir cüt alyanaq,

¹ *Oladya* – buğda unundan kökə

qəşəng kökə qoydu. Sonra haradansa bir parça yağ və bir şüşə qızılı rəngli sirop çıxardı.

– Bu hadisə çoxdan olub? – soruşdum.

– Üç il keçib, – Ced cavab verdi. – Onlar indi Qotur Eşşək rançosunda yaşayırlar. Amma o vaxtdan onları görməmişəm. Deyilənə görə, Cekson Quş başımı kökələrlə tovladığı müddətdə fermasını yırgalanan kürsülərlə, pərdələrlə bəzəyirmiş. Artıq qəm-qüssəni kənara qoymuşam. Amma uşaqlar hələ də mənə gülürlər.

– Bu kökələri həmin məşhur resept əsasında hazırlamısan? – soruşdum.

– Sənə axı dedim: heç bir resept yox idi, – Ced dilləndi.

– Uşaqlar özləri onların dəlisi olana qədər elə hey qışqınb səsküy salırdılar. Mən də bu resepti qəzətdən kəsib gətürdüm. Hə, necədir?

– Çox gözəl, – dedim. – Özün niyə dadına baxmırsan, Ced? Onun ah çəkdiyini gördüm.

– Mən? – Ced soruşdu. – Onları heç dillmə də vurmuram.

İLK TƏLƏB

Həmin günlər maldarlar özlərini padşah kimi hiss edirdilər. Onlar sürünün hökmdarı, otlaqların əmiri, çəmənliklərin lordu, mal ətinin qrandları¹ idilər. Əgər həvəsləri olsaydı, qızıl karetlərdə belə gəzə bilərdilər. Dollarlar üstlərinə yağış kimi yağdı. Onlara elə gəlirdi ki, pulları lazım olduğundan çoxdur. Maldar özünə qabırğalarında yara əmələ gətirən iri qapaqlı, qiymətli daşlarla bəzədilmiş qızıl saat aldıqdan, gümüş mismar və anqara dərisindən Kaliforniya yəhəri hazırladıqdan, bir də hər rast gələni sayı-hesabı bilinməyən içkiyə qonaq etdikdən sonra qalan pullarını hara sərf etməli idi?

Evli olan kəmənd hersoqlarının izafi kapitaldan azad olmaq üçün imkanları o qədər də məhdud deyildi. Adəmin qabırğasından yarananlar bu məsələyə kifayət qədər yaradıcı yanaşa bilirdilər. Pul kisələrini yüngülləşdirməyin bu dahi nümayəndələrinin sinələrində gizlətdikləri illərlə orada mürgüləyə bilərdi – əgər istisna hallar baş verməsəydi. Amma belə olduqda da, mənim zavallı qardaşlarım, o pullar tamamilə puça çıxa bilməzdil!

Bir dəfə arvadı tərəfindən qovulmuş Uzun Bill Lonqli uğurun sevincini daha çox dadmaq məqsədi ilə Friodakı Serkl Branç barının yanındakı cəngəlliyi buraxıb, şəhərə gəldi. Onun kapitalı, təxminən, yarım milyon idi və gəliri durmadan artırdı.

Uzun Bill bütün elmi dərəcələrini mal-qara düşərgəsində və çöllərdəki həyat yolunda qazanmışdı. Bəxti və qənaətcilliyi, düşünən başı və vüqarlı vücudunda parlayan iti gözləri onu adi kovboydan sürü sahibinə çevirmişdi. Sonra maldarlıqda canlanma yaranmış və tale tikanlı kaktusların arasından ehtiyatla keçib onun rançosunun kənarında pərvəriş tapmışdı.

Lonqli kiçik qərb şəhəri olan Çapparozada özünə dəbdəbəli villa tikdirmişdi. Sonra elə burada da kübar öhdəliklərinin cəng

¹ *Grand* – İspaniyada zadəgan

arabasına zəncirlənmiş əsirinə çevrilmişdi. O, cəmiyyətin dayağı olmağa məhkum edilmişdi. Əvvəlcə ilk dəfə tövləyə salınmış mustanq kimi şllaqladı, sonra isə dərindən ah çəkib şporlarını və qamçısını divardan asdı. Fani həyat onu sıxırdı, harasa çıxıb getmək isə artıq gec idi. O, Çapparozada Birinci Milli Bankı yaratdı və onun prezidenti seçildi.

Bir dəfə bankda sifəti babasil rəngdə, qalın şüşəli eynək taxmış çirkin bir adam peyda oldu və xidmət kartını baş mühasibin pəncərəsindən içəri uzatdı. Beş dəqiqədən sonra bankın bütün işçiləri növbəti təftişə gəlmiş müfəttişin göstərişlərinə əməl etmək üçün ora-bura qaçırdılar.

Müfəttiş mister C. Edqar Toddun çox təcrübəli olduğu üzə çıxdı.

Öz işini tamamlayan müfəttiş şlyapasını başına qoydu və bankın prezidenti mister Uilyam R. Lonqlinin şəxsi kabinetinə daxil oldu.

– Hə, işlər necədir? – Bill gurultulu səsinə alçaldaraq uzada-uzada tənbəlcəsinə soruşdu. – Zövqünüzü oxşamayan bir şey axtarıb tapa bildinizmi?

– Bankdakı hesabatlar qaydasındadır, mister Lonqli, – müfəttiş cavab verdi. – Verilən borclar da – tək-cə bir hal istisna olmaqla – qaydaya uyğun tərtib edilmişdir. Amma bir dənə çox xoşagəlməz sənəd var ki, fikrimcə, onun sizi necə ağır vəziyyətə sala biləcəyi heç ağılınıza da gəlmir. Tomas Mervin adlı birisinə elə ilk tələbinə əsasən ödənməmiş on min dollar borcu nəzərdə tuturam. Qanuna əsasən o, nəinki fərdi şəxslərə verməli olduğunuz maksimal məbləği aşır, həm də ödəniş zamanı heç bir zəmanət və təminat verilməmişdir. Beləliklə, siz Milli Banklar barədə qaydaları ikiqat pozmuşunuz və cinayət məsuliyyəti daşıyırsınız. Əgər bu barədə baş nəzarətçiyə məruzə etsəm – bunu etmək borcumdur – şübhəsiz, o, işi ədliyyə departamentinə verəcək və sizi məhkəməyə cəlb edəcəklər. Gördüyünüz kimi, vəziyyət çox ciddidir.

Bill Lonqli fırlanan kreslosuna söykənərək oturmuş, əllərini boynunun ardına qoyub, uzun ayaqlarını irəli uzatmışdı. Vəziyyətinə dəyişmədən kreslonu azca fırladıb müfəttişin üzünə

baxdı. Müfəttiş bankirin dodaqlarındakı mehriban təbəssümü, mavi gözlərindəki istehzadan xəbər verən qıgılıcımı sezdikdə təəccübləndi. O, vəziyyətin ciddiliyini dərk etsə də, zahiri görünüşündən bunu hiss etmək mümkün deyildi.

– Əlbəttə, düz buyurursunuz, – Lonqli bir qədər təkəbbürlə dilləndi, – axı siz Tomas Mervini tanıyırsınız. Bu borc barədə hər şey mənə məlumdur. Onun təminatı yoxdur, lakin arada Tom Mervinin verdiyi söz var. Mən artıq çoxdan anlamışam ki, adamın verdiyi sözə güvənə bilərsənsə, bu, əsl zəmanətdir. Əlbəttə, onu da bilirəm ki, hökumət başqa cür düşünür. Deməli, bu borcla bağlı Tom Mervini görməliyəm.

Müfəttiş elə vəziyyətə düşdü ki, sanki, babasili şiddətlənmişdi. O, qalın şüşələrin arxasından təəccüblə çöl bankirinə baxdı.

– Bilirsiniz, – Lonqli, görünür, öz arqumentlərinin əsaslı olduğuna zərrə qədər də şübhə etmirdi, ona görə də iltifatla sözlünə davam etdi, – Tom eşitmişdi ki, Rio-Qrandadakı Daş bərədə hər birinin qiyməti səkkiz dollara ikillik mal-qara satılır. Fikrimcə, qoca Leandro Qarsio onları qaçaqmalçılıq yolu ilə sərhəddən keçirdiyindən, tez də başından eləmək istəyirdi. Kanzac-sitidə bu inəklərin hər birini aşağısı on beş dollara satmaq olar. Tom bunu bilirdi, elə mən də. Əlində nağd altı min dolları var idi, mən də ona əlavə olaraq on min verdim ki, bu işi təşkil edə bilsin. Onun qardaşı Ed hələ üç həftə əvvəl mal-qaranı bazara çıxarıb. Yəqin, indilərdə qayıdar. Pulu gətirən kimi Tom borcunu ödəyəcək.

Müfəttiş öz qulaqlarına çətinliklə inanırdı. Əslində, o, bütün bunları eşidən kimi poçta gedib baş nəzarətçiyə təcili teleqraf göndərməli idi. Amma o, bunu etmədi. Əvəzində təsirli və acı bir nitq söylədi. Düz üç dəqiqə danışdı və bankiri fəlakət qarşısında olduğuna inandıra bildi. Sonra isə xilasedici dar bir bacanı ona nişan verdi.

– Bu gün axşam Xilldelə yola düşürəm, – o dedi, – oradakı bankı təftiş etməliyəm. Geri dönərkən Çapparozaya baş çəkəcəyəm. Səhər düz saat on ikidə sizin bankda olacağam. Əgər həmin müddətə borc ödənərsə, hesabatda bu barədə heç nə göstərməyəcəyəm. Əks halda öz vəzifəmi yerinə yetirməliyəm.

Sonra müfəttiş təzim edib getdi.

Birinci Milli Bankın prezidenti kreslosuna sərələnib yarım saat yerindən tərpənmədi, sonra yüngül bir sıqar çəkdi və Tomas Mervinin kontoruna yollandı.

Parusin şalvar geyinmiş Mervin görünüşcə maldar olsa da, gözlərinin ifadəsi filosoflara məxsus xəyalpərəstlikdən xəbər verirdi. O, ayaqlarını masanın üstünə qoyaraq oturmuş, xam gön kəmərdən qırmanc düzəltdirdi.

– Tom, – Lonqli masaya söykənib soruşdu, – Eddən xəbər var?

– Hələ ki yoxdur, – Mervin işinə davam edərək cavab verdi.

– Yəqin, iki-üç gündən sonra gələr.

– Bu gün bizim banka müfəttiş gəlmişdi, – Bill sözünə davam etdi. – Bütün künc-bucağı eşələdi, sənin borc kağızını görəndə şahə qalxdı. İkimiz də hər şeyin qaydasında olduğunu bilirik, amma Allah qorusun, bu, bank qaydalarını pozmaq deməkdir. Hesabıma görə, sən növbəti təftişə qədər borcu ödəməli idin, amma bu it oğlu heç kimin gözləmədiyi vaxtda peyda oldu. İndi əlimdə bir sentim də nağd pul yoxdur, yoxsa özüm sənə yerinə ödəniş edərdim. O, sabaha kimi vaxt verir; sabah, düz günorta vaxtı ya mən kağızla birlikdə pulu masanın üstünə qoymalıyam, ya da...

– Ya da nə? – Mervin soruşduqda Billin dili dolaşdı.

– Hə... görünür, o zaman Sem dayı mənə hər iki ayağı ilə tapdayacaq.

– Çalışaram pulları vaxtında çatdırım, – Mervin gözünü kəmərlərdən çəkmədən dedi.

– Sağ ol, Tom, – Lonqli qapıya sarı çevrilib dedi. – Bilirdim ki, nə mümkündürsə, edəcəksən.

Mervin qırmancı döşəməyə tullayıb şəhərdəki digər banka yollandı. Bu, Kuper və Kreqin şəxsi bankı idi.

– Kuper, – Mervin şəriklərdən birinə müraciət etdi, – mənə on min dollar pul lazımdır. Bu gün, ya da uzağı sabah səhərə. Burada almış min dollar dəyərində evim və torpaq sahəm var. Hələlik təminatım bunlardan ibarətdir. Amma hazırda bir əməliyyat edirəm və bu, bir neçə gündən sonra mənə söylədiyimdən iki dəfə artıq qazanc gətirəcək.

Kuper öskürməyə başladı.

– Amma Allah xatirinə, imtina eləməyin, – Mervin dedi.

– Bilirsiniz, mən on min dollar borc götürmüşəm – ilk tələblə qaytarmaq şərti ilə. İndi onu istəyirlər. Pulu tələb edən adamlar on il düşərgələrdə, çöllərdə bir adyal altında yatmışıq. O, nəyim varsa, tələb eləyə bilər, mən də verərəm. Əgər desə ki damarlarındakı bütün qanı mənə ver, rədd cavabı almaz. Ona bu pullar çox lazımdır. Başına yaramaz bir... nə işə, qıyası, ona pul lazımdır, mən də onu mütləq tapmalıyam. Kuper, siz ki bilirsiniz, mənim vədimə bel bağlamaq olar.

– Şübhəsiz, – Kuper nəzakətlə cavab verdi. – Amma mənim şərikim var. Borclar barədə sərəncam verməkdə sərbəst deyiləm. Bundan başqa, ən etibarlı təminatınız olduğu halda belə sizə bir həftədən tez borc verə bilməyəcəyik. Elə bu gün pambıq tadarükü üçün Rokdellə, Mayers qardaşlarına on beş min dollar göndərdik. Pul aparən adam bu axşam raylı ilə yola düşür. Yəni kassamız müvəqqəti olaraq boşalmışdır. Sizə heç cür xidmət göstərə bilməyəcəyimizə görə çox təəssüflənirəm.

Mervin kiçik, sadə bəzənmiş kontoruna qayıdıb yenidən qırmanc düzəltməklə məşğul olmağa başladı. Gündüz saat dörd-də o, Birinci Milli Banka gedib Bill Lonqlinin masasının qarşısında dayandı.

– Bill, çalışaram axşama pulu sənə çatdırım. Çatdıra bilməsəm, deməli, sabaha qaldı. Sənə bunu demək istəyirdim.

– Yaxşı, Tom, – Lonqlı halını pozmadan dedi.

Axşam saat doqquzda Tom Mervin tirdən düzəldilmiş evindən gizlicə çıxdı. Ev şəhər kənarında yerləşirdi və çətin ki bu saatlarda burada kiməsə rast gəlmək olaydı. Mervinin başında ətəkləri endirilmiş şlyapa, belində iki dənə altıgülləli tapança var idi. O, kimsəsiz küçəni tələsik keçib, dəmiryoluna aparən qumlu yolla addımlamağa başladı. Şəhərdən iki mil aralıda, qatarların su götürdüyü iri çənin yanında dayandı, sifətinin aşağı hissəsini qara rəngli ipək dəsmalla sarıdı və şlyapasını alnına endirdi.

On dəqiqədən sonra Çapparozadan Rokdellə yola düşən axşam qatarı çənin yaxınlığında sürətini azaltdı.

Mervin hər əlində bir tapança kolların arxasından çıxıb parovoza doğru götürüldü. Elə bu an iki uzun, qüvvətli əl onu arxadan qucaqlayıb yerdən qaldırdı və üzüstə otun üstünə atdı. Kiminsə qüvvətli dizi kürəyinə dirənmiş, dəmir barmaqları isə biləklərini sıxırdı. Maşın ist su götürdükdən sonra qatar sürətini artıraraq gözdən itənə kimi onu uşaq tək bu vəziyyətdə tutub saxladılar. Buraxdıqları vaxt ayağa qalxıb qarşısında Bill Lonqlini gördü.

– Tom, axı bu, lazım olduğundan artıq hərəkətdir, – Lonqli dedi. – Axşam Kuperlə görüşdüm və söhbətiniz barədə mənə danışdı. Sizə gələndə isə tapança ilə harasa tələsdiyinin şahidi oldum. Mən də səni izləməyə başladım. Hə, indi gedək evə.

Onlar geri dönüb şəhərə doğru yol aldılar.

– Ağılıma başqa heç nə gəlmədi, – Tom bir qədər susduqdan sonra dilləndi. – Sən borcunu tələb edirdin, mən də öz vəzifəmə əməl etməyə çalışırdım. Bəs indi necə olacaq, Bill? Əgər sabah səni ilişdirsələr, nə edəcəksən?

– Bəs bu gün səni ilişdirsəydilər, sən nə edəcəkdin? – Lonqli xəbər aldı.

– Heç ağılıma da gəlməzdi ki, nə vaxtsa kolların arasında gizlənib qatar güdə bilərəm, – Mervin fikirli halda söylədi, – amma ilk tələblə borcun qaytarılması... bu, tamam ayrı məsələdir. Söz vermişəm, deməli, sözümün üstündə durmalıyam. Qulaq as, Bill, bu xəfiyyə başının üstünü alana kimi qarşıda hələ on iki saatımız var. Nəyin bahasına olursa olsun, bu pulu əldə etməliyik. Bəlkə, sınaq... vay! Əzizim! Tom! Eşidirsən?..

Mervin ayağı tutduqca qaçmağa başladı. Lonqli də onun arxasınca. Amma elə bir hadisə baş verməmişdi, sadəcə, hardasa qaranlığın içində adama xoş təsir bağışlayan fit səsi eşidilirdi: kimsə cidd-cəhdlə “Kovboyun gileyi” adlı melanxolik mahnını fişqırıqlayırdı.

– Bu mahnını tək o bilir, – Mervin qaça-qaça dedi. – Mərc gələrəm...

Onlar artıq artırmanın qarşısında idilər. Tom təpiklə qapını açıb içəri girəndə ayağı otağın ortasına qoyulmuş çamadana ilişdi. Dərisi yanıb qaralmış, kvadratşəkilli çənəsi olan cavan bir

oğlan üst-başı tamam toz içində çarpayıda uzanmışdı və qəhvəyi rəngli siqar tüstülədiridi.

– Necə oldu, Ed? – Mervin tənəgnəfəs soruşdu.

– Belə də, hər şey qaydasındadır, – işgüzar gənc tənbel-tənbel cavab verdi. – Elə indicə gəlmişəm – onun yarısında. Hamısını yerbəyer etdim. Hər birini on beş dollardan. Ey, bəsdir çamadanımı təpiklədin! Onun içində iyirmi doqquz min “yaşıl” var, onlarla bir qədər mədəni davranmaq lazımdır!

ŞAHZADƏ VƏ PUMA

Görünür, kral və kraliçasız keçinmək mümkün deyil. Kral heybətli bir qoca idi; o, altıgülləli tapançalar və şporlar gəzdirir, elə zil səslə çığırırdı ki, preriyanın zıncırovlu ilanlan kaktus kollalarının altındaki yuvalarında gizlənməyə tələsirdilər. Tacqoyma mərasiminə qədər onu Ben Şeptun çağırırdılar. Əlli minlərlə akr torpağa və elə bu miqdarda da mal-qaraya sahib olduğdan sonra – hətta özü belə sayını itirmişdi – onu mal-qara kralı O`Donnel adlandırmağa başladılar.

Kraliça Laredadan olan meksikalı qadın idi. Yaxşı, mülayim həyat yoldaşı olduğundan Benə evin divarları arasında səsinə o dərəcədə alçalmağı tələqin etmişdi ki, daha o danışanda evdəki qab-qacaq sınıb yararsız hala düşmürdü. Ben kral olduğdan sonra qadın Espinoze rançosundakı qalereyada oturub qamışdan həsir toxumağı sevirdi. Amma var-dövlət başlarından aşdıqdan sonra San-Antionodan arabalarla yumşaq kreslolar və dəyirmi masalar gətirildi və o, qarasaçlı başını aşağı salıb Danainin taleyinə şərək oldu.

“*Le`se majeste*”¹-yə yol verilməsin deyər əvvəlcə kral və kraliça sizə təqdim olundu. Amma onlar “şahzadənin özünü itirməməsi və şirin özünü gicliyə qoyması barədə povest” adlandırılması mümkün olan bu hekayədə heç bir rol oynamırlar.

Şahzadə sağ-salamat ömür sürən kral qızı Jozefa O`Donnel idi. Anasından ona ürəyiyumşaqlıq və əsmər subtropik gözəllik miras qalmışdı. Əlahəzrət Ben O`Donneldən isə o, cəsərəti, aydın düşüncəni və insanları idarə etmək qabiliyyətini mənimsəyə bilmişdi. Bu ahəngdarlığa tamaşa etmək üçün dünyanın o başından belə durub buraya gəlməyə dəyərdi. Jozefanın tələsik atdığı altı güllədən beşi ipin ucunda hərələnən tənəkə tomat qutusunda dəyirdi. O, ağ rəngli pişik balasını yöndəmsiz paltarlarla bəzəyə-bəzəyə saatlarla onunla əylənə bilərdi. Karandaşı

¹ Əlahəzrətin təhqir olunması (fr.)

xoşlamayan qız min beş yüz qırx beş baş ikiillik dananın hər birini səkkiz dollar əlli sentə satarkən nə qədər mənfəət əldə etmək mümkün olduğunu şifahi hesablaya bilirdi. Espinoza rançosunun uzunluğu qırx, eni otuz mildir və bunun əsas hissəsini icarəyə götürülmüş torpaqlar təşkil edir. Jozefa at belində onun hər milini təftiş eləmişdi. Bu yerlərdə qızı hər kovboy tanıyır və onun sədaqətli vassalı hesab olunurdu. Espinozanın kovboy dəstələrindən birinin başçısı Ripli Qivns onu ilk dəfə görə kimi kral ailəsi ilə qohum olmaq qərarına gəldi. Bu, özünə güvənmək idimi? Əsla yox. Sadəcə, o zamanlar Nueses məmləkətində hər adamı adam hesab edirdilər. Bir də ki “mal-qara kralı” titulunun, ümumiyyətlə, kral sülaləsinə aidliyi yoxdur. Onun sahibi, əsasən, mal-qara soyğunçuluğunda parlaq qabiliyyətinə görə bu tacı daşıyır.

Bir dəfə Ripli Qivns itmiş birillik danalardan soraq tutmaq məqsədi ilə at belində “İki qarağac” rançosuna gedəsi oldu. Geri dönərkən gecikmişdi, Nueses çayının sahilindəki Ağ At bərəsinə çatanda artıq hava qaralırdı. Bərədən onun düşərgəsinə on altı mil, Espinoza rançosundakı malikanəyə isə on iki mil məsafə vardı. Qivns əldən düşmüşdü. Ona görə də bərədə gecələmək qərarına gəldi.

Çay burada gözəl, balaca bir körfəz əmələ gətirmişdi. Sahil iri ağaclar və sıx kolluqlarla örtülmüşdü. Talanın körfəzdən əlli yardlıq hissəsində qivnım meskit otları bitmişdi ki, bu da at üçün axşam azuqəsi, atlı üçünsə yataq ola bilərdi. Qivns atı hörükləyib yəhərtini qurumağa qoydu. Oturub ağaca söykəndi və papiros eşdi. Birdən çayı əhatə edən cəngəllikdən gur və qəzəbli nəriltili eşidildi. At təhlükə hiss etdiyindən yerindən tərpənil bınırırdı. Qivns papirosunu çəkə-çəkə kəmərinə yerdən qaldırdı və hər ehtimala qarşı tapançanın barabanını fırlatdı. Böyük bir dumabalığı səs-küylə körfəzə doğru üzürdü. Balaca boz dovşan sıçrayıb pişik kimi pəncələri üstə oturdu və biğlanı tərpədərek məzəli şəkildə Qivnsə baxdı. At yenidən otları didməyə başladı.

Şəfəq sönərkən – Meksika şirinin soprano oxuduğu vaxtda – ehtiyat tədbiri görmək xələl gətirməz. Bəlkə də, onun mahnısı

cavan danaların və yağlı qoyunların nadir hallarda ələ düşmə-sindən bəhs edir, yaxud adamla tanış olmaq ehtirasından xəbər verirdi.

Otun üstündə yoldan ötən birinin atdığı meyvə konservinin boş qutusu vardı. Onu görə Qivns sevincindən güldü. Yəhərə sarınmış gödəkcəsinin cəlinə azca döyülmüş qəhvə qoymuşdu. Qara qəhvə və papiros! Kovboya daha nə lazımdır!

İki dəqiqənin içində Qivns balaca bir tonqal qaladı. Qutunu götürüb körfəzə getdi. Sahilə on beş addım qalmış sol tərəfdə otlan didişdirən, belinə qadın yəhəri qoyulmuş at gördü. Düz suyun kənarında isə dizi üstə oturmuş Jozefa O`Donnel ayağa qalxmaq üzrə idi. O, elə indicə su içmişdi, ovcundakı qumu çırpıb əllərini təmizləyirdi. Qivns elə bu vaxt ondan əlli yard sağda – sakvistan budaqlarının altında gizlənmiş Meksika şirini gördü. Onun sarı gözləri acılıqdan alışıb-yanırdı; onlardan altı fut aralıda isə poynter¹ quyruğu kimi düz quyruq görünürdü. Yırtıcı bütün pişik cinsindən olan heyvanlar kimi arxa pəncələ-rinin üstündə yüngülcə yırğalanırdı.

Qivns bacardığını elədi. Onun tapançası otun üstündə qal-mışdı və ona qədər otuz beş yard məsafə vardı. Qivns çığıra-çığıra özünü şirlə şahzadənin arasına atdı.

Özünün danışdığına görə, döyüş qısa və bir az da nizamsız alındı. Döyüş yerinə yetişən Qivns iki zəif güllə səsindən sonra havada tüstü zolağı gördü. Sonra da yüz funtluq Meksika şiri onun üstünə yığılıb oğlanı zərblə yerə sərdi. O necə çığırıldığını yaxşı xatırlayır: “Burax, bu, qaydalara uyğun deyil!”. Sonra isə üst-başı ota sürtülmüş, ağzı bulaşmış halda, qarağacın kötüyünə toxunan alında iri şiş – soxulcan kimi sürünərək şirin altından çıxdı. Şir tərپənmez uzanmışdı. Pərt olmuş Qivns bunun kələk olduğundan şübhələnərək şiri yumruğu ilə hədələyib çığırıldı: “Dayan, mən hələ səninlə...” – və elə bu an da özünə gəldi.

Əvvəlki yerində sakitcə dayanan Jozefa gümmüş sağanaqlı otuz səkkiz kalibrli tapançasını yenidən doldururdu. Bu dəfə ondan xüsusi sərrastlıq tələb olunmamışdı; yırtıcının başı ipin ucunda yırğalanan tomat qutusundan daha asan nişangah idi.

¹ Poynter – hamartüklü tula cinsi

Qızın dodaqlarına və qara gözlərinə qonmuş təbəssüm lovğalıqdan xəbər verirdi. Uğursuz nıtsar – xilaskar cəngavər müvəfəqyyətsizliyə uğradığından qəlbinin necə alışıb-yandığını hiss edirdi. Onun arzuladığı şey gör harada başına gəlmişdi... Amma bütün bunlar Kupidon bürcünün yox, Momus bürcünün altında baş vermişdi. Görünür, qalmaqalçı, səssiz gülüşlə dolu satira meşədə – elə bumumuzun ucunda imiş. Bu, “Senyor Qivns və onun müqəvva şirlə məzəli döyüşü” vodevilindən savayı bir şey deyildi.

– Sizsiniz, mister Qivns? – Jozefa özünəməxsus asta, üzüntülü səslə soruşdu. – Çığırmaqla, az qala, mənim atəş açmağımıza mane olacaqdınız. Yıxılarda başınız əzilməyib ki?

– Əsla, – Qivns sakit səslə cavab verdi. – Heç ağrıtmadı da.

O, utana-utana əyilib öz gözəl şlyapasını heyvanın altından dartıb çıxartdı. Şlyapa əzilib elə hala düşmüşdü ki, sanki, onu məxsusi olaraq hansısa komik nömrə üçün hazırlamışdılar. Sonra o, dizi üstə çöküb ağzı açıq qalmış şirin qəzəbli başını nəvazişlə sığalladı.

– Bədbəxt qoca Bill! – kədərli halda ucadan söylədi.

– Nə? – Jozefa sərt səslə soruşdu.

– Sizin, əlbəttə, xəbəriniz yox idi, miss Jozefa, – Qivns ürəyinin böyüklüyü kədərini üstələyən adam kimi dilləndi. – Siz günahkar deyilsiniz. Mən onu xilas etmək istəyirdim, amma sizi xəbərdar etməyə yubandım.

– Kimi xilas etmək istəyirdiniz?

– Billi deyirəm. Bütün günü onu axtarmışam. Axı o, düz iki il bizim düşərgənin sevimlisi olub. Bədbəxt qoca! Heç dovşanları belə incitməzdi. Uşaqlar eşitsələr, dəli olacaqlar. Amma sizinlə oynamaq istədiyini haradan biləcəkdiniz ki...

Jozefanın ona inadla dikilmiş qara gözləri qəlbinə odladı. Ripli Qivns bu sınağa tab gətirdi. O, dayanıb fikirli-fikirli tündşabalıdı, qıvrım saçlarını qarışdırdı. Gözlərinə kədər çökmüşdü, qara sifətindən qüssə oxunurdu. Jozefa təlaşa düşdü.

– Sizin istəkliniz burada nə gəzirdi? – sonuncu dəlillinə əsaslanaraq soruşdu. – Axı Ağ At bərəsinin yaxınlığında heç bir düşərgə yoxdur.

– Bu quldur hələ dünən düşərgədən qaçıb, – Qivns səlis cavab verdi, – təəccüblüdür, necə olub ki, koyotlar onu qorxutmayıblar? Bilirsiniz, keçən həftə bizim mehtər Cim Vebster düşərgəyə teryer cinsindən olan bir kiçik gətirmişdi. Bu kiçik, demək olar ki, Billin həyatını zəhərə döndərdi: o, bütün düşərgə boyu Billi qovur, arxa pəncələrini saatlarla çeynəyirdi. Hər gecə Bill kiçükdən gizlənərək uşaqlardan birinin adyalının altına soxulub orada yatırdı. Görünür, əli hər yerdən üzülüb, yoxsa qaçmazdı. O, həmişə düşərgədən uzaqlaşmaqdan qorxardı.

Jozefa qəzəbli heyvanın cəsədinə baxdı. Qivns onun bir zərbə ilə birillik dananı öldürməyə qadir pəncəsini nəvazişlə şəppildatdı. Qızın saşın sifəti al-qırmızı rəng aldı. Görəsən, bu, əsl ovçunun layiq olmayan ovu öldürdüyü vaxt keçirdiyi xələt hissi idimi? Baxışları mülayimləşdi, aşağı endirdiyi kirpiklərindən isə sevinçə bürünmüş istehza süzülməyə başladı.

– Mən çox təəssüflənirəm, – qız dedi, – amma o, elə nəhəng idi və elə hündürə tullandı ki...

– Bədbəxt Bill acıbmış, – Qivns ölünü müdafiə etməyə tələsdiyindən onun sözünü kəsdi. – Biz düşərgədə onu yedirdəndə həmişə tullanmağa məcbur edərdik. O, bir tikə ət almaq üçün torpağın üstünə yığılıb yumalanardı. Sizi görəndə ona yemək verəcəyinizi düşünüb.

Jozefanın gözləri birdən bərəldi.

– Axı mən sizi də güllələyə bilərdim! – qız ucadan söylədi. – Siz bizim aramıza tullandınız. İstəklinizi xilas etmək naminə öz həyatınızla risk edirdiniz! Bu çox gözəldir, mister Qivns. Heyvanları sevən adamlar mənim xoşuma gəlir.

Bəli, bu an qızın gözlərindən heyranlıq oxunurdu. Nəhayət, rüsvayçı sonluğun xarabalığında qəhrəman doğulmuşdu. Qivnsin üzünün ifadəsi “Heyvanlara havadarlıq cəmiyyəti”ndə ona yüksək mövqə vəd edirdi.

– Mən onları həmişə sevmişəm, – o dilləndi, – atları, itləri, Meksika şirlərini, inəkləri, alliqatorları...

– Alliqatorları görməyə gözüüm yoxdur! – Jozefa tələsik etirazını bildirdi. – Sürünən, çirkli məxluqlardır!

– Məgər mən “alliqatorları” söylədim? – Qivns sözüinə düzəliş etdi, – doğrusu, antilopu nəzərdə tuturdum.

Jozefanın vicdanı onu bir az da dərinə getməyə məcbur etdi. O, məyus halda əlini irəli uzatdı. Gözlərində yaş damcları parladi.

– Xahiş edirəm, məni bağışlayın, mister Qivns. Axı mən qadınam; əvvəlcə, təbii ki, qorxmışdum. Billi güllələdiyimə görə çox təəssüflənirəm, lap çox. Siz, bəlkə də, təsəvvür edə bilmirsiniz necə xəcalət çəkirəm. Bilsəydim, heç vaxt belə bir iş görməzdim.

Qivns qızın uzanmış əlini ovcunun içinə aldı. O, alicənablığı Billin itirilməsindən doğan kədəre qalib gələndə kimi qızın əlini buraxmadı. Nəhayət, məlum oldu ki, qızı bağışlayıb.

– Xahiş edirəm, daha bu barədə danışmayın, miss Jozefa. Bill öz görkəmi ilə hər qızı qorxuya sala bilirdi. Mən uşaqları birtəhər başa salaram.

– Doğrudan? Siz mənə nifrət etməyəcəksiniz ki? – Jozefa inamla ona bir qədər də yaxınlaşdı. Qızın gözləri nəvazişlə, hətta çox böyük nəvazişlə dolu idi və bu gözlərə məftunedici bir sükut çökmüşdü. – Mən kimliyindən asılı olmayaraq, pişiyimi öldürən adama nifrət edərdim. Həyatınızı riskə qoymaqla onu xilas etməyə cəhd göstərməyiniz sizin tərəfinizdən çox cəsur və təqdirəlayiq hərəkətdir! Çox az, çox az adam belə hərəkət edərdi!

Məğlubiyyətdən doğan qələbə! Dramaya çevrilmiş vodevill! Eşq olsun sənə, Ripli Qivns!

Gün batmışdı. Jozefanın malikanəyə tək getməsinə, əlbəttə, yol vermək olmazdı. Qivns tənəli baxışlarına baxmayaraq, yəndən atını yəhərləyib qızla gedəsi oldu. Onlar atlarını yumşaq çəmənlikdə yanaşı çapırdılar – şahzadə və heyvanları sevən adam. Preriyanın qoxusu – bərəkətli torpağın və gözəl çiçəklərin ətri onları şirin xəyalların qoynunda uçururdu. Uzaqda – təpənin üstündə koyotların səsi eşidilirdi. Heç nədən qorxmamağa dəyməz! Amma hər halda...

Jozefa ilə Qivns yanaşı gedirdilər. Qızın balaca əli, elə bil, nəşə axtarırdı. Qivns əli tutdu. Atlar da ayaqlarını bir atırdılar.

Əllər yavaş-yavaş bir-birinə qovuşdular və onlardan birinin sahibi dilləndi:

– Mən əvvəllər heç vaxt qorxmamışam, – Jozefa söylədi, – amma özünü fikirləşin, əsl vəhşi şirə rastlaşmaq necə qorxuludur! Bədbəxt Bill! Məni ötürdüyünüzə görə çox şadam!..

O`Donnel qalereyada oturmuşdu.

– Allo, Rip! – o çığırdı. – Sənsən?

– O, məni ötürürdü, – Jozefa dedi. – Yolu itirdiyimdən gecikmişdim.

– Son dərəcə məmnunam, – mal-qara kralı bildirdi. – Gecəni burada qal, Rip, düşərgəyə səhər gedərsən.

Amma Qivns qalmaq istəmədi. O, düşərgəyə getmək qərarına gəldi. Öküz sürüsünü sübh tezdən ötürmək lazım idi. O, üzr istəyib atın belinə sıçradı.

Bir saat sonra çiraqlar söndürüldüyü zaman Jozefa gecə köynəyində qapıya yaxınlaşıb, kərpic döşənmiş dəhlizdən uca səslə kralı səslədi:

– Qulaq as, atacan, sən “Qulağıkəsik iblis” adlı Meksika şirini xatırlayırsan? Mister Martinin qoyun çobanı Qonsolesi və Salado rançosunda əlli buzovu parçalayan şiri nəzərdə tuturam. Bu gün onunla Ağ At bərəsinin yaxınlığında hesablaşdım. Yerindən sıçramaq istəyəndə mən öz otuz səkkiz kalibrli silahımdan atəş açıb ona iki güllə vurdum. Qoca Qonsales öz maçetes¹ ilə onun sol qulağını eybəcər hala salmışdı, ondan tanıdım. Sən özün də belə sərrast atəşə qol qoymazdınmı, ata?

– Sən mənim qoçaq qızımsan! – Ben Şeptun zülmət içində olan kral otağından gurultulu səslə dilləndi.

¹Maçete – iri Meksika bıçağı

RANÇODA SANATORİYA

Əgər siz rinqlərin xronikasını izləmişsinizsə, bu hadisəni asanlıqla yadınıza sala bilərsiniz. Doxsanıncı illərin əvvəlində sərhəd çaylarından birinin qarşı sahilində çempionun bu ada iddiası olan adamla cəmi bir dəqiqə və bir neçə saniyəlik görüşü oldu.

Çox qısa bir döyüş – nadir hadisə və rəsmi aldanış. Belə ki, o, əsl idmanın qədir-qiymətini bilənlərin ümidlərini boşa çıxardı. Reportyorlar ondan mümkün olduğu qədər çox qoparmağa çalışırdılar. Amma onların quraşdırdıqlarını çıxsaq, döyüş çox maraqsız təsir bağışlayırdı. Çempion öz qurbanını, sadəcə, döşəməyə sərdi və arxasını ona çevirib bağirdi: “Bilirəm ki, bu meyit bir də ayağa qalxmayacaq”. Sonra dor ağacı tək uzun qolunu əlcəyi çıxarmaq məqsədi ilə sekundanta uzatdı.

Bununla da o məqama aydınlıq gəlir ki, növbəti günün səhəri dan yeri ağarar-ağarmaz əyinlərində dəbli jilet olan və rəngbərəng qalstuk bağlamış məyus centlmenlər dəstəsi San-Antonio vağzalında pulman vaqonundan yerə tökülüşdü. “Sisəy” Mak-Qayrın düşdüyü acınacaqlı vəziyyət qismən bununla izah olunur: o, vaqondan yerə sıçrayanda platformanın üstünə yığılıb San-Antonio sakinlərinin eşitməyə vərmiş etdiyi xırıltılı səslə öskürməyə başladı. Bu hadisə o zaman baş verdi ki, Nueses mahalından olan maldar Kertis Reydlər – Allah ona yar olsun! – səhər şəfəqinin solğun işığında platformanın üstündən keçirdi.

Maldar səhər tezdən oyanmışdı. Evə tələsdiyindən cənub istiqamətində hərəkət edən qatara yetişmək istəyirdi. İdmanın uğursuz havadarının yanında dayanıb texaslılara məxsus üzücü tələffüzlə soruşdu:

– Nə olub, özünü pis hiss edirsən, zavallı?

“Sisəy” Mak-Qayr – yüksək dərəcəli keçmiş bokssçu, jokey, kələkbaz, barların və idman klublarının daimi müştərisi – onu “zavallı” adlandıran adama acıqla baxdı.

– Sürüş buradan, Teleqraf Dirəyi, – xırıltılı səslə dedi. – Mən hələ zəng eləməmişəm.

Yenidən başlanan öskürək onu üzü üstə çevrilməyə məcbur etdiyindən taqətsiz halda yük arabasına söykəndi. Səbirlə öskürəyin keçməsinə gözləyən Reydlər platformaya qalaqlanmış ağışlyapalara, qısa paltolara və qalın siqarlara nəzər saldı.

– Sən, yəqin, şimaldansen, oğul? – öskürək səngiməyə başladıqı zaman soruşdu. – Boks baxmağa gəlmişdin?

– Boks! – Mak-Qayr donqulandı. – Topaldıçaq oyunu idi? Onu bir zərbə ilə həkim xəstəni məzara göndərdiyindən daha tez döşəməyə səərədim. Boks! – O çeçəyib öskürdü, sanki, maldar üçün deyil, ürəyini boşaltmaq naminə danışır: – Düzgün uduş! Yox bir, məni bir də bu qarmaqla tuta bilməzsən. Belə tələ yeminə Rəkfellerin özü də tütür. Birə qarşı beş. Korkalı bu oğlan üç raunda tab gətirə bilmədi – gör mən kimə pul qoymuşam! Hamısını qoydum, axırıncı sentə qədər... artıq Cim Dillenilə Otuz yeddinci küçədəki alış-veriş etdiyim gecə Kobakında taxta kəpəyinin iyini hiss edirəm. Birdən... hə, Teleqraf Dirəyi, heç olmasa, siz söyləyin: öz sərvətini iki sarsağın döyünə sərf etmək üçün adam nə dərəcədə yaramaz olmalıdır?

– Bir şey ki həqiqətdir, daha nə demək olar, – qüdrətli maldar dedi. – Pullar artıq puça çıxıb. Sən isə, oğul, yaxşı olardı ki, mehmanxanaya gedəsən. Bu, pis öskürəkdir. Ağciyəridir?

– Hə, çətin ki məndən əl çəksin! – cavabı eşidildi. – Artıq ləzzət almışam. Qoca yapalaq dedi ki, buna yarım il dözərəm, bəlkə də, bir il – əgər allyuru¹ dəyişib, cilovu əlimdə saxlayaramsa. Bax elə buna görə ağılımı başıma cəm etmək üçün haradasa oturmaq qərarına gəldim. Bəlkə, elə bu səbəbdən birə qarşı beş olduğu halda risk etdim. Mın dollar dəmir pul ehtiyatım var idi. Uduş olduğu təqdirdə Dilleninin kafesi də mənə qalacaqdı. Kimin ağılına gələrdi ki, bu qanmazı elə birinci raunda yerə sərecəklər?

– Hə, səninki gətirməyib, – Reydlər, Mak-Qayrın arabaya söykənmiş incə vücutunu nəzərdən keçirdi. – İndi isə, mehmanxanaya gedib dincəl. Burada “Mencer” var, “Maverik” var...

¹ *Allyur* – yorğa at

– “Beşinci küçə” də var, “Voldorf-Astoriya” da var, – Mak-Qayr onu yamsıladı. – Siz eşitmədiniz nə dedim? Mən yanıb kül olmuşam. Əynimdəki bu şalvardan və on sentdən başqa heç nəyim yoxdur. Bəlkə, Avropaya yollanmağın, ya da şəxsi yaxtamda səyahətə çıxmağın mənə daha çox xeyri olar?.. Ey, mənə qəzet verin!

O, on sentini qəzet satan oğlanın üstünə atıb “Ekspress” götürdü və kürəyini arabaya rahat söykəyib, fərasətli mətbuatın var gücü ilə bəzədiyi Vaterloo barədə hesabatlarla tanış olmağa başladı.

İri qızıl saatına baxan Kertis Reydlər əli ilə Mak-Qayrın çiyinə toxundu.

– Gedək, oğul, – dedi. – Qatarın gəlməsinə üç dəqiqə qalır. Kinayəli danışmaq, görünür, Mak-Qayrın qanında idi.

– Sizə nə olub axı, mən bir qara qəpiyim də olmadığını söylədim, yoxsa bir dəqiqə keçməmiş qumarda bank udmağımın, yaxud mərcdə qələbə çalmağımın şahidi olmusunuz? Yolunuza davam edin, dostum.

– Mənimlə rançoma gedəcəksən və sağalana qədər orada yaşayacaqsan, – maldar dedi. – Yarım ildən sonra xəstəliyin yadından çıxacaq, balaca. – Bir əli ilə Mak-Qayrı qaldırıb qatara sarı apardı.

– Bəs əvəzini nə ilə ödəyəcəyəm? – Mak-Qayr onun əlindən çıxmaq üçün azca səy göstərərək soruşdu.

– Ödəmək? Nəyə görə? – Reydlər təəccübləndi. Onlar karıxmış halda bir-birinə baxdılar. Hər ikisinin fikri öz oxu və oxunun əksi istiqamətində fırlanan konussəkilli dişli ötürücülərin çarxları kimi dolaşmağa başladı.

Cənuba gedən qatarların sərnəşinləri maraqla bu cütlüyə baxır və əksliklərin bu dərəcədə nadir uyğunluğuna təəccüblənirdilər. Mak-Qayrın boyunun uzunluğu beş fut bir düym olardı. Xarici görünüşünə görə o, Dublinin, bəlkə də, elə İokoqamanın sakini ola bilərdi. İti baxışları, sivri yanağı və çənəsi, arıq, məğrur sifətində çarıqları, çoxlu əngəl işlərdən xəbər verən cılız və möhkəm bədəni olan və eşşəkərisi kimi dalaşqan olan bu oğlan bu yerlər üçün yeni və yaxud qeyri-adi hadisə deyildi. Reydlər

isə ayrı mühitdə böyümüşdü. Altı fut iki düym boyu, enli kürəkləri olan Reydlər, necə deyərlər, safqəlbli bir insan idi. Qərb və cənub, sanki, onda birləşmişdi. Bu cür tiplər rəsm əsərlərində çox az təsvir olunurlar. Çünki bizim rəsm qalereyalarımız çox miniatür idi, kinematoqrafiya isə Texasda hələ geniş vüsət almamışdı. Reydlər kimi yekəpər bir kişinin obrazını yaxşı təsvir etmək üçün yalnız çox nəhəng, rahat, sadə və çərçivəyə sığmayan freska lazım idi.

Ekspress onları sürətlə cənuba doğru aparırdı. Preriyanın yaşıl düzənlikləri meşəni yarıb, geniş sahələrə səpələnmiş ağacların baş-baş verib əmələ gətirdiyi qaranlığa qovuşurdu. Bura inək krallarının mülkü olan rançolar ölkəsi idi.

Mak-Qayr küncə sıxılaraq oturmuşdu və maldarın sözlərinə böyük inamsızlıqla qulaq asırdı. Onu, Allah bilir, haraya çəkib aparən bu nəhəng qoca, görəsən, nə oyun oynamaq fikrinə düşüb? Mak-Qayrın ağına ən az gələn fikir qocanın təmənnasız yaxşılığı ola bilərdi. “O, fermer deyil, – əsir düşündü, – kələkbaza da oxşamır. Görəsən, bu hərif kimdir? Bax a, “Sisəy”, onun kartlarına nişan vurulmayıb ki? İndi istəsən də, istəməsən də, ayrı yolun yoxdur. Sənin tez inkişafda olan vərəmin, bir də cibində beş sentin var. Belə ki, yerində sakit otur. Sakit otur və gör onun niyyəti nədir”.

San-Antoniodan yüz mil aralıda – Rinkonada qatardan düşüb Reydləri stansiyada gözləyən tarataykaya¹ oturdular. Mənzilbaşına çatana qədər otuz mil gedəsi oldular. Görünür, səyahətin məhz bu hissəsi ürəyi şübhə ilə dolu Mak-Qayra əsirliyinin əsl mahiyyətini açdı. Onlar məxmər təkərlər üstündə firavanlıq içində mürgüləyən savanna² boyunca hərəkət edirdilər. Bir cüt sürətli ispan atı usanmadan löhərəm yerliyin, hərdən isə öz təşəbbüsləri ilə dördayaq çapırdılar. Hava adamı şərab kimi keffəndirir, mədən suyu kimi sağlamladırdı və səyahətçilər hər bir udumda tarla çiçəklərinin xoş ətrini ciyərlərinə çəkirdilər. Yol otların arasında azca İtdiyindən Reydlərin mahir əlləri ilə idarə olunan taratayka yaşıl çöl dalğalarının üstü

¹ *Taratayka* – ikitəkərli araba

² *Savanna* – seyrek ağaclar və kolluq olan düzənlik

ilə üzürdü. Uzaqdan zorla gözə çarpan hər meşə zolağı nişan ağacı rolunu oynayır, təpələrin hər ayrılığı isə üfüqdə istiqaməti müəyyənləşdirərək məsafəni göstərirdi. Oturacağa qısılan Mak-Qayr isə qaşqabaqlı və inamsız halda diqqətlə maldara baxır, ətraflardakı kimsəsiz səhradan başqa gözünə kimsə görünmürdü.

“Görəsən, niyyəti nədir? – bu fikir onu rahat buraxmırdı. – Bu yekəpərin nə fırıldağı var axı?”

Yalnız üfük xəttinin dördüncü ölçüsü ilə hüdudlanmış ucu-bucağı görünməyən səhranın qoynunda Mak-Qayr insanlara danışıqlı şəhər məhəllələrinin sakinlərinə məxsus nəzərlərlə baxırdı.

Reydlər bir həftə əvvəl preriya da atla getdiyi vaxt naxırdan ayrı düşmüş, yanıqlı-yanıqlı mələyən düyə ilə rastlaşmışdı. Reydlər tələsmədən əyilib bu bədbəxti yəhərin üstünə qaldırmış və gətirib rançodakı kovboyların himayəsinə vermişdi. Mak-Qayr haradan bilsin ki – bir də axı bu, onun ağına necə yerləşə bilirdi – o da Reydlərin gözündə, təxminən, həmin düyəyə – xəstə, kiminsə qayğısına ehtiyacı olan kimsəsiz məxluqa bənzəyir. Reydlər görəndə ki kömək edə bilər, bu, ona kifayət edirdi. Onun düşüncəsinə görə, bütün bunlar məntiqli, deməli, həm də düzgün hesab oluna bilər. Reydlərin təsadüfən San-Antonioda rast gəldiyi Mak-Qayr hesabca yeddinci naxoş idi. Bu şəhərin dansqal küçələrində minlərlə xəstə vərəmdən əzab çəkirdi. Maldarın beş qonağı sağalana və gözlərində minnətdarlıq yaşı qonaqpərvər ev sahibi ilə vidalaşana kimi Solito rançosunda yaşayacaqdı. Altıncı buraya bir az gec gəlib düşmüşdü. Amma əzabdan qurtarıqdan sonra bağıın sakit guşəsində – qollu-budaqlı ağacın altında əbədi rahatlıq tapmışdı.

Buna görə də tarataykanı eyvana yaxın sürən Reydlər himayəçisi olduğu xəstəni əsgə düyünçəsi kimi qaldırıb verandada yerləşdirəndə rançoda heç kim təəccüblənmədi.

Mak-Qayr vərdiş etmədiyi mənzərəyə ötəri nəzər saldı. Solito rançosundakı bu ev mahalda ən yaxşı ev sayılırdı. Ev atlarla yüz mil uzaqlıqdan gətirilmiş kərpicdən tikilmişdi. Amma o, birmərtəbəli olub dörd otaqdan ibarət idi, torpaq sahəsi və

“qalereyka” adlanan veranda ilə əhatə olunmuşdu. Atların, itlərin, yəhərlərin, arabaların, bir sözlə, kovboy həyatına məxsus əşyaların müxtəlif çeşidləri müflis olmuş idmançının paytaxt sakinlərinə xas düşüncələrini alt-üst etdi.

– Budur, artıq evdəyik, – Reydlər sevincək dedi.

– Hə, amma çox uzaq yerdir! – Mak-Qayr öskürəkdən qıç olmuş vəziyyətdə verandanın döşəməsinə sərilirdi.

– Çalışarıq yerin rahat olsun, oğul, – ev sahibinin mülayim səsi eşidildi. – Evimiz dəbdəbəli olmasa da, genişdir, sizə də elə bu lazımdır. Bu da otağınız. Nə lazım olsa, utanma, soruş.

Reydlər Mak-Qayrı yeni şərq tərəfində yerləşən otağın apardı. Döşənməmiş döşəmə təmiz yuyulmuşdu. Sərin külək pəncərələrin ağ pərdələrini yellədir. Otağın ortasında yırğalanmış böyük kreslo, iki adi stul və üstündə qəzetlər, tənəkə çubuqları, tənəkələr, şporlar, tüfəng patronları qalaqlanmış uzun masa qoyulmuşdu. Divarlardan yaxşı aşılınmış bir neçə maral və bir dənə də nəhəng, qara qaban başı boylanırdı. Küncdə qatlanan geniş parusın çarpayı yerləşdirilmişdi. Solito rançosundakı qonaq otağı bütün mahal sakinlərinin gözündə şahzadəyə layiq iqamətgah sayılırdı. Mak-Qayr onu gördükdə hınıldadı. Cibindən beş sent çıxarıb tavana sarı tulladı.

– Elə bilərsiniz pul məsələsində yalan danışırım? İndi, istərsəniz, üst-başımı da axtara bilərsiniz. Bu, sərvətimin axıncısı idi. Yaxşı, bəs bunların haqqını kim ödəyəcək?

Reydlərin aydın, boz gözləri çallaşmış qaşlarının altından düz Mak-Qayrın qara, xırda gözlərinə zilləndi. O, bir qədər susduqdan sonra halını pozmadan dedi:

– Sən hər dəfə pul barədə danışanda xətrimə dəyirsən, oğul. Bir dəfə dedin, kifayətdir. Mən qonaqlardan pul götürmürəm. Adətən, onlar da pul təklif etmirlər. Şam yeməyi yarım saatdan sonra hazır olacaq. Bax, buradakı bardaqlarda su var, qalereyada asılmış o biri qırmızı bardaqlarda isə içməli sərin su qoyulub.

– Bəs zəng haradadır? – Mak-Qayr ətrafı nəzərdən keçirərək soruşdu.

– Zəng? O, nəyinə gərəkdir?

– Zəng etmək üçün... Nəsə lazım olanda. Mən ki bacarmıram... qulaq asın! – o, birdən qəzəblə bağırırdı. – Məni buraya sürüyüb gətirməyi xahiş etməmişəm! Sizdən pul istəməmişəm! Sizdə mərhəmət hissi oyatmaq niyyətim olmayıb – özünü mənə qəmiş oldunuz! Mən xəstəyəm! Hərəkət edə bilmirəm! Amma buranın əlli milliyində nə xidmətçi var, nə də kokteyl! Oh, ilahi! Mən nə bəlaya düşdüm! – Mak-Qayr taxta uzanıb tələş içində hönkür-hönkür ağlamağa başladı.

Reydlər qapıya yaxınlaşıb, xidmətçini çağırırdı. Düzqamətli, iyirmiyəşli qırmızıyanaq meksikalı cəld otağa daxil oldu. Reydlər onunla ispan dilində danışmağa başladı.

– İllario, xatırlayırsansa, payızdan etibarən San-Karlos düşərgəsində *vaquero* vəzifəsində də çalışacağına söz vermişdim?

– *Si, Sesor*, cənabınızın əmri belə idi.

– Onda qulaq as. Bu *Sesorito* – mənim dostumdur. Bərk xəstədir. Ona xidmət edəcəksən. Onun yanında ol və bütün göstərişlərinə əməl et. Bu işə qayğı və dözümlü göstərmək lazım gələcək. Sağaldıqdan, ya da... sağaldıqdan sonra sən *vaquero* yox, de lya Pedras rançosunda mayordomo¹ təyin edəcəyəm. *Yesta bueno?*²

– *Si, si, mil gracias, Sesor*³ – İllario minnətdarlıq əlaməti olaraq bir dizini yerə qoymaq istəyəndə Reydlər ayağı ilə onu zarafatyana itələyib donquldandı:

– Yaxşı, yaxşı, balet nömrələri lazım deyil...

On dəqiqədən sonra İllario Mak-Qayrın otağını tərk edib Reydlərin qarşısında dayandı.

– Kiçik *Sesor*, – dedi, – sizə təzim edir (Reydlər bu çıxışı İllarionun lütfkarlığının hesabına qeydə ala bildi) və xahiş edir ki, ona doğranmış buz, isti vanna, qızardılmış çörək, ingilis aracağı, bütün pəncərələrin örtülməsi, bərbərin çağırılması, bir qutu “Nyu-York repald” siqareti gətirilməsini və teleqram göndərmək istədiyini sizə çatdırım.

Reydlər aptek şkafindan bir şüşə viski çıxardı.

¹ Atlara baş mehtər (*isp.*)

² Yaxşı? (*isp.*)

³ Bəli, bəli, sağ olun, Senyor! (*isp.*)

– Budur, apar ver ona, – dedi.

Solito rançosunda terror rejimi belə tətbiq olundu. İlk həftələr Mak-Qayr ucqar otaqlardan Reydlərin sonuncu nailiyyətinə tamaşa etmək üçün gələn kovboyların qarşısında ağınabozuna baxmadan özünü tərifləyir, lovğalanırdı. Mak-Qayr onlar üçün yeni hadisə idi. O, müdafiənin və hücumun bir fəndləri ilə lovğalanır və kovboyları boks sənətinin incəliklərindən əgah edirdi; peşəkar idmançıların həyatının gizli tərəflərindən danışırdı. Onun jarqon sözlərlə dolu nitqi kovboyları heyrləndirir və əməlli-başlı əyləndirirdi. Hərəkətləri, qəribə ədaləri, dilindəki qaba sözlər və prinsipləri ilə Mak-Qayr onları ovsunlamışdı. Sanki, başqa aləmdən təşrif gətirmiş məxluq idi.

Qəribə də olsa, düşdüyü yeni aləm onun üçün, elə bil, mövcud deyildi. O, kərpiclər və əhənglər dünyasından gəlmiş mükəmməl bir eqoist idi. Ona elə gəlirdi ki, tale onu mənasız bir aləmə tullayıb və burada təkəbbürlü reminissensiyalarının bir neçə dinləyicisindən savayı heç nə əldə edə bilməyib. Nə preriyanın günəş şəfəqinə qarq olmuş sərhədsiz düzənlikləri, nə də aylı gecələrin əsrarəngiz sakitliyi qəlbini rıqqətə gətirmirdi. Avroranın ən parlaq rəngləri belə onu idman jumalının çəhrayı səhifələrindən ayıra bilmirdi. Cansız söhbətlər devizi, Otuz yeddinci küçədəki tənəki isə söylərinin nəticəsi idi.

İki aydan sonra səhhətinin pisləşməsindən şikayətlənməyə başladı. O, bu andan etibarən Solito rançosu üçün bəlaya, taun xəstəliyinə, kabusə çevrildi. Sanki, cin, ya da ərköyün qadın idi – bir küncdə oturub sızıldayır, inildəyir, şikayətlənir, lənətlər yağdırırdı. Bütün şikayətləri yalnız bir fikrə xidmət edirdi: istəyinin əleyhinə olaraq onu cəhənnəm alovuna atıblar və baxımsızlıq, rahatsızlıq ucbatından burada məhv olur. Lakin səhhətinin, guya, günbəgün pisləşməsi səbəbindən məyus-məyus fəryad qopardığı vaxtlarda onun zərrə qədər də dəyişilmədiyini sezmək olardı. Qara muncuq kimi xırda gözlərində iblisə məxsus həmişəki parlılıq vardı; səsi elə əvvəlki kimi sərt idi, sifəti də əvvəlki kimi görünürdü – dərisi tarım çəkildiyindən sümükləri çıxmışdı, arıqlığı son həddə çatdığından, sanki, bundan artıqına yer qalmamışdı. Axşamlar almacaq yanaqlarında görünən

qırmızılıq isə belə düşünməyə əsas verirdi ki, termometr xəstə vəziyyəti, yəqin ki, qeydə ala bilir, lakin qulaq asarkən Mak-Qayrın yalnız ağciyərlə nəfəs aldığı, zahiri görünüşünün isə əsla dəyişmədiyini müəyyən etmək olardı.

İlario durmadan ona xidmət göstərirdi. Görünür, rütbəsinin artırılması ilə bağlı vəd oğlanı tələyə salmışdı. Yoxsa Mak-Qayrın yanında olmaq onun üçün cəhənnəm əzabı idi. Xəstənin göstərişi ilə otaqdakı bütün pəncərələr kip örtülmüş, pərdələr endirilmiş, təmiz havanın otağa daxil olması üçün bütün yollar kəsilmişdi. Beləliklə, Mak-Qayr xilas üçün lazım olan yeganə ümiddən də özünü məhrum etmişdi. Acı tənbəki tüstüsündən nəfəs almaq mümkün deyildi. Mak-Qayrın yanına gələn hər kəs tüstünü ciyərlərinə çəkməli və bu şeytanın dava-dalaş karyerası ilə bağlı ağına-bozuna baxmadan lovğa-lovğa danışdığı söhbətlərə qulaq asmalı idi.

Lakin ən təəccüblüsü Mak-Qayr ilə ev sahibi arasında yaranmış münasibət idi. Xəstə öz himayədarına şiltaq uşaq öz həlim xasiyyətli atasına xor baxdığı kimi baxırdı. Reydlər evdən uzaqlaşan kimi Mak-Qayr qüssəyə qərq olur, qaşqabağını sallayıb susurdu. Amma o, kandan ayağını içəri basan kimi tikanlı, acı eyhamlarla ona hücum edirdi. Reydlərin qəyyumluq etdiyi adama münasibəti də ağlabatan deyildi. Görünür, o özü də Mak-Qayrın ona ünvanladığı dəhşətli ittihamlara inanır, özünü zülmkar, qəddar firon hesab edirdi. Yəqin, qonağının sağlamlığına görə məsuliyyət hiss etdiyi üçün tövbəli adam tək səbirlə, itaətkarlıqla onun məzəmmətlərinə qulaq asırdı.

Bir dəfə necə oldusa, Reydlər Mak-Qayra dedi:

– Çalış daha çox təmiz havada olasan, oğul. İstəyirsən hər gün mənim tarataykımı götür, gəzintiyə çıx. Bir həftə uşaqlarla ördüşdə yaşa. Orada sənin üçün yaxşı şərait yaradaram. Təmiz havada, torpağa da yaxın – bu, sənə tez sağalmağına kömək edər. Filadelfiyalı bir oğlan tanıyırdım, səndən də ağır xəstə idi. Bir dəfə necə olursa, Qvadelupada azır və iki həftə qoyun otlağında yaşayıb, quru torpağın üstündə yatmalı olur. Sonra sürətlə sağalmağa başlayır. Hava da, torpaq da insana şəfa verir. İstəyirsən, atla gəzintiyə çıx. Mənim rahat atım da var...

– Mən sizə nə etmişəm? – Mak-Qayr zarıdı. – Məgər sizi aldatmışam? Məni buraya gətirməyə məcbur etmişəm? Xahiş etmişəm? İndi də “sürüş örüşə” deyirsiniz, hə? Orada uzunçuluq etməkdənsə, mənə bıçaq batırsaydınız, daha yaxşı olardı! “Ata minib gəzintiyə çıx!” Mən heç ayağımı da ardımca sürüyə bilmirəm! Aydınır? Beşyaşlı uşaq məni yumruqla vursa, özümü ondan qoruya bilmərəm. Sizin lənətə gəlmiş rançonuz axınma çıxdı. Burada nə yeməyə bir şey tapılır, nə də ki baxmağa. Danışmağa da adam yox – boks yastığını omar salatından ayırmağı bacarmayan vəhşi sürüsündən savayı!

– Bura, doğrudan da, darıxdırıcıdır, – Reydlər kaxıxmış halda özünə haqq qazandıрмаğa çalışdı. – Hər şey boldur, amma sadədir. Bir də ki əgər nəşə lazımdırsa, uşaqları göndərək, şəhərdən gətirsinlər.

Serkl Bar düşərgəsindən olan kovboy Çed Merçison öz fikrini birinci bildirdi: Mak-Qayr hiyləgər və riyakar adamdır. Çed otuz mil uzaqdan onun üçün yəhər qaşına sanyaraq bir səbət giləs gətirmişdi. Tüstülü otaqda bir az oturduqdan sonra çıxıb öz şübhələrini açıq-aşkar sahibinə bildirdi.

– Onun əli almazdan möhkəmdir, – Çed dedi. – O, “düz, qısa günəş kələfi”ni mənə göstərəndə elə bildim məni mustanq şillaqladı. Bu cavan oğlan sizi vicdansızcasına aldadır, Kert. O, elə mənim kimi naxoşdur. Adam söyləməyə utanır, amma bu düşük burada müftə yaşamaq naminə sizi ələ salır.

Əgər Reydlər bir neçə gün sonra heç bir gizli niyyət güdmədən Mak-Qayrı müayinə etdirməsəydi, safqəlblə maldar Çedin aşkara çıxardıqlarını qulaqardına vuracaqdı.

Bir dəfə günorta vaxtı iki nəfər rançoya gəlib arabadan endi; atlarını hörükləyib evə girdilər və nahar etmək üçün bir az ləngidilər: burada hamı özünü həmişə süfrəyə dəvət olunmuş hesab edir – bu diyarın adəti belədir. Məlum oldu ki, gəlmələrdən biri san-antoniolu böyük tibb xadimidir. Kimin dəyərləli məsləhətləri qəfil gülləyə tuş gəlmiş inək maqnatına lazım ola bilərdi? Həkimini indilərdə qatara minmək üçün stansiyaya aparmalı idilər. Nahardan sonra onu kənara çəkən Reydlər iyirmidollarlıq kağız pulu ovcuna basdı:

– Həkim, bir cavan oğlanı müayinə etməkdən boyun qaçırmayın; burada, qonşu otaqdadır. Onun ağır dərəcəli vərəm olduğundan ehtiyat edirəm: Bilmək istəyirdim vəziyyəti pisdirmi, biz onun üçün nə edə bilirik?

– Nahara qonaq etdiyiniz üçün sizə nə qədər borcluyam? – həkim eynəyin üstündən ev sahibinə baxdı. Reydlər iyirmi-dollarlığı qaytarıb cibinə soxdu. Həkim Mak-Qaynn otağına yollandı. Qalereyanın küncündə qalaqlanmış yəhərlərinin üstündə oturan maldar isə tibbi rəyin xoşagəlməz olacağı halda özünü lənətləməyə hazırlaşdı.

Bir neçə dəqiqədən sonra həkim gümrah halda Mak-Qayrın otağından çıxdı.

– Sizin cavan oğlan, – o, Reydlərə dedi, – məndən sağlamdır. Ciyərləri təzəcə çapdan çıxmış dollar kimi təmizdir. Nəbzı qaydasındadır, temperaturu və tənəffüsü də həmçinin. Nəfəs alması dörd düym təşkil edir. Xəstəlikdən heç bir əlamət yoxdur. Düzdür, bakterioloji analiz etməmişəm, amma əminəm ki, onda vərəm çöpləri yoxdur. Adımı diaqnozun altından qeyd edə bilərsiniz. Hətta tənbəki ilə otağın ağır havası da ona zərər yetirə bilməyib. Öskürür? Ona deyin ki, bunu etməyə ehtiyac yoxdur. Onun üçün neyləyə biləcəyinizlə maraqlanırsınız? Məsləhətim – onu ya teleqraf dirəkləri basdırmağa, ya da mustanqlara təlim verməyə göndərin. Yaxşı, bizim atlar hazırdır. Sağlıqla qalın, ser. – Həkim atını çaparaq ani başlayan şiddətli sərin külək tək hərəkətə gəlib yoluna davam etdi.

Reydlər sürahidəki meskit kolunun yarpağını qopardı və fikirli halda çeynəməyə başladı.

Mal-qaranın damğalanma mövsümü yaxınlaşırdı. Növbəti günün səhəri baş sürəkçi Ross Harqis işin görülcəyi San-Karlos düşərgəsinə getmək üçün rançonun həyətində tabeliyində olan uşaqlardan iyirmi beşini ayırdı. Saat altıda atlar yəhərlənmiş, ərzaq arabalara yüklənmişdi. Kovboylar bir-birinin ardınca atların belinə sıçradıqları zaman Reydlər onlardan bir qədər gözləməyi xahiş etdi. Mehtər oğlan darvazaya yəhərlənmiş bir at da gətirdi. Reydlər Mak-Qayrın otağına yaxınlaşıb qapını taybatay açdı. O, yançılpaq vəziyyətdə çarpayıda uzanıb tənbəki çəkirdi.

– Qalx! – maldar dedi və səsi ovçunun mis şeypurunun səsi kimi qaba çıxdı.

– Nə olub? – Mak-Qayr kaxımış halda soruşdu.

– Ayağa qalx, geyin. Mən evimdə zınqırovlu ilanın olmasına da dözürdüm, amma yalançıya burada yer yoxdur. Hə! Neçə dəfə təkrar etməliyəm?! – Mak-Qayrın boynundan yapışıb onu yataqdan qaldırdı.

– Qulaq asın, dost! – Mak-Qayr özündən çıxmış halda çığırdı. – Sizə nə olub, dəli olmusunuz? Mən xəstəyəm, görmürsünüz? Yerimdən dəbərsəm, ölərəm! Sizə nə etmişəm? Məgər xahiş etmişdim ki... – həmişəki tərzdə zarımağa başladı.

– Geyin! – Reydlər səsinə qaldırdı.

Mak-Qayr başını itirmiş halda söyüş söyə-söyə paltarını axtarır, heyrətlənmiş baxışlarını qəzəbli maldarın nəhəng vücutundan çəkmir, titrəyən əlləri ilə şalvarını və köynəyini birtəhər əyninə keçirirdi. Reydlər yenidən onun boynundan yapışıb həyətdən keçirdi və darvazaya bağlanmış atın yanına gətirdi. Kovboyar ağızları açıq vəziyyətdə atların belində yırğalanırdılar.

– Bu cavan oğlanı da özünə götür, – Reydlər Ross Harqisə dedilər, – onu da işə cəlb elə. Qoy lazım olduğu qədər işləsin, harda olsa yatsın, nə versələr yesin. Bilirsiniz, uşaqlar, mən onun üçün hər şeyi etmişəm, özü də ürəkdən. Dünən San-Antonio-dan olan həkim onu müayinə edib dedi ki, ciyərləri qatır ciyəri kimi təmizdir və ümumiyyətlə, öküztək sağlamdır. Bir sözlə, onu sənə tapşırıram, Ross.

Ross Harqis cavab əvəzinə yalnız qaşqabaqla gülümsədi.

– İşə bir bax! – Mak-Qayr qəribə bir istehzalı təbəssümlə Reydləri nəzərdən keçirərək uzada-uzada dedi. – Deməli, qoca yapalaq mənim sağlam olduğumu deyib? O dedi ki, mən hiyləgərəm, eləmi? Deməli, onu mənim yanıma siz göndərmişdiniz? Elə bilirdiniz özümü tülkülüyə vurmuşam? Sizcə, mən yalançıyam? Qulaq asın, dost, mən tez-tez kobudluq etmişəm, amma bu yalnız... əgər bircə dəfə mənim yerimdə olsaydınız... hə, unuttum... mən ki sağlamam... qoca yapalaq belə söyləyib. Yaxşı, dost, işləyib əvəzini çıxaram. Bax o zaman da mənimlə haqq-hesab edərsiniz!

Quş kimi atılıb atın belində oturdu, yəhər qaşına keçirilmiş qırmancı götürdü və atı qamçılamağa başladı. Vaxtilə Xotor-nada at yarışında qoyulan məbləği birə on qaldıran “Oğlan”ı finişə birinci çatdıran “Sisəy”in ayağı yenidən üzəngidə idi.

Atlı dəstə darvazadan yel kimi aralandıqda Mak-Qayr irəlində gedir, arxasınca çaparaq toz-duman qaldırmış kovboyların ruhlandırıcı çığırıtlarını eşidirdi.

Amma heç bir mil getməmişdi ki, geridə qalmağa başladı; atlılar övrüşü keçib hündür cəngəlliklərin arası ilə çapdıqları vaxt o artıq arxada sürünürdü. Qalın meşəliyə girdikləri zaman isə yüyəni çəkib atı saxladı və dəsmal çıxarıb dodaqlarına yaxınlaşdırdı. Dəsmal al-qırmızı qana boyanmışdı. O, dəsmalı tikanlı kolluğa tulladı, heyrtlənmiş atına xırıltılı səslə “getdik!” deyərək kovboyların arxasınca çapdı.

Axşam Reydlər Alabama şəhərində yaşayan qohumundan məktub aldı. Qohumlarından biri ölmüşdü, Reydlərdən miras bölgüsündə iştirak etmək üçün ora gəlməsini xahiş edirdilər. Dan yeri ağaranda o artıq öz tarataykasında preriyanı keçib stansiya tələsirdi.

Evə yalnız iki aydan sonra qayıtdı. Malikanə boşalmışdı – təkcə onun olmadığı müddətdə evə nəzarət edən İlario burada idi. O, ağanın olmadığı müddət ərzində işlərin necə getdiyini barədə məlumat verməyə başladı. Dedi ki, mal-qara hələ damğalanmayıb. Tez-tez qasırğa olduğundan ora-bura qaçısan heyvanları damğalamaq çətin olur. Düşərgə indi Qvadelupa vadisində – malikanədən iyirmi mil aralıda yerləşir.

– Hə, yeri gəlmişkən, – Reydlər nəyisə xatırlayaraq qəfil soruşdu. – Uşaqlarla düşərgəyə göndərdiyim o oğlan necədir, – Mak-Qayrı soruşuram? İşləyir?

– Bilmirəm, – İlario cavab verdi. – Kovboyların indi nadir hallarda rançoya yolu düşür. Cavan buzovlarla bağlı qayğıları çoxdur. Yox, onun barəsində heç nə eşitməmişəm. Yəqin ki, çoxdan ölüb.

– Nə çərənləyirsən? – Reydlər soruşdu. – Necə yəni ölüb?

– Çox ağır vəziyyətdə idi, – İlario çiyinlərini çəkərək dedi.

– Bilirdim ki, buradan getdikdən sonra heç bir ay belə yaşamaz.

– Cəfəngiyatdır! – Reydlər donquldandı. – Görürəm, səni də barmağına dolaya bilib. Həkim onu müayinə edib dedi ki, meskit ağacı kimi sağlamdır.

– O, belə dedi? – İlarío gülümsəyərək soruşdu. – Həkim onun heç üzünü də görməyib.

– Aydın danış görüm! – Reydlər əmr etdi. – Nədir, mənimlə nə oyun oynayırsan?

– Mak-Qayr, – İlarío sakit səsle dedi, – həkim otağa girəndə qalereyada su içirdi. O, məni müayinə edib başladı barmaqları ilə ora-buramı döyəcləməyə. – İlarío sinəsini göstərdi. – Mən heç nə başa düşmədim. Sonra o, qulağını söykəyib dinlədi. Bax gah buranı, gah da buranı... Nə üçün? Sonra bir şüşə çubuq çıxarıb ağızına soxdu. Əlimi tutub bax beləcə yoxlamağa başladı. Bir də mənə sakit səsle iyirmi, *treinta, cuarenta*¹, – deyə saymağı tapşırırdı. Kim bilir, – İlarío təəccüb əlaməti olaraq əllərini yelləyib sözünü yekunlaşdırırdı, – o, bütün bunları nəyə görə eləyirdi? Bəlkə, zarafat etmək istəyirdi?

– Atların hansı buradadır? – Reydlər yalnız bunu soruşdu.

– Raysano kiçik tövlənin arxasında otlayır, *Sesor*.

– Yəhərlə, tez!

Bir neçə dəqiqədən sonra Reydlər atın üstünə sıçrayıb gözdən itdi. Görkəmcə gözəl olmasa da, amma itiləyən quşun şərəfinə əbəs yerə Raysano adı verilməyən at yol zolaqlarını makaron kimi gəmirərək var gücü ilə yüyürürdü. İki saatdan azca sonra Reydlər o qədər də hündür olmayan tərənin üstündən Qvadelupa döngəsi boyunca yayılmış düşərgəni seyr edirdi. Bəd xəbər eşidəcəyindən qorxduğu üçün ürəyi bərk döyünə-döyünə düşərgəyə yaxınlaşdı. Tələsik cilovu kənara tulladı. Sadəlövhliyi ucbatından bu dəqiqələrdə özünü Mak-Qayrın qatili hesab edirdi.

Düşərgədə kovboyları şam yeməyinə gözləyən aşpazdan savayı kimsə yox idi. O, dana ətinin iri tikələrini boşqablara çəkir, qəhvə içmək üçün masanın üstünə dəmir parçalar düzürdü. Reydlər ona əzab verən məsələ barədə dərhal soruşmağa ürək eləmədi.

¹ Otuz, qırx (*isp.*)

– Düşərgədə hər şey qaydasındadır, Pit? – o, inamsız halda soruşdu.

– Belə də, – Pit təmkinlə cavab verdi. – İki dəfə azuqəsiz qalmışıq. Qasırğa bizim üçün zavala çevrildi – mal-qaranı bir yerə toplayana kimi cəngəlliyin qırx mill ətrafını dolaşası olduq. Mənə təzə qəhvədan lazımdır. Bu il miğmiğalar tamam azğınlaşıb.

– Bəs uşaqlar necədir... hamısı sağ-salamatdırmı?

Pit optimist görünməyə çalışırdı. Bir də ki belə məqamda kovboyların sağlamlığı ilə maraqlanmaq nəinki yersiz idi, həm də iradəsizlikdən xəbər verirdi. Sahibinin ağzından bu sözləri eşitmək qərribə təsir bağışlayırdı.

– Qalanları heç iki dəfə masa arxasına dəvət etmək lazım gəlmir, – o, nəhayət, söylədi.

– Qalanları? – Reydlər xırıltılı səslə təkrar etdi. O, özündən asılı olmadan ətrafa nəzər salıb gözləri ilə Mak-Qayrın məzarnı axtarmağa başladı. Gözləri qarşısında Alabama qəbiristanlığında bu yaxınlarda gördüyü ağ rəngli daş lövhəyə bənzər lövhə canlandı. Amma bunun mənasız olduğunu dərk etdiyindən tez də özüne gəldi.

– Bəli, – Pit dedi. – Qalanları. Kovboy düşərgəsində dəyişikliklər baş verir – təxminən iki aydan bir. Bir də görürsən ki, kim-sə yoxdur.

Reydlər özündə cəsarət toplayıb dedi:

– Bəs o oğlan, hansı ki bura göndərmişdim, – Mak-Qayrı soruşuram... o...

– Qulaq asın, – Pit hər iki əlində tutduğu qarğıdalı unundan bişirilmiş iri çörək tikələrini başı üstünə qaldıraraq onun sözünü kəsdi. – Vicdanınız necə yol verdi o cür xəstə cavanı kovboy düşərgəsinə göndərdiniz? Bu oğlanın bir ayağının qəbirdə olduğunu anlamayan o həkim mis əyirməli yaxşı bir tapqırla möhkəm kötəkləmək lazım idi. Amma döyüşkən oğlan idi hal Bilirsiniz necə bir mərəkə qopardı? Elə birinci axşam uşaqlar onu “kovboy rıtsarlar” ilə tanış etmək qəranna gəldilər. Ross Harqis dəri quncla ona birini çəkəndə təsəvvür edirsiniz bədbəxt uşaq nə etdi? Bu şeytan yerindən sıçrayıb Ross Harqisi əzişdirdi.

Bəli, Ross Harqisi əzişdirdi. Onu necə lazımdır döyüb, əməlli-başlı payını verdi. Ross qalxıb sürünə-sürünə uzanmaq üçün yer axtarmağa başladı. Amma Mak-Qayr dərhal kənara çəkildi, üzünü üstə otun üstünə yıxılıb qan tüpürməyə başladı. Qanqusma – xəstəliyinin məhz belə olduğunu öz baytarınıza çatdırın. On səkkiz saat yataqda qaldı və onu heç kim yerindən dəbərdə bilmədi. Sonra isə Ross Harqis – hansı ki onu əzişdirənləri çox sevir – işə girişib, Qrenlandiyadan başlamış Kitaylandaya qədər bütün həkimləri lənətlədi. Conson Yaşıl Budaqla ikisi Mak-Qayrı sürüyüb alaçığa apardılar və bir-birinin sözünü kəsərək zorla ona çiyət yedirib, çoxlu viski içirdilər.

Amma görünür, cavan oğlanın sağalmaqla fikri yox idi. Gecə gizlicə alaçıqdan çıxıb, yenidən otun üstünə uzandı – bir yandan da narın yağış yağırdı. “Çəkilin! – onlara dedi. – Rahat ölməyə imkan verin. Mən yalançı və riyakaram. Hə, indisə yaxamdan əl çəkin!”

– O, iki həftə beləcə uzanıqlı qaldı, – aşpaz sözünə davam etdi, – heç kəslə bir kəlmə danışmadı, sonra isə...

Havaya yayılan göy gurultusuna bənzər tappılı səslər eşildildi və iyirmi nəfər gənc kentavr cəngəllikdən çıxıb düşərgəyə soxuldu.

– Ay Allah, əjdahalar və zınqırovlu ilanlar! – aşpaz özünü ora-bura vuraraq çığırdı. – Üç dəqiqədən sonra onlara yemək verməsəm, başımı üzəcəklər.

Reydlerin gözü gur tonqalın yanında sıçrayıb atdan düşən, şən-şən dişlərini ağardan, dərisi qaralmış balacaboy oğlana dikilmişdi. O, Mak-Qayra oxşamırdı, amma hər halda...

Bir neçə saniyədən sonra Reydlerin bir əli oğlanın əlində, o biri isə onun çiyində idi.

– Oğlum, oğlum, hə, indi necəsən? – o, çətinliklə soruşa bildi.

– Torpağa yaxın demişdiniz? – Mak-Qayr Reydlerin əlini polad tək möhkəm əli ilə sıxaraq bağırdı. – Mən dediyiniz kimi etdim – və budur, görürsünüz ki, sağ-salamatam, gücüm də artıb. Anladım ki, təlxəklik edirmişəm. Sağ olun, qoca, yaxşı ki, mənə buraya göndərdiniz. Amma qoca yapalağın işi həngamə

idi, hə? Meksikalı oğlanın sinəsini necə döyəclədiyini pəncərədən gördüm.

– Bəs nə üçün susurdun, ay daşürək? – maldar əsib-coşdu.

– Nə üçün həkimin səni müayinə etmədiyini söyləmədin?

– Əl çəkin! Başımı xarab etməyin, – həmişə olduğu kimi, hirsli-hirsli deyindi. – Siz məndən soruşdunuz məgər? Nitqinizi bitirib məni çölə tulladınız, mən də bununla razılaşdım. Amma bilirsiniz, dostum, inəklərlə cıdırı çıxmaq gözəl əyləncədir. Elə buradakı uşaqlar da əladırlar – qismətimə ən yaxşı komanda ilə gəzmək düşüb. Mənə burada qalmağa icazə verərsiniz, qoca?

Reydler sual dolu nəzərlərlə Ross Harqisə baxdı.

– Bu yaramaz, – Ross rəğbətlə dedi, – bütün kovboy düşərgəsində ən qoçaq sürəkçidir. Həm də elə dalaşır ki, qabağında tab gətirmək mümkün deyil.

ŞAFTALILAR

Bal ayının coşqun çağları idi. Mənzilli parlaq qırmızı xalça, yeməxanadakı panelin üstünə düzülmüş qalay qapaqları olan altı saxsı pivə parçı və əklil qoyulmuş portyerlər bəzəyirdi. Gənclərə elə gəlirdi ki, hələ də səmada uçurlar. Heç biri “Çayın kənarındakı çəmənlikdə novruzgülünün necə saralıb-solduğunu” heç vaxt görməmişdi; əgər buna bənzər mənzərə gözlərinə sataşsaydı, şübhəsiz, ona nəzər yetirərdilər – lakin şairin fikrincə, bütün bunlara çiçək açan novruzgülünü görmək bacarığı olan əsl insanın haqqı çadır.

Gəlin yırğalanan kresloda otursa da, ayaqları torpaqda idi. Şirin xəyallara dalmışdı. Onu adamların Qrenlandiya, Bəlucistan və Tasmaniya adalarında keçirilən toy mərasimi haqqında Körpə Mak-Qarri ilə nə danışdıqları düşündürürdü. Ümumiyyətlə, bu, elə də böyük əhəmiyyət kəsb etmirdi. Londondan ta Cənub Xaç bürcünə kimi ortaçəkili elə boksçu tapılmazdı ki, dörd saat, xeyr, dörd raund Körpə Mak-Qarrinin qarşısında tab gətirə bilsin! Budur, artıq üç həftədir o, məhz bu qıza məxsusdur; qızın çeçələ barmağına toxunmaq kifayət idi ki, məşhur çempionların qarşısında aciz qaldıqları bu şəxsi əylməyə məcbur etsin.

Özümüz sevdiyimiz zaman “sevgi” sözü bizim üçün “fədakarlıq” və “dönüklük” sözləri ilə sinonim olur. Divar qonşularımız sevəndə isə bu söz təkəbbür və sırtıqlıq mənasını verir.

Gəlin tufidə olan ayaqlarını bir-birinin üstünə aşırıdı və kupidonların naxış vurduğu tavanı dalğın-dalğın süzdü.

– Əzizim... – o, Antoniyə Romani qutuda yaşadığı evə gətirmək istəyini bildirən Kleopatra görkəmində dedi, – əzizim, mən məmnuniyyətlə şaftalı yeyərdim.

Mak-Qarri qaxıb paltosunu və şlyapasını geyindi. O, ciddi, qamətli, sentimental və cəsəətli idi.

– Nə olar, – elə soyuqqanlı dedi ki, sanki, söhbət İngiltərə çempionu ilə döyüş şərtlərinə imza atmaqdan gedir. – İndi gətirərəm.

– Amma tez gəl, – gəlin söylədi. – Yoxsa sənsiz darıxaram. Bax a, yaxşısını, yetişmişini seç.

Uzun sürən coşqun vidalaşmadan sonra – sanki, Körpə yad ölkələrə təhlükəli səfər ərəfəsində idi – o, küçəyə çıxdı.

Burada tərəddüd etməsi heç də əsassız deyildi. Çünki yazın ilk çağları idi və nəm küçələrdə, soyuq mağazalarda yayın qızıl başlanğıcının arzu edilən şirəli meyvəsini çətin ki, əldə etmək mümkün olsun. Meyvə alveri edən italyanların dükanı yerləşən tinə çatıb dayandı və papiros kağızına bükülmüş portağalları, parıldayan alyanaq almaları və günəşin xiffətini çəkən solğun bananları həqarətli baxışlarla seyr etməyə başladı.

– Şaftalı var? – o, sevdalananlardan ən sevdalısı olan həm-vətəni Danteyə müraciət etdi.

– Şaftalı yoxdur, senyor, – alverçi ah çəkdi. – Yalnız bir aydan sonra olacaq. İndi vaxtı deyil. Yaxşı portağallar var. Alacaqsınız?

Körpə cavab vermədən ondan aralanıb axtarışa davam etdi. O, köhnə dostu və pərəstişkarı Castesu O`Kellixenin yanına yollandı. Bu şəxs ucuz restoranlar, gecə kafesi və keqelbanı¹ özündə birləşdirən müəssisənin sahibi idi. O`Kellixeni yerində tapdı – restoranı gəzib nizam-intizama nəzarət edirdi.

– Səninlə təcili işim var, Kel, – Körpə ona müraciət etdi. – Qarım şaftalı yemək həvəsinə düşüb. Əgər cəmi bircə şaftalın varsa da, mənə ver. Yox, əgər çoxdursa, onda bir neçəsini ver, lazım olar.

– Bütün evim sənə qurbanıdır, – O`Kellixen cavab verdi. – Amma orada şaftalı tapa bilməzsən. İndi vaxtı deyil. İlin bu çağında hətta Brodveydə də şaftalı tapmaq mümkün deyil. Çox təəssüflənirəm. Əgər qadının nəyəsə möhkəm iştahası yarınıbsa, vermək lazımdır. Bir də indi artıq gecdir, bütün meyvə mağazaları bağlıdır. Necə bilirsən, bəlkə, sahibən elə portağallara qane olacaq? Elə indilərdə bir yeşik seçmə portağal almışam, bəlkə...

– Yox, Kel, sağ ol. Yarış şərtlərinə əsasən, yalnız şaftalılar tələb olunur, əvəz etməyə yol verilmir. Gedib axtarım.

¹ Keqelban – keq olunan yer

Körpə qərb küçələrindən birinə çıxdığı zaman gecədən keçirdi. Mağazaların çoxu bağlanmışdı. Açıq olanlarda isə şaftalı soruşduqda, az qala, adama gülüldülər.

Lakin haradasa, uca divarların arxasında bir gəlin oturub xaric ölkələrdən gətirilmiş meyvəni gözləyirdi. Doğrudanmı, ortaçəkili çempion onun üçün şaftalı tapa bilməyəcəkdi? Doğrudanmı, o, fəsilələrin, iqlimlərin və təqvimlərin sərhədlərini əşa-əşa sevgillisini sarı, ya da çəhrayı rəngli şirəli bəhərlə sevindirməyəcəkdi?

İrəlidə gözəl təbiətin məftunedici rəngləri ilə bəzədilmiş işıqlı vitrin görünürdü. Amma Körpə ora yetişməyə macal tapmamış işıq söndü. O, bütün cəsərətini toplayıb meyvə alverçisini mağazanın qapısını bağladığı yerdə yaxaladı.

– Şaftalı var? – qətiyyətlə soruşdu.

– Siz nə danışırsınız, ser? Yalnız iki-üç həftədən sonra. İndi bütün şəhəri axtarsanız da, tapa bilməzsiniz. Əgər haradasa bir neçə portağal varsa, onlar da şüşəbənddə yetişdirilib. Onların heç yerini də deyə bilmərəm. Məgər adamların pullarını göyə sovurduqları bahalı mehmanxanaların adını çəkməyə dəyərmə? Əgər istəyirsinizsə, sizə gəmi ilə elə bu gün gətirilmiş qəşəng portağallar təklif edə bilərəm.

Yaxın tinlərin birinə çatan Körpə bir anlıq dayanıb fikrə getdi. Sonra qətiyyətlə qaranlıq dalana tərəf çevrildi və yaşıl fənərlı eyvanı olan evə sarı yollandı.

– Kapitan buradadır? – o, növbətçi polis çavuşundan soruşdu.

Elə bu an növbətçinin arxasından kapitan göründü. O, mülki geyimdə idi və həddən artıq məşğul adam təsiri bağışlayırdı.

– Xoş gördük, Körpə! – boksçunu salamladı. – Elə bilirdim artıq toy səyahətinə çıxmısınız.

– Dünən qayıtmışam. Hazırda Nyu-Yorkun oturaq vətəndaşım. Hətta bələdiyyə işləri ilə də məşğul oluram. Kapitan, deyin görüm, bu gün gecə Denver Dikin müəssisəsini ələ keçirmək istəyerdinizmi?

– İstərdim! – kapitan bıqlarını tərpedərək dedi. – Amma Denveri iki ay əvvəl bağlamışım.

– Doğrudur, – Körpə razılaşdı. – Refferti iki ay əvvəl onu Qırx üçüncü küçədən sıxışdırıb çıxarıb. İndi o, sizin məhəllədə məs-

kunlaşib və orada heç vaxt görünməmiş oyun gedir. Denverlə şəxsi haqq-hesabım var. İstəyirsiniz sizi oraya aparım?

– Mənim məhəlləmdə? – kapitan çığırdı. – Əminsiz, Körpə? Əgər belədirsə, bunu böyük xidmətiniz kimi dəyərləndirirəm. Parolu necə, bilirsiniz? Biz ora necə daxil olacağıq?

– Qapını sındıraraq, – Körpə cavab verdi, – üstünə dəmir çəkməyə hələ macal tapmayıblar. Özünüzlə on adam götürün. Yox, mənə oraya girmək olmaz. Denver məni öldürmək istəyirdi. Elə bilir ki, keçən dəfə onu satmışam. Yeri gəlmişkən, o, səhv edir. Hər halda, tələsin, kapitan. Evə tez qayıtmalıyam.

On dəqiqə keçməmiş kapitan və tabeliyində olan iki nəfər şəxs bələdçilərin arxasınca zahirən ədəbli təsir bağışlayan, gündüzlər onlarca mühüm firma ilə iş görülən binanın qaranlıq girişinə daxil oldular.

– Üçüncü mərtəbə, dəhlizin sonu, – Körpə sakitcə dedi. – Mən irəlidə gedərəm.

Körpə balta ilə silahlanmış iki yekəpər gəncə qapını göstərdi.

– Nəsə sakitlikdir, – kapitan şübhə ilə dedi. – Səhv etmədiyinizə əminsiz, Körpə?

– Qapını sındırın, – Körpə cavab əvəzinə əmr etdi. – Əgər səhv edərsə, buna görə özüm cavab verəcəyəm.

Baltalar şaqqıltı ilə mühafizə olunmayan qarıya sancıldı. Deşilmiş yerdən gur işıq süzülməyə başladı. Qapı yığıldı və basqın iştirakçıları tapançaları hazır vəziyyətdə əraziyə soxuldular.

Geniş zal Qərbdə doğulmuş sahibin zövqünə uyğun olaraq qeyri-adi tərzdə bəzədilmişdi. Bir neçə masanın arxasında oyun gedirdi. Zalda olan əlli daimi müştəri nəyin bahasına olursa olsun, polisə əlindən canını qurtarmaq üçün çıxışa doğru yüyürdü. Polis dəyənləri işə düşdü. Amma oyunçuların çoxu aradan çıxma bildi.

Təsadüf elə gətirmişdi ki, bu gecə Denver Dik də öz iştirakı ilə pritonu şərəfləndirirdi. O, say çoxluğunun basqın iştirakçılarını əzişdirməyə imkan verdiyini nəzərə alıb çağırılmamış qonaqlara birinci olaraq özü hücum etdi. Lakin onların arasında Körpəni gördüyü andan heç kim və heç nə barədə düşüncə

bilmədi. Ağır çəkili idmançılara xas iribədənli Dik həyəcanla nisbətən zərif görünən düşməninin üstünə atıldı. Onlar bir-birinə sarınmış halda pilləkənlərlə üzünəyüzlə yumbalandılar. Yalnız ikinci mərtəbədəki meydançada bir-birindən aralanıb ayağa qalxa bildilər. Körpə iyirmi minlik əmlakını itirmək təhlükəsinin təşvişə saldığı iki yüz funt çəkili güclü duyğular həvəskarının onu amansızcasına qolları arasında sıxdığı ana qədər istifadəsiz qalan peşəkarlığını, nəhayət ki, işə saldı.

Rəqibini yerə uzadandan sonra Körpə yuxarıya yüyürüb qaça-qaça qumarxanadan keçdi, əlaqapı ilə ayrılmış nisbətən kiçik otağa girdi.

Burada çini və gümüşü qablarla bəzədilmiş və qaydaya görə, qumarda udmuş cənabları qonaq etmək üçün bahalı və təmtəraqlı təamlar düzülmüş uzun masa var idi. Masanın bəzədilməsi də Qərb ştatlarının birindən paytaxta təşrif gətirən centlmenin gücündən və ekzotik zövqündən xəbər verirdi.

Döşəməyə qədər sallanan dümağ süfrənin altından qırx beş ölçülü parıltılı ştiblet görünürdü. Körpə ondan yapışıb dardığı zaman əynində frak və ağ qalstuk olan zənci ofsiyant peyda oldu.

– Qalx! – Körpə əmr etdi. – Sən də bu mənfur gəlir mənbəyində işləyirsən?

– Bəli, ser, işləyirdim. Məgər bizi yenə də dolaşdırdılar, ser?

– Belə görünür. İndi isə cavab ver görüm, sizdə şaftalı var? Əgər yoxdursa, deməli, nokouta düşmüşəm.

– Oyun başlayanda üç düjün şaftalı var idi, amma qorxuram centlmenlər onların hamısını yemiş olsular. Bəlkə, siz yaxşı sulu portağallara üstünlük verəsiniz, ser?

– Buraları alt-üst elə, – Körpə qəti şəkildə əmr etdi, – mənə hökmən şaftalı lazımdır. Cəld ol, yoxsa məsələ pisliklə qurtara bilər. Əgər bu gün bir də kimsə mənimlə portağal barədə danışsa, dərisini boğazından çıxaracağam.

Denver Dikin səxavəti nəticəsində çətinliyə düşmüş, masanın əsaslı axtarışından sonra oyun həvəskarlarından birinin epikürçü cənabından qalan yeganə şaftalını əldə etmək mümkün oldu. O, dərhal Körpənin cibində bərqərar oldu və bizim yorulmaz furajir öz qənimət ilə birgə geri döndü. Küçəyə çıx-

dıqda o, kapitanın adamlarının əsirləri polis faytonuna itələdikləri tərəfə baxmadan tələsik evinə sarı addımladı.

İndi ürəyi sakit idi. Adətən, çoxlu təhlükəli sınaqlardan çıxan və gözəl xanımlarının şərəfinə şücaətlər göstərən Dəyirmi Masa rıtsarları evə belə qayıdardılar. Öz xanımından buna bənzər göstəriş alan Körpə onu həyata keçirə bilməmişdi! Düzdür, məsələ yalnız şaftalı ilə bağlı idi, amma hələ də fevral qarı ilə örtülmüş şəhərdə gecəyarı şaftalı əldə etmək qəhrəmanlıq deyildimi? Xanımı şaftalı xahiş etmişdi; o, Körpənin arvadı idi; və budur, itirməkdən qorxduğu üçün bərk-bərk yapışdığı və əli ilə qızdırdığı şaftalı artıq onun cibində idi.

Körpə yolunun üstündəki gecə aptekinə girib eynəyinin arxasından sual dolu nəzərlərlə baxan sahibə müraciət etdi:

– Qulaq asın, mərhəmətli insan, istəyirəm qabırğalarımı yoxlayasınız, görünüm hamısı qaydasındadırımı? Dostumla bir balaca incikliyimiz oldu və mən birinci, ya da deyəsən, ikinci mərtəbədən üzüaşığı pilləkənlərlə yumbalandım.

Aptekçi diqqətlə onu müayinə etdi.

– Qabırğalarının hamısı salamatdır, – onun rəyi eşidildi. – Amma bu hissədə qançır əmələ gəlib və buna əsasən demək olar ki, siz “Ütü” göydələninədən yıxılmışsınız. Özü də bir yox, ən azı, iki dəfə.

– Bunun əhəmiyyəti yoxdur, – Körpə dedi. – Sizdən yalnız paltar şotkasını mənə verməyinizi xahiş edirəm.

Gəlin çəhrayı abajurlu lampanın işığında oturub gözləyirdi. Yox, hələ dünyada möcüzələr əskilməyib. Onun istəyi ilə bağlı yeganə bir söz – qoy bu lap mənasız bir şey olsun: çiçək, nar və yaxud az qala, yaddan çıxmışdı – elə şaftalının özü – onun qarşısında tab gətirməyə aciz olan əri gecənin, geniş aləmin üstünə yeriyib arvadının arzusunu yerinə yetirər.

Budur, o, qadının oturduğu kreslonun qarşısında əyilib şaftalını onun ovcuna qoyur.

– Dəcəl oğlan! – gəlin nəvazişlə deyindi. – Məgər mən şaftalı xahiş etmişdim? Böyük məmnuniyyətlə portağal yeyərdim.

Allah səni xoşbəxt eləsin, təzə gəlin!

AVTOMOBİL GÖZLƏYƏRKƏN

Qız yenə də əynində boz rəngli paltar, qaş qaralan kimi səsküysüz balaca parkın sakit guşəsinə gəldi. Skamyada oturub kitabı açdı. Gün işığında hələ yarım saat mütləq etmək olardı.

Təkrar edirik: qızın əynində boz rəngli sadə paltar var idi – paltar o qədər sadə idi ki, biçiminin və görünüşünün eyibsizliyi nəzəri cəlb etmirdi. Çalmaşəkili şlyapasından sallanan tor örtük qızın sakit və gözəl üzünü örtmüşdü. O, dünən də, srağagün də eyni vaxtda bura gəlmişdi və bir adamın bundan xəbəri var idi.

Bu barədə bilən cavan oğlan Təsadüf adlı böyük səcdəğahın mərhəmətinə bel bağlayıb canını fəda edərək yaxınlıqda dolaşır. Dindarlığı səmərə verdi – qız səhifəni çevirən zaman kitab əlindən sürüşüb skamyadan iki addım aralıda yerə düşdü.

Cavan oğlan vaxt itirmədən kitabı san atılıb götürdü və qıza təqdim etdi. Bu zaman o, bizim parklarda, digər ictimai yerlərdə kök salmış və tində postda dayanan polisın ehtiramını qazanmağa hesablanmış nəzakətlə ümidin qarışıqı olan qaydaya ciddi əməl edirdi. Xoşagəlimli səslə hava barədə nəse söyləməyə çalışdı – bu, yer üzündəki bədbəxtliklərin bir çoxuna görə məsuliyyət daşıyan adı mövzu idi – və qismətini gözlədiyi zaman yerində donub-qaldı.

Qız tələsmədən onun ciddi kostyumuna və heç bir məxsusi ifadə əks etdirməyən üzünə nəzər saldı.

– İstəsəniz, otura bilərsiniz, – o, nüfuzedici sakit qadın səsi ilə dedi. – Düzü, oturmağınızı istəyərdim. Onsuz da, qaranlıq düşüb, oxumaq mümkün deyil. Söhbət etməyə üstünlük verərdim.

Təsadüfün qulu məmnuniyyətlə skamyada oturdu.

– Bilirsiniz ki, – adətən, parkda mitinq keçirən natiqlərsayağı təmtəraqla danışmağa başladı, – bu vaxta kimi gördüyüm qızların ən gözəlisiniz? Dünən gözümlü sizdən çəke bilmirdim. Balaca, bəlkə də, kiminsə sizin o qəşəng gözlərinizin təsirindən başını itirdiyindən heç xəbəriniz də olmadı.

– Kim olursunuzsa olun, – qız soyuq səsle söylədi, – amma unutmayın ki, mən lediyəm. Elə indicə söylədiyiniz ifadəyə görə sizi bağışlayıram – səhviniz, şübhəsiz, sizin mənsub olduğunuz mühit üçün təbiidir. Mən sizə oturmağı təklif etdim; əgər bu, sizə məni “balaca” adlandırmağa əsas verirsə, təklifimi geri götürürəm.

– Allah xatirinə, bağışlayın, – cavan oğlan yalvardı. Üzündəki özündənrazılıq itaət və peşmanlıqla əvəz olundu. – Səhv etdim; bilirsiniz, demək istəyirəm ki, qızlar, adətən, parkda... siz, əlbəttə, bunu bilmirsiniz, amma...

– Bu mövzunu kənara qoyaq. Əlbəttə, nə demək istədiyinizi bilirəm. Yaxşısı budur, mənə yanınızdan ötüb öz yolları ilə gedən bu adamlar barədə danışasınız. Onlar hara gedirlər? Nə üçün belə tələsirlər? Xoşbəxtdirləmi?

Cavan oğlan ani olaraq şux görkəmini itirdi. Dərhal cavab vermədi – indi ona məhz hansı rolun tapşırıldığını anlamaq çətin idi.

– Bəli, onları müşahidə etmək çox maraqlıdır, – o, nəhayət, öz həmsöhbətinin damarını tutduğuna əmin olaraq uzada-uzada söylədi. – Həyat tapmacadır. Bəziləri şam etməyə gedir, digərləri... hm... başqa yerə. Adam bilmək istəyir ki, onlar necə yaşayırlar.

– Mən – yox, – qız dedi. – Məni hər şey çox da maraqlandırmır. Yalnız ona görə burada otururam ki, heç olmasa, bir müddət döyünən böyük insan ürəyinə yaxın ola bilim. Həyatım o qədər uzaqdır ki, onun döyüntüsünü eşidə bilmirəm. Deyin görüm, anlaya bilərsiniz nə üçün sizinlə belə danışırım, mister...

– Parkensteker, – qıza kömək edən cavan oğlan ümidlə və sual dolu nəzərlərlə ona baxdı.

– Yox, – qız incə barmağını qaldıraraq azca gülümsədi. – O, kifayət qədər məşhurdur. Bəzi soyadları qeyd etmək üçün qəzetlərə heç nə mane ola bilməz. Hətta portretlər də. Bu qulluqçu toru və şlyapası mənə özümü gizlətməyə imkan verir. Bilirsiniz, hər dəfə sürücü mənə necə baxır, özü də elə bilir ki, onun baxışlarından xəbərim yoxdur. Açıq deyirəm: beş, yaxud altı məxfi soyad mövcuddur; və təsadüf elə gətirib ki, mən

doğularkən soyadım bu soyadlar siyahısına daxil olub. Bütün bunları yalnız sizə deyirəm, mister Stekenpot...

– Parkensteker, – cavan oğlan ciddi şəkildə düzəliş verdi.

– ... mister Parkensteker, ona görə də istəyirəm ki, həyatımda, heç olmasa, bircə dəfə əsl adamla söhbət eləyim – elə bir adamla ki, mənfur var-dövlətin parıltısı, ya da, necə deyərlər, “yüksək ictimai mövqə” onu korlamayıb. Ah, siz inanmazsınız puldan necə yorulmuşam – daim pul, pull Ətrafımda olanlardan həmçinin – hamı marionet kimi oyunbazlıq edir, özü də eyni tərzdə. Əyləncələrdən, briyantlardan, gəzintilərdən, hər cür təmtəraqdan bezmişəm.

– Lakin mən həmişə düşünmüşəm ki, – cavan oğlan qətiyyətsiz şəkildə söylədi, – pul heç də pis şey deyil.

– Lazım qədər vəsaitin olması, əlbəttə, yaxşıdır. Amma adamın milyonlarla pulu olanda... – qız fikrini ümitsiz şəkildə tamamladı. – Yeknəsəqlik, ətalət... bütün bunlar insana kədər aşılayır. Gəzintilər, nahar məclisləri, teatrlar, ballar, şam yeməkləri – hamısı zənginliyin qızıl suyuna salınıb. Bəzən şampan qədəhinə salınan buzun çiriltisi belə məni dəli edir.

Adama elə gəlirdi ki, mister Parkensteker qıza səmimi şəkildə və maraqla qulaq asır.

– Varlıları həyatı və yüksək cəmiyyət barədə oxumağı və onlarla bağlı söhbətlərə qulaq asmağı həmişə xoşlamışam, – oğlan danışmağa başladı. – Görünür, mən bir qədər snobam¹. Amma hər şey barədə dəqiq məlumat almağı sevirəm. Mənim təsəvvürümə görə, şampanı butulkada soyumağa qoyurlar, qədəhə buz salmırlar.

Qızın gülüşü lətafətli alındı – görünür, oğlanın iradı onun kefini açmışdı.

– Hər halda, nə vaxtsa sizə məlum olacaq ki, – qız yumşaq tərzdə izah etdi, – biz – tənbel zümrənin adamları ənənələri tez-tez pozaraq əylənirik. Buzu şampanın içinə salmaq son vaxtlar dəbə düşüb. Bu ədəbazlıq ilk dəfə tatar knyazının gəlişi şərafinə Uoldorfdə verilən nahar məclisində edildi. Amma tezliklə bu

¹ *Snob* – aristokrat cəmiyyətin zövq və ədalətini kor-korana təqdim etməyə çalışan adam

şıltaqlığı başqa bir şey əvəz edəcək. Bir həftə əvvəl Medisonda təşkil olunmuş ziyafətdə hər qab-qacaq dəstinin yanına yaşıl rəngli layka əlcək qoyulmuşdu ki, zeytun yeyərkən ondan istifadə olunsun.

– Hə, – cavan oğlan itaətkarlıqla etiraf etdi, – yüksək zümrənin intim dairələrinin bütün bu təfərrüatı və əyləncələri geniş ictimaiyyətə məlum deyil.

– Hərdən... – qız onun öz avamlığını etiraf etməsini yüngül baş hərəkəti ilə təsdiqləyib sözüə davam etdi, – hərdən düşü-nürəm ki, kaş aşağı zümrədən olan bir adamı sevə biləydim. Amma zəhmətkeş olsun, tüfeyli yox. Şübhəsiz, zənginliyin və nəcibliyin tələbləri mənim meylimdən güclüdür; məsələn, indi iki nəfər məni təngə gətirib. Onlardan biri alman knyazlığının hersoqudur. Mənə elə gəlir ki, o ya evlidir, ya da evli olub və arvadını öz azgınlığı, qəddarlığı ilə, az qala, dəli eləyib. Başqa namizəd ingilis markizidir. Elə zabitəli, elə qənaətcil adamdır ki, məmnuniyyətlə hersoqun qəddarlığına üstünlük verərdim. Lakin bunları danışmağa məni nə məcbur edir, mister Pokens-teker?

– Parkensteker, – cavan oğlan zorla eşidiləcək tərzdə kəkələyə-kəkələyə dedi.

Qız ictimai mövqeləri arasındakı fərqə dəlalət edəcək səviy-yədə sakit, etinasız nəzərlərlə oğlana nəzər saldı.

– Peşəniz nədir, mister Parkensteker? – qız soruşdu.

– Çox ciddi peşəm vardır. Lakin həyatda daha çox şeyə nail olmağa çalışıram. Aşağı zümrədən olan adamı sevə biləcəyiniz barədə fikirləriniz ciddidirmi?

– Əlbəttə. Amma mən “kaş ki sevə biləydim” söylədim. Hersoq və markizi unutmayın. Hə, adamın özü xoşuma gələrsə, onun nə kimi peşəyə malik olmasının əhəmiyyəti yoxdur.

– Mən işləyirəm, – mister Parkensteker bildirdi, – restoran-ların birində.

Qız azca səksəndi.

– Yəqin ki, ofsiyant deyilsiniz? – o, az qala, yalvarışla soruş-du. – Hər bir zəhmət fədakarlıq tələb edir, lakin... fərdi xidmət, başa düşürsünüz, lakeylər və...

– Xeyr, ofisiant deyiləm. Kassirəm... – Park boyunca uzanan üzbəüz küçədə “Restoran” sözü yazılmış lövhədəki elektrikli hərfərin işığı ətrafa yayılırdı. – Bax o restoranda kassir işləyirəm.

Qız zərif əl işi olan bilərziyndəki bambalaca saata baxıb tələsik ayağa qalxdı. O, kitabı kəməmindən asılmış qəşəng, kiçik çantasına güclə yerləşdirə bildi.

– Nə üçün işdə deyilsiniz? – soruşdu.

– Bu gün gecə növbəsindəyəm, – cavan oğlan dedi. – Mənim hələ bir saat vaxtım var. Bu, yəqin ki, bizim sonuncu görüşümüz deyil? Sizi görəcəyimə ümid bəsləyə bilərəmmi?

– Bilmirəm, ola bilsin. Amma bəlkə də, bir daha ərköyünlük etmədim. Tələsməliyəm. Məni ziyafət gözləyir, sonra da teatrda ki loja – təəssüflər olsun ki, yenə də həmin qırılmaz mühit. Yəqin, bura gələrkən parkın yanında – tində dayanan avtomobili görmüsünüz? Dümağ.

– Təkərləri də qırmızı? – cavan oğlan qaşlarını qaldıraraq fikirli halda soruşdu.

– Bəli. Bura həmişə o avtoda gəlirəm. Pyer məni yolda gözləyir. O elə bilir ki, parkın o biri tərəfindəki mağazada vaxtımı öldürürəm. Siz elə bir həyat yolu təsəvvür edirsiniz ki, bu yolda adam öz sürücüsünü də aldatmağa məcbur olsun! Sağlıqla qalın.

– Artıq qaranlıq düşüb, – mister Parkensteker dedi, – parkda o qədər kobud adamlar var ki. İcazə verin, sizi ötürüm...

– Azca da olsa istəyimlə hesablaşsınızsa, – qız qətiyyətlə cavab verdi, – mən gedəndən sonra on dəqiqə bu skamyadan qalxmayın. Buna görə sizi günahlandırmıram, amma hər ehtimala qarşı bilməlisiniz ki, avtomobillərdə sahiblərinin monoqramı olur. Bir daha salamat qalın.

Qız tələsik və vüqarla addımlayaraq küçənin qaranlığında gözdən itdi. Parkdan çıxıb avtomobil dayanan tinə çatana qədər oğlan arxadan qızın yaraşıqlı vücudunu seyr etdi. Sonra tərəddüdsüz və qızı xəyanətkarcasına təqib edərək bir saniyə gözdən qoymadan paralel yolla ağacların, kolların arxasında gizlənə-gizlənə getməyə başladı.

Qız tinə çatarkən ağ avtomobilə sarı çevrilib ona ani nəzər saldı və yanından ötüb yolu keçdi. Kəbin arxasında gizlənən

oğlan qızın bütün hərəkətlərini izləyirdi. Üzbəüz səkiyə keçən qız işıqlı lövhəsi olan restoranın qapısını itələyib açdı. Bu, hər əşyası parlayan restoranlardan idi, tamam ağ rənglə boyanmış, hər tərəfdən şüşələrlə əhatə olunmuşdu; burada ucuz qiymətə dadlı xörəklər yemək olardı. Qız restoran boyu irəliləyib gizli bir yerdə gözdən itdi, sonra yenidən peyda oldu. Amma bu dəfə şlyapasız, tor duvaqsız idi.

Şüşədən olan giriş qapısının yaxınlığında kassa yerləşirdi. Kassa arxasında oturmuş sarışın qız saatına baxıb kətildən düşdü. Boz paltarlı qız isə onu əvəz etdi.

Cavan oğlan əlini cibinə salıb yavaş-yavaş geri qayıtdı. Tində o, yerə düşmüş kağız üzrlüklü kitab gördü. Üz qabığından qızın oxuduğu kitabı tanıdı. Ehtiyatla qaldırıb adını oxudu: “Şəhrizadın yeni nağılları”; müəllifin adı Stivenson idi. Oğlanın əlindəki kitab otluğa düşdü və o, təəddüd içində bir an yerindən tərpənə bilmədi. Sonra ağ avtomobilin qapısını açıb oturmağa yayxandı və sürücüyə üç kəlmə söz dedi:

– Kluba sür, Anri.

DAİRƏNİN KVADRATI

Sizi usandırmaqdan ehtiyatlanan müəllif bu hekayəyə həndəsi səciyyə daşıyan qızğın söhbətlə müqəddimə verməyi özünə borc bilir.

Təbiətdəki hadisələr dairə boyunca hərəkətdədir. İncəsənət isə düz xətt boyunca. Təbii olan hər şey dairəvi, süni olan hər şey isə yöndəmsizdir. Boranda azan adam özü də bilmədən dairələr cızır; şəhər adamının düzbucaqlı otaqlara və meydançalara alışmış ayaqları onu düz xətt boyunca özündən uzaqlaşdırır.

Uşağın dairəvi gözləri məsumluğun səciyyəvi nümunəsidir; qəməzəli xanımın düz xətt şəkli alana qədər qıyılmış gözləri İncəsənətə zorla daxil olmadan, ağzın düz xətt şəkli alması hiylə və məkrdən xəbər verir; məsum öpüşcün dairələnmiş dodaqlarda kim Təbiətin ehtiraslı lirik pıçıltılarını hiss etməyib ki?

Gözəllik – kamilliyə yetişmiş Təbiət deməkdir. Dairəvilik isə onun əsas atributudur; misal üçün, bütöv ayı, borc kassasının üstündəki qızıl kürəni, kilsənin günbəzini, dairəvi qaragilə piroqunu, nişan üzüyünü, sirkin səhnəsini, kasanı, çaypulu kimi ofisianta verdiyiniz qəpiyi təsəvvür edin. Düz xətt digər tərəfdən Təbiətdən kənar çıxmanı bildirir. Təkcə Venera qurşağını ingilis bluzunun qırışı ilə müqayisə etmək kifayətdir.

Biz düz xətt boyunca hərəkət edərkən iti bucaq altında döndüyümüz zaman xasiyyətimiz dəyişikliyə məruz qalır. Beləliklə, Təbiət onun çox sərt qanunlarına uyğunlaşan İncəsənətlə müqayisədə daha elastikdir. Nəticə etibarilə tez-tez çox qəribə hadisələr müşahidə olunur; məsələn: mavi qızılgül, ağac spirti, respublikaçıların lehinə səs verən Missuri ştatı, suxanda bişmiş gül kələmi və Nyu-York sakini.

Təbii xüsusiyyətlər, daha çox, böyük şəhərlərdə yoxa çıxır. Səbəbini etikada deyil, həndəsədə axtarmaq lazımdır. Küçələrin və binaların düz xətləri, qanun və ədalətin düzxətli xüsusiyyətə

malik olması, heç zaman düz xətdən kənara çıxmayan səkilər, hətta istirahət və əyləncə vaxtlarında belə heç nəyi güzəştə getməyən ciddi, sərt qaydalar – bütün bunların hamısı Təbiətin əyri xəttinə meydan oxuyur.

Bu səbəbdən böyük şəhərlərin dairənin kvadratlanması məsələsini həll etdiyini söyləmək olar. Bu riyazi müqəddimə taleyin özünə aid olan hər şeyi sındırmaq, əzmək və öz tinlərinə oxşar forma vermək vərdişinə malik şəhərə gətirdiyi Kentukki vendettası barədə bir hekayədən əvvəl yaranmışdır.

Bu vendetta Kemberlend dağlarında Foluel və Harkness ailələri arasında başlanmışdı. Qan düşmənçiliyinin ilk qurbanı Bill Harknessin opossuma¹ qarşı təlim görmüş ov iti oldu. Harknesslər Foluellər nəslinin başçısını öldürməklə bu ağır itkinin əvəzini çıxdılar. Foluellərin də cavabı yubanmadı. Onlar seçmə tüfənglərini yağlayıb, Bill Harknessi itinin arxasınca opossumun ağacın kəsilməsini gözləmədən öz istəyi ilə ovçunun yanına sürünüb düşdüüyü dünyaya yola saldılar.

Vendetta qırx il ərzində sürətlə inkişaf etdi. Harknessləri evlərinin işıqlı pəncərəsindən, kotanın arxasında, yuxuda, ibadətə gedərkən yolda, dueldə, ayıq vaxtlarında və əksinə, tək olduqları, yaxud ailəvi şəkildə gözəl aləmə keçid üçün hazırlaşdıqları vaxt və islaholunmaz vəziyyətdə güllələyirdilər. Foluellərin nəslinin nümayəndələri də eynən bu tərzdə – öz ölkələrinin adət və ənənələrinə uyğun şəkildə vurulurdular.

Nəhayət, şəcərə ağacı səylə budandıqdan sonra hər tərəfdən bir adam sağ qaldı. Bu zaman Kol Harkness, görünür, nəsil-lərəarası ədavətin kifayət qədər şəxsi səciyyə aldığı qənaətinə gəldiyindən, Foluellər nəslinin sonuncu qisasçısının hüquqlarına saymazlıq göstərərək gözlənilmədən Kemberlenddən yoxa çıxdı.

Sem Foluel qan düşməninin Nyu-Yorkda sağ-salamat yaşadığından bir il sonra xəbər tutdu. Bunu eşidən kimi həyəətə çıxıb paltar yuyulan böyük qazanı üzü üstə çevirdi, qurumu yığdı, donuz piyi ilə qarışdırdı və alınan qarışıqla çəkmələrini təmizlədi. Sonra vaxtilə qoz qabığı rəngində olan, indi isə qara rəngə

¹ *Opossum* – Amerikada yaşayan kisəli siçovul

boyanmış kostyumunu, ağ köynəyini, yaxalığını geyindi və sadəlik sevən adama layiq alt paltarlarını xalçadan tikilmiş yol çantasına qoydu. Mismardan asılmış seçmə tulfəngini götürdü, amma ah çəkərək qaytarıb yerindən asdı. Qıssası Kemberlenddə tərifəlayıq və əxlaqa uyğun hərəkət hesab etsələr də, Nyu-Yorkda Brodvey göydələnləri arasında, günün günortaçağı kiminsə ovuna çıxılmasının necə qarşılanacağı məlum deyildi. Uzun müddət komodun yeşiyində yatıb qalmış köhnə, lakin etibarlı kolt mərkəzi şəhərlərdə vendetta etmək üçün ən münasib silah idi. Sem tapançanı və dəri qında yerləşdiriyi ov bıçağını yol çantasına qoydu. Qatırın belində dəmiryol stansiyasına yola düşərkən sidr meşəsinin yaxınlığında çevrilib kədərli nəzərlərlə Foluellərin ailə qəbiristanlığına, şamağacından düzəldilmiş ağ başdaşlarındakı yazılara baxdı.

Foluel axşamdan bir az keçmiş Nyu-Yorka çatdı. O hələ də dairəvi hərəkətdə olan təbiətin qanunlarına tabe olduğu üçün qaranlığa qər q olmuş, qəlbini və beynini qapamağa, digər qurbanları kimi onu da ştamplamağa hazır böyük şəhərin iri, amansız, iti və sərt döngələrini əvvəlcə hiss etmədi. Kebmen səmilşinlərin arasında Sem qamarladı. Bir vaxtlar o, qoz ağacından yarpaqla birgə düşən qozları belə qamarlayardı. Keb onu çəkmələrinə və xalçadan tikilmiş yol çantasına uyğun mehmanxanaya apardı.

Səhər Foluellər ailəsinin sonuncu nümayəndəsi Harknesslərin sonuncusunun gizləndiyi şəhərə gəzintiyə çıxdı. Koltu pencəyinin altına soxub, dar kəmərlə bərkitdi; ov bıçağı yaxalığından yarım düym aşağı kürəyinin arasında asılmışdı. Ona yalnız bir şey məlum idi – Kol Harkness bu şəhərdə faytonla gəzir və Sem Foluel onu öldürməlidir. Beləliklə, səkiyə çıxan kimi gözlərini qan tutdu və ürəyi intiqam hissi ilə alışib-yanmağa başladı.

Mərkəzi küçələrin səs-küyü onu bir az da irəli getməyə sövq etdi. Ona elə gəlirdi ki, Frankfurt, yaxud Lorel-sitidə olduğu kimi, pencəksiz, bir əlində pivə parçı, digərində isə qırmanc tutmuş Kolu indicə küçədə görəcək. Lakin artıq bir saat keçməsinə baxmayaraq, Kol hələ də rastına çıxmamışdı. Bəlkə də, o, Sem pəncərədən, ya da qapı arxasından güllə ilə vurmaq üçün

pusqu qurmuşdu. O, bir müddət bütün qapı və pəncərələri diqqətlə nəzərdən keçirdi.

Günortaya yaxın şəhər Semlə it-pişik oyunundan yorulduğundan onu öz düz xətləri arasında möhkəmcə sıxdı. Sem Foluel şəhərin iki böyük xətt boyunca uzanan nəqliyyat yolunun kəsişdiyi yerdə dayandı. O, dörd tərəfinə baxıb öz orbitindən çıxaraq, ruletkaların və dərəcələrin köməyi ilə müxtəlif sahələrə bölünmüş, düzbucaqlı müstəviyə çevrilmiş planetimizi gördü. Bütün canlı məxluqlar sistemə salınmış, sərhədlərlə hüdudlanmış yollar, çıxırlar, relslər boyunca hərəkət edirdilər. Həyatın rişəsi üçüncü dərəcədən alınmış kök, ölçüsü kvadratın ölçüsü idi. İnsanlar sıra ilə yanından keçir, səs-küydən qulaq tutulurdu.

Sem daş binanın sivri tininə söykəndi. Yanından minlərlə yad adam ötür, heç kəs ona fikir vermirdi. Ona elə gəldi ki, artıq ölüb, kabusa çevrilib və heç kim onu görmür. Bu şəhər qəlbini tənhalıqdan doğan kədərlə doldurdu.

Yoldan ötənlər arasından ayrılan kök bir adam ondan bir neçə addım kənarda tramvay gözləməyə başladı. Sem hiss olunmadan ona yaxınlaşdı, küçənin səs-küyünü batırmaq üçün qulağına ucadan dedi:

– Rankis donuzlarının çəkisi bizimkilərdən ağırdır, çünki orada palıd qozalan fərqlidir, bizimkilərdən yaxşıdır...

Gonbul adam kənara çəkildi və qorxduğunu gizlətmək üçün qızardılmış şabalıd aldı.

Sem hiss etdi ki, belə vəziyyətdə mütləq içmək lazımdır. Küçənin o biri tərəfində kişilər hərələnən qapılardan harasa girib-xırdılar. Qapının arasından şüşələr düzülmiş panıtlı piştaxta görünürdü. Qisasçı yolu keçib ora girməyə çalışdı. İncəsənət burada da tamaşaların məlum dairəsini yaratmışdı. Semin əli qapı dəstəyini tapa bilmədi – o, əbəs yerə misdən üz çəkilmiş düzbucaqlı palıd panel boyunca hərəkət etməyə çalışırdı. Qapının, heç olmasa, balaca bir çıxıntısı da yox idi ki, yapışasan.

O, pərtlikdən qıpqırmızı olub özünü itirmiş halda qapıdan aralandı, pilləkənin üstündə oturdu. Akasiyanın arxasından kimsə dəyənəklə qabırğasına ilişirdi.

– Get buradan! – polis dedi. – Çoxdan burada veyllənirsən.

Növbəti küçədəki qəfil fit səşindən Semin qulağı guruldadı. Geri çevrilərkən yerfindiğı qızardılan manqalın arxasından qaş-qabaqla baxan bir yaramazı gördü. Küçəni keçmək istəyəndə isə at qoşulmamış, öktüz səşinə oxşar səş çıxaran və his çəkmiş lampa iyi verən nəhəng bir maşın yanından keçib dizini əzdi. Keb onun təkər topuna ilişmişdi. Faytonçu işarə verdi ki, lütfkarlıq belə hadisələr üçün deyil. Bərkdən signal verən sürücünün həyatda ilk dəfə faytonçu ilə həmrəy olduğu üzə çıxdı. İpək “şanjan” jaket geyinmiş kök qadın dirşəyi ilə kürəyindən vurub onu itələdi, qəzətsatan oğlan isə tələsmədən üstünə banan qabığı tullayaraq onun haqqında qərar çıxardı: “İstəməsən belə, bu cür məqamı əldən buraxmaq olmaz!”

İşini qurtaran Kol Harkness faytonu talvarın altında saxladı və memarın cəsəətli ideyası əşasında təhlükəsiz ülgüc¹ formasında tikilən binanın iti bucağı arxasına döndü. Elə bu vaxt yoldan tələsik ötən adamların arasında bütün doğmalarının və yaxınlarının son qan düşməni olan şəxsi gördü.

O, yerində quruyub qaldı və silahsız yaxalandığından ani olaraq özünü itirdi. Lakin Sem Foluelin dağlılara məxsus iti göz-lərlə artıq onu almışdı.

Ani sıçrayışdan yoldan ötənlər kənara səpələndilər və o, azca gözdən yayına bildi. Birdən Semin çıxırtısı eşidildi:

– Xoş gördük, Koll Səni görməyimə necə də şadam!

Brodveyin tirlərinin birində – Beşinci küçə ilə İyirmi üçüncü küçənin kəsişdiyi yerdə Kemberlenddən olan qan düşmənləri bir-birinin əlini sıxdı.

¹ İti bucağa malik “göydələn üti”

ZİRZƏMİ VƏ QIZILGÜL

Miss Pozi Kerinqton haqlı olaraq öz şöhrətindən yararlanırdı. Onun həyatı Kranberi Komers adlı balaca bir kənddə heç bir şey vəd etməyən Boqs soyadı ilə başlanmışdı. On səkkiz yaşında paytaxt komediya teatrında Kerinqton soyadını və xor artisti mövqeyini qazana bilmişdi. Bundan sonra o, aləmə səs salmış “Yalan və yalançı” musiqili komediyasında “Quşcuğaz” oktetində fiqurant, “Fol de Rol”da cücü rəqsini oynayan solo nömrəsinə və nəhayət, “Kralın hamam xalası” operettasında Toyne rolunu oynayaraq – tənqidçilərin rəğbətini qazandığı üçün bu rol ona uğur qazandırmışdı – bütün pillələri asanlıqla qət edə bilmişdi. Bu hekayəyə başladığımız zaman miss Kerinqton artıq şöhrət, tərif və şampan dənizində üzürdü və uzaqgörən antreprenyor¹ her Timoti Qoldşteyn ona mötəbər bir sənədi imzalatdıra bilmişdi. Bu sənədə əsasən, qız qarşıdakı bütün mövsüm ərzində Dayd Riçin “Qaz işığında” adlı yeni pyesində oynamağa razılıq verirdi.

Əsrin gənc, istedadlı oğlu, xarakterik rolların ifaçısı mister Haysmis “Qaz işığında” pyesində komik baş kişi personajı olan Sol Heytoser rolunu anqajement² kimi almaq ümidi ilə vaxt itirmədən her Timotinin hüzuruna gəldi.

– Əzizim, – Qoldşteyn ona dedi, – əgər bu rolu ala bilərsinizsə, alın. Onsuz da, miss Kerinqton mənə qulaq asmayacaq. O artıq “kənd sadələvhləri” ampluasına uyğun an yaxşı aktyorlardan imtina edib. Deyir ki, əgər əsl Heytoser tapılmasa, ayağı səhnəyə dəyməyəcək. Bilirsiniz, o, əyalətdə böyüyüb, Brodveydən gətirilmiş oranjereya bitkisini saman çöpünə keçirib tarla otu təsvir etmək istəyəndə miss Pozi özündən çıxır. Zarafatla ondan soruşdum ki, bu rola Lenman Tompson yarayar, ya yox? “Yox, – dedi, – nə onu, nə Con Dryumu, nə də Cim Korbeti istəyirəm,

¹ *Antreprenyor* – şəxsi teatr, sirk və s. saxlayan adam

² *Anqajement* – müqavilə ilə artist çağırılması

turnepsi turniketdən ayıra bilməyən bu payızbüllərinin heç biri mənə lazım deyil. Qəlp şeyə ehtiyac yoxdur". Məsələ belədir, əzizim, Sol Heytoseri oynamaq istəyirsinizsə, miss Kerinqtonu inandırmağa çalışın. Sizə uğur diləyirəm.

Növbəti gün Haysmis artıq qatarla Kranberi Kornersə yola düşmüşdü. O, bu ucqar və darıxdırıcı yerdə üç gün qaldı. Axtarıb Boqsları tapdı, bu soyun üçüncü və dördüncü nəslilə də daxil olmaqla bütün tarixini su kimi əzbərlədi. O, Kranberi Komersin tarixini və yerli koloritini də diqqətlə öyrəndi. Kənd miss Kerinqtona çata bilməmişdi. Haysmisin fikrinə görə, səhnədə deyilən "o vaxtdan dörd il keçib" sözlərində olduğu kimi, Terpsixora kahinəsi də buradan xeyli vaxt uzaqlaşmışdı və getdiyi müddət ərzində kənddə çox az dəyişikliklər olmuşdu. Kranberi Korners çalarını xamelyona uyğun şəkildə qəbul edən Haysmis elə xamelyona çevrilmiş halda da şəhərə qayıtdı.

Hər şey balaca zirzəmidə baş verdi... Məhz burada Haysmis öz aktyor sənəti ilə parlağa müvəffəq oldu. Əhvalatın yerini dəqiqləşdirməyə ehtiyac yoxdur: "Kralın hamam xalası" tamaşası qurtardıqdan sonra miss Pozl Kerinqtonu görmək üçün yalnız bir zirzəmi mövcuddur.

Burada olanların hamısının diqqəti masalardan birinin arxasındakı balaca bir dəstədə idi. Qaydaya görə zərif, cazibədar, tündxasiyyət, qəşəng, şan-şöhrətdən nəşələnmiş miss Kerinqtonu birinci qeyd etmək lazımdır. Sonra gur səslilə, qıvrımsaç, yöndəmsiz, hansı möcüzə nəticəsində pəncəsi ilə kəpənək tutmağı bacarmış ayı kimi narahat her Qoldşteyni. Növbəti adam isə mətbuata xidmət göstərən, kədərli, daim ayıq-sayıq, ona müraciətlə söylənilən bir ifadəni korrespondensiya üçün mümkün hesab edən bir şəxs idi. Ən nəhayət, adı restoran hesablarının tərs üzündə qızıl təkli parlayan, saç düzümü nəzəri cəlb edən cavan bir oğlan. Onlar masa arxasında oturmuşdular; musiqiçilər çalır, xidmətlərinə ehtiyacı olanların hamısına dəyişməz qaydada arxasını çevirmiş lakeylər isə öz çətin vəzifələrini yerinə yetirmək naminə ora-bura vurnuxurdular. Bütün bunlar səkidən doqquz fut aşağıda baş verdiyindən, adama xoş təsir bağışlayırdı.

On bir qırx beşdə zirzəmiyə bir nəfər də gəldi. Birinci skripka İya əvəzinə İya bemolu çaldı; klarnet zəngülələrin ortasında xoruz buraxdı; miss Kerington fısıldadı, saç düzümü diqqəti çəkən oğlan isə zeytun tumunu uddu.

Yenicə gələn şəxsin görkəmi qəribə və kəndçisayağı idi. Arıq, yöndəmsiz, kətan rəngli saçları olan bu cavan oğlan ağzı-açıq vəziyyətdə işığın və adamların bolluğundan aqlını itirib qalmışdı. Qoz qabığı rəngli kostyum geyinmiş, açıq-mavi qalstuk taxmışdı. Kostyumun qollarından dörd düym aşağıda anq əlləri, şalvarın altından isə elə bu məsafədə ayağına geyindiği ağ corabları nəzəri cəlb edirdi. O, stulun birini yerindən tərpedib o birisinə oturdu, qıçını masanın ayağına ilişdirib, ona yaxınlaşan lakeyin üzünə baxaraq yaltaqcasına gülümsədi.

– Mənə bir stəkan imbir pıvəsi, – o, ofisiyantın nəzakətli müraciətinə cavab olaraq dedi.

Zirzəmidəkilərin hamısının baxışı yad adama dikilmişdi. O, qırmızı turp kimi təzə və dırmıq kimi sadə idi. Gözlərini bərəldib ətrafı elə nəzərdən keçirdi ki, sanki, donuzlar kartof ləkinə soxulmuşdular. Nəhayət, baxışları miss Keringtonun üzərində dayandı. O, xoş təəssüratdan pörtərək ayağa qalxdı və gülümsəyə-gülümsəyə qızın masasına yaxınlaşdı.

– Necəsiniz, miss Pozi? – gerçəkliyi bir şübhə doğurmayan ləhcə ilə soruşdu. – Yoxsa məni tanımadınız? Mən Bill Samersəm, Samersləri xatırlayırsınız, dəmirçixananın arxasında yaşayırdılar? Aydın məsələdir ki, siz Kranberi Kornersdən getdiyiniz müddət ərzində bir az böyümüşəm. Bilirsiniz, Liza Perri deyirdi ki, şəhərdə sizinlə görüşə bilərəm. Axı Liza Ben Stanfildə ərə getdi. O deyir ki...

– Nə danışırsınız? – miss Pozi cəld onun sözünü kəsdi. – Liza Perri ərə gedib? O cür çillərlə?!

– İyunda gedib, – qeybətçil gülümsədi. – İndi o, qədim Tatam-Pleydə yaşayır. Xəm Rayli isə dindar olub. Qoca miss Blizers evini kapitan Spunerə satıb; Voterslərin kiçik qızı musiqi müəlliminə qoşulub qaçıb; mart ayında isə məhkəmə binası yandı; əminiz Vaylı konstebel seçdilər; Matilda Hoskins əlinə iynə keçirib özünü öldürdü. Tom Bidl isə Salli Lazropa girişib,

deyirlər bir axşamı belə boş buraxmır, elə hey onların eyvanının qarşısında veyllənir.

– O dombalangözə? – miss Kerington bir az qaba tərzdə ucadan soruşdu. – Axı Tom Bidl nə vaxtsa... bağışlayın, dostlar, bu dəqiqə gəlirəm. Tanış olun. Bu, mənim köhnə tanışım mister... adınız nə oldu? Hə, mister Samers. Mister Qoldşteyn, mister Rikets, mister... oy, sizin soyadınız? Nə isə, fərqi yoxdur: Conni. İndi isə gəlin gedək və mənə bəzi şeylər barədə danışın.

Qız onu arxasınca küncdəki boş masaya sənı apardı. Her Qoldşteyn tosqun çiyinlərini dartıb, ofisiantı çağırırdı. Müxbir yüngülcə hərəkətə gəlib absent¹ sifariş verdi. Saç düzümü ilə seçilən gənc isə melanxoliyaya qapıldı. Zirzəmidəkilər gülür, stəkanlarını cingildədir, Pozinin adi proqramından fərqli şəkildə onlara bəxş etdiklərindən zövq alırdılar. Bəzi skeptiklər² isə “reklam”la bağlı pıçıldaşır və məsələdən hali adamlar kimi gülümsəyirdilər.

Pozi Kerington əlini çirkələnmiş yaraşıqlı çəkməsinə söykəyib tamaşaçılar – ona şöhrət bəxş edən iqtidarı unutmuşdu.

– Mən nəyə Bill Samers adlı birini xatırlamıram, – o, kənd adamının məsum, mavi gözlərinə baxıb dalğın şəkildə dedi. – Amma Samersləri xatırlayıram. Yəqin, oralarda dəyişikliklər olub. Mənimkiləri çoxdan görmürsən?

Bu zaman Xaysnis kozırını işə saldı. Sol Heytoser rolu təkca komizm deyil, həm də pafos tələb edirdi. Qoy miss Kerington əmin olsun ki, o, bunun da öhdəsindən layiqincə gələ bilər.

– Miss Pozi, – “Bill Samers” söhbətinə davam etdi, – sizin valideynlərinizin evində cəmi üç gün bundan əvvəl olmuşam. Doğrusu, orada elə böyük dəyişikliklər baş verməyib. Mətbəxin pəncərəsi öndəki yəmənin kolu düz bir fut boy atıb, amma həyətdəki qarağac quruduğundan onu kəsiblər. Hər halda, hər şey əvvəllər olduğu kimi deyil.

– Anam necədir? – miss Kerington soruşdu.

– Onu axırıncı dəfə görəndə eyvanda oturub masa üçün süfrə tikirdi, – “Bill” dedi. – Ananız qocalıb, miss Pozi. Amma

¹ *Absent* – yovşan arağı

² *Skeptik* – skeptisizmin tərəfdarı

evdə hər şey əvvəllər olduğu kimidir. Ananız mənə oturmağı təklif etdi. “Təkcə o hörmə kürsüyə toxunmayın, Uilyam, – dedi. – Pozi gedəndən ona əl dəyməyib. Kəsib doğradığı önlüyü də kürsünün üstünə necə atıbsa, eləcə də qalır. Ümid edirəm ki, – ananız dedi, – Pozi onu nə vaxtsa tikib tamamlayacaq”.

Miss Kerinqton amiranə səslə lakeyi çağırdı.

– Bir pint¹ şampan, soyuq olsun, – qıscaca əmr etdi. – Hesabı Qoldşteynə təqdim et.

– Günəşin şüası eyvana düşürdü, – Kranberi salnaməçisi sözlünə davam etdi, – ananız isə düz üzü günəşə tərəf oturmuşdu. Deməli, mən ona dedim ki, bəlkə, azca kənara oturarsınız. “Yox, Uilyam, – dedi, – mən yalnız belə oturmalyam ki, yolu görə bilim, yerimdən tərpənə bilmərəm. Hər gün vaxt tapan kimi hasara sarı boylanıb baxıram ki, görüm mənim Pozim gəlirmi. O, evdən gecə gedib, səhər tozun içində yalnız onun balaca başmaqlarının izini görə bildik. O vaxtdan bəri daim düşünürəm ki, nə vaxtsa o, hay-küylü həyatdan usanıb arasını xatırlayacaq və elə bu yolla da geri dönəcək”.

– Geri döndüyüm zaman, – “Bill” söhbətinə yekun vurdu, – evinizin qarşısındakı koldan bax bunu dərdim. Ağılıma gəldi ki, bəlkə, elə, doğrudan da, sizi şəhərdə görə bildim; doğma yurddan gətirilmiş nəyisə qəbul etmək sizin üçün xoş olar.

O, qızılgülü pencəyinin cibindən çıxardı – rəngi solmuş, saralmış, bu vulqar zirzəminin ağır havasında Roma səhnəsindəki şirlərin isti nəfəsi qarşısında bakirə qız tək başı əyilməz olan zərif qızılgülü.

Miss Pozinin gur, amma ahəngdar gülüşü “Zəngçiçəkləri”ni ifa edən orkestrin səsinə batırdı.

– Ay Allah, – o, şövqlə çıxırdı, – görəsən, dünyada bizim Kranberidən darıxdırıcı nəse varmı? Düzdür, indi mən orada heç iki saat da qala bilmərəm – sıxıntıdan ölərəm. Lakin sizinlə görüşümə çox şadam, mister Samers. İndi isə icazənizlə evə gedib yaxşıca yatmalıyam.

O, qızılgülü qəşəng ipək paltarının yaxasına taxıb ayağa qalxdı və her Qoldşteyn tərəfə amiranə baxışla nəzər saldı.

¹ *Pint* – ölçü vahidi

Yoldaşlarının hər üçü və “Bill Samers” miss Pozini onu gözləyən kebin yanına kimi ötürdülər. Bütün büzmələri və lentləri uğurla faytona yerləşdirildikdən sonra miss Kerington vidalaşaraq dişlərinin və gözlərinin zərif parlıtısını hamıya bəxş etdi.

– Evə qayıtmazdan əvvəl mənə baş çəkin, Bill, – ucadan dedi və bərq vuran fayton yerindən tərpendi.

Haysmis əynindəki maskarad kostyumla her Qoldşteynlə birlikdə balaca bir kafeyə yollandı.

– Hə, necədir? – aktyor gülümsəyərək soruşdu. – Necə bilirsiniz, o, Sol Heytoser rolunu mənə verəcək? Gözəl miss bir az da olsun şübhələnmədi.

– Orada nə danışdığınızı eşitmədim, – Qoldşteyn dedi, – amma kostyumunuz və hərəkətləriniz – okey. Uğurunuzun şərəfinə içirəm. Elə günü sabah miss Keringtona baş çəkib rol məsələsi ilə bağlı söhbətə girişməyinizi məsləhət görürəm. Ola bilməz ki, o, sizin qabiliyyətinizə etinasız yanaşsın.

Növbəti gün səhər on bir qırx beşdə dəblə geyinmiş yarasıqlı Haysmis yaxasında fuksiya çiçəyi, inamla miss Keringtonun hoteldəki dəbdəbəli apartamentində peyda oldu.

Onu aktrisanın fransız qulluqçusu qarşıladı.

– Çox təəssüflənirəm, – madmazel Hortenz dedi, – mənə tapşırıblar ki, bunları sizə çatdırım. Çox təəssüf! Miss Kerington teatrla bütün müqavilələrə xitam verib yaşamaq üçün ora getdi – necə adlanır, yadımdan çıxdı? Hə, Kranberl Kornersə.

MEDORANIN OĞURLANMASI

Miss Medora Martin bir yeşik boya və molbertlə¹ yaşıl dağların ətəyində yerləşən Harmoniya qəsəbəsindən Nyu-Yorka gəldi.

Miss Medora digər bacılarına rəhm etməyən ilk şaxtaların aman verdiyi payız qızılıgülünə bənzəyirdi. Rəssamlığı öyrənmək üçün əxlaqsız Vavilona gedərkən Harmoniya qəsəbəsində danışdırlar ki, o, dəli, yaramaz, özbaşına bir qızıdır. Nyu-Yorkda isə ilk dəfə Vest-Saydadakı ucuz pansionatda öz masasının arxasında görüdükdə oranın sakinləri bir-birindən soruşdular:

– Bu yaraşığı qarımış qız kimdir?

Bütün qüvvəsini toplayan Medora öz imkanlarına uyğun ucuz bir otaq kirayələdi və keçmiş bərbər, öz peşəsini qarlem rəqs siniflərinin birində öyrənmiş professor Ancelinidən həftədə iki dəfə rəssamlıq dərsi almağa başladı. Burada ona axmaqlıq etdiyini söyləyən heç kim yox idi. Çünki bu böyük şəhərdə hamımızın nəsibi eynidir. Basten Lepajın və Jeromun keçmiş şagirdləri bizlərdən kimin saçını pis qırxmayıb və yaxud tustepi düz öyrətməyib ki? Nyu-Yorkda ən kədərli mənzərə – əgər pik vaxtlarda kütlənin davranışı nəzərə alınmazsa – İstedadsızlığın qabiliyyətsiz qullarının məyus-məyus yeriməsidir. İncəsənət onlar üçün xeyirxahlıq ilahəsi deyil, öz pərəstişkarlarını üstlərinə yağan daşlara və ayaqqabı qəliblərinə əhəmiyyət vermədən tənqidçilərin qapısı ağzında miyovuldayan küçə pişiklərinə çevirən Tsirseydir. Bəziləri doğma ucqar diyarlarına sürünə-sürünə gedib çıxırlar, orada isə onları kəlamlardan alınmış südə qonaq edirlər: “Sizə demişdik axı”; bəziləri də bizim ilahəyə məxsus məbədin həyatində onun süfrəsinin qırıntılarını yeyə-yeyə donmaq üçün qalırlar. Nəhayət, kimsə bu faydasız xidmətdən bezir. Bu zaman qarşımızda iki yol görünür: ya hansısa

¹ Molbert – rəssam dəzgahı

mağaza sahibinin yanında işə girib faytonlarla bakaleya¹ daşımali, ya da bohema² girdabında batmalıyıq. Sonuncu gözəl səslənir, lakin birinci daha sərfəlidir. Çünki baqqal işimizə görə zəhməthaqqı ödədiyi zaman kirayəyə frak götürüb – şablon yumor burada daha çox yerinə düşür – xərçənglərin harada qışladıqlarını bohemaya göstərə bilərik.

Miss Medora girdabı seçdiyindən bizə bu kiçik hekayə üçün süjet verə bildi.

Professor Ancelini onun etüdlərini çox təriflədi. Bir dəfə qız parkdakı şabalıd ağacının eskizini ona göstərəndə professor dedi ki, ondan ikinci Roza Boner alınacaq. Lakin hərdən (bütün dahi rəssamların özünəməxsus şiltaqlığı olur) o, qızın işini kəskin və amansızcasına tənqid edirdi; məsələn, bir gün Medora, Kolumb meydanındakı heykəlin və onun memarlıq işlərinin şəklini səliqə ilə çəkmişdi. Professor istehza ilə gülümsəyərək eskizi bir kənara tulladı və Cottonun əlinin cəmi bir cə hərəketi ilə ideal çevrə çəkdiyini söylədi.

Həmin gün yağış yağdı, Harmoniyadan göndərilən pul yubanırdı, Medoranın başı ağrıyırdı, professor isə ondan borca iki dollar pul istəmişdi; bir yandan da sənət mağazasından satılmamış bütün akvarellərini geri qaytarmışdılar və... mister Binkli onu şam yeməyinə dəvət etmişdi.

Mister Binkli pansionun kefcil daimi müştərilərindən biri idi. O artıq qırx doqquz yaş haqlamışdı və bütün günü şəhərin mərkəzi bazarlarının birində – balıq mağazasında oturardı. Axşam saat altıdan sonra isə frak geyinər, İncəsənətlə bağlı boş-boğazlıq edərdi. Gənclər onu sırtıq adlandırırdı. O, bohemanın ən seçmə nümayəndələrindən hesab olunurdu. Heç kimə sırr deyildi ki, o, ümidverici bir gəncə – hətta onun hansısa rəsmi “Peka”da yerləşdirilmişdi – on dollar borc vermişdi. Bax bəziləri bu şəkildə təsəvvürlənmiş mühitə soxulur, bəziləri də yağlı şam yeməyinə qonaq olurdular.

Axşam saat doqquzda mister Binklinin qoluna girmiş Medora pansiondan çıxdıqda digər sakinlər ona qıbtə ilə baxır-

¹ *Bakaleya* – yeyinti şeyləri

² *Bohema* – sorsori həyat sürən ziyalılar tobaqəsi və s.

dılar. O, öz açıq-mavi bluzka və büzməli tor-tor yubkasında idi; çəhrayı pudra yaxdığı al yanağı, qəhvəyi çantasına yığdığı dəsmal və otağının açarı ilə birlikdə bir dəstə payız yarpağına bənzəyir və gözəl görünürdü.

Qırmızısifət və çalbliği mister Binkli isə məşhur romançılar kimi boynu qalın qırçınılı dar frakda çox ciddi təsir bağışlayırdı.

Onlar gur işıqlı Brodvey tinindən burulub, yalnız seçilmişlərin daxil olmasına icazə verilən bohema yeməxanalarından ən məşhuruna – Terens kafesinə çatdılar.

Yaşıl dağların ətəyindən gəlmiş Medora yol yoldaşının arxasınca kiçik masaların arası ilə addımlayırdı.

Qadın həyatında yalnız üç dəfə buludların üstü ilə uçur, sevincdən ayağının altını görmür. Birinci dəfə – ərə gedərkən, ikinci dəfə – müqəddəs bohemaya daxil olarkən və üçüncü dəfə – əlində qonşunun ölü toyuğu öz bostanından çıxdığı zaman.

Müştərilər masaların arxasında ya üç-üç, ya da dörd-dörd oturmuşdular. Ofisiant ətrafda arı kimi fırlanır, süfrələrin üstündəki büllur və gümüş qab-qacaqlar bərq vururdu. Şam yeməyinə başlanğıc kimi sadə orqanizmlərin yaranmasından əvvəlki tarixdə çox qədim qranit qayaların reseptinə uyğun qaydada hazırlanmış fransız çörəyi başibəlalı şəhərlilərə təqdim olundu – ev kökələrinin dadına baxan Allahlar gülümsədi, diş həkimləri isə öz parıltılı qızıl lövhələrinin kölgəsi altında sevinclərindən rəqs etməyə başladılar.

Binklinin gənclərdən birinə dikilmiş gözləri bohemanın nümayəndəsinə xas məxsusi bir şövqlə parlayırdı, – bu gözlərdə əjdaha baxışları, pivə qədəhinin ışıltısı, rəssam ilhamı və dilənçi zəhlətökənliyi əks olunmuşdu.

Cavan oğlan yerindən sıçradı.

– Xoş gördük, dünyagörmüş Binkli! – ucadan dedi. – Bizim masanın yanından ötüb-keçmək ağılınıza belə gəlməsin. Başqa tanışlarla şam etməyəcəksinizsə, bizimlə əyləşin.

– Nə olar, dost, – balıq mağazasının sahibi Binkli dedi. – Siz ki bilirsiniz, mən mister Vandeykin, mister Madder... e-e... miss Martinin, həm də sevimli muz... e-e... boheması arasında dolaşmağı xoşlayıram.

Bohemanın iştirakçıları bir-biri ilə tez tanış oldular. Miss Eliza və miss Tuanetta da burada idi – onlar böyük ehtimalla model idilər – Henri Cems və Sen-Reji barədə söhbət edirdilər və bu, onlarda heç də plis alınmırdı.

Medora həzz içində idi; Elizlumanın arxa otaqlarının birində məskunlaşmış kefli trubadurların ifa etdiyi musiqidən başı hərələnirdi. Bu aləm nə onun bu günə kimi olan təsəvvürlərinə, nə də Qarrimanın nəzarət etdiyi dəmiryollarına uyğun gəlirdi. O, yaşıl dağların sakininə xas şəkildə zahirən sakit görünməyə də, qəlbi Andaluzyanın ehtiraslı alovuna bürünmüşdü. Masanın arxasında bohema əyləşmişdi. Havadan çiçəklərin və gül kələminin qoxusu gəlirdi. Gülüş və gümüşlər cingildəyir, xanımlara eşq elan olunur, şərab və meyvə təklif edilirdi; qədəhlərdə şampən, söhbətlərdə isə fərasət bərq vururdu.

Vandeyk qara-qıvrım saçlarını qarışdırıb, qalstukunu saymazyana kənara dartdı və Maddərə tərəf əyildi.

– Qulaq as, Maddi, – duyğulu halda pıçıldadı, – hərdən bu filisterin on dollarını qaytarıb onu başımdan eləmək istəyirəm.

Madder lif rəngli uzun saçını qarışdırıb, qalstukunu saymazyana kənara dartdı.

– Ağına belə gətirmə, Vandı, – cavab verdi. – Pul xərclənər, amma İncəsənət yaşayar.

Medora qeyri-adi yeməklər yeyir, qarşısına qoyulmuş stəkanda şərab içirdi. Şərab Vermontdakı evində olduğu rəngdə idi. Ofisiant başqa qədəhə qaynar içki süzdü, amma həmin içkinin dadı soyuq qarşılıandı. Qızın qəlbi heç vaxt belə sakit olmamışdı.

Orkestr Medoraya tanış şarmankalarda kədərli vals ifa edirdi. O, astadan zümzümə edə-edə başını vəznə uyğun yırğalamağa başladı. Maddər masanın arxasından qıza baxıb, Binklinin onu hansı dənizdən ovladığını düşünərək təəccübləndi. Qız ona baxıb gülümsədi və hər ikisi şərab dolu qədəhlərini qaldırdı.

İncəsənəti rahat buraxan Binkli artıq siyənək balığına məxsus görünməmiş gedişlərlə boşboğazlıq edirdi. Miss Ellza mистер Vandeykin palitraya oxşayan qalstukunun sancağını düzəltdirdi. Kənar masaların birinin arxasında oturan filister elə hey

nə haqdasə üyüdüb-tökürdü; anlamaq olmurdu ki, Jeroma, yoxsa Ceroma barədə danışır. Məşhur aktrisa həvəslə monoqramlarla dəbdə olan corablar haqqında söhbət edirdi. Universal mağazanın corab şöbəsinin satıcısı olan qadın hündürdən dram barədə çərənçilik edir, yazıçı Dikkensi söyürdü. Xüsusi masanın arxasında oturan jurnal redaktoru ilə fotoqraf kəmşirin şərəb içirdilər. Qəşəng gənc qadın isə məşhur heykəltəraşa deyirdi:

– Öz yunanlarınızla bir yerdə açılın başımdan! Qoy sizin Venera Miliseyski Koqenin yanında manekenliyə qəbul olunsun, bir aydan sonra onun əyninə yalnız plaş geyindirib baxmaq olacaq! Sizin o yunan və romalılarınızı yenidən basdırmaq lazımdır!

Bohema bu cür əylənirdi.

Saat on birdə mister Binkli Medoranı pansiona ötürdü və giriş qapısının pillələrində nəzakətlə təzim edərək vidalaşdı. Qız otağına qalxıb qazı yandırdı.

Elə bu zaman mis səhəngdən çıxan cin kimi otaqda qəfildən puritan vicdanının nəhəng kabusu peyda oldu. Medoranın dəhşətli əməli öz nəhəng vücudu ilə onun qarşısında dayanmışdı. Qız, həqiqətən də, “günahkar olub şərəbin bədədə necə qızarıb, necə çığılcım saçdığına baxmışdı”. O, gecəyarı aşağıdakı məktubu yazdı:

*“Mister Biriya Hoskinsə,
Harmoniya, Vermont.
Əlahəzrət!*

Bu gündən etibarən həmişəlik ölmüşəm. Günah və cinayətlə ləkələnmiş həyatımı sizinki ilə birləşdirib, onu məhv etmək bahasına olsa belə, sizi çox sevirdim. Bu günahkar aləmin cazibəsi qarşısında tab gətirə bilməyib Bohemanın girdabında çirkəbə batdım. Əxlaqsızlığın elə dərin uçurumuna yuvarlanmışam ki, onun dibindən heç cür qurtula bilmərəm. Qərarıma qarşı çıxmaq faydasızdır. Elə dərinliyə yuxılmışam ki, oradan çıxmaq mümkün deyil. Məni unutmağa çalışın. Mən Bohemanın gözəl, lakin günahkar əlçatmazlığında həmişəlik azmışam. Salamət qalın.

Nə vaxtsa sizin olan Medora”.

Medora səhər öz qərarnı götür-qoy etdi. Səmadan qopmuş dan ulduzu artıq özünü talesiz hesab edirdi. Onunla Harmoniyanın çiçək açmış alma ağacları arasında uçurum görünürdü. Alovlu mələkə onu ümitsiz cənnətin qapılarından qovdu. Bohemanın girdabı bir axşam Binklinin və Mummanın¹ köməyi ilə onu öz ağuşuna almışdı.

Yalnız bir yol qalırdı: dəbdəbəli, amma əxlaqsız həyat sürmək. Bir də heç vaxt Vermontun müqəddəs meşəsinə yaxınlaşmağa cəsarətli çatmayacaq. Amma o, ad-sansız yaşamayacaq – tarixdə elə hay-küylü, məşhur adlar var ki, onları öz həyatı üçün nümunə seçəcək. Kamilla, Lola Montes, Mariya Stüart, Zaza² – Medora Martinin adı gələcək nəsillər üçün belə adlarla yanaşı çəkiləcək.

Medora iki gün evdən bayıra çıxmadı. Üçüncü gün hansısa jumalı vərəqləyərkən Belçika kralının portretini görəndə həqarətlə güldü. Əgər qadın qəlbinin bu görkəmli ovçusu onun yolunun üstünə çıxarsa, qızın məğrur gözəlliyi qarşısında müt-ləq baş əyərdi. O, nə qocalara, nə də cavanlara rəhm edəcək. Bütün Amerika, bütün Avropa onun qaranlıq, lakin dəfədlilməz hakimiyyətinin təsiri altına düşəcək.

Hələ ki nə vaxtsa can atdığı həyat haqqında düşünmək ona ağır gəlirdi – yəni yaşıl dağların ətəklərində Hoskinslə əl-ələ gəzdilyi, Nyu-Yorkun bütün poçtlarından rəsmlərinə gələn sifarişlərlə bağlı arzuladığı həyat barədə...

Son səhvi bu arzuları məhv etdi.

Dördüncü gün Medora pudralandı, dodaqlarını boyadı. Bir dəfə o, məşhur Karteri Zaza rolunda görmüşdü. O, güzgünün qarşısında laqeyd görkəm alıb ucadan dedi: “Zit! Zit!” Onun bu sözü “həvəs”lə həmqəfiyə alındı. Lakin onu tələffüz edən kimi həmişəlik Harmoniyanı itirdi. Bohemanın girdabı onu özünə çəkdi. İndi geriyyə yol yoxdur və Hoskins heç vaxt...

Qapı açıldı, Hoskins otağa daxil oldu.

¹ *Mumma* – şampan növü

² *Kamilla* – “Kameliyalı (çiçək) xanımlar”ın ingilis variantının qadın qəhrəmanı; *Lola Montes* – Bavariya kralı I Lüdovikin məşuqəsi; *Zaza* – Bertonun eyniadlı pyesinin qadın qəhrəmanı, aktrisa və kurtizanka (yüksek zümrələrə məxsus yüngül əxlaqlı qadın)

– Dori, – dedi, – nə üçün sifətini tabaşirə və qırmızı boyaya bulamısan?

Medora əlini irəli uzatdı.

– Çox gecdir, – qız təntənəli şəkildə dedi. – Qərar qəbul edilmişdir. Mən artıq o aləmə mənsubam. Əgər istəyirsinizsə, məni lənətləyə bilərsiniz. Bu, sizin haqqınızdır. Məni azad buraxın, seçdiyim yolu getməyə imkan verin. Qoy doğmalarım bir də adımı tutmasınlar. Nə qədər ki nəşə burulğanında dolaşib bohemanın parıltılı, lakin boş həyatını yaşayacağam, hərdən mənim üçün dua edirsiniz.

– Dəsmalı götür, Dori, – Hoskins dedi, – üzünü sil. Məktubunu alan kimi yola çıxdım. Sənin bu rəssamlığın yaxşı heç nə vəd etmir. Axşam qatarına iki bilet almışam. Tez əşyalarını çamadana yığ.

– Taleyimlə mübarizə aparmaq gücündə deyiləm, Biriya. Nə qədər ki bu mübarizədə tam qüvvədən düşməmişəm, çıx get.

– Bu molbert necə yığılır, Dori? Əşyalarını yığ da, axı qatar yola düşənə kimi hələ nahar da etməliyik. Ağcaqayın ağacları çiçəkləyib, Dori, özün görəcəksən.

– Doğrudan, çiçəkləyib, Biriya?

– Özün görəcəksən, Dori! Səhər günəşinin şüaları altında lap yaşıl dənizə oxşayırlar.

– Ah, Biriya!

Qız vaqonda birdən soruşdu:

– Təəccüblüdür, məktubumu aldığıın halda nə üçün arxamca gəldin?

– Hə, o məktub cəfəngiyatdır! – Biriya dedi. – Mənə kələk gələ bilməzsən. Sən o Bohemaya necə gedə bilərdin ki, məktubunun üstünə “Nyu-York” möhürü vurulmuşdu?

ALİCƏNAB DƏLƏDUZ

(Hekayələr silsiləsi)

1. CEF PİTERS FƏRDİ MAQNİT KİMİ

Cef Pİters müxtəlif üsullarla pul qazanırdı. Bu üsullar Cənubi Karolina ştatının Çarlston şəhərinin sakinlərinin dünyədən yemək hazırlamaq üçün istifadə etdikləri reseptlərdən az deyildi.

Mən hər şeydən çox onun gəncliyi ilə bağlı hekayələri dinləməyi xoşlayıram; o, küçələrdə maz və öskürəyə qarşı toz alveri edib, yanac-yantox yaşayıb, bütün aləmlə dostluq edib və pulu qurtarana kimi taleyi ilə “oryol-reşka” oyunu oynayıb.

– Bir dəfə Arkanzasda Balıqçı Dağı qəsəbəsinə yolum düşmüşdü, – o danışırdı. – Əynimdə maral dərisindən kostyum, ayağымda mokasın, barmağымda Teksarkanda bir aktyordan aldığı otuzkaratlıq brilyant üzük vardı, saçlarım da uzun idi. Bilmirəm üzüyə dəyişdiyi həmin cib bıçağı o aktyorun nəyinə gərək idi.

O zaman mən məşhur hind şəfavericisi “doktor Vof-Xu” idim. Əlimdə əzəmətli “Xəstələri dirçəldən cövhər”dən başqa heç nə yox idi. Cövhər həyatverici otlardan düzəldilmişdi, Çokto qəbiləsinin başçısının arvadı gözəl Ta-kva-la onu təsadüfən icad etmişdi. Gözəl qadın milli xörəyə – Qarğıdalı bayramı ərəfəsində hər il paylanılan it ətindən hazırlanmış soyutmaya zinət vermək məqsədilə göy-göyerti yığanda bu otlardan tapmışdı.

Bu hadisədən əvvəl yaşadığım şəhərdə işlər yaxşı getmirdi: cəmi beş dollarım qalmışdı. Balıqçı Dağına yetişən kimi yolumu aptekdən saldım; orada mənə borc olaraq qapaqları ilə birlikdə on iki ədəd səkkizunsiyalıq¹ şüşə qab verdilər. Etiketlər və digər

¹ *Unsiya* – 29,86 qr-a bərabər köhnə aptek ölçüsü

ləvazimatlar çamadanımda hazır idi. Mehmanxanada kranından su gələn nömrə tutandan həyat yenidən mənə gözəl görünməyə başladı. “Xəstələri dirçəldən cövhər”lə dolu butulkalar qarşımdakı masanın üstündən sıra ilə düzülüşdü.

– Bu, şarlatanlıq idimi? Xeyr, ser. Şüşə qablardakı təkçə su deyildi. Ona iki dollarlıq kinə və on sentlik anilin boyası qatmışdım. Çox illər sonra həmin yerlərə təzədən getdiyim zaman adamlar yenə də o dərmandan verməyimi xahiş edirdilər.

Həmin axşam araba kirayə edib Baş küçədə alverə başladım. Balıqçı Dağı dağ adlansa da, malyariyanın tüğyan etdiyi bataqlıq ərazidə yerləşirdi; mən diaqnoz qoyurdum, burada əhali məhz ürək və xənəzir xəstəliklərinə qarşı miksturaların¹ çatışmazlığından əziyyət çəkirdi. Cövhər vegetarian naharlarda verilən ət buterbrodu tək tez yerbəyer oldu. Artıq hər biri əlli sentdən olmaqla iyirmi dörd şüşə satmışdım ki, birdən kiminsə arxadan ətəyimi dartdığını hiss etdim. Bunun nə olduğunu bildirdim. Cəld arabadan yerə sıçradım və sinəsində gümüş alman ulduzu parlayan subyektin ovcuna beş dollar basdım.

– Konstebel², – dedim, – necə də gözəl axşamdır!

O isə soruşdu:

– Dərman adlandırdığınız bu qeyri-leqal burdanın satışı üçün şəhər patentiniz varmı? Şəhərdən sənəd almısınız?

– Xeyr, almamışam, – cavab verdim, – buranın şəhər olduğunu bilmirdim. Sabah onu tapa bilsəm, patent alaram.

– O zaman bu andan etibarən satışı saxlamağa məcburam, – polis dedi.

Daha alver edə bilmədiyimdən mehmanxanaya qayıtdım və baş verənlər haqqında mehmanxana sahibinə danışdım.

– Balıqçı Dağında sizə hərəkət eləməyə imkan verməzlər, – o dedi. – Heç nə alınmayacaq. Doktor Hoskins merin kürəkənidir, özü də şəhərdə yeganə həkimdir; hakimiyyət orqanları icazə verməz ki, özünü şəfaverici adlandıran kimsə onun işini əlindən alsın.

¹ *Mikstura* – qaşiq dərmanı

² *Konstebel* – İngiltərə və ABŞ-da aşağı polis rütbəsi

– Axı mən təbabətlə məşğul olmuram, – dedim. – Müxtəlif şeylərin satışı üçün ştat idarəsindən patentim var. Şəhərdən məxsusi şəhadətnamə tələb etsələr, onu da alaram, vəssalam.

Növbəti gün səhər merin dəftərxanasına getdim, dedilər ki, o hələ gəlməyib və nə vaxt gələcəyi də məlum deyil. Ona görə də doktor Vof-Xunun yenidən mehmanxanaya qayıdıb, məyus halda kreslodə oturaraq siqaret çəkib gözləməkdən savayı heç bir yolu yox idi.

Bir qədər gözləmişdim ki, yanımda göy qalstuk taxmış bir gənc oturaraq məndən saati soruşdu.

– On birin yansı, – dedim, – siz Endi Takkersiniz. Bəzi əməllərinizdən xəbərdaram. Cənub ştatlarında yayılan “Kupidon universal bağlaması”nı siz yaratmışınız. Qoy yadıma salım... onun içində nə var idi? Hə, hə, Çili brilyantı ilə bəzədilmiş nişan üzüyü, kartofu toz halına salan maşın, içində sakitləşdirici damcılar olan şüşə və Doroti Vernonun¹ portreti – hamısı da cəmi əlli sentə.

Endi onu xatırladığımı görüb məmnun oldu. Bu adam istedadlı küçə fırılacaqısı idi, ən başlıcası isə öz peşəsinə hörmət edirdi və yalnız üç yüz faiz xalis mənfəətlə kifayətlənirdi. Ona dəfələrlə qeyri-leqal narkotik alveri təklif etsələr də, heç kəs onu düz yolundan döndərə bilmədi.

Mənə ortağ lazım olduğundan, birlikdə işləməyə razılaşdıq. Mən ona Balıqçı Dağındakı vəziyyət barədə məlumat verib, burada gənəgərçək yağı adı ilə maliyyə əməliyyatları aparmadığının çətin olduğunu söylədim. Endi elə bu gün səhər qatarı ilə gəlmişdi. Onun öz işləri də ürəkaçan deyildi və bu şəhərdə Evrika-Sprinqsdə² yeni zirehli gəminin tikintisi üçün qurban toplamaq fikrində idi. Danışmaq üçün evvana çıxdıq.

Növbəti günün səhəri nömrədə tək-tənha oturmuşdum, Tom əmi adlı bir şəxs gəlib, doktorun hakim Benksin evinə təşrif gətirməsini xahiş etdi. Sonra məlum oldu ki, hakim həm də merdir və bərk naxoşlayıb.

– Mən hakim deyiləm, – dedim, – niyə hakim çağırırsınız?

¹ *Doroti Vernon* – ingilis əyanının XVI əsrdə yaşamış qızı

² *Evrrika-Sprinqs* – dənizdən uzaqda yerləşən kurort

– Ah, cənab, – Tom əmi dedi, – doktor Hoskins şəhərdən iyirmi mil aralıdadır... kəndə gedib... xəstə üstünə çağırıblar... o, şəhərdə yeganə həkimdir, hakim Benksin isə vəziyyəti ağırdır... mənə o göndərib. Xahiş edirəm, onun yanına gədəsiniz. O, çox, çox xahiş edir.

– Bir insan kimi məmnuniyyətlə gəderəm və onu müayinə edərim, – dedim və “Xəstələri Dirçəldən Cövhər” olan flakonu cibimə qoyub şəhərə – merin malikanəsinə yollandım. Bu, şəhərdə ən gözəl ev idi; mansardası, qəşəng damı və həyətdəki çəmənlikdə çuqundan düzəldilmiş iki it heykəli vardı.

Mer Benks yataqda uzanmışdı; adyalın altından yalnız bakenbardları və ayaq barmaqları görünürdü. Elə vahiməli səslər çıxarırdı ki, bu, San-Fransiskoda olsaydı, hamı zəlzələ baş verdiyini düşünüb xilas olmaq üçün parklara tökülüşərdi. Çarpayının yanında cavan bir oğlan dayanıb əlində bir parç su tutmuşdu.

– Doktor, – mer dedi, – ağır xəstəyəm. Ölürəm. Mənə kömək edə bilərsinizmi?

– Mister mer, – mən cavab verdim, – özümü Es. Ku. Lappın şagirdi adlandıra bilmərəm. Heç vaxt universitetdə təbabət öyrənməmişəm. Yalnız bir insan kimi yanınıza gəlib nə kömək edə biləcəyimi aydınlaşdırmaq istədim.

– Sizə minnətdaram, – xəstə bildirdi. – Doktor Vof-Xu, bu, qardaşım oğlu mister Bidldir. O, ağrılarımı azaltmaq istəyirdi, amma faydası olmadı. Ay Allah! Oy, oy, oy! – o, birdən bağırdı.

Mister Bidlə salam verib çarpayının qırağında oturdum və xəstənin nəbzini yoxladım.

– İcazə verin, qaraciyərinizə baxım, daha doğrusu, dilinizə, – dedim, sonra göz qapaqlarını qaldırıb uzun müddət bəbəklərini nəzərdən keçirdim.

– Nə vaxt xəstələnmişiniz? – soruşdum.

– Ağrılar... oy... oy... dünən axşam başlayıb, – mer cavab verdi, – mənə bir şey verin, doktor, xilas edin, sağaldın mənə!

– Mister Fidl, – dedim, – pərdəni qaldırın.

– Fidl yox, Bidl, – cavan oğlan səhvimi düzəltdi. – Ceyms əmi, – o, hakimə müraciət etdi, – qayğanaqla vetçina yemək istəmirsiniz ki?

– Mister mer, – mən qulağımı onun sağ qabırğasının üstünə qoyub dinlədim, – siz ciddi klavikordialın klavikula soyuqdəyməsinə tutulmusunuz.

– Pərvədigara, – o inildədi, – doğrudanmı, nəse sürtmək, nəse sarımaq, ümumiyyətlə, nəse etmək mümkün deyil?

Mən şlyapamı götürüb qapıya sarı yollandım.

– Hara? – mer çıxırdı. – Məni bu şiddətli klavikordların çəngində ölmək üçün tək-tənha buraxıb getmək istəyirsiniz?

– Bir mərhəmətdən o birinə yol yaxın olur, – Bidl dedi, – siz xəstəni buraxıb getməməlisiniz, doktor Xoa-Xo...

– Doktor Vof-Xu, – düzəliş verdim, sonra xəstənin yanına qayıdıb uzun saçlarımı başımın hərəkəti ilə arxaya atdım.

– Mister mer, – dedim, – sizin yalnız yeganə ümidiniz var. Dava-dərman kömək edə bilməz. Baxmayaraq ki dərmanlar heç də ucuz başa gəlmir, lakin onlardan da üstün bir qüvvə var.

– O, hansı qüvvədir? – mer soruşdu.

– Elmin proleqomenləri, – mən cavab verdim. – İdrakın sarsaparilla üzərində qələbəsi. Xəstələndiyinizi hiss etdiyiniz zaman xəstəlik və ağrıların yalnız insan orqanizmində mövcud olduğuna inam. Özünüzü məğlub olmuş hesab edin. Bunu nümayiş etdirin!

– Hansı parafernalialardan danışırınsız, doktor? – mer soruşdu. – Sosialist deyilsiniz ki?

– Mən psixoloji maliyyələşmənin böyük doktrinasından, absurdun şüuraltı müalicəsinə həsr edilmiş metoddan və məsafədən təsir edən meningitdən, fərdi maqnetizm adı ilə məşhur son dərəcə gözəl otaq idmanından söz açıram.

– Bəs siz bu işi görə biləcəksinizmi, doktor? – mer soruşdu.

– Mən Gizli Məbədin Yeganə Senedriyonlarından və Əsl Monqollarından biriyəm, – dedim. – Mən pass¹ etdiyim zaman çolaqlar yeriyə, karlar eşidə bilir. Mən medium, kolortur hipnozçu və insan ruhunun spirtuoz nəzarətçisiyəm. Ann-Arboradakı sonuncu seanslarda yalnız mənim köməyim sayəsində “Sirkə kimi Acı” cəmiyyətinin mərhum sədrinin ruhu bacısı Ceyn ilə söhbət etmək üçün Yerə endi. Düzdür, hazırda, bildi-

¹ Pass – hipnozçunun əl hərəkəti

Yiniz kimi, arabada kasıblara dərman satıram, daha maqnetik fəaliyyətlə məşğul olmuram. Yəni sənətimi ucuz qiymətə satıb dəyərdən salmaq istəmirəm: kasıblardan nə ala bilərsən axı!

– Məni hipnozla müalicə etməyi öhdənizə götürərsinizmi? – mer soruşdu.

– Qulaq asın, – dedim, – harada oluramsa, tibbi cəmiyyətlərlə bağlı çətinliklər meydana çıxır. Mən tibbi fəaliyyətlə məşğul olmuram, lakin xilasınız naminə razılıq sənədinin olmasına göz yumarsınızsa, məmnuniyyətlə sizə psixoloji təsir metodunu tətbiq edərdəm.

– Əlbəttə, – o dedi. – Bircə tez başlayın, doktor, yenidən möhkəm ağrılar hiss edirəm.

– Qonorarım iki yüz əlli dollar olacaq, – dedim, – iki seansa müalicə edəcəyimə zəmanət verirəm.

– Yaxşı, – mer dedi, – ödəyərəm. Hesab edirəm, həyatım bu pullardan dəyərlidir.

Çarpayının qırağında oturub ona çəpəki baxmağa başladım.

– İndi isə, – dedim, – diqqətinizi xəstəliyinizdən yayındırın. Siz sağlamsınız. Nə ürəyiniz, nə körpücük sümüyünüz, nə kürəyiniz, nə də beyniniz vardır, bir sözlə, heç nəyiniz yoxdur. Ağrıları hiss etmirsiniz. Etiraf edin ki, özünüzü xəstə hesab etməklə səhvə yol vermişiniz. Yaxşı... indi hiss edirsiniz ki, ağrı heç vaxt olmayıbmiş kimi sizi tərk edir, düzdür?

– Bəli, doktor, lənət şeytana, həqiqətən də, elə bil, bir az yüngülləşdim, – mer dedi. – Lütən, aldatmaqda davam edin. Guya, mən sağlamam, guya, sol böyrümdə bu şiş yoxdur. Əminəm ki, bir az da davam etsəniz, məni yataqdan qaldıracaq və qarabaşaq bulkası ilə kolbasa yedirdəcəksiniz.

Mən daha bir neçə pass etdim.

– Yaxşı, – dedim, – hazırda soyuqdəymə keçdi. Perihelinin¹ sağ qanadı zəiflədi. Siz yuxulayırsınız. Gözləriniz örtülür. Xəstəliyin inkişafı müvəqqəti dayandırıldı. İndi siz yatırırsınız.

Mer yavaş-yavaş gözlərini yumdu və xoruldamağa başladı.

– Diqqət edin, mister Tidl, – dedim, – bu, müasir elmin möcüzəsidir.

¹ Perihel – planetin və ya kometa orbitinin Günəşə ən yaxın nöqtəsi

– Bidl, – o, düzəliş verdi. – Bəs əmimin müalicəsi üçün ikinci seansı nə vaxta təyin edirsiniz, doktor Pu-Pu?

– Vof-Xu, – bu dəfə mən düzəliş etdim. – Sabah səhər on birdə sizdə olacağam. Oyanan kimi ona səkkiz damcı skipidar¹ və üç funt bifşteks verin. Salamət qalın.

Növbəti günün səhəri mən təyin olunmuş vaxtda gəldim.

– Hə, mister Ridl, – o, məni yataq otağına aparən kimi soruşdum, – əminizin əhvalı necədir?

– Deyəsən, əvvəlkindən yaxşıdır, – cavan oğlan cavab verdi.

Merin sifətinin rəngi və nəbzi qaydasında idi. İkinci seansı keçirdikdən sonra o, qalan ağrıların da yox olduğunu bildirdi.

– İndi isə, – dedim, – yataqda bir gün də əlavə uzanmalısınız ki, tam sağalısınız. Bəxtiniz gətirib ki, mən buraya, sizin Balıqçı Dağına gəlmişəm. Yoxsa kornokupiyadan sizi məlum və rəsmi təbabətin istifadə etdiyi heç bir vasitə xilas edə bilməzdi. Ağrınızın özünüaldatma olduğu isbat edilərək tibbi xəta olduğu aşkara çıxdığı bir vaxtda gəlin daha şən məsələlərdən, məsələn, iki yüz əlli dollar civarında qonorardan danışaq. Bircə, lütfən, çəklə olmasın. Mən çəklərin üz tərəfinə olduğu kimi, arxasına da könülsüz imza atıram.

– Xeyr, xeyr, nağd ödəyəcəyəm, – balışının altından pul kisəsini çıxaran mer dedi; beş dənə əlli dollarlıq sayıb əlində saxladı.

– Bidl, – dedi, – qəbz alın.

Mən qəbz yazdım, mer isə pulları mənə verdi. Onları səliphə ilə döş cibimdə gizlətdim.

– İndi isə öz vəzifənizin icrasına başlayın, çavuş, – mer tam sağlam adam kimi gülümsəyərək söylədi.

Mister Bidl əlini çiyinə qoydu.

– Siz həbs olunursunuz, doktor Vof-Xu, daha doğrusu, Piter, – o dedi, – ştat hakimiyyət orqanlarının icazəsi olmadan təbabətlə qanunsuz məşğul olduğunuza görə.

– Siz kimsiniz? – soruşdum.

– Mən sizə deyərəm o kimdir, – mer heç nə olmamış kimi

¹ *Skipidar* – terpentın yağı

çarpayıdan qalxaraq bildirdi. – O, ştatın Tibb təşkilatına xidmət edən xəfiyyədir. Arxanızca gəzərək sizi beş vilayətdə izləyib və üç gün olar ki, yaxalanmağınız üçün birlikdə plan hazırlamışıq. Hesab edirəm ki, bizim yerlərdə bu gündən etibarən fəaliyyətinizə həmişəlik son qoyuldu, cənab şarlatan. Ha, ha, ha! Məndə hansı xəstəliyi tapmışdınız? Ha, ha, ha! Hər halda, bu, beyinin yumşalması deyildi ki?

– Xəfiyyə?! – soruşdum.

– Məhz belədir, – Bidl cavab verdi. – Mən sizi şerifə təhvil verməliyəm.

– Hələ buna baxarıq! – deyib onun boğazından yapışdım və az qala, pəncərədən tullayacaqdım. Lakin o, tapançanı çıxarıb çənəmə söykədi və mən sakitləşdim. Ardınca qollarıma qandal keçirib cibimdən elə indicə aldığı pulları çıxardılar.

– Şəhadət verirəm ki, – o dedi, – bunlar sizinlə birlikdə qeyd etdiyimiz həmin banknotlardır, hakim Benks. Onları polis məntəqəsində şerifə təhvil verəcəyəm, o, sizə qəbz göndərər. Bu pullardan cinayət işində maddi sübut kimi istifadə etmək lazım gələcək.

– Yaxşı, mister Bidl, – mer dedi. – İndi isə, doktor Vof-Xu, – o, mənə müraciət etdi, – nə üçün maqnetizminizin köməyi ilə qandallardan azad olursunuz?

– Gedək, çavuş, – mən qürurla dilləndim. – Əlac yoxdur, gərək taleyimizlə banşaq. – Sonra isə qoca Benksə tərəf çevrilib qandalları silkələdim: – Mister mer, çox keçməz ki, fərdi maqnetizmin böyük qüvvə olduğuna, hətta sizin hakimiyyətinizdən də güclü olduğuna əmin olarsınız. Onun qalib gələcəyini öz gözlərinizlə görə bilərsiniz.

O, həqiqətən də, qalib gəldi.

Darvazaya çatan kimi xəfiyyəyə dedim:

– İndi isə qandalları aç, Endi, yoldan keçənlərin qarşısında yaxşı deyil...

Nə? Əlbəttə, bu, Endi Takker idi. Bu plan başdan-başa onun ixtirası idi: bu yolla biz növbəti müştərək biznes üçün pul əldə edə bildik.

2. DAĞILMIŞ TREST

– Trestin özünəməxsus zəlif nöqtəsi var, – Cef Pters dedi.

– Bu fikir lap... – mən dedim, – “Nə üçün dünyada polislər vardır?” sualı kimi mənasız görünür.

– Xeyr, xeyr, – Cef dedi. – Polislə trest arasında ümumi heç nə yoxdur. Mənim söylədiyim epigramdır... məğzdir... yaxud necə deyirlər, kvintessensiyadır¹. Bu trest yumurtaya oxşayıb-oxşamamasından asılı olmayaraq hansı mənanı daşıyır? Yumurtanı sındırmaq üçün qabığı döyəcəyirsən. Lakin tresti yalnız içindən dağıtmaq mümkündür. Otur və quş balasının qabığı içəridən nə vaxt dağıdacağını gözlə. Bir diqqət edin, yenicə təşkil edilmiş kollec və kitabxanalardan ayrılmış balalar bütün ölkə boyunca necə civildəşirlər. Bəli, ser, hər trest sinəsində öz ölümünün toxumunu gəzdirir. Bu, Corciya ştatında zənci-metodistlərin qopardığı mərkənin lap yaxınlığında xoruzun banlamaq istəməsinə, ya da respublika partiyasının üzvünün Texas qubernatorluğuna namizədliyini irəli sürməsinə bənzəyir.

Zarafatla Cefdən soruşdum ki, ona rəngbərəng, zolaqlı, dama-dama və xal vurulmuş karyerası dövründə “trest” adı verilmiş təşkilata rəhbərlik etmək nəsb olmayıb ki?! Təəccübümə səbəb ola biləcək bir günahını etiraf etdi.

– Yalnız bir dəfə, – dedi, – və heç vaxt Nyu-Cersi ştatının möhürü doğmalarını qanuni şəkildə soymağa imkan verən bu cür mötəbər və həqiqi sənədi təsdiq etməmişdi. Hər şey bizim ixtiyarımızda idi – su, hava, polis, səbir və istehlakçılara son dərəcə gərəklili olan dəyərli əzaqlara bölünməz monopoliya. Monopoliya və trestlərin düşmənlərindən heç kim bizim müəssisədə nöqsan tapa bilməzdi. Rokfellerin kiçik neft fındıqları ONUNLA müqayisədə miskin kerosin dükkanı kimi görünürdü. Lakin bütün bunlara baxmayaraq, biz yandıq.

– Yəqin, gözlənilməz əngəllər meydana çıxdı? – soruşdum.

¹ *Kvintessensiya* – nöyinsə mahiyyəti

– Xeyr, ser, hər şey söylədiyim kimi oldu. Biz özümüzü məhv etdik. Albert Tenninson dediyi kimi: ud özü çatlaq¹ imiş.

Xatırlayırınsızsa, Endi Takkerlə bir neçə il birlikdə işlədiyimiz barədə danışırdım. Endi bütün hərbi kələklərə bələd olan təcrübəli, dahi bir adam idi. Başqalarının dollarlarını qənimət kimi mənimsəyə bilmirdisə, bunu özünə təhqir hesab edirdi. O, təhsil görmüşdü, bundan savayı, xeyli səmərəli məlumatla malik idi. Kitablardan zəngin təcrübə əldə etmişdi, ideya və cürbəcür mübahisəli məsələlərlə bağlı istənilən mövzuda saatlarla danışa bilirdi. Elə bir fırıldaq iş yox idi ki, onu sınaqdan keçirməsin. Doğulduğu Fələstin barədə mühazirədən, Atlantik-sitidə sehrli fənerin köməyi ilə paltarbiçənlərin illik toplantısının şəklini göstərməkdən başlamış Konnektikutda dəniz suyundan, cevizdən çəkilmiş saxta ağac spirtinə kimi.

Bir dəfə yaz vaxtı necə oldusa, qısa müddətə yolumuz Meksikaya düşdü. Filadelfiyalı bir kapitalist Çixuaxuadakı mədən gümüşünün yansına görə bizə iki min beş yüz dollar pul ödədi. Bəli, belə gümüş mövcud idi. İşlər öz axarı ilə gedirdi. Gümüşün qalan yansının haqqı isə ya iki, ya da üç min dollar təşkil edirdi. Sonralar düşündüm: görəsən, bu gümüş kimə məxsus idi?

Endi ilə Birləşmiş Ştatlara qayıtdıqdan sonra Texasda balaca bir şəhərə rast gəldik. O, Rio-Grandanın sahilində yerləşirdi. “Quş Şəhəri” adlansa da, orada heç bir quş yaşamırdı. İki min əhalisi var idi, əksəriyyəti də kişi. Fikrimcə, onların dolanışıqlarını təmin edən əsas vasitə şəhərin ətrafındakı six çaporal kolları idi. Sakinlərin bəziləri maldar, bəziləri qumarbaz, bəziləri at dəllalı idi, bəziləri isə – belələri çoxluq təşkil edirdi – qaçaqmalçılıqla məşğul olurdu. Endiyə elə bir mehmanxanaya düşdük ki, bura kitab şkaflı ilə koma arasında orta bir şeyi xatırladırdı. Yenəcə çatmışdıq ki, yağış başladı. Necə deyərlər, Nuh Ağrı dağına qalxıb bütün səma kranlarını açmışdı.

Endi ilə içən olmasaq da, şəhərdə üç içkixananın fəaliyyət göstərdiyini bildirdik, şəhər sakinləri bütün günü gecəyarısındanək üçbucaqlı xətt boyunca içkixanaların birindən o birinə keçirdi. Onların hər biri pullarını necə xərcləyəcəyini gözəl bilirdi.

¹ “Udda çat” – Albert Tenninsonun “Merlin” poemasında məşhur ibarə

Üçüncü gün yağış azca dayandı, palçıqlı təbiəti seyr etmək üçün Endi ilə şəhərə yollandıq. Quş Şəhəri, Rio-Granda ilə əvvəllər çay axan enli və dayaz bir dərənin arasında salınmışdı. Çayın suyu yağışlardan çoxaldığı üçün indi onu köhnə məcrasından ayıran torpaq bənd tamamilə suyun altında qalmışdı. Endi uzun müddət torpaq bəndi seyr etdi. Bu adamın ağı heç vaxt onu aldatmırdı. Yerindən tərpənmədən ağına gələn ideyanı mənə də dedi. Bax trestin əsası elə bu zaman qoyuldu. Sonra isə şəhərə qayıdıb ideyanı gerçəkləşdirməyə başladıq.

Əvvəlcə “Mavi ilan” adlanan baş saluna yollanıb onu öz mülkiyyətimizə keçirdik. Bu, bizə min iki yüz dollara başa gəldi. Sonra isə meksikalı Conun barına baş çəkib havadan-sudan danışa-danışa söhbətarası bu barı beş yüz dollara ala bildik.

Səhər yuxudan oyanan Quş Şəhəri özünün adaya çevrildiyinin şahidi oldu. Çay torpaq bəndi yanb köhnə məcrasına qovuşmuşdu; bütün şəhər uğultulu su axını ilə əhatə olunmuşdu. Yağış dayanmadan yağdı; şimal-qərb istiqamətində gözə dəyən buludlar yaxın iki həftə ərzində altı ortalıq çöküntüdən xəbər verirdi. Lakin əsl faciə qarşıda idi.

Quş Şəhəri yuvasından uçub qanadlarını silkələdi və bütün şəhər içki ardınca yollandı. Vay! Meksikalının barı bağıdır, digər xilasedici məntəqələr də həmçinin. Təbii ki, hamının ağızından heyrət və yangının doğurduğu eyni çıxıntı eşidilir və şəhər sakinləri elliklə “Mavi ilan”a sarı yüyürdülər. Bəs onlar “Mavi ilan”da nəyin şahidi oldular? Səkkizayaqlı istismarçı spruta¹ bən-zər piştaxtanın bir ucunda sağında və solunda kolt² tutan Cef Piter oturub və qalığı ya dollarla, ya da güllə ilə qaytarmağa hazır vəziyyətdədir. Müəssisədə üç barmen, divarda isə on fut uzunluqda lövhə gözə dəyir. Lövhədə yazılıb: “Hər içkinin qiyməti bir dollar”. Endi odadavamlı kassanın arxasında əyləşib: əynindəki göy rəngli kostyum, damağındakı əla növ siqar gözləmə mövqeyində olduğundan xəbər verir. Yanında iki polis nəfəri olan polis rəisi də buradadır: trest onlara havayı içki vəd edib.

Bəli, ser, bir dəqiqə keçməmiş Quş Şəhəri anladı ki, qəfəsin

¹ Sprut – dəniz heyvanı

² Kolt – xüsusi sistemə malik tapança, yaxud pulemyot

qapısı bağlanıb. İğtişaş gözləsək də, hər şey sakit ötüşdü. Sakinlər artıq bizim əlimizdə olduqlarını başa düşmüşdülər. Ən yaxın dəmiryolu stansiyası otuz mil aralıda idi. Çayın suyunun iki həftədən tez yatmayacağını inamla söyləmək olardı. O vaxta kimi keçid mümkün deyildi. Şəhərin sakinləri söyüş söysələr də, bunu nəzakətlə edirdilər. Sonra isə dollarları piştaxtanın üstünə elə yağdırdılar ki, səsi ksilofendə¹ çalınan popurriyə² bənzəyirdi.

Quş Şəhərində yelbeyinlik yaşına çatmış min beş yüzə yaxın kişi yaşayırdı; əksəriyyəti qüssədən ölməmək üçün gün ərzində üç stəkandan ta iyirmi stəkana kimi içirdi. Nə qədər ki yağış azalmamışdı, “Mavi ilan” içmək üçün yeganə yer idi. Bu, əsl dahiyənə dələduzluq kimi gözəl və sadə idi.

Səhər saat ona yaxın piştaxtaya yağan gümüş dolların sürəti bir qədər azaldı, çıxanı³ tustep və marşlar əvəz etməyə başladı. Pəncərədən çölə baxarkən müştərilərimizdən, təxminən, iki yüz nəfərin əmanət kassalarının qarşısında növbəyə düzüldüyünü gördüm. Anladım ki, onlar bizim səkkizayaqlının nəm və sürüşkən caynaqları üçün yeni dollarlar əldə etməyə çalışırlar.

Günorta vaxtı hamı dəbdəbəli həyat sürən adamlar tək nahar etmək üçün evə yollandı. Biz bu qısamüddətli sakitlikdən yararlanaraq barmenlərə qəlyanaltı etməyə icazə verdik, özümüz isə gəliri hesablamağa başladığımız. Min üç yüz dollar qazanmışdıq. Hesabımıza görə, Quş Şəhəri iki həftə ada olaraq qalsa, trestimizin o qədər vəsaiti olacaq ki, onun bir qismini Çıkaço universitetinin professor və dosent heyətinə yeni yataqxana tikilməsinə xərcləyə, bir hissəsini isə torpaq sahəsini öz hesabına aldığı təqdirdə Texasın hər bir ləyaqətli kasıbına ferma hədiyyə edə bilərik.

Endi, onsuz da, lovğalıqdan şişib partlayırdı. Axı bütün plan onun ağılının məhsulu idi. O, odadavamlı kassanın arxasından çıxdı və sıqarlardan ən irisini çəkməyə başladı; salunda yalnız beləsini tapmaq olardı.

¹ *Ksilofen* – musiqi aləti

² *Popurri* – musiqili pyes

³ *Cıqa* – İrlandiya milli rəqsi

– Cef, – o dedi, – fikrimcə, bütün Yer kürəsində “Piters, Takker və Şeytan” ticarət evi kimi zəhmətkeş zümrəni fərasətlə istismar edən ikinci belə zəli tapılmaz. Biz günəş kələfi hissəsindən kiçik istehlakçıya böyük zərbə vurduq. Bəlkə, elə deyil?

– Elədir, – mən cavab verdim, – belə çıxır ki, bizim daha qolfla məşğul olmağa, yaxud özümüzə şotland yubkaları sifariş verib tülkü ovuna getməyə ehtiyacımız yoxdur. Bir sözlə, içki ilə bağlı bu fokus uğurlu alındı. O, mənim də ürəyimcədir, – dedim, – piyin pisi də vərəmdən yaxşıdır.

Endi ən yaxşı arpa içkisdən özünə bir stəkan süzüb, onu təyinatı üzrə yola saldı. Onu tanıdığım müddət ərzində birinci dəfə idi ki, içdiyinin şahidi olurdum.

– Bu, bir növ, Allaha ürəyini açmaqdır, – o, məsələyə bu şəkildə aydınlıq gətirdi.

Sonra bütün bütələri ehtiramla yad edib işimizin şərəfinə bir stəkan da boşaltdı. Bir-birinin ardınca davamı da gəldi – Şimali Sakit okean yolundan başlamış marqarın zavodları, dərsliklər sindikatına və şotland mədən federasiyasına kimi bütün sənayemizin şərəfinə içildi.

– Endi, Endi, – ona dedim, – qardaşlıq monopoliyamızın şərəfinə içmək təqdirəlayiqdir, lakin sağlıqlara aludə olma, dost. Bilirsən ki, ən görkəmli və hamının nifrətinə layiq milyarderlərimiz açıqrəngli çayla suxarıdan savayı heç nə yemirlər.

Endi arakəsmənin arxasına keçdi və bir neçə dəqiqədən sonra əynində təmtəraqlı kostyum oradan çıxdı. Baxışları elə kəskin və elə öldürücü idi ki, fikrimcə, bu yalnız nəciblik və paklığa çağırış ola bilərdi. Bu baxışlar heç xoşuma gəlmədi. Endiyə narahatlıqla nəzər saldım: görəsən, viski onunla nə oyun oynayırdı belə? Həyatda iki hadisənin axırının necə qurtaracağı məlum deyil: kişi birinci dəfə, qadın isə axırıncı dəfə içdikdə.

Müəyyən vaxtdan sonra Endinin “mılçəyi” əqrəbə çevrildi. Zahirən o, ədəbli görünür, tarazlığını saxlamağa çalışırdı. Lakin daxili sürpriz və ekspromtlarla zəngin idi.

– Cef, – o dedi, – bilirsən mən nəyəm? Mən kraterəm¹, canlı krater.

¹ *Krater* – vulkan ağızı

– Bu fərziyyədir, – dedim, – isbata ehtiyacı yoxdur.

– Bəli, mən odpüskürən kraterəm. Belə olduğu zahirən də görünür. Lakin daxilimdə azad olmaq istəyən söz və sözlər kombinasiyası qaynayır. Milyonlarla sinonim və nitq azadlığı can atır və mən hər hansı bir müvafiq nitqi söyləməsəm, rahatlaşa bilmərəm. Nə zaman içirəm, – Endi söylədi, – natiqlik sənətinə meylim yaranır.

– Burada pis heç nə yoxdur, – dedim.

– Lap uşaqlıqdan, – Endi davam etdi, – alkoqol məndə ritorika və deklamasiyaya ehtiyac doğurur. Brayanın¹ ikinci seçki kampaniyası zamanı mənə iki porsiya cin² verdilər və elə olurdu ki, gümüş barədə Billinin özündən belə iki saat artıq çıxış edirdim. Lakin nəticə etibarilə mənə imkan verirdilər ki, şəxsi təcrübəmə əsasən qızılın daha yaxşı olduğu qənaətinə gəlim.

– Əgər sən artıq sözlərdən azad olmağa ehtiyacın varsa, – dedim, – çay qırağına get və istədiyini qədər danış. Yadımdadır, qoca bir boşboğaz var idi – adı da Kantarid – dəniz kənarına gedib ürəyini boşaldardı.

– Yox, – Endi bildirdi, – mənə auditoriya, tamaşaçı lazımdır. Hiss edirəm ki, indi imkan verilsə, senator Bevriç, Gənc Sfinks Uobaşa ləqəbini qazana bilərəm. Mən auditoriya toplayıb natiqlik həvəsimi söndürməliyəm, Cef. Yoxsa o, daxilimdə yükə çevriləcək və özümü missis Sautvortun qızıldan cildlənmiş dəbdəbəli topluları kimi hiss edəcəyəm.

– Bəs sən boğazını yormağ üçün hansı mövzunu sınaqdan keçirmək istəyirsən? – soruşdum. – Teoremlərin və tezislərin varmı?

– İstənilən mövzuda, – Endi cavab verdi, – mənim üçün fərqi yoxdur. Bütün sahələrdə eyni dərəcədə natiqlik qabiliyyətim var. Rus mühacirətindən, Kitsin poeziyasından, yeni tariflərdən, Kabil ədəbiyyatından, yaxud su borularından danışa bilərəm. Arxayın ola bilərsən, dinləyicilərim gah ağlayacaq, gah

¹ *Vilyam (Billi) Brayan (1860–1925)* – bir neçə dəfə prezident postuna namizəd olub; proqramının bəndlərinin birinə qızıl standartının gümüşlə əvəzlənməsi daxil edilib.

² *Cin* – ingilis araqı

şikayətlənəcək, gah hıçqıracaq, gah da göz yaşlarını sel kimi axıdacaqlar.

– Nə etmək olar, Endi, – dedim, – əgər vəziyyətin bu qədər dözülməzdirsə, get, bütün söz resurslarını mülayim və dözümlü yerli sakinlərdən birinin başına yağdır. Əlaltılarımızın köməkliliyi ilə sənsiz də işin öhdəsindən gələrik. Şəhərdə nahar fasiləsi tezliklə qurtaracaq, bildiyin kimi, duzlu donuz əti yanğı əmələ gətirir. Gecəyarısına kimi əlavə min beş yüz dollarımız da olacaq.

Beləliklə, Endi “Mavi ilan”dan çıxdı və küçədən ötənlərdən birini saxladığını, onunla söhbətə girişdiyini gördüm. Heç on dəqiqə keçməmişdi ki, ətrafına kiçik bir dəstə toplaşdı. Bir qədər də keçdi, bir də baxdım tində dayanıb, əllərini ölçə-ölçə nəsə danışır, ətrafındakı adamların sayı da çoxalıb. Sonra o çönüb getməyə başladı, dəstə də onun arxasınca. O, hələ də danışdı. Endi camaatı Quş Şəhərinin əsas küçəsi boyunca arxasınca aparır və yoldan ötənlər də onlara qoşulurdu. Bu, mənə nə vaxtsa kitabdan oxuduğum bir kələyi xatırlatdı: bir nəfər elə hey tütək çalır və bu, o vaxta kimi davam edir ki, o, şəhərdəki bütün uşaqları öz arxasınca apara bilir¹.

Bir saat, iki saat, üç saat keçdi, amma içmək üçün bir “quş” belə yanımıza uçub gəlmədi. Küçədə ördəklərdən savayı kimsə gözə dəymirdi. Aradabir yaxınlıqdan keçib dükana gedən qadınlar görünürdü. Bu arada yağış da tamam kəsmişdi.

Elə bu vaxt bir kişi çəkmələrinin palçığını təmizləmək üçün qaşımızın ağzında dayandı.

– Əzizim, – ondan soruşdum, – nə baş verir? Səhər burada başgicəlləndirici bir şənlilik var idi, indisə bütün şəhər, divarlarında kərtənkələlər sürünən Tır və Sifon xarabalıqlarını xatırladır.

– Bütün şəhər, – o cavab verdi, – yun anbarlarının qarşısındakı Sperriyə toplaşib dostunuzun nitqinə qulaq asır. Nə barədə danışdığını bilmirəm, amma müxtəlif səslər çıxara bilir.

– Deməli, məsələ belə imiş, – dedim. – Hə, fikrimcə, o, tez-

¹ Piters, şair Robert Brauninqin Qammelindən olan qisasçı – siçovultutan cadugər barədə nəql etdiyi əfsanəni xatırlayır: əfsanəyə görə, cadugər tütək çalaraq şəhərin bütün uşaqlarını mağaraya aparar və orada məhv edərmiş.

liklə fasilə edəcək: *sine gua non*¹, çox tezliklə, çünki alverimiz ziyan görə bilər.

Axşama kimi bizə heç bir müştəri müraciət etmədi. Saat altıda iki meksikalı eşşəklərinin belində Endini saluna gətirdi. Sərxoşu yatağa uzatdıq. O isə hələ də əllərini-ayaqlarını oynadaraq boşboğazlıq edirdi.

Kassanı bağladım və nə baş verdiyini öyrənmək üçün şəhərə çıxdım. Tezliklə bir adamla rastlaşdım və o, mənə bütün əhvalatı danışdı. Sən demə, Endi iki saat dayanmadan danışmış. Bu adamın sözlərinə görə, elə gözəl bir nitq söyləyib ki, beləsinə nəinki Texasda, heç bütün Yer kürəsində eşitməyiblər.

– Bəs o, nə barədə danışdı? – soruşdum.

– Spirtli içkilərin zərəri barədə, – o cavab verdi. – O, nitqini tamamlayan kimi Quş Şəhərinin bütün sakinləri bir il ərzində ağızlarına spirtli içki vurmayacaqları barədə sənədə imza atdılar.

3. MÜASİR KƏND ƏYLƏNCƏLƏRİ

Cef Pitersin həmişə xatırlamağa ehtiyacı olur. Hər dəfə ondan maraqlı bir macərə danışmasını xahiş etdikdə adamı inandırmağa çalışır ki, guya, həyatı Trollopun² uzun romanı kimi hadisələrdən xalidir. Lakin onu özü də hiss etmədən tələyə salmaq olar; məsələn, mən qarmağa düşməsi üçün hər dəfə bir neçə əhvalat quraşdırmalı oluram.

– Müşahidələrimə görə, – bir dəfə dedim, – Qərb fermerləri arasında varlı olmalarına baxmayaraq, köhnə populist³ kumirlər hərəkətinə maraqlı göstərənələr çoxalıb.

– İndi elə bir mövsümdür ki, – Cef cavab verdi, – hər yerdə canlanma hiss olunur. Fermerlər harasa tələsirlər, siyənək baliqları

¹ Bunsuz mümkün deyil. (lat.)

² *Antoni Trollop (1815–1882)* – ingilis yazıçısı

³ *Populistlər* – 1891-ci ildə yaradılmış kiçik burjuaziya partiyası: dəmir yollarının və teleqrafların dövlətə verilməsi, gəlir vergisinin daxil edilməsi, torpaq mülkiyyətinin məhdudlaşdırılması və bu kimi islahatlar uğrunda mübarizə aparırdılar.

saysız-hesabsız dəstələrlə harasa üzür, ağacların qatranı süzülür, Konemo çayında da artıq buzlar əriməyə başlayıb. Mən fermerlərə azacıq bələdəm. Bir dəfə hətta həmkarları kimi sür-tülmüş yolla getməyən fermer tapdığımı düşünüb sevinmişdim də. Lakin Endi Takker mənim necə bir səhvə yol verdiyimi isbat etdi. O, “Fermer kimi doğulmusansa, maymaq kimi öləcəksən, – dedi, – fermerlər bütün siyasi boşboğazlıqlara, səsvermələrə və baletlərə əhəmiyyət vermədən cəmiyyət üçün çıxmağı bacaran insanlardır. Əgər onlar olmasaydı, bilmirəm kimlərə fırılacaq gələrdik”.

Bir səhər Endi ilə oyanıb gördük ki, cəmi altmış səkkiz sent pulumuz qalıb. Bu əhvalat Cənubi İndianadakı sarı şam meşəliyində baş vermişdi. Bundan bir gün əvvəl qatardan necə tullandığımız barədə danışmayacağam; bu haqda düşünmək belə qorxuludur, çünki qatar elə sürətlə hərəkət edirdi ki, vaqonun pəncərəsindən gördüyümüz şeyin əvvəlcə salun olduğunu fikirləşdik. Tullandıqdan sonra məlum oldu ki, bu, bir-birindən iki məhəllə aralıda yerləşən fərqli-fərqli şeyləmiş – aptek, bir də iri su çəni.

Bilmək istəyirsiniz ki, ilk fürsətdəncə istifadə edib qatardan nə üçün tullanmışdıq? Saxta qızıl saatlar, bir də Kentukki sərhədindən keçirə bilmədiyimiz bir partiya Alyaska brilyantı ilə bağlı dolaşmaq məsələ vardı.

Oyanan kimi xoruzların banladığını eşitdim; ətrafda xlorid turşusunun iyinə bənzər qoxu hiss olunurdu; aşağı mərtəbədə döşəməyə nəsə ağır bir şey çırpıldı; sonra kişi xeyləğinin söyüşü eşidildi.

– Endi, – dedim, – üzün gülsün! Deyəsən, kəndə gəlib çıxmışıq. Aşağıda kimsə təmiz qızıl külçasini yoxlamaq üçün yerə çırpır. Gedək payımıza düşəni fermerdən alağ. Başını tovlayırıq, sonra da xudahafiz.

Fermerlər həmişə mənim üçün ehtiyat fondu rolunu oynayıblar. Hər dəfə işlərim axsayanda dörd yolayrıcına gedir, onlardan birini aşırmasından yapışaraq söhbətə tutur, qeyri-adi səslə kələyim haqqında danışır, bu arada isə gözücü əmlakını nəzərdən keçirir, sonra da tək-cə onun üçün qiymətli olan açarı,

bülövu, bir də sənədi geri qaytararaq heç bir əlavə sual vermədən sakitcə gözdən itirəm. Düzdür, fermerlər bizim üçün kiçik ov sayılır. Adətən, Endi ilə daha vacib işlərlə məşğul oluruq. Lakin hərdən, nadir hallarda fermerlərin də bizə faydası toxunur – lap maliyyə nazirinin Uoll-stritin ağalarına faydası olduğu kimi...

Aşağı endikdə gözəl bir əkin sahəsində olduğumuzu gördük. İki mil aralıda – təpənin üstündə ağaclarla əhatələnmiş ağ rəngli iri ev görünürdü, ətrafında isə anbarlar, otlaq, tala və fligellər¹ vardı.

– Bu, kimin evidir? – sahibimizdən soruşduq.

– Bu yurd, – o cavab verdi, – o cümlədən meşə, torpaq və bağ yerləri bizim camaatın ən qabaqdagedənlərindən biri olan fermer Ezra Planketindir.

Səhər yeməyindən sonra Endi ilə cəmi səkkiz sentdən ibarət kapitalımız qaldığı halda bu torpaq maqnatının horoskopunu tərtib etməyə başladıq.

– Onun yanına tək gedəcəyəm, – dedim. – Bir fermerə qarşı ikimiz birdən – çox olar. Bu lap Ruzveltin² cüt yumruqla bir ayının üstünə getməsinə bənzəyər.

– Qoy olsun, – Endi razılaşdı. – Məncə də belə bir bostançıya qarşı centlmen olmaq lazımdır. Bəs bu Ezranı ovlamaq üçün hansı tələdən istifadə etməyi fikirləşirsən?

– Fərqi yoxdur, – cavab verdim. – Çamadana əl atdıqda rastıma ilk nə çıxsın, tələ ola bilər. Güman ki, gəlir vergisinin qəbul qəbzlərini özümlə götürəcəyəm; bir də kəsmik və alma qabığından yonca balı hazırlamaq üçün resepti; bir də Mak-Qominin xəreklərinə sifariş blanklarını... bunların, əslində, Mak-Kormikin otçalan maşınına yazıldığı sonra aşkarlanacaq; bir də balaca qızıl külçə və vaqonda tapdığım mirvari boyunbağı; bir də...

– Kifayətdir, – Endi dedi. – Bu tələlərin istənilən biri işə yarayar. Bax ha, Cef, elə et ki, bu qarğıdalıəkən sənə çirkli pul-lar verməsin. Yalnız təzələri, təmizləri olsun. Bu, Əkinçilik

¹ *Fligel* – əsas binanın yanında tikilmiş ev və ya əlavə tikili, bina

² ABŞ prezidenti Teodor Ruzvelt (1858–1919) dərgilərdə ovçuluqdakı “fəda-karlıqları” ilə öyünərdi.

Departamenti, bizim bürokratiyamız, bizim ərzaq sənayemiz üçün əsl rüsvayçılıqdır – gör bir fermerlər bizimlə necə çirkli, necə əzlik-üzük pullarla hesablaşırlar. Onlardan bəzən elə dollarlar almışam ki, sənin təcilli yardım karetində qapdığın bakteriyalar onların yanında heç nədir.

Yaxşı. At tövləsinə gedib iktəkərli araba kirayələdim. Yaxşı geyindiyimə görə əvvəlcədən ödəniş tələb etmədilər. Fermaya yaxınlaşıb, atı hörüklədim. Eyvanın pilləkənində dümağ flanel kostyumlu, çəhrayı qalstuklu, barmağında brilyant üzük və başında idman kepkası olan modabaz bir subyektin oturduğunu gördüm. “Yəqin, yaylağa çıxanlardandır” – düşündüm.

– Fermer Ezra Planketi necə görə bilərəm? – subyektdən soruşdum.

– Qarşınızdadır, – o dedi. – Sizə nə lazımdır?

Cavab vermədim. Donub yerimdə qaldım və “əli belli” kəndli barədə şən mahnını mızıldanmağa başladım. Əli belli adama bir bax! Fermeri gözdən keçirə-keçirə özümlə götürdüyüm əhəmiyyətsiz sənədlərin trestti darmadağın etmək üçün istifadə olunan oyuncaq silah qədər ümitsiz olduğunu anladım.

O, sınaıçı nəzərlərlə mənə baxdı:

– Hə, deyin görüm, sizə nə lazımdır? Görürəm pencəyinizin sol cibi yaman şişib. Qızıl külçədir, düzdür? Verin, verin, elə mənə də kərpic lazım idi. Unudulmuş gümüş mədəni barədə nağıl isə mənə qətiyyəən maraqlandırmır.

Deduksiya qanunlarına inandığım üçün özümü başıboş axmaq kimi hiss etdim. Buna baxmayaraq, səliqə ilə dəsmala bükdiyüm qızıl külçəni cibimdən çıxardım. O, əlində silkələyərək külçənin çəkisini yoxladı:

– Bir dollar səksən sent. Yarayar?

– Bu qızılın hazırlanması üçün istifadə olunan qurğuşun dediyiniz qiymətdən baha başa gəlib, – qürurla söyləyib külçəni cibimə qoydum.

– İstəmirsinizsə, lazım deyil, sadəcə, onu kolleksiyam üçün almaq istəyirdim, – fermer dedi. – Heç bir həftə olmaz ki, birini almışam. Əvvəlcə beş min dollar tələb edirdilər, sonra iki dollar on sentə qədər düşəsi oldular.

Elə bu vaxt evdən telefon zəngi eşidildi.

– Otağa keçin, gözəl oğlan, – fermer dedi. – Necə yaşadığımıza baxın. Hərdən tənhalıqdan danxıram. Yəqin, Nyu-Yorkdan zəng edirlər.

Otağa keçdik. İçəridəki mebel Brodvey maklelərinin satdıqları mebellərdən idi: palıd ağacından masalar, iki telefon, ispan dərisi ilə üzlənmiş kreslolar, taxtlar, qızılı çərçivələrdə yağlı boya ilə çəkilmiş rəsmlər – çərçivələrin eni bir futdan az olmazdı – küncdə isə təzə xəbərləri tıqqıldadan teleqraf aparatı.

– Allo, allo! – fermer çığırdı. – Ricent-teatrdır? Bəli, bəli, sizinlə danışan “Mərkəzi doqquzdən”¹ malikanəsindən Planketdir. Cümə günü axşam tamaşasında mənə birinci sırada dörd yer saxlayın. Həmişəki yerləri. Bəli. Cümə günü. Salamət qalın.

– Hər iki həftədən bir havamı dəyişmək üçün Nyu-Yorka gedirəm, – fermer dəstəyi asıb məni məsələdən agah etdi. – İndianapolisdə on səkkiz saatlıq ekspressə atılır, on saat Brodveyin bəyaz gecələrində vaxt keçirir, evə isə düz toyuqlar hinə girən vaxt – qırx səkkiz saatdan sonra qayıdırəm. Bəli, bəli, Habbardın² təsvir etdiyi mağara dövrünün geridə qalmış gənc ferməri kimi son vaxtlar geyinib-kecinib bir az yontalanmışam, düz deyil? Necə düşünürsünüz?

– Elə bil, – dedim, – mən də indiyə qədər etibar etdiyim aqrar ənənələrin bir qədər xatalı olduğunu hiss etməyə başlayıram.

– Düzdür, gözəl oğlan, – o dedi. – Çox keçməz, “çay qırağındakı çəmənlikdə” bitən primula³ bizə – kəndli-kündlüyə əla qalın kağızda nəşr edilmiş “Çiçəklərin dili”nin üstündəki frontispis⁴ kimi görünər.

Elə bu vaxt yenidən telefon zəngi eşidildi.

– Allo, allo! – fermer dedi. – A-a, bu, Milldeyli Perkinsdir? Mən axı sizə demişdim bu aygır üçün səkkiz yüz dollar çoxdur. Necə, at artıq sizdədir? Yaxşı, göstərin görək. Aparatdan kənara

¹ *Doqquzdən* – kol adı

² *Habbard (1856–1915)* – Amerika yazıçısı

³ *Primula* – çoxillik bəzək bitkisi

⁴ *Frontispis* – kitabın birinci səhifəsində verilən şəkil

çəkilin. Buraxın, qoy dairə boyu yortma yerisin. Cəld, bir az da cəld... bəli, bəli, eşidirəm. Hə, bir az da cəld... kifayətdir. Onu telefona yaxınlaşdırın. Bir dəqiqə gözləyin. Yox, bu at mənə lazım deyil. Necə? Yox. Havayı da versəniz, istəmirəm. O axsaqdır. Bundan başqa, ciyərləri də xəstədir. Salamət qalın.

– Hə, gözəl oğlan, – o, yenidən mənə müraciət etdi, – özünü görürsünüz də, artıq kəndli-kütlü də saç-saqqalını qırıdınb, özünü sahmana salıb. Siz isə uzaq keçmişin qalığısınız. Heç Tom Lousonun özünün belə ağılına gəlməz ki, müasir aqrarları qəfildən yoxlamağa gəlsin. Bu gün həftənin hansı günüdür? Şənbə, ayın on dördü? Hə, görürsünüz də, bizim kimi kənd adamları da hadisələrdən geri qalmamağa çalışırlar.

O, məni stolun yanına apardı, stolun üstündəsə qərribə bir aparat qoyulmuşdu, onun da qulağa taxıb dinləmək üçün iki hissəsi vardı. Mən elə belə də etdim. Qadın səsi qətlər, bəd-bəxt hadisələr və siyasi həyatın digər sarsıntıları barədə məlumatlar verirdi.

– Eşitdikləriniz, – fermer izah etdi, – Nyu-York, Çikaqo, Sent-Luis və San-Fransisko qəzetlərinin bu günə olan yeniliklərinin xülasəsidir. Son xəbərlər teleqraf vasitəsilə bizim kənd bürosuna ötürülür, oradan da isti-isti abunəçilərə çatdırılır. Bu masanın üstündəkilər Amerikanın ən yaxşı qəzet və jurnallarıdır. Növbəti jurnallarda dərc olunacaq məqalələrdən parçalar da verilib.

Vərəqin birini götürüb oxudum: “Növbəti məqalələrin korrekturası. 1909-cu ilin iyul jumalı “Sentyuri” xəbər verəcək ki...” və s.

Deyəsən, öz işlər müdirinə zəng edən Fermer on beş baş cersey qoyununu altı yüz dollara satmağı, doqquz yüz akr torpağa buğda səpməyi və süd trolleybusuna çatdırılması üçün daha iki yüz bidon südü stansiyaya aparmağı tapşırırdı. Sonra mənə Henri Kley fabrikinin istehsal etdiyi birinci növ sıqardan təklif edərək bufetdən bir şüşə yaşıl şartrez¹ çıxardı və gedib teleqrafın lentinə baxdı.

- Qaz səhmlərinin qiyməti artıb, – dedi. – Çox yaxşı.
- Bəlkə, sizi bal da maraqlandırır? – soruşdum.

¹Şartrez – otirli likör növü

– Qəmişini çək! – o çığırıb əlini qaldırdı. – Yoxsa it çağıracağam. Mən artıq sizə dedim ki, boş vaxt itirməyin mənası yoxdur. Məni tovlaya bilməzsiniz.

Bir neçə dəqiqədən sonra əlavə etdi:

– Bilirsiniz nə var, gözəl oğlan, bəlkə, gedəsiniz? Mən, əlbəttə, qalmağınıza şad olardım, amma təcili işlərim var: bir jurnal üçün “Kommunizm xülyası” adlı məqalə yazmalıyam, sonra isə axşamayaxın “Cıdır yollarının yaxşılaşdırılması assosiasiyası”nın iclasında olmalıyam. Bir də dava-dərmanlarınıza inanmadığımı artıq bilirsiniz.

Mən daha nə edə bilərdim, ser? Arabaya sıçradım, at da çevrilib məni hotelə gətirdi. Onu artırmanın yaxınlığında saxladım, özüm isə Endinin yanına qaçdım. O, öz nömrəsində idi; fermerlə görüşüm barədə danışdım və söhbətimizi sözbəsöz təkrar etdim. O qədər özümü itirmişdim ki, oturdugum yerdəcə süfrənin qıraqlarını didişdirir, heç nə barədə düşünə bilmirdim.

– Neyləmək olar, – deyib pərtliyimi gizlətmək üçün kədərli və axmaq bir mahnını mızıldanmağa başladım.

Endi otaqda var-gəl edir, bığının sol ucunu gəmirirdi; bu isə onun hansısa planı götür-qoy etdiyinə işarə idi.

– Cef, – o, nəhayət, dilləndi, – sənə inanıram: üzü üzlər görmüş bu kəndli barədə söylədiklərinin hamısı doğrudur. Lakin sən məni tam inandıra bilmədin. Ola bilməz ki, onda əvvəlki səfehliyindən zərrə qədər də bir şey qalmasın və o, qəzavü-qədərin onun üçün nəzərdə tutduğu vəzifələrdən belə asanlıqla üz döndərə bilsin. Cef, de görüm, heç vaxt məndə dinə qarşı xüsusi meyl hiss etməmişən ki?

– Necə deyim, – onun hissələrini təhqir etməmək üçün dedim, – o qədər dindar adam görmüşəm ki, içlərindəki inam üzə vurarsa, onu dümağ dəsmalla silsən belə, dəsmalda ləkə qalmaz.

– Bütün ömrümü dünya yaranandan bəri mövcud olan təbiətin öyrənilməsinə həsr etmişəm, – Endi dedi, – və ilahi qüvvə tərəfindən yaradılan hər şeyin ali məqsəd naminə yarıldığına inanıram. Fermerləri də Allah hədə yerə yaratmayıb: onların vəzifəsi bizim kimi centlmenləri yedirib-ıçirmək və

geyindirməkdən ibarətdir. Yoxsa Allah bizə bu beyni niyə verirdi ki? Mən əminəm ki, israillilərin səhrada qırx gün qidalandıqları manna¹ fermerlərin məcazi anlamından başqa bir şey deyil; o mənə bu günə kimi öz əhəmiyyətini itirməyib. İndi isə, – Endi dedi, – öz nəzəriyyəmi sınaqdan keçirəcəyəm: yalançı sivilizasiyanın bağışladığı zahiri parıltıya və digər bəzək-düzəyə baxmayaraq, “fermersənsə, deməli, səfehən”.

– Sən də əliboş qayıdacaqsan, – dedim. – Bu fermer qoyun ağılının əl-qolunu bağlamasından özünü qurtara bilib. O, elektrikin, təhsilin, ədəbiyyatın və idrakin ən yüksək nailiyyətləri ilə müdafiə olunur.

– Hər halda, sınaqdan keçirəcəyəm, – Endi dedi. – Təbiətin elə qanunları var ki, onları “Kəndlərdə Evə Pulsuz Çatdırma” kimi bir xidmət də dəyişə bilməz.

Endi kiçik anbarda gözdən itib dama-dama kostyumla oradan çıxdı; boz və sarı rəngli damaların hər biri ovuc boyda idi. Başında parıltılı silindr, əynində göy rəngdə çilləri olan açıq-qırmızı jilet vardı. Biği əvvəllər qum rəngində idi, indi isə baxıram ki, göyə çalır; elə bil, mürəkkəbə batınlıdır.

– Dahi Barnum²! – dedim. – Sən nə yaman bəzənmişən!.. Elə bil, fokusçusan, bu dəqiqə sirkdə səhnəyə çıxacaqsan.

– Yaxşı, – Endi sözümlü kəsdi. – Araba hələ də artırmanın yanında mı? Gözlə, tezliklə qayıdacağam.

İki saatdan sonra Endi geri döndü, otağa girib masanın üstünə bir dəstə dollar qoydu.

– Səkkiz yüz altmış dollar, – dedi. – Məsələ belə oldu: onu evdə yaxaladım. Əvvəlcə məzələnməyə başladı. Bir kəlmə də demədim, yunan qozlarının qabıqlarını çıxarıb masanın üstündə diyirlətdim. Bir qədər fit çaldıqdan sonra köhnə düsturu işə saldım, – hə, centmenlər, yaxına gəlin və bu balaca şara baxın. Buna görə sizdən pul tələb olunmur. Bax o, burada idi, indi isə yoxdur. Tapın görüm, haradadır? Əllərin məharəti baxışları aldadır.

Danışa-danışa fermerə göz qoyurdum. Bir az sonra həтта

¹ *Manna* – dini əfsanələrdə: guya, səhrada dolaşan israillilər üçün göyden tökülən azuqə

² *Barnum* – vaxtilə məşhur olan sirk sahibi

alınında tər damcıları görünməyə başladı. O gedib giriş qapısını bağladı, sonra qayıdıb gözünü qırpmadan bir müddət şara baxdı və dedi:

– İyirmi dollar qoyuram, çünki sizin noxudunuzun hansı qabığının altında gizlədildiyini bilirəm. Bax bunun...

– Sonrasını danışmağa dəyməz, – Endi davam etdi. – Onun cəmi səkkiz yüz altmış dolları var idi. Oradan çıxanda məni darvazaya qədər ötürdü. Əlimi bərk-bərk sıxdı və gözləri dolmuş halda dedi:

– Əziz dost, sağ ol; neçə illərdir belə zövq almamışdım. Sənin bu qabıqlarla oyunun mənə hələ mülkədar deyil, sadəcə, fermer olduğum o illəri, geriyə dönülməsi mümkün olmayan o xoşbəxt çağları xatırlatdı. Sənə uğurlar olsun.

Bu yerdə Cef Pitors susdu və anladım ki, onun hekayəti tamamlandı.

– Siz elə fikirləşirsiniz ki... – mən söhbətə başladım.

– Bəli, – Cef dedi, – buna bənzər bir şey... Qoy fermerlər tərəqqi yolunu seçib siyasətlə əylənsinlər. Fermada yaşamaq, doğrudan da, dərindən dərindir; bir də yaddan çıxarma ki, onlar qoz qabıqları ilə əvvəllər də oynamaq olublar.

4. BÜTÜN DÜNYANI DAĞIDAN ƏL

– Bizim dahilərin əksəriyyəti, – dedim (baş vermiş hadisələrə əsaslanaraq), – qazandıqları uğurlara görə hansısa möhtəşəm qadının köməyinə borclu olduqlarını etiraf edib.

– Doğrudur, – Cef Pitors dilləndi. – Tarixi əsərlərdə və əsətlərdə Janna d'Ark, madam Uel, missis Kodl¹, Həvva və qədim dövrün digər qadınları barədə oxumuşam. Lakin bizim dövrün qadınları, fikrimcə, istər biznesdə, istərsə siyasi həyatda, demək olar, faydasızdırlar. Müasir qadın nəyə yarayır? Axı indi kişilər daha yaxşı bişirir, daha yaxşı yuyub-ütüləyirlər. Ən mahir xidmətçilər, xəstə baxıcıları, bərbərlər, stenoqrafçılar, klerklər

¹ Kodl – deyingən arvad, amerikan yumoristin əsərində personaj

kişilərdir. Qadınlar yalnız vodevillərdə oynadıqları qadın rolları ilə kişiləri üstələyə bilirlər.

– Mən elə bilirdim qadın həssaslığının, qadın hiyləgərliyinin... necə deyim... peşənizdə sizə misilsiz xidməti olub?!

– Doğrudur, – Cef ciddi tərzdə başını tərpətdi, – ilk baxışdan elə görünür. Əslində, qadın hər cür nəci bələduzluqda etibarsız yoldaşdır. Hamıdan daha çox etibar etdiyiniz bu qadının elə bir vaxtda dürüst olmaq damarı tuta bilər ki, bütün işi batırır. Şəxsən mənim başıma belə bir şey artıq gəlib.

Vaxtilə Ərazidə dostlaşdığım Bill Xambli haradansa beyninə yerləşdirmişdi ki, Birləşmiş Ştatlar hökuməti gərək onu şerif təyin etsin. O zaman Endi ilə təmiz və qanuni işlə məşğul olurdun – yəni əlağacı satırdın. Əgər onun başını burub dodacağınza yaxınlaşdırmaq ağılınıza gəlsəydi, ayıq-sayıqlığınızın mükafatı olaraq yaxşı buğda viskisi ilə boğazınızı yaşlaya bilərdiniz. Polis hərdənbir zəhləmizi töküdü və Bill şerif olmaq istəyini bildirəndə o dəqiqə ağılıma gəldi ki, onun bu vəzifədə olması “Piters və Takker” ticarət evinə faydalı ola bilər.

– Cef, – Bill mənə dedi, – sən oxumuş, təhsil görmüş adamsan, bundan başqa, təkcə mənəbəyə deyil, həm də fakt və nəticələrə əsaslanan məlumatlara maliksən.

– Doğrudur, – dedim, – bu məsələdə heç vaxt peşmanlıq çəkməmişəm. Mən elmə ucuz ticarət sahəsi kimi baxıb, pulsuz təhsil uğrunda mübarizə aparanlardan deyiləm. Hələ bir de görüm, – soruşdum, – insan həyatı üçün ədəbiyyat, yoxsa at yarışları daha qiymətlidir?

– E-e... əlbəttə, yaxşı atlar... daha doğrusu, demək istəyirdim ki, şairlərlə dahi yazıçılar daha irəlidə gedirlər, – Bill cavab verdi.

– Tamamilə doğrudur, – dedim. – Əgər belədirsə, o zaman nə üçün maliyyə və humanitar sahənin dahilləri cıdır meydanına bizi iki dollara, kitabxanaya isə havayı buraxırlar? Bunu təhsil və müflisləşmə ilə bağlı yuxarıda qeyd olunan iki qaydanın kütləyə tətbiq edilməsi adlandırmaq olarmı?

– Sənin ritorikan və məntiqinlə ayaqlaşmaq mənim işim deyil, – Bill dedi. – Səndən bir şey istəyirəm: Vaşinqtona get və mənim üçün şerif vəzifəsini əldə elə. Billirsən, intriqlar və

böyük mətləblər haqqında danışmaq mənlilik deyil. Mən sadə adamam və bu vəzifəni almaq istəyirəm. Vəssalam. Müharibədə heç yeddi adam da öldürməmişəm, amma doqquz uşağım var. May ayının birindən Respublikaçılar partiyasının üzvüyəm. Yazıb-oxumağı bacarmıram, bu vəzifənin mənə verilməməsi üçün heç bir səbəb də görmürəm. Fikrimcə, sənin yoldaşın mister Takker də ağıllı adamdır və sənə bu işdə köməyi dəyə bilər. Vaşinqtonda içki, rüşvət və trolleybus biletinə görə sizə min dollar avans verirəm. Əgər bu işi düzüb-qoşa bilsəniz, min dollar da alacaqsınız. Bundan başqa, qaçaqmal sayılan spirtli əlağaclarınızı düz bir il rahat satmaq imkanınız olacaq. Hesab edirəm sən vətənpərvərsən və bu işi Ulu Atamızın¹ Pensilvaniya dəmiryolunun ən uzaq stansiyasında yerləşən² Ağ Viqvamından³ keçirməyə kömək edə biləcəksən.

Məsələni Endiyə danışdım və bu, onun çox xoşuna gəldi. Endi mürəkkəb adam idi. Kəndləri dolaşib sadələvh fermerlərə bifşteks əzmək üçün alət, ayaqqabı üçün dabankeş, saç burmaq üçün maşa, dırnaq bıçqısı, kartofu toz halına salan maşın, burğu və kamerton⁴ satmaq onun üçün kiçik iş idi. Endinin ürəyi rəssam ürəyi idi və onu moizəçinin, ya da əxlaq müəllimlərinin ürəyi kimi kommersiya ölçüləri ilə dəyərləndirmək olmurdu. Beləliklə, biz Billin təklifini qəbul edib qatara mindik və Vaşinqtona doğru istiqamət aldığımız.

Vaşinqtonda Cənubi Dakota küçəsindəki mehmanxanada yerləşdikdən sonra Endiyə dedim:

– Bax, Endi, həyatımızda birinci dəfədir şəərəfsiz işlə məşğul olmağa hazırlaşırıq. Hələ bu vaxta qədər bizə senatorları rüşvətlə ələ almaq nəsb olmamışdı, amma nə etmək olar, Billin xətrinə bu işə gətməliyik. Nəcib və namuslu məsələyə görə azca dələduzluğa yol vermək olar, amma bu çirkin və iyrənc işdə də hər şeydən daha yaxşısı düzlükdür. Kartlar artıq açılıb, heç bir kələyin də faydası yoxdur. Sənə nə təklif edirəm:

¹ *Ulu Ata* – Billin dilində respublikanın prezidenti

² *Pensilvaniya d/y. şərq stans.* – ABŞ-in paytaxtı Vaşinqton

³ *Ağ Viqvam* – prezidentin yaşadığı Ağ ev

⁴ *Kamerton* – çalğı alətlərini kökləmək üçün səsindən istifadə edilən kiçik polad alət

gəl seçki kampaniyası komitəsinin sədrinə beş yüz dollar verib qəbz alağ, sonra qəbzi prezidentin masasının üstünə qoyub ona Bill barədə məlumat verək. Əminəm ki, prezident bu cür açıq şəkildə vəzifə almağa çalışan namizədi qiymətləndirməyi bacarar və öz vaxtını siyasi intriqalara sərf etmək istəməz.

Endi mənimlə razılaşdı. Lakin bu ideyanı qaldığımız hoteldə işləyən bir xidmətçi ilə müzakirə etdikdən sonra ondan imtina etdik. Xidmətçi Vaşinqtonda vəzifə almağın bir yolunun olduğunu bizə izah etdi: senatla əlaqəsi olan hər hansı bir qadının köməyindən yararlanmaq lazım idi. O, bizə belə bir qadının ünvanını verib, ona müraciət etməyi məsləhət gördü; onun adı missis Everi idi; xidmətçi əmin etdi ki, o, diplomatik dairələrdə və yüksək cəmiyyətdə mühüm adamdır.

Səhəri gün Endi ilə qadının evinə getdik; bizi qəbul otağına apardılar.

Bu missis Everi gözlər üçün əsl sakitləşdirici məlhəm idi. Saçları iyirmidollarlıq qızıl istiqraz rəngində idi, mavi gözləri vardı və ümumiyyətlə, o, elə gözəl idi ki, iyul jumallarnın üz qabığındakı qızlar onun yanında Mononqaxela çayında üzən kömür barjlarındakı aşpaz arvadlara bənzəyirdilər.

Everi açıq-gümüşü rəngli paltar geyinmişdi, qulaqlarından barmaq boyda brilyantları olan sırğalar sallanırdı. Əlləri çıpaq idi; biri ilə telefonla danışır, o birisi ilə çay içirdi.

Bir qədər keçdikdən sonra soruşdu:

– Hə, əzizlərim, sizə nə lazımdır?

Mən ona nə üçün gəldiyimiz və nə qədər ödəyə biləcəyimiz haqda qısaca danışdım.

– Bu, elə də çətin iş deyil, – o cavab verdi. – Qərbdə kimi istəsən, vəzifəyə təyin etmək mümkündür. Görək bizə kimin köməyi dəyə bilər. Ərazidən olan deputatlarla əlaqəyə girməyin mənası yoxdur. Fikrimcə, bizə lazım olan adam senator Snayperdir: o özü də Qərb ştatlarındandır. Görək o, mənim xüsusi menyumda hansı işarə ilə qeyd olunub?

O, yeşiyindən S hərfi ilə işarələnmiş kağızlar çıxardı.

– Hə, – qadın dedi, – ulduzla işarələnib; bu isə onun xidmət göstərməyə hazır olduğundan xəbər verir. Gözləyin, bir baxım.

“Əlli beş yaşı var; ikinci dəfə evlənib; presviterian¹ məzhəbindəndir; sarışın qadınları, Lev Tolstoyu, pokeri və tısbağa qızartmasını sevir”. Hə, hə, əminəm ki, dostunuz Bammeri Braziliyaya diplomatik nümayəndə təyin etməyə müvəffəq olacağam.

– Bammer yox, Xambl, – dedim. – Özü də Birləşmiş Ştatlarda şerif.

– Həl! – missis Everi dilləndi. – Bu cür o qədər işim var ki, hərdən dolaşmaq salıram. İşinizlə bağlı bütün qeydləri verin, mister Pifers, dörd gündən sonra yanıma gələrsiniz. Fikrimcə, o vaxta kimi bütün məsələlər həll olunar.

Endi ilə mehmanxanaya qayıtdıq. Oturub gözləyirdik. Endi otaqda ora-bura var-gəl edir, bığının sol ucunu gəmirirdi.

– Çox ağıllı qadındır, həm də gözəldir... nadir hallarda belə olur, Cef, – o dedi.

– Hə, lap “Epidermis” adlanan əfsanəvi quşun yumurtalarından hazırlanmış omlet kimi nadir hadisədir, – cavab verdim.

– Belə qadın, – Endi dedi, – kişiye dəbdəbəli həyat və şan-şöhrət bəxş edə bilər.

– Çətin ki, – mən etiraz etdim. – Vəzifə almaq üçün qadının kişiye ən böyük köməyi ona tez yemək hazırlamaq, bir də rəqib namizədin arvadının vaxtilə mağaza oğrusu olması barədə şayiə buraxmaqdan ibarət ola bilər. Qadına işgüzar məsələlərə və siyasətə qoşulmaq Alcemon Çarlz Suinbernə² tikiş sənayesi işçilərinin balına rəhbərlik etmək yaraşan kimi yaraşır. Onu da bilirəm ki, – Endiyə dedim, – qadının hərdən ərinin siyasi təşəbbüslərinin təşkilatçısı kimi səhnəyə çıxması da düzgün hərəkətdir. Lakin bu, nə ilə qurtarır? Fərz edək ki, bir adam rahat yaşayır və yeri yaxşıdır – ya Əfqanıstanda konsul, ya da Delaver-Raritan kanalında şlüz³ gözətçisidir. Və günlərin bir günü o, arvadının qaloş geyindiyinin və üçaylıq ərzaq ehtiyatını bülbül qəfəsinə yığdığıнын şahidi olur. “Kurorta gedirsən?” – deyə soruşur və gözlərində ümid qığılcımları parlayır. “Yox, Artur, – qadın cavab

¹ *Presviterian* – İngiltərə və Amerikada protestant məzhəblərindən biri

² *Alcemon Çarlz Suinbern (1837–1909)* – ingilis şairi

³ *Şlüz* – suyu müxtəlif səviyyədə olan çay və ya kanaldan gəmiləri buraxmaq üçün xüsusi qurğu

verir, – Vaşinqtona gedirəm. Biz əbəs yerə burada məhv oluruq. Sən ya Sent-Bricet sarayında Fövqəladə Yaltaq, ya da Porto-Riko adasında Baş Qapıçı olmalısən. Gözlə, bu yeri sənin üçün alıb qayıdacağam”.

– Bax həmin ledi, – Endiyə dedim, – on beş yaşında ikən kabinet üzvlərindən birinin ona anlaşılmaz xətlə yazdığı əlli məktubdan, Belçika kralı Leopoldun Smitsonovski elmi institutuna göndərdiyi təqdimat məktubundan və sarı xırda çilləri olan çəhrayı rəngli ipək paltarından silah kimi istifadə edərək bütün Vaşinqton hökuməti ilə təkbətək mübarizəyə girişib. – Gör sonrası necə oldu? – davam etdim. – O, məktubları öz geyimi kimi sarı-çəhrayı axşam qəzetlərinə bükür, Baltimor-Ohayo dəmiryol vağzalının palmalı salonunda təşkil olunmuş ziyafətə yollanır və prezidentə yaxınlaşır. Ticarət və əmək nazirinin doqquzuncu köməkçisi, Göy otağın birinci adyutantı, bir də başqa bir adam (şəxsiyyətini müəyyənləşdirmək olmadı) artıq qadını gözləyirdilər və o, peyda olan kimi əlindən... bir də ayağından yapışdılar. Qadını B¹ Cənub-Qərb küçəsinə aparıb tündəki zirzəminin lyukunun üstünə qoydular. Vəssalam. Onun haqqında sonradan eşitdiklərimiz bundan ibarətdir ki, o, Çin diplomatik nümayəndəsinə məktub yazaraq Arturun çay mağazasında xidmətçi işləməsinə kömək göstərməsini xahiş edib.

– Deməli, – Endi dedi, – sən missis Everinin bizim Bill üçün şerif yerini düzəldəcəyinə inanmırsan?

– Yox, inanmıram, – cavab verdim. – Hər şeydən şübhələnən adam təsiri bağışlamaq istəməzdim, lakin fikrimcə, o, səninlə mənim edə biləcəyimizdən artıq heç bir iş görə bilməz.

– Bax bunu yalan deyirsən, – Endi etiraz etdi, – mərc də gələ bilərəm... ümumiyyətlə, mən qadınların istedadı və diplomatik qabiliyyəti barədə yüksək fikirdəyəm.

TəyİN olunmuş vaxtda Everinin evinə gəldik. O, elə gözəl görünürdü ki, ölkədəki vəzifələrlə bağlı sərəncam verməyi istənilən kişi böyük məmnuniyyətlə ona etibar edərdi. Lakin mənim zahirİ gözəlliyə o qədər də etibarım yoxdur. Ona görə də qadın

¹ B – Vaşinqtonda bözi küçələri hərflə adlandırırlar.

Birləşmiş Ştatların iri möhürünün bəzədiyi sənədi bizə təqdim edəndə təəccübləndim. Sənədin arxa tərəfində isə gözəl xətlə və iri hərflərlə “Uilyam Henri Xambl” yazılmışdı.

– Siz bu sənədi hələ üç gün bundan əvvəl ala bilərdiniz, mənim əzizlərim, – o gülümsəyərək dedi. – Onu əldə etmək çox asan başa gəldi, bir işarəmlə hər şey yoluna düşdü... İndi isə salamat qalın. Sizinlə söhbət etmək xoşdur, lakin çox məşğulam və düşünürəm ki, məni bağışlayarsınız. Bu gün bir nəfəri səfir, iki nəfəri konsul, daha on adamı isə nisbətən kiçik vəzifələrə düzəltməliyəm. Yatmağa belə vaxtım yoxdur. Xahiş edirəm, evə çatan kimi mister Xambla salamımı yetirəsiniz.

Beş yüz dolları ona təqdim etdik. O, pulları saymadan yazı masasının gözüne atdı. Billin təyinatı barədə sənədi cibimizə qoyub oradan uzaqlaşdıq.

Həmin gün yola çıxdıq. Billə belə bir məzmununda teleqram göndərdik: “İşlər düzəldi, qədəhləri hazırla”; özümüzü də çox gözəl hiss edirdik.

Endi yolboyu zəhləmi tökürdü ki, qadınları yaxşı tanımıram.

– Yaxşı, – mən dedim, – etiraf edirəm ki, bu qadın məni heyrətləndirdi. Birinci dəfədir vədinə vaxtında əməl edən və heç nəyi qarışıq salmayan qadına rast gəlirəm.

Arkanzasa yaxınlaşdığımız zaman aldığımız sənədi çıxarıb baxdım, sonra da oxumaq üçün dinməzcə Endiyə uzatdım. Sənədi gözdən keçirən Endi araya çökmüş sükuta xələl gətirməmək üçün bir kəlmə belə danışmadı.

Sənədlə bağlı hər şey qaydasında idi; o, saxta deyildi və Bill Xamblın adına yazılmışdı, amma iş orasıdır ki, Billi Florida ştatının Ded-siti şəhərində poçt müdiri vəzifəsinə təyin etmişdilər.

Littl-Rok stansiyasında qatardan düşüb sənədi poçtla Billə göndərdik. Özümüz isə şimal-şərqə, Yuxarı göl istiqamətinə üz tutduq.

O vaxtdan etibarən bir də Bill Xamblı görmədim.

5. İZDİVAC DƏQİQ ELMDİR

– Siz artıq, – Cef Pters dedi, – qadın məkrinin mənə heç vaxt böyük inam aşılamadığı haqda dediklərimi eşitdiniz. Hətta ən sadə fındaqlarda belə qadına iştirakçı və şərik kimi bel bağlamaq olmaz.

– Güzəl komplimentdir, – dedim. – Məncə, onların hər cür haqqı çatır ki, özlərini vicdanlı insan adlandırınsınlar.

– Nə üçün də vicdanlı olmasınlar, – Cef söylədi, – hər halda, kişilər onların naminə ya kələk işlədir, ya da iş vaxtından artıq işləyirlər. Nə qədər ki duyğulan və saçları öz təbiiyini itirməyib, onlar biznesə yarayırlar. Bütün bunlar baş verdikdən sonra isə onlara beş uşağı, girov çoyulmuş evi olan və bozarmış çənlərlə yüklü araba atı kimi tövşüyən kişi lazımdır; misal üçün, Kair şəhərində Endi ilə kömək istədiyimiz həmin dul qadını götürək – o, evlənmə ilə bağlı qurduğumuz kiçik bir fındaqla bizə yardım etmişdi.

Adamın reklam üçün kifayət qədər pulu olanda – məsələn, dəstəsinin qalınlığı araba çəpəsinin nazik hissəsi boyda – evlənmə kontoru aqır. Bizim altı min dollara yaxın pulumuz var idi və onu iki ay ərzində ikiqat artırmaq fikrində idik; Nyu-Cersi ştatında rəsmi razılıq almadan bu cür işlərlə iki aydan artıq məşğul olmaq mümkün deyildi.

Ona görə də, təxminən, belə bir elan hazırladıq:

“Güzəl zahiri görkəmi olan, otuz iki yaşlı, üç min dollar kapitala, geniş malikanəyə malik yaraşıqlı dul qadın ikinci dəfə ərə getmək istəyir. Varlı olmayan, lakin zərif qəlblı ər arzulayır. Onun fikrincə, ləyaqətli şəxslərə daha çox kasıbların arasında rast gəlmək olar. Qadına sədaqətli olduğu, kapitalını düzgün idarə etməyi bacardığı təqdirdə yaşlı, yaxud yaraşıqlı olmayan kişilərə qarşı heç bir iddiası olmayacaq.

İzdivaca girməyi arzu edənlər zəhmət çəkib aşağıdakı ünvanə müraciət edə bilərlər: İllinoys ştatı, Kair şəhəri, Pters və Takkerin evlənmə kontoru, Subay Qadının adına”.

– Bura qədər işlər yaxşı gedir, – bu ədəbi nümunəni quraşdırdıqdan sonra dedim. – Bəs bu qadını haradan tapacağıq?

Endi əsəbi halda mənə baxırdı.

– Cef, – o dedi, – sənin incəsənət sahəsində bu dərəcədə realist olduğunu bilmirdim. Qadın nəyinə lazımdır? Onun bu işə nə dəxli var? Birjada islanmış səhmlər satanda məgər onlardan, həqiqətən də, su damcılamasının zəruri olduğu haqda düşünürdün? Evlilik barədə elanla hansısa bir qadın arasında nə əlaqə var axı?

– Qulaq as, – dedim, – özün də birdəfəlik yadında saxla. Qanunun hər leqal nöqtəsindən qeyri-qanuni olaraq yayındığım bütün işlərdə həmişə bir qaydanı əsas götürmüşəm: satılan məhsul göz qabağında olmalıdır ki, onu görmək və istədiyi an alıcıya təqdim etmək mümkün olsun. Yalnız bu üsulla, bir də şəhərin nizamnaməsini və qatarların hərəkət cədvəlini əsaslı şəkildə öyrənməklə polislə toqquşmadan yayınmaq mümkündür. Çünki bəzən beşdollarlıq əsginasla siqar işə yaramaya bilər. Yəni mütləq yaraşılıq dul qadın tapmalıyıq. Ya da müştəriyə təqdim etmək üçün buna ekvivalent digər məhsul olmalıdır; kataloqumuza daxil edilən yaraşılıq və yaxud çirkin, mövcud olan və yaxud olmayan nələrdənsə istifadə etmək olar. Əks halda beynəlxalq məhkəmənin kamerası bizi gözləyir.

Endi bir anlıq fikrə getdi və əvvəlki düşüncələrindən imtina etməli oldu.

– Yaxşı, – o dedi, – bəlkə, həqiqətən də, bizə dul qadın lazımdır. Çünki birdən poçt, ya da məhkəmə idarəsi kontorumuzun təftiş etmək istəyə bilər. Amma sonu nikahla bitməyən eşq macəralarına vaxt itirməyə razı olan dul qadını haradan tapa bilərik?

Belə bir qadını gözaltı etdiyimi söylədim. Sodalı su alveri ilə məşğul olan və yarmarkalarda çadırdə diş çəkən köhnə dostum Ziki Trotter bir il əvvəl içki yerinə həzmi yaxşılaşdıran dərman içərək arvadını dul qoymuşdu. Onların evində çox olmuşdum və mənə elə gəlirdi ki, bu qadını öz tərəfimizə çəkə bilərik.

Qadının yaşadığı qəsəbə cəmi altmış mil aralıda yerləşirdi. Dərhal qatarla yola düşdüm və onu əvvəlki yerdə – günəbaxan

bağının içində, çevrilmiş çanaq üstündə cikkildəşən cücalərin olduğu həmin evdə tapdım. Əgər bəzi xırda məsələləri nəzərə almasaq, missis Trotter bizim elan üçün tam yarayırdı: o, yaşlı idi, nə pulu, nə də zahiri gözəlliyi vardı. Lakin onun üzərində işləmək olardı, çünki bir o qədər də kifir deyildi. Bir də mən bu dul qadına, az da olsa, pul qazandırmaqla mərhum dostumun xatirəsinə hörmət edəcəyim üçün çox şad idim.

– Məgər bu, xeyirxah bir işdir, mister Pifers? – planım barədə qadına danışdıqdan sonra o soruşdu.

– Missis Trotter! – mən ucadan dedim. – Endi ilə hesablamışıq ki, bu əxlaqdan məhrum olan böyük ölkənin, heç olmasa, üç min kişisi qəzətdəki elanı oxuduqdan sonra sizin qəşəng əllərinizə, bir də mövcud olmayan pullarınıza və mülkünüzə sahib çıxmağa çalışacaq. Ən azı, üç min kişi isə var-dövlətinizə tamah salıb – bunlar mənfur yaramazlar, bəxtsiz adamlar, avaralar olacaq – sizə yalnız öz yarımcı vücutunu, tənbel, hər isə əllərini təqdim etmək istəyəcək. – Endi ilə, – mən əlavə etdim, – bu sosial parazitlərə yaxşıca dərs vermək istəyirik. Çətinliklə olsa da, Ali Mənəvi və Şəfqətli Evlilik Agentliyi adı altında korporasiyanın əsasını qoymaq fikrindən imtina etdik. Hə, indi görürsünüz bizim necə ali və xeyirxah məqsədimiz var?

– Bəli, bəli, – qadın cavab verdi, – mister Pifers, sizin pis heç bir əmələ qadir olmadığınızı, əslində, çoxdan anlamalıydım. Bəs mənim işim nədən ibarət olacaq? Bu üç min əclafın hər birindən ayrı-ayrılıqda imtina etməliyəm, yoxsa onların düjünüə ölçülən sürüsünü birdən rədd etmək hüququm var?

– Sizin vəzifəniz, missis Trotter, – dedim, – yaxşı gəliri olan sadə bir iş olacaq. Sizi rahat bir mehmanxanada yerləşdirəcəyik, hər cür qayğıdan uzaq olacaqsınız. Müştərilərlə sənədləşmələri və ümumiyyətlə, nikah bürosu ilə bağlı bütün məsələləri Endi ilə öz üzərimizə götürürük. Amma əlbəttə, ola bilər ki, dəmiryolu bileti almağa pulu çatan hansısa dəliqanlı bir aşıq sizin qəlbinizə sahib olmaq məqsədi ilə Kairə gələr... Belə olduğu təqdirdə özünüz zəhmət çəkməli olacaqsınız... yəni ona qarını siz göstərməlisiniz. Həftəyə iyirmi beş dollar alacaqsınız, mehmanxana xərcləri də bizim hesabımıza olacaq.

Bunları eşidən missis Trotter dedi:

– Beş dəqiqədən sonra hazır olacağam. Yalnız pudra qutusu götürüm, qapının açarını isə qonşu qadına verəcəyəm. Məni artıq iş başında hesab edə bilərsiniz: məvacibim də gərək bu dəqiqədən etibarən hesablınsın.

Beləliklə, mən missis Trotteri Kairə gətirdim. Şəhərə çatdığımız zaman şübhə yaranmasın deyə onu yaşadığımız mənzildən uzaqda – rahat bir ailə hotelində yerləşdirdim. Sonra gedib Endi Takkerə hər şeyi olduğu kimi danışdım.

– Əla, – Endi Takker dedi. – İndi ki vicdanın rahat, tilovun və tələ yemin də hazırdır, o zaman gəl balıq ovuna çıxaq.

Elanımızı bütün ərazi boyu işə saldıq. Bircə elan kifayət edirdi. Sayı çox olsaydı, gərək işə o qədər klerk və saçiburuq qız götürəydik ki, çeynədikləri saqqızın marçılıtsı poçt və teleqraf direktorunun belə qulağına çataydı. Banka missis Trotterin adına iki min dollar pul qoyduq, çek kitabçasını da özünə verdik ki, şübhələnlərə göstərə bilsin. Onun təmiz qadın olduğunu bildiyimdən pulları etibar etməkdən qorxmurdum.

Elanın hesabına qayğımız artmışdı. Sutkanın on iki saatını bizə gələn məktublara cavab hazırlamaqla keçirirdik.

Gün ərzində yüz məktub alırdıq.

Yaraşqlı dul qadınla evlənməyə, onun kapitalının yükünü çəkməyə hazır olan, məhəbbətlə dolu, lakin kasıb kişilərin həyatda çox olduğuna heç vaxt şübhə etməmişdim.

Onların əksəriyyəti bir qara qəpiyinin belə olmadığını, işləmədiyini, kimsə tərəfindən başa düşülmədiyini yazırdı. Lakin bildirdiklərinə görə, bütün bunlara baxmayaraq, çox böyük sevgiyə və əsl kişiyyə məxsus digər xüsusiyyətlərə malik idilər və dul bir qadın bundan istifadə edərdisə, yalnız xoşbəxt olardılar.

Hər müştəri PTERS və Takker kontorundan cavab alırdı. Onlardan hər birinə bildirilirdi ki, səmimi, maraqlı məktubu dul qadında dərin təəssürat oyadıb və o, namizədin özü haqqında daha ətraflı yazmasını, bir də mümkün olduğu təqdirdə fotosunun əlavə olunmasını təvəqqə edir. PTERS və Takker ikinci məktubun dul qadının qəşəng əllərinə təqdim edilməsi üçün qonorarın iki dollar təşkil etdiyini və bu pulun məktuba

əlavə edilməsinin zəruri olduğunu müştərilərin nəzərinə çatdırırdı.

Planımızın necə sadə və gözəl olduğunu artıq özünüz də görürsünüz. Dul qadınla evlənmək istəyən həmin alicənab fırıl-daççıların, təxminən, doxsan faizli hansı yollarlasa iki dollar əldə edib bizə göndərirdi. Əlbəttə, bir az zəhmət çəkməli olurduq; Endi ilə aradabir donquldanırdıq da: bütün günü zərfləri açaraq bir-birinin ardınca dollar çıxarmaq asandır məgər?

Bəzi müştərilər şəxsən özləri kontora təşrif gətirirdilər. Onları missis Trotterin yanına göndərdik və qadın özü onlarla söhbət edirdi; yalnız üç, ya da dörd müştəri kontora dönüb pulunun geri qaytarılmasını xahiş edirdi. Uzaq rayonlardan məktublar daxil olmağa başladığı zaman isə Endi ilə gün ərzində zərflərdən iki yüz dollar çıxarmalı olurduq.

Bir gün nahardan sonra, işimizin qızğın çağında pulları sıqar qutularına yığmağa başladım: qutunun birinə iki dollar, digərinə bir dollar qoyurdum, Endi isə bu vaxt fitlə mahını çalırdı: “Nikah zəngi o qadın üçün çalınmır”; birdən kontorda balacaboy, çevik bir subyekt peyda oldu və gözlərini divarlar boyunca elə gəzdirdi ki, elə bil, Qensboronun muzeydən yoxa çıxmış rəsminin izini axtarırdı. Onu görən kimi özümü bir az da dartdım, çünki düzgün işlə məşğul idik və bizə yersiz irad tutmaq mümkün deyildi.

– Bu gün yaman çox məktub almısınız, – həmin adam dedi.

– Gedək, – deyib şlyapamı götürdüm. – Sizi çoxdan gözləyirdik. Məhsulumuzu indi göstərəm. Vaşinqtondan çıxdığınız vaxt Teddinin¹ səhhəti yaxşı idimi?

Onu “Rivervyu” mehmanxanasına aparıb missis Trotter ilə tanış etdim. Sonra qadının adına qoyulmuş iki min dollarlıq bank kitabçasını göstərdik.

– Bir növ, bütün işlər qaydasındadır, – xəfiyyə dedi.

– Doğrudur, – cavab verdim, – əgər subaysınızsa, bu qadınla danışmağınıza icazə verirəm. Sizdən iki dolları tələb etmirik.

¹ *Teodor (Teddi) Ruzvelt* – 1901–1909-cu illərdə ABŞ prezidenti. Ruzvelt barədə danışarkən, Piters gələn adama onun peşəsi barədə məlumatı olduğunu göstərmək istəyirdi; bu adam hökumətin göstərişi ilə paytaxtdan gələn xəfiyyə idi.

– Sağ olun, – dedi. – Subay olsaydım, məmnuniyyətlə... sağlıqla qalın, mister Piters.

Üç ayın tamam olmasına az qalmış haradasa beş min dollara yaxın pul toplaya bilmışdık, ona görə də işi dayandıрмаq qərarına gəldik: hər yerdən üstümüə şikayətlər yağırdı, missis Trotter də artıq yorulmuşdu – qadın şəxsən onu görmək istəyən pərəstişkarların öhdəsindən gələ bilmirdi; bir də, deyəsən, bu artıq onun heç xoşuna da gəlmirdi.

Beləliklə, işimizə xitam vermək, axırıncı həftənin zəhmət haqqını ödəmək, vidalaşmaq və müvəqqəti saxlamaq üçün verdiyimiz iki min dollarlıq çek kitabçasını geri almaq məqsədilə missis Trotterin yanına getdim.

Qadının yaşadığı otağa girdim. Gördüm ki, o, məktəbə getmək istəməyən qız uşağı kimi oturub ağlayır.

– Yaxşı, yaxşı, – dedim, – nə üçün ağlayırsınız? Kimsə xətrinizə dəyib, yoxsa eviniz üçün darıxmısınız?

– Xeyr, mister Piters, – o cavab verdi. – Sizə bütün həqiqəti söyləyəcəyəm. Həmişə Zikinın dostu olmusunuz, ona görə mən də heç nəyi gizlətməyəcəyəm. Mister Piters, mən aşıq olmuşam. Bir şəxsə vurulmuşam, özü də elə möhkəm vurulmuşam ki, onsuz yaşaya bilmərəm. Ömrüm boyu arzuladığım bütün məziyyətlər onda cəmləşib.

– Bəs problem nədədir? – soruşdum. – Götürün onu, sağlığınıza qismət. Əlbəttə, əgər sevgi qarşılıqlıdırsa. O da sizə qarşı bu cür iztirablı hisslər keçirirmi?

– Bəli, – qadın cavab verdi. – O, sizin elanız əsasında yanma gələn centlmenlərdən biridir və iki min dolları ona verməyə nə qədər mənimlə evlənmək istəmir. Adı Uilyam Uilkinsondur.

Bunu deyib o, yenidən ağlamağa başladı.

– Missis Trotter, – ona dedim, – elə bir adam tapılmaz ki, qadının sevgisinə məndən artıq ehtiram bəsləsin. Bundan başqa, siz nə vaxtsa mənim ən yaxın dostlarımdan birinin həyat yoldaşı olmusunuz. Təkcə məndən asılı olsaydı, deyərdim ki, iki min dolları götürün və qəlbinizə hakim kəsilmiş o adamları xoşbəxt olun. Pulları asanlıqla sizə verə bilərik, çünki pərəstişkarlarınızdan beş min dollardan artıq vəsait qoparmışıq. Lakin

mən Endi Takkerlə məsləhətləşməliyəm. O, xeyirxah adam olsa da, işbazdır. Bizim bu işdə payımız bərabərdir. Onunla danışaram, baxım görüm nə edə bilərəm.

Endinin yanına qayıdıb məsələni ona danışdım.

– Elə belə də bilirdim, – Endi dedi. – Həmişə buna bənzər bir şeyin baş verəcəyini hiss edirdim. Ürəyin san simlərinə toxunan bu cür məsələlərdə qadına güvənmək olmaz.

– Amma Endi, – dedim, – bizim günahımız ucbatından qadının qəlbinin qırılacağı barədə düşünmək adama ağır gəlir.

– Ah, əlbəttə, – Endi dilləndi. – Elə buna görə də, Cef, deyim nə etmək istəyirəm. Sən həmişə yumşaq, zərif xasiyyətli insan olmusan, mən sə cansıxıcı, quru və həddindən artıq ehtiyatlı. Lakin sənə güzəştə getməyə hazırım. Missis Trotterin yanına gedib de ki, qoy bankdan iki min dolları götürüb seçdiyi adama versin və onunla xoşbəxt olsun.

Yerimdən sıçrayıb düz beş dəqiqə Endinin əlini sıxdım, sonra isə missis Trotterin yanına qayıdaraq qərarımızı ona çatdırdım. O, sevindiyindən bərkdən hönkürdü.

İki gündən sonra əşyalarımızı yığışdırıb şəhərdən getməyə hazırlaşırıq.

– Necə fikirləşirsən, səfərdən əvvəl missis Trotterə baş çəkmək istəyərdin? – mən ondan soruşdum. – O, səninlə tanışlığına çox şad olar və sənə öz təşəkkürünü bildirər.

– Deyəsən, bu, mümkün olmayacaq, – Endi cavab verdi. – Qorxuram qatara gecikək.

Bu söhbəti edə-edə mən dollarları yığdığımız xüsusi qurşağı belimə bağlayırdım – biz pulları üstümüzə həmişə bu qayda ilə gəzdirərdik. Birdən Endi cibindən bir dəstə qalın banknot çıxarıb onların da digər kapitəla əlavə olunmasını söylədi.

– Bu nədir? – soruşdum.

– Bu, missis Trotterdən bizə çatası iki min dollardır.

– Onlar sənə əlinə haradan düşüb?

– Özü verib, – Endi cavab verdi. – Düz bir ay idi ki, axşamlar onun yanında olurdum... həftədə üç dəfə...

– Deməli, Uilyam Uilkinson sənə? – soruşdum.

– Dünənə kimi, – Endi cavab verdi.

6. İNCƏSƏNƏTDƏ ƏDALƏT

– Mən heç vaxt iş ortağım Endi Takkerin “nəcib dələduzluğ”un qanunlarını tapdalmamasının qarşısını ala bilmirdim, – Cef Piters bir dəfə mənə dedi.

Endi alicənab deyildi: o, kifayət qədər böyük fantaziyası olan adam idi. Pul qazanmaq üçün bəzən elə fırıldaq, elə fəvqəlbəşər maliyyə üsullarına əl atırdı ki, onlara dəmiryolu şirkətləri belə veto qoyardı.

Şəxsən mən ən yaxın adamımdan belə qarşılığında heç nə vermədən bir dollar da götürməzdim – bu ya saxta qızıl medal-yon, ya bağ çiçəklərinin toxumu, ya ağrıya qarşı maz, ya birja kağızları, ya birə üçün toz, ya da heç olmasa, şapalaq olardı. Görünür, mənim ulu babalarımdan hansısa bir vaxtlar Yeni İngiltərədən¹ gəlib və polisdən davamlı qorxu hissi də mənə irsən onlardan keçib.

Lakin Endinin nəsil şəcərəsinin mənşəyi fərqli idi. O, ehtimal ki, öz geneologiyasının yalnız hansı maliyyə şirkətinə qədər gedib çıxdığını öyrənə bilərdi.

Bir dəfə yayda biz Orta Qərbdə yaşayaraq Ohayo vadisində ailə albomları, başağrısı üçün toz və tarakan dərmanı satmaqla məşğul idik. Birdən Endinin başında elə bir yeni maliyyə ideyası yarandı ki, o, məhkəmə orqanları tərəfindən təqib olunurdu.

– Cef, – o dedi, – mənə, artıq bu bostançılarla sağollaşmalı, diqqətimizi daha əlverişli və daha məhsuldar sahəyə yönəltməliyik. Göydələnlərin ən sıx yerinə soxulub böyük maralları ovlamaq ideyası xoşuna gəlir?

– Necə deyim, idiosinkraziyamın² hansı həddə olduğu sənə məlumdur. Mən indi məşğul olduğumuz kimi təmiz, leqal biznesə üstünlük verirəm. Pul alanda alıcıya nəzəri cəlb edən əşya

¹ *Yeni İngiltərə* – xüsusi dindarlığı ilə fərqlənən puritanların yaşadığı Şimal-Şərqi ştatlar

² *Idiosinkraziya* – orqanizmin bəzi şeylərə qarşı xəstəlik dərəcəsində həssaslığı

təqdim edirəm ki, onunla başını qatıb mənim hansı istiqamətdə aradan çıxdığıma fikir verə bilməsin. Amma ağılına təzə nəşə gəlibsə, Endi, danış, qulaq asa. Əgər əvəzində yaxşı bir şey təklif olunursa, xırda dələduzluğa o qədər sədaqətli deyiləm ki, ondan imtina edə bilməyim.

– Fikirləşmişəm ki, – Endi dedi, – el arasında “Pittsburq milyonlari” adlandırılan Amerika Midaslarının¹ böyük sürüsünə kiçik basqın həyata keçirək – özü də itlərdən və yegerlərdən² istifadə etmədən, sakitcə.

– Nyu-Yorkda? – soruşdum.

– Yox, əzizim, – Endi dedi. – Pittsburqda. Onlar, adətən, orada dolayırlar. Nyu-Yorku sevmirlər. Nadir hallarda orada olurlar, xüsusilə də bunu kimsə gözləyirsə.

Nyu-Yorkda görünən Pittsburq milyonerləri qəhvə fincanına düşən milçək kimidirlər – adamlar onlara baxıb danışır, lakin zövq almırlar. Nyu-York bu adamlara ona görə gülür ki, onlar bu şəhərdə lağlağıya və snoblara çox pul xərcləyirlər. Əslində, onun burada xərci çıxmamalıdır. Bir dəfə on beş milyonluq Pittsburq sakininin Nyu-Yorkda on gün yaşadığından sonra tərtib etdiyi xərclərin siyahısını gördüm. Bu siyahı aşağıdakı kimi tərtib olunmuşdu:

	dollar	sent
Dəmiryolu ilə o baş və bu baş üçün gedişhaqqı	21	00
Hotelə getmək və oradan qayıtmaq üçün kebə ödənilən gedişhaqqı	2	00
Bir günü beş dollardan hotel xərci	50	00
Çaypulu	5750	00
Yekun	5823	00

– Bax bu, Nyu-Yorkun səsidir, – Endi davam etdi. – Bu şəhər başdan-başa ofsiyantla doludur. Əgər ona çaypuluunu çox ver-

¹ *Midas* – yunan əsərinə Frigiya çarı; bir əfsanəyə görə, qulaqları eşşək qulaqları olub, onları qalpağının altında gizləyərmiş, digər əfsanəyə görə isə toxunduğu hər bir şeyi qızıla çevirmək qüdrətinə malik imiş.

² *Yeger* – peşəkar ovçu və s.

sən, paltarasan oğlanla birlikdə sizi lağa qoyacaq. Pittsburg sakini pul xərcləmək və həyatdan zövq almaq istədiyi zaman evdə oturur. Biz onu elə orada da yaxalayacağıq.

Hə, qıssası, Endi ilə birgə albomumuzu, Paris tərəvəzini və antipir tozunu tanışlarımızdan birinin zirzəmisində gizlədib Pittsburga yolladıq. Endinin qeyri-qanuni zorakılıq əməlləri ilə bağlı əvvəlcədən hazırlanmış proqramı yox idi. Lakin o hesab edirdi ki, məqam yetişərsə, əxlaq qaydalarına zidd olan instinkt vəziyyətə uyğun olaraq hərəkətə keçəcək.

Özümü mühafizə etmək keyfiyyətimə və düzgünlüyümə güzəştə gedən Endi söz verdi ki, onun təşkil etmək istədiyi biznesdə fəal iştirak edərsə, qurbanların öz pulları müqabilində ala biləcəkləri şeyi gözlə görməsi, toxunmaqla, iyləməklə, yaxud da dadmaqla hiss etməsi mümkün olacaq. Bir sözlə, vicdanım rahat ola bilər. Yəni artıq vicdan əzabı çəkmədən qeyri-qanuni işə daha gümrəh bir əhvali-ruhiyyədə qol qoydum.

– Endi, – Smitfild-strit adlanan tüstüyə qər q olmuş yolla birlikdə addımladığımız zaman ona dedim, – sən bu koks¹ kralları və çuqun qəlib hersoqları ilə necə tanış olmaq fikrində-sən? Ümumiyyətlə, ziyafətlərdə özümü aparmaq bacarığımın və çəngəl-bıçaqla rəftar etmək qabiliyyətimin aşağı olduğunu deyə bilmərəm, amma burada ucuz siqar istehlakçılarının qonaqlıqlarına yol tapmaq sənənin düşündüyündən də çətindir.

– Bizim onlarla yaxınlıq etməyimizə, – Endi cavab verdi, – yalnız tərbiyəmiz mane ola bilər. Onlarla müqayisədə daha yüksəklərdə dayanırıq. Yerli milyonerlər sadə, xeyirxah adamlar, heç bir iddiası olmayan demokratlardır. Düzdür, onlar kobud, eyni zamanda da nəzakətsizdirlər. Hərəkətlərində ədəb-mərifət hiss olunmur, çox sırtıq və lovğadırlar. Demək olar, hamısı qara camaatın içindən çıxıb və nə qədər ki şəhərin tüstütəmizləyəni yoxdur, elə zülmət içində də qalacaqlar. Əgər özümüzü sadə, iddiasız aparıb salonlardan qaçmasaq və metal rellərin idxal vergisi kimi yüksək tutsaq, bu milyonerlərlə yaxın vaxtlarda heç bir iş görə bilməyəcəyik.

¹ *Koks* – daş kömür və ya torfdan alınan yanacaq

Beləliklə, Endi ilə üç-dörd gün şəhəri dolaşıb hər şeyi ölçüb-biçdik. Milyonçuları artıq üzdən tanıyırdıq.

Onlardan biri hər gün qaldığımız mehmanxananın yanından keçir, qapının ağzında dayanıb, küçəyə bir şüşə şampan gətirilməsini tələb edirdi. Lakey şampanı gətirib qapağını açır, o isə şərabı birbaşa şüşədən içirdi. Varlanana kimi zavodda şüşədüzdən fəhlə işlədiyi o dəqiqə hiss olunurdu.

Bir axşam Endi nahara gəlmədi və yalnız saat on birdə mənim nömrəmdə peyda oldu.

– Bir nəfərə illişmişəm! – dedi. – On iki milyonluqdur; nefti, zavodları, daşınmaz əmlaku, təbii qazı var. Yaxşı adamdır, özünü təkəbbürlü aparmır. Bütün var-dövlətini son beş ildə qazanıb. İndi isə xeyli muzdlu professor tutub ki, ədəbiyyatı, incəsənəti və bu cür digər cəfəngiyatları ona öyrətsinlər. Onu birinci dəfə gördüyüm zaman Metal trestinin nümayəndəsini mərcdə təzəcə udmuşdu. Elə o səbəbdən də bu gün Allegen poladəritmə zavodunda dörd intihar hadisəsi baş verəcək. Mərcin məbləği on min idi. Qələbə münasibətilə hamı onu təbrik edir, o da əvəzində həmin şəxsləri bir stəkan viskiyə qonaq edirdi. Nədən-sə, ilk baxışdan onun xoşuna gəldim, mənimlə nahar etmək arzusunda olduğunu bildirdi. Razılıq verdim, Brilyant prospektindəki restorana getdik, birlikdə oturduq, mozel içdik, istirdiyə raqusu¹ və alma kökəsi yedik.

Sonra o, mənə Liberti-stritdəki mənzilini göstərmək istədi. On otaqdan ibarət ev balıq dükanlarının üstündə yerləşir, vanna otağı isə mənzilin yuxarı mərtəbəsindədir. O, bu iqamətgahın on səkkiz min dollara başa gəldiyini söylədi. Mən ona inanıram.

Otağın birində qırx min dəyərində şəkillər, digərində isə iyirmi min dollarlıq müxtəlif qədimi əşyalar var. Adı Skadderdir, qırx beş yaşındadır, pianinoda ifa etməyi öyrənir; onun neft mədənləri hər gün on beş min barrel neft hasil edir.

– Nə olsun, – dilləndim, – bütün bunlar gözəl səslənsə də, faydası nədir? Bu şəkillərdən bizə nə? Elə neftdən də?

Endi dalğın halda çarpayıda əyləşdi:

¹ Raqu – xırda doğranmış et və ya balıq qovurması

– Xeyr, – o dedi, – xeyr, bu adam adı yaramaz deyil. O, mənə qədim əşyalarla dolu balaca şkafını göstərəndə koksun qızdırdığı soba qapısı kimi qıpqırmızı qızarmışdı. O deyir ki, əgər daha bir neçə iri əməliyyat keçirə bilsə, C. P. Morqanın qobelen və farfor muncuq kolleksiyası onunkularla müqayisədə sehrlı fənər işığındakı dəvəquşu boğazı kimi olacaq. Sonra o, mənə bir əşya da göstərdi, – Endi davam etdi, – bunun çox qəşəng bir şey olduğunu dərhal hiss etmək mümkün idi. Fil sümüyündən hazırlanmışdı. O deyirdi ki, bu əşyanın iki min il yaşı var. Şanagüllə çiçəyinin içində qadın sifəti təsvir olunmuşdu. Skadder kataloqa baxdı və yazılanlara əsasən hər şeyi izah etdi. Xafra adlı misirli həkkak İsanın doğum tarixindən əvvəl neçənci ildə firon İkinci Ramzes üçün iki belə əşya düzəldibmiş. İkincisi yoxa çıxıb və indiyə qədər də onu tapa bilməyiblər. Antikvar siçovulları onu əldə etmək ümidiylə bütün Avropanı ələk-vələk eləyirlər, lakin əbəs yerə. Skadder də iki min dollarını boş yerə sərf edib.

– Kifayətdir, – dedim, – bunlar mənasız söhbətdən başqa bir şey deyil. Düşünürdüm ki, Pittsburqa milyonerlərə işi necə görmək lazım olduğunu öyrətmək üçün gəlmişik. Amma belə çıxır ki, onlar bizə incəsənətdən dərs keçirlər.

– Eybi yox, bir az səbirli ol, – Endi mehribanlıqla cavab verdi. – Tüstü hələ dağıla da bilər.

Növbəti gün səhər tezdən Endi hoteldən çıxıb bir də saat on ikidə qayıtdı. O, məni öz nömrəsinə dəvət etdi və cibindən qaz yumurtası boyda düyünçə çıxartdı. Açdığı zaman içində Endinin dünən milyonerin evində gördüyü fil sümüyündən düzəldilmiş əşyanın oxşarı vardı...

– Bir saat əvvəl, – Endi dedi, – toz basmış cürbəcür köhnə əşyalar satılan yerli mağazalardan birində idim. Orada girov da qəbul edilir. Hansısa qədim xəncərin altında bu tarixin qoyulduğunu gördüm. Girov götürənin dediyinə görə, bu əşya neçə ildir burada yatıb qalıb və onu ya ərəblər, ya türklər, ya da çayın aşağı hissəsində yaşayan kafirlərdən biri gətirib. Bu əşyaya görə iki dollar təklif etdim. Görünür, onun mənə lazım olduğu gözlərimdən hiss edildiyindən satıcı ən aşağısı üç yüz otuz beş dollar

ödəyəcəyim təqdirdə sövdələşmənin baş tutacağını dedi; onu da söylədi ki, bundan aşağı pul vermək onun uşaqlarının boğazından kəsmək deməkdir. Nəhayət, mən onu iyirmi beş dollara ala bildim.

– Cef, – Endi sözlünə davam etdi, – bir bax. Bu, Skadderin mənə haqqında danışdığı firon əşyasının ikinci nüsxəsidir. Onlar iki damcı su kimi bir-birinə bənzəyir. Məncə, o, nahardan əvvəl salfeti yaxasına hansı sürətlə keçirirsə, elə o cür də bu əşyaya iki min dolları sayacaq. Nə üçün də bu, o əşyanın əsl olması? Çox güman ki, bunu da o qoca qoruqçu düzəldib.

– Nə üçün də yox? – dedim. – Amma biz milyonerimizi bu əşyanı könüllü şəkildə qəbul etməyə necə vadar edəcəyik?

Bu məsələ ilə bağlı Endinin tam işlənib hazırlanmış planı vardı və indi də onu necə həyata keçirdiyimiz barədə danışım.

Mən göy rəngli eynək tapdım, qara sürtük geyindim, saçlarımı qarışdırdım və professor Pikklmana çevrildim. Başqa mehmanxanaya gedib qeydiyyatda düşdüm və Skaddərə teleqram göndərilib, incəsənətə aid vacib bir məsələ ilə əlaqədar yanıma təşrif gətirməsini xahiş etdim. Bir saat keçməmişdi ki, o, liftlə otağım yerləşən mərtəbəyə qalxırdı. Konnektikut siqarlarının və neftinin iyini canına hopdurmuş boşboğaz bir kişi...

– Allo, pofess! – o çığdı. – Siz nə ilə məşğulsunuz?

Saçlarımı əvvəlkindən də artıq qarışdırıb göy rəngli eynəyin arxasından ona baxdım.

– Ser, – ona müraciət etdim. – Siz Pensilvaniya ştatı, Pittsburq şəhərinin sakini Kornelius T. Skaddersinizmi?

– Bəli! – o, yenə də çığdı. – Gəlin bu münasibətlə içək.

– Mənim, – ona dedim, – belə təhlükəli və mənasız əyləncələrə nə həvəsim, nə də vaxtım var. Nyu-Yorkdan bura biz... daha doğrusu, incəsənətə aid bir işlə əlaqədar gəlmişəm. Mənə məlumdur ki, siz firon İkinci Ramzes dövründən qalmış fil sümüyündən həbə sahibsiniz. Onun üstündə şanağüllə çiçəyi fonunda çarıça İsidanın başı təsvir olunub. Bu incəsənət əsərindən yalnız iki dənə hazırlanıb. Onlardan biri itmiş hesab olunnurdu. Bu yaxınlarda lomb... Vyanada yerləşən aztaninan muzeylərin birində onu tapmaq xoşbəxtliyi mənə nəsib oldu.

Sizdə saxlanılan o biri nüsxəni də almaq istərdim. Qiyməti nə qədər olacaq?

– Lənətə gələsən, professor! – Skadder qışqırdı. – Doğrudanmı, siz onu tapmısınız? İstəyirsiniz mən özümünkünü sizə satım? Xeyr, xeyr! Kornelius Skadderin öz kolleksiyasını satmağa ehtiyacı yoxdur. O sənət əsəri sizdədimi?

Oyuncağı Skadderə göstərdim. O, əşyanı diqqətlə nəzərdən keçirdi.

– Hə, hə, haqlısınız, – dedi. – Bu, mənimkinin ikinci tayıdır. Həmin burunlar, həmin xətlər... Sizə deyimmə nə edəcəyəm? Satmayacağam, amma alacağam. Sizə iki min beş yüz verirəm.

– Yaxşı, satmırsınızsa, onda mən satıram, – razılaşdım, – və lütfən, iri əsginaslarla olsun. Vaxt itirməyi xoşlamıram. Akvariumda açıq mühazirə oxumaq üçün elə bu gün Nyu-Yorka qayıtmalıyam.

Skadder qəbz yazıb onu aşağıya – mehmanxananın kontoruna göndərdi, orada qəbz pulla əvəz edib mənə gətirdilər. O, öz Misir əşyasını götürdü, mən isə pulları alıb mehmanxanaya – Endinin yanına yollandım.

Endi otaqda var-gəl edir, tez-tez saata baxırdı.

– Hə, nə oldu? – o soruşdu.

– İki min beş yüz, – cavab verdim. – Nağd.

– Bizim cəmi on bir dəqiqə vaxtımız var, – o dedi. – Qatar indi yola düşəcək. Çamadanı götür, getdik.

– Niyə tələsirik? – ondan soruşdum. – İş təmiz işdir. Əgər bizim Misir əşyası saxta olsa belə, üstü tezliklə açılmayacaq. Buna vaxt lazımdır. Skadder onun həqiqi olduğuna əmindir.

– O, elə həqiqidir, – Endi dedi. – O, Skadderin öz əşyasıdır. Dünən onun kolleksiyasını seyr etdiyim vaxt Skadder otaqdan bir dəqiqəliyə çıxmışdı, mən də o əşyanı cəld cibimə soxdum. Tez elə, çamadanı götür, aradan çıxacaq.

– Bəs onda nə üçün... – soruşdum, – sən ikinci nüsxəni girov mağazasından götürdüyünü söyləyirdin?

– Oh, – Endi cavab verdi, – sənənin düzgünlüyünə hörmət etmək xətrinə... təkə vicdan əzabı çəkməyəsən...

7. KİM DAHA BACARIQLIDIR?

Cef Piterlə Provensano restoranının xəlvət bir guşəsində oturmuşduq. İkimizin də qabağında “spagetti” vardı və Cef mənə dələduzların üç növü haqqında danışdı.

Hər qış o, “spagetti” yemək, sincab dərilili kürkünə bürünərək şərq çayı boyunca paroxodların üzməsini seyr etmək və Fulton-stritin hazır paltar mağazalarının birindən Çıkaqoda tiki-lən geyim almaq üçün Nyu-Yorka gəlirdi. İlin qalan üç fəslində isə vaxtını Spokandan Tampaya¹ qədər işləməyə münasib yer axtarmağa sərf edərdi. O, öz peşəsi ilə öyünər və onun məziyyətlərini özünəməxsus etik fəlsəfənin köməyi ilə tam ciddi şəkildə müdafiə edərdi. Onun peşəsi yeni deyildi. O, öz yaxın adamlarının nadinc və ağılsız dollarlarını etibarlı, mehriban və geniş sığıncaqla təmin edirdi.

Cef hər il qış tətillərində aradan çıxaraq üz tutduğu daşlı düzənliklərdə başına gələn macərələr haqda danışmağı sevirdi; onun bu xasiyyətini oğlan uşağının axşam vaxtı meşədə fit çalmağı sevməsi ilə müqayisə etmək olardı. Elə buna görə də Cefin Nyu-Yorka gəldiyi vaxtı öz təqvimimdə qeyd edir və əyləşdiyimiz bu Provensano guşəsində, qollu-budaqlı fikusla² divardakı palazzo della³ arasındakı şərabla dolu masa arxasında söhbətə başlayıram.

– İki növ dələduzluq var ki, zərərlidir, – Cef dedi, – və onlar qanunverici hakimiyət tərəfindən məhv edilməlidir. Bunlardan biri Uoll-stritdəki alver, o biri isə sındırmaq yolu ilə oğurluqdur.

– Hə, əlbəttə, biri ilə bağlı hamı sizinlə razılaşar, – mən gül-gülə dedim.

– Xeyr, xeyr, sındırmaqla oğurluq özü də qadağan edilib, – Cef deyəndə düşündüm ki, bəlkə də, yersiz gülmüşəm.

¹ *Tampa* – bu adda bir şəhər Vaşinqton ştatında, Birləşmiş Ştatların şimal-qərbində, biri isə Floridada mövcud idi.

² *Fikus* – həmişəyaşıl bəzək bitkisi

³ *Palazzo della* – hansısa İtaliya sarayı təsvir olunmuş rəsm əsəri

– Üç ay əvvəl, – o, sözlünə davam etdi, – qeyri-leqal sənətin yuxarıda adını çəkdiyim hər iki növünün nümayəndələri ilə *sina qua grata*¹ olmaq xoşbəxtliyi mənə nəsib oldu. Tale məni Soyğunçular İttifaqının üzvü və bizim Con D.² Napoleonlarından biri ilə eyni anda qarşılaşdırdı.

– Maraqlı əlaqələndirmədir, – əsnəyə-əsnəyə dedim, – sizə danışdım ki, keçən həftə Ramapos çayı sahilində bir güllə ilə həm ördək, həm də sünbülqıranı necə vurdum?

Cəfdən başına gələn əhvalatı qoparmağın yolunu bilirdim.

– Dayanın, qoyun əvvəlcə ictimai həyatın hərəkətini tormozlayan və öz məhvedici baxışları ilə ədalət çeşməsini zəhərləyən bu poliplər³ barədə sizə söhbət açım, – Cef bu sözləri deyəndə gözləri ədalətlə cəza kəsmiş kimi alışıb-yanırdı.

– Artıq söylədiyim kimi, üç ay əvvəl axmaq bir kompaniyaya düşmüşdüm. Bu vəziyyət insan həyatında iki halda baş verə bilər – ya bir qəpiksiz qaldığı, ya da dövlətli olduğu zaman.

Bəzən qanuni işlərlə məşğul olduqda da uğursuzluq zolağına düşə bilərsiniz. Mən də yolayrıcında lazım olmayan tərəfə dönərək səhvən Pivayn adlı balaca bir şəhərə düşdüm. Ora getməməliydim, çünki keçən yaz bu şəhəri təngə gətirmiş, ona böyük xəsərat yetirmişdim. Yerli sakinlərə altı yüz dollarlıq cavan meyvə ağacları – armud, gavalı, albalı, şaftalı ağacları satmışdım. Sən demə, o vaxtdan bəri şəhər sakinləri gözlərini yoldan çəkmədən səbirsizliklə oradan bir də nə vaxt keçəcəyimi gözləyirmişlər. Mənsə heç nədən şübhələnmədən şəhərin əsas küçəsindən adlayıb “Büllur saray” aptekinə çatdım və hər ikimizin – özümün də, boz atımın da artıq mühasirəyə düşdüyünü gördüm.

Billin yüyənindən yapışan Pivayn sakinləri meyvə ağaclarına yaxın bir mövzuda mənimlə söhbətə girişdilər. Onlardan bir neçəsi qoşqunun qayığını jiletimin qol yerindən keçirərək məni öz meyvə bağlarında gəzdirdi. Bədbəxtlik onda idi ki, meyvə

¹ *Sina qua grata* – Cef latın diplomatik termini “persona grata”-nı (arzuolunan şəxs) ifadə etmək istəyir.

² *Con D.* – ABŞ-in iri kapitalistlərindən biri Rokfelleri belə adlandırırıldı.

³ *Polip* – bağırsağboşluqlular sinfindən olan dəniz heyvanı

ağacları onlara bağlanmış lövhələrdəki yazılara heç cür uyğun gəlmək istəmirdi. Əksəriyyəti cır armud və çaqqal gavalısı idi, aralarında cökə və balaca palıd da vardı. Məhsul vəd verən yeganə ağac isə eşşəkarsının yuva saldığı və budağından bir qadın döşlüyünün asılı qaldığı cavan qovaq idi.

Bu səmərəsiz gəzintini şəhər kənarına qədər davam etdirən yerli sakinlər orada onlara olan borcuma görə pullarımı və qızıl saatımı müsadirə etdilər, Billi və arabanı isə girov kimi özlərində saxladılar. Mənə də dedilər ki, göyəm ağaclarında İyun şaftalıları yetişdiyi vaxt qayıdıb əşyalarımı geri ala bilərəm. Sonra qoşqu qayığını qolumdan açıb barmaqlarını Qayalı dağlara tuşladılar; mən də asta-asta keçilməz meşələrə və bol suyu olan çaylara doğru yol aldım.

Özümə gəldiyim zaman Arkanzas–Texas dəmiryolunda şpalların üstü ilə hansısa şəhərə doğru getdiyimi anladım. Pivayn sakinləri mənə çeynənə bilən qatrandan başqa heç nə saxlamamışdılar; elə onun hesabına da həyatımı xilas edə bildim. Şpal yığınının üstündə oturub qatrandan bir parça dişlədim, fikirlərimi və gücümü səfərbər etməyə çalışdım.

Birdən yanımdan sürətli yük qatarı ötüb-keçdi; şəhərə yaxınlaşdığı üçün sürətini azaltmışdı. Elə bu vaxt vaqondan qara bir şeyin uçub iyirmi addım kənarında tozun içinə düşdüyünü gördüm. Sonra o ayağa qalxıb qara kömür parçalarına, yol kənarındakı nida işarələrinə tūpürməyə başladı. Qarşımda yumrusifət, yük vaqonuna deyil, yataqlı kupeyə uyğun geyinmiş, şən təbəssümlü – çətin ki belə kirlə sifətdə bu cür şən təbəssümə təsadüf edəsiniz – cavan bir oğlanın dayandığını gördüm.

– Yıxıldınız? – soruşdum.

– Xeyr, – o cavab verdi. – Tullandım. Lazım olan yerə çatmışam. Bu, hansı şəhərdir?

– Hələ xəritəyə baxa bilməmişəm, – dedim. – Özüm sizdən beş dəqiqə əvvəl bura gəlib çıxmışam. Sizcə, necə şəhərdir?

– O qədər də mülayim görünmür, – o cavab verib, bir əl ilə o birisini yoxladı. – Elə bil, bura, bax, bu çiyinim... amma yox, hər şey qaydasındadır.

O, şalvarının tozunu təmizləmək üçün əyiləndə cibindən doqquz verşokluq¹ poladdan düzəldilmiş yaxşı bir kilidaçan sürüşüb yerə düşdü. Onu qaldırıb ehtiyatla mənə baxdı, sonra gülümsəyərək əlini mənə uzatdı.

– Qardaş, – dedi, – səmimi salamımı qəbul et! Keçən yay Missurinin cənubunda gördüyüm adam deyilsənmi? Orada bir çay qaşığı gül tozunu yarım dollara satır və alıcıları inandırır ki, onu lampaya töksələr, kerosin heç vaxt partlamaz.

– Kerosin, doğrudan da, heç vaxt partlamır, – ona cavab verdim. – Yalnız qaz partlayır.

Hər halda, onun uzanan əlini sıxdım.

– Adım Bill Bassetdir, – o dedi, – peşə qürurumu lovğalığ hesab etməsəydin, hazırda Missisipi çayının suvardığı torpaqlarda gəzən ən yaxşı ev oğrusu ilə tanış olduğumu deyərdim.

Nə isə... Həmin Bassetlə şpalların üstündə yanaşı oturduq və eyni ixtisas üzrə çalışan rəssamlar kimi özümüzü tərifləməyə başladıq. Məlum oldu ki, onun da cibində siçanlar oynayır; beləliklə, biz bir-birimizə tez isinişdik. O, ən istedadlı ev oğrusunun nə üçün bəzi hallarda yük qatanı ilə səyahətə çıxmasının zəruri olduğunu mənə izah etdi. Littl-Rokda satqın qulluqçu, az qala, onu ələ verəcəkmis, bu səbəbdən də aradan çıxmalı olub.

– Mənim peşəm bundan ibarətdir, – Bill Basset məni başa saldı, – uğur qazanmaq üçün qadın ləçəklərindən də istifadə etməyə məcburam. Mənə qiymətli əşyaları və yaraşıqlı qulluqçusu olan ev göstər. Sonra arxayın ola bilərsən ki, gümüşlər xəzəl kimi üstümüzə yağacaq, mən isə şato içə-içə göbələkli salfetlərə tüpürəcəyəm. Polis oğurluğu yaxın adamlardan birinin törətdiyini bildirəcək, çünki qoca sahibənin şəriət dərsi keçən bir qardaşı oğlu var. Əvvəlcə mən qıza bir az təzyiq göstərirəm, sonra isə qız artıq məni evə buraxır – mən də mumun köməyi ilə açar yerlərini əldən keçirirəm. Amma o Littl-Roklu qulluqçu məni pis vəziyyətdə qoydu: başqa bir qızla tramvayda gördükdən sonra – elə həmin gecə məni evə buraxmalı idi – qapını açarla bağladı. Məndəkilərsə ikinci mərtəbənin qapıları üçün hazırlanmış açarlar idi... bəli, ser, o, əsl Dalila kimi hərəkət etdi.

¹ Verşok – 4,4 sm-ə bərabər uzunluq ölçüsü

Billin söhbətinin davamından məlum oldu ki, o, öz kilidaçanı işə salmağa cəhd eləsə də, qız əsl itbazlar kimi bütün mümkün gurultulu səslərdən istifadə edib. Nəticədə Bill vağzala gedən yoldakı bütün hasarları aşaraq qaçmaq məcburiyyətində qalıb. Baqajı olmadığından onun vağzala girməsinə maneçillik törədiblər. Lakin bütün bunlara baxmayaraq, o, yola düşməkdə olan yük qatarına atıla bilib.

– Hə-ə, – keçmişdə qazanılan pullar haqda memuarları bir-birimizə danışdıqdan sonra Bill dedi, – indi nahar etmək istərdim. Yəqin ki, şəhərin bütün qapıları fransız kilidi ilə bağlanmayıb. Elə böyük yaramazlıq etmədən azacıq cibxərcliyi qazanmağa nə deyərsən? Yəqin ki, yerli səfehləri soymaq üçün saçbitirən dava-dərman, yaxud qızıl suyuna çəkilməmiş zəncirli saat, yaxud da, nə bilim, qadağan olunmuş başqa mallar gətirmisən?

– Yox, – cavab verdim, – hamısı Pivaynda, çamadanımda qaldı – pataqoniya brilyantıyla bəzədilmiş sırgalar, qızıl olmayan baş sancaqları... Nə qədər ki qovaq ağacları yapon gavalısı gətirərək bütün bazarları doldurmayıb, orada da qalacaq. Belə bir şeyin olacağına bel bağlamaq isə çətin məsələdir; hər halda, bizə kömək etməsi üçün Lüter Berbank¹ bura dəvət edə bilmərik.

– Nə etmək olar, – Basset dedi, – o zaman başqa yol axtarmalıyıq. Bəlkə, hava qaralandan sonra hansısa qadına yalvar-yaxar edib baş sancağı istəyim. Sonra da onunla Postuşes-Fermer bankının seyfini açaram.

Söhbət əsnasında stansiyaya səmişin qatarının yaxınlaşdığını gördük. Vaqondan başına silindr qoymuş bir kişi sıçrayıb düşdü, özü də hamının düşdüyü tərəfdən yox, əks istiqamətdən; və yolboyu hoppana-hoppana düz üstümüzə gəlməyə başladı; balacaboy, gonbul, uzunburun, siçovul gözlərinə bənzər gözləri olan bir adam idi. Amma bahalı paltar geyinmişdi, əlində də yol çantası vardı. Çantanı elə ehtiyatla tutmuşdu ki, elə bil, içində yumurta, ya da dəmiryolu səhmləri aparırdı. Şpalların üstü ilə yanıımızdan keçdiyi vaxt, sanki, yaxınlıqda şəhər olduğunun fərquində belə deyildi.

– Getdik! – Bill ayağa qalxdı.

¹ *Lüter Berbank* – amerikalı bağban-seleksioner

– Hara? – soruşdum.

– Necə hara? – Bill cavab verdi. – Yoxsa səhralıqda olduğunu və elə bu dəqiqə qabağına manna töküldüyünü unutmusan? Bəlkə, qarğaların qanadlarının səsinə də eşitmirsən? Ay səni, peyğəmbər İliya!¹

Naməlum kişiylə meşənin kənarında yetişmə bildik. Kimsəsiz bir yer idi, günəş də artıq qurub etmişdi. Yəni onu tutub saxladığımızı heç kim görə bilməzdi. Bill silindri kişinin başından götürüb paltarının qolu ilə sığalladı, sonra yenidən geri – yerinə qoydu.

– Bu nə deməkdir, ser? – naməlum adam soruşdu.

– Adətən, silindr geyindiyim vaxtlarda, – Bill cavab verdi, – çətinliyə düşən kimi onu başımdan götürər, paltarımın qolu ilə sığallayardım. İndi isə silindrim olmadığı üçün sizinkindən istifadə etməyə məcbur qaldım. Elə çətin vəziyyətə düşmüşəm ki, bilmirəm haradan başlayım, sizi narahat etməyimizin səbəbini necə izah edirəm. Bəlkə, ilk tanışlıq üçün əvvəlcə cibinizi eşləyək?!

Bill səliqə ilə gəlmə adamın ciblərini axtardı; sifətində ikrah hissi əks olunmuşdu.

– Saati da yoxdur, – dedi. – Utanmırsınız, məgər siz alebastr heykəlsiniz? Restoranın baş lakeyi kimi geyinmisiniz, amma pulunuz bir qrafın pulundan da azdır. Heç tramvay üçün qəpik-quruş da yoxdur. Bəs biletiniz haradadır?

Gəlmə adam heç bir qiymətli əşyasının olmadığını bildirdi. Amma Basset onun əlindən çantasını aldı. Oradan corab, yaxalıklar və qəzet parçası çıxdı. Sonra o, əlini gəlmə adama uzatdı.

– Qardaş, – dedi, – səmimi salamımı qəbul et. İcazə ver, dostların üzrxahlığını sənə çatdırım. Mən Bill Bassetəm – ev oğrusu. Mister PETERS, lütfən, mister Alfred E. Rikslə tanış olun. Bir-birinizin əlini sıxın.

Sonra Bill yenidən gəlmə adama müraciət etdi:

– Mister PETERS öz peşəsi ilə cinayət və günah məsələlərində sizinlə mənim aramda orta yeri tutur. O, aldığı pulun əvəzində

¹ İliya – bibliyaya görə, peyğəmbər İliyanı səhralıqda qarğalar yeməklə təmin edirlər.

həmişə nəşə verir. Sizinlə tanışlığa çox şadam, mister Riks – sizinlə və mister Piterlə. İlk dəfədir ki, üç peşəni – soyğunçuluq, dələduzluq və bank işini təmsil edən Akulaların Milli Sino-dunun¹ plenar iclasında iştirak edirəm. Mister Piter, lütfən, mister Riksin etibarnaməsini nəzərdən keçirin.

Bill Bassetin mənə təqdim etdiyi qəzet parçasında Riksin böyük şəkli çap olunmuşdu. Çıxaqoda çıxan bu qəzetin hər sətrində onun ünvanına nifrinlər yağdırılırdı. Yazılanlardan anladım ki, bu Riks Florida ştatının suyun altında qalmış torpaqlarını hissələrə bölərək Çıxaqodakı dəbdəbəli kontorunda sadəlvəh adamlara satıb. O, yüz min dollara yaxın vəsait topladığı vaxt isə həmişə pislik törətməyə hazır hiyləgər və narahat adamlardan biri (məndən aldığı qızıl saati turşunun köməyi ilə yoxlayan belələrini yaxşı tanıyıram) ucuz qiymətə aldığı torpaq sahəsinə ekskursiya təşkil edir; istəyir görsün ki, o sahəni hasara almağa ehtiyac var, ya yox? Ona məxsus torpaq sahəsinin sərhədlərini müəyyənləşdirmək məqsədilə özü ilə yerölçən mütəxəssis də götürür. Sahilə yaxınlaşdıqları zaman qəzet səhifələrində “Cənnət vadisi” adı ilə tərənnüm edilən həmin mülk yerinin Okičobi gölünün dibində olduğunu görürlər. Həmin şəxsın torpaq sahəsi otuz altı fut dərinlikdə yerləşirdi; bundan başqa, alliqator və durnabalığıları çoxdan o əraziyə sahiblənmişdilər, onlarla üz-üzə gəlmək isə çətin məsələ idi.

Təbil ki, torpaq sahəsinin sahibi Çıxaqoya qayıdır və Alfred E. Riks üçün elə bir isti hava təşkil edir ki, adətən, hava bürosu saxta olacağını xəbər verəndə belə isti olur. Riks ittihamın əsassız olduğunu sübut etməyə çalışsa da, alliqatorların mövcudluğu faktını inkar etmək mümkün deyildi. Tezliklə qəzetlərdə bütün bunlar haqqında məqalələr dərc olunduğundan Riks yanğın pilləkənlərinin köməyi ilə evdən çıxır və təcili qaçmaq məcburiyyətində qalır. Hakimiyyət orqanları onun pullarının saxlandığı bankı vaxtında xəbərdar etdiyindən Riks üstündə nəyi varsa, onunla aradan çıxıb. Özü ilə təzə corablarını və qırx ölçülü yaxalıqlarını götürə bilib. Pul kisəsində təsadüfən qatarla ödənişsiz getmək hüququ verən blank olduğu üçün bu səhra-

¹ *Sinod* – protestant kilsəsində: ruhanilər məclisi

lıqdakı şəhərə qədər gəlib çıxıb; elə burada da Üçüncü İliya kimi – amma bu dəfə qarğasız – Bill Bassetlə mənim “başıma düşüb”.

Söhbət əsnasında Alfred E. Riks bir neçə dəqiqə sızıldıadı və ac olduğunu bildirdi; and içib inandırmağa çalışdı ki, yemək almaq üçün bir senti belə yoxdur. Parabola və sillogizmlərdən istifadə edərək deyə bilərik ki, biz – üç nəfər zəhmət, ticarət və kapitalı təmsil edirdik. Amma ticarət üçün kapital olmadıqda əməliyyat uğursuz başa çatır. Kapitalın pulu olmadıqda isə bifş-teks və soğan olan yerlərdə tam durğunluq hökm sürür. Kilidaçanı olan adam bunu yaxşı başa düşürdü.

– Quldur qardaşlar! – Bill Basset danışmağa başladı. – Mən hələ heç vaxt yoldaşımı çətinlikdə tək qoymamışam. Mənə elə gəlir ki, o balaca meşəlikdə əşyasız bir ev var. Gəlin orada məskunlaşaq və havanın qaralmasını gözləyək.

Doğrudan da, ağaclıqda kimsəsiz bir daxma gözə dəyirdi. Hər üçümüz ora yollandıq. Axşam düşdükdən sonra bizə sakitcə gözləməyi tapşırən Bill Basset yarım saatlığa harasa getdi. Tezliklə qayıdıb bir parça çörək, donuzun döş ətindən hazırlanmış qızartma və piroq gətirdi.

– Uoşita küçəsindəki fermerdən borc götürmüşəm, – dedi. – Yeyin, için, kef eləyin.

Ay çıxıb daxmamızı işıqlandırırdı. Döşəmənin üstündə oturur və ay işığının altında kef edirdik. Bill Basset özünü öyməyə başladı.

– Hərdən, – o dedi (ağzı yeməklə dolu idi), – düşünəndə ki siz öz peşənizi mənimkindən üstün tutursunuz, dəli oluram. Yaxşı, deyin görüm, birdən mən sizi doyuzdurub ayağa qaldırmasaydım, neyləyəcəkdiniz? Məsələn, elə sən, Riks.

– Etiraf etməliyəm ki, mister Basset, – mister Riks danışmağa başladı, amma ağzı piroqla dolu olduğundan söylədiklərini anlamaq olmurdu, – etiraf etməliyəm ki, bu cür xoşagəlməz vəziyyətdə hadisələrin gedişini yaxşı istiqamətə dəyişmək gücündə deyiləm. Təbii ki, vərdiş etdiyim iri əməliyyatlar, adətən, əvvəlcədən böyük məbləğli xərclər tələb edir. Mən...

– Bilirəm, bilirəm, Riks, – Bill Basset onun sözünü kəsdi. – Nitqinə davam etməyə bilərsən. Əməliyyata başladığın vaxt

sənə beş yüz dollar lazımdır ki, sanşın bir makinaçını işə götürsən və kontorunun dörd otağı üçün kreditlə aldığı palıd ağacından olan mebellərin ilk ödənişini edəsən. Bundan savayı, sənə əlavə beş yüz dollar da lazımdır ki, qəzetlərdə elan verəsən. Hələ iki həftə də gözləməlisən ki, tilovuna balıq düşsün. Çətin məqamda sənə kömək üçün müraciət etmək – sakinləri qazdan boğulandan sonra evlərin bələdiyyələşdirilməsini tələb etməyə bənzəyir. Qardaşım PETERS, elə sənin fırıldaqın da dərhal gəlir gətirmir.

– Oy, oy, oy, – mən dilləndim. – Pəriyə bax bir... Nədənsə, hələ ki sehrlilə əsanın köməyi ilə zirzibili qızıla çevirdiyini görmürəm. Sehrlilə üzüyü sürtərək bu artıq-urtuq yeməkləri hamımız əldə edə bilərdik.

Basset bir az da bərkdən güldü:

– Gözləyin, miss Zoluşka, indi arxanızca altı at qoşulmuş karet gələcək. Bəlkə, başlanğıc üçün paltarnızın qolunda nəşə bir layihə gələcəksiniz?

– Oğlum, – ona dedim, – səndən on beş yaş böyük olsam da, həyatımı sığortalaya bilmək üçün hələ kifayət qədər cavanam. Əvvəllər də çox çətin vəzifələrdə qalmışam. Şəhərin işıqları burdan heç yarım mil də uzaqlıqda deyil. Mənim müəllimim qeyri-qanuni zirzibillə alver edən fırıldaqçılardan ən dahisi – Montequyu Silver idi. Hazırda bu küçədən paltarı yağ ləkəsinə bulaşmış yüzlərcə adam ötüb-keçir. Mənə qazolin lampası, içinə parça qırıqı qoyulmuş bir qutu və dəyəri iki dollar olan, xırda hissələrə bölünmüş bir parça ağ Kostilya sabunu ver...

– Hanı, iki dollarım var ki? – Bill Basset sözümlə kəsdi.

Bu oğru ilə mübahisə etməyin mənası yox idi.

– Xeyr, – o dedi, – hər ikiniz köməyə ehtiyacı olan tiffillərsiniz. Kapital öz kontorunu bağlayıb, Ticarət işə pəncərələrin pərdəsini endirib. İkiniz də gözləyirsiniz ki, Zəhmət peyda olub təkərləri hərəkətə gətirsin. Etirazınız yoxdur ki? Əla. Bu gün Bill Bassetin nəyə qadir olduğunu sizə göstərəcəyəm.

O, Rikslə mənə daxmadan uzaqlaşmamağı, səhəreyaxın qayıtsa belə, onu gözləməyi məsləhət gördü. Sonra şəhərə yollandı, biz onun nəşə dolu fişqırığını hələ bir müddət eşitdik.

Alfred E. Riks başmaqlarını çıxardı, pencəyini soyundu, silindrini ipək dəsmala bükdü və döşəməyə uzandı.

– Mürgüləməyə çalışacağam, – mızıldandı. – Bu gün mənimçün çox üzücü olub. Gecəniz xeyrə qalsın, mister PTERS.

– Morfeyə salam deyərsiniz, – dedim. – Mən bir az da oturacağam.

Gecə saat ikiyə yaxın (Pivaynda qalan saatım olmasa da, deyə bilərəm) bizim zəhmətkeş qayıtdı, Riksi oyatdı və bizi daxmanın ay işığının daha çox işıqlandırdığı hissəsinə dəvət etdi. Sonra döşəməyə hər biri min dollar olan beş bağlama tullaıdı və yumurta üstündə qaqqıldayan toyuq kimi onlara baxıb qaqqıldamağa başladı.

– Artıq sizə bu balaca yer barədə məlumat verə bilərəm, – söylədi. – Bu şəhər Rokki-Sprinqz adlanır və burada mason məbədi tikilir; yəqin ki, mer vəzifəsinə demokratlardan olan namizədi tezliklə digər populist namizəd gülünc vəziyyətə salacaq; hakim Takerin arvadı isə plevrit xəstəliyindən əziyyət çəkirmiş, amma indi vəziyyəti nisbətən yaxşıdır. Mənə lazım olan əsas məlumatları almaq üçün bu xırda mövzularda söhbət etmək məcburiyyətində qaldım. Şəhərdə “Etibarlı Ağacqıran və Qənaətcil Əkinçi İnstitutu” adlı bank fəaliyyət göstərir. Dünən axşam bank bağlananda orada iyirmi üç min dollar var idi, amma bu gün səhər açılarkən gümüş monetdən ibarət cəmi on səkkiz min pul qalacaq; elə buna görə də sizin üçün bundan artığını gətirmədim. Hə, Kapital və Ticarət, indi nə deyirsiniz?

– Mənim gənc dostum, – Alfred E. Riks əllərini göyə qaldıraraq dedi. – Doğrudanmı, siz o bankı soymusunuz? Ay, ay, ay!

– Çətin ki bunu soyğunçuluq adlandırmaq olar, – Basset cavab verdi. – Soyğunçuluq qaba sözdür. Mənim işim yalnız bankın hansı küçədə yerləşdiyini müəyyənləşdirməkdən ibarət idi. Şəhərdə o qədər sakitlik hökm sürür ki, tində dayanıb seyfin gizli mexanizminin necə çıqqıldadığını eşidə bildim: “sağa qırx beş; sola iki dəfə on səkkiz; sağa altmış; sola on beş” – çox aydın, sanki, universitet futbol komandasının kapitanı öz dəliqanlılarına göstəriş verirdi. Amma uşaqlar, – Basset fikrinə davam etdi, – bu şəhərdə erkən oyanırlar. Dan yeri söküləndə

artıq hamı ayaq üstə olur. Onlardan nə üçün çox yatmadıqlarını soruşanda isə dedilər ki, səhər yeməyi o vaxt hazır olur. Hə, sizcə, əkilmək vaxtı deyil? Ansambl artıq dağılır. Sizli maliyyə-ləşdirməyə hazırım. Nə qədər lazımdır? Sən de, Kapital.

– Gənc və əziz dostum, – sünbülqırana oxşayan Alfred E. Riks ayaq üstə qalxaraq dedi, – Denverdə dostlarım var, onlar mənə kömək etməyə hazırdırlar. Əgər yüz dollarım olsa, mən...

Basset pul bağlamasını açıb Riksə sarı beş dəne iyirmidollarlıq tolazladı.

– Bəs sənə, Ticarət, nə qədər lazımdır? – o, mənə dedi.

– Pullarını gizlə, Zəhmət, – cavab verdim, – mən hələ bu vaxta kimi namuslu zəhmətkeşləri istismar etməmişəm. Həmişə maymaq və səfəhlərin pullarını mənimsəmişəm. Bu pullar onlara gərək deyil, yalnız ciblərini yandırır. Küçədə dayanıb briyant qaşlı qızıl üzüyü üç dollara satanda cəmi iki dollar altmış sent qazanıram. Bəs o neyləyir? Məgər mən bilmirəm ki, o, bu üzüyü hansısa qıza bağışlayıb əvəzində yüz iyirmi beş dollarlıq üzük dəyərində nəşə tələb edəcək? Yəni onun xalis gəliri yüz iyirmi iki dollar olacaq. Kim daha çox qazanır – mən, yoxsa o?

– Bəs zavallı qadına lampasını partlayışdan qorumaq üçün bir çimdik qumu əlli sentə satanda necə, onun ümumi gəlirini hansı hesaba yazırsan? Unutma ki, qumun bir tonu qırx sentdir.

– Başa düş, – ona dedim, – mən qadınlara lampanı yaxşı təmizləməyi və ona vaxtında kerosin tökməyi öyrədiram. O, mənim məsləhətimə əməl etdiyi təqdirdə lampası partlamaz. Onun qumu varsa, hər halda, partlayışın olmayacağını bilir və beləliklə, qayğısının biri azalır. Bu, təxminən, “sənayedə xristian elmi” adlanır. Qadın əlli sent ödəyərək Rokfelleri və missis Eddini¹ birdəfəlik razı salır. Bu iki “qızıl əkizlərinə” eyni zamanda qazanmaq imkanı verməyi hər adam bacarmaz.

Alfred E. Riks az qaldı Bill Bassetin çəkmələrini yalasın.

– Gənc və əziz dostum! – o dedi, – sizin səxavətinizi heç vaxt unutmaram. Allah sizə yar olsun. Amma yalvanram, cina-yətlərinizə son qoyun və özünüzlə ləyaqətli yol seçin.

¹ *Missis Eddi* – “Elm və sağlamlıq” kitabının müəllifi, “Xristian elmi” adlı şarlatan dini təlimin yaradıcısı

– Ay səni, zavallı siçan, – Bill dilləndi, – yuvana gir və səsinə kəs. Sizin bütün doqma və prinsiplərinizin mənimçün heç bir əhəmiyyəti yoxdur. Soyğunçuluğun yüksək əxlaqlı sistemi sizə nə verir? Ehtiyac və səfalət. Hətta oğurluq sənətinə ticarət və sənaye nəzəriyyəsi ilə ləkələməyi sevən PTERS qardaş da müflis olub. PTERS qardaş, – o, yenidən mənə müraciət etdi, – yaxşısı budur, sən də bir qədər dollar götürəsən. Lütfn, buyur...

Yenə də mən ona pullarını cibində saxlamasını tövsiyə etdim. Çünki heç vaxt sındırmaq yolu ilə edilən oğurluğa hörmət bəsləməmişəm. Heç vaxt adamlardan müftə pul götürməmişəm, onlara həmişə əvəzində nəsə vermişəm; məsələn, əhəmiyyətsiz balaca bir suvenir – qoy bir də aldanmasınlar deyə.

Alfred E. Riks yenidən Bill Bassetə təzim edib bizimlə sağollaşdı. Dedi ki, fermaların birindən at götürəcək, yaxın stansiya qədər atla, oradan isə qatarla Denverə gedəcək. Bu zavallı soxulcan, nəhayət ki, sürünüb oradan çıxdıqdan sonra rahat nəfəs almağa başladım. Belə adamlar təkcə insanlıq üçün deyil, bütün sənaye peşələri üçün rüsvayçılıqdır. Onun əzəmətli planlarının və dəbdəbəli kontorlarının nəticəsi nə oldu? Özü üçün bir tikə çörəyi belə namusla qazana bilməyib tanımadığı şəxsə borclu qaldı! Düzdür, ona bir az yazığım gəlirdi, amma getməsinə sevindim. Çünki tükənmiş adam olduğunu anlamışdım. Başlanğıc üçün böyük kapitalı olmayan belə bir adamın əlindən nə gələ bilərdi ki? O, arxası üstə çevrilmiş tısbığa kimi kömək-siz idi. Adi qız uşağından əhəmiyyətsiz bir daş qələmi belə aldadıb almağa bacarığı çatmazdı.

Bill Bassetlə təklildə qaldığım zaman ağılıma balaca bir ticarət sirrini ehtiva edən maraqlı bir kombinasiya gəldi. Fikirləşdim ki, zəhmətlə biznesin fərqi bu oğruya sübut edəcəyəm. O, mənim peşə qüruruma möhkəmcə toxunmuşdu.

– Sizin bəxşiniz mənə lazım deyil, mister Basset, – dedim, – lakin əgər bizim bu təhlükəli zonadan, maliyyə vəziyyətinə ədəbsizcəsinə zərər vurduğunuz bu şəhərin ərazisindən birlikdə uzaqlaşmağımızın xərcini çəksəniz, sizə minnətdar olaram.

Bill Basset razılaşdı və elə ilk qatarla qərbə doğru yola düşdük.

Arizonada Los-Perros adlı balaca bir şəhərə çatdıığımız zaman Billə təklif etdim ki, burada bəxtimizi sınayaq. Bu şəhərdə qoca müəllimin Monteqyu Silver rahatca ömür sürürdü. Hazırda o, öz işindən uzaqlaşmışdı. Amma əmin idim ki, vızıldayan bir millçəyi nəzarətdə saxladığımı görsə, tor hörmək üçün mənə pul verəcək. Təklifimə cavab verən Bill Basset bütün şəhərlərin onun üçün eyni olduğunu bildirdi, çünki əsasən gecələr işləyirdi. Beləliklə, biz Los-Perrosda qatardan düşdük; bu, gümüşlü sahədə yerləşən gözəl, balaca bir şəhər idi.

Mənim əla bir planım vardı və onun köməyi ilə ucuna daş bağlanmış dəyənəklə vururmuşam kimi Bill Bassetin düz peysərindən zərbə endirmək istəyirdim. Məqsədim, yatdığı vaxt ondan pul oğurlamaq deyildi. Amma ona ciddi olmağı öyrətmək və qatardan düşdüyümüz zaman onda qalan dörd min yeddi yüz əlli beş dolları mənimsəmək istəyirdim. Kapitalın yerləşdirilməsi barədə ona işarə vurarkən bütün bədəni ilə mənə san çevrilib aşağıdakı ifadə və terminlərdən istifadə etdi:

– PTERS qardaş, – dedi, – ideyan pis deyil. Tezliklə hansısa müəssisəyə pul yatırmaq fikrindəyəm. Bilirsən nə edəcəyəm, PTERS qardaş? Qumarxana açacağam. Dələduzluqdakı ətalət mənə üzür. Əlimdə yumurtaçalan gəzdilib satmaq fikrində deyiləm. Amma qumar işi gümüş qaşıqların oğurluğu Uoldorf-Astoriya hotelində xeyriyyəçilik bazarında təmizləyici lələk satmaq arasında yaxşı kompromisdir.

– Deməli, mister Basset, – dedim, – siz mənim təklifimi müzakirə etməkdən boyun qaçırırsınız?

– Mən nə toyuq, nə də tilova gələn balığam, – o cavab verdi, – siz bunun ümitsiz iş olduğunu hələ də anlamamısınız?

Beləliklə, Basset otaq kirayə edib mebel, bir də divardan asmağa iki-üç şəkil almaq barədə düşünməyə başladı. Elə həmin axşam müəllimin Monti Silverin yanına getdim. O, kommersiya planımla tanış olduğdan sonra mənə borc olaraq iki yüz dollar verdi. Bütün şəhərdə yalnız bir mağazada oyun kartları satılırdı. Ora yollanıb bütün kartları aldım. Növbəti gün səhər tezdən – mağaza açılan kimi kartları geri qaytarıb dedim ki, şərikim fikrini dəyişib və mənə qumarxana açmaq üçün pul vermədiyindən,

kartlar da gərək olmadı. Mağaza sahibi onları yarı qiymətinə geri götürməyə razılıq verdi.

Bəli, bəli, bəli, bu kombinasiyanın hesabına mən yetmiş beş dollar itirəsi oldum. Lakin kartlar bütün gecəni mənim ixtiyarımda olduğundan yorulmadan çalışdım və onların hər birinə nişan vurdum. Bu, əsl zəhmət idi. Sonra isə kommersiya işə yaradı; “suya atdığım” çörək souslu şirin pudinqlər şəklində geri qayıtmağa başladı.

Əlbəttə, Basset qumarxana açanda ora gedən birinci adam mən idim. O, mənim nişan vurduğum kartları almışdı, çünki şəhərdə başqa kartlar satılmırdı. Mən isə bu kartları saçımı qır-xan bərbərin iki güzgünün köməyi ilə mənə göstərdiyi peysərimdən daha yaxşı tanıyırdım.

Oyun başa çatdığı zaman artıq beş min dollarım, bir az da xırda pulum var idi. Bill Bassetə isə yalnız *Wanderlust*¹, bir də xoşbəxtlik rəmzi kimi aldığı qara pişik qaldı. Getmək istədiyim zaman o, mənim əlimi sıxdı.

– PTERS qardaq, – dedi, – mənim biznes istedadım yoxdur. Mən “qara işlər” üçün yaranmışam. Məşhur ev oğrusu öz kili-daçanını əl tərəzisinə dəyişdirməyə çalışdıqda heç də ağıllı iş tutmur. Lakin sən kartlarla məharətlə davranırsan, lap suda batmış adam kimi bəxtin gətirir, işin avand olsun, xudahafiz.

Ondan sonra bir də Bill Baseti görmədim.

– Hə, Cef, – dostumun söhbəti yekunlaşdırdığına əmin olduğdan sonra soruşdum, – ümid edirəm ki, pullarınızı qoruyub saxlaya bilmisiniz? Nə vaxtsa həyatınızı dəyişib daha səmərəli kommersiya ilə məşğul olmaq istəsəniz, ondan istifadə edə bilərsiniz.

– Əlbəttə! – Cef səsinə nəcib bir ton verərək dedi. – Arxayın ola bilərsiniz, bu beş mini hədəyə sərf etmərəm. Mən onları lazımi qaydada qoruyuram.

O, əsl qalib kimi əli ilə yan cibini şappıldatdı.

– Bunlar qızıl mədənlərinin səhmləridir. Hər səhmin qiyməti bir dollardır. Gəliri beş yüz faizdən aşağı deyil, vergiyə də düşmür. “Mavi Köstəbək Mədəni” bir ay əvvəl açılıb. Sizə də dollarlarınızı ora qoymağı tövsiyə edirəm.

¹ Səyahətə meyil (*alm.*)

– Bəzən, – mən dedim, – bu mədənlər heç...

– Yox, bu, mötəbər işdir, – Cef sözümü kəsdi. – Əlli min dollarlıq külçənin istehsalına on falz təminat verilir. – O, cibindən uzunsov bir zərf çıxarıb masanın üstünə qoydu.

– Onu hər yerdə özümlə gəzdirirəm, – dedi. – Çünki bankır kassamı sındırır, oğru isə şantaj yolu ilə onu məndən almağa çalışır.

Səhmlərə baxmağa başladım. Onlar çox gözəl görünürdü.

– Ah, bunlar Koloradoda buraxılıb, – dedim. – Yeri gəlmişkən, Cef, siz Billə görüşdüyünüz o stansiyadakı bankirin adı nə idi? Sonra Denverə gedən bankiri soruşuram.

– O qurbağanın adı Alfred E. Riks idi, – Cef cavab verdi.

– Deməli, belə, – dedim. – Sizin səhmdar şirkətinizin sədrinin səhmlərinin üstündəki imzası A. L. Frederiksdır. Düşünürəm ki...

– Göstərin bir! – Cef bağıraraq kağızı əlimdən aldı.

Həmsöhbətimi üzücü fikirlərdən birtəhər yayındırmaq məqsədi ilə lakeyi çağırıb bir şüşə də barber sifariş etdim. Belə vəziyyətdə ancaq bu cür hərəkət edə bilərdim.

8. DONUZ ETİKASI

San-Fransisko – Nyu-York ekspres qatarının papirosçəkənlər üçün nəzərdə tutulan vaqonunda Cefferson Piterlə qarşılaşdım. Uobaş çayının qərbində yaşayan sakinlər içində təkə ona əsl fərasət qismət olmuşdu. O, beyninin hər iki yarımkürəsindən, üstəlik, beyinciyindən istifadə etməyi yaxşı bacarırdı.

Cefin peşəsi qanuna zidd olmayan fırıldaqçılıq idi. Dul qadınlar və yetimlər ondan qorxmaya bilərlər: o yalnız insanlarda artıq olan şeyləri mənimsəyir. Daha çox, özünü balaca quşşəkilli hədəflə müqayisə etməyi xoşlayır, yəni istənilən bədxərc adam, yaxud ehtiyatsız əmanətçi iki-üç yararsız dollarla onu nişan ala bilər. Tütün onun danışmaq qabiliyyətinə yaxşı təsir göstərir; bunu bildiyimdən iki yoğun və tezalısan “brevə” siqarının köməyi ilə onun sonuncu macərəsinin tarixçəsini öyrənə bildim.

– Bizim peşənin ən çətin tərəfi, – Cef dedi, – dələduzluq etmək üçün ehtiyatsızlığa yol vermədən vicdanlı, etibarlı və təmiz partnyor tapmaqdır. Özgənin əmlakını mənimsəmə sahəsində əməkdaşlıq etdiyim ən yaxşı peşəkarlar belə bəzən kələkbaz çıxırlar.

Ona görə də keçən yay hələ heç bir kələkbaz ilanın soxulmadığı ucqar bir yerə yollandım ki, görüm cinayət sahəsində istedadı olan, amma hələ uğur qazana bilməmiş gənc bir adam tapa bilərəmmi.

Bir şəhərciyə gəlib çıxdım, ilk baxışdanca yararlı yer olduğu görünürdü. Adəmin arzularının müsadirə edilməsindən hələlik xəbərsiz olan şəhər sakinləri mal-qara və quş saxlayır, ilanları öldürərək, sanki, cənnət bağında xoşbəxt yaşayırdılar. Şəhərcik Maunt-Nebo adlanırdı və təxminən, Kentukki, Qərbi Virciniya və Şimali Karolina ştatlarının kəsişdiyi yerdə yerləşirdi. Nədir, məgər bu ştatlar bir-biri ilə həmsərhəd deyil? Nə isə, şəhərcik haradasa oralara yaxın bir yerdə idi.

Sakinləri vergiyiğan olmadığıma inandırmaq üçün bir həftə vaxt sərf etməli oldum; bir gün yerli icmaların qaymaqlarının topladığı mağazaya gedib onları yoxlamağa başladım.

– Centlmenlər, – dedim (artıq burumuz kifayət qədər sür-tüldüyündən, qurudulmuş alma çəlləyinin ətrafına yığışmışdıq), – centlmenlər, mənəcə, siz dünyanın ən məsum xalqısınız: hər cür kələkbazlıq və günahdan uzaqınız. Bütün qadınlarınız xeyirxah və cəsur, bütün kişiləriniz namuslu və öz sözünün ağasıdır. Elə buna görə də burada ideal həyat hökm sürür.

– Bəli, mister Pitors, – mağaza sahibi bildirdi, – düz deyirsiniz: biz alicənab, amma ləng və kiflənmiş adamlarıq və bu dünyada bizdən yaxşısını tapmaq mümkün deyil, amma siz Ruf Tatamı tanıyırsınız.

– Görürsünüz, – şəhər konstebli söhbətə qoşuldu, – o, Ruf Tatamı tanımır. Axı onlar harada tanış ola bilərdilər? O, dar ağacından qaçan əclafar arasında ən yaramazıdır. Yeri gəlmişkən, Yans Qudlonun ölümünə görə aldığı biraylıq həbs cəzası bitib, onu hələ üç gün əvvəl azadlığa buraxmalı olduğum indi yadıma düşür. Amma eybi yoxdur: əlavə iki-üç günün zərəri olmaz.

– Nə danışırırsınız? – mən ucadan dedim. – Ola bilməz! Doğrudanmı, sizin Maunt-Neboda belə axmaq adamlar var? Kimin ağılına gələrdi: qatil!

– O daha pis əməllərlə məşğul olur, – mağaza sahibi dilləndi, – donuz oğurlayır.

Dərhal bu mister Tatamı axtarmaq qərarına gəldim. Konstabl onu barmaqlıqlar arxasından buraxdıqdan iki-üç gün sonra onunla tanış olub şəhər kənarına dəvət etdim. Bir şalbanın üstündə oturduq və işlə bağlı söhbətə girişdik.

Mənə birpərdəli tamaşa üçün kəndli görkəmi olan adam lazım idi. Onu əyalətdə saxlamaq niyyətim vardı və Ruf Tatam, elə bil, nəzərdə tutduğum rol üçün yaradılmışdı.

Nəhənglərə məxsus uca boyu, Qarriet bibinin hələ balaca qız ikən oynatdığı farfor itin gözləri kimi göy və riyakar gözləri vardı. Saçları Vatikandakı diskobolun saçları tək dalgalı idi, rəngi isə amerikalı rəssamın çəkdiyi, amerikalıların isə qonaq otağında divar kağızının dəlik-deşiyini örtmək üçün asdığı “Böyük Kanyonda qürub” rəsmini xatırladırdı. Bu, əsl Kəndli Maymaq idi və sadəcə, mükəmməl idi.

Öz işim barədə ətraflı danışdıqdan sonra onun bu andan etibarən hər şeyə hazır olduğunu anladım.

– Qətl məsələsini kənara qoyaq, – dedim. – Bu, əhəmiyyətsiz və xırda işdir. Soyğunçuluq və kələkbazlıq sahəsində dəyərli hansısa işiniz varmı ki, nümunə kimi göstərəsiniz, mən də sizin münasib tərəfdaş olduğunuz qərarına gəlim?

– Necə? – o, sözü cənublulara məxsus tərzdə uzadaraq soruşdu, – məgər sizə mənim barəmdə danışmayıblar? Bütün Sineqorda nə ağ, nə də qaradərli elə bir adam tapılmaz ki, çoxqanı belə cəld və kimsənin görüb-əşidə bilməyəcəyi bir şəkildə sakitcə oğurlasın, hətta poqonlulardan da yayına bilsin. Mən donuzu gecə, gündüz, necə lazımdır, harada lazımdır, istər pəyədən, istər talvarın altından, istər təknənin arxasından, istərsə də meşədən səssiz-səmirsiz oğurlaya bilərəm; və sizi əmin edirəm ki, kimsə nə ciyilti, nə də xortultu eşidər. Əsas məsələ donuzu tutmaqda və aparmaq üsulundadır. Ümid edirəm, – donuz ağıllarının bu alicənab dağıdıcısı sözünə davam edir, – donuz oğur-

luğu sahəsində dünya çempionu kimi tanınmağıma çox qal-mayıb.

– Şöhrətpərəstlik yaxşı məziyyətdir, – deyirəm, – burada, xəlvət bir yerdə donuz oğurluğu mötəbər peşə sayıla bilər; amma orada, mister Tatam, bu kiçik şəhərin sərhədlərindən o üzdəki aləmdə peşəniz qaba vulqarlıq təsiri bağışlayar. Hər halda, o, sizin istedadlı olduğunuza şəhadət verir. Sizi özümə kompanyon götürürəm. Hazırda min dollar kapitalım var və ümid edirəm sadələvh kəndli görkəminizdən istifadə edərək pul bazarında dəyərli olan “Həmişəlik bağışla” səhmlərini qazana bilərik.

Beləliklə, mən Rufu işə götürdükdən sonra Maunt-Nebonu tərk etdik; dağdan düzənliyə endik; yolboyu onu planlaşdırdığım bu qeyri-qanuni işdə oynayacağı rola alışdırmağa çalışdım. Bundan əvvəl iki ay Florida sahillərində bika dolaşdığımdan özümü əla hiss edirdim; beynimdə qalaqlanmış kələk və layihələr artıq sıxıq yaradırdı.

Üz tutduğumuz Orta Qərbin bütün fermer rayonları boyunca doqquz mil enliyində iz buraxmaq niyyətində idim. Lakin Leksinktona çatdığımız zaman orada Binkli qardaşlarının sirki ilə qarşılaşdıq. Ətraf mahaldakı kəndli-kütlülər də buna görə şəhərə axışib gəlmişdilər və əldətikilmə yekə çəkmələri ilə küçənin döşənmiş hissələrini tapdaq-tapdaq edirdilər. Mən indiyədək heç bir sirki cib soyaraq xırda-xuruş qazanmadan əldən buraxmamışam. Buna görə də sirkin yaxınlığında missis Pivi adlı nəcib bir dul qadından içində stolu olan iki otaq kirayə götürdük. Sonra Rufu hazır paltarlar mağazasına aparıb tərədən dırnağa kimi centlmensayağı geyindirdim. Qoca Misfisklə birlikdə onu təzə paltarlarla təchiz etdikdən sonra düşündüyüm kimi çox cəlbedici oldu. Bəli, geyim gözəl təsir bağışlayırdı: yaşıl damalı mavi mahud kostyum, aşılanmış dəri rəngində jilet, al-qırmızı qalstuk və şəhərdəki bütün çəkmələrin ən sarısı.

Bu, Rufun ömrü boyu geyindiği ilk kostyum idi. Bu vaxta kimi o, sadəcə, nanka¹ köynəklər və öz doğma diyarında evdə tikilmiş şalvarlar geyinirdi. Belə ki, o, bu təzə kostyuma görə burmuna təzə üzük keçirmiş vəhşi İqorot kimi sevinirdi.

¹ *Nanka* – adətən, sarı rəngli qalın və kobud pambıq parça

Elə həmin axşam sirkə yollanıb onun yaxınlığında “qabıq” oyunu təşkil etdim. Ruf özünü yad adam kimi aparmalı, mənə qarşı oynamalı idi. Ona oyuna qoymaq üçün bir ovuc saxta qəpik vermişdim. Bu qəpiklərdən bir ovuc da uduşa görə ona ödəmək üçün cibimdə saxlamışdım. Xeyr, məsələ ona etibar etmədiyimdə deyildi: sadəcə, ortaya əsl pullar qoyulduqda mən şarları uduzma istiqamətinə yönəldə bilmirəm. Əlim qalxmır, barmaqlarım üsyan edir.

Mən masanın üstündə noxud dənəsinin hansı qabığının altında gizlədildiyini tapmağın necə asan olduğunu göstərməyə başladım. Savadsız sarsaqlar başıma toplaşır, dirsəkləri ilə bir-birini itələyir, oyun zamanı bir-birini qızıdırırdılar. Məhz bu vaxt Ruf oyuna qoşulmalı, qəpiklərdən ən xırda ilə risk etməli, bununla da digərlərini oyuna cəlb etməli idi. Bəs görəsən, o haradadır? Yoxdur. Bir-iki dəfə uzaqdan gözə dəydi: dayanıb aşılan gözdən keçirirdi, ağzı da nabatla dolu idi. Amma yaxına gəlmədi ki gəlmədi.

Tamaşaçılardan kimsə pul qoymağa səy göstərdi, lakin köməkçisiz “qabıq” oyunu yemsiz tilovla balıq tutmağa bənzəyir. Cəmi qırx iki dollar gəlirlə oyunu bağladım, halbuki bu qanmazlardan, ən azı, iki yüz udmaq fikrim var idi. Saat on birdə evə qayıdıb, yatağa uzandım. Fikirləşirdim, yəqin, sirk Rufu elə cəzb edib ki, oradakı musiqi və digər şimikləndirici amillər qalan hər şeyi unutdurub. Səhər ona bizim işin prinsipləri barədə yaxşı bir dərs vermək qərarına gəldim.

Morfey mənim çiyinlərimi yenidən yatağa basmışdı ki, birdən yaşıl alma yeyib partlamaya düşən uşağın çığırtısına bənzər səslər eşitdim. Yerimdən sıçrayıb qapını açdım və allcənab dul qadını səslədim. O, başını otağından çıxaranda soruşdum:

– Missis Pivi, madam, zəhmət olmasa, körpənizi susdurun, imkan verin nəcib insanlar rahat yata bilsinlər.

– Ser, – o cavab verdi. – Bu, mənim körpəm deyil. Ciyildən donuzdur, iki saat əvvəl onu dostunuz mister Tatam öz otağına gətirib. Əgər siz heyvanın əmisi, yaxud əmisi oğlusunuzsa, hörmətli ser, mən çox istərdim ki, onun ağzını özünüz yumasınız.

Mən mədəni cəmiyyətdə zərurət hesab edilən paltarlardan birini əynimə keçirib Rufun otağına getdim. O, ayaq üstə dayanmışdı, içəridə lampa yanırdı. O, tənəkə tavaya boz rəngli ciyil-dəyən donuz üçün süd tökürdü.

– Bu nə deməkdir, Ruf? – soruşdum. – Öz vəzifənizə laqeydlik edib oyunumu batırdınız. Donuzu haradan almısınız? Nəyinizə lazımdır? Görünür, təzədən köhnə peşənizə qayıtmısınız.

– Lütfən, inciməyin, Cef, – o cavab verdi. – Zəifliyimi mənə bağışlayın. Bilirsiniz, donuz oğurluğunu çox sevirəm. Bu, qanıma işləyib. Bu gün, sanki, qəsdən elə bir gözəl məqam yarandı ki, özümü saxlaya bilmədim.

– Nə etmək olar? – dedim. – Bəlkə, siz, həqiqətən də, kleptodonuz xəstəliyinə tutulmusunuz. Ola bilsin ki, donuz saxlanılan ərazidən çıxdıqdan sonra qəlbiniz daha ali və daha gəlirli cinayətlərə meyil göstərəcək. Sadəcə, başa düşə bilmirəm ki, siz öz vicdanınızı belə murdar, kəmağıl, zərərli və çığırğan heyvanın vasitəsilə necə ləkələyə bilərsiniz.

– Məsələ ondadır ki, – o dedi, – siz, Cef, donuzlara rəğbət bəsləmirsiniz. Onları anlamırsınız, mənə anlayıram. Məncə, bu heyvan qeyri-adi istedadı və böyük intellektə malikdir: indicə o, otaqda arxa ayaqları üstündə gəzirdi.

– Kifayətdir, – dedim. – Mən yatmağa gedirəm. Əgər sizin sevimli donuzunuz, həqiqətən də, ağıllıdırsa, iltifat göstərüb onu başa salın ki, özünü sakit aparsın.

– O acmışdı, – Ruf söylədi. – İndisə yatacaq və daha siz onun səsinə eşitməyəcəksiniz.

Yaxınlıqda mətbəə maşını, ya da əllə işləyən çap maşını olarsa, adətən, səhər yeməyindən əvvəl qəzet oxuyuram. Səhəri gün yerimdən erkən oyanıb giriş qapısının ağzından poçtalyonun yenicə gətirdiyi “Leksinqton qəzeti”ni götürdüm. İlk gözümə sataşan iki sütundan ibarət elan oldu:

BEŞ MİN DOLLAR MÜKAFAT

Göstərilən məbləğ dünən axşam Binkli qardaşları sirkindən yoxa çıxmış və yaxud oğurlanmış Beppo adlı təlim keçmiş məşhur donuzu sağ-salamat qaytaran şəxsə təqdim olunacaq.

C. B. Tepli, sirkın direktoru.

Qəzeti büküb cibimə qoydum və Rufun yanına getdim. O, demək olar ki, geyinmişdi, donuza süd və alma qabığı yedirirdi.

– Salam, xoş gördük, hamınızın sabahı xeyir olsun! – ürək-dən və mehribanlıqla dedim. – Deyəsən, oyanmışıq? Hələ donuz səhər yeməyi də yeyir? Onunla bağlı fikriniz nədir, dostum?

– Səbətə qoyub, – Ruf cavab verdi, – Maunt-Neboya, anama göndərəcəyəm. Qoy mən qayıdana kimi qadının başını qatsın.

– Qaşəng donuzdurl – deyib belini tumarladım.

– Amma dünən onu nalayiq sözlərlə söyürdünüz, – Ruf dedi.

– Düzdür, – cavab verdim, – bu gün isə o, gün işığında olduqca qaşəng görünür. Bilirsiniz, fermada böyüdüyüm üçün donuzları çox sevirəm. Lakin həmişə günəşin batması ilə eyni vaxtda yatağa uzandığımdan lampa işığında donuzu görə bilməzdim. Bilirsiniz nə etmək istəyirəm, Ruf: bu donuza görə sizə on dollar verirəm.

– Donuzu satmaq istəmirəm! – o dedi. – Başqası olsaydı, satardım, amma bunu yox.

– Nə üçün? – soruşdum və onun məsələnin nə yerdə olduğunu anladığını fikirləşdiyimdən təşvişə düşdüm.

– Çünki, – o dedi, – bu, bütün həyatım boyu etdiyim qoçaqlıqların ən yaxşısıdır. Özgə heç kim belə bir igidlik göstərə bilməzdi. Əgər nə vaxtsa uşaqlarım və ailəm olarsa, ocaq başında oturub onlara atalarının tamaşaçı ilə dolu sirkdən donuzu necə oğurladığını danışacağam. Bəlkə, elə nəvələrimə də danışdım. O zaman onlar mənimlə fəxr edəcəklər. Məsələ belə oldu: orada bir-biri ilə birləşmiş iki çadır qurulmuşdu. Qısa zəncirlə bağlanmış it taxta səkinin üstündə uzanmışdı. Çadırlardan birində bədəni ağ qıvrıqcı tüklərlə örtülmüş pəhləvana və bir xanıma rast gəldim. Donuzu götürüb qalın kətanın altı ilə sürünə-sürünə bayıra çıxdım. O, siçan balasından da sakit idi: heç ciyildəmirdi də. Onu pencəyimin altına soxub qaranlıq küçəyə çıxana kimi yüzlərlə adamın arasından keçəsi oldum. Çətin ki bu donuzu satam, Cef. İstəyirəm onu anam saxlasın, o zaman mənim bu məşhur əməlimin şahidi olar.

– Donuz o qədər yaşamaz, – dedim, – siz buxarının yanında oturub qocalara xas boşboğazlığa başlayana kimi o ölür. Nəvə-

ləriniz yalnız sizin sözlərinizə inanmalı olacaqlar. Ona görə də sizə yüz dollar verirəm.

Ruf heyrtlə mənə baxdı.

– Donuz sizin üçün belə böyük dəyəərə malik ola bilməz, – dedi. – O, nəyinizə gərəkdir?

– Bilirsiniz, – mən mehribanlıqla gülümsədim, – ilk baxışdan məndə rəssamlara xas coşqunluğun olduğuna inanmaq çətin-dir, lakin incəsənətə böyük həvəsim var. Kolleksiya toplayıram: cürbəcür donuzlardan ibarət kolleksiya. Məşhur və nadir donuz-ların axtarışı məqsədi ilə bütün dünyanı dolaşmışam. Uobaşa vadisində xüsusi donuz rançom var, orada ən qiymətli cinslər – merinosdan tutmuş polyak-çin cinslərinə qədər fərqli nümu-nələr toplamışam. Bu heyvanın cins donuz olduğunu düşünürəm, Ruf. Məncə, bu, əsl berkşirdir. Elə buna görə də onu almaq istəyirəm.

– Əlbəttə, sizin işinizə yaradığım üçün şad olardım, amma mənim də bədii istedadım var, – Ruf cavab verdi. Məncə, donuz hamıdan yaxşı oğurlamağı bacaran adam da sənətkardır. Donuz – mənim ilham pərimdir. Xüsusilə də bu donuz. Siz mənə iki yüz əlli dollar da versəniz, onu satmaram.

– Yox, qulaq asın, – alnımın tərini silərək dedim. – Məsələ pulda yox, incəsənətdədir; hətta incəsənətdən də çox, insan-lığa sevgidədir. Donuz bilicisi və onu sevən şəxs kimi mən bu berkşir donuzunu əldə etməyə borcluyam. Doğmalara münasibət nöqtəyi-nəzərindən bu, mənim vəzifəmdir. Əks halda vicdanım mənə əzab verəcək. Donuz özü bu qiymətə dəyməz, amma insanların ən yaxşı xidmətçisi və dostu olan donuzlara haqsızlıq etməmək üçün sizə beş yüz dollar təklif edirəm.

– Cef, – donuz esteti cavab verdi, – mənimçün məsələ pulda yox, duyğudadır.

– Yeddi yüz, – dedim.

– Səkkiz yüz verin, – o dilləndi, – və mən o duyğunu qəl-bimdən silib atıram.

Gizli kəmərimdən pul çıxarıb qırx dənə iyimidollarlıq saydım.

– Onu otağıma aparıb qapını bağlayıram, – dedim, – biz nahar edənə kimi qoy orada qalsın.

Donuzun arxa ayaqlarından yapışdım. O, sirkdəki buxarla işləyən orqan kimi ciyiltili səslər çıxarmağa başladı.

– Onu mənə ver görüm, – Ruf donuzu qoltuğuna vuraraq əli ilə onun burnunu tutdu və yatmış körpə uşaq kimi mənim otağıma apardı.

Rufa qəşəng kostyum geyindiriyim andan etibarən onda cürbəcür geyimlərə meyll yaranmışdı. Nahardan sonra özünə bənövşəyi corab almaq üçün Misfiskin yanına gedəcəyini bildirdi. O gedən kimi mən divar kağızı vuran öre xəstəliyinə tutulmuş təkqollu adamtək vumuxmağa başladım. Qoca bir zəncini arabası ilə birlikdə kirələdim, donuzu kisəyə salıb ağzını ciyə ilə bağladıqdan sonra sirkə getdim.

Soraqlaş-soraqlaş Corc B. Teplini kiçik bir çadırdan tapdım. O, iti baxışlara malik kök bir adam idi, əyninə qırmızı fufayka¹ geyinmiş, başına qara araçqın qoymuşdu. Fufaykanın yaxasına dördkaratlıq brilyant sancaq taxmışdı.

– Corc B. Tepli sizsiniz? – soruşdum.

– And içə bilərəm ki, mənəm, – o cavab verdi.

– Onda sizə deyə bilərəm ki, tapmışam və gətirmişəm.

– Fikrinizi dəqiq ifadə edin, – o soruşdu. – Nə gətirmisiniz? Asiya boaları² üçün dəniz donuzu, yoxsa müqəddəs kəl üçün qarayonca?

– Yox əşi, – dedim. – Mən sizə təlim keçmiş Bepponu gətirmişəm; o, arabada kisənin içindədir. Bu gün səhər onu çöl qapısının qarşısındakı bağçada tapmışam. Güllərin dibini eşələyirdi. Sizin üçün fərq etməzsə, mən öz beş min dollarımı xırda yox, iri əsginaslarla almaq istərdim.

Corc B. Tepli cəld çadırdan çıxdı və məndən arxasınca getməyimi xahiş etdi. Biz köndələn çadırlardan birinə girdik. Oradakı çəmənlikdə boynuna çəhrayı rəngli lent bağlanmış his kimi qapqara bir donuz uzanmışdı və bir kişi ona kök yedirirdi.

– Ey, Mak, – Tepli qışqırdı. – Bu gün səhər bizim dünya şöhrətlimizlə heç nə baş verməyib ki?

¹ *Fufayka* – toxunma isti köynək

² *Boa* – tropik ölkələrdə yaşayan çox böyük zəhərsiz ilan

– Onunla? Xeyr! – kişi cavab verdi, – gecə saat birdə yemək istəyən xor solisti kimi gözəl iştahası var.

– Belə cəfəngiyat haradan ağılınıza gəlib? – Tepli mənə müraciətlə soruşdu. – Gecə donuz ətindən çoxlu kotlet yemisiniz?

Mən qəzeti çıxarıb elanı ona göstərdim.

– Saxtadır! – dedi. – Bundan xəbərim yoxdur. Dördayaqlılar səltənətinin dünya şöhrətli möcüzəsini öz gözlərinizlə gördünüz. Onun öz səhər yeməyini necə fəvqəltəbii bir mərifətlə yediyinin də şahidi oldunuz; gözləriniz şahiddir ki, o nə oğurlanıb, nə də azıb. Hələlik. Sağlıqla qalın.

Məsələnin nə yerdə olduğunu anlamağa başladım. Arabaya oturub Ned əmiyə yaxınlıqdakı xiyabana sürməsini əmr etdim. Orada donuzu kisədən çıxardım, səliqə ilə tarazlayıb, ona elə bir təpik ilişdirdim ki, ciyiltisindən düz iyirmi fut aralıda – xiyabanın o biri başında yerə düşdü.

Sonra Ned əmiyə əlli sentini verib qəzet redaksiyasına getdim. Bütün bu baş verənləri qısa və aydın şəkildə öz qulaqlarımla eşitmək istəyirdim. Elanlar üzrə agentləri balaca pəncərəyə çağırıdım.

– Mən mərc gəlmişəm və bəzi məsələləri təfəsilatı ilə öyrənmək istərdim, – dedim. – Sizə donuzla bağlı elan verən şəxs kök, uzun qara bıçlı, sol ayağı qıç olmuş adam deyildi ki?

– Xeyr, – agent cavab verdi. – O, ucaboy, ariq adam idi, saçları qarğıdalı rəngində, özü də oranjereya çiçəyi kimi bəzənmişdi.

Nahar vaxtı çatanda missis Pivinin yanına qayıtdım.

– Mister Tatam üçün isti şorba saxlayaqrımı? – qadın soruşdu.

– Onu çox gözləməli olacaqsınız, – dedim. – Ona isti şorba saxlamaq üçün kömür mədənlərinin hamısını və hər iki yarım-kürənin bütün odun meşələrini sərf etməlisiniz.

– Beləliklə, görürsünüz də, – Cef PTERS öz hekayəsini tamamladı, – etibarlı və təmiz partnyor tapmaq necə çətin işdir.

– Lakin, – uzunmüddətli tanışlığımızın mənə belə bir sual üçün haqq verdiyini düşündüyümdən soruşdum, – sizin qaydalarınız da ikimənalıdır. Əgər ona qəzetdə vəd olunan mükafatı yarıya bölməyi təklif etsəydiniz, o zaman itkiyə...

Cef gözlərində nəcib adamlara məxsus məzəmmətlə sözü-mü kəsdi.

– Tamamilə ayn-ayn şeylərdir və onları bir-birinə qarışdırmaq olmaz, – dedi. – Həyata keçirməyə çalışdığım şey bütün qanunlara əsasən icazə verilən, əxlaqa uyğun sadə bir alverdir. Ucuz alıb, baha satmaq – Uoll-strit bu prinsip üzərində qərar tutmayıbmı? Orada “kəllər” və “ayılar”¹, burada isə donuz. Nə fərqi var? Məgər donuz tükü buynuzlara və heyvan dərisinə uyğun gəlmir?

¹ “Kəllər” və “ayılar” – Amerika birjalarının xoş terminləri

SON YARPAQ

Vaşinqton şəhərində qərbdə yerləşən kiçik məhəllədə küçələr bir-birinə qarışıb “dalan” adlanan qısa zolaqlara bölünür. Bu dalanlar qəribə tinlər və əyri xətlər əmələ gətirir. O küçələrdən biri hətta iki dəfə öz-özü ilə kəsişir. Onun çox dəyərli olan bu cəhətini bir rəssam üzə çıxarmağa müvəffəq oldu. Fərz edək ki, mağazanın pul toplayanı əlində boya, kağız və qalın kətan üçün hesab kağızı həmin küçə ilə gedir və bir sent belə toplamadan evinə yollanarkən özü ilə rastlaşır!

Beləliklə, incəsənət adamları şimala açılan pəncərələr, XVIII yüzilin dam örtükləri, holland mansardaları və ucuz mənzil axtarışı ilə gəlib yavaş-yavaş özünəməxsus cəhətləri olan Qrinvic-Villik məhəlləsinə yığışmışdılar. Sonra da Altıncı küçədən bir neçə qalay parç və bir-iki manqal gətirib burada “koloniya” yaratmışdılar.

Syu və Consinin studiyası üçmərtəbəli kərpic evin yuxarı mərtəbəsində yerləşirdi. Consi Coanna adının qısaldılmış şəkli-dir. Qızlardan biri Men ştatından, o biri isə Kaliforniyadan gəlmişdi. Onlar Səkkizinci küçədə yerləşən balaca bir restoranda ümumi masanın arxasında tanış olmuşdular. İncəsənət, kasni salatı və paltarların dəbdə olan qolları ilə bağlı fikirləri üst-üstə düşdüyü qənaətinə gəlmiş, nəticədə ümumi studiya yaranmışdı.

Bu hadisə may ayında baş vermişdi. Noyabrda həkimlərin pnevmoniya adlandırdıqları qaşqabaqlı yabançı gözə görünmədən bütün koloniyanı dolaşır, soyuq barmaqları ilə gah birinə, gah da o birinə toxunurdu. Şərq ölkələrində bu qanıçən onlarca qurbana səbəb olmuş, həmişə cəsarətlə addımlamışdı. Lakin burada, mamır basmış bu dalanların dar labirentlərində ayağını arxasınca zorla sürüyürdü.

Cənab Pnevmoniyanı heç cür nəzakətli qoca centlmen adlandırmaq olmazdı. Kaliforniya mehindən bənizi solmuş zərif

bir qızı qanlı əlləri olan, təngnəfəs, qüvvətli qoca kütbeyinə çətin ki layiqli rəqib hesab etmək olardı. Beləliklə, o, qızı da yatağa saldı; Consi rənglənmiş dəmir çarpayıda tərپənməz uzanaraq holland pəncərəsinin kiçik çərçivəsindən qonşu kərpic evin lal divarlarını seyr edirdi.

Bir səhər həkim qayğılı halda pırtlaşmış çal saqqalını tərپət-məklə Syunu dəhlizə çağırırdı.

– Onun tək-cə bir şansı var... Hə, daha doğrusu, demək olar ki, ondan bir, – o, termometrın civəsini silkələyərək dedi. – O da yalnız özü yaşamaq istədiyi təqdirdə. İnsanlar tabut düzəldənlərin marağına uyğun davrandığı zaman bizim bütün farmakopeya öz əhəmiyyətini itirir. Sizin balaca xanım qərara gəlib ki, artıq sağalmayacaq. O, nə barədə düşünür?

– O... o, boya ilə Neapolitan körfəzinin şəklini çəkmək istəyirdi.

– Boya ilə? Boş şeydir! Onun qəlbində elə bir şey varmı ki, həqiqətən də, haqqında düşünməyə dəysin, məsələn, kişilər?

– Kişilər? – Syu soruşdu və səsi dodaq qarmonunun səsi kimi kobud çıxdı. – Doğrudanmı, kişilər barədə düşünməyə dəyər... Xeyr, doktor, buna bənzər heç nə yoxdur.

– Hə, onda o, sadəcə, zəif düşüb, – həkim qərar verdi. – Mən elm aləminin bir nümayəndəsi kimi gücüm çatan hər şeyi edəcəyəm. Amma pasiyentim öz matəm mərasimində neçə karetin olduğunu saymağa başladığıda dərmanların şəfəverici təsirini əlli faiz azalmış hesab edirəm. Əgər siz onun bu qış nə cür qollu paltarların dəbdə olacağı barədə, heç olmasa, bir dəfə sual verməsinə nail ola bilsəniz, əmin olun ki, onun ondan bir şansı beşdən biri ilə əvəz olunacaq.

Həkim getdikdən sonra Syu tələsik emalatxanaya girib yapon kağız salfeti islanana qədər ağıladı. Sonra əlində cizgi taxtası fit çala-çala cəsərlə Consinin otağına yollandı.

Consi üzü pəncərəyə tərəf uzanmışdı, adyalın altından onu zorla sezmək olurdu. Consinin yuxuya getdiyini düşündüyündən Syu fit çalmağı dayandırdı.

O, taxtanı qurdu və jurnalda ki bir hekayə üçün tuşla şəkil çəkməyə başladı. Gənc rəssamların İncəsənətdə yolu gənc yazı-

çılarının ədəbiyyata körpü salmaq üçün jurnallarda çap etdirdikləri hekayələrə illüstrasiyalar çəkməklə başlayır.

Syu hekayə üçün qəşəng brici geyinmiş, gözündə monoul¹ olan aydaholu kovboy şəklini çəkməyə təzəcə başlamışdı ki, qulağına bir neçə dəfə təkrarlanan pıçiltı səsi gəldi. O, cəld çarpayya yanaşdı. Consinin gözləri geniş açılmışdı. O, pəncərəyə baxıb sayır, sonra yenə də tərsinə saymağa başlayırdı.

– On iki, – dedi, bir qədər gözlədikdən sonra – on bir, sonra: on və doqquz, nəhayət: səkkiz və yeddi, demək olar ki, eyni vaxtda...

Syu pəncərəyə baxdı. Orada sayılası nə vardı, görəsən? Təkcə kimsəsiz, hüznü həyət və iyirmi addım aralıdakı kərpic evin lal divarları gözə dəyirdi. Düyün-düyün, gövdəsi kökündən çürüməyə başlayan, tamam qocalıb əldən düşmüş bir sarmaşığı da kərpic divarın yarısına qədər uzanmışdı. Payızın soyuq nəfəsi söyüdü yarpaqlarından məhrum etmiş, çılpaq budaqları isə kərpiclərə sığınmışdı.

– Orada nə görmüsən, əzizim? – Syu soruşdu.

– Altı, – Consi zorla eşidiləcək səslə cavab verdi. – İndi onlar daha sürətlə tökülür. Üç gün əvvəl yüzə yaxın olardılar. Sayanda başım hərlənirdi. İndi isə asanlıqla saya bilirəm. Bax, biri də düşdü. Beşi qaldı.

– Beş dənə qalan nədir, əzizim? Öz Syuna deyə bilərsən?

– Yarpaqlar. Sarmaşıqda. Axırını yarpaq düşəndə mən öləcəyəm. Artıq üç gündür bunu bilirəm. Məgər həkim sənə deməyib?

– Bu cəfəngiyatı birinci dəfədir eşidirəm! – Syu əla bir ikrah hissi ilə qızın söylədiklərinə etiraz etdi. – Qoca sarmaşıqdakı yarpaqların sağalmağınla nə əlaqəsi ola bilər? Elə bir sarmaşığı sevməyə də başlamısan, yaramaz qız! Səfeh olma. Hələ bu gün səhər həkim dedi ki, tezliklə sağalacaqsan... Dayan görüm, o, necə dedi?... sənə birə qarşı on şansın var. Bu, Nyu-Yorkda tramvayla gedən, ya da təzə evlərin yaxınlığından keçən bizim kimi adamlar üçün balaca göstərici deyil. Bir az bulyon yeməyə

¹ *Monoul* – bir gözə sarıyan sarğı

çalış və öz Syuna imkan ver ki, şəkli tez çəkib redaktora satsın və xəstə qıza şərab, özünə isə donuz ətindən kotlet ala bilsin.

– Daha şərab almağa ehtiyac yoxdur, – gözlünü diqqətlə pəncərəyə zilləyən Consi cavab verdi. – Bax, biri də düşdü. Yox, bulyon istəmirəm. Deməli, yalnız dördü qaldı. Axırncı yarpağın da düşməsinə görmək istərdim. O zaman öləcəyəm.

– Consi, əzizim, – Syu ona tərəf əyilərək dedi, – mənə söz verirənsən ki, işimi qurtarana kimi gözlünü açıb pəncərəyə sarı baxmayacaqsan? Sabah bu illüstrasiyanı təhvil verməliyəm. Mənə işiç lazımdır, yoxsa pəncərənin pərdəsini endirərdim.

– Məgər başqa otaqda çəkə bilməzsən? – Consi soyuq tərzdə soruşdu.

– Sənin yanında olmaq istəyirəm, – Syu cavab verdi. – Həm də bu yaramaz yarpaqlara baxmağımı istəmirəm.

– İşini nə vaxt bitirəcəyini söylə, – bənizi ağarmış Consi yixilmiş heykəltək tərənəmiz vəziyyətdə dedi, – çünki mən yarpağın necə düşdüyünü görmək arzusundayam. Gözləməkdən yorulmuşam. Fikirləşməkdən yorulmuşam. Məni saxlayan nə varsa ondan azad olmaq, bu zavallı, solğun yarpaqlardan biri kimi aşağıya doğru uçmaq istəyirəm.

– Çalış yatasan, – Syu dedi. – Bermanı çağırmalıyam, ondan istifadə edib qızılaxtaran zahidin şeklini çəkmək istəyirəm. Uzağı bir dəqiqəyə qayıdırəm. Mən qayıdana kimi yerindən dəbərmə ha.

Qoca Berman aşağı mərtəbədə, onların studiyasının altında yaşayırdı. Onun artıq altmışdan yuxarı yaşı vardı və qıvrım saqqalı Moisey Mikelancelosayağı məzhəkəli başından cırdan bədəninə sarı uzanmışdı. Berman incəsənətdə uğursuz adam sayılırdı. O, daim şedevr yaratmağa hazırlaşsa da, onu hələ heç başlaya da bilməmişdi. Artıq neçə ildir bir tikə çörək naminə lövhə, reklam və buna bənzər cızma-qaralardan savayı heç nə çəkmirdi. O, gənc rəssamlara poza verməklə də müəyyən qədər qazana bilirdi. Çünki peşəkar naturaçılar bu rəssamların cibinə uyğun gəlmirdilər. O, içki düşkünü olmasına baxmayaraq, hələ də gələcək şedevri barəsində danışmaqda davam edirdi. Qalan məsələlərdə isə çox zalım bir qoca olub hər cür

sentimentallığa istehza ilə yanaşır və özünü iki gənc rəssam qız üçün məxsusi olaraq təhkim edilmiş gözətçi it hesab edirdi.

Syu ardıc giləmeyvəsi iyi verən Bermanı aşağı mərtəbənin yarımqaranlıq hücrəsində tapdı. Otağın bir küncündə, molbertin üstündə artıq iyirmi beş ildir toxunulmayan, şedevrin ilk ştrixlərini qəbul etməyə hazır kətan qoyulmuşdu. Syu Consinin fantaziyası və yarpaq kimi zərif, kövrək bu qızın dünya ilə dayanıqsız əlaqəsinin zəifləyəcəyi təqdirdə onların əlindən uçub gedə biləcəyi haqda qocaya danışdı. Qoca Berman – görəsən, kimin qırmızı gözləri bu dərəcədə aydın yaşara bilərdi – belə axmaq fantaziyalara rişxənd edərək qışqırdı.

– Nə? – o çığırıdı. – Bu, nə axmaqlıqdır belə, lənətə gəlmiş sarmaşıqdan tökülən yarpaqlar ölümə səbəb ola bilər? İlk dəfə eşidirəm. Yox, sizin idiot zahidiniz üçün poza vermək arzusunda deyiləm. Siz o qızın öz başını belə cəfəngiyatla doldura bilməsinə necə imkan vermişiniz? Ah, zavallı balaca miss Consi!

– O, çox xəstə və zəifdir, – Syu dedi, – qızdırmadan başında cürbəcür xəstə fantaziyalar yaranır. Çox yaxşı, mister Berman, mənə poza vermək istəmirsinizsə, heç lazım da deyil. Amma... mənəcə, siz mənfur bir qocasınız... mənfur qoca boşboğaz.

– Bax, əsl qadın belə olar! – Berman ucadan dedi. – Kim dedi mən poza vermək istəmirəm? Gedək. Mən sizinlə gedirəm. Yarım saatdır deyirəm ki, poza vermək istəyirəm. Ay Allah! Miss Consi kimi yaxşı bir qızın xəstələnməsinin heç yeri deyildi. Öz şedevrimi yaradan kimi hamımız buradan gedəcəyik. Bəli, bəli!

Onlar yuxarı qalxanda Consi mürgüləyirdi. Syu pəncərənin pərdəsini axıra kimi buraxıb Bermana işarə etdi ki, o biri otağa keçsin. Orada pəncərəyə yaxınlaşıb qorxu içində qoca sarmaşığa baxmağa başladılar. Sonra heç bir söz demədən bir-birinə nəzər saldılar. Qarqarışq soyuq, leysan yağış yağırdı. Berman əynində göy rəngli köynək, qızılaxtaran zahid kimi qayanı əvəz edən üzü üstə çevrilmiş çaydanın üstündə oturdu.

Növbəti gün səhər qısa sürən yuxudan oyanan Syu, Consinin qüssəli və geniş açılmış gözlərini aşağı endirilmiş yaşıl pərdədən çəkmədiyinin şahidi oldu.

– Onu qaldır, baxmaq istəyirəm, – Consi qətiyyətlə pıçıldadı. Syu yorğun halda rəfiqəsinin dediyinə əməl etməli oldu.

Bəs nə baş vermişdi? Çox şiddətli yağışdan və bütün gecəni sakitləşməyən güclü küləkdən sonra kərpic divarda sarmaşığıın yeganə – sonuncu yarpağı görünürdü! Hər halda, saplağına sarı ləkələrin və çürümənin yavaş-yavaş iz saldığı tünd-yaşıl rəngli yarpaq yerdən iyirmi fut yuxarıda yerləşən budağın üstündə əzəmətlə boylanırdı.

– Bu, sonuncu yarpaqdır, – Consi dedi. – Düşünürdüm, o, bu gecə mütləq düşəcək. Gecə küləyin səsinə eşidirdim. O, bu gün düşəndə mən öləcəyəm.

– Allah köməyin olsun! – Syu yorğun başını yatağa tərəf əyərək dedi. – Özünü düşünmürsənsə, heç olmasa, məni düşün! Bəs sənsiz mənim halım necə olacaq?

Lakin Consi cavab vermədi. Sirlili uzaq səfərə hazır qəlb həyatdakı hər şeyə qarşı biganə olur. Xəstə fantaziyası Consiyə daha güclü təsir göstərərək, onu həyat və insanlara bağlayan bütün telləri bir-birinin ardınca məhv edirdi.

Bir gün keçdi. Onlar həтта əlaqədarlıqda belə yeganə yarpağın kərpic divara toxunan saplağın üstündə olduğunu görürdülər. Axşam düşdükdən sonra şimal küləyi qalxdı və yağışın holland dam örtüklərindən üzülüşəği yumbalanan damcıları fasiləsiz olaraq pəncərələri döyəcləməyə başladı.

Hava işıqlanan kimi rəhmsiz Consi yenidən pərdənin qaldırılmasını tələb etdi.

Sarmaşiq yarpağı hələ də öz yerində idi.

Consi uzanmış halda uzun müddət yarpağı seyr etdi. Sonra Syunu çağırırdı və qaz plitəsində onun üçün toyuq bulyonu qızdırmasını xahiş etdi.

– Mən pis qız olmuşam, Syudi, – Consi dedi. – Bəlkə də, bu sonuncu yarpaq budağın üstündə mənim nə dərəcədə yaramaz olduğumu sübut etmək üçün dayanıb. Öz ölümünü arzulamaq günah işidir. İndi sən mənə azca bulyon, ardınca isə portveynli¹ süd verə bilərsən... amma yox: əvvəlcə güzgünü

¹ Portveyn – şirin şarab növü

gətir, sonra isə balıqları ətrafıma düz, oturub sənə necə yemək hazırladığına baxacağam.

Bir saatdan sonra Consi dedi:

– Syudi, ümid edirəm nə vaxtsa boya ilə Neapolitan körfəzinin rəsmini çəkə biləcəyəm.

Günorta həkim gəldi, Syu bəhanə ilə onun arxasınca dəhlizə çıxdı.

– Şanslar bərabərləşib, – həkim Syunun titrəyən balaca əlini sıxaraq dedi. – Yaxşı qulluq edə bilsəniz, qələbə çalarsınız. İndi isə aşağı mərtəbədəki bir xəstəyə baş çəkməliyəm. Soyadı Bermandır. Deyəsən, rəssamdır. Sətəlcəm olub. Artıq yaşlaşıb, çox zəifdir, xəstəliyi isə ağır forma alıb. Sağalmasına ümid yoxdur, amma bu gün xəstəxanaya göndərəcəklər, onun üçün ora rahat olar.

Növbəti gün həkim Syuya dedi:

– Qız artıq təhlükəli vəziyyətdən çıxıb. Siz qalib gəldiniz. İndi yalnız yaxşı qida və qulluq – başqa heç nə lazım deyil.

Həmin gün axşam Syu tamamilə gərəksiz olan açıq-göy rəngli şərfi toxuyub qurtardıqdan sonra Consinin çarpayısına yaxınlaşdı və bir əli ilə qızı yastıqqarışq qucaqladı.

– Sənə bir söz deməliyəm, ağ sıçan, – o dedi. – Mister Berman bu gün xəstəxanada sətəlcəmdən ölüb. Onun xəstəliyi cəmisi iki gün çəkdi. Bir gün əvvəl qarışıq bədbəxt qocanı öz otağında döşəmənin üstündə uzanmış vəziyyətdə tapıb. Huşunu itiribmiş. Başmaqları və paltarları tamamilə ıslanmış, buz kimi soyuq imiş. Heç kim onun belə dəhşətli bir gecədə hara çıxdığını anlaya bilməyib. Sonra yana-yana qalan fənər, yerindən tərpədilmiş nərdivan, kənara atılmış bir neçə kist, bir də sarı və göy boyalı olan palitra tapıblar. Pəncərəyə sarı bax, sarmaşığın sonuncu yarpağına nəzər sal, əzizim. Küləyin onu yerindən tərpədib əsdirə bilməməsi səni təəccübləndirmir? Hə, əzizim, Bermanın şedevri budur – onu sonuncu yarpağın düşdüyü həmin gecə yaradıb.

MƏNFUR YALANÇI

Bədbəxtlik Laredoda baş vermişdi. Bütün günahlar Balaca Lyanoda idi – o, adamları öldürmək vərdişini meksikalılarla məhdudlaşdırmalı idi. Lakin Balacanın yaşı iyirmini təzəcə adlamışdı və Rio-Grandeni sərhədləri daxilində isə iyirmiyaşlı biri üçün tək-cə meksikalılarla kifayətlənmək yaxşı hal hesab olunmurdu.

Hadisə qoca Xusto Baldonun qumarxanasında oldu. Poker oynanırdı və oynayanların hamısını bir-birinə dost hesab etmək olmazdı. Bu cür hallar tez-tez, adətən, uzaqdan buraya xoşbəxtlik arxasınca gələn adamlar arasında müşahidə edilir. Mübahisə iki dama kimi əhəmiyyətsiz bir məsələ üstündə düşdü; tüstü seyrələndə isə məlum oldu ki, Balaca nəzakətsizlik edib, rəqibi də hədəfi düz nişan ala bilməyib. Öldürülən adam meksikalı deyildi, bir neçə rançonun sahibi olan adlı-sanlı ailədən çıxmışdı. O, Balaca ilə, təxminən, eyni yaşda olardı, ətrafında dostları və müdafiəçiləri də vardı. Düz nişan ala bilmədiyindən – gülləsi Balacanın sağ qulağından düşmüşdü on altıda bir hissəsi qədər uzaqlıqda ötüb-keçmişdi – daha sərrast atıcı olan Balacanın hərəkəti yaxşı çıxmadı.

Hətta sərhəd ərazisi üçün belə şübhəli ad-san qazanmış, ətrafında isə nə müşayiətçisi, nə də dostları olan Balaca çərərə aldı ki, hazırda bu danılmaz cəsurluğuna uyğun gələn ən düzgün hərəkət “dabanına tüpürmək” adlı manevr ola bilər.

Qisasçılar cəld bir yerə cəm olub onun arxasınca düşdülər. Onlardan üçü Balacaya dəmiryol stansiyasının bir neçə addımlığında çata bildi. Oğlan onları gördükdə dişlərini ağartdı, amma bu, adətən, onun həyasız və çəddar əməllərini müşayiət edən tutqun təbəssüm idi. Və o, əlini tapançaya belə uzatmadan təqibçilər geri çəkilməli oldular.

Bir sözlə, Balaca axırıncı toqquşmada, adətən, onu döyüşə həvəsləndirən həmişəki kədərli öldürmək yanğısını hiss etmədi.

Bu, kartların və rəqiblərin bir-birinə dediyi iki-üç centlmənə yaraşmayan epitetin doğurduğu tam təsadüfi mübahisə idi. Gülləsinin gənc yaşlarında həyatına son qoyduğu həmin qədd-qamətli, məğrur, qarabəniz gənc hətta Balacanın xoşuna da gəlmişdi. İndi isə o artıq qan tökülməsini istəmirdi. Harasa uzaqlara gedib cib dəsmalı ilə üzünü örtərək günəşin altında, yaşıl otların üstündə uzanıb yatmaq istəyirdi. Nə qədər ki belə bir əhvali-ruhiyyədə idi, hətta meksikalılar belə qorxmadan onun gözüne görünə bilərdilər.

Balaca heç kimdən çəkinmədən sərnəşin qatarına əyləşdi və artıq beş dəqiqədən sonra şimala doğru hərəkət edirdi. Amma bir neçə mil getdikdən sonra qatar Uebbada dayandıqda o, bu qaçış üsulundan imtina etmək qərarına gəldi. Qarşısındakı stansiyalar teleqrafı idi, Balaca isə elektriki və buxarı xoşlamırdı. O, yəhərə və mahmızlara üstünlük verirdi.

Öldürdüüyü adamla tanış deyildi. Amma onun Xudalqo rançosundakı Koralitos düşərgəsindən olduğunu bilirdi; onu da bilirdi ki, bu rançodan olan kovboylar xətilərinə dəyən adamlardan Kentukki ştatındakı qan düşmənlərindən daha sərt qisas alırlar. Buna görə də Balaca bir çox dahi fatehlərə məxsus müdrikliklə Koralitos düşərgəsinin qisasından özünü qorumaq üçün böyük çapparal kolluqlarından və kaktuslardan yararlanmaq qərarına gəldi.

Stansiyanın yaxınlığında dükan, dükanın yanında isə qaragəc və meskit kolları arasında alıcıların atları gözə dəyirdi. Onların əksəriyyəti başını aşağı salıb tənbelcəsinə mürğüləyirdi. Təkcə biri – uzunayaqlı, qu boynu kimi uzun boynu olan xallı qara kəhər finxırn, dırmaqları ilə torpağı eşirdi. Balaca atın belinə sıçradı, dizləri ilə onu sıxaraq sahibinin qamçısını yüngülcə ona toxundurdu.

Lovğa partnyorunun ölümü etibarlı vətəndaş kimi Balacanın şöhrətinə azca xələl gətirmişdi, amma bu sonuncu hərəkəti onu şəərəfsizlik zülmətinə bürüdü. Rio-Qrandeni sərhədləri daxilində insanın canını almaq bəzən əhəmiyyətsiz bir şeyi həyatdan məhrum etmək kimi qəbul edilir; lakin siz kiminsə atını oğurlayırsınız, o, buna görə kasıblayır və əgər siz ələ keçirirsinizsə, o

zaman bu hərəkətiniz sizə də var-dövlət gətirə bilmir. Artıq Balacanın geriyə yolu yox idi.

Xallı qara kəhərin belində o, özünü nisbətən arxayın hiss edirdi. Atı beş mil dördəyaq çapdıqdan sonra düzəngah adamlarının sevdiyi yortma yerləşə keçdi və şimal-şərqə, Nueses çayı istiqamətinə üz tutdu. O, təhlükəsizliyini təmin edə biləcək yerlərə – tikanlı kollar və kaktusların arası ilə uzanan əyri-üyrü xəlvət ciğirlərə, düşərgələrə və kimsəsiz rançoya yaxşı bələd idi. Balaca yalnız şərqə doğru irəliləyirdi; o, heç vaxt okean görməmişdi və ağına gəldi ki, nadinc dayçanın ağzını Meksika körfəzinə tərəf yönəltsin.

Beləliklə, o, üç gündən sonra Korpus-Kristonun sahilində dayanıb sakit dənizin xəff ləpələrini seyr edirdi.

“Qərsiz adam” şxununun¹ kapitanı Bun matrosun mühafizəsi altında sahilə yırgalanan qayığın yaxınlığında idi. O, yola düşməyə hazırlaşdı ki, birdən gündəlik həyatı üçün zəruri olan bir şeyi – sıxılmış tənəkini götürmədiyini xatırladı. Matroslardan birini unudduğu yükün arxasınca göndərdi. Matrosu gözləyən kapitan cibində saxladığı ehtiyat tənəkini çeynəyə-çeynəyə qumun üstü ilə var-gəl edirdi.

Ayağına dikdaban çəkmə geymiş boylu-buxunlu, əzələli bir gənc suya girdi. Üzdən gənc olmasına baxmayaraq, sifətini vaxtından əvvəl sarmış sərtlik yetkin kişilərə məxsus təcrübədən xəbər verirdi. Təbiətən qarabəniz olan üzünü istinin və küləyin təsirindən qəhvəyi rəngə çalırdı. Hindulara məxsus qara və düz saçı vardı, üzünə hələ ülgüc dəyməmişdi; soyuq göy gözləri alışıb-yanırdı. Sol dirsəyini bədənindən azca aralı saxlamışdı. Çünki şəhərin polisləri sədəfdən dəstəyi olan qırx beş kalibrli tapançanın axtarışında idilər. Bu cür tapançalar, adətən, jiletin sol qolunda, qoltuğun altında gizlətmək üçün böyük idi. O, kapitan Bunun çiyinləri üstündən Çin imperatoruna məxsus soyuq və anlaşılmaz sakit baxışlarla körfəzə baxmağa başladı.

– Deyəsən, körfəzi almağa hazırlaşırsınız, dostum? – kapitan dedi. Az qala, unudacağı tənəki ilə bağlı hadisə onu kinayəli əhvali-ruhiyyəyə kökləmişdi.

¹ Şxun – iki və ya üçdörlü yelkənli gəmi

– Xeyr, – Balaca sakit səsle cavab verdi, – çətin ki. Mən onu heç vaxt görməmişəm. Ona görə də, sadəcə, baxıram. Siz necə, onu satmağa hazırlamısınız ki?

– Bu reysdə yox, – kapitan dedi. – Buenos-Tierrasa qayıtdığım zaman ödəniş haqqını sizə bağlı halda göndərərəm... Bax, odur, gəlir, saqqız çeynəyəm o tənbel lap ceyran kimi nazlanır. Düz bir saat əvvəl yola düşməli idim.

– Bu, sizin gəminizdir? – Balaca soruşdu.

– Mənimkidir, – kapitan cavab verdi, – siz şxunu gəmi adlandırdığınız üçün mənim də yalan danışmaq haqqım var. Lakin düzünü desəm, bu şxun Miller və Qonsalesə məxsusdur, qarşınızdakı bu adam isə, sadəcə, onun şkiperi¹ qoca Semuel Bundur.

– Yolunuz harayadır? – qaçaq soruşdu.

– Cənubi Amerika sahillərinə, Buenos-Tierrasa. Sonuncu dəfə orada olduğum zaman o ölkənin necə adlandırıldığı yadımda deyil. Yükmü tikinti üçün ağacdan, dəmir layından, bir də şəkər qamışı üçün bıçaqdan ibarətdir.

– O, necə ölkədir? – Balaca soruşdu. – Oralar istidir, yoxsa soyuq?

– İstidir, əzizim, – kapitan cavab verdi, – mənzərə və gözəllik baxımından, həm də, ümumiyyətlə, coğrafi cəhətdən əsl itirilmiş cənnətdir ki var. Adamı hər səhər yuxudan yeddi bənövşəyi quyruğu olan quşların nəğməsi, küləyin çiçəkləri və qızılgülləri əsdirərək əmələ gətirdiyi füsunkar səslər oyadır. Bu ölkənin sakinləri işləmirlər: orada yataqdan qalxmadan əlini uzadıb şüşəbənddə yetişdirilmiş bir səbət seçmə meyvə toplamaq olar. Orada istirahət günü yoxdur, buza görə pul ödəmirlər, mənzilhaqqı yoxdur, orada heç bir narahatlıq yoxdur, məna yoxdur, ümumiyyətlə, orada heç nə yoxdur. Ora yatmağı və bəxtinə düşəcək şeyləri gözləməyi sevən adamlar üçün böyük ölkədir. Yediyiniz bananların, portağalların, ananasların hamısı oradan gətirilir.

– Bu, mənim xoşuma gəlir, – nəhayət, söhbətə maraq göstərməyə başlayan Balaca dilləndi. – Məni ora aparmaq üçün nə qədlər istəyirsiniz?

¹ *Şkipər* – kapitan

– İyirmi dörd dollar, – kapitan Bun cavab verdi, – yemək və mənzilbaşına çatdırılma da bura daxildir. Kayut ikinci növ olaçaq. Birinci növ yoxumuzdur.

– Sizinlə gedirəm, – Balaca maral dərisindən pul kisəsini çıxararaq dedi.

Havasını dəyişmək məqsədilə Laredoya getdiyi zaman üç yüz dollar pulu vardı. Valdodakı duel əyləncə mövsümünü yarımçıq qoysa da, aradan çıxmaq üçün iki yüz dollara qənaət etməsinə səbəb olmuşdu, elə bu pullar da onu qaçmağa sövq etdi.

– Yaxşı, əzizim, – kapitan dedi. – Ümid edirəm, ananız bu hoqqabazlığınıza görə məni qınamayacaq.

O, əlinin hərəkəti ilə matroslardan birini çağırırdı.

– Sançes sizi qayığa aparar, yoxsa ayaqlarınızı islada bilərsiniz.

Birləşmiş Ştatların Buenos-Tuerrasadakı konsulu hələ keflən-məmişdi. İndi saat on biri göstərirdi, qədim operettalardan kövrək ariyalar oxumaq və ciyillili səsi olan tutuquşusuna banan qabıqları tullamaq kimi hərəkətlər etdiyi o fərəhli anlara o, adətən, saat üç-dörd radələrində çatırdı. Bu səbəbdən də asta öskürək səsi eşitdikdə qamaktan¹ boylanıb konsulluğun qapısı ağzında dayanan Balacanı gördü. O, hələ ki böyük dövlətin nümayəndəsinə yaraşan tərzdə qonaqpərvərlik və nəzakət nümayiş etdirə bilirdi.

– Narahat olmayın, – Balaca mehribancasına dedi. – Mən bir dəqiqəliyə gəlmişəm. Dedilər şəhərdə gəzməyə başlamazdan əvvəl sizə baş çəkmək lazımdır. Mən Texasdan elə indicə paroxodla gəlib çatmışam.

– Sizi görməyimə şadam, mister... – konsul dilləndi.

– Spreq Dalton, – o dedi, – bu ad mənim özümə də gülməli görünür. Rio-Qranedə məni Balaca Lyano deyə çağırırdılar.

– Mən Tekerəm, – konsul dedi. – Bax o qamış stulda əyləşin. Əgər kapitalınızı yerləşdirmək məqsədilə gəlmisinizsə, sizə

¹ *Qamak* – tor yelləncək

yaxşı məsləhət verə bilən bir şəxs lazımdır. Bu qaraşınlara yaxşı bələd olmaq gərəkdir, yoxsa nəyin varsa, hamısını – qızıl plomba kimi əlinizdən alarlar. Siqar istəyirsiniz?

– Təşəkkür edirəm, – Balaca dilləndi. – Mən üstümdə qarğıdalı küləşi və tənbəki kisəsi olmadan bir dəqiqə belə yaşaya bilmərəm. – O, papiros ləvazimatlarını çıxarıb özünə papiros eşdi.

– Burada ispanca danışirlar, – konsul dedi. – Sizə tərcüməçi lazımdır. Əgər nədəsə kömək edə bilərəmsə, xidmətinizdə hazırım. Meyvə plantasiyaları, ya da konsessiya almaq niyyətiniz varsa, o zaman buranın bütün giriş və çıxışlarını bilən adam tapmaq lazımdır.

– Mən özüm ispanca danışırım, – Balaca dedi, – özü də ingilis dilindən dəfələrlə yaxşı. Gəldiyim yerlərdə hamı ispanca danışır. Bir də, mənim nəse almaq niyyətim yoxdur.

– Siz ispanca danışırınsınız? – Teker dalğın şəkildə soruşdu. O, Balacanı diqqətlə nəzərdən keçirdi. – Siz elə ispanca oxşayırsınız, – sözünə davam etdi, – həm də Texasdansınız. Heç iyirmi yaşınız belə olmaz, ən çoxu iyirmi bir yaş vermək olar. Maraqlıdır, görəsən, cəsur oğlansınız, yoxsa əksinə?

– Nədir, mənə görə hansısa işiniz var? – texaslı gözlənilməz fərasət nümayiş etdirdi.

– Siz təklif qəbul edərsiniz? – Teker soruşdu.

– Danmağın yeri yoxdur, – Balaca cavab verdi, – işim bir balaca əngələ düşüb... Laredoda davaya düşdüm və bir ağ adamı öldürdüm: bir nəfər də meksikalı gözə dəymədi. Sizin bu tutuquşular və meymunlarla dolu ölkənizə yalnız çiçək ilyləmək məqsədilə gəlmişəm. İndi məsələnin nə yerdə olduğunu anladınız?

Teker qalxıb qapını örtüdü.

– Əlinizi mənə göstərin, – dedi.

O, Balacanın sol əlini əlinə alıb diqqətlə onu nəzərdən keçirdi.

– Alınar, – o, həyəcan içində söylədi. – Dəriniz ağac kimi möhkəm, körpə uşaq dərisi kimi sağlamdır. Bir həftəyə sağalar.

– Əgər məndən yumruq döyüşü üçün istifadə etmək niyyətiniz varsa, – Balaca dedi, – pul qoymağa tələsməyin. Güllə

atmaq lazım gələrsə, razıyam. Amma yalın əllə döyüşmək mənim işim deyil.

– Tamam başqa məsələdir, – Teker dedi. – Zəhmət olmasa, bura yaxınlaşın.

O, pəncərəyə yaxınlaşıb sahilədən üzüyuxarı uzanan tərənli örtmüş meşəliyin tünd-yaşıl yarpaqları arasından görünən iki mərtəbəli, geniş qalereyalı ağ evi göstərdi.

– Bu evdə yaşayan, – Teker dedi, – əsilzadə kastil centlmeni və arvadı səni bağrına basıb ciblərini pulla doldurmağın həsrətindədirlər. Orada qoca Santos Urike qalır. Ölkənin qızıl mədənlərinin yarısı ona məxsusdur.

– Siz təsadüfən dəli olmamısınız ki? – Balaca soruşdu.

– Oturun, – Teker dedi, – indi sizi başa salaram. On iki il əvvəl onların uşağı itib. Xeyr, o ölməyib, düzdür, buradakı uşaqların əksəriyyəti ölür, çünki çiy su içirlər. Amma o ölməyib. Oğlanın səkkiz yaşı vardı, əsl şeytan balası idi. Burada hamının bundan xəbəri var. Bura qızıl axtarmaq məqsədi ilə gələn hansısa amerikalılar senyor Urikeyə məktubla müraciət etmişdilər. Onlar oğlana çox diqqət göstərirdilər, uşağın başını ştatlarla bağlı əhvalatlarla doldurmuşdular. Onların gedişindən, təxminən, bir ay sonra oğlan yoxa çıxdı. Müləhizələrə görə, o, gəminin anbarında gizlənərək Yeni Orleana gedib. Deyirlər, guya, sonralar kimsə onu bir dəfə Texasda görüb, lakin daha bir də onun haqqında heç nə danışılmadı. Qoca Urike onun axtarışına minlərlə dollar sərf etdi. Daha çox anası əzab çəkirdi. Oğlan onun üçün hər şey demək idi. Qadın hələ də matəm saxlayır. Amma deyilənə görə, oğlunun nə vaxtsa qayıdacağına inanır. Oğlanın sol əlinə çaynaqlarında nizə tutmuş uçan qartal şəkli döyülüb. Bu, qoca Urikenin İspaniyadan ona miras qalmış gerbinə bənzər bir təsvirdir.

Balaca asta-asta sol əlini qaldırıb maraqla onu seyr etdi.

– Məsələ elə bundadır, – Teker yazı masasının altından qaçaqmalçılıqla gətirilmiş viski şüşəsini çıxararaq dedi. – Siz ayıq-sayıq adamsınız. Mən bunu edə bilərəm. Hədə yerə Sandakanada konsul olmamışam. Bir həftədən sonra dəyənəklilə həmin qartal sol əlinizdə elə görünəcək ki, sanki, siz elə onunla

birlikdə dünyaya gəlmisiniz. Özümlə buraya iynə dəsti və tuş gətirmişəm; inanırdım ki, siz nə vaxtsa yanıma gələcəksiniz, mister Dalton.

– Lənət şeytana, – Balaca onun sözünü kəsdi, – mənəcə, adımlı artıq sizə demişəm.

– Yaxşı, qoy olsun Balaca. Onsuz da, uzun sürməyəcək. Bəs senyorita Urike necə, xoşunuza gəlir? Dəyişiklik üçün pis səs-lənmiş, düzdür?

– Nə vaxtsa oğul rolunu oynadığım yadıma gəlmir, – Balaca dedi. – Valideynlərim olubsa da, mən elə ilk dəfə çığıldamağa başlayanda o biri dünyaya köçüblər. Planınız nədən ibarətdir?

Teker divara söykəndi, stəkanını yuxarı qaldırdı və onu işıqda seyr etməyə başladı.

– İndi isə, – o dedi, – biz sizin bu işdə iştirak etmək arzusunda olub-olmadığınızı və buna nə dərəcədə razılıq verə biləcəyinizi aydınlaşdırmalıyıq.

– Sizə bura necə gəlib düşdüyüm barədə məlumat vermişəm, – Balaca soyuqqanlıqla söylədi.

– Yaxşı cavabdır, – konsul dedi. – Lakin bu dəfə sizə o dərəcədə uzaq getmək lazım gəlməyəcək. Planım belədir. Bu ticarət markasını əlinizə döydükdən sonra qoca Urikeni məsələdən xəbərdar edirəm. İndi isə onların ailə xronikasından bildiyim nə varsa, hamısını sizə danışacağam ki, söhbət üçün özünüzmə mövzu hazırlaya biləsiniz. Xarici görünüşünüz uyğun gəlir, ispanca danışırınsız, bütün faktlar sizə məlumdur, Texas barədə danışa bilərsiniz, döymə də ki öz yerində. Onlara qanuni varisin qayıtdığını bildirəndə və deyəndə ki bilmək istəyir, onu qəbul edib bağışlayacaqlar, ya yox, o zaman nə baş verəcək? Onlar qanad açıb buraya uçacaqlar və boynuna sarılacaqlar. Pərdə enir, tamaşaçılar qəlyanaltı etmək üçün çıxır və foyədə gəzişirlər.

– Siz danışmaqda olun, – Balaca dedi. – Dostum, mən ancaq indilərdə sizin düşərgədə atın belindən enmişəm və əvvəllər sizinlə rastlaşmaq mənə nəşib olmayıb. Əgər bu işi təkcə valideyn xeyir-duası ilə tamamlamaq istəyirsinizsə, görünür, sizinlə bağlı böyük səhvə yol vermişəm.

– Sizə təşəkkür edirəm, – konsul dedi. – Çoxdandır fikirlərimi belə düzgün anlayan adama rast gəlmirəm. Qalan məsələlər çox sadədir. Əgər onlar sizi həтта az müddətə qəbul etsələr belə, bu, kifayətdir. Təkcə imkan verməyin ki, onlar sizin sol çiyinizdə xal axtarsınlar. Qoca Urike evindəki balaca seyfə də həmişə əlli mindən yüz min dollara qədər pul saxlayır. Həmin seyfi çəkmə qarmağı ilə asanlıqla açmaq olar. Pulları əldə edirsiniz. Yarisı döyməyə görə mənə çatır. Sərvətimizi bölürük, qarşımıza çıxan ilk səfeh paroxoda minib Rio-de-Janeyroya əkillirik. Birləşmiş Ştatlarsa, əgər mənim xidmətlərim olmadan keçinə bilmirsə, qoy cəhənnəm olsun. *Que dike, Sesor?*¹

– Bu, mənim xoşuma gəlir, – Balaca başını yırğalayaraq dedi. – Razıyam.

– Deməli, razılaşıdıq, – Teker sevindi. – Qartal əlinizə həkk edənə kimi bağlı yerdə qalmalısınız. Siz burada, arxa otaqda yaşaya bilərsiniz. Mən özüm özümə xidmət edirəm, simic dövlətimin mənə bəxş etdiyi bütün rahatlıqla sizi təmin edəcəyəm.

Teker bir həftə vaxt təyin etməsinə baxmayaraq, səbirlə Balacanın əlinə döydüyü şəkil yalnız iki həftədən sonra onu qane etdi. İş tamamlayan Teker bir oğlan uşağını çağırıb aşağıdakı məzmununda məktubu hədəfə aldığı qurbanına göndərdi:

*“El senor Don Santos Urique,
La Casa Blanca.*

Möhtərəm ser!

İcazənizlə bildirim ki, bir neçə gün bundan əvvəl Birləşmiş Ştatlardan Buenos-Tierrasa gəlmiş cavan bir oğlan qonaq qismində mənim evimdədir. Səhv edə biləcəyimi ehtimal etdiyim üçün ümid yaratmaq istəməsəm də, bəzi dəlillərə əsasən hesab edirəm ki, o, sizin çoxdan itkin düşmüş oğlunuzdur. Bəlkə də, onu görmək məqsədi ilə mənim evimə gəlməyiniz məqsədəuyğun olardı. Bu cavan oğlan, həqiqətən, sizin oğlunuzdursa,

¹ Nə deyirsiniz, senyor? (*isp.*)

onun evə qayıtmaq niyyəti vardır. Lakin bura gələndə buna cəsarət etməmişdir, çünki qəbul olunacağına tam əmin deyil. Sizin sadıq nökrünüz Tonson Teker”.

Yarım saatdan sonra – bu, Buenos-Tierras üçün çox tez hesab olunur – senyor Urikenin qədim landosu¹ konsulun evinə yaxınlaşdı. Yalınayaq faytonçu bir cüt kök, ləng atı səs-küylə qamçılaya-qamçılaya sürərək gətirib mənzilbaşına çatdırdı.

Çal bığları olan ucaboy kişi ekipajdan çıxdı və başdan-ayağa matəm geyimində olan xanımına düşməyə kömək etdi.

Hər ikisi tələsik evə daxil oldu, Teker onları təmtəraqlı diplomatik təzimlə qarşıladı. Yazı masasının yanında qaralmış sifətinin yaraşığı cizgiləri nəzəri cəlb edən, qara saçları səliqə ilə daranmış qədd-qamətli bir cavan dayanmışdı.

Senyora Urike sərt hərəkətlə qalın duvağını yuxarı qaldırdı. Qadın artıq cavan deyildi, saçları ağarmağa başlamışdı, amma dolu, yaraşığı bədəni və zeytun yağı çəkilməmiş təravətli dərisi basklar² yaşayan əyalətin qadınlarına xas gözəllik nişanələrini hələ də qoruyub saxlaya bilmişdi. Əgər onun gözlərinə baxıb dərinliyində kök salmış ümitsiz kədəri duya bilsəydiniz, o zaman bu qadının yalnız xatirələrlə yaşadığı sizə aydın olardı.

O, əzablı tərəddüdlər içində uzun müddət cavan oğlanı seyr etdi. Sonra iri, qara gözlərini oğlanın üzündən ayırıb onun sol qoluna sarı yönəltdi, bütün otağı lərzəyə salan hönkürtü ilə “Oğlum!” – çığıb Balaca Lyanonu sinəsinə sıxdı.

Bir aydan sonra Tekerin çağırışı ilə Balaca konsulluğa gəldi.

O, əsl ispan *caballero* olmuşdu. Kostyum təmiz Amerika istehsalı idi və zərgərlər də Balaca üçün hədəf yerə zəhmət çəkməmişdilər. O, özünə papiros eşəndə barmağında çox qəşəng bir brilyant üzüyün bərq vurduğunu görmək olardı.

¹ *Lando* – dördnəfərlik açıq kare

² *Bask* – İspaniyanın şimal-qərbində və Fransanın bəzi cənub-qərb vilayətlərində yaşayan xalq

– İşlər necədir? – Teker soruşdu.

– Belə də, – Balaca sakit tərzdə cavab verdi. – Bu gün birinci dəfə İquana¹ ətinin qızartmasını yemişəm. *Sabe*², bunlar elə yekə kərtənkələlərdir ki... Amma hesab edirəm ki, donuz əti ilə bışırılmış Meksika paxlası ondan dadsız deyil. Siz İquana qızartmasını sevirsiniz, Teker?

– Yox, digər həşəratları da sevmirəm, – Teker cavab verdi.

Saat üç idi və bir saatdan sonra o, həzzin zirvəsində olacaqdı.

– Artıq işlə məşğul olmağın vaxtıdır, oğul, – o, sözlünə davam edərkən pörtüb qızarmış sifətinin ifadəsi yaxşı təsir bağışlamırdı. – Siz mənə qarşı düzgün hərəkət etmirsiniz. Artıq dördüncü həftədir fərsiz oğul rolunu oynayırınsız, amma arzu etsəydiniz, hər gün qızıl qabda yağlı dana əti yeyə bilərdiniz. Nədir, mister Balaca, yoxsa elə bilirsiniz ki, uzun müddət məni pəhrizdə saxlamaqla xeyirxahlıq edirsiniz? Nə baş verib? Məgər *Casa Blancada* sizin gözlərinizə pula bənzər heç nə dəymir? Bircə mənə deməyin ki, onları görməmişiniz. Hamı qoca Urikenin pullarını harada saxladığını bilir, həm də Amerika dollarlarıyla; başqa heç bir pulu qəbul etmir. Hə, indi işlər necədir? Bircə yenə də “belə də” demək fikrinə düşməyin.

– Əlbəttə, – öz brilyantına baxıb ləzzət alan Balaca dedi.

– Orada çoxlu pul var. Hesabda o qədər güclü olmasam da, cəsarətlə deyə bilərəm ki, ata kimi qəbul etdiyim adamın seyfi sandığı o tənəkə qutusunda beş yüz min dollardan çox pul var. Bundan başqa, o, hərdən seyfin açarını mənə verir ki, nə vaxtsa sürüdən ayrı düşmüş balaca Fransisko olduğuma inandığını sübut etsin.

– Bəs onda nəyi gözləyirsiniz? – Teker acıqla ucadan soruşdu. – Unutmayın, mən istənilən an sizi ifşa edə bilərəm – bir sözüm kifayət edər. Əgər Urike sizin fırıldaqçı olduğunuzu öyrənərsə, necə düşünürsünüz, başınıza nə gələcək? Oy, siz bu qocanı hələ yaxşı tanıyırsınız, texaslı mister Balaca. Buranın qanunları sizin üçün xardal yaxması deyil. Sizi meydanın hər tinində qurbağa kimi yerə sərüb elə əzişdirərlər ki, dəyəmək

¹ *İquana* – ağac kərtənkələsi

² Bilirsiniz (*isp.*)

üstünüzdə tikə-tikə olar. Sonra da qalıqlarınızı alliqatorlara¹ yem edirlər.

– Məmnuniyyətlə sizə deyə bilərəm ki, əziz dost, – Balaca şezlonqda² yerini rahatlayaraq dedi, – heç bir dəyişiklik gözlənilmir. Mənim üçün belə də pis deyil.

– Axı bu necə olur? – Teker stəkani yazı masasına döyəcləyərək soruşdu.

– Sizin kələyiniz rədd edilir, – Balaca dedi. – Bir də mənimlə danışıanda, lütfən, mənə don Fransisko Urike deyə müraciət edin. O zaman sizə cavab verəcəyimə əmin ola bilərsiniz. Polkovnik Urikenin pullarına toxunmayacağıq. Onun balaca tənəkə seyfi Laredodakı Birinci Milli Bankda saat mexanizimi ilə işləyən seyf qədər təhlükəsiz vəziyyətdədir.

– Deməli, məni aldatmaq qərarına gəlmisiniz? – konsul soruşdu.

– Tamamilə doğrudur, – Balaca gümrah səsle cavab verdi. – Aldatmaq qərarına gəlmişəm. İndi isə nə üçün belə etdiyimi sizə izah edirəm. Polkovnikin evində keçirdiyim birinci axşam məni yataq otağına apardılar. Döşəməyə atılmış adyaldan söhbət belə gedə bilməz: əsl çarpayı və bu kimi şeylərlə bəzənmiş əsl otaq idi. Yuxulamağa macal tapmamışdım ki, uydurma anam otağa gəlib üstümdəki adyalı düzəltdi. “Pançito, – qadın dedi, – itkin düşmüş balaca oğlum, Allah öz qüdrəti ilə səni mənə qaytarıb. Mən daim ona dua edəcəyəm”. O, təxminən, bu cür sözlər və buna bənzər cəfəngiyat danışdı. Elə bu vaxt burnuma yağış damcısı düşdü. Mən bunu unuda bilmərəm, mister Teker. O andan etibarən hər şey eyni tərzdə davam edir. Vəziyyət elə bu cür də qalmalıdır. Düşünməyin ki, mənə sərf etdiyi üçün bu cür danışıram. Siz fikirlərinizi özünüz üçün saxlayın. Mənim qadınlarla az ünsiyyətim olub, eyni zamanda anam da olmayıb, amma bu qadını axıra kimi aldatmalıyıq. O, bir dəfə bu ağrını yaşayıb, ikinci dəfə dözməz. Mən əsl yaramazam, bəlkə də, iblisəm, amma bu yola məni Allah vadar etməsə də, onu axıra kimi çət edəcəyəm. Bir də, lütfən, mənim

¹ *Alliqator* – Amerika timsahı

² *Şezlonq* – uzanıb dincəlmək üçün xüsusi kürsü

haqqımda danışanda yaddan çıxarmayın ki, don Fransisko Urikeyəm.

– Mən elə bu gün əsl həqiqəti bəyan edəcəyəm, hamıya kim olduğunu söyləyəcəyəm, deyəcəyəm ki, sən mənfur xəyanətkarsan, – Teker tənəfnəfəs dedi.

Balaca ayağa qalxdı, öz polad əli ilə sakitcə Tekerin boğazından yapışdı və onu otağın küncünə sarı itələdi. Sonra sol qolunun altından sədəf dəstəkli qırx beş kalibrli tapançasını çıxarıb soyuq lüləsini konsulun ağzına dirədi.

– Bura necə gəlib düşdüyümü sizə danışmışam, – onun sifətində əvvəlki soyuq təbəssüm var idi. – Əgər buradan gedəsi olsam, səbəbi siz olacaqsınız. Bunu unutmayın, dost. Hə, indi deyin görüm, mənim adım nədir?

– E-e-e... don Fransisko Urike, – Teker çətinliklə də olsa, deyə bildi.

Pəncərədən təkər taqqıltısı, çığırtı və taxta şallaqların kök atların belinə çırpılıb çıxardığı səslər eşidildi.

Balaca tapançanı gizləyib qapıya sarı getdi; sonra yenidən qayıdıb tır-tır əsən Tekerə yaxınlaşdı və sol əlini ona uzatdı.

– Bir səbəb də var, – o, pıçıltı ilə dedi, – elə buna görə də hər şey belə qalmalıdır. Laredoda öldürdüyüm o cavan oğlanın da sol əlində belə bir şəkil var idi.

Don Santos Urikenin qədim landosu səs-küylə evə yaxınlaşdı. Faytonçu daha bağırırdı. Dalğalanan lentlərlə bəzədilmiş ağ yaxalılıq qəşəng paltar geyinmiş senyora Urike ekipajdan başını çıxardı. Qadının gözləri xoşbəxtlikdən alışığıydı.

– Sən buradasan, oğul? – o, kostil qadınlara məxsus lətif səslə soruşdu.

– *Madre mia, yo vengo* (gəlirəm, ana), – gənc Fransisko Urike cavab verdi.

FƏRQLİ MƏKTƏBLƏR

Qoca Cerom Uorren Şərqi 50 küçəsində yerləşən 35 saylı yüz min dollarlıq evdə yaşayırdı. O, şəhərin işgüzar mühitində makler kimi tanınırdı və o qədər varlı idi ki, yalnız sağlamlığı naminə kontoru yerləşən istiqamətdə bir neçə məhəlləni piyada getdikdən sonra fayton çağırırdı.

O, köhnə dostunun Siril Skot¹ üçün əla tipaj ola biləcək Hilbert adlı oğlunu oğulluğa götürmüşdü. Hilbert rəssam idi, boyaları tübikdən² hansı sürətlə sıxıb çıxarırdısa, elə o sürətlə də uğur qazana bilmişdi. Qoca Ceromun ailəsinin digər üzvü isə mərhum arvadının qardaşı qızı Barbara Ross idi. Bu adam, elə bil, qayğı çəkmək üçün yaranmışdı; öz ailəsi olmasa da, qoca Cerom çiyində özgə yükünü daşımağı bacarırdı.

Hilbert və Barbara tam həmrəylik şəraitində yaşayırdılar. Ətrafda hamı fikirləşirdi ki, bu cütlüyün analoyun³ qarşısında dayanaraq qoca Ceromun pullarını silkələyib alacaqları haqda keşişə söz verəcəkləri xoşbəxt gün o qədər də uzaqda deyil. Lakin bu yerdə hadisələrin gedişinə bəzi çətinlikləri əlavə etmək lazım gəlir.

Otuz il əvvəl – qoca Ceromun gənc Cerom olduğu vaxtlarda onun Dik adlı bir qardaşı vardı. Dik var-dövlət həvəsi ilə – özünün, ya başqasının, fərqi yoxdur – Qərbə yollanmışdı. Uzun müddət ondan heç bir səs-soraq çıxmadı. Amma bir gün qoca Cerom ondan məktub aldı. Məktub duzlanmış ət və qəhvə xıltı iyi verən cızıqlı kağızda əyni-üyrü xətlə yazılmışdı. Sanki, bu xətt astma, istifadə edilən orfoqrafiya isə xoreya⁴ xəstəliyindən əziyyət çəkirdi.

Məlum oldu ki, böyük yolda Fürsəti ələ keçirərək onu səxavətli olmağa məcbur etmək Dikə nəsb olmayıb, əksinə, onun

¹ *Siril Skot* – ingilis bəstəkarı və şairi

² *Tübik* – içərisində maye olan borucuq

³ *Analoy* – kilsədə üzərinə ikona və dua kitabları qoyulan hündür masa

⁴ *Xoreya* – əl-ayağın qeyri-ixtiyari titrəməsindən ibarət əsəb xəstəliyi

özünü var-yoxdan tam məhrum ediblər. Məktuba əsasən, işinin artıq bitdiyini başa düşmək olardı: səhhəti elə bir ağır həddə çatmışdı ki, artıq viski də kömək edə bilmirdi. Otuz il qızıl axtarıb, amma zəhmətinin yeganə nəticəsi – göndərilən kağızdan belə məlum olurdu – on doqquz yaşlı qızı idi. Elə həmin qızı da bütün yolxərcini çəkərək hazırda Şərqə, qoca Ceromun yanına yola salmışdı ki, ya ölüm, ya da evlilik onları ayırana kimi əmisi onu yedirtsin, geyindirsin, təsəlli versin və qayğısını çəksin.

Qoca Ceromu körpü-adam hesab etmək olardı. Hamı bilir ki, dünya Atlasın çiyinlərində dayanır, Atlas dəmir barmaqlığın üzərində dayanır, dəmir barmaqlıq isə tısbağanın belində quraşdırılıb. Tısbağa da nəyinsə üstündə dayanmalıdır axı – o da qoca Cerom kimi adamlardan quraşdırılmış körpünün üstündə durur.

Bilmirəm insanı əbədi həyat gözləyir, ya yox. Əgər gözləmirsə, onda bilmək istərdim, görəsən, qoca Cerom kimi insanlar nə vaxt onlara çatan mükafatı alacaqlar?

Onlar Nevada Uorreni vağzalda qarşıladılar. Qız bəstəboy idi, dərisi möhkəm qaralmışdı, amma çox sağlam və gözəl görünürdü; özünü elə sərbəst aparırdı ki, sıqar fabrikinin kommissiyajörü¹ belə ona göz vurmazdan əvvəl əməlli-başlı götür-qoy edərdi. Ona baxanda insan özündən asılı olmadan qızı qısa ətəkdə və dəri çəkmədə, özü də ya şüşə şarlara atəş açdığı yerdə, ya da vəhşi atları əhliləşdirən vəziyyətdə təsəvvür edirdi. Amma o, adi ağ bluzda və qara ətəkdə idi və adam bilmirdi onun haqqında nə fikirləşsin. Qız yükdaşıyanların səylə əlindən almağa çalışdıqları ağır yol çantasını rahatca daşıyırdı.

– Sizinlə dostluq edəcəyik, bu, mütləq belə olacaq, – Barbara dedi və Nevadanın qaralmış sağlam yanağını çimdiklədi.

– Ümid edirəm, – Nevada cavab verdi.

– Əzizim, mənim balam! – qoca Cerom dedi. – Evimə xoş gəlmisən, mənim yanımda doğma atanın evindəki kimi yaşaya bilərsən.

– Sağ olun, – Nevada dedi.

– Sizə əmiqızı deməyə icazə verərsinizmi? – Hilbert üzündəki özünəməxsus cazibədar təbəssümlə qıza müraciət etdi.

¹ *Kommisvoyaör* – ticarət agenti

– Zəhmət olmasa, çantanı götürün, – Nevada dedi. – Onun milyon funt qiyməti var. Çantanın içində, – o, Barbaraya izah etdi, – atamın altı mədəndən götürdüyü nümunələr var. Mənim hesabıma görə, bir tonunun dəyəri doqquz sentə yaxındır, amma atama onları özümə götürəcəyimə söz vermişdim.

II

Bir kişi və iki qadın, ya da bir qadın və iki kişi və yaxud bir qadın, bir kişi və bir aristokrat arasında yaranmış adi çətinlikləri – bir sözlə, bu problemlərdən hər birini – üçbucaq adlandırmaq qəbul edilmişdir. Lakin bu üçbucaqları daha dəqiq müəyyən-ləşdirmək lazımdır. Onlar həmişə bərabəryanlıdır və heç vaxt bərabərtərəfli olmur. Beləliklə, Nevada Uorrenin gəlişindən sonra o, Hilbert, bir də Barbara Ross belə bir məcazi üçbucaq yaratdılar, özü də Barbara burada hipotenuzun¹ yerini tutmuşdu.

Bir gün qoca Cerom səhər yeməyindən sonra şəhərin işgü-zar hissəsində yerləşən “milçəkqapan”ına getməmişdən əvvəl uzun müddət oturub Nyu-York qəzetləri arasında ən darıxdırıcı səhər qəzetini oxuyurdu. O, xarakterindəki müstəqilliyi və sadələvhlükədən doğan səmimiyyəti ilə mərhum qardaşından fərqlənən Nevadanı qəlbən sevməyə başlamışdı.

Qulluqçu qadın miss Nevada Uorrenə məktub verdi.

– Buyurun, onu kuryer oğlan gətirdi, – qulluqçu dedi. – O, cavab gözləyir.

Nevada bu vaxt dodaqaltı ispan valsını zümzümə edərək küçədən keçən fayton və avtomobilləri seyr edirdi. O, zərfi aldı və yuxarı sol küncündəki qızılı rəngli kiçik palitradan onun Hilbertdən gəldiyini anladı.

Zərfi açıb bir müddət diqqətlə məktubu oxudu; sonra ciddi görkəmlə əmisinə tərəf gedib onun yanında dayandı.

– Cerom əmi, Hilbert, doğrudan, yaxşı adamdır?

– Nə üçün soruşursan, mənim balam? – qoca Cerom qəzeti möhkəm xışıldadaraq xəbər aldı. – Əlbəttə, yaxşı adamdır. Onu özüm tərbiyə etmişəm.

¹ *Hipotenuz* – düzbucaqlı üçbucaqda düz bucaq qarşısındakı tərəf

– Deməli, o, kimsəyə elə-belə nəşə yazmaz, yəni tamamilə... demək istəyirəm gizli saxlanılmalı və hər adama oxunması mümkün olmayan nəşə?

– Hələ bir belə hərəkət eləsin görüm... – əmi dedi və çəzətdən səliqə ilə bir parça cırıb ayırdı. – Amma nə üçün bu barədə...

– Əmi, bu məktubu oxuyun, o göndərib, deyin görüm burada yazılanlar normaldır, yəni hər şey qaydasındadır mı? Axı sizin şəhərdə nəyin necə qəbul olduğunu yaxşı bilmirəm.

Qoca Cerom çəzəti döşəməyə tolazladı, o, qocanın ayaqları altında qaldı. Hilbertin məktubunu qızdan alıb iki dəfə diqqətlə oxuduqdan sonra bir də təkrar gözdən keçirdi.

– Ah, qızım, – o, nəhayət ki, dilləndi, – az qala, qanımı qaraltmışdın, halbuki mən öz oğluma etibar edirəm. O, eynən öz atasıdır; onun atası qızıl içində təmiz brilyant idi. O, sadəcə, sizin bu gün saat dördə Barbara ilə birlikdə onunla Lonq-Aylendə gedib-gedə bilməyəcəyinizi soruşur. Mən yazıldığı kağızı çıxmaq şərti ilə məktubda pis heç nə görmədim. Bu cür mavi rəngi görməyə gözüüm yoxdur.

– Getməyim düzgün olarmı?

– Əlbəttə, əlbəttə, mənim balam, əlbəttə. Niyə də olmasın? Düzünü desəm, sənə ehtiyatlı və təmizqəlblil olmağın xoşuma gəlir. Get, mütləq get.

– Mən necə hərəkət etməli olduğumu bilmirdim, – Nevada utana-utana dedi, – fikirləşdim ki, yaxşısı budur, əmimdən soruşum. Siz necə, əmi, bizimlə gedə bilərsinizmi?

– Mən? Yox, yox, yox! Bir dəfə bu oğlanın sürdüyü maşında gəzmişəm. Mənim üçün kifayət edər! Amma Barbara ilə sən gedə bilərsiniz, bu çox yaxşı olar. Bəli, bəli. Mənsə getməyəcəyəm. Yox, yox, qətiyyətlə yox!

Nevada qapıya sanı yüyürüb xidmətçiyə dedi:

– Gedəcəyik, arxayın ola bilərsiniz. Miss Barbaranın əvəzinə mən cavab verirəm. Kuryerə deyin ki, o, mister Uorrenə elə belə də çatdırın: “Gedəcəyik, arxayın ola bilərsiniz”.

– Nevada! – qoca Cerom qızı çağırırdı. – Bağışla, mənim balam, məktuba cavab verməyin yaxşı olmazdı mı? Ona bir neçə sözlə cavab yaz.

– Boş yerə vaxtını almaq istəmirəm, – Nevada sevincək dedi. – Hilbert başa düşər, o, hər şeyi anlayır. Ömrümdə bir dəfə də avtomobildə gəzməmişəm; amma İblis Çayında İtmiş At dərəsi boyunca kanoedə¹ üzmüşəm. Hələ baxarıq, hansı daha böyük risk tələb edir?

III

Təxminən, iki ay keçmişdi.

Barbara yüz min dollarlıq evin kabinetində oturmuşdu. Bura onun üçün ən münasib yer idi. Dünyada kişilərin və qadınların müxtəlif qayğılardan azad olmaq istəyi ilə üz tutduqları çox yer var. Bu məqsədi həyata keçirmək üçün monastirlər, qəbiristanlıqlar, kurortlar, tövbə hücrələri, zahid hücrələri, vəkil kontorları, gözəllik salonları, dirijabl² və kabinetlər mövcuddur; amma ən yaxşısı kabinetlərdir. Üçbucağın ən uzun tərəfi olduğunu anlamaq üçün hipotenuza, adətən, çox vaxt tələb olunur. Amma əbədi davam edən vəziyyət mövcud deyil.

Barbara evdə tək idi. Cerom əmi ilə Nevada teatra getmişdi. Barbara isə getmək istəməmişdi. O, evdə qalıb kimsəsiz otaqda başını nə iləsə qatmaq fikrində idi. Əgər siz də, miss, gözəl nyu-yorklu xanım olsaydınız və sizin olacağını düşündüyünüz cavan oğlana Qərbdən gəlmiş qarabuğdayı, diribaş bir cadugərin hər gün qarmaq atdığını görsəydiniz, musiqili komediyanın ucuz parlıtısına tamaşa etmək həvəsinizi itirərdiniz.

Barbara palid yazı masasının arxasında oturmuşdu. Qızın sağ əli masanın üstündə idi, barmaqları isə möhürlənmiş məktubu narahat-narahat didişdirirdi. Məktub Nevada Uorrenə ünvanlanmışdı; zərfin sol yuxarı küncündə Hilbertin balaca qızılı palitrası əks olunmuşdu. Məktub saat doqquzda çatdırılmışdı, bu vaxt Nevada artıq evdə yox idi, getmişdi.

Barbara bu məktubda nə yazıldığını bilmək üçün hətta öz mirvari boyunbağısından belə keçməyə hazır idi. Lakin zərfi buxarın, sapın, sancağın, ya da qəbul olunmuş qaydaların hansınınsa

¹ *Kanoe* – yüngül idman qayığı

² *Dirijabl* – hava gəmisi

köməyi ilə açmağa cəsərət edə bilmirdi – cəmiyyətdəki mövqeyi buna mane olurdu. Qız məktubu işığa tutub baxır, zərfi var gücü ilə sıxır, heç olmasa, bir neçə sətrini oxumağa çalışırdı, lakin heç nə alınmırdı. Hilbert dəftərxana ləvazimatlarından yaxşı baş çıxarırdı.

On ikinin yarısında teatr həvəskarları evə qayıtdılar. Füsunkar qış gecəsi idi. Faytondan düşüb qarıya yaxınlaşana kimi üst-başları çəpəki yağın qar dənələri ilə örtülmüşdü. Qoca Cerom həlim bir səsle küçələrdəki faytonçuların və tünliüyün qarasına deyirdi. Qızılgül kimi qızarmış Nevada göy yaqut gözlərindəki parıltı ilə dağlarda atasına məxsus daxmanın ətrafında viyılı salan gecə fırtınaları haqda danışdı. Bugəcəki hadisələrin davamı olaraq Barbara qəlbindəki soyuq hisslərlə yuxuya getmişdi, özü də sakitcə xoruldayırdı – ağılına bundan yaxşı heç nə gəlməmişdi.

Qoca Cerom dərhal yuxarı – öz isidicisinin və kinəsinin yanına qalxdı. Nevada qaçaraq kabinetə – yeganə gur işıqlandırılan otağa getdi; kresloya çöküb dirsəyinə qədər uzanan əlcəklərini açmaq üçün bitib-tükənmək bilməyən bir işə girişdi, eyni zamanda da ona “hadisə” kimi görünən tamaşa haqqında danışmağa başladı.

– Hə, mister Filds hərdən lap gülümləyir... – Barbara dedi. – Burada sənə çatası məktub var, əzizim, kuryer onu siz gedəndən az sonra gətirdi.

– Kimdəndir? – Nevada əlcəyinin düyməsini dartışdıraraq soruşdu.

– Yalnız ehtimal edə bilərəm ki... – Barbara gülümsədi. – Zərfin küncündə Hilbertin “palitra” adlandırdığı bəzək təsvir olunub, lakin o, məktəbli qızların məktublarındakı zərlə bəzədilmiş ürək şəklini xatırladır.

– Maraqlıdır, görəsən, o, mənə nə yazıb? – Nevada etinasız səsle soruşdu.

– Biz qadınlar hamımız bir-birimizə bənzəyirik, – Barbara dedi. – Məktubun məzmununu möhüründən anlayırıq, sonuncu vasitə kimi qayçıdan istifadə edib onu açır və aşağıdan yuxarıya doğru oxuyuruq. Bax belə!

O, əlində tutduğu məktubu qaldıraraq masanın üstündən Nevadaya tərəf atmağa hazırlaşdı.

– Çaçqal yesin bunları! – Nevada hündürdən dedi. – Bu bitib-tükənməyən düymələr mənə lap boğaza yıgdi. Dəri şalvarlar belə bunlardan yaxşıdır. Barbara, xahiş edirəm, məktubu aç oxu.

– Əzizim, doğrudanmı, Hilbertin sənə ünvanladığı məktubu açmağımı istəyirsən? O, sənə yazılıb, başqasının onu oxuması, yəqin ki, xoşuna gəlməz!

Nevada cəsarətli, sakit, göy yaqut gözlərini əlcəklərdən ayırdı.

– Heç kim mənə hamıya oxunması mümkün olmayan nəşə yazma bilməz, – dedi. – Cəld ol, Barbara! Bəlkə, Hilbert sabah yenə də onun avtomobilində gəzməyə gətməyimizi xahiş edir?

“Marağı pişiyi məhv edər” – xalq məsəlində belə deyilir. Marağ bundan da bəşər fəlakətlər törətməyə qadirdir. Yalnız qadına məxsus olan və pişik həyatına zidd hesab edilən hisslər isə bütün dünyanı pişikdən məhrum qoya bilər.

Barbara bir qədər kədərli və təkəbbürlü görünüşlə məktubu açdı.

– Qoy olsun, əzizim, – qız dilləndi, – əgər istəyirsənsə, mən onu sənə üçün oxuyaram.

O, zərfi kənara tullayıb tələsik məktubu gözdən keçirdi; onu bir də oxuyub, iti və hiyləgər baxışlarını Nevadaya sarı yönəltdi. Amma Nevada üçün bu dəqiqə bütün dünya əlcəklərdən ibarət idi və gənc, amma məşhurlaşmaqda olan rəssamın məktubu Marsdan göndərilən xəbərdən artıq mənə daşımırdı.

Barbara on beş saniyəyə yaxın müddət ərzində Nevadanı diqqətlə süzdü; sonra üzündə güclə hiss ediləcək təbəssüm peyda oldu və onun təsiri ilə ağzı düymün on altıda biri qədər açıldı, gözləri isə düymün iyirmidə biri qədər yığılaraq balacalaşdı.

Əsrlər boyu heç bir qadın başqa bir qadın üçün müəmma olaraq qalmayıb. Biri o birinin qəlbinə, ağlına işıq sürəti ilə nüfuz edə bilir, öz bacısının fikirlərini gizlədən sirr pərdəsini ustalılıqla qaldırır və ən gizli arzularını oxuyur, ən məkrli niyyətlərindəki

səfsəfəni daraqdan tük çəkən kimi çəkir və rişxəndlə barmaqları arasında fırladaraq hiss etdiyi ilk şübhə üzündəncə küləyə verir.

Çox-çox illər əvvəl Həvvanın oğlu Ray-parkdakı irsi iqamətgahın qapısının zəngini çaldı. Onun qoluna naməlum bir qadın girmişdi və o, xanımı anasına təqdim etdi. Həvva gəlinini kənara çəkib gözəl qaşlarını çatdı.

– Nod məmləkətindən gəlmişəm, – palma yarpağının köməkliliyi ilə özünü bəyəndirməyə çalışan təzəgəlin nazlanana dedi, – siz, əlbəttə, orada olmusunuz.

– Çoxdan oralarda olmuram, – Həvva təmkinlə cavab verdi. – Sizə elə gəlmir ki, orada verilən alma şirəsi həddindən artıq pisdirmi? Tut ağacı yarpağından geyindiyiniz alt köynəyi çox cəlbedicidir, əzizim; amma əsl əncir ağacından olan mal siz tərəflərdə çətin tapıla. Centlmenlər bir az kərəviz içkisi içənə qədər gəlin bu kolun arxasına keçək. Məncə, kəpənəkqurdunun geyiminizdə əmələ gətirdiyi dəliklər kürəyinizi xeyli çıpaqlaşdırıb.

Rəvayətə görə, göstərilən vaxtda və məkanda dünyanın yeganə iki qadını arasında bu şəkildə ittifaq bağlanmışdı və bu da o dövrdə kübar cəmiyyətin bioqrafik sorğu kitabına daxil edilmişdir. Elə o zamandan məsələ belə həll olunmuşdu: bir qadın o biri üçün əsrlər boyu şüşə kimi şəffaf qalacaq – düzdür, şüşəni hələ icad etmək lazım gələcəkdi – və bununla da özünün kişi üçün sirr olmasını sığortalayacaq.

Barbara, guya, tərəddüd edirdi.

– Ah, Nevada, – o çox həyəcanlı şəkildə dilləndi, – nə üçün məktubu açmağa məni məcbur etdin? Mən... mən, onsuz da, bu məktubun kənar adamların oxuması üçün yazılmadığını bilirdim.

Nevada bir anlıq əlcəkləri yaddan çıxardı.

– Əgər belədirsə, ucadan oxu, – dedi. – Onsuz da, artıq oxumusan, daha fərq etməz. Əgər mister Uorren mənə, həqiqətən də, başqalarının bilməsi lazım gəlməyən bir şey yazıbsa, qoy bundan hamının xəbəri olsun.

– Yaxşı, – Barbara dilləndi, – burada bax nə yazıb:

“Əzizim Nevada, bu gün gecə saat on ikidə studiyaya, mənim yanıma gəlin. Mütləq gəlin”.

Barbara ayağa qalxanda əlindəki məktub Nevadanın dizləri üstünə düşdü.

– Bunu öyrəndiyim üçün özümü çox pis hiss edirəm, – o dedi. – Bu, Hilbertin hərəkətinə oxşamır. Burada nəşə anlaşıl-mazlıq var. Hesab edək ki, mən heç nə bilmirəm, yaxşı, əzizim? Oldu, mən gedirəm, başım dəhşətli dərəcədə ağnyır. Yox, ciddi deyirəm, mən bu məktubu anlamadım. Bəlkə, Hilbert naharda həddindən artıq çox yeyib, sonra hər şey aydınlaşar. Gecən xeyrə qalsın!

IV

Nevada barmaqlarının ucunda holla yaxınlaşdığı vaxt Barba-ranın arxasınca qapının necə örtüldüyünü aydın eşitdi. Kabinet-dəki tunc saat gecəyarısına on beş dəqiqə qaldığını göstərirdi. O, cəld giriş qapısına sarı qaçıb onu açdı və özünü boranın ağu-suna atdı. Hilbertin studiyası altı məhəllə uzaqda yerləşirdi.

Hava keçidi ilə sürətlə axaraq nisbətən səssizləşmiş çovğun hüznü Şərq çayı istiqamətindən şəhərə doğru hücumla keçmiş-di. Yağan qarın hündürlüyü artıq bir futa çatmış, qar topası mühasirəyə düşmüş şəhərin divarlarında pilləkən kimi üst-üstə qalanmışdı. Çöldə Pompey küçələrindəki kimi sakitlik hökm sürürdü. Aradabir yaxınlıqdan ay işığına bürünmüş okeanın üstündən uçan qağayılar kimi faytonlar keçib-gedirdi; bəzən avtomobillər siqnal verərək – müqayisəni davam etdirək – maraqlı və təhlükəli səfərə çıxmış sualtı qayıqlar kimi ağappaq köpükləri yanb keçirdi.

Nevada dəniz üstündə küləyin qovduğu fırtınaquşutək qar yumaqlarının arasından aradabir görünüb yoxa çıxırdı. Qız yuxarıya, bulud papaqlarla örtülmüş, gecə işıqları ilə bəzənmiş, aradabir isə donmuş buxarın təsiri ilə tutqun-qəhvəyi, solğun-bənövşəyi, bozumtul-qəhvəyi, səma kimi mavi və külrəngi çalarlara bürünən binaların sırasına baxırdı. Bütün bunlar ona doğma Qərbin dağlarını xatırlatdığından ürəyində yüz min dollarlıq evdə nadir halda hiss etdiyi məmnunluq duyurdu.

Tində dayanan polis bircə baxışla qızı səksəndirdi.

– Hello, gözəlçəl! – o dedi. – Gəzinti üçün gec deyilmi, hə?
– Mən... mən aptekə gedirəm, – Nevada cavab verib tələsik
ötüb-keçdi.

Bu cür bəhanələr adı həyatda ən təcrübəli adamlar üçün
icazəni əvəz edə bilər. Görəsən, bu, qadının şüurunun olma-
dığına, yoxsa onun Adəmin qabırğasından fərasət və məkr ehti-
yatı ilə birgə yarandığına dəlalət edir?

Nevada şərq tərəfə döndüyü zaman külək düz onun üzünə
çırpılıb hərəkət sürətini iki dəfə azaltdı. Qız qarın üstündə
dolanbaclı izlər buraxırdı; lakin o, cavan ağac tək möhkəm
olduğundan vüqarla küləyə sinə gərirdi. Birdən qarşıda bina
göründü. Bu binada Hilbertin studiyası yerləşirdi – tanış bir
dərədəki iz qədər arzuolunan dönüş nöqtəsi... Biznes və ona
düşmən olan qonşu incəsənət iqamətgahında qaranlıq və sakit-
lik hökm sürürdü. Lift saat ondan sonra işləmirdi.

Nevada studiya pilləkənlərinin öhdəsindən səkkiz uçuşla
gəlib 89 sayılı qapını cəsarətlə döydü. O, Barbara və Cerom əmi
ilə burada çox olmuşdu.

Hilbert qapını açdı; əlində karandaş, gözlərinin altında yaşıl
kölğə, ağızda isə tənəkə çubuğu. Tənəkə çubuğu yerə düşdü.

– Gecikmişəm? – Nevada soruşdu. – Bacardıqca tez gəl-
məyə çalışdım. Əmimlə teatra getmişdik. Bu da mən, Hilbert!

Hilbert Plqmalion və Qalateya arasındakı epizodu oynayırdı.
Təəccübdən heykəl kimi donub-qalmış adamdan çətin bir
məsələni həll etmək məcburiyyətində olan gənc oğlana çevril-
di. O, Nevadanı otağa dəvət etdi, süpürgəni götürdü və qızın
paltarından qarı süpürüb təmizləməyə başladı. Hilbertin karan-
daşla təzəcə işləməyə başladığı molbertin üstündə yaşıl aba-
jurlu iri lampa asılmışdı.

– Siz məni çağırırdınız, mən də gəldim, – Nevada sakit
səslə dedi. – Məktubunuzu aldım. Nə baş verir?

– Məktubu oxudunuz? – Hilbert havanı acgözlüklə içinə
çəkərək soruşdu.

– Barbara oxudu. Sonra mən də gördüm. Orada yazılmışdı:
“Gecə saat on ikidə studiyaya, yanıma gəlin. Mütləq gəlin”.
Fikirləşdim, yaqın, xəstələnmişiniz, amma xəstəyə oxşamırsınız.

– Aha! – yersiz olsa da, Hilbert dedi. – Nevada, qoy deyim, gəlməyinizi nəyə görə xahiş etmişəm. İstəyirəm mənə ərə gələsiniz – bu gün, elə bu saat. Çovğun bizə əngəl ola bilməz. Razısınız?

– Siz çoxdan hiss etməliydiniz ki, razıyam. Çovğun isə mənim çox xoşuma gəlir. Kilsədə və gün işığında keçirilən dəbdəbəli toyları görməyə gözüm yoxdur. Amma mənə evlənmək təklifi etmək üçün cəsarətinizin çatacağına inanmırdım. Gəlin hamını heyrətə salaq – onsuz da, bu məsələ yalnız bizə aiddir, başqa heç kimə dəxli yoxdur! Düz demirəm?

– Tam əmin ola bilərsiniz ki, elədir! – Hilbert cavab verdi. “Bu ifadəni harada eşitmişəm?” – öz-özünə düşündü. – Bir dəqiqə, Nevada. Mən telefonla zəng edim.

O, balaca kabinetə keçib qapını örtüdü və romantikasız rəqəm və hərfələrə sığıdırılmış səmavi şimşəkləri harayladı.

– Sənsən, Cek? Sən də yaman yatağan adammışsan ha, lənət şeytana! Tez ol, oyan görüm! Bu mənəm, hə, mənəm, boş-boş danışma! Elə bu saat evlənirəm. Hə də. Bacını da oyat... nə etiraz ola bilər?.. Onu da özünlə gətir! Mənimçün bunu etməyə borclusan! Aqnesanın yadına sal, Ronkonkom gölündə batarkən onu mən xilas etmişəm. Anlayıram, bunu ona xatırlatmaq nəzakətsizlikdir, amma o da səninlə gəlməlidir. Bəli, bəli! Nevada buradadır, gözləyir. Biz çoxdan nişanlanmışıq. Qohumlar razı olmadığından bu şəkildə hərəkət etmək lazım gəlir. Sizi gözləyirik. Aqnesaya çox danışmağa imkan vermə – gətir onu bura, vəssalam! Eləyərsən? Əhsən, qocal! Sizinçün fayton sifariş verirəm, deyəcəyəm ki, var gücü ilə sürsün. Lənətə gələsən, Cek, sən gözəl oğlansan!

Hilbert Nevadanın gözlədiyi otağa qayıtdı.

– Köhnə dostum Cek Peyton və bacısı on ikiyə on beş dəqiqə qalmış burada olmalıdırlar, – o, qıza məlumat verdi. – Amma Cek həmişə qurdalanır. Zəng etdim ki, tələssinlər. Bir neçə dəqiqədən sonra gələcəklər. Mən dünyanın ən xoşbəxt adamıyam, Nevada! Məktubumu neyləmişiniz?

– Bura qoymuşam, – Nevada məktubu paltarının döş hissəsindən çıxardı.

Hilbert zərfi açib məktubu diqqətlə oxudu. Sonra fikirli halda Nevadaya baxdı.

– Sizi gecəyanı studiyaya yanıma dəvət etməyim bir az qərribə görünmədimi? – soruşdu.

– Yooox, – Nevada gözlərini bərəldib cavab verdi. – Sizə lazımamsa, niyə də qərribə görünməlidir? Bizim Qərbdə əgər dost adama təcili sifariş göndədirsə – deyəsən, sizdə belə deyirlər də... – əvvəlcə onun yanına tələsirlər, lazım olan iş gördükdən sonra söhbətə başlayırlar. Elə orada da belə vəziyyətlərdə, adətən, qar yağır. Bu məsələdə xüsusi bir şey görmürəm.

Hilbert cəld qonşu otağa keçib oradan külək, yağış və qardan qoruyacaq üst geyimlə yüklənmiş halda qaçırdı.

– Bu plaşı geyinin, – o, plaşı Nevadaya uzadaraq dedi. – Bizə dörd mil getmək lazım gələcək. Qoca Cek və bacısı bir neçə dəqiqədən sonra burada olacaqlar. – O, paltonu əyninə keçirdi. – Hə, Nevada! – o dedi. – Axşam qəzetinin birinci səhifəsindəki başlığa nəzər salın bir, o, masanın üstündədir. Sizin Qərbdəki vilayətlər barədə yazırlar, sizinçün maraqlı olacağına inanıram.

O, düz bir dəqiqə gözlədi, guya, heç cür paltonun qolunu tapa bilmirdi, sonrasa çevrildi. Nevada yerindən tərpənməmişdi. Qız qərribə, dolğun nəzərlərlə düz onun üzünə baxırdı. Külək və qarın təsirindən qızarmış yanaqları bir az da allanmışdı; amma o, baxışlarını gizlətmədi.

– Hazırlaşdım sizə deyəm, – qız dilləndi, – hər halda, siz... biz... əvvəlcə... hə, bir sözlə, qabaqcadan. Atam məni, ümumiyyətlə, məktəbə göndərməyib. Mən bir kəlmə də olsun nə oxumağı, nə də yazmağı bacarıram. Və əgər siz...

Pilləkəndə yatağan Cekin və qədərbilən Aqnesanın tərəddüdü addım səsləri eşidildi.

V

Nişan mərasımından sonra mİster və mİssİs Hilbert Uorren sürətlə və rəvan hərəkət edən üstüörtülü karetdə evə tələsdikləri vaxt Hilbert dedi:

– Nevada, bu gün axşam aldığın məktubda nə yazdığımı öyrənmək istəyirsən?

– Danış görüm! – gəlin dedi.

– Nə yazılıbsa, sözbəsöz deyirəm: “Əzizim miss Uorren, siz haqlısınız. Bu, yasəmən yox, hortenziyadır”.

– Lap yaxşı, – Nevada dedi. – Amma bütün bunlar keçmişdə qaldı. Nə deyirsənsə de, amma Barbara məni yox, özünü ələ saldı.

DƏFİNƏ

Axmaqlar cürbəcür olurlar. Yox, xahiş edirəm, yerinizdən qalxmayın, hələ sizin haqqınızda danışmıram.

Mən hər cür axmaqlıq etmişəm, təkcə birindən savayı. Əcdadlarımdanqalma işləri alt-üst edib məni evlənməyə vadar edəcək işlər görmüşəm, poker, tennis oynamışam, at yarışı ilə məşğul olmuşam – yəni bütün məlum üsullarla puldan canımı qurtarmışam. Amma gicbəsərin zınqırovlu qapağını tələb edən rollardan birini oynamamışam: heç vaxt dəfinə axtarıcısı olmamışam. Bu şimikləndirici ağılsızlıq çox adamın qəlbinə hakim kəsilib. Halbuki çar Midasın atının dımaq izləri ilə gedənlər arasında məhz xəzinəaxtaranların qismətinə ümid payı daha çox düşür.

Etiraf etməliyəm ki – mövzudan kənarlaşırım, amma bu, başibəlalı yazıçılara aid xüsusiyyətdir – mən sentimental axmaq olmuşam. Mey Marta Manqemi görün kimi onun ayaqlarına düşmüşəm. Qızın on səkkiz yaşı vardı; dərisi təzə royalın ağ klavişləri kimi ağappaq idi; gözəl qızıydı, onda Texas çöllərindəki balaca cansıxıcı şəhərdə yaşamağa məhkum olmuş mələyin ciddilliyi və rıqqət doğuran cazibə qüvvəsi vardı, atəş vardı, füsunkarlıq vardı – Belçika kralının, ya da başqa bir ağılsız padşahın tacından bahalı yaqutları moruq kimi cəsarətlə qopara bilərdi; lakin onun bundan xəbəri yox idi, mənə bu cür şeyləri ona danışmağı düzgün hesab etmirdim. Məsələ onda idi ki, mən Mey Marta Manqemi tam hakimiyyətim altına almaq istəyirdim. İstəyirdim o, mənimlə eyni damın altında yaşasın, hər gün tənbəki çubuğumla tuffilərimi elə yerdə gizləsin ki, axşamlar onları heç cür tapa bilməyim.

Mey Marta Manqemin atası üzünü sıx saqqalının və eynəyinin arxasında gizlədirdi. Bu adam yalnız böcəklər, kəpənəklər və cürbəcür həşəratlar – uçan, sürünən, vızıldayan, yaxud insanın boynuna, ya da yağ qabına daraşanlar üçün yaşayırdı. O ya

etimoloq idi, ya da buna bənzər hansısa işlə məşğul olurdu. Bütün vaxtını iyun böcəkləri fəsiləsindən olan uçan balıqları ovlamağa sərf edər, sonra isə sancaq batıraraq, onlara cürbəcür adlar verərdi.

Ailə təkəcə ondan və Mey Martadan ibarət idi. O, qızını əla *racibus humanus* nüsxə kimi yüksək qiymətləndirərdi; qızsa atasının qayğısına qalardı, tək o, heç olmasa, hərdənbir yemək yesin, jiletini tərs üzünə geyinməsin və şüşəsində həmişə spirt olsun. Deyilənə görə, elm adamları huşsuzluqlarına görə başqa-larından fərqlənirlər.

Məndən başqa daha bir nəfər də Mey Martanı cazibədar hesab edirdi. Bu şəxs Qudlo Banks adında cavan oğlan idi, kolleci təzə bitirmişdi. O, kitablarda yazılan nə varsa – latın, yunan dillərini, fəlsəfəni, xüsusilə də ali riyaziyyatı və ali məntiqi yaxşı bilirdi.

Əgər həmsöhbətinin üstünə bildiyi məlumatları və elmi biliklərini yağıdırmaq vərdisi olmasaydı, o, mənim çox xoşuma gələrdi. Amma elə olmasa belə, yenə də siz düşünə bilərsiniz ki, onunla dostuq.

İmkan tapan kimi bir yerdə olurduq: ikimiz də bir-birimizdən Mey Martanın qəlbindən qopan küləyin hansı istiqamətə əsdiyini, müşahidələrimizin yelqovan kimi nə göstərdiyini öyrənmək istəyirdik... Deyəsən, axı metafora çox ağır alındı. Qudlo Banks heç vaxt belə bir şey yazıb bilməzdi. Elə ona görə də o, mənim rəqibim idi.

Qudlo kitablar, ədalar, mədəniyyət, avarçəkmə, intellekt sahəsindəki məziyyətləri və kostyumları ilə seçilirdi. Mənim sə mənəvi ehtiyacım beysbol və yerli klubdakı disputlarla məhdudlaşdırdı; bir də yaxşı at sürə bilirdim.

Lakin nə ikilikdəki danışıqlarımız, nə Mey Martanı ziyarətlərimiz, nə də qızla söhbətlərimiz onun hansımıza üstünlük verdiyini müəyyənləşdirməyə yardımçı ola bilirdi. Görünür, Mey Marta elə yaranışdan özünü ələ verməmək kimi fitri istedadla malik imiş.

Artıq söyləmişdim, qoca Manqem huşsuzluğu ilə seçilirdi. Yalnız xeyli müddət keçəndən sonra o kəşf etdi ki – yəqin,

hansisa kəpənək xəbərçilik edib – iki cavan oğlan gənc qızını tora salmaq istəyir; çox güman, o, elə hesab edirdi ki, qızı rahatlığının qeydinə qalmaq üçün yaradılmış texniki nailiyyətdir.

Heç vaxt təsəvvür etməzdim ki, elm adamı belə vəziyyətlərdən yüksəkdə dayana bilər. Qudlo ilə mənim kimliyimizi asanlıqla müəyyənləşdirən Qoca Manqem aşkar şəkildə bizə onurğalıların ən aşağı dəstəsinə malik olduğumuzu göstərən etiket yapışdırdı; ən əsası isə o, bunu ingiliscə həyata keçirdi, daha *Orgetorix, Rex Helvetidən* – məktəbdə bundan artığını öyrənə bilməmişdim – kimi çətin latın dilindən istifadə etmədi. Bir də əlavə etdi ki, əgər nə vaxtsa bizi evinin yaxınlığında görsə, tutub öz kolleksiyasına qatacaq.

Biz qasırganın yatacağı ümidiylə, təxminən, beş gün gözə görünmədik. Nəhayət, onları ziyarət etmək qərarnə gəldiyimiz zaman isə Marta ilə atası çıxıb getmişdilər. Getmişdilər! Kirayə etdikləri evin qapısı bağlı idi. Onların mənzilləri bütün əşyaları ilə birlikdə yoxa çıxmışdı.

Mey Martadan bir kəlmə vida sözü belə eşitmədik! Yemişan budaqlarına ilişdirilmiş bəyaz rəngli məktub gözə dəymirdi; doqquz sütünlarına tabaşirlə heç nə yazılmamışdı; poçta da məktub salınmamışdı – bir sözlə, tapmacanı açmağa kömək edə biləcək heç nə tapılmadı.

İki ay Qudlo Banksla birlikdə – əslində isə bir-birimizdən ayrı – qaçaqları tapmaq üçün cürbəcür üsullara əl atdıq. Stansiya-dakı kassirlərlə dostluğumuzdan, at və fayton kirayə verənlərin hamısından, dəmir yolundakı konduktorlardan, yeganə polisi-mizdən istifadə edib onları tapmaq üçün bütün vasitələri işə salsaq da, heç bir səmərəsi olmadı.

Bundan sonra biz əvvəlkindən də artıq yaxın dostla, eyni zamanda da qəddar düşməyə çevrildik. Hər axşam işdən sonra Snayderin yeməkxanasındakı arxa otağa çəkilib domino oynayırdıq və bir-birimizin nəse bildiyini öyrənmək üçün bir-birimizə tələ qururduq. Elə buna görə də biz rəqib iddik.

Qudlo Banksın öz allimliyini göstərmək, məni isə “Zavallı qızcağız Benni ağlayır, quşu öldüyündən” kimi şeirlərin öyrədil-

diyi sinifdə oturtmaq üçün istehzal manerası vardı. Lakin Qudlo mənim xoşuma gəlirdi, ali təhsilini isə vecimə də almırdım; üstəlik, mən həmişə yumşaqürəkli adam hesab olunmuşam, elə buna görə də özümü səbirli aparırdım. Digər tərəfdən mən axı ondan Mey Marta barədə öyrənmək istəyirdim, buna görə də onun yanımda olmasına dözürdüm.

Bir dəfə onunla vəziyyəti müzakirə etdiyimiz vaxt o dedi:

– Cim, hətta qızı tapsanız belə, bunun sizə nə faydası olacaq axı? Miss Manqem ağıllı qızıdır. Bəlkə də, onun ağılı hələ lazımı səviyyədə inkişaf etməyib, amma ona elə tale yazılıb ki, siz ona belə həyatı bəxş edə bilməzsiz. Hələ mən indiyə kimi qədim şair və yazıçıların cazibəsini qiymətləndirib onların həyat fəlsəfəsini təbliğ edə bilən, müasir ədəbi cərəyanlar haqda o qızdan daha yaxşı danışmağı bacaran başqa birinə rast gəlməmişəm. Sizə elə gəlmir ki, onu axtarmağa səy göstərməklə hədəf yerə vaxt itirirsiniz?

– Mənsə sığınaçaq arzulayıram, – dedim, – səkkizotaqlı ev şəklində, Texas çöllərinin ortasında, süni gölün yaxınlığında, palıd meşəliyində. Qonaq otağında pianolalı royal, hasara alınmış sahədə – başlanğıc üçün – üç min baş mal-qara; işlək vəziyyətdə olan tarantas da ki həmişə “sahibənin” qulluğunda hazır dayanacaq. Mey Marta isə rançonun bütün gəlirini özünə sərf edib hər gün mənim tənəkə çubuğumu və tuffilərimi elə yerdə gizlədəcək ki, mən onları axşamlar heç cür tapa bilməyim. Bax məsələ belə həll olunacaq. Qaldı sizin biliklərinizə, cərəyanlarınıza və fəlsəfənizə, onlar heç vecimə də deyil.

– Onun üçün daha uğurlu tale yazılıb, – Qudlo Banks təkrar etdi.

– Onun üçün hansı tale yazılırsa yazılınsın, – mən cavab verdim, – olan olub, keçən keçib. Amma mən onu tezliklə axtarmağa hazırlayıram, özü də yunan filosoflarının və Amerika universitetlərinin köməyi olmadan.

– Oyun bağlandı, – Qudlo domino daşını masanın üstünə qoyaraq dedi. Beləliklə, biz pivə içməyə başladıq.

Bu hadisədən bir az sonra şəhərə tanışım olan gənc bir fermer gəlib dördqat bükülmüş göy rəngli kağızı mənə verdi.

O, mənə təzəlikcə babasının öldüyünü söylədi. Mən qəhərimi boğduqdan sonra sözüne davam etdi. Demə, qoca bu kağızı iyirmi il qışqanlıqla qoruyub saxlayıbmiş. Elə bu kağızı da iki qatır və torpağı becərmək üçün işə yaramayan hipotenzla birlikdə öz doğmalarına vəsiyyət edib.

Göy rəngli kağız köhnə idi, belələrindən abolisionistlərin sesessionistlərə qarşı üsyanı zamanı istifadə edirdilər. Üstündə qeyd olunmuş tarix belə idi: 14 iyun 1863-cü il; hə, kağızda bir də *dəfnənin* gizlədildiyi yer təsvir olunmuşdu. Dəfnə üç yüz min dollar dəyəri olan on tay qızıl və gümüş puldan ibarət idi. Qoca Rendlə – yəni Cemin babasına bu məlumatları dəfnənin gizlədilməsində iştirak etmiş və artıq çoxdan dünyasını dəyişmiş hansısa ispan keşişi çatdırmışdı... Çoxdan deyəndə, əlbəttə, qoca Rendlinin evində yaşanan illər nəzərdə tutulur. Qoca bütün bunların hamısını o keşişin söylədikləri əsasında yazmışdı.

– Bəs nə üçün atanız bu dəfnə ilə məşğul olmayıb? – gənc Rendldən soruşdum.

– O, macal tapmadı, sonra da kor oldu, – o cavab verdi.

– Bəs özünüz nə üçün bu vaxta kimi onu axtarmağa yollanmamısınız?

– Billirsiniz, bu məktub barədə cəmisi on ildir məlumatım var. Mən işə gah yer şumlamalı, gah ağac qırmalı, gah da mal-qara üçün yem tədarükü görməliydim; bir də gözümlü açardım ki, qış gəlib. Beləcə, il ili əvəz edirdi.

Bütün bunlar mənə həqiqət kimi göründüyündən dərhal Rendl ilə razılığa gəldim.

Məktubdakı təlimat xüsusi çətinliyi ilə nəzəri cəlb etmirdi. Dəfnə ilə yüklənmiş karvan Dolores vilayətindəki qədim ispan missioner qəsəbəsindən yola düşüb. O, kompas üzrə düz cənuba istiqamət götürüb və Alomito çayına çatana kimi irəliləyib. Dəfnənin sahibləri çayın dayaz yerindən keçərək onu kiçik bir dağın nisbətən hündür iki zirvəsinin arasında yerləşən və yük vurulmuş yəhəri xatırladan kəlləsində basdırıblar. Dəfnənin basdırıldığı yerə daş topaları ilə nişan vurublar. Keşişdən savayı bu işin bütün iştirakçıları bir neçə gündən sonra hindular tərəfindən öldürüldülər. Sırr monopoliyaya keçib. Bu, xoşuma gəldi.

Rendlin fikrinə görə, biz açıq havada yaşamaq üçün zəruri ləvazimatlar əldə etməli və qədim ispan missiyasından lazımı yerə qədər olan düz xətti cızmaq üçün yerölçən mütəxəssis tutmalıyıq. Bundan sonra artıq üç yüz min dolların hamısını Fort-Uertada kefə xərcləmək olardı. Mənim bir elə təhsilim olmasa da, vaxta və xərclərə qənaət etməyin yolunu bilirdim.

Ştatin Torpaq idarəsinə yollandıq və qədim missiyadan Alomito çayına qədər olan bütün sahələrin – əlbəttə ki, şəkilləri ilə birlikdə – hazırlanması üçün, necə deyirlər, “işçi” plan sifariş verdik. Həmin planda mən cənub istiqamətində çaya qədər bir xətt göstərdim. Hər sahənin sərhədlərinin uzunluğu dəqiq göstərilmişdi. Bu, bizə çayda lazım olan nöqtəni tapmağa kömək etdi. Bizimçün həmin nöqtəni beşmillik xəritədə Los-Animosun böyük mülkünün – hələ o zaman İspaniya kralı Filipp tərəfindən hədiyyə edilmişdi – dəqiq nişan vurulmuş tini ilə “bağlamışdılar”.

Beləliklə, yerölçənin xidmətinə müraciət etmək lazım gəlmədi. Bununla da biz vaxta və pula qənaət etmiş olduq.

Artıq Rendl ilə birlikdə furqon və bir cüt at əldə edib əşyalarımızı yüklədik. Yüz qırx doqquz mil getdikdən sonra Çikoda – yollandığımız yerə yaxın şəhərdə dayandıq. O şəhərin yerölçəninin köməkçisini özümüzə götürdük. O, bizim üçün Los-Animos mülkünün tinini axtarmağa başladı. Planımıza əsasən, qərb istiqamətində beş min yeddi yüz iyirmi varas ölçdü, hissə verilmiş döş əti yedi və dilicana¹ oturub geri – Çikoya qayıtdı.

Mən, demək olar ki, həmin üç yüz min dolları tapacağıma əmin idim. Rendlə yalnız üçdəbiri çatmalı idi, çünki bütün xərcləri mən öz üzərimə götürmüşdüm. Bilirdim ki, iki yüz min dolların köməyi ilə Mey Marta Manqemi yerin altında da olsa, tapıb çıxara bilərəm. Bəli, bu pulların hesabına mənim bütün kəpənəklərim qoca Manqemin göyərçin damının ətrafında pərvazlanıb uçacaqdılar. Bircə o dəfinəni tapa biləydim!

Rendlə çayın qırağında düşərgə saldıq. Çayın o tayında sıx sidr kolları ilə örtülmüş onlarca kiçik dağ görünürdü. Amma heç biri üstündə yük olan yəhər formasında deyildi. Bu, bizi təşvişə

¹ *Dilican* – keçmişdə: dördtəkərli minik arabası

salmadı. Zahirî görünüş bəzən aldadıcı ola bilir. Bəlkə, elə yəhər də gözəllik kimi onu seyr edən şəxsin təsəvvüründə olub.

Biz bədəninə birə axtaran qadın kimi sidr kolları ilə örtülmüş təpələri diqqətlə nəzərdən keçirirdik. Hər yamacı, hər zirvəni, ətraf yerləri, çalaları, cürbəcür təpələri, tınları – hər birini çay boyunca iki mil yuxarı-aşağı gəzərək təftiş edirdik.

Axtarışa dörd gün vaxt sərf etdik. Sonra kəhər və səmənd atı furqona qoşduq, qəhvənin və hisəverilmiş döş ətinin qalanını yüz qırx doqquz mil geriyə – Konço-Sitidəki evə gətirdik.

Geriyə döndüyümüz zaman Rendl yol boyu durmadan tənbəki çeynəyirdi. Mənsə atları qovurdum; çox tələsirdim.

Nəticəsiz səfərdən qayıtdıqdan bir neçə gün sonra Qudlo ilə yenidən Snayderin arxa otağına keçib domino oynamağa və bir-birimizdən yeniliklər haqda söz almağa başladıq. Qudloya dəfnə axtarışı məqsədi ilə getdiyim ekspedisiya barədə danışdım.

– Əgər həmin üç yüz min dolları tapmaq mənə nəsib olarsa, – ona dedim, – bütün dünyanı ələk-vələk edib Mey Martanın harada olduğunu müəyyənləşdirərdim.

– Onun qismətinə daha uğurlu tale yazılıb, – Qudlo dedi. – Mən özüm onu axtaracağam. Amma siz kiminsə bu qədər ehtiyatsızlıqla o qədər çəniməti basdırdığı yeri axtarmağınız haqda danışın.

Mən ona hər şeyi xırda detallarına qədər təfəsilatı ilə danışdım. Yolun dəqiq şəkilə qeyd olunduğu planı da göstərdim.

O, plana bilici nəzərləri ilə baxıb birdən stulun arxasına söykənərək, rişxəndlə, himayəedici və bilikli görkəmlə qəhqəhələr yağdıрмаğa başladı.

– Axmaqısınız, Cim, – danışmaq qabiliyyəti bərpa olunan kimi dilləndi.

– Sizin gedişinizdir, – əlimdəki qoşa altılığı sıxaraq səbirlə cavab verdim.

– İyirmi, – Qudlo masanın üstünə tabaşirlə iki xaç qeyd etdi.

– Nə üçün axmaq oluram? – soruşdum. – Az olub ki, kimlərsə nə vaxtsa basdırılmış dəfnə tapıb?

– Çünki, – o dedi, – xəttin çayla kəsişdiyi nöqtəni hesabladığınız zaman milin əyilməsini nəzərə almamısınız. Bu yayınma

isə qərbə doğru, təxminən, doqquz dərəcə təşkil etməlidir. Karandaşı mənə verin.

Qudlo Banks köhnə zərfin üstündə nəyisə cəld hesabladı.

– Şimaldan cənuba, ispan missiyasından Alomito çayına qədər məsafə iyirmi iki mildir. Dediklərinizə əsasən, bu xətt cib kompasının köməyi ilə çəkilib. Əgər yayınmanı nəzərə alsaq, məlum olur ki, axtarmalı olduğunuz Alomito çayındakı məntəqə dayandığımız yerdən qərbə doğru düz altı mil doqquz yüz qırx beş varas məsafədə yerləşir. Oh, axmaqısınız, Cim!

– Hansı yayınmadan danışırsınız? – soruşdum. – Fikirləşirdim ki, ədədlər heç zaman yalan söyləmir.

– Maqnit oxunun yayınması, – Qudlo dedi, – həqiqi meridiandan.

O, öz üstünlüyünü nümayiş etdirəcək tərzdə gülümsəyirdi və bu da məni dəli edirdi. Amma sonra sifətində dəfinə axtaranlara məxsus qəribə, coşqun, hər şeyə üstün gələn hərisslik peyda oldu.

– Bəzən, – o, orakula¹ məxsus tonla söylədi, – basdırılmış dəfinələrlə bağlı qədim əfsanələr əsassız olmur. Dəfinənin harada yerləşdiyi təsvir olunmuş kağızı mənə verə bilərsiniz? Bəlkə, biz birlikdə...

Nəticə etibarilə Qudlo Banksla sevgidə rəqib olsaq da, bu məsələdə yoldaşa çevrildik. Biz Xantersberqə yaxın dəmiryol stansiyasından dilicana oturub, Çikoya yola düşdük. Çikoda bir cüt at və üstüörtülü furqon kirayə edib, düşərgə həyatı üçün zəruri olan bütün ləvazimatları aldığımızı. Elə həmin yerölçən bizim üçün lazımı məsafəni ölçdü, lakin bu dəfə Qudlonun düzəlişini və yanılma ilə bağlı qeydini nəzərə aldı. Sonra yerölçənlə vidalaşaraq onu evinə yola saldıq.

Gəlib çatdığımız zaman artıq gecə idi. Mən atları yemləyib çayın sahilində tonqal qaladım və şam yeməyi hazırladım. Qudlo mənə kömək etmək istəsə də, bu kimi praktik məşğələlər üçün yarırsız olduğu meydana çıxdı.

Bir sözlə, mən işləyir, o isə qədim müdriklərin bizə miras qoyduğu yüksək fikirlərlə başımı qatırdı, yunan yazıçılarından uzun-uzadı sitatlar gətirirdi.

¹ *Orakul* – qədim dövrdə qeybdən xəbər verən kahin

– Anakreon – o izah edirdi, – qiraətlə oxuduğum zaman miss Manqemin ən çox xoşuna gələn yerlərdən biri bu idi.

– Ona daha uğurlu tale yazılıb, – onun ifadəsini təkrar etdim.

– Klassiklər cəmiyyətindən, elm və mədəniyyət mühitindən, – Qudlo dedi, – yüksək nə ola bilər? Siz təhsilli tez-tez lağa qoyurdunuz. Lakin elementar riyaziyyatı bilməməzlik ucbatından hədə yerə nə qədər güc sərf etməli oldunuz! Əgər mənim biliyim sizin səhvin üstünə işıq salmasaydı, dəfinəni nə vaxt tapacaqdınız?

– Hələ görək o biri sahilədəki təpələr nə deyəcək, – mən cavab verdim, – hələ yanılma məsələni təm əmin olmamışam. Mənə uşaqlıqdan öyrədiblər ki, ox düz qütb istiqamətinə baxır.

Aydın iyun səhəri idi. Biz erkən oyanıb səhər yeməyi yedik. Qudlo heyrət içində idi. Döş ətinə qızartdığım zaman o, ibarəli şəkildə Kits və Kellidən, deyəsən, elə Şellidən də nəsə danışdı. Biz çayın buradakı kiçik qolundan keçib o biri sahilədəki sidr kolları ilə örtülmüş sivri zirvəli təpələrə baxmaq istəyirdik.

– Əzizim Ullis, – Qudlo qalaydan olan nimçələrlə yuduğum vaxt mənə yaxınlaşıb əlini çynimə vurdu, – o sehrli məktubu ver, bir də baxım. Səhv etmərsən, orada yüklü yəhər formasında təpənin zirvəsinə necə qalxmaq lazım gəldiyini göstərən qeydlər olmalıdır. O, nəyə bənzəyir, Cim? Mən heç vaxt yüklü yəhər görməmişəm.

– Bu da sizin təhsiliniz, – dedim. – Mənsə onu görən kimi tanıyaram.

Qudlo qoca Rendidən miras qalmış kağıza baxmağa başladı və birdən ağzından universitet bitirmiş adama yaraşmayan söyüş çıxdı.

– Bura yaxınlaşın, – o, kağızı işığa tutub dedi. – Baxın, – barmağı ilə kağızı döyəcləyərək əlavə etdi. – Göy kağızın üstündə – indiyə kimi mən buna fikir verməmişdim – ağ hərflər və rəqəmlərlə qeyd olunub: “Molverin 1898”.

– Hə, nə olsun? – soruşdum.

– Bu, su nişanıdır, – Qudlo cavab verdi. – Kağız 1898-ci ildə hazırlanıb. Sənəddə göstərilən tarix isə 1863-cü ildir. Bu da, şübhəsiz, saxtakarlıqdan xəbər verir.

– İnanmıram, – dedim. – Rendlər sadə, təhsil almamış kənd adamlarıdır, onlara bel bağlamaq olar. Bəlkə, kağız fabrikinin sahibi nəşə fırılacaq işlədib?

Bu yerdə Qudlo özündən çıxdı – təbii ki, təhsilinin ona imkan verdiyi dərəcədə. Pensnesini¹ burnundan aşağı sürüşdükdü və diqqətlə mənə baxdı.

– Tez-tez söyləyirdim ki, siz axmaqısınız, – dedi. – Hansısa qanmaz heyvanın sizi aldatmasına imkan vermişiniz, bu azmış kimi, mənə də yalana cəlb etmişiniz.

– Hansı şəkildə sizi yalana cəlb etmişəm?

– Öz biliksizliyinizlə, – dedi, – iki dəfə planınızda kobud səhv olduğunu göstərmişəm, halbuki orta məktəbdə yaxşı oxusaydınız, bunlardan qaça bilərdiniz. Bundan başqa, – o, sözlünə davam etdi, – bu fırılacaq təşəbbüsün hesabına əlavə xərcə düşmüşəm, bu da mənim cibimə görə deyil. Amma indi bütün bunlara son qoyuram.

Qamətimi düzəltdim və təzəcə çirklə sudan çıxmış iri çömçə ilə onu dürtmələdim.

– Qudlo Banks, – dedim, – təhsilinizə yüksək səviyyədə tüpürürəm. Özgələrinin biliyinə zorla tab gətirsəm də, sizin alimliyinizə birbaşa nifrət edirəm. O, sizə nə verib? Bu lənətə gəlmiş bacarığınız bütün tanışlarınıza yalnız sıxıntı bəxş edir. Rədd olun, – dedim, – su nişanlarınızı da, yanılmanızı da yığışdırıb açılıb başımdan. Onların mənə heç bir isti-soyuğu yoxdur. Niyətimdən, onsuz da, dönən deyiləm.

Çömçə ilə çayın o tayında yüklü yəhər formasında olan tərəni göstərdim.

– Mən o tərəni axtarıb, – sözümlə davam etdim, – dəfinə olub-olmadığını yoxlayacağam. İndi qərar verin: mənimlə gedirsiniz, ya yox? Hansısa yanılma, ya da su nişanı sizi ruhdan sala bilirsə, deməli, əsl macəraaxtaran deyilsiniz. Qərara gəlin.

Uzaqda, çay sahili boyunca uzanan yolda toz buludu görünürdü. Qesperusdan Çikoya poçt furqonu gedirdi. Qudlo dəsmalını yellədi.

¹ Pensne – gözlük

– Bu fırlıdaq işdən əl çəkirəm, – o, kal səsle dedi. – İndi yalnız axmaqlar bu kağıza əhəmiyyət verə bilirlər. Bir sözlə, Cim, siz həmişə axmaq olmusunuz. Sizi taleyin ixtiyarına buraxıram.

O, avadanlıqlarını yığıb furqona oturdu, əsəbi tərzdə pensesini düzəldə-düzəldə toz buludunun arasında gözədən itdi.

Qabları yuyub atları təzə yerdə bağladıqdan sonra dayaz çayı keçib asta-asta sidr kollarının arası ilə yüklü yəhər formalı dağın zirvəsinə qalxmağa başladım.

Əsrarəngiz İyun günlərindən biri idi. Ömrümdə heç vaxt bu qədər quş, bu çoxluqda kəpənək, İynəcə, cırcırana və cürbəcür qanadlı və sancan həşəratlar görməmişdim.

Yüklü yəhər formasında olan dağı zirvəsindən dibinə qədər axtardım. Orada dəfinədən xəbər verən heç bir şey yox idi. Nə daş topasına, nə də ağacda qədim çapığa rast gəldim – qoca Rendlin sənədində adıçəkilən üç yüz min dollarlıq dəfinənin yeri barədə heç bir nişan gözə dəymirdi.

Axşamayaxın, hava sərinlədikdən sonra təpədən endim. Sidr meşəsindən çıxdığım zaman birdən yaşıllığa qərç olmuş gözəl bir vadidə olduğumu gördüm. Vadinin yaxınlığında Alo-mittonun qolu olan kiçik bir çay axırdı.

Burada adam gördüyüm üçün çox təəccübləndim. Əvvəlcə onu hansısa vəhşi heyvana oxşatdım. Pırtlaşq saqqalı və pərişan saçları vardı, parlaq qanadları olan iri bir kəpənəyi qovurdu.

“Bəlkə, dəlixanadan qaçıb”, – düşündüm. Mən yalnız onun elm və sivilizasiya mərkəzlərindən uzaq bir yerə gəlib çıxdığı üçün təəccüblənirdim.

Bir neçə addım atdıqdan sonra gözümə çayın sahilində üzüm tənəkləri ilə örtülmüş bir ev sataşdı. Yaşıl otlara qərç olmuş meydançada isə Mey Marta Manqemi gördüm; o, tarla çiçəklərini toplayırdı.

Qız qamətini düzəldib mənə tərəf baxdı. Tanışlığımız müddətində ilk dəfə idi royalın ağ klavişi rəngində olan üzünün qızardığını görürdüm. Mən dinməz-söyləməz ona yaxınlaşdım. Dərđiyi çiçəklər sakitcə əlindən sürüşüb otun üstünə düşdü.

– Billirdim gələcəksiniz, Cim, – qız cingiltli səsle söylədi. – Atam yazmağa icazə vermirdi, amma billirdim ki, gələcəksiniz.

Sonra nə baş verdi – bunu müəyyənləşdirməyi sizin öhdənizə buraxıram; axı orada, çayın o biri sahilində mənim bir cüt at qoşulmuş furqonum qalmışdı.

Mən həmişə düşünürdüm ki, insanın həddən ziyadə yüksək təhsilinin – əgər ondan şəxsi mənfəəti üçün istifadə edə bilmirsə – nə faydası var? Əgər onun hesabına başqaları qazanırsa, o biliyin mənası nədir?

İndi Mey Marta Manqem mənimlə bir damın altında yaşayır. Palıd meşəsinin ortasında səkkiz otaqdan ibarət evimiz var; evdə pianolalı royal da var, çəpərlənmiş sahəyə isə müəyyən sayda buzov buraxılıb ki, bir müddət sonra üç min başlıq sürüyə çevriləcək.

Axşam evə qayıdanda isə məlum olur ki, tənbəki çubuğunu və tuffiləri elə yerdə gizlədiblər, heç axtarmağa belə dəyməz. Məgər bu, bir o qədər vacibdir?

HİNDULARIN BAŞÇISI

İş, elə bil, sərfəli olmağa başlamışdı. Amma dayanın, qoyun əvvəlcə əhvalatı özüm sizə danışım. O zaman biz Bill Driskolla birlikdə cənubda, Alabama ştatında idik. Orada ağılımıza oğurluqla bağlı gözəl bir ideya gəldi. Deyəsən, sonralar Bill bu barədə danışarkən: “Məndə müvəqqəti ağıl düşkünlüyü baş vermişdi” – deyirdi, lakin biz bunu çox gec anladıq.

Orada bir qəsəbə var; kökə kimi yastı idi və bu qəsəbəni “Zirvə” adlandırırdılar. Orada dinc, hər şeydən razı və tez-tez may şüvülünün ətrafında rəqs edən kəndli-kütlülər yaşayırdılar.

O zaman Billə mənim altı yüz dollar kapitalımız vardı, lakin Qərbi İllinoysdakı torpaq sahələrinin fırlıdaq algı-satqısını həyata keçirmək üçün bizə iki min də lazım idi. Mehmanxananın artırmasında oturub bu barədə söhbət edirdik. Yarımkəndli icmalarda övlada məhəbbətin çox inkişaf etdiyi barədə yekdil fikrə gəldik; buna və digər səbəblərə görə oğurluqla bağlı planımızı burada, belə hadisələr baş verən vaxt müxbirlərin qaldırdığı səs-küyü hər tərəfə yayan qəzetlərin təsir radiusundan uzaqda daha asanlıqla həyata keçirmək olardı. Billirdik ki, qəsəbə arxamızca polisdən, hansısa sentimental xəfiyyədən və “Fermərin həftəlik büdcəsi”ndəki iki-üç ifşaedicil yazıdan dəhşətli bir şey göndərə bilməyəcək.

Sakinlər arasında qurban kimi Ebenezer Dorset adlı ən nüfuzlu şəxsin yeganə oğlunu seçdik. Ata mütəbər, xəsis, vaxtı keçmiş girov kağızlarının həvəskarı, kilsədə yığıcı işləyən təmiz, namuslu bir adam, oğul isə onyaşlı, üzündə iri çilləri olan, saç, təxminən, qatara gecikdiyin vaxt köşkdən aldığı jurnalın üz qabığı rəngində bir uşaq idi.

Billə birlikdə apardığımız hesablamaya əsasən, Ebenezer oğluna görə dərhal iki min dollar ödəməli idi, bundan az ola bilməzdi. Amma gözləyin, əhvalatı lap əvvəldən danışım.

Şəhərdən iki mil aralıda sıx sivr kolları bitən bir dağ var idi.

Bu dağın arxa yamacında mağara yerləşirdi. Elə azuqəmizi də oraya yığmışdıq.

Bir axşam gün batandan sonra şarabanla¹ qoca Dorsetin evinin yaxınlığından ötüb-keçdik. Uşaq küçədə dayanıb hasarın üstündəki pişik balasına daş atırdı.

– Ey, oğlan! – Bill onu səslədi. – Bir paket nabat yeyə-yeyə arabada gəzmək istəyirsən?

Oğlan kərpic qırığı ilə düz Billin gözünə ilişdirdi.

“Buna görə qoca əlavə beş yüz dollar da ödəməli olacaq”,
– Bill təkərin üstündən adlayıb yerə düşə-düşə dedi.

Bu oğlan orta çəkili boz ayı kimi döyüşürdü. Nəhayət, onu şarabanın küncünə yerləşdirib yola düşə bildik. Oğlanı mağaraya apardıq, atı isə sidrlikdə bağladım. Hava qaralanda şarabanı bizdən üç mil aralıda yerləşən kirayə etdiyimiz kəndə aparıb təhvil verdim, oradan gəzə-gəzə, piyada dağa sanı yollandım.

Gələndə gördüm ki, Bill sir-sifətindəki cırmaq yerlərinə plastır yapışdırır. Böyük qayanın arxasındakı mağaranın girişində tonqal yanır, kürən saçlarına iki qırğı lələyi taxmış oğlan isə qaynar qəhvədana nəzarət edir. Yaxınlaşdığım zaman əlindəki dəyənəklə məni nişan alıb dedi:

– Ey, lənətəgəlmiş solğunbənzli, sən düzənlik tufanı Hindu Başçısının düşərgəsinə nə cürətlə gəlirsən?

– Hələ bu, onun sakit halıdır, – Bill baldırlarındakı sıyrılmış yerlərə baxmaq üçün şalvarını düzəldərək dedi. – Biz hindu oyunu oynayırdıq. Bizimlə müqayisədə sirk sehrlı fənər işığında görünən uzaq mənzərələrdir. Mən Hindu Başçının əsiri qoca ovçu Henkəm, özü də hava işıqlananda başımın dərisini soyacaqlar. Müqəddəs əzabkeşlər! Təpik atmağınsa ustasıdır bu oğlan!

Bəli, ser. Görünür, oğlan istədiyi qədər əylənə bilməmişdi. Mağarada yaşamaq xoşuna gəlirdi, əsir olduğu barədə düşünmək heç yadına da düşmürdü. Məni də dərhal İlan Gözü və Casus adlandıraraq dedi ki, cəsur döyüşçülər hərbi əməliyyatdan qayıdıandan sonra – yəni səhər açılan kimi tonqalda yandırılacaq.

¹ Şaraban – ikitəkərli minik arabası

Sonra şam yeməyinə oturduq və oğlan arasına döş əti qoyulmuş çörəklə ağzını doldurub boşboğazlıq eləməyə başladı. O, süfrə başında belə bir nitq söylədi:

– Bura mənim çox xoşuma gəlir. İndiyədək heç vaxt meşədə yaşamamışdım; amma bir dəfə opossum saxlamışam... keçən doğum günündə doqquz yaşım tamam oldu. Məktəbdən zəhləm gedir. Siçovullar Cimmi Talbot xalanın çil toyuğunun altındakı on altı yumurtasını yemişdi. Görəsən, meşədə əsl hindular var? Yenə də sous istəyirəm. Külək nəyə görə əsir? Ağaclar yırgalandığına görə? Bizim beş küçüyümüz vardı. Henk, burnun niyə qırmızıdır? Atamın saysız-hesabsız pulu var. Ulduzlar istidir, görəsən? Şənbə günü Ed Uokeni iki dəfə əzizdirdim. Qızları sevmirəm! Öküzlər niyə böyürülər? Portağallar nə üçün yumru olur? Mağarada çarpayı var? Amos Merrey altıbarmaqdır. Tutuquşu danışa bilir, meymunla balıqsa yox. Düyün neçə deməkdir?

Hər beş dəqiqədən bir oğlan bizə hindu olduğunu xatırladır və silah adlandırdığı dəyənəyi götürüb mənfur bəyaz bənizlilərin casuslarını öldürmək üçün barmaqlarının ucunda mağaranın girişinə yaxınlaşırdı. Aradabir qoca ovçu Henkin canına lərzə salan hərbi çağırışlar da eşidilirdi. Bu oğlan Billi əvvəlcədən qorxuya sala bilmişdi.

– Hinduların Başçısı, – ona müraciət etdim, – bəs evə getmək istəmirsən?

– Qoy rədd olsunlar, orada nə görmüşəm ki? – dedi. – Evdə maraqlı heç nə yoxdur. Məktəbə getmək istəmirəm. Meşədə yaşamaq xoşuma gəlir. İlan Gözü, sən məni evə aparmayacaqsan, düzdür?

– Hələlik hazırlaşmıram, – cavab verdim. – Biz hələ burada, mağarada yaşayacağıq.

– Bax bu, əla oldu! – o dedi. – Ömrümdə heç vaxt bu qədər sevinməmişdim.

Saat on birdə yatmaq üçün yerimizə uzandıq. Torpaq üstünə yun adyal sərdik, Hinduların Başçısını ortada yerləşdirdik, özümüz isə qıraqlarda uzandıq. Qaçacağından ehtiyat etmirdik. Düz üç saat bizə yatmağa imkan vermədi, elə hey qalxıb

yerində oturur, silahını tərifləyirdi; hər budaq cınlıtısı, hər yarpaq xıslıtısı eşidilən kimi onun yeniyetmə təsəvvüründə mağaraya yavaş-yavaş yaxınlaşan quldur dəstəsi canlanırdı; o, qulağını gah mənə, gah da Billə sarı tutub: “Sakit, dostum!” – pıçıldayırdı. Nəhayət, səksəkəli halda olsa da, təzəcə yuxuya getmişdim ki, gördüm kürən saçlı zalım dəniz qulduru məni oğurlayıb ağaca bağlayıb.

Səhərayaxın yuxudan Billin dəhşətli ciyiltisinə ayıldım. Bu, kişilərə məxsus səs tellərinin doğurduğu çığırtya, fəryada, naləyə, bağırtıya, ümumiyyətlə, buna bənzər heç nəyə bənzəmirdi, yox, bu, birbaşa qadının kabus, ya da tırtıl¹ gördükdə çıxardığı xoşagəlməz, dəhşətli, həqarətli ciyilti idi. Sübh tezdən mağarada kök, qüvvətli, son dərəcə cəsur bir kişinin ciyiltisini eşitmək adama dəhşətli təsir bağışlayır.

Yataqdan cəld qalxdım ki, görüm nə baş verir. Hinduların Başçısı Billin sinəsində oturub bir əli ilə onun saçından yapışmışdı. O biri əlində isə, adətən, döş ətinə doğramaq üçün istifadə etdiyimiz iti bıçaqla dünən verdiyi hökmün icrasına – yəni Billin başının dərisini soymağa çalışırdı.

Oğlanın əlindən bıçağı alıb onu təzədən yatağa uzatdım. Lakin bu andan etibarən Bill tamam ruhdan düşdü. O, qıraq tərəfdəki yatağında uzanıb oğlanın bizlə olduğu müddət ərzində gözlünü belə qırpmadı. Mən də çox mürgüləyə bilmədim, çünki gün çıxana yaxın birdən xatırladım ki, Hinduların Başçısı səhər açılan kimi məni tonqalda yandıracağına söz verir. Yatmamacağımın səbəbi o deyildi ki, mən əsəb keçirir, ya da qorxurdum, yox! Sadəcə, kürəyimi qayaya söykəyərek oturub tütün çəkdim.

– Nə üçün belə erkən oyanmısan, Sem? – Bill məndən soruşdu.

– Mən? – dedim. – Nəsə çiynim ağrıyır. Fikirləşirəm ki, bir qədər otursam, bəlkə, ağrı azalar.

– Yalan deyirsən, – Bill etiraz etdi. – Sən qorxursan. O, səhər açılarkən səni yandırmaq istəyirdi, sən də onun belə edəcəyindən qorxursan. Elə yandıracaqdı da, əgər kibrit tapsaydı. Bu,

¹ *Tırtıl* – burada: kəpənəkqurdu

sadəcə, dəhşətdir, Sem. Görəsən, kim pul ödəyər ki, belə bir şeytan balası evə qayıtsın? Heç bu barədə düşünmüsən?!

– Düşünürəm, – cavab verdim, – məhz bu cür xuliqanlar valideynlər həddindən çox sevirlər. İndi isə siz Hinduların Başçısı ilə qalxıb səhər yeməyi hazırlayın, mənsə kəşfiyyat üçün dağın başına çıxım.

Mən kiçik dağın kəlləsinə qalxıb ətrafı nəzərdən keçirdim. Şəhər istiqamətində rəzil oğruların axtarışında olan yaba ilə silahlanmış hörüklü və yekəpər fermerləri görəcəyimi gözləyirdim. Amma əvəzində sakit bir mənzərənin şahidi oldum və səssizliyi aradabir hərəkətə gətirən təkəcə boz qatırın belində yer şumlayan bir adam idi. Heç kim əlində qarmaq çay boyunca dolaşmırdı; atılar ora-bura çapıb ümitsiz valideynlərə hələ heç bir məlumatın olmadığını xəbər vermirdilər. Gözlərim qarşısında uzanan Alabamanın o tayından əsən külək meşələrin yuxulu dincdiyini pozurdu.

– Bəlkə, – öz-özümə dedim, – canavarların quzunu ağıldan aparmasından hələ xəbər tutmayıblar? İlahi, canavarlara kömək elə! – və mən səhər yeməyi yemək üçün aşağı endim.

Mağaraya yaxınlaşdığım zaman Billin divara sıxılaraq dayanmışlığının və zorla nəfəs aldığığın şahidi oldum. Oğlan isə, az qala, hindqozu boyda daş parçası ilə onu vurmağa hazırlaşdı.

– O, odun içindən götürdüylü isti kartofu yaxama dürtüdü, – Bill məni məsələdən ağah etdi, – odu da ayağı ilə tapdaladı, mənsə onun qulağını dartdım. Silah üstündədir, Sem?

Oğlandan daşı aldım və bu anlaşılmazlığı birtəhər yoluna qoydum.

– Mən sənə göstərəmə! – oğlan Billə qıncandı. – Hələ heç kəs Hinduların Başçısına vurduğu zərbənin əvəzini almamış ötürşə bilməyib. Bundan sonra özünü qoru!

Səhər yeməyi başa çatdı və oğlan cibindən ipə bərkidilmiş dəri parçası çıxarıb yelləyə-yelləyə mağaradan çıxdı.

– O, indi nə hoqqabazlıq eləyir? – Bill həyəcanla soruşdu. – Necə fikirləşirsən, Sem, o, evinə qaçıb getməz ki?

– Qorxma, – dedim. – O, deyəsən, bir o qədər də evinə bağlı adam deyil. Lakin biz girov pulunu almaq üçün plan fikir-

ləşməliyik. Şəhərdə oğlanın itməsi ilə bağlı xüsusi narahatlıq hiss olunmur, bəlkə də, hələ xəbər tutmayıblar. Ola bilsin, doğmaları onun Ceyn bibigildə, ya da qonşulardan kiminsə evində gecələməyə qaldığını fikirləşirlər. Hər halda, onu bu gün axtarmağa başlayacaqlar. Axşamayaxın atasına məktub göndərüb girovun əvəzində iki min dollar tələb eləyirik.

Elə bu vaxt hərbi çağırışa bənzər səs eşitdik ki, bu səsi yalnız Qoliyf çempionunu nokauta salan David çıxara bilərdi. Məlum oldu ki, Hinduların Başçısı cibindən sapandı çıxarıb, indi də onu başı üzərində hərləyir.

Mən özümü kənara çəkdim, amma bu zaman boğuc bir taqçılıq və yəhəri belindən çıxarkən atın nəfəs almasına bənzər səs eşitdim. Yumurta boyda qara daş Billin düz başında – sol qulağının arxa hissəsində taqçılıqdadı. O, dərhal huşunu itirib təpəsi üstə tonqala, qabları yumaq üçün qaynar su ilə dolu qazanın içinə yıxıldı. Onu dartıb odun içindən çıxardım və düz yarım saat üzünü soyuq su ilə yumalı oldum.

Bill yavaş-yavaş özünə gəlib oturdu, qulağının dalını ovuşturaraq dedi:

– Sem, bilirsən, Bibliyadakı sevimli qəhrəmanım kimdir?

– Hələ bir az səbir elə, – sözünü kəsdim. – Tədricən özünə gələcəksən.

– Çar İrod, – o davam etdi. – Sən getməyəcəksən, Sem, məni tək qoymayacaqsan, düzdür?

Mağaradan çıxıb oğlanı tutdum, onu elə silkələdim ki, az qala, çilləri bir-birinə toxunacaqdı.

– Özünü yaxşı aparmasan, – ona dedim, – elə bu dəqiqə səni evinizə göndərəcəyəm. Hə, sözə qulaq asacaqsan, ya yox?

– Mən, sadəcə, zarafat eləyirdim, – o, hirsli-hirsli dedi. – Qoca Henkin xətrinə dəymək istəmirdim. Bəs o, nə üçün məni vurdu? Mən sözə qulaq asacağam, İlan Gözü, amma məni evə göndərmə, icazə ver, bu gün kəşfiyyatçı oyunu oynayım.

– Bu oyunun nə olduğunu bilmirəm, – dedim. – Axı siz bu cür məsələləri Billə həll edirsiniz. Bu gün o, səninlə oynayacaq. İndi mən qısa müddətə iş dalınca gedirəm. Get onunla barış, zədələdiyinə görə üzr istə, yoxsa bu dəqiqə evə gedəcəksən.

Onları bir-birinin əlini sıxmağa məcbur etdim, sonra Billi kənarə çəkib dedim ki, mağaradan üç mil aralıda yerləşən Poplar-Kov kəndinə gedirəm; şəhərdə uşağın oğurlanması ilə bağlı nə danışıldığını öyrənməyə çalışacağam. Bundan başqa, mənə, elə bu gün girov üçün pul ödənilməsi, həm də bunun hansı şəkildə olacağı ilə bağlı qoca Dorsetə hədələyici məktub göndərməliyik.

– Billirsən, Sem, – Bill dedi, – həmişə sənin uğrunda gözümlü qırpmadan zəlzələdən, pokerdən, dinamit partlayışından, polis tutatutundan, qatara basqından, qasırğa zamanı oddan-sudan belə keçməyə hazır olmuşam. Bu iklayaqlı fişəngi oğurlayana qədər heç vaxt heç nədən qorxmamışam. O, mənim axırıma çıxıb. Sən məni onunla uzun müddətə tək qoyacaqsan, Sem?

– Axşamayaxın qayıdacağam, – dedim. – Sənin vəzifən mən qayıdana kimi uşaqla məşğul olub, onu sakitləşdirməkdir. İndisə gəl elə bu dəqiqə qoca Dorsetə məktub yazmaq.

Kağızla qələm götürüb məktub yazmağa başladığımız zaman Hindulann Başçısı adyala bürünüb var-gəl edir, guya, mağaranın girişini qoruyurdu. Bill gözləri yaşara-yasara girov üçün iki min dollar yox, min beş yüz istəməyimizi məndən xahiş etdi.

– Mən, ümumiyyətlə, mənəvi nöqtəyi-nəzərdən valideyn məhəbbətinin müqəddəsliyinə xələl gətirmək istəməzdim, amma kimin bu çil-çil vəhşi pişiyə görə iki min dollar ödəməyə əli gələr ki? Mən risk etməyə hazırım: qoy min beş yüz dollar olsun. Aradakı fərqi mənim hesabıma yazı bilərsən.

Billi sakitləşdirmək üçün razılaşdım; beləliklə, biz onunla aşağıdakı məzmununda bir məktub quraşdırdıq:

“Eskvayr, Ebenezer Dorsetə.

Sizin oğlunuzu şəhərdən uzaqda etibarlı bir yerdə gizlətmisik. Nəinki siz, hətta ən mahir xəfiyələr belə onu tapa bilməzlər. Onu geri qaytarmaq üçün sonuncu və yeganə şərt belədir: biz min beş yüz dollar tələb edirik; pullar və sizin cavabınız aşağıda göstərilmiş yerdə və qutuda olmalıdır. Əgər bu şərtlə razı-sınızsa, cavabınızı kiminlə istəsəniz saat doqquzun yarısında göndərə bilərsiniz. Bayquş çayından sonrakı bərənin arxasında, Qovaqlıq İstiqamətində, buğda zəmisinin yaxınlığındakı hasa-

nın sağ tərəfində bir-birindən yüz yard aralı üç böyük ağac var. Bu hasarın üçüncü ağacla üzbəüz dirəyinin dibində göndərdiyiniz adam karton qutu görəcək.

O, cavabı bu qutuya qoyduqdan dərhal sonra geriyyə, şəhərə qayıtmalıdır.

Əgər bizi ələ verməyə, yaxud tələblərimizi yerinə yetirməməyə cəhd göstərsəniz, necə deyərlər, oğlunuzu bir daha görməyəcəksiniz.

Əgər pulları qeyd olunduğu qaydada ödəsəniz, o zaman oğlunuz üç saat ərzində sağ-salamat geri qaytanacaq. Şərtimiz qətidir, onunla razılaşmadığınız təqdirdə sonrakı bütün əlaqələrə xitam veriləcək.

İki cinayətkar”.

Məktubun üstünə Dorsetin ünvanını yazıb cibimə qoydum. Yola düşməyə hazırlaşırıdım ki, oğlan mənə yaxınlaşıb dedi:

– İlan Gözü, sən olmadığın müddətdə kəşfiyyatçı oyunu oynaya bilərəm dedin də...

– Əlbəttə, oynaya bilərsən, Mister Bill də sənənlə oynayacaq. Amma bu, nə oyundur belə?

– Mən kəşfiyyatçı oluram, – Hinduların Başçısı söylədi, – və atı şəhər qapısına doğru çaparaq hinduların gəlişindən əhalini xəbərdar eləyirəm. Hindu olmaq artıq məni bezdirib. İndi də kəşfiyyatçı olmaq istəyirəm.

– Yaxşı, qoy olsun, – dedim. – Məncə, bundan heç bir zərər gəlməz. Mister Bill azğın vəhşilərin hücumunu dəf etməkdə sənə köməklik göstərər.

– Nə etməliyəm? – Bill şübhə ilə oğlana baxaraq soruşdu.

– Sən at olacaqsan, – kəşfiyyatçı dedi. – İki əlin və iki ayağın üstündə dayanacaqsan. Yoxsa mən şəhər qapısına özümün atsız necə çatdıra bilərəm?

– Yaxşısı budur, planımızı həyata keçirənə qədər onun başını qatasan, – Billə dedim.

Bill iki əli və iki ayağı üstündə dayandı, gözlərindəki ifadə tora düşən evdovşanınin gözlərindəki qorxuya bənəyirdi.

– Şəhər qapısına qədər yol uzundur, oğlum? – o, kifayət qədər xırlıtlı səslə soruşdu.

– Doxsan mildir, – kəşfiyyatçı cavab verdi. – Sənsə tələsməlisən ki, oraya vaxtında çata bilək. Hə, getdik!

Kəşfiyyatçı Billin bellinə sıçrayıb dabanları ilə onun böyürlərini mahmızlamağa başladı.

– Allah xatirinə, – Bill dedi, – mümkün qədər tez qayıt, Sem! Hədər yerə bu qədər pul istədik, gərək mini aşmayaydıq. Qulaq as, sən də məni az təpiklə, yoxsa durub səni yerə cırparam!

Poplar-Kova yollanıb poçta və dükana baş çəkdim, orada oturub bir az alış-verişə gələn fermerlərlə söhbət etdim. Bir uzunsaqçal Dorsetin oğlunun itməsi, ya da oğurlanması səbəbindən bütün şəhərin bir-birinə dəyməsindən danışdı. Elə mənə də bunu öyrənmək lazım idi. Tənbəki aldım, sözarası noxudun neçəyə olduğunu soruşub məktubu gizlicə qutuya atdım və oradan uzaqlaşdım. Poçtmeyster mənə dedi ki, bir saatdan sonra buradan keçən poçtalyon şəhər poçtunu götürəcək.

Mağaraya qayıdarkən nə Bill, nə də oğlan gözə dəyirdi. Ətrafda kəşfiyyat apardım, bir az cəsarətlənib iki dəfə onları harayladım, amma heç bir cavab almadım. Tənbəki çəkib mamır bitmiş təpəciyin üstündə oturaraq, hadisələrin davamını gözleməyə başladım.

Təxminən, yarım saatdan sonra kolların arasından xışıltı eşildildi və Bill mağaranın qarşısında peyda oldu. Oğlan kəşfiyyatçı kimi oğrun-oğrun onun arxasınca gəlirdi, bütün siması təbəssümə qarq olmuşdu. Bill dayanıb şlyapasını çıxardı və üzünü qırmızı cib dəsmalı ilə sildi. Oğlan ondan səkkiz fut aralıda ayaq saxladı.

– Sem, – Bill dedi, – sən məni satqın hesab edəcəksən, amma daha səbrim tükənib. Mən yetkin adamam, özümü də müdafiə etməyə qadirəm; vərdişlərim də kişi vərdişləridir; amma bu uşaq məni elə hala salır ki, hər şey yoxa çıxır – təkbür də, iradə də. Oğlan getdi. Mən onu evinə yola saldım. Hər şey qurtardı. Əvvəllər də çox əzabkeş insanlar olub, hətta elələri olub ki, sevimli peşələrindən ayrılmaqdan sonra, ölümü üstün tutublar. Lakin onlardan heç biri mənim kimi qeyri-adi əzablara məruz qalmayıblar. Mən öz quldur nizamnaməmlə sadıq qalmaq istəyirdim, amma gücüm çatmadı.

– Nə baş verib, Bill? – soruşdum.

– Mən şəhərin baş qapısına kimi doxsan mil yolu – bir düym də oyan-buyan demirəm – hoppana-hoppana getmişəm, – Bill cavab verdi. – Sürgün olunmuşlar xilas edildikdən sonra mənə yulaf verdilər. Şəkər tozu yulafı bir o qədər də yaxşı əvəz eləmir. Sonrasa mən düz bir saat izah etməli oldum ki, nə üçün dəliklərdə heç nə olmur, nə üçün yol iki istiqamətə doğru uzanır və ot nə səbəbdən yaşıl rəngdədir. Sənə deyirəm, Sem, insan səbrinin də bir həddi olur. Oğlanın boynundan yapışıb onu dağdan üzüaşağı sürüdüüm. Yolboyu məni təpiklədiyindən dizdən aşağı bütün ayaqlarım qançır-qançır olub; əlimdə iki-üç diş yeri var, baş barmağımı isə dağlamaq məcburiyyətindəyəm. Əvəzində o getdi, – Bill sözünə davam etdi, – evinə getdi. Oğlana şəhərin yolunu göstərdim, sonra da onu səkkiz fut qabağa atan bir təpik də ilişdirdim. Təəssüf ki, girovun üçün alacağımız pulu itirdik, amma ya belə olmalıydı, ya da mən dəlixanaya düşməliydim.

Bill tövşüyürdü, lakin onun açıq-çəhrayı simasında anlaşılmaz bir dinclik və tam məmnunluq hiss olunurdu.

– Bill, – ona müraciətlə dedim, – ailənizdə, mənəcə, ürək xəstəliyi olmayıb?

– Yox, – Bill cavab verdi, – malyariya, bir də bədbəxt hadisələrdən başqa heç bir xroniki hal olmayıb.

– Onda çevrilib baxa bilərsən, – dedim.

Bill çönüb oğlanı gördü, o dəqiqə rəngi ağardı, şappıltı ilə torpağın üstünə yığılıb nə etdiyini dərk etməyən adamlar kimi otları yoluşdurmağa başladı. Düz bir saat onun aqlını itirəcəyindən qorxdum. Sonra ona dedim ki, bu işi dərhal yekunlaşdırmaq lazımdır və əgər qoca Dorset razılığa gələrsə, pulu alıb, gecəyarıya kimi aradan çıxacağıq. Beləliklə, Bill bir az ürəkləndi, hətta zorla olsa belə, oğlanın üzünə gülümsəyib, səhhəti yaxşılaşan kimi yaponlarla müharibə etmiş rusların təqlidini çıxaracağına söz verdi.

Qarşı tərəfin əlinə keçmədən pulu necə alacağımızla bağlı plan hazırladım; bu plan istənilən peşəkar oğrunun xoşuna gələ bilərdi. Altına əvvəlcə məktubumuz, ardınca isə pullar qoyulacaq

ağac düz yolun qırağında idi; yol boyunca hasar uzanırdı, hasarın hər iki tərəfi isə boş sahələr idi. Əgər məktubun arxasınca gələn şəxsi polis müşahidə edərdisə, uzaqdan onları ya həmin yolda, ya da sahənin ortasında görmək olardı. Amma yox, əzizlərim! Doqquzun yarısında mən artıq ağacın başında oturub, ağacqurbağasından daha məharətlə gizlənərək elçinin nə zaman gələcəyini gözləyirdim.

Düz təyin olunmuş vaxtda velosipedli bir oğlan yaxınlaşdı, dirəyin dibindəki karton qutunu tapdı, içinə bükülüb kağızı qoyub təzədən şəhərə qayıtdı.

Bunun tələ olmadığını yəqinləşdirmək üçün bir saat gözlədim. Ağacdən düşüb qutudan kağızı çıxardım, düz meşəyə qədər hasarın dibi ilə gizlənə-gizlənə gedib yanım saatdan sonra mağaraya çatdım. Orada məktubu açdım, fənərə yaxın əyləşib Billə oxumağa başladım. Məktub mürəkkəblə, həm də çox qanşılq xətlə yazılmış, məzmunu isə belə idi:

“İki cinayətkara.

Centlmenlər, bugünkü poçtla sizin ödənişlə bağlı məktubunuzu aldım; pul verərsənə, oğlumu mənə qaytaracağınızı vəd edirsiniz. Düşünürəm, çox lüzumsuz təklifdir, ona görə də öz təklifimi edirəm və siz onu qəbul edəcəksiniz. Conini evə gətirirsiniz və mənə iki yüz əlli dollar ödəyirsiniz, mən də onu geri götürməyə razılaşıram. Yaxşı olar gecə gələsiniz, çünki qonşular onun itdiyini düşünürlər, mən isə onların Conini evə qaytaran adamın başına nə gətirəcəklərinə cavabdeh ola bilmərəm.

Çox hörmətlə

Ebenezer Dorset”.

– Ulu pıratlar! – dedim. – Belə bir həyasızlıq...

Lakin bu an Billə nəzər salıb susdum. Gözlərində elə bir yalvarış gördüm ki, belə bir şeyi əvvəllər nə dilsiz-ağızsız, nə də danışan heyvanlarda görməmişdim.

– Sem, – o dilləndi, – axı iki yüz əlli dollar nədir ki? Pulumuz var. Bu oğlanla bir gecə də birlikdə qalsaq, gərək mənə dəlixanaya yollayasan. Həm də mister Dorset əsl centlmandır. Məncə, o, hələ israfçılıq edib belə bir alifcənab təklif irəli sürür. Sən bu fürsəti əldən buraxmazsan, düz demirəm?

– Düzünü desəm, Bill, – nəhayət ki, dilləndim, – bu xəzinə artıq mənim də əsəblərimə toxunur! Onu evinə aparıb pulu ödəyərik, sonra da aradan çıxıb uzaqlara gedərik.

Elə həmin gecə oğlanı evinə apardıq. Onu dilə tutduq, başını tovladıq, guya, atası onun üçün gümüş naxışlı tüfəng və mokasinlər alıb, özü də günü sabah biz onunla ayı ovuna gedəcəyik.

Ebenezerin qapısını döyərək gecə saat on iki idi. Əslində, bu vaxt mən ağacın dibindəki qutudan min beş yüz dollar götürməli idim. Bill iki yüz əlli dolları sayıb Dorsetə təqdim etdi.

Oğlan onu evdə qoyub getməyə hazırlaşdığımızdan xəbər tutan kimi paroxod fitindən betər gurultu qoparıb zəlilək Billin ayağına sarıldı. Atası onu Billin ayağından qoparmağa çalışdı.

– Onu nə qədər tutub saxlaya bilərsiniz? – Bill soruşdu.

– Əvvəlki gücüm qalmayıb, – qoca Dorset dedi, – amma on dəqiqə saxlaya biləcəyimə söz verirəm.

– Bu qədər kifayət edər, – Bill bildirdi. – On dəqiqə ərzində Mərkəzi, Cənubi və Orta Qərb ştatlarını keçib rahatca özümü Kanada sərhədinə çatdıra bilərəm.

Gecə zülmət qaranlıq, Bill isə çox kök olsa da, sürətlə qaçmağıma baxmayaraq, ona yalnız şəhərdən bir mil yarım aralıda çata bildim.

DOĞMA RUHLAR

Oğru cəld pəncərəyə dırmaşdı və vəziyyətə alışmağa çalışarkən yerində donub-qaldı. Özünə hörmət edən hər bir oğru əvvəlcə özgə əmlakına alışır, sonrasa onu mənimsəməyə başlayır.

Oğru şəxsi evə gəlmişdi. Mıxlanmış giriş qapısı və budanmamış sarmaşıqlar ona deyirdi ki, ev sahibəsi haradasa okean dalğalarının yuduğu mərmər səkidə oturub, kimsənin onun tənha və uca ruhunu başa düşmədiyi haqda başıfuraşkalı gənc dənizçiyə söhbət edir. Üçüncü mərtəbənin mövsümünə sona çatması ilə uyuşan işıqlı pəncərəsi artıq ev sahibinin qayıtdığından və tezliklə işığı söndürüb yatacağından xəbər verirdi. Sentyabr təbiətin və insan həyatının elə vaxtıdır ki, istənilən vicdanlı adam stenoqrafçı qadınların və damda yerləşən kabarelərin mənasız və fani olduğuna qərar verir; sonra da öz içində xeyirxahlıq, mənəvi kamillik və sarsılmaz dəyərlərə meyil hiss edərək evdə oturur və öz qanuni yarını gözləməyə başlayır.

Oğru siqaret çəkdi. Ovcu ilə gizlətdiyi kibrit alovu bir anlıq sifətində gözəçarpan nə vardısı – uzun burnunu, irəli çıxmış yanaqlarını işıqlandırdı. Oğru üçüncü kateqoriyaya aid idi. Bu növ hələ öyrənilməmiş və geniş yayılmamışdı. Polis bizi yalnız birinci və ikinci növlə tanış etmişdi. Onların təsnifatı isə çox sadədir. Yəni fərqləndirici əlaməti yaxalıqdan ibarətdir.

Tutulmuş oğruda kraxmallı yaxalığ aşkar edilməzsə, bizə onun təhlükəli nəcins, tamamilə pozulmuş tip olduğu bildirilir və dərhal şübhə yaranır ki, bu şəxs min səkkiz yüz yetmiş səkkizinci ildə polis Xenessin cibindən qandalları oğurlayaraq həyasızcasına həbsdən qaçan həmin islahedilməz cinayətkardır.

Digər çox məşhur növün nümayəndəsi kraxmallı yaxalığ gəzdirən oğrulardır. Onu, adətən, “oğru-centimen” adlandırırlar. Gündüzlər gah smokinqlə nahar edir, gah da üzçəkən usta-

sayağı geyinib avaralanır; axşamlar isə öz kədərli peşəsinə – ev oğurluğuna qayıdır. Anasının Oşean-Qrouvda yaşayan çox varlı, füsunkar və mötəbər ledi olduğunu deyir, həbsxana kamerasına göndəriləndə isə, ilk növbədə, dımaq təmizləyicisi və “Polis qəzeti” tələb edir. Onun hər ştatda arvadı, bütün ərazi boyunca nişanlısı olur; qəzetlər isə onun izdivac ehtirasının qurbanı olan qadınların silsilə şəkillərini dərc edir. Bu məqsədlə, adətən, həkimlərin imtina etdiyi patentli dərmanlarla şəfa tapdığını söyləyən xəstə qadınların arxivdən götürülmüş fotolarından istifadə olunur.

Oğrunun əynində göy rəngli sviter vardı. O nə centlmenlər, nə də Cəhənnəm mətbəxində olan aşpazlar kateqoriyasına aid idi. Polis onu təsnif etməyə çalışarkən, şübhəsiz, çıxılmaz vəziyyətdə qala bilərdi. Çünki nə həyatın dibində olan, nə də çox yüksəklikdə uçan abırlı, ciddi oğru barədə eşitmək hələ polislərə nəsisib olmamışdı.

Üçüncü kateqoriyaya məxsus oğru oğrun-oğrun irəliyə doğru hərəkət etməyə başladı. O, üzünə maska taxmamış, əlində fənər tutmamış, ayağına kauçuk altlığı olan başmaq geyinməmişdi. Əvəzində otuz səkkiz kalibrli tapança ilə silahlanmışdı, özü də fikirli halda nanəli saqqız çeynəyirdi.

Evdəki mebellər hələ də çexolda idi. Gümüş əşyalar gözdən uzaq bir yerə – seyfə yığılmışdı. Oğru, onsuz da, bahalı “ova” ümid etmirdi. Yolu üçüncü mərtəbənin solğun işıqlandırılmış otağından keçirdi. Bu otaqda ev sahibi duyduğu xoşbəxtlikdən sonra ağır yuxuya getmişdi; hər halda, o, tənhalıq yükü altında ölməmək üçün əvvəl-axır bu səadəti yaşamağı istəyirdi. Burada təmiz, qanuni, peşəkar qazanc üçün yararlı olan əşyaları “əl ilə yoxlamaq” lazım gəlirdi. Bəlkə, bir az pula, saata, qiymətli daşı olan sancağa... bir sözlə, bu cür təəccüb doğurmayacaq bir neçə əşyaya rast gələ bilərdi. Sadəcə, oğru açıq pəncərəni görəndə bəxtini sınamaq istəmişdi.

Oğru zəif işıqlandırılmış otağın qapısını sakitcə açdı. Çarpayıda bir adam yatmışdı. Tualet stolunun üstündə cürbəcür əşyalar – bir dəstə əzik banknot, saat, açarlar, üç poker fişkası, bir neçə sınımış siqar və çəhrayı rəngli ipək bant qalaqlanmışdı.

Elə oradaca səhərlər beynin dumandan təmizlənməsi üçün istifadə olunan bir şüşə mədən suyu da vardı.

Oğru ehtiyatla masaya doğru üç addım atdı. Yatmış adam həzin-həzin inildəyib gözlünü açdı. Dərhal sağ əlini yastığın altına soxsə da, çıxarmağa müvəffəq olmadı.

– Sakit uzanın! – oğru adi səsle söylədi.

Üçüncü kateqoriyaya məxsus oğrular fişiltılı pıçiltı ilə danışmırlar. Yataqdakı adam ona tuşlanmış tapançanın lüləsini görərkən yerindəcə donub-qaldı.

– Əllər yuxarı! – oğru əmr etdi.

Onun şabalıdı çal saqqalı vardı. Abırılı, mötəbər adam təəs-süratı bağışlayırdı, üzündən rənginin saraldığı hiss olunurdu. Bu azmış kimi, indi də ovqatı təlx olmuş və həyəcanlanmışdı. O, yatağında oturdu və sağ əlini yuxarı qaldırdı.

– İkincisini də, tez olun! – oğru dedi. – Bəlkə, siz sol əlinizlə atəş açacaqsınız. İkiyə kimi saya bilərsiniz? Hə, cəld olun!

– O birisini qaldıra bilmirəm, – ev sahibi xəstəhal səsle diləndi.

– Ona nə olub ki?

– Çiyində revmatizm var.

– Kəskin?

– Kəskin idi. İndi isə xroniki hal alıb.

Oğru revmatiki nişan altında saxlayaraq bir an sakitcə dayandı. Qənimət səpələnmiş masanı gizlicə nəzərdən keçirib yataqdakı adamı yenidən çaşqın nəzərlərlə süzdü. Birdən onun da sifətinin mənası dəyişdi.

– Bəsdir üz-gözüünüzü turşutdunuz, – ev sahibi əsəbi halda çığırdı. – Qarət etməyə gəlmisinizsə, eləyin. Masanın üstündə nə varsa götürün.

– Üzr istəyirəm, – oğru gülümsəyərək dedi. – Məni də revmatizm əldən salıb. Bilirsiniz, bəxtiniz gətirib, axı biz revmatizmlə köhnə dostlarıq. Mənim də sol qolumdur. Yerimdə başqası olsaydı, sol əlinizi qaldırmadığınız üçün sizi aşızənə döndərərdi.

– Çoxdan xəstəsiniz? – ev sahibi soruşdu.

– Beşinci ildir yaxamdan əl çəkmişəm. Üstündən qələm çəkə bilmirəm. İndi mənə yalnız bundan zövq almaq qalır.

– Bəs zıncırovlu ilan yağından istifadə etməmişiniz? – ev sahibi maraqla soruşdu.

– Qallonlarla¹ işlətmişəm. Əgər yağını aldığım zıncırovlu ilanları ipə düzsəydim, Yerlə Saturn arasındakı məsafədən səkkiz dəfə çox olardı; özü də elə gurultu qoparırdı ki, Valparaisodakı adamlar qulaqlarını tutardılar.

– Bəzi xəstələr “Çizelm həbləri”ndən istifadə edirlər, – ev sahibi dedi.

– Fındıq dərmandır, – oğru cavab verdi. – Düz beş ay o zibildən içmişəm. Faydası olmayıb. Bax, “Finkelhem ekstraktı”nı içdiyim, “Qalaad balzamu”ndan təpitmə qoyduğum, bir də “Pottov ağrıkəsən pulverizatoru”ndan istifadə etdiyim vaxt, elə bil, xəstəliyim bir az yüngülləşmişdi. Amma düşünürəm ki, mənə kömək edən əsas şey sol cibimdə gəzdirdiyim at şabalıdıdır.

– Sizi nə vaxt təngə gətirir: səhərlər, yoxsa gecələr?

– Gecələr, – oğru cavab verdi. – İşin qızğın vaxtı. Əlinizi aşağı salın... siz belə dayanmaqda davam... bəs “Blikerstaf qantəmizləyicisi”ni necə, yoxlamısınız?

– Xeyr, hələ yoxlamamışam. Sizde necə, ağrılar həmişə olur?

– Fasilələrlə, – o dedi. – Gözləmədiyim halda başlayır. Yuxarı mərtəbələrdən imtina etmək məcburiyyətində qalmışam – artıq iki dəfə yolda ilişib qalmışam, məni lap taqətdən salmışdı. Görün sizə nə deyirəm: bu xəstəliyə görə həkimlərə etibar etməyə dəyməz.

– Mən də artıq belə hesab edirəm. Min dollar xərcləmişəm, hamısı da hədər gedib; sizdə şişmələr olur?

– Səhərlər, amma yağışdan əvvəl, sadəcə, taqətim olmur.

– Hə, məndə də elədir. Florida tərəfdə salfet boyda yaramaz bir bulud parçası görünən kimi onun yaxınlaşmasını anbaan hiss edirəm. Əgər teatrın yanından orada “Bataqlıq dumanı” melodramı oynanıldığı vaxt keçəsi olsam, rütubət çiyinlərimdən elə yapışırsan ki, dişlərim tiqqıldamağa başlayır.

– Hə, heç nə köməyə gəlmir. Cəhənnəm əzabıdır, – oğru dedi.

¹ *Qallon* – İngiltərə və ABŞ-da 4,5 litrə bərabər ölçü vahidi

– Haqlısınız, – ev sahibi köksünü ötürdü.

Tapançasına nəzər salan oğru saxta bir utancaqlıqla onu cibinə soxdu.

– Qulaq asın, dost, – o, pərtliyi aradan qaldırmağa çalışaraq dedi. – Bəs yel dərmanından necə, istifadə etmişiniz?

– Boş şeydir! – ev sahibi acıqla dilləndi. – Belə şeylə ancaq inək yağını təmizləmək olar.

– Doğrudur, – oğru razılaşdı, – o yalnız körpə Minninin barmağını pişik cırmaqlayanda işə yararır. Sizə açıq deyirəm: bizim işimiz fənadır. Həyatda yalnız bir şey bizə kömək eləyə bilər. Qədim, mərhəmətli, hərarət artıran, qəlbi şənəndirən içki. Qulaq asın, qoca... siz məndən inciməyin... bu məsələni bir tərəfə ataq... tez geyinin, gedək içək. Bağışlayın, əgər mən.. ay səni, lənətə gəlmiş! Yenə tutdu, zəhrimara qalmış!

– Tezliklə bir həftə olacaq ki, köməksiz geyinə bilmirəm, – ev sahibi bildirdi. – Qorxuram Tomas artıq yatmış ola və...

– Eybi yox, yuvanızdan çıxın, – oğru dedi, – sizə geyinməyə kömək edərəm.

Şərtillik və nəzakət hissi güclü bir dalğa kimi ev sahibinin düşüncəsini öz təsiri altına aldı. O, çal saqqalını sığallamağa başladı.

– Bu, çox qeyri-adidir... – o dedi.

– Bu da köynəyiniz, – oğru əlindəkini uzatdı. – Geyinin. Yeri gəlmişkən, bir adam mənə demişdi ki, “Omberrinin sürtmə dərmanı” onu iki həftəyə elə sağaldıb ki, hətta qalstukunu da özünü bağlayır.

Ev sahibi qapının kandarında ayaq saxlayıb geri çevrildi.

– Az qala, pulsuz çıxacaqdım, – o dedi, – axşamdan onları tualet masasının üstünə qoymuşam.

Oğru onun əlindən tutdu.

– Yaxşı görək, getdik, – o, bir az qaba səsle söylədi. – Mən sizi dəvət edirəm. İçkiyə pulum çatar. Heç onu soruşmuram; “Ecazkar qoz” dərmanından, bir də şamağacının iynələrindən düzəldilmiş mazdan necə, istifadə etmişiniz?

CİMMİ HEYZ VƏ MÜRİEL

I

Şam yeməyi sona çatdı; düşərgədə, adətən, qarğıdalı qıçasından papiros bükülməsi ilə müşayiət olunan sakitlik yarandı. Balaca göl qaratorpağın üstündə göyün Yerə düşmüş bir parçası kimi parlayırdı. Koyotlar hürürdü. Nalların boğuş səsi taxta yeləncək atlar kimi atıla-atıla ota sarı cuman buxovlanmış atların mövcudluğundan xəbər verirdi. Texas sərhəd batalyonunun yarım eskadronu tonqalın ətrafında yerləşmişdi.

Düşərgədən yuxarıdakı sıx kollarn arasından tanış bir səs – taxta üzənginin sürtünərək yaratdığı xışıltı duyuldu. Sərhədçilər diqqətlə qulaq asmağa başladılar. Onlar uca, şən səsə arxayınlıqla deyilmiş sözləri eşitdilər:

– Hə, cəsarətli ol, qarı, Müriel! Budur, artıq gəlmişik. Amma səfərimiz ay uzun çəkdi ha, doğrudur? Ay səni, Nuh əyyamından qalma məxluq! Hə də, doğrudan da, bəsdir öpüşdük! Özün də boynumdan belə bərk yapışma. Onu da deyim ki, altımızdakı bu at o qədər də etibarlı deyil. Əgər bizi yuxu tutsa, ola bilər ki, üstündən də atsin.

İki dəqiqədən sonra düşərgə meydançasında əldən düşmüş, xal-xal boz at peyda oldu. İyirmi yaşlı uzundraz bir oğlan yəhərin üstündə yırgalanırdı. Onun müraciət etdiyi Müriel isə gözə dəymirdi.

– Ey, dostlar, – atlı sevincək çığırdı, – leytenant Menninqə məktub var!

O tələsirdi, atın yəhərini götürdü, əlinə doladığı kəməndi yerə qoydu və yəhərin qaşından cidarı çıxardı. Yanmeskadronun komandiri leytenant Menninq məktubu oxuduğu müddət ərzində o, cidarın qurumuş palçığını diqqətlə qaşayıb təmizləyir, bununla da atının qabaq ayaqlarının qayğısına qaldığını nümayiş etdirirdi.

– Uşaqlar, – leytenant əli ilə sərhədçilərə işarə etdi, – bu, mister Cimmi Heyzdir. O, bizim hərbi hissəyə qəbul edilib. Kapitan Mak-Lin onu El-Pasodan bizim yanımıza göndərib. Heyz, atı cıdarladıqdan sonra uşaqlar sizə yemək verərlər.

Sərhədçilər təzə əsgəri gülər üzvlə qarşıladılar. Eyni zamanda onu sınaıyıcı nəzərlərlə diqqətlə süzsələr də, nəticə çıxarana kimi hər hansı bir mülahizə yürütməkdən özlərini saxladılar. Sərhədçilər təzə yoldaş seçərkən, adətən, sevgilisini sınaqdan keçirən qızlardan on dəfə artıq diqqətli olurlar. Çünki taleyniz, adətən, qonşunuzun döyüşdə nümayiş etdirdiyi dözümdən, sədaqətdən, soyuqqanlılıqdan və sərrast atəşdən çox asılıdır.

Yaxşıca şam yeməyindən sonra Heyz tonqalın ətrafında papiros çəkən yoldaşlarına qoşuldu. Zahirı görkəmi silah yoldaşlarının bütün şübhələrini dağıda bilməmişdi. Onlar qarşılarında yalnız günəşdən yanmış kətan rəngli saçı və xoş, hiyləgər təbəssüm yayan qaralmış sifəti olan uzun, anıq bir gənc görürdülər.

– Dostlar, – təzə sərhədçi dilləndi, – indi sizi tanışım olan bir lediyə təqdim edəcəyəm. Kiminsə onu gözəl adlandırdığını bu vaxta kimi eşitməsəm də, hər halda, mənimlə razılaşırsınız ki, o, bir elə də pis deyil. Bura gəl, Müriəl!

O, göy rəngli flanel köynəyinin yaxasını açdı. Qoltuğunun altından asta hərəkətlərlə buynuzlu qurbağa çıxdı. Tikanlı boy-nuna işvəkarcasına al-qırmızı lent bağlanmışdı. O, sürüşüb sahibinin dizinin üstünə düşdü və tərpənməz oturdu.

– Bax bu Müriəlin, – Heyz natiqlərə məxsus əda ilə dedi, – bir çox gözəl məziyyətləri var. Heç vaxt mübahisə etmir, həmişə evdə oturur, həm iş, həm də bazar günləri bircə bu qırmızı pal-tarla kifayətlənir.

– Siz bir bu mürdara baxın! – sərhədçilərdən biri gülərək dedi. – Buynuzlu qurbağa çox görmüşəm, amma kiminsə bu zibili özünə yoldaş etməsinə heç vaxt rast gəlməmişdim. O, sizi tanıyır məgər?

– Götürün onu, özünüz görəcəksiniz, – Heyz dedi.

“Buynuzlu qurbağa” adı ilə tanınan qısaquyruq balaca kər-tənkələ tamamilə zərərsiz olur. O, nəslil kəsilməmiş qədim əjdahalar kimi idbar olsa da, göyərçin kimi mülayimdir.

Mürieli Heyzin dizinin üstündən götürən sərhədçi bükülmüş adyallardan düzəldilmiş oturacağına qayıtdı. Əsir çapalayır, cırmaq atır və var gücü ilə onun əlindən xilas olmağa çalışırdı. Sərhədçi onu azca əlində saxladıqdan sonra torpağın üstünə qoydu. O, öz məzəli pəncələrini yəndəmsiz, amma cəld hərəkətlərlə işlədərək gəlib Heyzin ayaqlarının yanında dayandı.

– Əladır, lənət şeytana! – başqa bir sərhədçi dilləndi. – Heyvanların bu qədər fəhmli olduğu heç vaxt ağılıma gəlməzdi.

II

Cimmi Heyz düşərgədə sərhədçilərin sevimlisinə çevrilmişdi. O, sonsuz mərhəmət və səyyar həyatda çox qiymətləndirilən bitib-tükənməyən yumor hissində malik idi. Onu öz buynuzlu qurbağasından ayrı təsəvvür etmək mümkün deyildi. Səfər vaxtı qoynunda, düşərgədə olarkən çiyininin, ya da dizinin üstündə, gecələr isə adyalının altında olan bu balaca eybəcər heç vaxt onu tək buraxmazdı.

Cimmi, əsasən, Qərbin və Cənubun kənd adamları kimi zarafatçı idi. Əyləncə üçün təzə heç nə icad edə bilmədiyi və məzəli sözlər danışmadığı günlərin birində onun ağına qəribə bir fikir gəlmiş və o da bu ideyadan bərk-bərk yapışmışdı. Yəni dostları əyləndirmək məqsədi ilə boynuna qırmızı lent bağlanmış buynuzlu qurbağanı özüylə gəzdirmək ona çox gülməli görünmüşdü. Bu, gözəl ideya idi, o zaman niyə də onu axıra-dək davam etdirməsin?

Cimminin qurbağa ilə münasibətinə tərif vermək çox çətin-dir. Buynuzlu qurbağanın belə möhkəm bağlılıq qabiliyyətinə malik olmasını aydınlaşdırmaq üçün əlimizdə dəlil yox idi. Cimminin hissələrini təyin etmək isə çox asandır. Müriəl onun fərsətinin incisiydi, ona görə də ona əziz idi. Cimmi onun üçün milçək tutur, onu küləkdən qoruyurdu. Bu oğlanın qayğıkeşliyi qismən də olsa xudbinlikdən xəbər verirdi, amma elə bir vaxt yetişdi ki, Müriəl bu zəhmətin əvəzini artıqlaması ilə ödədi.

Cimmi yoldaşlarının tam etibarını dərhal qazana bilməmişdi. Onlar Cimmini sadəliyinə və qəribəliyinə görə sevirdilər, lakin

hələlik təxirə salınmış hökmün iti qılıncı hələ də onun baş üstündən asılmışdı. Sərhədçilərin həyatı təkcə düşərgədəki əyləncələrdən ibarət deyildi. Onlar həm də at oğrularını təqib etməli, təhlükəli cinayətkarları tutmalı, cürbəcür quldurlarla döyüşməli, quldur dəstəsini dağıtmalı, altıgülləli tapançanın köməyi ilə nizam-intizam yaratmalı idilər. Öz etirafına görə, Cimmi daha çox kovboy idi və sərhəd döyüşlərində təcrübəyə malik deyildi. Buna görə də o olmadığı vaxtlarda sərhədçilər döyüş zamanı onun özünü necə aparacağını ciddi-cəhdlə tapmağa çalışırdılar. Hamıya məlumdur ki, istənilən sərhəd qoşununun şərəf və vüqarı onun hər bir əsgərinin şəxsi hünərindən asılıdır.

İki ay idi ki, sərhəddə sakitlik hökm sürürdü. Əsgərlər düşərgədə boş-bıkar gəzişirdilər. Nəhayət, üzüntüdəən əziyyət çəkən sərhəd keşikçilərinin böyük sevincinə səbəb olan hadisə baş verdi; məşhur meksikalı quldur və mal-qara oğrusu Sebastiano Saldar öz dəstəsiylə Rio-Qrandeni keçib Texas sahillərini viran etməyə başladı. Tezliklə Cimmi Heyzə özünün nəyə qadir olduğunu göstərmək üçün imkan yaranacağını düşünməyə əsas vardı. Dəstə quldurları durmadan təqib etməyə başladı, lakin Saldar və adamlarının atları Loxinvar¹ atı kimi olduğundan onları yaxalamaq asan deyildi.

Bir axşam sərhədçilər xeyli məsafə qət etdikdən sonra gün batmamış dincəlmək üçün dayandılar; yəhəri belindən götürülməmiş yorğun atlar da yaxınlıqda durub sahiblərini gözləyirdilər. Adamlar donuz piyi qızardır, qəhvə dəmləyirdilər. Birdən Sebastiano Saldar öz dəstəsi ilə kolların arasından çıxıb qorxu-lu səsle bağıra-bağıra altıgülləli tapançalardan atəş açmağa başladı. Bu, tamamilə gözlənilməz idi. Sərhədçilər əsəbi halda söyüş söyə-söyə vinçesterlərə əl atdılar; lakin məlum oldu ki, hücum sırf meksikalılara xas yalançı bir tamaşa imiş.

Bu səs-küylü nümayişdən sonra atəş açanlar qulaqbatırncı çığırtılarla çay boyunca çaparaq uzaqlaşdılar. Sərhədçilər atların belinə sıçrayıb onları təqib etməyə başladılar; lakin iki mil

¹ *Loxinvar* – Valter Skottun balladasının qəhrəmanı, sevgilisini özgesinə örmək istəyərkən onu götürüb qaçan cəsür rıtsar

məsafə qət etdikdən sonra atlar təngnəfəs olduğundan leytenant Menninq təqibi dayandırdı və düşərgəyə dönməyi əmr etdi.

Cimmi Heyzin yoxa çıxdığı ancaq düşərgədə məlum oldu. Təhlükə yaranan zaman onun atına sarı yüyürdüyü bir nəfərin yadına düşdü, amma bundan sonra onu heç kim görməmişdi. Səhər açıldı, Cimmi isə hələ də yox idi. Onun haradasa ölmüş, ya da yaralı olduğunu düşünən sərhədçilər ətrafı axtarsalar da, faydası olmadı. Bundan sonra onlar Saldanın bandasının izi ilə hərəkət etməyə başladılar, amma elə bil, banda yerə batmışdı. Menninq qərara gəldi ki, hiyləgər meksikalı öz vida tamaşasından sonra yenidən çayın o biri sahilinə adlayıb. Doğrudan da, daha heç bir basqın haqda məlumat gəlmədi.

Bu, sərhədçilərə xoşagəlməz vəziyyəti təhlil etməyə imkan yaratdı. Artıq qeyd olunduğu kimi, istənilən sərhəd qoşununun şərəf və vüqarı onun hər bir əsgərinin şəxsi hünərindən asılıdır. Artıq onlar Cimmi Heyzin meksikalıların gülləsinin səsindən qorxaraq rüsvayçılıqla qaçdığına inanırdılar. Bak Devis meksikalıların Cimmi öz atına sarı yüyürdükdən sonra bir dəfə də olsun atəş açmadıqlarını yaxşı xatırlayırdı. Belə ki, o öldürülə bilməzdi.

Bəli, o, ilk döyüşündən sonra aradan çıxmış və qayıtmaq istəməmişdi. Çünki yoldaşlarının nifrətinə dözmək sinənə tuşlanan tufəng qarşısında tab gətirməkdən daha çətindir.

Mak-Linin sərhəd batalyonundan olan Menninqin hərbi hissəsində də vəziyyət ürəkaçan deyildi. Bu, onların bayrağında ilk ləkə idi. Sərhəd xidməti ərzində hələ heç bir əsgər özünü qorxaq göstərməmişdi. Onların hamısı Cimmi Heyzi sevirdi və bir az da bu sevgi məsələni qəlzləşdirirdi.

Günlər, həftələr, aylar ötdü, lakin dözülməz rüsvayçılığın kölgəsi hələ də düşərgənin başı üstündən çəkilməmişdi.

III

Bir il sonra bir çox dayanacaq yerlərini arxada qoyan, əlindəki silahla yüzlərcə mil məsafə qət edən leytenant Menning, demək olar həmin heyətlə qaçaqmalçılarla mübarizə aparmaq üçün əvvəlki düşərgədən çay boyunca bir neçə mil aşağı hissəyə göndərilmişdi. Bir dəfə sıx meskit kolları ilə örtülmüş sahəni keçərkən kiçik yarğanlarla hissələrə bölünmüş çəmənliyə çıxdılar. Keçmiş faciənin lal mənzərəsi burada onların gözləri qarşısında canlandı.

Yarğanların birində üç meksikalının skeleti gözə dəyirdi. Onları təkcə paltarlarından tanımaq mümkün idi. Ən iri skelet nə vaxtsa Sebastiano Saldar olmuş birinə aid idi. Onun qızıl zینətlərlə bəzədilmiş nəhəng, bahalı sombrero¹ – o, bütün Rio-Qranedə məşhur idi – üstündə üç güllə dəliyi ilə elə yanındaca düşüb qalmışdı. Yarğanın qırağında meksikalıların pas atmış vinçesterləri görünürdü – onların hamısının lüləsi bir istiqamətə tuşlanmışdı.

Sərhədcilər əlli yard irəli keçdilər. Orada balaca bir çalanın içində həmin üç nəfəri tufəngdən nişan almış vəziyyətdə bir skelet uzanmışdı. Bu mənzərə bir-birini qarşılıqlı olaraq məhv etmək məqsədilə aparılan döyüşdən xəbər verirdi. Təna döyüşünü heç bir əlamətinə görə tanımaq mümkün deyildi. Geyimi təhlil etməli olsan, yağış və günəşin gördüyü işə tamaşa edərək onun hər hansı bir rançmenə, ya da kovboya aid olduğunu söyləmək mümkün idi.

– Kovboy olub, – Menning dedi. – Onu təklidə yaxalayınlar. Əhsən oğlana! Öldürülənə qədər onların payını verə bilib! Deməli, məhz buna görə don Sebastiano haqqında daha heç nə eşitmirdik!

... Və birdən ölünün cırıq-cırıq olmuş paltarının altından boynuna solğun qırmızı lent bağlanmış buynuzlu qurbağa sürünüb çıxdı və çoxdan əbədi yuxuya getmiş sahibinin çiyində oturdu. O, təcrübəsiz gənc və ittiyeriqli boz, xal-xal at barədə

¹ *Sombrero* – ispaniyalılarda kənarı enli şlyapa

hüznlü hekayəni öz sükutu ilə nəql edirdi; necə olub ki, meksikalı quldurları təqib edərkən onlar öz yoldaşlarını geridə qoyublar və bu oğlan öz dəstəsinin şərəfini qoruyarkən necə həlak olub.

Sərhədçilər meyitin ətrafında sıx toplaşdılar və sanki, himə bəndmişlər kimi hamısı eyni vaxtda fəryadla ağlamağa başladı. Bu fəryad həm cənazə duası, həm matəm nitqi, həm epitafiya¹, həm də zəfər nəğməsi idi. Həlak olmuş silahdaşlarının ruhu qarşısında səslənən bu qəribə rekviyemi əgər Cimmi Heyz eşidə bilsəydi, yəqin ki, hər şeyi anlayardı.

¹ *Epitafiya* – məzar kitabəsi, başdaşı yazıları

MARKİZ VƏ MISS SALLİ

Qoca Bill Baskom özü də bilmədən böyük şərəfə layiq görülmüşdü: Allah-təala onu Markiz Brodeylə eyni gündə öz dərgahına çağırmışdı.

Markiz Londonda, Ricent-stritdə yaşayırdı; qoca Baskomsa Texasın cənub sərhədindəki Axsaq Maral çayının yaxınlığında. Markizin həyatına son qoyan faciə “Kauçuk və qızılağac hasilatı üzrə Orta və Cənubi Amerika inhisarı” adlı partlamış sabun köpüyü obrazında idi. Baskomu ələ salan əcəl isə onu vahiməli bir sifətdə haqlamışdı: qonşu ərazilərdən mal-qara oğurluğunda mütəxəssis olan mədəni hinduların quldur dəstəsi onun dörd yüz başlıq sürüsünü aparmışdı. Baskom quldurları təqib etmək fikrinə düşdükdə isə onu güllələmişdilər. Markizə gəldikdə isə o, əlində olan hər on beş şillingin ona, ən azı, bir funtsterlinq borcun hesabına başa gəldiyinə əmin olan kimi gülləni alnına sıxmış, beləliklə də, hər iki qəzanın nəticəsini bərabərləşdirmişdi.

Billin ölümü ilə onun altı övladı yetim qalmışdı. Ata onlara nə bir dənə damazlıq cöngə, nə də onu almaq üçün bir dollar pul miras qoymuşdu.

Markizin ölümündən sonra isə onun artıq çoxdan şatlara köçüb Şimali Texasda zəngin rançonun sahibi olan yeganə oğlu yetim qalmışdı. Bu cavan oğlan ölüm xəbərini alan kimi atın belinə oturaraq qonşu şəhərə yola düşmüşdü. Burada o, inandığı adamlara atı, yəhəri, tufəngi və on beş dollar pulu istisna olmaqla qalan əmlakını satmağı, əldə olunan pulu isə atasının kreditorları ilə hesablaşmaq üçün Londona göndərmək əmrini vermişdi. Bu işi yekunlaşdırdıqdan sonra o, yenidən atın belinə sıçrayıb cənuba sarı yol almışdı.

Günlərin bir günü Daymond Krosun Kiçik Piedroda yerləşən rançosuna, demək olar ki, eyni vaxtda, lakin ayrı-ayrı istiqamətlərdən iki gənc gəlib burada onlara uyğun hansısa bir işin

olub-olmaması ilə maraqlandı. Hər ikisi təptəzə paltarda idi, hətta bahalı kovboy köynəyi və şalvarı geyinmişdilər. Biri qamətli, gündən qaralmış, saçı qısa qırılmış, zərif üz cizgilərinə malik qarabuğdayı bir gənc, o biri isə enlikürək, qüvvətli, sağlam və qırmızıyanaqlı, buruq-buruq kürən saçlı, yaraşıqsız, azca çilləri olan, üzünə yeganə gözəllik verən şən gözlərə və təbəssümə malik cavan bir oğlan idi.

İşlər müdiri onlara: “İş tapılar”, – dedi. Yeri gəlmişkən, ona bu səhər xəbər vermişdilər ki, aşpaz – məlum olduğu kimi, o, düşərgədə ən vacib şəxsdir – bütün ştatda adi hesab edilən və hamının tab gətirməli olduğu zarafat və hoqqalara dözməyib öz Meksika atını minərək naməlum istiqamətdə gözdən itib.

– Hansınız yemək bişirməyi bacarırsınız? – işlər müdiri soruşdu.

– Mən bacarıram, – kürən dilləndi. – Mən tarlada yemək bişirmişəm, ona görə də işinizə yarayaram. Amma bir şərtlə: imkan düşən kimi məni daha yaxşı işlə təmin edəcəksiniz.

– Bax bu oldu əsl kişi söhbəti, – işlər müdiri sevincək dedi. – Məktubla Sondersin yanına gedərsiniz. Qoy sizi işə götürsün.

Beləliklə, Daymond Krosun hesab cədvəlinə iki yeni ad da əlavə olundu: Con Baskom və Çarlz Norvud. Nahar etdikdən sonra hər iki işçi düşərgəyə yola düşdü. Gediləcək yol sadə və aydın idi: “Yarğan boyunca düz hərəkət edirsiniz. On beş mil getdikdən sonra həmin yerdə olacaqsınız”.

Hər iki gənc bu yerlərdə qərib idi, hər ikisi cavan və cəsür idi; taleyin və uzaq yolun onları bura necə gətirdiyindən asılı olmayaraq, Kandad Verdin əyri-üyrü yollarında bağıra-bağıra at çapdıqları həmin gün dostluqlarının əsası qoyuldu.

Yolçular təyin olunmuş yerə gün batandan sonra çatdılar. Düşərgənin qərargahı uzun körfəzin hündür ağaclarla örtülmüş sahilində yerləşirdi. Otun üstünə atılmış çadırlar və brezentdən düzəldilmiş anbar buradakı dayanacağıın uzun müddətə nəzərdə tutulduğundan xəbər verirdi.

Kovboylar kimsənin onlar üçün şam yeməyi hazırlamadığı düşərgəyə təzəcə qayıtmışdılar. Onlar qaçan aşpazın başına hansı oyunları açmamışdılar ki?! Yəhəri götürüb atları bağladıqları

vaxt təzə işçilər düşərgəyə gəlib çatdılar və Pink Sondersi xəbər aldılar. Başçı irəli çıxanda isə məktubu ona verdilər.

İşə aid bütün məsələlər barədə sərəncam vermək səlahiyyəti olan Pink Sonders aşpazdan ta işlər müdirinə kimi hamının eyni mövqeyə malik olduğu düşərgədə ən zarafatlı adam hesab olunurdu. Məktubu oxudu və əli ilə yoldaşlarına işarə edərək boğazını yırtı-yırtı təntənəli şəkildə elan etdi:

– Cənablar, icazə verin Markizi və Miss Sallini təqdim edim!

Təzə işçilərin çaşqınlığı açıq-aşkar hiss olunurdu. Təzə aşpaz səksənsə də, “Miss Salli”nin Qərbi Texasın bütün rançolarında aşpaza verilən adi ayama olduğunu xatırlayıb sakitləşdi və səmimiyyətlə ümumi gülüşə qoşuldu. Yol yoldaşına gəlincə, bu nəzakətsiz hərəkət onu nəinki pərt etmişdi, hətta acıqlandırmışdı da. O, cəld geri dönüb yəhərin qayışından yapışdı, görünür, çıxıb getmək fikrinə düşmüşdü.

Amma Miss Salli onun çiyinə toxunub gülə-gülə dedi:

– Eybi yox, eybi yox, Markiz. Sonders qəlbinə dəymək istəməirdi – əksinə! Elə vüqarlı görkəmin və aristokratlara məxsus burnun var ki, bu ləqəb lap sənin boyuna biçilib.

Miss Salli atın yəhərini götürdü. Markiz də ona baxıb qəzəbini mehribanlıqla əvəz etdi. Miss Salli tələm-tələsik qollarını çırmaıb anbara sarı yüyürdü.

– Hə, mən sizin yenilə aşpazınızam, lənət şeytanal Tez olun, uşaqlar, bir az da çırpı yığın, yarım saata sizin üçün əsl şam yeməyi hazırlayacağam.

Bir göz qırpımında anbarı ələk-vələk eləyərək oradan qəhvə, un və piy götürən Miss Sallinin diribaşlığı və səmimiyyəti düşərgədə ona dərhal hörmət qazandırdı.

Yaxın tanışlıq nəticəsində Markizin də xoşagələ, şən bir oğlan olduğu üzə çıxdı; düzdür, o, adətən, tək qalmağa daha çox üstünlük verir, qaba düşərgə zarafatlarına qoşulmurdu. Lakin bu qaradınməzlik onun ləqəbinə uyğun gəldiyindən yersiz görünmürdü, hətta uşaqlar da onu bu cəhətinə görə sevməyə başlamışdılar. Sonders onu naxırçı təyin etmişdi. Markiz əla at sürməyi bacır, kəməndlə rəftar etməkdə və damğa vurmaqda digər kovboylardan geri qalmırdı.

Tezliklə Markiz və Miss Salli arasında dostluq yaranmağa başladı. Şam yeməyi başa çatdıqdan, qab-qacaq yuyularaq yığışdırıldıktan sonra, adətən, onları bir yerdə görmək olardı: Miss Salli itburnu kökündən olan tənbəki çubuğunu tüstülədir, Markiz isə özünə ya təzə qamçı düzəldir, ya da atların cidarları üçün yaş kəməndlər hazırlayırdı.

İşlər müdiri fürsət yaranan kimi aşpazın işini dəyişdirəcəyi ilə bağlı vədini unutmamışdı. Düşərgəyə baş çəkib onunla xeyli söhbət etdi. Nədənə, Miss Salli onu ovsunlamışdı. Bir dəfə günorta vaxtı yoxlamadan qayıdarkən düşərgəyə dönüb ona dedi:

– Sabahdan sizi yeni aşpaz əvəz edəcək. O, düşərgəyə çatan kimi siz dərhal malikanəyə gələrsiniz. Bütün hesabatı və yazışma işlərimi siz aparacaqsınız. Mənə yerimdə olmadığımı müddətdə bütün işləri idarə etməyi bacaran bir adam lazımdır. Məvacib məsələsinə görə narahat olmaya bilərsiniz, Daymond Krosda sahibkarın marağına xidmət edən adamın xətrinə dəymirlər.

– Oldu, – Miss Salli elə soyuqqanlılıqla dedi ki, sanki, bu təklifi çoxdan gözləyirdi, – arvadımla birlikdə sizin yanınızda məskunlaşmağıma etiraz etməzsiz?

– Necə, siz evlənirsiniz? – işlər müdiri təəccübləndi və məsələnin belə istiqamət almasının ürəyincə olmadığı açıq hiss olundu. – Birinci dəfədir eşidirəm.

– Məsələ elə ondadır ki, hələ subayam, amma evlənməyim pis olmazdı, – aşpaz cavab verdi. – Yeni vəzifə əldə edib, heç olmasa, yaşamağa yerim olana kimi bütün işlərimi təxirə salmışdım. Arvadı çadırdə saxlaya bilməzdəm ki.

– Doğrudur, – işlər müdiri razılaşdı. – Düşərgə evli adamın yeri deyil. Nə olar, evimiz genişdir, əgər etimadımı doğrultsanız – buyura bilərsiniz. Ona yazın, gəlsin.

– Oldu, – Miss Salli təkrar etdi. – Sabah yeni aşpaz məni əvəz edən kimi yubanmadan gələcəyəm.

Axşam hava soyuq olduğundan kovboylar şam yeməyindən sonra tonqalın ətrafına yığışmışdılar. Qızgın zarafatları tədricən ara verdi, ortaya tam sakitlik çökdü, amma bu, kovboy

düşərgəsində təhlükəli əlamət sayılır, çünki bu zaman mütləq bir hoqqa baş verir.

Tirin üstündə oturan Miss Salli və Markiz uzaq səfər zamanı uzun, yoxsa qısa üzəngilərdən hansının daha səmərəli olduğunu haqda danışdılar. Sonra Markiz qalxıb yeni kəmənd üçün hazırladığı və qurumağa qoyduğu kəmərlərin asıldığı ağaca sarı getdi. O gedən kimi Miss Sallinin başına azca xoşagəlməz hadisə gəldi: külək Smizersin – onu həm də Qurumuş Çay adlandırdılar – papiros çəkmək üçün bükmək istədiyi tənəkəli tozunu onun gözünə üfirdi. Aşpaz zədələnmiş gözlündən axan suyu sildiği vaxt zəhlətökən cır səsinə görə Deyvis Qrammofon adlandırılan şəxs yerindən qalxıb nitq söyləməyə başladı:

– Vətəndaşlar və uşaqlar, icazə ilə sizə bir sualla müraciət edirəm. Qoy hər kəs cavab versin: hətta ən hörmətli adam üçün belə qəbahət sayılan ən böyük biabırçılıq nədir?

– Qumar kartları!

– Sahibsiz buzov görərkən əlinin altında damğanın olmaması!

– Sənin bumun!

– Adama sən tuşlanmış tapança!

– Susun, axmaqlar! – artıq cavan olmayan naxırçı-gonbul Teller dilləndi. – Foni daha yaxşı bilər, qoyun o desin.

– Deməli belə, vətəndaşlar və uşaqlar, – Qrammofon sözlünə davam etdi. – Burada sa-da-la-dığınız biabırçılıqlar kifayət qədər təəssüfə layiqdir və demək olar, siz düzgün cavab verdiniz, amma tam yox. Həyatda bundan böyük biabırçılıq ola bilməz, – o, hələ də gözünü silən Miss Sallini göstərdi, – sədaqətli, gözləri qamaşmış gənc xanım yaramaz xəyanətkar onun qəlbini qırdığına görə ah-nalə edir. Biz kimik – insan, yoxsa vəhşi heyvan, niyə imkan veririk ki, hansısa aristokrat Miss Sallinin hissləri ilə oynasın? Yəni biz dayanıb baxacağıq, bu parlaq titullu qəşəng oğlan da öz sevgilisinin duyğularını ayaqları altına salıb tapdayacaq? Axı o, öz taleyini bizə etibar edib. Nədir, biz əsl kişi kimi addım atmaq niyyətindəyik, yoxsa bizim xanımın acı göz yaşları tökdüyünü bilə-bilə, beləcə də oturub bu göz yaşları ilə islanmış çörəyi yeyəcəyik?

– Bu nə əclafıqdır belə! – hiddətlənmiş Qurumuş Çay don-quldandı. – Nəcib adamlar belə hərəkət etməzlər. Bu yaramazın bizim gözəlçəni doladığını çoxdan hiss etmişdim. Hələ bir Markiz adlanır! Foni, de görüm, markiz – titulu olan adama deyirlər?

– Bu, bir növ, krala bənzəyir, – Osoka tələsik izah etməyə başladı. – Amma rütbəcə aşağıdır. Valetdən kiçik, onluqdan böyükdür.

– Xahiş edirəm məni düzgün başa düşəsiniz, – Qrammofon davam etdi. – Bu heç də o demək deyil ki, mən aristokratların əleyhinəyəm. Onların arasında da nəcib insanlar var. Özüm də onlarla oturub-durmuşam. Fort-Uertonun meri ilə neçə parç pivə içmişəm, mənimlə bir məclisdə olmaqdan həтта yarımstansiyanın kassiri də çəkinməyib – onlar elə adamlarıdır ki, içki məsələsində istənilən adamı qatlayıb ciblərinə qoyarlar. Amma Markiz günahsız aşpaz xanımımızın hissələri ilə oynamağı özünə rəva bilirsə, sizdən soruşuram: buna görə o, nəyə layiqdir?

– Kəmərlə yaxşıca döyülməlidir! – Qurumuş Çay çığırdı.

– İtə elə it kimi də hörmət qoyarlar! – Osoka ümumi hissələrini ifadə etdi.

– Tənbəh etmək, tənbəh etmək, – digərləri də xorla çıxırın deyilənləri müdafiə etdilər.

Markiz onların niyyətini anlayana kimi iki nəfər onun qolundan yapışib tirə sarı sürüdü. Hökmün icrasını yerinə yetirmək üçün öz-özünü vəkil etmiş Deyvis Qrammofon əlində dəri şalvar hazır vəziyyətdə dayanmışdı. Kovboylar öz qaba əyləncələrinə rəğmənlər ilk dəfə idi ki, Markizin toxunulmazlığına qəsd edirdilər.

– Bu nə hoqqadır çıxarırsınız? – o, həyəcanla gözləri bərəlməmiş halda çığırdı.

– Yavaş, Markiz, – yoldaşı ilə birlikdə onun qollarını tutub saxlayan Rub Fellouz sakitcə dedi. – Görürsən ki, uşaqlar zara-fət eləmək qərarına gəliblər. Səni tirin üstünə uzadıb on dəne illidirəcəklər. Qorxma, çox ağrıtmayacaq.

Lakin qəzəbdən özündən çıxan Markiz dişlərini qıcayıb uca-dan anlaşılmaz nələrsə deyirdi; və birdən gözlənilməz bir qüvvə

ilə qollarını tutub saxlayanların əlindən qurtulmağa çalışdı. Bir anın içində onu tutub saxlayan dörd gənci necə fırladisa, hərəsi bir tərəfə düşdü. Çığırtısını Miss Salli də eşitdi, nəhayət, gözlərini silməyə ara verib yoldaşına kömək etmək üçün yüyürdü.

Lakin elə bu vaxt kimsə hündürdən “Allo!” deyərək qışqırdı və tonqalın işıqlandırdığı məkana bir cüt itıqaçan mustanq qoşulmuş tarantas daxil oldu. Hamı cəld ona yaxınlaşdı; gördükləri şey Deyvis Qrammofonun, onsuz da, artıq onlar üçün yenilik olmayan hoqqasını unutmağa məcbur etdi. Daha cəzbedici ovun və maraqlı əyləncənin həvəsi ilə yaxın keçmişdə əsir tutduqları adamı məmnuniyyətlə yaddan çıxardılar.

Tarantas və atlar Biq Maddili maldar Sem Holliyə məxsus idi. Tarantası Sem idarə edirdi, onunla yanaşı üzü təmiz qırılmış, əynində sürtük, başında silindr olan kök bir adam oturmuşdu. Bu, dairə hakimi mister Deyv Hekket idi, özü də tezliklə ikinci dəfə həmin vəzifəyə seçilməyə hazırlanırdı. Sem müstəqil seçiciləri hərəkətə gətirmək məqsədi ilə ona bütün mahalı və kovboy düşərgələrini gəzdirdi.

Tarantasdan düşən müsaflər mustanqları ağaca bağladılar və tonqala doğru üz tutdular.

Onları görəndə kimi qonaqları qarşılamaq vəzifə borcuna aid olduğu üçün Miss Salli, Markiz və Pink Sonders istisna olmaqla düşərgənin digər sakinləri dəhşətli çığırtılarla ətrafa yayılıb qaranlıqda yoxa çıxdılar.

– Pərvərdigara! – Hekket ucadan dedi, – onlar yəni bizdən belə qorxurlar? Doğrudan, biz bu qədər qorxuncuq? Sizi görməyə şadam, mister Sonders. Necəsiniz? Silindrim sizin nəyinizə lazımdır, Holli?

– Ondan qorxuram, – Holli məyus halda cavab verdi. O, Hekketin silindrini götürüb, əlində fırladaraq, indi artıq sakitlik çökmüş qaranlığa şübhə ilə baxdı. – Sən nə deyə bilərsən, Sonders?

Pink gülümsədi.

– Məncə, onu hündür bir yerdən asmaq daha yaxşı olardı, – o, havayı məsləhət verən adamlara məxsus etinasız tərzdə dilləndi. – Belə qaranlıqda məgər nəse görmək mümkündür? Belə bir baş geyiminin təpəmə qoyulmasını arzulamazdım.

Furqonun arxa təkərinin üstünə qalxan Holli silindri ən aşağı budaqların birindən asdı. O, yerə düşən kimi, ən azı, on dənə altıgülləli koltdan atəş açıldı və dəlik-dəlik edilmiş silindr torpağın üstünə düşdü.

Elə bu zaman qaranlıqdan fit səsi eşidildi – sanki, iyirmi zıncırovlu ilan eyni vaxtda fişıldayırdı – və hər tərəfdən kovboylar görünməyə başladılar. Onlar ehtiyatla ayaqlarını qaldırıb, sanki, təhlükədən xəbərdar edirmişlər kimi “Ss-s-s!” deyə-deyə bir-birinə müraciət edirdilər. Təntənəli sükutla silindrin ətrafına toplaşib ehtiyatla ona baxmağa başladılar. Dəqiqədəbir gah bu, gah da o biri kovboy, sanki, izah olunmaz dəhşətin təsiri altındaymış kimi kənara tullanırdı.

– Bu, həmin o yaramaz həşəratdır ki, – kovboylardan biri eşidilə biləcək pıçıltı ilə dilləndi, – gecələr bataqlıq boyunca sürünərək qışqırır: “Villi – vallol!”

– Yox, bu, zəhərli Kipootumdur, – başqa biri fikrini bildirdi. – O, ölərkən sancır, torpağa basdırılarkən bağırır.

– Bu, bütün iyrenc həşəratların ağasıdır, – Deyvis Qrammofon söylədi. – Lakin o artıq gəbərüb. Qorxmayın, uşaqlar!

– Hələ gəbərməyib, tərənir, kələkbaz, – Qurumuş Çay etirazını bildirdi. – Bu Hayqollakumdur – qorxunc meşə əcinnəsi. Onun öhdəsindən gəlməyin yalnız bir üsulu var.

O, iki yüz qırx funt çəkisi olan qoca naxırçı Telleri düzöldükləri dairənin içinə dəvət etdi. Silindrin üstündə oturan Teller isə bütün ağırlığını salaraq onu yastılayıb nazik kökəyə döndərdi.

Hekket gözlərini bərəldərək baş verənləri seyr edirdi. Onun hirsələnməyə hazırlaşdığını hiss edən Sem Holli dedi:

– Diqqətli olun, hakim, səhvə yol verməyin. Deymond Krosda altnış səs var. Uşaqlar sizi sınamaq istəyirlər. Fikrimcə, bütün olanları zarafat kimi qəbul edə bilərsiniz, uduzmazsınız.

Hekket də bu tövsiyənin böyük hikmətini dəyərləndirərək ona əməl etdi. O, qanıçən həşəratı divan tutmağı uğurla başa çatdıran kovboylara yaxınlaşdı və silindrin qalıqlarına nəzər salaraq təntənəli bir nitq söylədi:

– Misilsiz qəhrəmanlıq göstərdiyinizə görə sağ olun, uşaqlar. Biz yarığan boyunca hərəkət edərkən ağacdən üstümüzdə düşən

yırtıcını siz qəhrəmancasına, hətta deyərdim ki, böyük hünərlə məhv edə bildiniz. İndi mən məzara kimi sizə borcluyam. Siz həyatımı xilas etdiniz və ümid edirəm ki, yenidən hakim vəzifəsinə seçilərkən mənə səs verəcəksiniz. İcazə verin, öz kartımı təqdim edirəm.

Bütün bu zarafatları ciddi bir görkəmdə edən kovboylar razılıqla gülməyə başladılar.

Lakin Deyvis Qrammofona bu azlıq etmişdi. Onun yaradıcı təxəyyülündə yeni ideya yaranmışdı.

– Xeyr, dost, – o çox sərt şəkildə dedi. – Heç bir düşərgədə canınızı belə asanlıqla qurtara bilməzdiniz. Adamların üstünə bu murdar varlığı buraxmaq zarafatdır məgər? Bəxtiniz gətirdi ki, insan itkisi olmadı. Siz yalnız bizim xahişimizi yerinə yetirdiyiniz halda günahınızı yuya bilərsiniz.

– Məsələ nədədir? – Hekket diqqətini topladı.

– Sizə insanları müqəddəs nikah telləri ilə bağlamaq səlahiyyəti verilib, düzdür?

– Düzdür, – Hekket razılaşdı. – Mənim bağladığım nikah qanunı sayılır.

– Bu düşərgədə böyük bir bədbəxtliyi aradan qaldırmalıyıq, – ağlağan vəziyyət alan Qrammofon təntənəli şəkildə söhbətə davam etdi. – Bir aristokrat sadələvh bir şəxsi ələ salır. O aristokratın qadın cinsinə məxsus göyçəkliyi olsa da, bu gözəllik çoxdan solmağa başlayıb. Bütün düşərgə bu həddini aşmış minlərlə, bəlkə, bir az da artıq qraflar nəslinin nümayəndəsini nizam-intizama dəvət edib, zorla da olsa, onu fəlakətə məruz qalmış madmazellə birləşdirməyi özünə borc bilir. Uşaqlar! Di tez olun, Markiz və Miss Sallini kəməndləyib bura gətirin. Biz onları burada yubanmadan bir-birinə qovuşdurmalıyıq!

Qrammofonun təklifi şövqlə qarşılandı. Hamı qarşıdakı mərasimin əsas iştirakçıları axtarmağa başladı.

– İcazənizlə, – havanın soyuq olmasına baxmayaraq, tərini silən hakim söylədi, – bilmək istərdim siz öz zarafatlarınızla nə qədər uzağa getmək niyyətindəsiniz. Digər şəxsi əşyalarımın da vəhşi heyvan sayılaraq tkə-parça edilməyəcəyinə əmin ola bilərəmmi?

– Uşaqlar bu gün həmişə olduğundan daha çox özlərindən çıxıblar, – Sonders onu başa saldı. – Onlar iki nəfəri burada evləndirmək fikrinə düşüblər – bizim aşpazla naxırçını. Əlbəttə zarafatla. Axı siz istənilən halda Semlə birlikdə burada gecələyəcəksiniz. Ona görə də, lütf edin, bəlkə, sakitləşdilər.

Bu müddət ərzində elçilər gəlinlə bəyi axtarırdılar. Aşpaz furqonun dişləsində oturub sakitcə tənbəki çəkirdi. Markiz də orada, yaxınlıqda idi, altında anbar olan ağaca söykənmişdi.

Hər ikisini çəkinmədən itələyib anbara saldılar, Qrammofon da təşkilatçı məmur səlahiyyətini icra edərək əmr verməyə başladı.

– Sən, Qurumuş Çay və siz, Cimmi, Ben və Teller – cəld ağaclığa gedib çiçək toplayın – heç olmasa, həmin meskitdən olsun, bir də ağılın yanında bitən ispan qılıncını da unutmayın. Biz onu gül dəstəsi əvəzinə gəlinə verəcəyik. Sən, Topal, öz qırmızı-sarı adyalını gətir, o, miss Sallinin yubkası olacaq. Sən-sə, Markiz, elə belə də keçinə bilərsən: onsuz da, bəyə heç kim fikir vermir.

Bu məzəli hazırlıq işləri aparıldığı vaxt mərasimin iki əsas iştirakçısı bir dəqiqəliyə tək qaldı. Markizin sifətindən dəhşətli dərəcədə həyəcanlı olduğu hiss edilirdi.

– Bu axmaqlığa son qoymaq lazımdır, – o, Miss Salliyə müraciət etdiyi zaman aşpaz asma fənərin işığında onun sifətinin ölü sifəti kimi ağappaq ağardığını gördü.

– Axı nə üçün? – o, təbəssümlə soruşdu. – Nəyə görə adamların kefini pozaq? Axı onlar bu vaxta qədər sənə belə ciddi şəkildə bir dəfə də olsun zəhləni tökməyiblər. Mənimlə isə qoy şənlənsinlər.

– Ah! Sən heç nə anlamırsan, – Markiz köksünü ötürdü. – Axı Hekket ərazi hakimidir. Əgər o, bizim nikahımızı bağlayarsa... əlbəttə... mən bacarmaram... ah! Sən heç nə bilmirsən!

Bu zaman aşpaz yaxına gəlib Markizin əlindən tutdu.

– Salli Baskom, – o dedi, – mən hər şeyi bilirəm!

– Bilirsən? – Markiz kəkələdi, – və sən... sən istəyirsən?..

– Həyatımda heç nəyi bu qədər istəməmişəm. Bəs sən?.. Sakit, bura gəlirlər.

Kovboylar əllərində gəlin üçün toy pal-paltarı anbara doluşdular.

– Vəfasız koyot! – Qrammofon Markizə müraciətlə hündürdən dedi. – Bu ütüyü taxtasının – müsaidənizlə onu belə adlandırdım – bu sədaqətli qadının qarşısında günahını yüngülləşdirməyə razısan? Mehraba sakitcə və xoşluqla gedirsən, yoxsa əmr edirsən ki, səni kəndirlə bağlayıb aparaq?

Şlyapasını peysərinə sarı itələyən Markiz bir yığın paxla kisəsinə söykənərək saymazyanaya dayanmışdı. Sifəti allanmış, gözləri alışıb-yanırdı.

– Nə olar, əylənmək istəyirsinizsə, gəlin əylənək, – o dedi.

Hadisələrin dalğası tezliklə gəlib ağacın altında oturub papiros çəkən Hekketi, Hollini, Sondersi də vurdu.

Topal Uoker irəlidi addımlayaraq qarmonda hansısa həzin bir musiqi ifa edirdi. Arxasınca bəy və gəlin gedirdi. Aşpaz belinə ala-bəzək adyal dolamış, əlində ispan qılıncı – on beş funt çəkisi olan, rəngi qaçmış gül yarpağıtək ağappaq böyük çiçək dəstəsi aparırdı. Gəlinin şlyapası meskit kolunun budaqları və sarı rəngli ratama çiçəkləri ilə bəzədilmişdi. Milçəklərə qarşı istifadə olunan tor duvağı əvəz edirdi. Gənc cütlüyün arxasınca Deyvis Qrammofon ağır-ağır addımlayırdı. O valideyni əvəz edərək atın tərtiyini üzünə tutub elə zar-zar ağlayırdı ki, səsinə bir mil uzaqlıqdan eşitmək olardı. Onun dalınca kovboylar cüt-cüt gəlirdilər. Qonaqları dəbdəbəli geyimlərdə təsəvvür edən kovboylar gəlinin paltarı ilə bağlı öz aralarında fikir mübadiləsi aparırdılar.

Mərasim iştirakçıları Hekketə yaxınlaşan kimi o qalxıb nikahın müqəddəsliyi barədə bir neçə söz dedikdən sonra soruşdu:

– Adınız?

– Salli və Çarlz, – aşpaz cavab verdi.

– Əl-ələ tutun, Çarlz və Salli!

Bəlkə, heç vaxt belə qərribə toy olmamışdı. Amma bu, əsl toy idi və iştirakçılardan yalnız iki nəfərin bundan xəbəri vardı.

Toy mərasimindən sonra kovboyların “ura” sədələri ilə əyləncə sona yetdi. Hamı adyala bürünüb, ancaq tezcə yuxuya getmək barədə düşünməyə başladı.

Toy paltarını soyunan aşpaz və Markiz bir dəqiqəliyə anbarın kölgəliyində dayandılar. Markiz başını təzəbəyin çiyinə qoymuşdu.

– Mən, sadəcə, necə qərar verəcəyimi bilmirdim, – qız dedi.
– Atam öləndən sonra bizim güvənəcəyimiz kimsə yox idi. Mən ona mal-qara işlərində çox kömək etmişəm, ona görə də kovboy olmağa qərar verdim. Başqa necə dolana bilərdim axı? Bu iş mənim xüsusi olaraq xoşuma gəlmirdi, çoxdan qaçıb gedərdim, əgər...

– Əgər nə?

– Özün bilirən... indi sən mənə izah elə. Ağılına necə gəlirdi?.. Birinci dəfə...

– Düşərgəyə gəldiyimiz elə ilk dəqiqələrdə. Yadındadır, Sonders: “Markiz və Miss Salli” – deyə bağırırdı? Sənin necə çaşdığını gördüm və dərhal düşündüm ki...

– Utanmaz! Bəs nə üçün qərara gəldin ki, Miss Salli dedikləri zaman bu adın mənə aid olduğunu güman etdim?

– Elə ona görə, – aşpaz təmkinlə cavab verdi, – çünki Markiz adını özümə çıxdım. Mənim atam markiz Borodeyl idi. Ümid edirəm buna görə məni bağışlayarsan, Salli? Axı bu, doğrudan da, mənim günahım deyil!

KÖMƏYƏ GƏL, DOST!

Qərbdə dəmir məmulatları ilə alver etdiyim zaman işlə əlaqədar Koloradodakı Saltillo adlı balaca bir şəhərə tez-tez baş çəkməli olurdum. Simon Bellin orada dükanı vardı, cürbəcür məhsulların satışı ilə məşğul olurdu. Ona istənilən vaxt bir partiya mal sıraya biləcəyimə əmin idim. Bell özündə Qərbin və Cənubun səciyyəvi xüsusiyyətlərini daşıyan, yetmiş altı fut çəkisi olan yoğun səslə yekəpər bir adam idi. O, xoşuma gəlirdi. Ona baxarkən adama elə gəlirdi ki, belə biri ya dilicanları soymalı, ya da qızıl pullarla jonqlyorluq etməlidir. Lakin o, adama bir düjün basmadüymə, yaxud bir çarx sap uzatdığı zaman mərkəzi universal mağazanın piştaxtası arxasında dayanan satıcı qızlardan yüz dəfə çox nəzakət və səbir nümayiş etdirir.

Mənim Saltilloya axırıncı səfərimin iki məqsədi vardı. Birincisi, mallarımı satmaq istəyirdim, ikincisi – Bella yaxşı məsləhət vermək fikrində idim; o, bu məsləhətə əməl etdiyi təqdirdə yaxşı bir iş qura bilərdi.

Maunten-sitidə – bu şəhər Sakit okeanın sahilində yerləşir, özü də Saltillodan beş dəfə böyük olar – bir ticarət müəssisəsi bugün-sabah müflisləşmək ərəfəsində idi. O müəssisədə yaxşı alver gedirdi, hətta daha yaxşı ola bilərdi, lakin işlərin səriştəsiz idarə edilməsi, bir də payçılardan birinin qumar oyununa aludəliyi müəssisəni müflisləşmək dərəcəsinə gətirib çıxarmışdı. Bütün bunlar hələ tam açılmasa da, mən kənar yerdən məlumat almışdım. Bilirdim ki, əgər dərhal pul verilərsə, müəssisəni əsl dəyərinin dörddebirinə əldə etmək olar.

Saltilloya çatarkən Billin mağazasına yollandım. O, mənimlə başı ilə salamlaşdı və həmişə olduğu kimi, sifəti geniş bir təbəssümə büründü, lakin o, tələsmədən bir qıza nabat uzadırdı. İşini qurtardıqdan sonra piştaxtanın arxasından çıxıb əlimi sıxdı.

– İşə bir bax! – o dedi (məni həmişə bu sadədlilə zarafatla qarşılayardı), – siz, yəqin ki, bizim dağların mənzərəsini çək-

məyə gəlmisiniz. Deyəsən, axı indi dəmir məmulatları satmaq mövsümü deyil?

Mən Maunten-sitidəki səmərəli iş barədə Bellə danışdım. Əgər o, belə bir məqamdan yararlanmaq istəyərsə, mən bütün malimin əlimdə qalmasına və onun da öz Saltillosunda alver edə bilməsi üçün yardım etməyə hazır idim.

– Cəlbedici səslənir, – o, həvəslə dedi. – Mən işimi bir az genişləndirməyin əleyhinə deyiləm. Bu məlumata görə sizə çox minnətdaram. Ancaq... yaxşı, gedək bizə, gecəni bizdə qalarsınız, mən də fikirləşərəm.

Artıq gün batdığından Saltillonun bütün iri dükanlarının bağlanmaq vaxtı idi. Satıcılar öz kitablarını örtüb, seyfi bağladılar, pencək və şlyapalarını geyinib evə yollandılar. Bell ikiqat palıd qapının siyirməsini keçirdi, bir az eyvanda dayanıb dağlardan əsən küləyin gətirdiyi təmiz havanı ciyərlərimizə çəkdik.

Küçədə hündür, dolubədənli bir kişi göründü və dükanın artırmasına yaxınlaşdı. Onun yumşaq qara bığları, qara qaşları və qara-qıvrım gur saçı təbiətin bütün qanunlarına əsasən sarışın adama məxsus olmalı çəhrayı, zərif sifəti ilə qəribə təzad təşkil edirdi. Naməlum şəxsə zahiri görkəminə görə qırx yaş vermək olardı. Ağ jilet geyinmiş, başına ağ şlyapa qoymuş, qızıl beşdollarlıqlarla bəzənmiş zəncirli saat taxmışdı; əynində hələ kolleci bitirməmiş gənclərin geyinib lovğalanmağı xoşladığı çox qəşəng biçimli boz kostyum vardı. Əvvəlcə məni şübhəli nəzərlərlə süzən naməlum adam sonra soyuq, hətta düşməncəsinə görünən baxışlarını Bellə dikdi.

– Hə, necə oldu? – Bell, adətən, yad adamlara müraciət olunan tərzdə soruşdu. – İş qaydasına qoydunuz?

– Suala bir bax! – naməlum şəxs qəzəblə bağırırdı. – Sizcə, nəyə görə ikinci həftədir buralarda dolaşıram? Bu gün hər şeyə son qoyulacaq. Bu, sizi qane edir, yoxsa sözünüzdən qaçırırsınız?

– Qane edir, – Bell cavab verdi. – Bilirdim, bunu edəcəksiniz.

– Gəlin bir bilməyin də! – heybətli naməlum şəxs söylədi.

– Elə bil, əvvəllər eləməmişdim.

– Eləmişdiniz, – Bell razılaşdı. – Mən də həmçinin. Mehmanxanada sizi necə yedirirlər?

– Adamın lap dişləri sına bilər. Amma dözüərəm. Yeri gəlmişkən, siz mənə başqa göstərişlər verə bilməzsiniz? Bu işlə necə... necə daha yaxşı məşğul olmaq mümkündür? Axı bilir-siniz – mənəm bu sahədə səriştəm yoxdur.

– Yox, verə bilmərəm, – Bell cavab verdi. – Mən hər şeyi sınaqdan keçirmişəm. Özünüz yolunu axtarıb tapmalısınız.

– Yağlamağı sınaqdan keçirmisiniz?

– Bir çəllək yağ sərf etmişəm.

– Bəs mis toqçalı qarınaltılar necə, işə yaramaz?

– Heç cəhd göstərməyə dəyməz. Bir dəfə risk etmişəm – bu da nəticəsi.

Bell əlini irəli uzatdı. Hətta qaranlıqda belə əlinin arxa tərəfində uzun, ağ rəngli çapıq nəzərimdən yayınmadı. Bu ya dırnaq, ya bıçaq, ya da hər hansı iti bir alətin əmələ gətirdiyi yara yerinə oxşayırdı.

– Bəs belə imiş! – naməlum şəxs laqeyd tərzdə söylədi. – Yaxşı, görək neyləyirik.

Daha bir kəlmə də əlavə etmədən çıxıb getdi. Lakin on addım uzaqlaşmamışdı ki, çönüb ucadan dedi:

– Mən yüklü qəbul etdiyim zaman gözə görünməyin, yoxsa iş pozula bilər.

– Yaxşı, – Bell cavab verdi. – Mən öz istiqamətim üzrə hərəkət edəcəyəm.

Bu söhbətin məğzi mənəmçün tamamilə qaranlıq qaldı, amma mənə heç bir aidiyyəti olmadığından tez də yaddan çıxardım. Lakin Bellə birlikdə onun evinə getdiyimiz vaxt naməlum adamın qeyri-adi görkəmini unutmduğumdan dedim:

– Sizin bu müştəriniz olduqca mızı tıpdır. Mən onunla birlikdə ova çıxdıqda borana düşüb qarla örtülmüş çadırdə qalmağı arzulamazdım.

– Elədir, – Bell şövqlə söhbətə qoşuldu. – Böyənin dişləyib zəhərlədiyi əsl zınqırovlı ilandır.

– O, Saltillo sakininə oxşamır, – dedim.

– Doğrudur, – Bell cavab verdi. – O, Sakramentoda yaşayır. Bura işə iş dalınca gəlib. Onun adı Corc Rinqodur. O, mənəm ən yaxşı dostumdur – son iyirmi ildə yeganə, əsl dostum.

Elə pərt oldum ki, daha bir kəlmə də söyləyə bilmədim.

Bell şəhər kənarında yerləşən sadə, rahat, kvadratşəkilli ağ rəngli ikimərtəbəli evdə yaşayırdı. O, qonaq otağında gözləməyimi xahiş etdi. Bu, cansıxıcı bir otaq idi; qırmızı plüş¹, küləş həsilər, şəbəkələrdən tikilmiş krujevalı pərdələr, mumiya saxlamaq üçün kifayət qədər böyük şüşə şkaflar və təkərdən dırnağa kimi mineral nümunələri ilə dolu bir otaq.

Gözlədiyim yerdə birdən elə səslər eşitməyə başladım ki, dünyanın harasında olursunuzsa olun, bu cür səslərin haradan gəldiyi ilə bağlı düşündükdə zərrə qədər belə yanılmazdınız. Bu, davakar qadın səsi idi və aşib-daşan qəzəbinə uyğun olaraq getdikcə yüksəlirdi. Arada Bellin tüğyan edən bu təbiət hadisəsini sakitləşdirməyə çalışan təmkinli gur səsi də qulağıma dəyirdi.

Qasırğa sakitləşdi. Bununla belə, mən qadının səsinə alçalaraq təmkinlə, bayaqkı qəzəbini boğmağa çalışmış kimi və əvvəlki fəryadından daha təsirli səslənən sözlərini eşitdim:

– Daha qurtardı. Eşidirsən, qurtardı. Ah! Sən hələ çox peşman olacaqsan!

Bildiyimə görə, evdə Bell cütlüyündən və xidmətçilərdən savayı kimsə olmamalı idi. Şam yeməyi zamanı mənə miss Bel ilə təqdim etdilər.

İlk baxışda qadın mənə gözəl görünsə də, tezliklə onun gözəlliyinə qurd düşdüyünü anladım. Tez hirsələnəsi, qərar-sızlığı, çığırğanlığı, eqoizmi, daim nədənsə narazı olması və özünü ələ ala bilməməsi onun gözəlliyinə xələl gətirirdi. Süfrə başında nümayiş etdirdiyi qeyri-təbii şəh əhvali-ruhiyyə, saxta mehribanlıq və itaətkarlıq bu qadının qəribə və şıltaq bir insan olduğunu üzə çıxarırdı. Lakin bütün bunlara baxmayaraq, şübhəsiz, o, qadın idi və kişilərin nəzərini cəlb etməyə bilməzdi.

Şam yeməyindən sonra ay işığında papiros çəkmək üçün stulları çəmənliyə çıxarıb oturduq. Bədirlənmiş ayın adamı ovsunladığı hamıya məlumdur. Onun solğun işığında, adətən, düz adamlar qəlbinin ən məhrəm sirlərini açar, yalançılar isə danışdıqları əhvalatın palitrasına öz fantaziyalarından ən əlvan

¹ Plüş – uzun xovlu məxmər

rəngləri də əlavə edərlər. Mən təbəssümün yenidən asta-asta Bellin sifətini necə bürüdüyünü gördüm...

– Doğrudan da, Corcla dostluğumuz sizə qəribə görünə bilər, – o dedi. – Etraf edim ki, bir-birimizlə ünsiyyətdən xüsusi zövq almırıq. Lakin dostluğu eyni cür anlayırıq və bu illər ərzində heç vaxt bu dostluqdan dönməmişik. Mən bunu necə təsəvvür etməyimizlə bağlı sizdə müəyyən fikir yaratmaq istərdim.

İnsana bir nəfər yeganə dost lazımdır. Ətrafınızda dolaşib viskinizdən içən, əlini çiyinizə qoyub sizi necə sevdiyini deyərək vaxtınızı alan hər adam hələ dost deyil – hətta birlikdə eyni məktəbdə daş-daş oynasanız, eyni çaydan balıq tutsanız belə. Əsl dost tapana kimi belə biri, bəlkə də, işə yaraya bilər, lakin əsl dost, mənəcə, o şəxsdir ki, ona güvənə bilirsən – mən Corca, Corca mənə güvənən kimi.

Çoxdan onunla müxtəlif məsələlərdə işbirliyimiz olub. Malla yüklənmiş furqonları Nyu-Meksikoya qovmuşuq, az-maz qızıl çıxarıb, arabir kart oynamışıq. Hər ikimiz bəzən çətinliklərə də düşürdük və elə bu da bizi yaxınlaşdıran əsas səbəb oldu. Bir də, yəqin, ona görə dostlaşdıq ki, tez-tez görüşmək üçün özümüzdə xüsusi ehtiyac hiss etmərdik və bir-birimizi çox təngə gətirmirdik. Corc şöhrətpərəst və lovğa adamdır. Ona qulaq asmağa başlasan, gərək dözsən, danışıqlarını eşidəndə hətta Uosemit vadisindəki ən böyük qeyzərlər belə geriye, çıxdığı deşiyə qayıdar. Mən sakit adamam, mütləq etməyi, dərinə düşünməyi xoşlayıram. Tez-tez görüşmək zərurəti yarandığı hallarda belə daha az görüşməyə üstünlük veririk. Əgər Corc rastlaşdığım bəzi dostlarsayağı əli ilə çiyinimi döyəcləyib, dostluğumuz haqda şirin-şirin danışmağa çalışsaydı, yerimdən dəbərmədən belə onu əzişdirərdim. O da həmçinin. Necə ki mənim onun xüsusiyyətlərindən xoşum gəlmir, onun da mənim şəkərlərimdən zəhləsi gedir. Mənfur şəxsiyyətimizi bir-birimizə zorla qəbul etdirməmək üçün mədəndə də ayrı-ayrı çadırlarda yaşayırdıq.

Buna baxmayaraq, tədricən anladıq ki, əgər bizlərdən birinə bədbəxtlik üz verərsə, o biri axırıncı dollarını, namuslu sözünü, ya da yalançı şəhadətini, vinçestərdəki sonuncu gülləsi-

ni, damarlarındakı son damla qanını belə əsirgəməz. Biz heç vaxt bu barədə danışmazdıq – bu, hər şeyi korlaya bilərdi – sadəcə, əməli işimiz bizi buna inandırmışdı. Bir dəfə mən şlyapamı götürüb yük vaqonuna atıldım və onun şəxsiyyətini təsdiqləmək üçün Aydahoya qədər iki yüz mil yol qət etdim. O zaman onu dəmir yolu qulduru hesab edib asmaq istəyirdilər. Bir dəfə isə yatalaq xəstəliyindən Texasın bir yerində cibimdə bir qara qəpik pulum və dəyişəcək alt paltarım olmadan çadırdə ağına düşdüyüm zaman Boyz-sitiyə, Corca xəbər göndərdim. O, elə birinci qatarla gəlmişdi. Bir kəlmə belə demədən yol güzgülünü çadıra sancaqlayıb bığını burdu, saçına nəşə çəkdi (o, təbiətən küren idi), sonra xüsusi ustalıqla məni söyüb paltosunu soyundu.

– Ay sizi, iylənmiş qoca göbələk, niyə yatırınsınız? – o soruşdu.

– Belə də səfeh olar? Yəqin, hansısa üfunətli bataqlıqdan doyunca içmişiniz, hə? Üstəlik, miğmığa da dişləyibsə, təbii ki, yatağa düşüb ciyildəməlisiniz də...

Mən əməlli-başlı əsəbiləşmişdim.

– Xəstəyə qulluq etmək üçün o qədər də yaxşı üsul deyil, – dedim. – Haradan gəlmisinizsə, ora da qayıdın; imkan verin, öz əcəlimlə ölüm. Sizə xəbər göndərdiyimə görə çox peşmanam.

– Elə mən də getmək barədə düşünürdüm, – Corc dedi.

– Kimin nə vecinə siz yaşayacaqsınız, yoxsa yox? Amma madam ki məni bura çağırırsınız, o zaman həzm pozğunluğu-durmu, öre xəstəliyidirmi, ya da nə bilim, hansı zibil xəstəlikdir – o sağalana kimi gərək gözləyim.

İki həftədən sonra sağalmağa başlayan da həkimim gülə-gülə dedi ki, məni ayağa qaldıran onun dərmanları yox, daim içində olduğum əsəb gərginliyidir.

Bax bizim Corcla dostluğumuz elə bu qaydada davam edirdi. Bu məsələdə heç birimiz yersiz həssaslıq göstərmirdik. Bütün münasibətlər qarşılıqlı kömək üstündə qurulmuşdu; yalnız və yalnız kömək. Hər birimiz qarşı tərəfin daim kömək etməyə hazır olduğunu bilirdik.

Yadımdadır, bir dəfə Corcla zarafat etdim – sadəcə, onu sınamaq istəyirdim. Sonrasa vicdan əzabı çəkdim. Onun necə addım atacağına şübhə ilə yanaşmağa heç bir haqqım yox idi.

O zaman biz Sen-Luis vadisindəki balaca bir şəhərdə yaşayırdıq. Orada bir sürü qoyun və bir neçə baş iribuynuzlu heyvanımız var idi. İşimiz ümumi olsa da, həmişəki kimi ayrı yaşayırdıq. Yay mənimlə qalmaq məqsədi ilə şərq ştatlarından bibim gəlmişdi, ona görə də balaca bir kottec kirayələdim. Qadın həyatımızı şənləndirmək üçün vaxt itirmədən iki inək, bir neçə donuz və bir az da toyuq saxlamağa başladı. Corc isə şəhərdən yarım mil aralı balaca bir daxmada yaşayırdı.

Bir gün bibinin buzovu öldü. Gecə onu parçaladım, tikələrini kisəyə yığdım və məftillə sarıdım. Sonra köhnə köynək geyinib yaxasını cırıq-cırıq etdim, demək olar, bir qolunu tamamilə qoparıb tulladım, saçımı qarışdırdım, əlimə qırmızı mürək-kəb yaxaraq bir az da köynəyə və üzümə çəkdim. Məncə, bu vəziyyətdə son nəfəsinə qədər döyüşmüş adama bənzəyirdim. Kisəni arabaya qoyub Corcun yanına getdim. Daxmasının qarşısında onu ucadan səslədim. O, əynində yaşıl pijama, ayağında laklı tuffi qarıya çıxdı. Corc həmişə həddən ziyadə qəşəng geyinən adam olub.

Kisəni götürüb yerə qoydum.

– Ş-ş-ş! – dəlicəsinə ətrafı nəzərdən keçirərək pıçılı ilə dedim. – Corc, bunu götürüb evin arxasında bir yerdə gizləyin. Necə var, elə də saxlayın və heç...

– Bəs nə hay-küy idi salmışdınız, – Corc soruşdu. – Allah xatirinə, gedin yuyunun, köynəyinizi də dəyişin.

O, tənəkəki çəkməyə başladı, mən isə qaçaraq geri döndüm. Səhər tezdən o, evin qarşısında – bibinin öz tərəvəz və çiçəkləri ilə əlləşdiyi bağçada peyda oldu. Corc yarıya qədər əyllərək təzim edib komplimentlər söylədi – o, kefinə düşərdisə, bu işin ustası idi – və bibidən ona qızılgül kolu bağışlamasını xahiş etdi. Demə, evinin arxasında balaca bir çiçək ləki düzəldibmiş və orada qəşəng, faydalı bir şey əkmək istəyir. Bibi çox məmnun halda ən iri kollardan birini köklü-köməcli çıxarıb ona verdi. Sonra mən onu harada əkdiyini gördüm. Boş, ot bitməyən, yaxşıca toxalanmış bir yer idi. Nə mən, nə də Corc sonra heç vaxt bu məsələ ilə bağlı ağızımızdan bir kəlmə belə qaçırmadıq.

Ay bir az da yuxarı qalxmışdı, bəlkə də, okean qabarmasına səbəb olmaq, ya da elifləri¹ öz sığınacaqlarından çıxarmaq istəyirdi; amma çox güman ki, daha çox Sims Belli növbəti etirafa dəvət edirdi.

– Bundan bir qədər sonra mən Corc Rinqoya kömək etməli oldum, – Bell sözünə davam etdi. – O, qoyun və inəklərin köməkliyi ilə bir az qəpik-quruş qazanıb Denverə getmişdi. Onu orada görəndə ayağında yaşıl başmaqlar, əynində zamsa² jilet, *bakaleya* mağazasının vitrinindəki örtüyə bənzər zolaqlı kostyumda lovğa-lovğa gəzirdi; saçı isə o qədər qara idi ki, zağlı polad rənginə çalır, gecənin zülmətində belə seçilirdi. Mən Denverə onun çağırışı ilə gəlmişdim. Ona təcili lazım olduğumu yazan Corc ən yaxşı kostyumumu da özümlə götürməyi xahiş etmişdi. Məktubu aldığım zaman həmin kostyum əynimdə olduğundan elə ilk qatarla da yola düşmüşdüm. Corc...

Bell hekayəsini yarımçıq kəsdi, bir anlıq ətrafı dinşəməyə başladı.

– Mənə elə gəlir ki, yoldan kimsə keçdi, – dedi. – Hə, Corc Denver yaxınlığındakı gölün sahilindəki kurortda məskunlaşmışdı, özü də fədakarcasına gözə küllü üfürürdü. O, ikimərtəbəli kottec kirayələnmiş, hansısa qeyri-adi cinsdən bir it, qamak və on iki ədəd cürbəcür əlağacı əldə etmişdi.

– Sims, – o, mənə dedi, – burada dul bir qadın yaşayır, mənə diqqət göstərə-göstərə, nəhayət ki, yaxşıca bişirə bilib. Ondan qurtuluş yoxdur. Məsələ onda deyil ki o gözəl və cazibədar deyil, sadəcə, niyyəti ciddidir, mənsə hələ evlənməyə və oturaq həyat tərzinə hazır deyiləm. İstər axşam qonaqlığında, istərsə də hotelin eyvanında – ümumiyyətlə, hər yerdə mənə qarmaq atır, digərləri ilə ünsiyyətə macal vermir. Bura mənim xoşuma gəlir, – Corc sözünə davam etdi, – buranın ən seçmə adamları arasında uğur qazanmışam, bir sözlə, buradan getmək planlarıma daxil deyil. Ona görə də sizi çağırısı oldum.

– Bəs mən nə etməliyəm? – soruşdum.

¹ *Elif* – Almaniya və Skandinaviya əsətirində: peri

² *Zamsa* – yumşaq maral dərisi

– Necə yəni, – o dedi, – siz qadını öz kursunu dəyişməyə məcbur etməlisiniz. Onu məndən ayırmalısınız. Mənə kömək etməlisiniz. Vəhşi bir pişiyin məni yediyini görsəydiniz, nə edərdiniz, hə?

– Üstünə atıldım.

– Doğrudur, – o dedi. – O zaman missis de Klinton a hücum edin.

– Bəs bunu necə etməliyəm? – soruşdum. – Fiziki qüvvə sərf etməklə, yoxsa daha yumşaq və zərif üsulla?

– Ona pərəstişkarlıq edin, – Corc dedi. – Onu mənim izimdən uzaqlaşdırın. Restorana aparın, qayıqla gəzintiyə çıxarın. Ətrafında dolaşın, bir addım da ondan aralanmayın. Bacararsınızsa, başdan çıxarın. Bəzi qadınlar əməlli-başlı axmaq olurlar. Kim bilir, bəlkə, elə o da sizə vurulacaq.

– Bəs siz, – ondan soruşdum, – heç öz tale piyalənizi bir az boşaltmağa cəhd etməmişiniz? Necə deyirlər, gözqamaşdıran gözəlliyinizə pərdə çəkməyə çalışmamısınız? Ya da məftunedici səsinizin iki-üç kəskin not çıxarmasına izin verməmişiniz? Qıyası, özünüz birtəhər bu qadını uzaqlaşdırma bilməzdiniz?

Corc sözlərimdəki istehzanı tuta bilmədi. O, bığlarını burdu, başmaqlarının burnunu yerə söykəyib dabanlarını qaldırdı.

– Sims, – dedi, – siz ki mənim qadınlara münasibətimə bələdsiniz. Onların hissələrinə rəhmsizlik etməyi bacarmıram. Bu, mənim qanımdadır – qadınlarla həmişə nəzakətliyəm, onların şiltaçlıqlarına həmişə göz yumuram. Lakin bu missis de Klinton, sadəcə, mənim tayım deyil. Üstəlik də, evlilik üçün yaranmamışam.

– Yaxşı, – dedim. – Əlimdən gələni əsirgəməyəcəyəm.

Bundan sonra özümə təzə kostyum və nəzakət qaydaları haqda kitab alıb missis de Klintonun kölgəsinə çevrildim. O, bir o qədər də pis deyildi, diribaş və şux qadın idi. İlk vaxtlar mənə elə gəlirdi ki, bu qadını yalnız buxovlamaqla Corcun arxasınca düşməsinə mane olmaq mümkündür. Onu elə ram etmişdim ki, həvəslə mənimlə at və qayıq gəzintisinə çıxır, hətta səhərlər ona çiçək göndərməyi unutduğum vaxtlarda bunu ürəyinə salırdı. Hərdənbir onun gözucu da olsa, Corca nəzər salması

xoşuma gəlmirdi. Corc isə həmin müddət ərzində var qüvvəsi ilə əylənir, istədiyi qədər cəmiyyətdə fırlanırdı.

– Bəli, – Bell davam etdi, – missis de Klinton o vaxtlar çox yaxşı idi – buna söz ola bilməz. Şam yeməyində gördünüz də, amma o vaxtla müqayisədə çox dəyişilib.

– Necə?! – ucadan dedim.

– Bir axşam qayıq gəzintisindən sonra, – Bell dedi, – mən missis de Klintonla evləndim. Bunu Corca söyləyəndə heyrətləndi və mənə elə gəldi ki, o, mənə öz təşəkkürünü bildirməyə hazırdır. Amma o, bu həvəsini boğa bildi.

– Deməli, belə, – o, iti ilə oynamaqda davam edərək söylədi. – Ümid edirəm ki, sizə elə də böyük başağrısı vermədim. Mənə elə gəlirdi ki, heç vaxt evlənməyəcəyəm. Bu, üç il əvvəl baş verib, – Bell hekayəsinə davam etdi. – Biz bu şəhərdə məskunlaşıb, təxminən, bir il bir-birimizlə nisbətən yaxşı dolandıq. Sonra hər şey kəlləmayallaq getməyə başladı. Son iki il ərzində həyatım yavaş-yavaş cəhənnəmə çevrildi. Yəqin, bu gün yuxarıda baş verən mərəkəni eşidirdiniz də? Hə, bu, həmişəkilərlə müqayisədə iltifatlı bir qarşılama mərasimi idi. O, mənimlə darıxır, bu düşkün şəhər ona cansıxıcı görünür, bütün gününü özünü didib-parçalayır, qəfəsdəki panter kimi dəlilik edir. Dözüb, dözüb, nəhayət, iki həftə əvvəl özümə kömək çağırırdım. Mənim çağırışmla Corc Sakramentoya gəlib çıxıb. Teleqramı alan kimi ilk qatarla gəlib.

Missis Bell iri addımlarla evdən çıxıb bizə sarı üz tutdu. O, çox həyəcanlı və təşvişli görünsə də, mehriban ev sahibəsi tək gülümsəməyə və sakit danışmağa çalışırdı.

– Artıq qaranlıq düşür, – qadın dedi. – Gecdir, centlmenlər, evə yığışmaq istəmirsiniz?

Bell cibindən bir neçə siqar çıxarıb dedi:

– Çox gözəl gecədir, otağa keçməyə adamın həvəsi gəlmir. Düşünürəm ki, mister Eymzlə bir qədər küçədə gəzişib adama bir siraq da çəksək, pis olmaz. Mənə təklif etdiyi alış-verişlə bağlı söhbət etməliyik.

– Siz yola çıxandan sonra sağa, yoxsa sola gedəcəksiniz?

– missis Bell soruşdu.

– Sola, – Bell cavab verdi.

Mənə elə gəldi ki, missis Bell rahat nəfəs aldı.

Bell evdən yüz addım aralanıb ağacların arasında gözdən itdikdən sonra yolboyu uzanan sıx meşəliyə sarı çevrildi və biz geriye, evə doğru yollandıq. Evdən iyirmi addım aralı ağacların altında dayandıq. Bu manevrin mənasını heç cür anlaya bilmirdim. Bu zaman at ayaqlarının səsinə eşitdik – evə fayton yaxınlaşdı. Bell saatını çıxarıb ay işığında gözdən keçirdi.

– Dəqiqəsi dəqiqəsinə – dedi. – Corc həmişə dəqiq olub.

Fayton evə yaxınlaşıb qaranlıq yerdə dayandı. Bir qadın əlində iri çanta evdən çıxıb tələsik faytona sarı yollandı. Sonra faytonun necə geri qayıtdığını gördük.

Mən Bellə baxdım. Aydın məsələdir ki, heç bir sual vermədim, lakin çox ehtimal, Bell içimi bürüyən marağı üzümdən oxudu.

– O, Corca qoşulub qaçdı, – o, sadəcə, söylədi. – Corc hadisələrin gedişini daim diqqətdə saxlayırdı. Altı aydan sonra arvadım məndən boşanacaq, Corc da onunla evlənəcək. Əgər o, kömək etməyə başladasa, heç vaxt işi yarıyolda buraxmaz. Onların arasında artıq hər şey həll olunub.

“Bu nə dostluqdur belə?” – öz-özümə fikirləşdim.

Evə qayıtdıqdan sonra Bell hansısa lüzumsuz söhbətə başladı, mən də ona təkan verməyə çalışdım. Birdən Maunten-siti firması barədə söhbətimiz yadıma düşdü, Belli dilə tutmağa başladım ki, belə məqamı əldən buraxmasın. İndi o azaddır və asanlıqla harasa gedə bilər. İş isə, şübhəsiz, çox sərfəli iş idi.

Bell bir an susub heç nə demədi. Ona nəzər saldıqda mənə elə gəldi ki, nəşə başqa – mənim layihəmdən çox uzaq məsələlər barədə fikrə dalıb.

– Yox, mister Eymz, – o, nəhayət, dilləndi. – Mən bu işə qol qoya bilmərəm. Qaygınıza görə sizə minnətdaram, amma mən burada qalacağam. Maunten-sitiyə gedə bilmərəm.

– Axı niyə? – soruşdum.

– Missis Bell, – o cavab verdi, – Maunten-sitidə yaşamaq istəməz. O, bu şəhəri sevmir və nə olursa olsun, ora getməz. Mən burada, Saltilloda qalmalıyam.

– Missis Bell? – mən təəccüblə ucadan soruşdum. O qədər heyrtlənmişdim ki, onun sözlərində mənə axtarmağa belə səy göstərmədim.

– İndi izah edərəm, – Bell dedi. – Mən Corcu da, missis Belli də yaxşı tanıyıram. Corc bir o qədər də üzüyola adam deyil. Əgər nəsə onun xasiyyətinə uyğun gəlmirsə, mənim kimi uzun müddət səbir edə bilməz. Onlara uzaqbaşı yarım il vaxt verirəm – yarım il evlilik həyatı – sonra ayrılıq baş verəcək və missis Bell mənim yanıma qayıdacaq. O daha heç hara gedə bilməz. Deməli, burada oturub gözləməliyəm. Yarım ildən sonrasa çamadanı götürüb elə birinci qatara minmək lazım gələcək. Çünki Corc çağırış göndərəcək: “Köməyə gəl, dost!”

RUS XƏZİ

Molli Mak-Kiverin gecə kimi göy gözləri Balaca Bredi üzərində qələbə çaldığı vaxt o, “Tüstü bacası” quldur dəstəsinin sıralarını tərk etmək məcburiyyətində qaldı. Rəfiqənin nəzakətli tənələri və düzlüyə inadçı çağırışı belə bir gücə malik idi. Əgər bu sətirləri oxuyan kişidirsə, belə faydalı təsiri sabah günorta saat ikidən gec olmayaraq sınaqdan keçirməsini arzulayıq, yox, əgər qadıncırsa, qoy onun səhər salamlaşması üçün qarşısında peyda olan sevimli şpisi¹ öz it sağlamlığının və sahibəsinin ruhi müvazinətinin təminatı olan burnunu əlləşdirməyə icazə versin.

“Tüstü bacası” quldur dəstəsi öz adını kiçik məhəllələrdən götürmüşdü; bu məhəllə baca şəklində uzanaraq “Cəhənnəm mətbəxi” adlı məşhur rayonun ərazisində yerləşirdi. “Tüstü bacası” öz hisli dizlərini bükərək Onbirinci və Onikinci küçələrə paralel çay boyunca yerləşən balaca, hüznü, cansızıcı Klinton-parkın ətrafına dolanırdı. Tüstü bacasının heç bir mətbəxin onsuz keçinə bilmədiyi əşya olduğunu yada salsaq, vəziyyəti çətinlik çəkmədən izah edə bilərik. “Cəhənnəm mətbəxi”ndə cəncəl işlə məşğul olan ustalar az deyil, amma baş aşpaz kimi yüksək rütbəyə “Tüstü bacası” dəstəsinin üzvləri layiq görüldülər.

Dəstənin kimsə tərəfindən təsdiq olunmayan, lakin qardaşlığın geniş vüsət almış məşhurluğundan yararlanan, geyinib-kecinmiş və bütün vaxtını dımaqlarına qulluq etməklə keçirən təmsilçiləri küçələrin tinində dayandıqları vaxt oranjereya bitkisi kimi qəşəng görünürdülər. Sədaqətlərinin dəqiq zəmanəti olan bu məşğələ onlara həm də iki yüz sözlük lüğətdən istifadə edərək öz aralarında sərbəst söhbət etməyə imkan verirdi. Bu, təsadüfən yoldan ötən adama bir neçə məhəllə şərqdə yer-

¹ Şpis – it cinsi

ləşən istənilən mötəbər klubda eşitdiyi söhbət qədər mənasız və məsum görünə bilər.

Lakin “Tüstü bacası”nın nümayəndələri tək-cə baxımlı dırnaqları və etinasız duruşları ilə dörd yol ağzına yaraşlıq vermişdilər. Onların daha ciddi bir məşğuliyyətləri də var idi – sakinləri pul kəsəsindən və qiymətli əşyalardan məhrum etmək. Bu, bir qayda olaraq səssiz, qan tökmədən, cürbəcür orijinal və az öyrənilmiş üsullarla həyata keçirilirdi. Onların diqqətinə layiq görülən sakinlərdən kimsə cibinin boşaldılmasını qəbul etmək istəmədiyi təqdirdə ona şikayətlə ya yaxınlıqdakı polis məntəqəsinə, ya da xəstəxananın qəbul şöbəsinə müraciət etmək imkanı verilirdi.

“Tüstü bacası” quldur dəstəsi polisi özünə hörmətlə yanaşmağa və soyuq olmağa məcbur edir. Fironları köməyə çağıran polis fitinin səsi zülmətə qərq olmuş ağac budağından gələn bülbül zənguləsi kimi gecənin sakitliyində “Tüstü bacası”nın qaranlıq və dar dalanlarının sükutunu pozurdu. Göy mundirli adamlarasa məlum idi ki, əgər Bacadan tüstü qalxırsa, deməli, “Cəhənnəm mətbəxi”ndə tonqal qalayıblar.

Balaca Bredi Molliyə ağıllı olacağına söz vermişdi. Balaca “Tüstü bacası” dəstəsinin üzvləri arasında ən qüvvətli, ən yarıdıcı, ən bəxti üzdə olan idi. Aydın məsələdir ki, uşaqlar onu itirmək istəməzdilər.

Lakin onun ləyaqət girdabına yuvarlandığını gördükdə etiraz etmədilər. Bir halda ki oğlan öz rəfiqəsinin məsləhətinə qulaq asır, “Cəhənnəm mətbəxi”ndə onun ləyaqətsiz, yaxud kişiyə yaraşmayan addımlar atdığını deməyəcəklər.

Səni çox sevsin deyər qızın gözünün altını qaralda bilərsən – bu, şəxsi işindir, lakin onun dediyinə əməl etməlisən.

– Kranını bağla, daha axmasın, – bir axşam Molli göz yaş axıdaraq pis yoldan dönməsi üçün ona yalvardığı vaxt Balaca dedi. – Mən dəstədən ayrılmaq qərarına gəlmişəm. Səndən savayı, Molli, mənə heç nə lazım deyil. Səninlə sakit bir ömür yaşayırıq. İşə düzələrəm, bir ildən sonra evlənərik. Bunu sənə görə edirəm. Mənzil kirayələyib sarıbülbül saxlayar, tikiş maşını, çəlləkdə əkilmiş fikus alar, namusla yaşamağa çalışırıq.

– Ah, Balaca! – Molli dəsmalla onun çiyinə səpələnmiş pudranı silə-silə ucadan dedi. – Bu sözlərinə görə bütün içindəkilərlə birlikdə Nyu-Yorku qurban verməyə hazırım! Xoşbəxt olmaq üçün bizə çox şey lazım deyil.

Balaca yaraşığı manjetini və gözqamaşdıncı lak tuffilərini kədərlə nəzərdən keçirdi.

– Ən böyük çətinliyimiz cır-cındırla olacaq, – o dedi. – Axı yaxşı geyim həmişə zəif yerim olub. Bilirsən ki, Molli, ucuz şeyləri sevmirəm. Bu kostyum mənə altmış beş dollara başa gəlib. Geyim məsələsində tələbkaram – hər şey əla növ olmalıdır, əks halda mənlilik deyil. İşləməyə başlayarsa – o zaman iri qayçılı balaca adam, əlvidal!

– Boş şeydir, əzizim! Sən göy sviter geyinsən də, qırmızı avtomobildəki kimi əzizsən.

Balaca gəncliyinin ilk çağlarında, hələ atasına üstün gələ biləcək gücə malik olmadığı vaxtlarda lehimləmə işini öyrənmişdi. O, indi bu faydalı və mötəbər peşəyə qayıtmış, emalatxana sahibinin köməkçisi kimi işə başlamağa məcbur olmuşdu. Amma yalnız emalatxana sahibləri – daha onların köməkçiləri yox – noxud boyda briyantlarla gəzməyi, senator Klorkun mallikanəsini bəzəyən mərmər sütunlardan yuxarıdan-aşağı baxmağı özlərinə rəva bilirlər.

Səkkiz ay pyesin iki aktı arasındakı vaxt kimi tez ötüb-keçdi. Balaca təkrar cinayətə heç bir meyil göstərmədən alnının tərli ilə çörək qazanırdı. “Tüstü bacası” dəstəsi isə, həmişə olduğu kimi, “böyük yolda” şuluqluq salır, polislərin başına corab hörür, gec qalanları yolundan saxlayır, ciblərin dinc yolla boşaldılmasının yeni üsullarını icad edir, Beşinci küçədə geyinilən paltoqların formasını, qalstukların isə çalarını yamsılayır, qanunu aşkar şəkildə tapdalaya-tapdalaya öz qaydalarına uyğun yaşayırdı. Amma Balaca verdiyi sözə və Mollisinə sadıq qalmışdı, halbuki çoxdan qulluq görməyən dırnaqlarının parıltısı itmişdi və indi o, güzgünün qarşısında on beş dəqiqə dayanaraq tünd-qırmızı qalstukunu elə bağlamağa çalışırdı ki, tər yeyən yer bilinməsin.

Bir axşam o, qoltuğunda bağlama Mollinin yanına gəldi.

– Hə, Molli, aç görüm! – əda ilə bağlamanı qıza uzadaraq dedi. – Sənə çatacaq.

Qızın səbirsiz barmaqları kağız sarğını cırıq-cırıq etdi. Molli elə çığırdı ki, anasından ayrılmamış balaca Mak-Kiverlər otağa doluşdu, arxasınca isə ana Mak-Kiver gəldi; Həvvanın əsl qızı kimi çirkli qab-qacaq olan ləyənin yanında bir saniyə belə artıq dayanmağı özünə rəva bilmədi.

Molli təzədən çığırdı və qara rəngli uzun və dalğayabənzər bir şey ilan tək onun boynuna sarıldı.

– Rus xəzi! – qızın yumşaq xəzə qısılan yumru yanaqlarına baxıb zövq alan Balaca qürurla dedi. – Gözəl şeydir. Amma bütün Rusiyanı ələk-vələk eləsən də, mənim Mollimə bundan daha çox layiq olan bir şey tapa bilməzsən.

Molli əllərini muftaya¹ keçirib Mak-Kiverlər nəslindən olan bir neçə körpəni arxada buraxaraq güzgüyə sarı cumdu. Reklam şöbəsinin redaktorlarının diqqətinə Gözəlliğin Sırrını çatdıraraq (parlaq gözlər, qızarmış yanaqlar, füsunkar təbəssüm): Rus Xəzlərindən Bir Qarnitur. Məlumat almaq üçün müraciət edə bilərsiniz.

Balaca ilə təkliddə qaldığı zaman Molli coşqun sevinc selini soyuqqanlı idarə etmək qüdrətinə malik ağlın əmələ gətirdiyi buz parçasının ruhuna necə nüfuz etdiyini duymağa başladı.

– Sən xalis qızılsan, Balaca, – qız minnətdarlıqla qeyd etdi. – Həyatımda heç vaxt xəz gəzdirməmişdim. Amma rus xəzləri, deyəsən, çox baha olmalıdır axı? Yadımdadır, kimsə bunu mənə demişdi.

– Məgər, Molli, sənə ucuz qiymətə alınan hansısa cır-cındır sındığını görmüsən? – Balaca sakit və ləyaqətli səsle soruşdu. – Bəlkə, sən mənim artıq-urtuq şeylər satılan piştaxtaların yanında dolaşdığımın, ya da “istənilən mal on sentə satılır” yazılmış vitrinlərə göz qoyduğumun şahidi olmusan? Əgər fərz eləsən ki, bu yaxalıq iki yüz əlli dollara, mufta isə yüz yetmiş beş

¹ *Mufta* – qadınların əllərinə keçirdikləri xəz

dollaradır, o zaman səndə rus xəzlərinin qiyməti barədə müəyyən təsəvvür yaranmış olar. Yaxşı şeylər – mənim zəif yerimdir. Lənət şeytana, Molli, bu xəz sənə necə də yaraşır!

Molli fərəhdən işıq saçaraq muftanı sinəsinə sıxdı. Amma tədricən sifətindəki təbəssüm çəkilməyə başladı və sınaycı kədərli baxışlarla Balacanın gözlərinin içinə baxdı; Balaca güldü və yanaqları qızardı.

– O fikirləri başından çıxart, – o, bir qədər kobud nəvazişlə dilləndi. – Axı sənə demişəm: keçmişdəkilərə son qoyuldu. Bu xəzi almışam, pulunu da öz cibimdən ödəmişəm.

– Öz qazancından, Balaca? Bir aya aldığıın yetmiş beş dollardan?

– Əlbəttə. Hər ay qazancımdan ayırırdım.

– Qazancından ayırırdın? Dayan, axı bu necə... səkkiz aya dörd yüz iyirmi beş dollar...

– Yaxşı, hesablamaları qurtar! – Balaca lüzumsuz əsəbiliklə ucadan dedi. – İşə başladığım zaman bir az pulum qalmışdı. Elə bilirsən ki, onlarla yenidən əlaqəyə girmişəm? Axı sənə o məsələyə son qoyduğumu demişəm. Bu xəzi düz yolla almışam, aydındır? Onu geyin, gedib gəzək.

Molli şübhələrini dağıtmağa çalışdı. Xəz adama laylay çalıb yatırmağı yaxşı bacarır. Qız Balacanın qoluna girib kraliçasayağı küçə boyunca vüqarla addımlayırdı. Yerli sakinlərə hələ heç vaxt əsl rus xəzi görmək nəsib olmamışdı. Xəbər məhəlləyə sürətlə yayıldığından tezliklə bütün pəncərə və qapılardan üzüm salxımına bənzər başlar sallanırdı. Hər kəs Balaca Bredinin öz sevgilisinə bağışladığı qəşəng xəzə baxmaq istəyirdi. Küçə boyunca heyranlıq ifadəsi olaraq “ah”, “oh” sədələri eşidilir, xəzə ödənilmiş pulun əfsanəvi məbləği ağızdan-ağıza keçərək yayılırdı. Balaca əsl şahzadə görkəmində Mollinin sağ tərəfi ilə gedirdi. Zəhmətkeş həyatı onun əla növ və qiymətli əşyalara həvəsini azalda bilməmişdi və o, həmişə olduğu kimi, gözə küllü üfurməyi xoşlayırdı. Bıkarçılığa aludə olan, gözəl kostyum geyinən bir dəstə gənc küçənin tinində dayanmışdı. “Tüstü bacası” dəstəsinin üzvləri şlyapalarını qaldıraraq Balacanın rəfiqəsini salamladıqdan sonra yenidən sərbəstcə öz söhbətlərini davam etdirdilər.

Sensasiyaya səbəb olan cütlükdən bir az aralıda haradansa Baş Polis İdarəsinin xəfiyyəsi Rensom peyda oldu. Rensom yeganə xəfiyyə idi ki, “Tüstü bacası” rayonunda cəzasız dolaşa bilirdi. O, qorxaq deyildi, vicdanla hərəkət etməyə çalışırdı və adıçəkilən məhəllələrə baş çəkdiyi vaxt buranın sakinlərinin də başqaları kimi insan olduğu fikrinə əsaslanırdı. Çoxları Rensoma rəğbət bəsləyirdi və bəzən elə hallar olurdu ki, ona hansı istiqamətə addım atmaq lazım olduğunu xəbər verirdilər.

– Tində nə çaxnaşmadır elə? – Rensom qırmızı sviter geyinmiş solğun bənizli gəncdən soruşdu.

– Hamı Balaca Bredinin öz sevgilisinin çiyindənə asdığı bizon dərisinə baxmağa çıxıb, – gənc cavab verdi. – Deyirlər, ona doqquz yüz dollar pul verib. Qəşəngdir, söz ola bilməz.

– Eşitdiyimə görə, Bredi artıq bir il olar ki, köhnə peşəsinə qayıdıb, – xəfiyyə dedi. – Deyəsən, daha dəstəyə baş qoşmur axı?

– Düzdür, o işləyir, – qırmızısviterli təsdiq etdi. – Qulaq asın, dost, məgər xəzlər sizin sahəyə aid deyil? Deyəsən, axı qızın üstündə gəzdirdiyi heyvanı lehimləmə emalatxanasında tutmaq mümkün deyil.

Rensom gəzintiyə çıxmış cütlüyə çayın yaxınlığındakı xəlvət küçədə çata bildi. O, Balacanın dirşəyinə toxundu.

– Sənə bir-iki kəlmə sözümlə var, Bredi, – o, sakitcə dilləndi. Baxışlarını Mollinin sol çiyində gözəl görünən yumşaq xəz boyunca gəzdirdi. Xəfiyyəni gördükdə polisə olan əvvəlki nifrəti üzündən Balacanın rəngi qaraldı. Onlar kənara çəkildilər.

– Dünən axşam Qərbi Yetmiş ikidə missis Xezkoutgildə olmusan? Su kəmərinə təmir etmisən?

– Bəli, – Balaca cavab verdi. – Nə olub ki?

– Rus xəzi, dəyəri min dollar olan qamitur səninlə bir vaxtda oradan yoxa çıxıb. Əlamətlərinə görə onlar sizin sevgilinizi bəzəyən bu xəzə bənzəyir.

– Gət... cəhənnəm ol, – Bredi hirsle dedi. – Sən bilirən ki, Rensom, o işlərə son qoymuşam. Bu qarnituru dünən axşam...

Bredi birdən sözünü kəsdi.

– Son zamanlar namusla işlədiyini bilirəm, – Rensom dedi. – Səninçün bacardığım hər şeyi eləməyə hazırım. Xəzi, həqiqətən

də, almısansa, birlikdə mağazaya gedək və mən oradan bu barədə arayış götürüm. Qız da bizimlə gedir, hələlik xəzi çıxarmaya bilər. Biz hər şeyi sakit, şahidsiz həll edərək. Belə düzgün olar, Bredi.

– Gedək, – Balaca acıqla dedi. Sonra birdən dayanıb üzündə qaribə təbəssümlə Mollinin pərişan, qorxu yağan sifətinə baxdı.

– Bütün bunlar boş şeydir, – o, qəmgin-qəmgin söylədi. – Bunlar qarının xəzləridir. Onları qaytarmalısən, Mollisi. Dəyəri lap milyon dollar olsaydı belə, onlar sənə yenə də layıq deyil.

Kədərdən sifəti dəyişmiş Mollisi Balacanın qolundan yapışdı.

– Eh, Balaca, Balaca, qəlbimi qırdın! – o, iniltili səslə dedi. – Səninlə necə də öyünürdüm... İndi isə onlar səni sürgünə göndərəcəklər – bununla da xoşbəxtliyimizə son qoyulacaq!

– Evə get! – Bredi özündən asılı olmadan çığırdı. – Gedək, Rensom, xəzi də götür. Gedək də, nə dayanmısan?! Xeyr, dur, Allaha and olsun, mən... cəhənnəmə ki, yaxşısı budur, qoy mənə assınlar... tez evə get, Mollisi. Gedək, Rensom.

Çay rayonunu yoxlamağa gedən polis Koun odun anbarının arxasından çıxdı. Xəfiyyə onu yanına çağırırdı. Koun yaxınlaşdığı zaman Rensom vəziyyəti ona izah etdi.

– Bəli, bəli, – Koun dedi. – Xəzin yoxa çıxdığını eşitmişəm. Sən onu tapmısan?

Koun nə vaxtsa Mollisi Mak-Kiverin əmlakı olan yaxalığın ucunu qaldıraraq diqqətlə nəzər saldı.

– Bir vaxtlar Altıncı küçədə xəz alveri ilə məşğul olmuşam, – o dedi. – Hə, əlbəttə, bu, xəzdir. Alyaska xəzi. Yaxalığ on iki dolara, mufta isə...

Part! Bredi əlinin içi ilə polisin ağzına möhkəm bir şillə ilişirdi. Koun yırgalansa da, müvazinətini saxlaya bildi. Mollisi çığırdı. Xəfiyyə Balacanın üstünə atıldı, Kounun köməyi ilə qandalı onun qollarına keçirdi.

– Bu yaxalığın qiyməti on iki, muftanınkı isə doqquz dollardır, – polis sözünün üstündə möhkəm dayandı. – Burada hansı rus xəzindən söhbət gedir?

Balaca şalban topasının üstünə çökdü, sifəti yavaş-yavaş qızarmağa başladı.

– Düzdür, əllamə! – o, polisə nifrətlə baxaraq dedi. – Mən qarnitur üçün cəmi iyirmi bir dollar əlli sent pul ödəmişəm. Mən, Bredi... ucuz şeyləri görməyə gözü olmayan gözəl bir oğlan! Bunu etiraf etməkdənsə, altı ay həbsxanada yatmağı üstün tutardım. Hə, Mollı, sadəcə, lovğa birisiyəm – mənim qazancım la rus xəzi almaq mümkün deyil.

Mollı onun boynuna sarıldı.

– Mənə nə pul, nə də xəz lazımdır! – o, ucadan dedi. – Mənə həyatda heç nə lazım deyil, öz Balacamdan savayı! Ay səni, səfeh, səfeh, axmaq hindxoruzu, dəli!

– Qandalı onun qollarından açın, – Koun xəfiyyəyə dedi. – O xanımın xəzinin tapıldığı barədə artıq məntəqəyə zəng edib məlumat veriblər – öz ş kafında imiş. Cavan oğlan, mənim fizionomiyam la ədəbsiz davranışınıza görə bu dəfə sizi bağışlayıram.

Rensom xəzi Mollıya uzatdı. Qız fərəh dolu baxışlarını Balacadan çəkməyərək hersoginyaya məxsus əda ilə yaxalığı boynuna saldı və bir ucunu kürəyinə sarı itələdi.

– Gənc səfehlər cütlüyü, – Koun xəfiyyəyə dedi. – Gedək buradan.

CONSON SUSUZ DƏRƏNİN YAZIN ƏVVƏLLƏRİNDƏ İSTİ GÜNLƏRİ

Conson Susuz Dərə şüşəni silkələdi. Deyilənə görə, qəbul etməzdən əvvəl şüşəni çalxalamaq lazımdır, çünki kükürd orada əriməmiş vəziyyətdə olur. Ardınca Susuz Dərə balaca sürtgəci islatdı və mayeni saçının dibinə sürtməyə başladı. Dərmanın tərkibinə kükürddən savayı sirkətək turş qurğuşun, strixnin¹ məhlulu və dəfnəğilas suyu qatılmışdı. Susuz Dərə bu resepti bazar günləri çıxan qəzetlərin birindən oxumuşdu. İndi isə sizə güclü bir kişinin hansı səbəbdən kosmetikanın qurbanına çevrildiyini izah etmək lazımdır.

Susuz Dərə yaxın keçmişdə qoyunçuluqla məşğul olurdu. Onun əsl adı Hektor idi, amma sonralar rançosu ilə əlaqədar olaraq adını dəyişdilər. Səbəbi də onu digər Consondan, Frio-nun aşağı hissəsində qoyun saxlayan və Conson Qarağaclı Çay adlandırılan şəxsdən fərqləndirmək idi.

Qoyunların cəmiyyətində və onların qaydaları ilə yaşamaq, nəhayət ki, Conson Susuz Dərəni darıxdırmağa başladı. O zaman rançosunu on səkkiz min dollara satıb Santa-Rozaya köçdü və imkanlı adamlar kimi veyl həyatı yaşamağa başladı. Onun otuz beş-otuz səkkiz yaşı vardı, sakit və melanxollyaya meyilli adam idi. Elə buna görə də tezliklə cansıxıcı insanların mükəmməl bir tipinə – sevimli atı olan subay kişiyyə çevrildi.

Bir dəfə kimsə onu bu vaxta kimi dadına baxmadığı çiyələyə qonaq etdi – və beləliklə, Susuz Dərə “məhv oldu”.

O, Santa-Rozada dördotaqlı ev almış və şkafları çiyələk yetiştirilməsinə aid dərs vəsaitləri ilə doldurmuşdu. Evin arxasında bağ vardı; bağ bütünlüklə Susuz Dərənin saldıdığı çiyələk ləklərindən ibarət idi. Özü də bütün gününü orada keçirirdi; əynində köhnə boz yun köynək və qəhvəyi rəngli parusın şalvar, ayağında hündürdabanlı çəkmələr səhərdən axşama kimi

¹ *Strixnin* – güclü zəhərlərdən biri

mətbəx artırımının yaxınlığındakı palıd ağacının altında qat-lama çarpayıda ağnayır, qəlbini əsir etmiş al-qırmızı giləmeyvə-nin tarixini öyrənirdi.

Yerli məktəbin müəlliməsi miss De Vitt, Consonun “gənc olmasa da, çox mötəbər bir kişi olduğunu” hiss etmişdi. Lakin qadınlar Susuz Dərənin diqqətini cəlb etmirdi. O, qadınları, sadəcə, ətək geyinmiş varlıqlar hesab edirdi – ayrı heç kim; dal-ğalanan ətək görün kimi ağır, enliətək quzu yunundan hazırlan-mış şlyapasını yöndəmsiz hərəkətlə azacıq qaldırır, sevimli çiyələklərinin yanına qayıtmağa tələsərdi.

Qədim yunan faciələrindəki xor çıxışına bənzər bu çıxışın yeganə məqsədi sizi elə bir məqama yaxınlaşdırmaqdır ki, Susuz Dərənin içində həll olunmamış kükürd olan şüşəni niyə silkələdiyini söyləmək mümkün olsun. Tarixin işi elə belə olur, belə ləng və əyri-üyrü yollarla nəql edilir; birverstlik dirəyin əyri-üyrü kölgələr saldığı yolla günbatana sarı can atırıq.

Çiyələk yetişdirməyə başladığı zaman Susuz Dərə kənd mağazasında satılan ən ağır faytonçu qırmancını aldı. O, saat-larla vaxtını palıd ağacının altında keçirərək qırmancın ucuna bağlamaq üçün nazik kəmərlər toxuyub düzəltdi; hətta əlindəki şallaqla ağacın yarpağını iyirmi fut məsafədən çırpmaq olardı. Santa-Rozanın gənc sakinlərinin parıltılı gözləri artıq çoxdan yetişməkdə olan çiyələyə zilləndiyi üçün Susuz Dərə gözlənilən basqına qarşı silahlanırdı. Qoyunçuluqla məşğul olduğu vaxt-larda təzə doğulmuş quzuları da indi fit çalıb çığır-bağır salan, şar oynadan, Susuz Dərənin əmlakını dövrələyən çəpərin ara-sından vəhşi baxışlarını bağa zilləyən ac canavarlardan qoru-duğu qiymətli giləmeyvələr qədər əzizləməzdi.

Qonşu evdə çoxsaylı törəmələri ilə birlikdə dul qadın yaşa-yırdı – bizim bağbanın əsas qorxduğu da elə onlar idi. Qadının damarlarında ispan qanı axırdı, amma o, O`Brayan soyadlı biri-sinə ərə getmişdi. Susuz Dərə nəsillərin cütləşməsi məsələsinə yaxşı bələd olduğu üçün bu ittifaqdan əmələ gələn nəslin xoşagəlməz addımlar ata biləcəyini əvvəlcədən duyurdu.

Bağları bir-birindən sarmaşığı və yabanı balqabaq gövdələ-rinin dolaşdığı laxlamış çəpər ayırırdı. Susuz Dərə parlaman qara

gözlərini dəymiş giləmeyvələrə zilləyən, onların hesabını aparan gur qarasaçlı başların bir-birini əvəz etdiyini çəpərin sütunları arasından tez-tez görürdü.

Bir dəfə axşamçağı Susuz Dərə poçta yollandı. Qayıdarkən əndişələrindən ən pisinin həyata keçdiyini gördü. İspan quldurları və İrland mal-qara oğrularından törəyənlər dəstəsi çiyələk plantasiyasına hücumu keçmişdi. Susuz Dərənin təhqir edilmiş təsəvvürü onların ağıldakı qoyunlar qədər çox olduğunu söyləyirdi; həqiqətdə isə bağda beş, ya altı uşaq olardı. Onlar ləklərin arasında çömələrək oturub qurbağa kimi bir yerdən başqa yerə tullana-tullana səssizcə seçmə giləmeyvələri yeyirdilər.

Susuz Dərə sakitcə evə girib şallağı götürdü və talançılara hücumu keçdi. Uşaqlar xəbər tutmağa macal tapmamış şallaq evə hamıdan yaxın olan onyaşlı talançının ayaqlarına dolandı. Uşağın ciyiltili səsi həyəcan signalını əvəz etdi – hamı ürküdülmüş qaban balaları kimi çəpərə sarı yüyürdü. Susuz Dərə şallağı ilə yolboyu bir neçə iblisin səsini çıxartmağa da nail oldu. Bundan sonra onlar bitkilərin sarındığı süvülün altına soxularaq gözdən itdilər.

Susuz Dərə bir o qədər yüngüləyək olmasa da, uşaqları yalnız çəpərə qədər təqib edə bildi. Amma nə fayda – onları harada axtarasan! Səmərəsiz təqibə son qoyub kolların arxasından çıxdı – amma birdən-birə şallağı əlindən salıb yerində donub-qaldı; sanki, danışmaq və hərəkət etmək qabiliyyətini itirmişdi və bu an orqanizminin bütün enerjisi təkə nəfəs almağa və müvazinətini saxlamağa yetirdi.

Kolun arxasında Pançita O`Brayan dayanmışdı – qaçmağı özünə yaraşdırmayan və talançıların ən yaşlısı. Qızın on doqquz yaş vardı; onun al-qırmızı lent bağlanmış gecə kimi qara-qıvrım saçları kürəyinə tökülmüşdü. Və qız uşağını qadından ayıran sərhədə artıq ayaq bassa da, hələ ki onu adlamağa tələsmirdi; uşaqlıq onu öz ağuşundan buraxmaq istəmirdi.

Qız bir an qaba baxışlarla səssizcə Susuz Dərəyə baxdı, sonra elə onun gözləri qarşısında ağ dişləri ilə sulu giləmeyvəni dişləyib tələsmədən çeynəməyə başladı. Ardınca çönüb asta, yüngül yerişlə, gəzintiyə çıxmış hersoginya kimi vüqarla çəpərə

sarı üz tutdu. Orada yenidən çevrilib öz qara sırtıq gözləri ilə bir daha Susuz Dərənin ürəyinə od saldı, məktəbli qızlarsayağı irişdi və pantertək cəld hərəkətlə sütunların arasından çiçəkləmiş hasarın o biri tərəfinə keçdi.

Susuz Dərə qırmancı yerdən qaldırıb evə yollandı. Mətbəxin artırmasında cəmi iki pillə olmasına baxmayaraq, büdrədi. Evi yığışdırmağa və xörək bişirməyə gələn meksikalı qoca qadın onu şam yeməyinə çağırırdı. Cavab vermədən əvvəl mətbəxdən, sonra otaqdan keçdi, eyvanın pilləkənində də büdrədi, küçəyə çıxdı və asta-asta kəndin kənarındakı meskit meşəciyinə doğru yol aldı. Orada torpağa çöküb səliqə ilə maldili kolunun tikanlarını yolmağa başladı. O, həmişə düşüncəyə dalanda belə edərdi. Bu vərdişə hələ o günlərdə, düşünmək üçün yeganə mövzusunun külək, su və yun olduğu vaxtlarda yiyələnmişdi.

Susuz Dərəyə bədbəxtlik üz vermişdi. Bu, elə bir bədbəxtlik idi ki, əgər az da olsa evlənməyə təpəriniz qalıbsa, o zaman Allaha dua edin ki, sizi bu bələdan hifz etsin. Onu payızın əvvəlində olan isti günlər öz ağışuna almışdı.

Susuz Dərə gəncliyin nə olduğunu bilməmişdi. Hətta o, uşaqlıqda belə nadir hallarda ciddi və təmkinli ola bilirdi. Altı yaşında, narazı olsa da, atasına məxsus rançonun çəmənliyində quzuların hoppana-hoppana oynaqlaşmasını lal-dinməz seyr etməli olmuşdu. Gənclik illərini boşuna sərf etdi. Qəlbi yandıran məftunedici atəş, sevinc və hədsiz ümitsizlik, bütün ehtiraslar, həyəcanlar, əzablar və gənclik fərəhi ondan yan keçmişdi. Romeo ehtirası qəlbini heç vaxt lərzəyə gətirməmişdi; o, xəyalpərvər Jak olmuşdu – lakin daha sərt fəlsəfi düşüncələrlə... çünki arden zahidinin tənha günlərini bəzəyən acılı-şirinli xatirələr onun həyatını yüngülləşdirməmişdi. İndi isə Susuz Dərənin ömrünün payız fəslində Pançita O`Brayanın qara gözlərinin yalqız həqarətli baxışı ilə gecikmiş və aldadıcı yay istisi birdən-birə onun canına işləmişdi.

Lakin çobanlar tərs adamlar olurlar. Susuz Dərə qışın qasırgalarına o qədər düşüb-çıxmışdı ki, indi mülayim yay günlərindən – onlar istər xəyali, istərsə də həqiqi olsun – üz çevirməyə razı deyildi. Çoxmu yaşlıdır? Hə, buna hələ baxarıq.

Növbəti poçt vasitəsilə San-Antonioya bütün başqa ləvazimatları ilə birgə son dəbli kişi kostyumu sifariş olundu: rəngi və biçimi firmanın öz ixtiyarına verilmişdi, qiymətin fərq etmədiyi bildirilmişdi. Növbəti gün ona bazar gününü qəzetlərinin birindən kəsilmiş saçların bərpa edilməsi üçün resept göndərildi. Çünki Susuz Dərənin günəşin yandırdığı kürən-şabalıdı gur saçları artıq gümüşü rəngə çalmağa başlamışdı.

Gənc çiyələk oğurlarına qarşı tez-tez baş verən hücumlar nəzərə alınmazsa, Susuz Dərə, demək olar, bütün həftəni evdə oturdu. Bir neçə gün sonrasa o, öz payızından doğan ağılsızlığı ilə Santa-Roza sakinlərinin təəccübünə səbəb olacaq dəbdəbəli görkəmdə qəfildən peyda oldu.

Başdan-ayağa açıq-göy rəngli flanel kostyuma bürünmüşdü. Altından buğa qanı rəngində hündür qatlama yaxalıqlı köynək gözə dəyirdi; ala-bəzək qalstuk bayraqtək alışıb-yanırdı. İtiuclu tünd-sarı ayaqqabılar ayağını elə sıxırdı ki, elə bil, onları mənğənəyə salmışdın. Zolaqlı lent bağlanmış balaca kanot qasırgalarda bərkə-boşa düşmüş başı əməlli-başlı təhqir edirdi. Limon rəngli layka əlcəklər ağactək möhkəm əllərini may günəşinin həlim şüalarından qoruyurdu. Baxışları heyrətə salan, ağılı başdan çıxaran bu əndam azacıq axsaya-axsaya, əlcəklərini hamarlaya-hamarlaya, az qala, sürünərək yuvasından çıxdı, sifətində səfeh təbəssüm, küçənin ortasında dayanaraq insanları qorxutdu, mələkləri isə üzünü yana çevirməyə məcbur etdi. Görün ovunu bivaxt vurmaq üçün Momusun oxunu götürmək məcburiyyətində qalan Amur Susuz Dərəni hansı həddə gətirib çıxarmışdı. O, mifologiyayı tərs üzünə çevirib göy qurşağının bütün rənglərinə çalan tutuquşu kimi üsyan edirdi; simurq quşunun boz-qəhvəyi külündən törəmiş yorğun qanadlarını Santa-Roza ağacları altındakı tarın¹ üstünə sərmışdi.

Susuz Dərə qonşuların ona doyunca baxması üçün onlara lazımı qədər vaxt verdi, küçədə xeyli dayandıqdan sonra ayaqqabıların tələb etdiyi kimi ehtiyatla addımlayaraq təntənə ilə missis O`Braynın doqqazından içəri keçdi.

¹ Tar – üstündə quşların oturduğu çubuq (ağacdan)

Santa-Rozada onbiraylıq quraqlıq Susuz Dərənin Pançita O`Brayana vurulması barədə mövzunu sıxışdırıb aradan çıxarana kimi dil-boğaza qoymadan qeybət etdilər. Axı necə danışmayasan; bu, heç kimin o vaxta kimi görmədiyi, heç bir təsnifata uyğun gəlməyən hadisə idi, lal-kar adamın natiqlik etməsi ilə poçt markalan və canlı şəkillərlə edilən eşqbazlıq arasında bir şey idi. Bu əhvalat iki həftə davam etdikdən sonra gözlənilmədən sona çatdı.

Susuz Dərə niyyətini missis O`Brayana bildirərkən qadın, şübhəsiz, elçiliyi iltifatla qarşıladı. Qız anası kimi, deməli, həm də Qədim Siçan Tələsi Ordeninin təsisçilərindən biri tək qadın Pançitanı qurban vermək üçün hazırlamağa başladı. Qızın paltarının ətəklərini uzatdı, itaətsiz qıvrım saçlarını yığıb səliqəyə saldı; bundan sonra Pançitaya elə gəldi ki, həqiqətən də, artıq yetkin qızıdır. Digər tərəfdən əsl kişinin, imkanlı və həsəd oya-dan bir şəxsin ona vurulduğunu düşünmək və küçədə yanaşı getdikləri vaxt qızların pərdənin arxasında gizlənərək onlara baxdığını hiss etmək qıza ləzzət eləyirdi.

Susuz Dərə San-Antonioda sarı təkərli kabriolet¹ və əla bir at almışdı. Hər gün Pançitanı gəzməyə aparardı, amma heç kim Susuz Dərənin bu gəzinti zamanı yol yoldaşı ilə söhbət etdiyini görməmişdi. Piyada gəzintilər zamanı da o, eyni şəkildə qara-dinməz olardı. Kostyum barədə fikirlər onu pərt etmişdi; maraqlı nəsə söyləyə bilməyəcəyinə olan inamı ağzını bağlamışdı; Pançitanın yaxınlığı isə ona lal bir səadət bəxş edirdi.

O, qızı axşam qonaqlıqlarına, rəqsə və kilsəyə aparırdı. O, gənc görünməyə çalışırdı – dünya yaranandan, yəqin, heç kim bu işə onun qədər güc sərf etməmişdi. Rəqs etməyi bacarmırdı, amma elə bir təbəssüm icad etmişdi ki, əylənmək lazım gələndə bütün hallarda üzündə bu təbəssümü yarada bilirdi; bu, ona elə bir gümrahlıq verirdi ki, başqaları bunun üçün, az qala, mayallaq aşmalı idilər. O, gənclərin, hətta yeniyetmələrin məclisində olmağa can atırdı, bu isə onlara elə təsir edirdi ki, elə bil, başlarına bir çəllək soyuq su töküblər. Şuxluq yaratmağa göstərdiyi

¹ *Kabriolet* – minik arabası

səmərəsiz cəhdlər onların xoşuna gəlmirdi, sanki, kimsə onlara kilsədə atlanbac oynamağı təklif edirdi. Bu səylər nəticəsində Pançitanın qəlbini hansı dərəcədə ovsunlaya bildiyini nə özü, nə də başqa bir kimsə söyləmək iqtidarında deyildi.

Yağış və soyuq gətirən noyabr küləyi əsdiyi zaman axşam şəfəqinin xəyalı parıltısı birdən söndüyü kimi, bu əhvalat da o cür öz sonluğuna qəflətən çatdı.

Axşam saat altıda Susuz Dərə Pançitanın arxasınca gəlib onu gəzintiyə aparmalı idi. Santa-Rozadakı axşam gəzintisi elə bir hadisədir ki, gərək bayram geyimində olasan. Susuz Dərə də öz gözqamaşdıran kostyumunu qabaqcadan geyinmək istədi. Hazırlığa tez başladı, tez də qurtardı və tələsmədən O`Brayanların evinə yollandı. Eyvana aparın cıgır düz deyildi, dolanbac idi, ona görə də Susuz Dərə doqquzdon kolunun ətrafına dolanmalı oldu, bu zaman qulağına bərk gülüş səsləri dəydi. O dayanıb yarpaqların arasından evin açıq qapısına tərəf boylandı.

Pançita öz kiçik bacı-qardaşlarını əyləndirirdi. Əynində, yaqın ki, nə vaxtsa mərhum mister O`Brayana məxsus olmuş pencək və şalvar var idi. Ən kiçik qardaşının mürəkkəb rəngli zolaqları olan və kağız lent bağlanmış həsir şlyapasını başına zorla pərçimləmişdi. Əllərində məxsusi olaraq bu hadisə üçün kəsilib tikilmiş kolenkor¹ əlcəklər vardı. Tuffilləri də elə bir parça ilə sarımışdılar ki, sarı dəri ayaqqabıları əvəz edə bilərdi. Hündür yaxalığ və ala-bəzək qalstuk da yaddan çıxmamışdı.

Pançita xalis aktrisa idi. Susuz Dərə özünün dar başmaqlar ayağını sıxdığından sağ ayağını çəksə də, gənclərə məxsus qondarma yerləşini, məcburi təbəssümünü, nəzakətli kavalər rolunu oynamağa yönəlmiş yöndəmsiz cəhdlərini tanıya bildi – bütün bunlar son dərəcə dəqiqliklə təsvir olunmuşdu. Susuz Dərə özünü ilk dəfə idi kənardan görürdü, elə bil, birdən-birə onun üzünə güzgü tutmuşdular. Təsdiqə heç bir ehtiyac olmasa da, çox keçmədən bu da oldu. “Ana, gəl gör, Pançita mister Consonu necə təqlid edir”, – balacalardan biri ucadan dedi.

Lağa qoyulmuş sarı ayaqqabıların imkan verdiyi qədər sakit

¹ *Kolenkor* – pambıq parça növü

bir tərzdə Susuz Dərə çevrildi, barmaqlarının ucunda doqqaza sarı üz tutdu və evinə getdi.

Gəzinti üçün təyin edilmiş vaxtdan iyirmi dəqiqə sonra Pançita ağ batist paltarda, başında həsir şlyapa ədəblə doqqazdan çıxıb səki boyunca irəliləməyə başladı. Qonşu evin yanında addımlarını yavaşdib kavalərinin bu dərəcədə qeyri-adi, diqqətsiz davranışına təəccüblənmiş görkəm aldı.

Susuz Dərə evin qapısında göründü, eyvandan aşağı düşdü – bu, spektrin bütün çalarlarına bürünmüş uçub gedən yay günlərinin ovçusu deyildi, hüquqları bərpa edilmiş çoban idi; əynində yaxasiaçıq boz yun köynək, qəhvəyi rəngli parusın şalvar, ayağında hündürdaban çəkmələr, başında isə peysərinə doğru itələdiyi ağ sombrero. Ona neçə yaş verirlər versinlər, iyirmi, yoxsa əlli, artıq Susuz Dərə üçün bunun heç bir əhəmiyyəti yox idi. Açıq-mavi rəngli gözləri Pançitanın tünd-qara gözləri ilə rastlaşdıqda baxışlarında buz soyuqluğu yarandı. Uzun əli ilə O`Bryanların evini göstərdi.

– Get evə, – dedi. – Evə, ananın yanına. Gör nə axmaq adamam?! Hələ yaxşı ki, ayaqlarımın altından torpaq qaçmır! Get evinə, qumluqda oyna. Kişilərin arasında nə işin var?! Belə qızcığazı əyləndirmək üçün özümü tutuquşuya döndərəndə ağılim haradaydı, görəsən? Get evə, bir də gözlərim səni görməsin. Kaş bir adam tapılıydı ki, niyə belə addım atdığımı mənə izah edə biləydi! Get evə, mən də bütün bunları unutmağa çalışaram.

Pançita itaət göstərdi və heç bir söz söyləmədən yavaş-yavaş evlərinə sarı yollandı. Gedə-gedə elə hey geriyyə çevrilir və iri cəsəətli gözlərini Susuz Dərədən ayıra bilmirdi. Doqqazın yanında bir anlıq dayandı və elə həmin tərzdə ona baxdıqdan sonra birdən çönüb, cəld evə doğru qaçdı.

Qoca Antoniya pılətəni yandırdı. Susuz Dərə qapının ağzında dayanıb ucadan güldü.

– Gülməli deyil? – soruşdu. – Hə, Toniya? Bu cür qoca bir kərgədan gənc qıza vurulub.

Antoniya başı ilə razılaşdığını bildirdi.

– Kifayət qədər yaşı olan adamın *muchacha* sevməsi yaxşı hal deyil, – qadın öz fikrini ciddi tərzdə bildirdi.

– Yaxşı nə olacaqdı ki, – Susuz Dərə pərt halda dilləndi.
– Axmaqlıqdan savayı heç nə. Bir də vicdan əzabı.

O, axmaqlığının bütün atributlarını – göy kostyumu, ayaq-qabıları, əlcəyi, şlyapanı qucağında gətirib döşəməyə, Antonluyanın ayaqları altına tulladı.

– Qocana verərsən, – dedi. – Qoy geyinib antilop ovlasın.

Axşam, erkən görünən ulduzların zəlf işıq saçdığı vaxt Susuz Dərə çiyələk yetiştirilməsi haqda ən qalın kitabı götürdü və hava işıqlı ikən oxumaq üçün eyvanda əyləşdi. Bu zaman ona elə gəldi ki, çiyələk ləklərinin arasında kimsə var. O, kitabı kənara qoydu, şallağı götürdü və kəşfiyyata yollandı.

Bu, Pançita idi. Sürünərək gizlicə çəpərin arasından keçmiş və bağın ortasına qədər gəlməyə müvəffəq olmuşdu. Susuz Dərəni görərkən dayandı və cəsur baxışlarını ona zillədi.

Qəzəb Susuz Dərənin bütün varlığını bürüdü. Rüsəvayçılığı ilə bağlı fikirlər onda qarşısızalmaz güclü bir qəzəb doğurmuşdu. Bu uşağa görə özünü gülünc vəziyyətə qoymuşdu. O, öz şiltaqlığı ucbatından zamanı geri qaytarmaq istəmiş, onunla alver etmək qərarına gəlmişdi – nəticədə isə gülüş hədəfinə çevrilmişdi. Amma ağılsızlığını yalnız indi anlayırdı. Onunla gənclik arasında elə bir uçurum var idi ki, üstündə körpü tikmək mümkün deyildi – hətta bunun üçün sarı əlcəklər geyinsən də. Yeni yaramazlıqlar törətmək məqsədi ilə peyda olan bu zalım qızı görərkən Susuz Dərənin qəlbində elə şiddətli kin baş qaldırdı ki, elə bil, balaca oğlan uşağı idi.

– Sənə demişdim axı; bir də bura ayaq basma! – o çıxırdı.
– Get evə!

Pançita yaxına gəldi.

Susuz Dərə qırmancı şaqıldatdı.

– Get evə! – o, qəzəblə təkrar etdi. – Komediyanı orada davam etdirə bilərsən. Səndən yaxşıca kişi alınardı. Məni elə vəziyyətə salmışdın ki, bundan yaxşısı heç ağılıma da gələ bil-məzdi!

Qız bir az da yaxına gəldi – sakitcə, gözlərində həmin qəribə, adamı çaşdıran, sirli panlıtı vardı; bu panlıt Susuz Dərənin qəlbini həmişə təlatümə gətirirdi.

Şallağın səsi havada əks-səda verdi. Pançitanın ağ paltarının dizdən yuxarı hissəsində al-qırmızı zolaq əmələ gəlmişdi.

Pançita tükü belə tərپənmədən tünd-qara gözlərindəki həmin müəmmalı atəşlə çiyələk ləklərinin arasıyla irəliləyir, getdikcə ona daha çox yaxınlaşırdı. Şallaq kişinin titrəyən barmaqlarının arasından sürüşüb yerə düşdü. Susuz Dərəyə çatmağa bir addım qalmış Pançita əllərini ona uzatdı.

– İlahi! Qız!.. – Susuz Dərə kəkələdi. – Doğrudanmı, sən...

İlin fəsilləri bəzən yerini dəyişə bilir. Kim bilir, bəlkə, Susuz Dərə üçün payızın əvvəllərindəki isti havalar deyil, elə əsl yaz fəsli gəlmişdi?..

SEÇDİYİMİZ YOLLAR

“Axşam ekspresi” Taksondan iyirmi mil qərb istiqamətində stansiyadan su götürmək üçün dayandı. Bu məşhur ekspresin parovozu sudan başqa o qədər də faydalı olmayan başqa bir şeyi də götürməli oldu.

Ocaqçı şlanqı açdığı vaxt Paxla Tidbol, Akula Dodson və Bağırtilar qəbiləsindən Böyük Köpək Con ayamalı metis hindu parovoza minib, ciblərindəki artilleriya silahının üç iri dəliyini maşinistə göstərdilər. Bu, onda elə güclü təəssürat oyatdı ki, dərhal əllərini yuxarı qaldırdı; adətən, “Siz nə edirsiniz! Ola bilməz!” çığıraraq bu cür hərəkət edirlər. Hücum edən dəstənin başçısı Akula Dodsonun əmri ilə maşinist relslərin üstünə düşüb parovoz və tenderi¹ açası oldu. Bundan sonra kömürün üstünə dimaşmış Böyük Köpək Con zarafat üçün iki tapançanı maşinist və ocaqçıya tuşlayıb parovozu qatardan əlli yard uzağa sürdürdü və növbəti göstərişləri gözləmələrini təklif etdi.

Akula Dodson və Paxla Tidbol belə gurultunun içində qızıl sardan kasıb olan səmişinləri əldən verə bilməzdilər, ona görə də düz poçt vaqonunun varlı xəzinəsinə yollandılar. Bələdçini qəfil yaxaladılar – o, arxayın idi ki, “Axşam ekspresi” saf sudan başqa zərərli və təhlükəli heç nə götürə bilməz. Paxla Tidbol onun başından bu yanlış fikri altıgülləli koltun köməyi ilə çıxardığı zaman ərzində Akula Dodson vaxt itirmədən dinamiti poçt vaqonundakı seyfin altına yerləşdirdi.

Seyf partlayıb qızıl və kağız puldan ibarət otuz min dollarlıq xalis gəliri ortaya çıxardı. Səmişinlər gah burada, gah orada başlarını pəncərədən çıxarıb ildırımın harada çaxdığını görmək istəyirdilər. Baş konduktor zəngin ipini dartırdı, lakin o, cansız halda asıldığı yerdə qalmışdı və heç bir səs çıxarmırdı. Akula Dodson və Paxla Tidbol qəniməti möhkəm brezent kisəyə

¹ *Tender* – parovozun arxasına qoşulan hissə

yerləşdirib yerə tullandılar və hündürdabanlar üstündə büdrəyə-büdrəyə parovoza sarı qaçdılar.

Maşinist qaşqabağını sallasa da, onların əmrinə soyuqqanlıqla tabe oldu və parovozu tərənəmzə halda duran qatardan uzaqlaşdırdı. Amma buna qədər poçt vaqonunun bələdçisi hipnozdan ayılaraq əlində vinçester torpaq qalağının üstünə sıçrayıb oyunda aktiv iştirak etməyə başlamışdı. Böyük Köpək Con kömürlə dolu tenderdə oturub özünü güllə altında qoymaqla düzgün gediş etmədiyindən bələdçi tuz kozırla onu aşırı. Böyük yolun cəngavəri kürəyində güllə yarası torpağın üstünə düşdü və beləliklə, partnyorlarının payına düşən qənimət altıdabir qədər artmış oldu.

Su götürülən stansiyadan iki mil aralıda maşinistə dayanmaq əmri verildi. Quldurlar ayrıldıqları vaxt həyasızcasına ona əl eləyib sərt enişdə aşağı atıldılar və yol kənanndakı sıx kolların arasında gözdən itdilər. Beş dəqiqədən sonra səs-küylə oradan çıxıb ağaca bağlanmış üç atın gözlədiyi talaya düşdülər. Atlardan biri Böyük Köpək Conun idi; artıq nə gündüz, nə də gecə ona bu atın belində gəzmək nəsb olmayacaqdı. Quldurlar atın yəhərini və yüyənini çıxarıb onu azadlığa buraxdılar. Digər iki atın belinə qalxıb kəsəni yəhərin kəmərinə keçirdilər və tələsik ətrafı nəzərdən keçirərək əvvəlcə meşənin içi ilə, sonra adam ayağı dəyməyən xəlvət dərə boyunca çapmağa başladılar. Burada Paxla Tidbolun atı mamır basmış qaya parçasına toxunub qabaq ayağını sındırdı. Quldurlar dərhal onu güllələyib məsləhətləşmək üçün dayandılar. Belə uzun, dolanbac yolları keçib gəldikləri üçün hələlik təhlükəsizlikdə idilər – vaxt hələ gözləyirdi. Onları sürətli təqibdən uzun millər və saatlar ayırırdı. Akula Dodsonun atı yüyənini yerlə sürüyərək yanlarını basabaşa çayın sahilindəki otu razılıqla didirdi. Paxla Tidbol kəsəni açıb uşaqtək güldü və oradan səliqə ilə yapışdırılmış kağız pul dəstələrini və yeganə qızıl kəsəsinə çıxardı.

– Qulaq as, qoca quldur, – o, sevincle Dodsona müraciət etdi, – sən haqlı imişsən, iş alındı. Kəllən, elə bil, maliyyə nazirinin kəlləsi imiş. Arizonada kimə istəsən qabaqcadan yüz xal verə bilərsən.

– At məsələsi necə olsun, Paxla? Burada oturub qalmaq olmaz. Səhər açılan kimi bizi təqib etməyə başlayacaqlar.

– Hələlik sənin Bolivarın iki nəfəri belində apara bilər, – həyatsevər Paxla cavab verdi. – Rastlaşdığımız ilk ata sahib çıxarıq. Lənət şeytana, yaxşı ov oldu, hə? Kağızın üzərində yazılana inansaq, burada otuz min var – qardaşcasına hər birimizə on beş min düşür.

– Düşünürdüm daha çox olacaq, – Akula Dodson çəkmələrinin burnu ilə pul bağlamalarını yüngülcə itələdi. Ardınca məyus baxışlarla əldən düşmüş atının islanmış böyürlərinə nəzər saldı.

– Qoca Bolivarın, demək olar ki, canı çıxıb, – o, ara verə verə dedi. – Heyif, sənın kəhərin ayağını sındırdı.

– Hələ bir heyif olmasın da, – Paxla sadələvhəcəsinə dilləndi, – artıq əlimizdən heç nə gəlməz. Sənın Bolivarın dözümlüdür; bizi lazım olan yerə kimi apara bilər, orada isə atlan dəyişərik. İşə bir bax, sən Şərqdənsən, buralarda qəribəsən, biz isə Qərbdə, öz evimizdəyik, amma bununla belə, sənın ayağının tozu da ola bilərik. Hansı ştatdan idin?

– Nyu-York ştatından, – Akula Dodson qaya daşının üstündə oturub kiçik bir budağı çeynəyə-çeynəyə cavab verdi. – Mən Olster mahalında bir fermada doğulmuşam. On yeddi yaşında evdən qaçmışam. Qərbə isə təsadüf nəticəsində gəlib düşmüşəm. Əlimdə bağlama, yol ölçə-ölçə Nyu-Yorka gedib çıxmaq istəyirdim. Fikirləşirdim ki, orada pul qazanmağa başlayaram. Mənə həmişə elə gəlirdi ki, bunun üçün doğulmuşam. Yola-yoluna çatdığım zaman hara gedəcəyimi bilmədim. Nə edəcəyim haqda yarım saat düşündükdən sonra sol tərəfə döndüm. Axşamayaxın sirk artistləri olan kovboylara çatıb onlarla birlikdə Qərbə doğru yol aldım. Tez-tez fikirləşirəm ki, görəsən, başqa yolu seçsəydim, taleyim necə olardı?

– Məncə, elə bu cür də olardı, – Paxla Tidbol filosofsayağı cavab verdi. – Məsələ hansı yolu seçməyinizdə yox, yol seçərkən içinizdə olanlardadır.

Akula Dodson qalxıb ağaca söykəndi.

– Çox heyfilsənirəm ki, kəhərin ayağını sındırdı, Paxla, – o, həssaslıqla təkrar etdi.

– Mən də, – Paxla onunla razılaşdı, – yaxşı at idi. Amma Bolivar bizi mənzil başına çatdırar. Deyəsən, tərpənmək vaxtıdır, Akula. İndi bunların hamısını qaytarıb yerinə qoyaram, sonra yola düşərik; balıq dərində axtarar, insan isə faydalı yerdə.

Paxla Tidbol qəniməti kisəyə yığib onu kəndirlə möhkəmcə sarıdı. Başını qaldırarkən Akula Dodsonun soyuqqanlı şəkildə əlindəki qırx beş kalibrli koltun ağzını ona sarı tuşladığını gördü.

– Zarafatı burax, – Paxla gülümsəyərək dedi. – Tərpənmək vaxtıdır.

– Yerinə otur! – Akula dedi. – Sən buradan heç yana getməyəcəksən, Paxla. Bunu söyləmək mənim üçün çətindir, amma yalnız bir nəfərə yerimiz var. Bolivar zorla nəfəs alır, iki adamı apara bilməz.

– Düz üç il səninlə yoldaşlıq etmişik, Akula Dodson, – Paxla sakitcə dilləndi. – Dəfələrlə həyatımızı riskə atmışıq. Sənə qarşı həmişə vicdanlı olmuşam, fikirləşirdim ki, adamsan. Haqqında xoşagəlməz sözlər eşitmişdim; guya, iki nəfəri səbəbsiz-filansız öldürmüşsən, amma inanmırdım. Əgər zarafat edirdinsə, kifayətdir, koltu yığışdır, yolumuza davam edək. Güllələmək istəyirsənsə, güllələ, qəlbəqara, güllələ!

Akula Dodsonun sifətinə dərin bir kədər çökdü.

– İnanmazsan, Paxla, – o, köksünü ötürdü, – kəhərin ayağını sındırdığı üçün necə heyifsilənirəm.

Sifəti birdən-birə dəyişdi – indi bu sifətdə güclü qəddarlıq və amansız acgözlük yazılmışdı. Bu adamın qəlbinin bir anlıq öz varlığını göstərməsi mötəbər burjua evinin pəncərəsindən görünən cinayətkar üzünə bənzəyirdi.

Həqiqətən də, Paxlaya yerindən tərpənmək nəsb deyilmiş. Xain dostun açdığı atəşin səsi eşidildi; bu güllənin cavabı isə dərənin daş-qayalarının qopardığı qəzəbli əks-səda oldu. Cinayətkarın məcburi müttəfiqi – Bolivar axşam ekspressini qarət edən dəstənin sonuncu üzvünü cəld buradan uzaqlaşdırdı; at ikiqat yük daşımaq məcburiyyətindən azad olmuşdu.

Akula Dodson meşənin içi ilə at çaparkən qarşıdakı ağaclar, sanki, dumana qərç olmuş, sağ əlindəki tapança palıd ağacından düzəldilmiş kreslonun əyri qoltuqaltısına çevrilmiş, yəhərə

çəkilməmiş üz isə qərribə şəkllə düşmüşdü. Beləliklə, Akula gözlərini açanda gördü ki, ayaqları üzəngidə yox, palıd ağacından düzəldilmiş masanın altındadır.

Deməli belə, elə mən də onu deyirdim ki, Uoll-stritdəki Dodson və Dekker makler kontorunun rəhbəri Dodson gözlərini açdı. Kreslonun yanında etibarlı klerki¹ Pibodi dayanmışdı, danışmağa cəsarət etmirdi. Pəncərənin altında guruldayan təkərlərin səsi eşidilir, elektrik ventilyatorunun vızıltısı adama yuxu gətirirdi.

– Hm! Pibodi, – Dodson gözünü qırparaq dedi. – Deyəsən, yatmışdım. Maraqlı yuxu görürdüm. Nə olub, Pibodi?

– “Tresi və Uilyams” dan mister Uilyams gəlib sizi gözləyir. O, İks, İqrek, Zetlə əlaqədar hesablaşmaq istəyir. Əgər xatırlayırsınızsa, onlarla birlikdə ilişib.

– Bəli, xatırlayıram. Bu gün onların qiyməti nə qədərdir?

– Bir səksən beş, ser.

– Bu qiymətlə də onunla hesablaşın.

– Bağışlayın, ser, – Pibodi həyəcanla bildirdi, – mən Uilyamsla danışmışam. O, sizin köhnə dostunuzdur, mister Dodson, axı siz İks, İqrek, Zetlərin hamısını almısınız. Mənə elə gəlir, heç olmasa, daha doğrusu... bəlkə, xatırlamırsınız, amma onları sizə doxsan səkkizə satıb. Əgər o, indiki qiymətlə hesablaşsa, bütün kapitalından məhrum olub evini də satmalı olacaq.

Dodsonun sifəti bir andaca dəyişdi – indi bu sifətə güclü qəddarlıq və amansız acgözlük yazılmışdı. Bu adamın qəlbinin anı olaraq öz varlığını göstərməsi cinayətkarın hərdənbir mötəbər burjua evinin pəncərəsindən üzünü göstərməsinə bənzəyirdi.

– Qoy bir səksən beş ödəsin, – Dodson dedi. – Boliver iki adamı belində apara bilməz.

¹ *Klerk* – kontor xidmətçisi

HƏYATIN DÖVR ETMƏSİ

Məhkəmə binasının artırmasında oturan barişdırıcı hakim Binaca Uldəp əldəqayırma gəndalaş çubuğunu tüstülədirədi. Axşam qaranlığında mavi-boz rəngə çalan Kemberlənd dağlarının kəlləsi göyə doğru uzanaraq səmanın yarısını zəbt etmişdi. Təkəbbürlü çil toyuq qəsəbənin “əsas prospekti” boyunca sənədirləyə-sənədirləyə gəzir, boş-boş qaqqıldayırdı.

Küçədə təkər səsi eşidildi, topa-topa toz buludu yarandı və öküzlə qoşulmuş ikitəkərli araba göründü. Rensi Bilbro öz arvadı ilə arabada oturmuşdu. Araba məhkəmə binasının qarşısında dayandı, ər-arvad aşağı düşdü. San gur saçlarından başında altı fut hündürlüyündə çələng düzəlmiş Rensi Bilbro başdan-ayağa qəhvəyi rəngli aşılanmış dəri geyinmişdi. Sükuta qərqlə olmuş doğma dağların zəhmi, sanki, onu dəmir zirehə bürünmüş kimi göstərdi. Arvadının zahiri görkəmində isə çoxlu saç-saçığı olan tül və burunotunun buraxdığı iz daha çox diqqəti cəlb edirdi. Bütün bunların arasından isə tam həyata keçməmiş arzuların yaşatdığı narahatlıq və hiss olunmadan ötüb-keçən gəncliyin lal etirazı boylanırdı.

Barişdırıcı hakim öz rütbəsinə hörmət əlaməti olaraq ayaqlarını başmaqlara keçirdi və ərlə arvada yol vermək üçün ayağa qalxdı.

– Biz, – qadın dedi; səsi şamağacının budaqları arasında dolayan külək uğultusunu xatırladırdı, – boşanmaq istəyirik. – Qadın məsələnin mahiyyəti haqda danışarkən hakim onun qeyri-müəyyənliyə, qeyri-dəqiqəliyə, qeyri-səmimiliyə, tərəfgirliyə və yaxud şəxsi mənafeyə qarşı hər hansı bir canatmaya yol verib-vermədiyini öyrənmək məqsədi ilə ərinə nəzər saldı.

– Boşanmaq istəyirik, – Rensi təkrar edib təntənəli baş hərəkəti ilə söylədiklərini təsjiqlədi. – Lap çatlasan da, xeyri yoxdur, biz bir yerdə yaşaya bilmirik! Bizim dağlar axı insanlardan uzaqdadır, yəqin ki, tənhalıq hiss edirik. Əgər kişi, ya da qadın öz

həyat yoldaşı üçün nəşə etməyə çalışırsa – bu, başqa məsələ. Amma qadın vəhşi pişik kimi mınıldayırsa və ya bayquş kimi qaş-qabaqlı otursasa, o zaman onunla yaşamaq qeyri-mümkündür.

– Kişi avara və yaramazdırsa, əlbəttə ki, belə olacaq, – qadın xüsusi bir coşqunluq göstərmədən dedi. – Vaxtını cürbəcür zirzibillə, gizli araçqəkənlərlə boş yerə keçirirsə, sonra da içib günlərlə köpürsə, sənə hələ bir onun itlərini yedirdib əziyyətlərini də çəkməlisənə... axırı belə olur!

– Hə, qadın qazan qapağını necə gəldi tolazlayırsa, – Rensi də arvadının danışığı tərzinə uyğun şəkildə qalmaqal salmağa başladı, – hələ bir bütün Kemberlenddə ən yaxşı ov itinin üstünə qaynar su tökürsə, belə olacaq da. Daha ərinə şorba bişirsin... yox, onu görməzsən! Gecələr isə göz yummağa imkan vermir, cürbəcür mənasız şeylərə görə elə hey öcəşir.

– Hə, əgər kişi vergi məmurları ilə yumruq davasına çıxırsa, yaramaz içki düşkünü kimi ad çıxarıbsa, o zaman arvadın gözü-nə necə yuxu getsin?

Barışdıncı hakim tələsmədən vəzifəsinin icrasına başladı. O, mübahisə edən tərəflərə oturmaq üçün kətil və yeganə stulu təklif etdi, qanun külliyatını açdı, maddələri təkrar gözdən keçirdi. Sonra eynəyini sildi və mürəkkəbqabını özünə sarı çəkdi.

– Qanunda və qanunlar toplusunda, – hakim danışmağa başladı, – boşanmanın, necə deyərlər, onun hazırkı məhkəmənin mühakimə hüquqlarına daxil olması haqda heç nə yazılmayıb. Lakin ədalət, konstitusiya və Əhdi-ətiq nöqtəyi-nəzərdən istənilən bir sövdələşmə nə qədər pozula bilirsə, bir o qədər yaxşıdır. Əgər barışdıncı hakim hər hansı bir cütlüyü nikah telləri ilə bağlaya bilərsə, aydın məsələdir ki, tələb olunduğu təqdirdə onları ayıra da bilər. Bizim məhkəmə boşanma barədə qərar çıxarar və ümid edirəm ki, Ali Məhkəmə bu qərarı qüvvədə saxlayar.

Rensi Bilbro şalvarının cibindən balaca bir tənəkə kisəsi çıxardı. Silkləyib kisədən götürdüyü bir ədəd beşdollarlığı masanın üstünə atdı.

– Bir ayı və üç tülkü dərlisi satmışam, – dedi. – Olanımız budur, bundan savayı yoxumuzdur.

– Boşanmaya görə məhkəmə tərəfindən müəyyən edilmiş ödəmə beş dollardır, – hakim pulu soyuqqanlı tərzdə evdə toxunmuş jiletinin cibinə soxdu. Ardınca nəzərəcarpacaq fiziki və əqli gərginliklə kağızın dördübdəbir hissəsində boşanma barədə qərarı cızma-qara edib, qalan dördübdəbir hissəsinə isə imza atdı və yazdıqlarını ucadan oxudu. Rensi Bilbro və arvadı əsərdən tam azad olunmaları barədə hökmü dinləməyə başladılar:

“Sim hamının nəzərinə çatdırır ki, hazırda əqli cəhətdən tam sağlam və möhkəm yaddaşa malik Rensi Bilbro və arvadı Eriela Bilbro şəxsən bu gün qarşımda dayanaraq bu gündən etibarən və gələcəkdə bir-birini sevməməyə və bir-birinə ehtiram bəsləməməyə, nə şad, nə də kədərli günlərində bir-birinə qulaq asmamağa söz verdilər. Beləliklə, məhkəməni ştatın ümumi asayişinin və şərəfinin qorunması üçün nikahın pozulması məsələsinə cəlb etdilər. Verilən sözü geri götürmək olmaz. Allah sizə yar olsun.

Pedmont mahalının barışdırıcı hakimi Binaca Uiddep. Tennesi ştatı, Pedmont mahalı”.

Hakim vərəqlərdən birini Rensiyə uzatdığı zaman Erielanın səsi sənədin təqdim olunmasına mane oldu. Hər iki kişi gözünü ona zillədi. Onların ağır hərəkət edən ağılları qadının sifətində gözlənilməz bir ifadə ilə qarşılaşdı.

– Hakim, sən hələ bu kağızı ona vermə. Bu cür iş yaxşı nəticə verməyəcək. Əvvəlcə mənim hüquqlarımı müdafiə elə. Qoy o, mənə xərclik ödəsin. Məgər bu işdir – özü boşandı, bəs arvad neyləməlidir? Necə bacarırsan, elə də yaşa? Mən qərara gəlmişəm ki, Donuz dağlarına, Ed qardaşın yanına gedim. Bunun üçün bir cüt başmaq almalyam, tənəkə almalyam və sair və ilaxır. Koli Rensi boşanmaq üçün ödəniş edə bilir, qoy mənə də xərclik versin.

Rensi Bilbronun bu zərbədən dili tutuldu. Onların indiyə kimi xərclik barədə heç bir söhbəti olmamışdı. Lakin qadınlar kişilərə həmişə gözlənilməz sürprizlər hazırlaya bilərlər.

Barışdırıcı hakim anladı ki, bu məsələ yalnız hüquqi qaydada həll oluna bilər. Qanunlar külliyyatı bu məsələdə öz sükutuna

sadiq qala bilərdi, lakin qadının ayaqları yalın, Donuz dağlarına aparən yollar isə üzüyuxarı və daş-kəsəkli idi.

– Eriela Bilbro, – Binaca Uiddep hakim səsiylə qadına müraciət etdi, – bu dəqiqə məhkəmədə dinlənən işlə əlaqədar hansı həcmdə xərciylə kafi və uyğun hesab edirsiniz?

– Hesab edirəm ki, – qadın cavab verdi, – başmaqlara və digər xərclərə beş dollar kifayət edər. Bu, əslində, ortabab xərcdir, Ed qardaşın yanına isə birtəhər gedib çıxaram.

– Göstərilən pulu, – hakim dedi, – məhkəmə elə də böyük məbləğ hesab etmir. Rensi Bilbro, məhkəmənin qərarına əsasən iddiaçıya beş dollar ödəməlisiniz, bundan sonra boşanma barədə qətnamə qüvvəyə minəcək.

– O pulu haradan alım? – Rensi köksünü ötürərək cavab verdi. – Olanımın hamısını sizə verdim.

– Əks halda, – hakim eynəyin üstündən Rensiyə qəzəblə baxaraq dedi, – məhkəməyə qarşı hörmətsizlik göstərdiyinizə görə məsuliyyətə cəlb ediləcəksiniz.

– Bir gün gözləyə bilsəniz, – Rensi yalvarışla söylədi, – bəlkə də, haradansa tapıb düzəldə bilərəm. Haradan biləydim ki, o, xərclik tələb edəcək?

– İşə baxılma sabaha qədər təxirə salınır, – hakim elan etdi. – Məhkəmə qətnaməsinin icra olunması məqsədi ilə sabah hər ikiniz gəlməlisiniz. Bundan sonra boşanma barədə şəhadətnamə sizə təqdim oluna bilər.

Binaca Uiddep eyvanda oturdu və başmaqlarının qaytanını açmağa başladı.

– Bəlkə, Zay əminin yanına gedək? – Rensi dedi. – Gecəni orada qalırıq. – O, arabaya qalxdı. Eriela isə o biri tərəfdən qalxıb oturdu. Balaca kürən cöngə cilovun hərəkətinə tabe olaraq tələsmədən yarımdairə cızıb lazım olan istiqamətə yönəldi. Araba yolboyu toz qaldıra-qaldıra taraq-turuq saldı.

Hakim Binaca Uiddep gəndalaş çubuğunu tüstülətdikdən sonra həftəlik qəzeti açıb mütaliməyə girişdi. O, qaş qaralana qədər oxudu, sətirlər gözləri qarşısında rəqs etməyə başladığı vaxt masanın üstündəki pily şamı yandırdı və ay çıxıb şam yeməyinin vaxtı çatdığını bildirənə kimi oxumaqda davam etdi.

Hakim tərənin yamacındakı qurumuş qovaq ağacının yaxınlığında tirdən tikilmiş komada yaşayırdı.

Evə yollanarkən çayı keçib yolunu dəfnə kollarının arasından saldı. Ağacları arasından şübhəli bir şəxs çıxıb tufəngin ağzını onun sinəsinə tuşladı. Soyğunçu gözünün üstünə endirdiyi şlyapanın və ağzına bağladığı parçanın köməyi ilə üzünü gizlətməmişdi.

– Pulları bəri elə, – həmin şəxs dedi, – səsini də çıxarma. Mən şeytantək qəzəbliyəm, barmağım da ki, özün görürsən də, tətiyin üstündə necə oynayır...

– Be-e-ş dollar... Olanım budur, – hakim pulu jiletinin cibindən çıxara- çıxara kəkələdi.

– Bük, – əmr verildi, – tufəngin lüləsinə sox.

Pul təzə və şax idi. Qorxudan titrəyən yöndəmsiz barmaqların köməyi ilə də onu boru şəklində büküb (buna böyük zəhmət tələb olundu!) tufəngin lüləsinə soxmaq o qədər də çətin deyildi.

– Hə, indi gedə bilərsən, – soyğunçu dedi.

Hakim ləngiməyi lazım bilmədi.

Növbəti gün balaca kürən cöngə arabasını dartıb məhkəmə binasının artırmasına yaxınlaşdırdı. Hakim Binaca Uiddep ayaq-qabıları ayağında, oturub müştəriləri gözləyirdi. Rensi Bilbro onun iştirakı ilə beş dolları arvadına təqdim etdi. Hakim gözünü pula zilləmişdi. Pulun ucları elə qatlanmışdı ki, sanki, onu elə bu saat boru şəklində bürmələyib tufəngin lüləsinə soxmuşdular. Lakin Binaca Uiddep fikrini bildirməkdən özünü saxlaya bildi. Nə olsun ki – heç bir pula burulmaq sifarişi verilməyib. Hakim ər-arvadın hər birinə nikahın pozulması barədə şəhadətnamə təqdim etdi.

Onlar xoşagəlməz bir sükutla yanaşı dayanıb aldıqları azadlıq zəmanətini qatlamağa başladılar. Eriela ürəkək, inamsız baxışlarını ərinə dikdi.

– Sən indi, yəqin, evə arabada... çörək şkafta, qutunun içindədir. İç yağını qazançaya qoymuşam – itlərdən uzaq bir yerdə saxla. Gecə saati qurmağı unutma.

– Deməli, sən Ed qardaşın yanına gedirsən? – Rensi özünü məharətlə laqeyd göstərərək soruşdu.

– Gərək gecəyə kimi özümü çatdırım. Məni gördüklərinə sevinməyəcəklər, amma başqa hara gedə bilərəm ki? Oranın yolu da özün bilirsən necədir. Daha gedim, bəlkə... görünür, vidalaşmalıyıq, Rensi... bəlkə də, vidalaşmaq istəməyəcəksən, amma...

– Bəlkə, mən elə, doğrudan da, itəm, – Rensi əzab çəkən adamlar kimi dedi, – görürsən ki, vidalaşmaq istəmirəm... amma... getməyə tələsən adamın... bəlkə, vidalaşmaq heç vecinə də deyil...

Eriela susdu. O, beşdollarlığı və boşanma barədə şəhadətnaməni səliqə ilə qatlayıb qoynunda gizlətdi. Binaca Uiddep gözdən itən banknotu kədərli baxışlarla süzdü.

Fikirilər beynində hələ də sakitləşmək bilmirdi, növbəti sözlərindən məlum oldu ki, o ya kifayət qədər geniş yayılmış həssas ruhlar kateqoriyasına, ya da nadir hallarda təsadüf edilən bir növə – maliyyə dühalarına aiddir.

– Bu gündən etibarən köhnə daxmada tək qalmalı olacaqsan, hə, Rensi? – Eriela soruşdu.

Rensi Bilbro gözlərini qaçıraraq günəşin şüaları altında hazırda açıq-göy rəngə çalan Kemberlend dağlarına zillədi. O, Erielaya tərəf baxa bilmirdi.

– Bəs nə cür olmalıdır ki, – dedi. – Ağlıni itirib qışqıra-qışqıra boşanmağı tələb edən adamı zorla necə saxlamaq olar axı?

– O adam boşanmaq istəyər də, – Eriela kətilə sarı üzünü tutub dedi. – Əgər görsəydi ki, bir adam bunu o qədər də istəmir, o da fikrindən daşına bilərdi.

– Bir adam nə vaxtsa demişdi ki, bunu o elə də çox istəmir.

– Bu bir adam isə demişdi ki, istəyir. Ed qardaşın yanına gedirəm. Artıq vaxtdır.

– Görünür, daha bizim saatımızı quran olmayacaq.

– Rensi, bəlkə, səninlə arabayla gedib saati qurum?

Dağlının sifətində heç bir ifadə yaranmadı. Amma arvadının günəş şüalarının yandırıb qəhvəylə rəngə saldığı zərif əli onun irəli uzatdığı iri əlinin içində itdi. Bir anın içində Erielanın sifətinin sərt cizgiləri, sanki, daxlindən gələn nura boyandı.

– Mən də nəzarət edəyəm ki, itlər sənə zəhləni tökməsinlər, – Rensi dedi. – Heyvan olmuşam, əsl heyvan. Sənsə saati qur, Eriela.

– Ürəyim orada qalıb, Rensi, bizim daxmamızda, – Eriela pıçıldadı. – Sən haradasansa, mənim ürəyim də oradadır. Bir daha dəlilik etməyəcəyəm. Gedək evə, Rensi, bəlkə, qaranlıq çökməmiş çata bildik.

Hakimin burada olduğunu unudub qarıya sarı yollandılar, amma Binaca Uiddep onları arxadan çağırdı.

– Tennesi ştatı adından, – o dedi, – onun qayda-qanunlarını pozmağı sizə qadağan edirəm. Məhkəmə üçün bu, çox fərəhli haldır və iki sevən qəlbin birləşməsinə xələl gətirən ədavət və qarşılıqlı anlaşılmazlıq buludlarının dağıldığını görməyin sevin-dirici olmadığını söyləyə bilmərəm. Bununla belə, məhkəmə ştatın əxlaqının və mənəvi təmizliyinin keşiyində dayanmağa borcludur. O, sizə bütün qaydalara əsasən boşandığınızı xatırladır və artıq ər-arvad olmadığınız üçün matrianomal vəziyyətin imtiyazlarına aid nemətlərdən istifadə etmək hüququndan məhrum olunursunuz.

Eriela ərinin əlindən tutdu. Hakim orada nə danışır? O, Rensini indi – həyat hər ikisinə yaxşıca dərs verdiyi bir vaxtda onun əlindən almaq istəyir?

– Lakin, – hakim sözünə davam etdi, – məhkəmə nikahın pozulması faktını ləğv etməyə hazırdır və elə indi təntənəli nikah mərasimini həyata keçirməyə başlaya bilər; bundan sonra hər şey yoluna düşər və məhkəmədə çəkişən tərəflər özünü yenidən nəcib və uca matrianomal vəziyyətə yönəltmək səlahiyyətinə malik olar. Yuxarıda qeyd olunan mərasimə görə ödəniş, sözün qisası, beş dollar təşkil edir.

Hakimin son sözlərində Eriela özü üçün zəif işıq ucu görə bildi. Qadının əli cəld qoynuna doğru hərəkət etdi; beşdollarlıq oradan azadlığa buraxılan göyərçin kimi pərvazlanaraq uçdu və qanadlarını yığaraq hakimin masasının üstünə endi. Rensi ilə ələ-ələ tutub onların birləşməsinə yenidən möhkəmləndirən sözlərə qulaq asarkən Erielanın tunc rəngli sifəti qızarmağa başlamışdı.

Rensi qadına arabaya minməyə kömək etdi, özü də onunla

O.HENRI

yanası əyləşdi. Balaca kürən cöngə yenidən yarım dairə cızdı və onlar – hələ də əl-ələ tutmuş vəziyyətdə – üzü dağlara sarı yola düşdülər.

Barışdırıcı hakim Binaca Uiddep eyvanda oturdu və başmaqları ayağından çıxardı. Jiletin cibinə qoyduğu beşdollarlığı bir də əli ilə yoxladı. Gəndalaş çubuğunu tüstülətdi. Təkəbbürlü çil toyuq qəsəbənin “əsas prospekti” boyunca səndirləyə-səndirləyə gəzib mənasız-mənasız qaçqıldayırdı.

CİMMİ VALENTAYNIN MÜRACİƏTİ

Cimmi Valentaynın səylə ayaqqabı tikdiyi çəkməçi emalatxanasına daxil olan gözətçi onu qazamatın dəftərxanasına apardı. Orada həbsxana nəzarətçisi qubernatorun bu gün səhər imzaladığı əfv kağızını Cimmiyə təqdim etdi. Cimmi onu yorğun görkəmlə qəbul etdi. O, dördillik cəza müddətinin, demək olar ki, on ayını çəkmişdi, amma hesabına görə, üç aydan artıq oturmamalı idi. Azadlıqda Cimmi Valentayn kimi çoxlu dostun varsa, o zaman onun heç saçını da qırmağa dəyməzdi.

– Hə, Valentayn, – nəzarətçi dedi, – sabah səhər azadlığa çıxırsınız. Özünüzü ələ alın və adam olun. Belə götürəndə pis oğlan deyilsiniz, qəlbiniz təmizdir. Seyf yarmaqdan əl çəkin, namusla yaşayın.

– Siz bunu mənə deyirsiniz? – Cimmi təəccüblə soruşdu. – Həyatım boyu bir dənə də seyf yarmamışam.

– Hə də... – nəzarətçi gülümsədi, – əlbəttə. Hər halda, məsələyə bir nəzər salaq. Necə oldu ki, Springfilddəki qarətə görə sizi həbs etdilər? Bəlkə, yüksək cəmiyyətdən olan bir xanımın nüfuzdan düşə biləcəyindən qorxduğunuz üçün öz alibinizi sübut etmək istəmədiniz? Bəlkə, məhkəmə iclasçıları açıq-aşkar sizi pis vəziyyətdə qoydular? Axı sizin kimi günahsız qurbanlarla başqa cür olmur.

– Məni? – Cimmi heyrətlə soruşdu. – Siz nə danışırsınız? Mən heç vaxt Springfildə olmamışam!

– Onu geri aparın, Kronin, – nəzarətçi gülümsədi, – və lazımı qaydada geyindirin. Sabah saat yeddidə onu çıxarıb bura gətirərsiniz. Hər halda, siz də, Valentayn, mənim məsləhətimi götür-qoy edin.

Növbəti gün səhər səkkizə on beş dəqiqə işləmiş Cimmi qazamatın dəftərxanasında dayanmışdı. Əynində dövlətin məcburi qonaqlardan ayrılarkən onları təchiz etdiyi pis biçimli kostyum, ayağında isə sarı rəngli cırıldayan çəkmə var idi.

Kargüzar qanunun tələb etdiyi şəkildə Cimmiyə vətəndaşlıq hüququnu və firavanlığını qaytarmaq məqsədi ilə dəmiryolu bileti, bir də beşdollarlıq kağız pul verdi. Nəzarətçi onun əlini sıxıb siqara qonaq etdi. Valentayn, №9762, “Qubernator tərəfindən əfv edilmiş” sərəlvhəsi altında kitaba daxil edildi; bundan sonra günəşli aləmə artıq mister Ceyms Valentayn olan adam çıxdı.

Cimmi ağac yarpaqlarını valeh edən quşların nəğməsinə və çiçəklərin ətrinə əhəmiyyət vermədən birbaşa restorana yollandı. Burada o, azadlığın sevincini qızardılmış toyuq və bir şüşə ağ çaxırla birlikdə daddı. Ardınca siqar da gəldi, bu, nəzarətçidən aldığı siqarla müqayisədə daha yüksək növdən idi. Oradan tələsmədən dəmiryol stansiyasına doğru yol aldı. Vağzal qapısının ağzında oturan korun qarşısına iyirmi beş sent tullayıb qatara əyləşdi. Üç saatdan sonra ştatın sərhədinə yaxın balaca bir şəhərdə qatardan düşdü. Mayk Dolan adlı bir şəxsin kafesinə gedib piştaxtanın arxasında tək-tənha növbətçilik edən sahibin əlini sıxdı.

– Bağışla, bunu daha tez edə bilmədik, Cimmi, oğlum, – Dolan dedi, – Springfilddən protest daxil olsa da, qubernator tərslik edirdi. Özünü necə hiss edirsən?

– Əla, – Cimmi cavab verdi. – Mənim açarım səndədir?

O, açarı alıb yuxarı qalxdı və evin sonunda yerləşən otağın qapısını açdı. Gedərkən necə qoymuşdusa, eləcə də dururdu. Polis Cimmiyə hücum çəkib onu həbs edərkən məşhur xəfiyyə Ben Praysın yaxasından qopub düşən taxma düymə hələ də döşəmənin üstündə idi.

Cimmi qatlama çarpayını divardan aralayıb, xonçalardan birini sürüşdürərək, oradan toz basmış balaca bir çamadan çıxardı. Onu açıb Şərq ştatlarında olan ən yaxşı kilidaçan dəstinə sevgi ilə nəzər saldı. Bütöv bir dəst idi, davamlı poladdan düzəldilmişdi: burğunun son nümunəsi, tiyələr, burğu ucları, kilidaçanlar, kəlbətinlər və Cimminin öz ixtirası olan, çox qürreləndiyi iki-üç təzə əşya. Bu dəsti hazırlatmağa doqquz yüz dollardan artıq xərci çıxmışdı, bunları ... adətən, orada, onun peşəsindən olan şəxslər üçün düzəldirdilər.

Yarım saatdan sonra Cimmi aşağı enərək kafedən keçib-getdi. İndi o, zövqlə geyinmişdi; əynində qəşəng tikilmiş kostyum, əlində təmizlənmiş çamadan var idi.

– Tilova gələsi bir şey var? – Mayk Dolan hüsnrəğbətlə soruşdu.

– Məndə? – Cimmi təəccüblə soruşdu. – Başa düşmürəm. Mən tez ovulan suxarı və doğranmış buğda istehsal edən Birləşmiş Nyu-York şirkətinin nümayəndəsiyəm.

Bəyanat Maykı elə vəcdə gətirdi ki, Cimmi onunla mütləq bir stəkan sodalı süd içməli oldu. O, ağızına spirtli içki vurmazdı.

Məhbus Valentayn, №9762 azadlığa buraxıldıktan bir həftə sonra İndiana ştatındakı Riçmond da son dərəcə məharətlə seyf qarət olundu; müqəssir özündən sonra heç bir iz qoymamışdı. İki həftədən sonra Loqansportda sığortalanmış mükəmməl bir seyfdən min beş yüz dollar götürüldü; qiymətli kağızlara və gümüşə toxunulmamışdı. Beləliklə də, xəfiyyələr məsələ ilə maraqlanmağa başladılar. Bundan sonra Cefferson-sitidəki qədim bank seyfində vulkan püskürməsi baş vermiş, kraterdən¹ beş min dollar kağız pul havaya uçmuşdu. Dəymiş zərər elə bir həddə idi ki, işin aparılması Ben Praysa tapşırıldı. Müqayisə nəticəsində bütün bu hadisələrdə istifadə olunan metodlar arasında son dərəcə böyük oxşarlıq aşkar edildi. Cinayət yerində olan Ben Prays hamının eşidəcəyi şəkildə elan etdi:

– Bu, Modabazın – Cimmi Valentaynın dəst-xəttidir. Yenə də öz işindədir. Bu gizli kilidə fikir verin – onu rütubətli havada turp kimi asanlıqla dartıb çıxarmaq mümkündür. Bu əməli törətmək üçün təkcə onun bu cür kəlbətinləri var. Baxın, siyirtmələr necə ustalıqla dəşilib! Cimmi heç vaxt birdən artıq dəşik açmır. Bəli, əlbəttə, bu, mister Valentayndır. Bu dəfə heç bir vaxtıdan əvvəl azadlığa buraxılma və əfv olmayacaq, lazımı qədər oturacaq. Özünü gicliyə qoymağın mənası yoxdur.

Cimminin vərdişləri Ben Praysa məlum idi. Onlara Springfild işini təhqiq edərkən bələd olmuşdu. Uzaq səfərlər, tez-tez gözdən itməsi, müttəfiqlərinin olmaması və yüksək cəmiyyətə marağı – bütün bunlar Cimmi Valentayna cəzadan yaxa qurtarmağa

¹ *Krater* – vulkan ağızı

kömək edirdi. Ben Praysın ələkeçməz qarətçinin izinə düşməsi barədə xəbər yayılan kimi sındırılmaqdan sığortalanmış seyfərin sahibləri rahat nəfəs aldılar.

Gözəl günlərin birində Cimmi Arkanzas ştatında, kiçik palıd ağaclarından ibarət cəngəlliyn arasında, dəmiryol stansiyasından beş mil aralıda yerləşən Elmor adlı kiçik bir şəhərdə əlində çamadanı poçt karetidən düşdü. Tətil dövründə evinə gəlmiş idmançı tələbəyə bənzəyən Cimmi taxta səki ilə mehmanxana istiqamətində getdi.

Cavan bir qız küçəni adlayıb tində Cimmini keçərək, üstündə “Şəhər bankı” yazılmış qapıdan içəri girdi. Cimmi Valentayn qızın gözlərinə baxan kimi kim olduğunu unudaraq başqa adama çevrildi. Qız gözlərini qaçıraraq azca qızardı. Elmorda Cimmisayağı ədalət və xarici görkəmi olan gənclərə az-az rast gəlmək olardı.

Bankın giriş qapısında səhmdartək boş-boş gəzişən oğlan uşağının yaxasından yapışan Cimmi mütəmadi olaraq ona onsentliklər verərək şəhər barədə sorğu-suala tutdu. Tezliklə gənc qız yenidən bankın qapısının ağzında göründü və əlində çamadan tutmuş cavan oğlanın varlığına təkəbbürlü bir tərzdə etinasızlıq göstərərək yoluna davam etdi.

– Bu, deyəsən, miss Polli Simpsondur? – Cimmi açıq-aşkar hiylə işlədərək soruşdu.

– Xeyr, – oğlan cavab verdi, – bu Annabel Adamsdır. Atası bank sahibidir. Bəs siz nə üçün Elmora gəlmisiniz? Zəncirliniz qızıldandır? Yaxın günlərdə mənə buldoq bağışlayacaqlar. Yəne də on sentiniz var?

Cimmi “Plantasiyaçılar hoteli”nə getdi və orada Rolf D. Spenser adı altında qeydiyyatda düşüb nömrə götürdü. Kontorkaya¹ söykənərək məqsədi barədə qeydiyyatçıya məlumat verdi. Dedi ki, Elmora yaşamaq üçün gəlib, burada ticarətə məşğul olacaq. Şəhərdə ayaqqabı ilə bağlı işlər nə yerdədir? O, ayaqqabı ticarəti ilə məşğul olmaq niyyətindədir. Görəsən, bu sahədə nə qədər şanslı ola bilər?

¹ *Kontorka* – hündür masa

Cimminin kostyumu və ədaları kontorçuda təəssürat yarada bildi. O özü də Elmorun o qədər də çox olmayan qızıla bürünmüş gəncləri arasında dəb yaradan adam idi. Amma indi özündə nəyin çatmadığını başa düşmüşdü. Cimminin məhz necə qalstuk bağladığını dərk etməyə çalışdığından iltifatla ona məlumat ötürürdü.

Bəli, ayaqqabı sahəsində şans ola bilər. Şəhərdə ayaqqabı mağazası yoxdur. Onların alveri ilə universal və parça mağazaları məşğul olur. Mister Spenserin Elmorda məskunlaşmaq qərarına ümid bəsləməyə dəyər. O, bu şəhərdə yaşamağın gözəl olduğunu özü də görəcək – buradakı insanlar çox mehribandırlar.

Mister Spenser başlanğıc üçün vəziyyəti götür-qoy etmək qərarına gəldi və bir neçə gün şəhərdə qalası oldu. Xeyr, oğlanı çağırmaq lazım deyil. Çamadan kifayət qədər ağırdır, ona görə də özü aparacaq.

Qəfildən od tutub alışan məhəbbətin yandırdığı Cimmi Valentaynın külündən törəyən mister Rolf Spenser adlı simurq quşu Elmorda qalib müvəffəqiyyət qazandı. O, ayaqqabı mağazası açıb özünə müştərilər toplaya bildi.

Cəmiyyət arasında da uğura imza atıb ətrafına çoxlu tanış toplaya bildi. O, ürəyi istəyən hər şeyə nail olmağı bacarırdı. O, miss Annabel Adamsla da tanış olmuşdu, günlər keçdikcə qızın daha çox əsirinə çevrillirdi.

İlin sonunda mister Rolf Spenserin vəziyyəti belə idi: o, cəmiyyət arasında hörmət qazanmışdı, ayaqqabı ticarəti inkişaf etmişdi, iki həftədən sonrasa miss Annabel Adamsla evlənəcəkdə. Səciyyəvi əyalət bankiri olan mister Adams, Spensərə iltifatla yanaşırdı. Mister Adamsın və Annabelin ərdə olan bacısının evində o, doğma adama çevrilmiş, ailənin üzvü olmuşdu.

Amma bir gün otağının qapısını bağlayan Cimmi aşağıdakı məzmununda məktub yazdı; sonralar həmin məktub etibarlı bir ünvana, Sent-Luisdəki köhnə dostlarından birinə göndərildi:

“Əziz dostum.

Gələn həftənin çərşənbə günü axşam saat doqquzda sənin Litl-Rokda, Sallivanda olmağın lazımdır. İstəyirəm mənim bəzi

məsələlərimi həll edəsən. Bundan savayı, sənə öz alətlərimi bağışlamaq fikrindəyəm. Buna görə sevinəcəyini bilirəm – belə-sini heç min dollara da əldə etmək mümkün deyil. Billirsən, Billi, köhnə peşəmlə artıq bir ildir vidalaşmışam. Mağaza açmışam. Namusla çörəkpuLu qazanıram və iki həftədən sonra evlənəcə-yəm: nişanlim dünyanın ən yaxşı qızıdır. Yalnız belə yaşamaq mümkündür, Billi – namusla. İndi milyon versələr də, başqası-nın bir dollarını belə mənimsəmərəm. Toydan sonra mağazanı satıb Qərbə gedəcəyəm – köhnə haqq-hesablara görə oralar daha təhlükəsizdir. Sənə bir də deyirəm, Billi, o mələkdir. Qız mənə inanır, daha nə olursa olsun, dələduzluq etməərəm. Bax a, hökmən Salliyə gəl, səni mütləq görməliyəm. Dəsti özümlə götürəcəyəm.

Köhnə dostun Cimmi”.

Cimmi məktubu yazdıqdan dərhal sonra, bazar ertəsi axşamı Ben Prays icarəyə götürülən kabrioletdə kimsənin xəbəri olmadan Elmora gəldi. O, tələsmədən şəhəri gəzdi və özünə lazım olan zəruri məlumatları topladı. Ayaqqabı mağazası ilə üzbəüz aptekin pəncərəsindən Rolf D. Spenserlə lazımı qədər müşahidə edə bildi.

– Bankirin qızı ilə evlənmək istəyirsən, Cimmi? – Ben sakitcə soruşdu. – Düzü, bilmirəm nə edim!

Növbəti gün səhər Cimmi Adamsların evində səhər yeməyi yeyirdi. Bu gün o, özünə toy kostyumu sifariş vermək və Annabel üçün hədiyyə almaq məqsədi ilə Litl-Roka getməyə hazırlaşdı. Məskunlaşdığı müddət ərzində birinci dəfə idi şəhərdən çıxırdı. Artıq bir ildən çox idi öz “peşəsindən” ayrıldığından ona elə gəlirdi ki, daha risk etmədən harasa gedə bilər.

Səhər yeməyindən sonra bütün ailə üzvləri – mister Adams, Annabel, Cimmi və Annabelin ərdə olan bacısı beş və doqquz yaşlı qızları ilə birlikdə şəhərin mərkəzinə yollandılar.

Cimminin bu vaxta qədər yaşadığı mehmanxananın yanından keçərkən o, öz otağına qalxıb çamadanı götürdü. Sonra birlikdə banka getdilər. Cimmi Valentaynı orada dəmiryol stansiyasına aparmaq üçün dayanmış fayton və Dolf Qibson gözləyirdi. Hamı bankın oyma palıddan düzəldilmiş hündür sürəhili

ərazisinə daxil oldu – Cimmi də onlarla birgə; belə ki, mister Adamsın gələcək kürəkəninə görə hər yerdə sevinirdilər. Kontorçular miss Annabellə evlənməyə hazırlaşan gözəl, gülərlüz gəncin onları salamlamasından zövq alırdılar. Cimmi çamadanını döşəməyə qoydu. Qəlbi bəxtəvərlik və gəncliyin coşqun sevinci ilə dolu Annabel şlyapasını Cimminin başına qoyub çamadanı qaldırdı.

– Məndən yaxşı səyyah çıxar? – Annabel soruşdu. – İlahi, Rolf, necə də ağırdır? O, yəqin ki, qızıl külçələrlə doludur.

– Ora ayaqçabılar üçün nikəllənməmiş dabançəkənlər yığılıb, – Cimmi sakitcə cavab verdi, – onları qaytarmaq istəyirəm. Əlavə xərc çıxmasın deyə onları özüm aparmaq qərarına gəldim. Getdikcə yaman qənaətcil oluram.

Elmor bankını yenidən seyfi olan anbarla təchiz etmişdilər. Mister Adams onunla qürrələnir və hər kəsi ona baxmağa məcbur edirdi. Anbar balaca olsa da, möhkəm qapısı var idi. Onu üç ağır polad rəzə qapayırdı, dəstəyi bir dəfə burmaqla bağlanırdı və saat mexanizminin köməyi ilə açılırdı. Üzü təbəssümə qərqlənmiş mister Adams mexanizmin hərəkətini mister Spenserə izah edirdi, görünür, o da işin məğzini anlamadan iltifatla ona qulaq asırdı. Hər iki qızı – Mey və Aqatanı qərribə saat və düymələrin parıltısı heyrətə salmışdı.

Həminin bu işə aludə olduğu bir vaxtda Ben Prays banka ehtiyatlı addımlarla daxil oldu, sürəhiyə söykəndi, sanki, heç nədən xəbəri yoxmuş kimi içərini nəzərdən keçirməyə başladı. Kassirə dedi ki, ona heç nə lazım deyil, burada yalnız bir tanışını gözləmək niyyətindədir.

Qadınlardan kimsə birdən çığırdı, araya çaxnaşma düşdü. Böyüklərin gözləmədiyi halda doqquz yaşlı Mey oynadığı yerdəcə bilmədən anbarın qapısını bağlayaraq Aqatanı içəridə qoymuşdu. O, rəzəni hərəkətə gətirmiş, mister Adamsın gözü qarşısında etdiyi kimi, kombinasiya ilə bağlanan kilidin dəstəyini fırlatmışdı.

Qoca bankir qapının dəstəyinə sarı cumub onu dartışdırmağa başladı.

– Qapını açmaq mümkün deyil, – o, iniltili səslə dedi. – Saat qurulmayıb, birləşdirici mexanizm də quraşdırılmayıb.

Aqatanın anası yenidən əsəbi səsə çığırdı.

– Sakit! – mister Adams titrəyən əlini qaldırıb qışqırdı. – Susun! Aqata! – bacardığı qədər ucadan çığırdı. – Mənə qulaq as!

Yaranmış sakitliyə baxmayaraq, qaranlıq anbarda qorxudan ağlını itirmiş qızçıqazın çığırtılarını zorla eşidə bildirdilər.

– Əziz balam! – ana fəryad qopardı. – O, qorxudan öləcək! Qapını açın! Sındırın onu! Siz, kişilər, niyə heç nə edə bilmirsiniz?

– Bu qapını açmaqla bilən adam yalnız Litl-Rokdadır, yaxınlıqda başqa kimsə yoxdur, – mister Adams inamsız səsə bildirdi. – İlahi! Spenser, nə edək? Qız... o, çox tab gətirə bilməz. Orada hava yoxdur, bundan başqa, qız qorxudan da qıc ola bilər.

Aqatanın ağlını itirmiş anası yumruqları ilə qapını döyəcləyirdi. Kimsə fikirləşmədən dinamitdən yararlanmağı təklif etdi. Annabel Cimmiyə sarı çöndü, qızın iri gözlərindən həyəcan oxunsa da, o, hələ ümidini itirməmişdi. Qadınlara həmişə elə gəlir ki, heç nə məftun olduqları kişilərin imkanı və qüvvəsi xaricində deyil.

– Əlinizdən heç nə gəlmir, Rolf? Bəlkə, yoxlayasınız?

O, qıza baxdığı zaman dodaqlarında yaranmış qeyri-adi xəlif təbəssümün işığı süzülərək gözlərinə axdı.

– Annabel, – o dedi, – bu qızılgülü mənə bağışlayın.

Qulaqlarına zorla inanan qız sinəsinə sancdığı qönçəni çıxarıb ona uzatdı. Cimmi qızılgülü jiletinin cəbinə soxub pəncəyini soyundu və qollarını çırmadı. Beləliklə, Rolf D. Spenserin varlığına son qoyuldu, onun yerini yenidən Cimmi Valentayn tutdu.

– Qapıdan kənara çəkilin, hamı çəkilsin! – o, qıscaca göstəriş verdi.

Cimmi çamadanını masanın üstünə qoyub açdı. Bu andan etibarən ətrafında kim olur-olsun, əhəmiyyətli deyildi.

Həmişə işə girişdiyi vaxtlarda olduğu kimi, qərribə parlaq alətləri cəld və səliqə ilə fit çala-çala yan-yana düzdü. Hamı yerindən tərpənmədən, sanki, təsirlənmiş kimi dərin sükut içində onu seyr edirdi.

Bir dəqiqədən sonra Cimminin sevimli burğusu rahat şəkildə metalın canına işlədi. On dəqiqədən sonra o, öz şəxsi rekordunu təzələyərək rəzələri araladı və qapını açdı.

Aqata, demək olar ki, bayğın halda olsa da, sağ-salamat anasının əlindən yapışdı.

Cimmi Valentayn pencəyini geyindi və bankın ərazisindən keçərək qarıya sarı yollandı. Ona elə gəldi ki, nə vaxtsa tanıdığı bir səs uzaqdan onu harayladı: Rolf! Amma o dayanmadı.

Qapının ağzında iri cüssəli bir kişi yolunu kəsmişdi.

– Salam, Ben! – Cimmi üzündə qəribə təbəssümlə ona müraciət etdi. – Axır ki, məni tapa bildin! Nə olar, getdik. İndi, onsuz da, mənimçün fərqi yoxdur.

Elə bu zaman, nədənsə, Ben Prays özünü çox qəribə apardı.

– Yəqin, səhv etmişiniz, mister Spenser, – o dedi. – Məncə, biz tanış deyilik. Sizi, deyəsən, orada fayton gözləyir.

Sonra Ben Prays çöndü və küçə boyunca addımlamağa başladı.

SAN-ROZARİOLU DOSTLAR

Qərb ekspresi cədvəl üzrə dəqiq vaxtında, səhər saat səkkiz iyirmidə San-Rozarioda dayandı. Vaqonların birindən qoltuğunda qara rəngli böyük dəri portfel olan kişi düşdü və şəhərin əsas küçəsi ilə sürətlə addımlamağa başladı. Qatardan başqa sərnəşinlər də düşdülər, amma onlar dərhal da dağılıdılar – kimisi dəmir yolundakı bufetə girdi, kimisi “Gümüş dollar” salonuna yollandı, kimisi də, sadəcə, stansiyada veyllənən avarlara qoşuldu.

Portfelli adamın bütün hərəkətləri onun qətiyyətsiz olmadığından xəbər verirdi. Bu, saçı qısa qırılmış, enlikürək, alçaq-boylu, sarışın və hamar dərisi olan ciddi sifətli bir adam idi; burnunun üstünü isə qızıl eynək hirsə ələ keçirmişdi. Əynində Şərq ştatlarında dəbdə olan parçadan tikilmiş yaxşı bir kostyum vardı. Görkəmindən hökmranlıq hiss olunmasa da, onun xüsusi qüdrətə malik mətin və təmkinli ağıl sahib olduğunu düşünmək olardı.

Gəlmə adam üç məhəllə keçdikdən sonra şəhərin işgüzar hissəsinin mərkəzinə gəlib çatdı. Onun hərəkət etdiyi küçə burada özündən heç də az gediş-gəlişli olmayan başqa bir küçə ilə kəsişirdi; bu yer San-Rozarionun bütün maliyyə və kommersiya həyatının əsas şəbəkəsini təmsil edirdi. Tini birində poçt binası yerləşirdi. O biri tini isə Rubenskinin hazır paltarlar mağazası zəbt etmişdi. Bir-birinə çəpəki yerləşən digər tirlərdə də şəhərin hər iki bankı – Birinci Milli Bank və Milli Maldarlıq Bankı yerləşirdi. Gəlmə adam məhz Birinci Milli Banka doğru üz tutmuşdu. Gəlib baş mühasibin masasının qarşısındakı pəncərəyə çatana qədər addımlarını bir dəqiqə olsun belə yavaşitmadı. Bankın saat doqquzda açılmasına baxmayaraq, əməkdaşlar artıq öz yerlərini tutmuşdular və əməliyyata başlamağa hazırlaşmışdılar. Səhər poçtuna başı qarışan baş mühasib pəncərəsi qarşısında dayanmış müsafiri dərhal görmədi.

– İşə doqquzda başlayınq, – o, qısaca desə də, səsində acıq hiss olunmurdu. San-Rozariodakı banklar böyük şəhərlərdə qəbul olunmuş iş saatına keçdiyi vaxtdan etibarən yuxudan tez oyanan cürbəcür adamlara tez-tez buna bənzər izahatlar vermək lazım gəlirdi.

– Bunu bilirəm, – gəlmə adam soyuq tərzdə bildirdi. – İcazə verin, öz kartımı sizə təqdim edirəm.

Baş mühasib pəncərədən içəri uzadılmış ağappaq kartı alıb oxudu:

Cənab F. Ç. Nettvik

Milli Banklar müfəttişi

– E-e... buyurun, bura keçin, mister... e-e... Nettvik. Siz bizdə ilk dəfə... biz, şübhəsiz, sizi tanımamışıq. Buyurun, bax bura buyurun.

Müfəttiş ləngimədən tərtemiz banka daxil oldu və mister Edlincer – baş mühasib, hər işi mükəmməl, ehtiyatla və sistemli şəkildə görməyi bacaran ortayaşlı mütəbər centlmen bütün heyəti, az qala, təntənəli şəkildə ona təqdim etdi.

– Mən etiraf etməliyəm ki, həmişə olduğum kimi, Sem Temeri gözləyirdim, – mister Edlincer dedi. – Artıq dörd il olacaq ki, bizi müfəttiş Sem təftiş edir. Ümid edirəm siz də işlərdə mövcud olan ümumi durğunluğu nəzərə alıb bizi heç nədə təqsirləndirməyəcəksiniz. Böyük məbləğdə nağd pulla öyünə bilməsək də, fırtınaya tab gətiririk, ser, tab gətirə bilirik.

– Mister Temer və mən baş nəzarətçidən rayonları dəyişmək əmri almışıq, – müfəttiş həminke quru, rəsmi səsə bildirdi. – O, hazırda mənim Cənubi İllinoys və İndianadakı obyektlərimi təftiş edir. Əgər icazə versəydiniz, kassadan başlayardım.

Kassir Perri Donsi artıq kassadakı bütün nağd pulları müfəttişin yoxlamadan keçirməsi üçün mərmər piştaxtanın üstünə düzmüşdü. O, son sentə qədər hər şeyin qaydasında olduğunu bilirdi və qətiyyənlə heç nədən ehtiyat etmirdi. Lakin buna baxmayaraq, yenə də əsəb keçirir, həyəcanlanırdı. Yeni müfəttişdə elə bir soyuqluq və laqeydlilik var idi ki, adama elə gəlirdi bu adamın müəyyən sarsılmaz məqsədyönlü niyyəti var. Buna görə də onun təkəcə burada olması adama ittiham aktı kimi

görünürdü. O, elə bir təəssürat yaradırdı, sanki, özü heç vaxt səhv etmir və başqasını da buraxdığı səhvə görə bağışlamır.

Əvvəlcə kassanın nağd pullarına girişən Mister Nettvik bağlamaları əsl fokusçulara məxsus sürət və çevikliklə saydı. Ardınca yaş silgəci özünə sarı dartıb hər bağlamanı ayrı-ayrı yoxlamağa başladı. Onun nazik ağ barmaqları virtuoz-pianoçunun royalin dilləri üzərində gəzişən barmaqlarını xatırladırdı. O, qızıl dolu kisəni silkələyib zərblə piştaxtanın üstünə atdı; sikkələr onun çevik əllərinin altındakı mərmər taxta boyunca uçub dağılaraq cingilti saldı. Növbə xırda pullara çatdığı zaman isə nikel qəpiklər havada uçmağa başladı. O, bütün pulları sonuncu sentə qədər saydı. Tərəzi gətirilməsinə göstəriş verdi və anbarda olan hər bir gümüş kisəsini çəkdi. O, Dorsini hər bir kassa sənədi – bir gün əvvəlki qəbzələr, köçürmələr və s. ilə bağlı təfəsilatı ilə sorğu-suala tutdu; bütün bunlar o qədər qüsur-suz nəzakətlə, eyni zamanda da sirlə məna kəsb edən elə soyuq tonla edilirdi ki, zavallı kassirin yanaqları alışıb-yanır, dili topuq çalırdı.

Yeni müfəttiş Sem Ternərə qətiyyətlə oxşamırdı. Sem səsküylə, şən əhvali-ruhiyyə ilə banka daxil olar, hamını sıqara qonaq edər və yolda eşitdiyi lətifələri danışmağa başlayardı. Dorsini ilə o, adətən, belə salamlaşardı: “A, Perri! Sən hələ bütün kassanı yığışdırıb aradan çıxmamısan?” Nağd pulların yoxlanması proseduru da bir qədər fərqli olardı. Ternər darıxan adam görkəmində pul bağlamalarını barmaqları ilə yoxlayar, sonra anbara enər, ağına-bozuna baxmadan bir neçə gümüş kisəsinə ayağı ilə toxunardı – bununla da məsələ yekunlaşardı. Sem Ternər heç vaxt özünü xırda pullar səviyyəsinə endirməzdi. “Nədir, mən toyuğam məgər, taxıl dimdikləyim? – qarşısına nikel sikkələr qalaqlanan zaman deyirdi. – Kənd təsərrüfatı mənim sahəm deyil”. Axı Ternər özü əsl texaslı idi və bankın prezidenti ilə çoxdan dostluq edirdi. Kassir Dorsini isə, az qala, uşaqlıqdan tanıyırdı.

Müfəttiş nağd pulların hesabatını apardığı zaman bankın yan tərəfindən olan giriş qapısının yaxınlığında sarı-qonur rəngli qoca madyan qoşulmuş kabriolet dayandı və oradan Birinci

Milli Bankın prezidenti – sadəcə, “mayor Tom” adlandırılan mayor Tomas B. Kinqmen düşdü. Banka daxil olub, pul sayan müfəttişi görərkən düz “ağılına” – o, otağının alçaq divarlarla ayrılmış və yazı masası qoyulan küncünü belə adlandırırdı – sarı üz tutdu və gələn məktubları nəzərdən keçirməyə başladı.

Bundan bir az əvvəl, hətta mister Nettivikin soyuq baxışlarından belə yan keçən kiçik bir hadisə baş vermişdi. Müfəttiş kassanı yoxlamağa oturan kimi mister Edlincer bankda kuryer işləyən Roy Uilson adlı oğlana mənalı-mənalı göz vurmuş, başı ilə zorla hiss olunacaq tərzdə ona əsas qapını göstərmişdi. Roy dərhal anlayıb, şlyapasını geyindi və qoltuğunda qeyd dəftəri tələsmədən qapıya sarı yönəldi. Bankdan çıxıb məlumatı çatdırmaq üçün küçünün o biri tərəfindəki Milli Maldarlıq Bankına doğru istiqamət aldı. Burada da hazırlıq mərhələsi gedirdi. Hələ heç bir müştəri gözə dəymirdi.

– Ey, siz, camaat! – Roy köhnə tanışlara məxsus şəkildə təklif gözləmədən çığırdı. – Tez olun, tərəninin. Təzə müfəttiş gəlib, özü də elələrindəndir ki, ona söz çatdırmaq mümkün deyil. İndi bizdədir, oturub Perrinin beşsentliklərini də hesablayır. Bizimkilər bilmirlər qorxudan harada gizlənsinlər. Mister Edlincer mənə işarə verdi ki, sizə xəbər verim.

Royun sözlərini eşidən Milli Maldarlıq Bankının prezidenti mister Bakli – fermerlər bayramına hazırlaşan adam kimi geyinmiş yaşlı, tosqun kişi binanın uzaq küncündə yerləşən kabinetindən onu səslədi.

– Mayor Kinqmen artıq bankdadır məgər? – o, oğlandan soruşdu.

– Bəli, ser, elə indicə, mən bura gəlmək üçün çıxanda banka girdi.

– İstəyirəm mayora məktub aparasan, banka çatan kimi şəxsən onun özünə təqdim edəsən.

Mister Bakli masanın arxasına keçib yazmağa başladı.

Birinci Milli Banka qayıdan Roy məktub olan zərfi mayor Kinqmenə verdi. Mayor oxuyub vərəqi бүkdü və jiletinin cibində gizlədi. O, kürəyini kresloya söykəyib bir neçə dəqiqə diqqətini cəmləyib fikrə getdi. Sonra yenidən qalxıb bankın

anbarına yollandı. Əlində qızılı hərfli “Hesaba alınmış veksellər” yazılmış köhnə dəbli qalın dəri qovluqla geri qayıtdı. Qovluqda bankın müştərilərinin borc öhdəlikləri və borcun təminatı üçün təqdim olunmuş qiymətli kağızlar var idi. Mayor kağızları saymazayana bir hərəkətlə masanın üstünə tökdü və onları araşdırmağa girişdi.

Bu arada Nettivik kassadakı yoxlamaları yekunlaşdırdı. Karandaşı qeydlər etdiyi vəərəqin üzərində qaranquş tək qanad çalır-
dı. Sonra o, qara portfelini açdı, qeydiyyat dəftərçəsini çıxartdı, cəld ora bir neçə rəqəm yazdıqdan sonra Dorsiyə tərəf çöndü və yaraşığı eynəklə gözlərini ona tuşladı. Sanki, baxışları deyirdi: “Bu dəfə canınızı yaxşı qurtardınız, lakin...”

– Kassa qaydasındadır, – müfəttiş qırıq-qırıq söyləyib dərhal da şəxsi hesabları aparən mühasibə hücumu keçdi. Bir neçə dəqiqə yalnız dəftər səhifələrinin xışılısı və balans cədvəllərinin havada uçan vəərəqlərinin səsi eşidildi.

– Şəxsi hesablarla bağlı balansız tez-tez hazırlayırsınız? – müfəttiş birdən soruşdu.

– E-e... ayda bir dəfə, – mühasib “buna görə mənə neçə il verə bilərlər” düşündüyündən kəkələyə-kəkələyə söylədi.

– Düzdür, – müfəttiş dedi, sonra xarici banklarla olan əməliyyatların hesabatlarını hazır saxlayaraq artıq onu gözləyən böyük mühasibə sarı çöndü. Burada da hər şeyin qaydada olduğu aydınlaşdı. Ardınca depozit olunmuş qiymətli əşyaların qəbz kitabçaları gəlirdi. Kötük sənədlər vəərəqləndikcə xışıldayır – bir-iki-üç, – deməli belə! Qaydasındadır. Kreditlərini alan şəxslərin siyahısını verin, zəhmət olmasa. Təşəkkür edirəm. Hm, hm. Bankın imzalanmamış vekselləri? Yaxşı.

Növbə baş mühasibə çatdı və yumşaqqəbli mister Edlincer eynəyini çıxarıb, görünür, həyəcədən və səhmlərin sayına, müraciətlərə, banka və səhmdar kapitalına məxsus daşınmaz əmlaka aid sualları şiddətli atəşi altına düşdüyündən tərlənmiş burnunu sildi.

Birdən Nettivik kiminsə onun arxasında dayandığını hiss etdi və çönlüb baxarkən altmışyaşılı, ucaboy, qüvvətli, səliqəli uzun çal saç, qalın saqqalı olan və müfəttiş eynəyinin qorxunc

parıltısı qarşısında kirpik belə çalmayan nüfuzedicı mavi gözlü bir qoca gördü.

– E-e... mister Kinqmen, bizim prezident... mister Nettlvik, – baş mühasib onları bir-birinə təqdim etdi.

Əl tutub görüşdülər. Bir-birindən bu dərəcədə fərqli olan iki adam təsəvvür etmək çətindir. Biri düzxətli dünyanın, standart baxışların və rəsmi münasibətlərin mükəmməl məhsulu idi. O birində isə daha çox sərbəstlik, böyüklük və təbiətə yaxınlıq hiss olunurdu. Tom Kinqmen ənənələrə bağlı adam deyildi. O, indiyə qədər qatır çarvadarı, kovboy, at təlimçisi, əsgər, şerif, qızılaxtaran və maldar olmağa imkan tapa bilməmişdi. Bank prezidenti olduqdan sonra vaxtilə onunla birlikdə at belində olan və gecələr çadırlarda gün keçirən köhnə çöl yoldaşları Kinqmendə xüsusi dəyişiklik görmürdülər. O, Texas heyvanlarının qiyməti həddən ziyadə bahalaşdığı zaman varlanmış və San-Rozarionun Birinci Milli Bankının əsasını qoymuşdu. Təbiətən genişürəkli olmasına və köhnə dostlarına münasibətdə bəzən ehtiyatsız comərdlik göstərməsinə baxmayaraq, bankın işləri yaxşı gedirdi. Çünki mayor Kinqmendə təkcə heyvanları deyil, adamları da tanımaq bacarığı var idi. Son illər heyvandarlar üçün uğursuz olsa da, mayorun bankı az itkiyə məruz qalmış bir neçə bankdan biri idi.

– Deməli, belə, – müfəttiş cibindən saatını çıxararaq dedi. – Təkcə borcları yoxlamaq qalır. Etiraz etməsəydiniz, indi də bu işlə məşğul olardıq.

O, Birinci Milli Bankı, demək olar ki, rekord sürətlə, eyni zamanda da bütün işlərdə etdiyi kimi özünəməxsus səliqə ilə təftiş etdi. Bankın işləri ideal səviyyədə qaydasında idi, bu da məsələni asanlaşdırırdı. O, şəhərdə bir dənə də bankın olduğunu bilirdi. Hökumət hər təftişə görə ona iyirmi beş dollar ödəyirdi. Yəqin, burada verilən borcların və qeydə alınmış veksellərin yoxlanması yarım saatdan artıq vaxt almayacaqdı. Bundan sonra təcili ikinci bankın təftişinə başlayıb, 11:45-də yola düşən qatara çatmaq olardı. Bu gün ona lazım olan istiqamətdə başqa qatarlar olmadığından, əgər bu qatara çata bilməsəydi, burada gecələməli, sabahı – bazar gününü də bu

darıxdıncı qərb şəhərciyində keçirməli idi. Mister Nettvik buna görə bərk tələsirdi.

– Ser, xahiş edirəm mənim masama yaxınlaşasınız, – mayor Kinqmen cənubluya məxsus ritmik, ahəngdar tələffüzlə, Qərb adamları kimi azca burnunda danışa-danışa, qalın asta səslə dedi. – Bu işdə sizə kömək edərəm. Bankda heç kəs hər bir vekselə mənim qədər bələd ola bilməz. Orada cavan bir kadr var, hələ ayaq üstə durmağa tam alışmayıb, o birilərin isə kürəklərinin damğası çatışmır, amma vaxt gələ, hər şey tam qaydasına düşər.

Hər ikisi prezidentin masası arxasında oturdu. Müfəttiş başlanğıc üçün ildırım sürətiylə bütün vekselləri nəzərdən keçirdi, ardınca rəqəmlərə yekun vurub əmin oldu ki, ümumi yekun gündəlik balans kitabında qeyd olunan məbləğə uyğun gəlir. Bundan sonra daha irihəcmli borclara keçib hər təslim aktına, təminat məqsədi ilə təqdim olunmuş hər sənədə müfəssəl şəkildə müdaxilə etməyə başladı. Məlum oldu ki, yeni müfəttiş qurdalanır, fırlanır, eynən izə düşən xəfiyyə kimi gözlənilmədən otərəf-butərəfə atılır. Nəhayət, o, səliqə ilə ayırdığı beş və yaxud altı kağızı qarşısına qoymaqla digərlərini kənara itələdi və o qədər də kəskin olmayan quru, rəsmi səslə mayor Kinqmenə müraciət etdi:

– Hesab edirəm, ser, məhsuldar olmayan il və ştatımızdakı heyvandarlıq sahəsində mövcud olan əlverişsiz şərait nəzərə alınarsa, bankınız yaxşı vəziyyətdədir. Hesablar və qeydiyyat kitabları səliqəli, dəqiq işlənir. Müddəti ötmüş ödəmələr azdır və onlara görə zərərin o qədər də çox olmadığı görünür. Mən sizə nisbətən irihəcmli borcların geri qaytarılmasını tələb etməyi, işlər yenidən canlanana qədər yalnız iki-üç aylıq qısamüddətli borc verməklə kifayətlənməyi məsləhət görərdim. İndisə təkcə bir məsələ qalır, bununla da təftişi bitmiş hesab etmək olar. Qarşımda, təxminən, qırx min dollara yaxın vəsaitlə bağlı altı sənəd var. Siyahıya əsasən, bu məbləğin təminatı üçün ümumi qiyməti yetmiş mln olan müxtəlif səhmlər, istiqrazlar və digər qiymətli kağızlar təqdim olunub. Lakin burada həmin kağızlar gözə dəymir. Ehtimal edirəm ki, onlar, yəqin, sizin

seyfdə, ya da bankın anbarında saxlanılır. Mən o kağızlarla tanış olmaq istərdim.

Mayor Tom mavi gözlərini cəsarətlə müfəttişə zillədi.

– Xeyr, ser, – o, sakit, amma qəti səsle bildirdi, – həmin qiymətli kağızlar nə seyfdə, nə də anbardadır. Onları mən götürmüşəm. Onlar mövcud olmadığına görə bilavasitə məni cavabdeh hesab edə bilərsiniz.

Nettliviki həyəcandan əsmə tutdu. O, bunu gözləməirdi. Ovun lap sonunda birdən izə düşmək – özü də necə bir izə!

– Bəs belə! – müfəttiş dedi. Bir az gözlədikdən sonra soruşdu: – Bəlkə, bir qədər təfsilatı ilə izah edəsiniz.

– Kağızları mən götürmüşəm, – mayor təkrar etdi. – Şəxsən özüm üçün deyil, bədbəxtliyə düşər olmuş köhnə dostuma kömək etmək məqsədi ilə. Kabinetə keçək, ser, bu mövzuda orada söhbət etmək daha münasib olar.

O, müfəttişi binanın sonunda yerləşən kabinetə apardı, içəri keçdikdən sonra qapını arxasınca örtüdü. Otaqda yazı masası, bir adi masa və bir neçə kreslo var idi. Divardarı düz beş fut uzunluqda qalaylanmış buynuzları olan Texas öküzünün başı asılmışdı. Üzbəüz isə mayorun Şilo və Fort-Pillo yaxınlığındakı döyüşdə istifadə etdiyi kavalər qılıncı parlayırdı.

Mayor kreslonu Nettlikə sarı itələdi, özü isə pəncərənin qarşısında əyləşdi. Buradan poçtun binası və Milli Mədarlıq Bankının yapma heykəllərlə bəzədilmiş fasadı görünürdü. O, söhbətə başlamaq üçün tələsmirdi, ona görə də Nettlik qərara gəldi ki, əmələ gələn buzu elə özü kimi soyuq – rəsmi xəbərdarlığın köməyi ilə qırmaq daha münasibdir.

– Yəqin, sizə məlumdur ki, – o dedi, – verdiyiniz məlumat, əgər ondan imtina etmək üçün imkan tapmasanız, çox ciddi nəticələr törədə bilər. Həmçinin onu da bilməlisiniz ki, belə bir bəyanat aldığım vaxt mən də ölçü götürmək məcburiyyətindəyəm. Birləşmiş Ştatların komissarına müraciət etməli və...

– Bilirəm, hamısını bilirəm, – mayor Tom əlinin hərəkəti ilə onun sözünü yarımcıq qoydu. – Doğrudanımı, elə fikirləşirsiniz ki, bank prezidentinin maliyyə qanunvericiliyinin tələblərindən xəbəri yoxdur? Siz vəzifəniniz tələb etdiyi kimi hərəkət edin.

Mən heç bir güzəşt xahiş etmirəm. Lakin indi ki dostumu xatırladım, o zaman Bob barədə söhbət açmaq istərdim.

Nettlik kreslodan yerini rahatladı. Bu gün San-Rozariodan getmək barədə söhbət belə gedə bilməzdi. Baş nəzarətçiyə təcili teleqraf göndərmək lazım gələcək; Birləşmiş Ştatların komissarından mayor Kinqmenin həbsi üçün order xahiş etmək lazım gələcək; bəlkə də, bunların ardınca borcların təminatı üçün təqdim olunmuş qiymətli kağızların yoxa çıxması səbəbindən bankı bağlamaq sərəncamı veriləcək. Bu, müfəttiş Nettlik tərəfindən üstü açılmış birinci cinayət deyildi. İşləri sayəsində gücü, az qala, onun məmur qəlbinin başqa heç cür pozulmayan rahatlığını sarsıdan insan ehtiraslarının tufanını törətmək ona həyatında bir və ya iki dəfə nəsis olmuşdu. Olub ki, abırlı bank işbazları onun ayağına düşüb qadın kimi zar-zar ağlayaraq yalvanıb mərhəmət – buraxdıqları yeganə səhvə görə güzəşt, möhlət istəyiblər. Bir baş mühasib onun gözləri qarşısında elə masanın arxasındaca özünü güllələyib. Və heç vaxt o, bu cür çətin dəqiqələrdə özünü Qərb şəhərciyindən olan bu sərt qoca kimi belə soyuqqanlı və ləyaqətli aparana rast gəlməyib. Nettlik hiss edirdi ki, belə insanın, heç olmasa, diqqətlə dinlənilməyə haqqı çatır. Müfəttiş dirsəyini kreslonun dəstəyinə söykəyib, sağ əlinin barmaqlarını kvadrat formalı çənəsinə dayayaraq, San-Rozariodanın Birinci Milli Bankının prezidentinin etiraflarını dinləməyə hazırlaşdı.

– Əgər dostunuz varsa, – mayor Tom azca nəsihətamiz tərzdə söhbətə başladı, – sınaqdan çıxmış elə bir dost ki, onunla birlikdə qırx il oddan-sudan, mis borulardan, nə bilim, şeytan dişlərindən keçmişiniz – və o, sizdən kiçik bir xahiş edərsə, heç vaxt imtina edə bilməzsiniz.

(Məsələn, onun üçün yetmiş min dollar dəyəri olan qiymətli kağızlar mənimsəmək – müfəttiş fikrindən keçirdi.)

–Bobla mən gənclikdə kovboy olmuşuq, – mayor sözüne davam etdi. O, asta-asta, fasilələrlə, dalğın səsle danışdı; sanki, fikri ciddi çətinliklərlə onu hədələyən indiki zamandan daha çox, keçmiş hadisələrlə məşğul idi. – Birlikdə Arizonada, Nyu-Meksikoda və Kaliforniyanın digər rayonlarında qızıl və

gümüş axtarmışdıq. Ayrı-ayrı hərbi hissələrdə xidmət etdiyimizə baxmayaraq, hər ikimiz altmış birinci ilin müharibəsində iştirak etmişik. Hindu və at oğurlarına qarşı çiyin-çiyinə mübarizə aparmışdıq; bir aydan artıq Arizona dağlarında iyirmi fut hündürlüyü olan qar yığını ilə örtülmüş komada ac qalmışdıq; güclü külək əsdiyi vaxtlarda çölləri gəzib-dolaşmışdıq – bəli, “Lövbər” rançosunda mal-qaraya damğa vurulan ağılda Bobla ilk görüşümüzdən sonra cürbəcür hadisələrlə üzləmişdik. O vaxtdan etibarən çətin vaxtlarda bir-birimizin çox dadına çatmışdıq. O zaman yoldaşa yardım etmək adi hal hesab olunurdu və heç kəs bunu özü üçün məxsusi məziyyət hesab etmirdi. Axı həmin yoldaşınız sabah eyni şəkildə sizin işinizə kömək edə, ya da zıncırovlu ilan dişləyəndə ayağınızı möhkəm sarıyıb, bir şüşə viski üçün atını dördayaq çapa bilər. Beləliklə, nəticə etibarilə bu, “xidmət xidmətə bağlıdır” mənasını verirdi və əgər kimsə dostu ilə vicdanla hərəkət etməzdisə, eybi yox, o zaman risk etmiş olurdu və lazımı anda heç kimə arxalanmaya bilərdi. Lakin Bob bu cür gündəlik həyatı məsələlərdən yüksəkdə durardı. O, heç vaxt yarı yolda dayanmazdı.

İyirmi il əvvəl mən bu mahalın şerifi idim, Bobu isə özümə baş köməkçi götürmüşdüüm. Bu, maldarlıq sahəsindəki canlanmaya, hər ikimiz var-dövlət toplayana qədər olan dövrə təsadüf edirdi. Mən eyni zamanda həm şerif vəzifəsini icra edir, həm də vergi toplayırdım, bu da o vaxtlar mənim üçün böyük uğur sayılırdı. Artıq evli idim, iki uşağım – dörd yaşında oğlum, altı yaşında qızım vardı. Mahal idarəsinin yaxınlığında yerləşən yaxşı bir evdə yaşayırdıq, mənzilə görə pul ödəmək lazım gəlmirdi. Hətta qənaət edib bir az pul da toplaya bilmişdim. Dəftərxana işlərinin əksəriyyətini Bob yerinə yetirirdi. Hər ikimiz cürbəcür cəncəl işlərin şahidi olurduq; halbuki həm nədənsə məhrum ola biləcəyimizi, həm də təhlükələrin mövcudluğunu anlayırdıq. Bəlkə də, siz təsəvvür belə etmirsiniz, biləndə ki, səhər yatağından durub üzünü qırxdıqdan sonra adamlar sənə “mister” deyə müraciət edəcəklər, o zaman doğma damın altında isti və rahat yerdə oturub yağışın, dolunun pəncərələri necə döyəclədiyini dinləmək gözəl olur. Arvadım nadir qadın

idi, uşaqlarınmsa əsl gözəllik nümunəsi. Bundan başqa, köhnə dostum yanımda idi, mənimlə varlı həyatın ilk sevincini, bir də kraxmallanmış köynəkləri bölüşürdü – daha nə arzulaya bilərdim? Bəli, indi deyə bilərim ki, o vaxtlar, həqiqətən, xoşbəxt idim.

Mayor ah çəkib pəncərəyə ötəri nəzər saldı. Müfəttiş kreslodakı vəziyyətini dəyişib o biri əli ilə çənəsinə dayaq verdi.

– Bir dəfə qışda, – mayor hekayətinə davam etdi, – hər tərəfdən vergilər birdən daxil olmağa başladı və mən düz bir həftə vaxt tapıb pulları banka apara bilmədim. Qəbzləri qutuya – siqaraların altına yığdım, pulları isə kisəyə doldurub hər ikisini dəftərxanada yerləşən böyük seyfə qoyub qapısını bağladım.

Həmin həftə ərzində taqətdən düşmüşdüm, ümumiyyətlə, o zaman səhhətim yaxşı deyildi. Əsəblərim sözə baxmır, yuxusuzluqdan əziyyət çəkirdim. Həkim məndə qəribə tibbi adı olan bir xəstəlik aşkar edib dərman yazmışdı. Bütün bunlara baxmayaraq, daim o pulların fikri ilə yatağa uzanırdım. Düzdür, narahatlığım əsassız idi – seyfın etibarlı olması bir yana, kilidin şifrini məndən və Bobdan savayı heç kim bilmirdi. Cümə günü axşam kisəni seyfə gizlədiyim zaman orada altmış beş min dollara yaxın silkkə pul var idi. Şənbə günü səhər, həmişə olduğu kimi, dəftərxanaya yollandım. Seyf bağlı idi, Bobsa öz masasının arxasında oturub nəşə yazırdı. Seyfi açanda pul olan kisənin yoxa çıxdığını gördüm. Bobu çağırdım, qarət barədə hamını məlumatlandırmaq üçün həyəcan siqnalı verdim. Bobun baş verən hadisəyə belə soyuqqanlı yanaşması məni heyrləndirdi – axı bu məsələnin həm mənim, həm də onun üçün nə dərəcədə ciddi olduğunu anlamaya bilməzdi.

İki gün keçməsinə baxmayaraq, cinayətkarın izinə düşə bilməmişdik. Bu, adi qarət hadisəsi deyildi, çünki seyfın kilidi zədələnməmişdi. Ətrafda, görünür, bəzi söz-söhbətlər yayılmağa başlamışdı, elə buna görə də üçüncü gün arvadım Alisa və onunla birlikdə iki uşağım qaça-qaça otağa gəldilər; qadının gözləri alışıb-yanır, ayağını yerə döyür, çığır-bağırırdı: “Əclaf! onlar necə cəsərət edə bilərlər! Tom! Tom!” Və huşsuz halda qollarının arasına düşdü. Nəhayət, onun özünə gəlməsinə müvəffəq olduqdan sonra başını sinəsinə tərəf əyib Tom

Kinqmenin adını qəbul etdiyi və onunla taleyini bölüşməyə razı olduğu gündən bəri ilk dəfə acı göz yaşları tökməyə başladı. Hələ Cek və Zilla – uşaqlar... əgər onlara dəftərxanaya daxil olmağa icazə verilsəydi, pələng balaları kimi Bobun üstünə elə atıldılar ki, onları ayırmaq mümkün olmazdı; indisə bərk qorxmuş bir cüt kəklik kimi bir-birinə qısılmışdılar yalnız ayaqlarının birini götürüb, o birini qoyurdular. Bu hadisə onlar üçün həyatın gizli tərəfi ilə ilk tanışlıq idi. Bir də baxdım Bob işini yarımçıq qoyub ayağa qalxdı və heç bir söz demədən otaqdan çıxdı. Məhz həmin günlərdə bizdə daimi şuranın sessiyası keçirilirdi; belə ki, növbəti gün səhər Bob onların yanına gedib seyfdeki pulları oğurladığını etiraf etdi. Onları poker oyununda uduzduğunu söylədi. On beş dəqiqədən sonra işin məhkəməyə verilməsi barədə qərar qəbul edildi və illərlə mənə qarşıdan da əziz olan bir şəxsi həbs etmək əmri aldım.

Orderi götürdüm, onu Boba təqdim edərək dedim:

– Bax bu, mənim evim, bu isə dəftərxanam, orada isə Men, o biri üzündə Kolidiforniyadır, bax bu dağların arxasında Florida yerləşir, məhkəmə gününə qədər hara istəsən gedə bilərsən. Mən sənə görə cavabdehəm və məsuliyyətdən qorxmuram. Təyin edilmiş gün burada ol – vəssalam.

– Sağ ol, Tom, – o hətta bir qədər də saymazıyana dedi. – Bilirdim ki, məni qıfıl altında saxlamayacaqsarı. Məhkəmə gələnlə həftənin bazar ertəsi olacaq, əgər etiraz etmərsənsə, hələlik burada, dəftərxanada qalaram. Mümkünsə, qoy uşaqlar hərdən həyəətə düşsünlər, onlarla oynamaq istəyirəm.

– Burada xahiş etməli nə var? – mən etirazımı bildirdim. – Qoy onlar da çıxsın, sən də çıx. Əvvəllər olduğu kimi, istədiyən vaxt evə də gələ bilərsən.

Görürsünüz, mister Nettvik, oğrunu özünə dost kimi qəbul etməzsən, lakin dost da dərhal oğru hesab olunmaz.

Müfəttiş cavab vermədi. Elə bu an parovozun kəskin fit səsi eşidildi. Cənubdan San-Rozarioya gələnlə qatar stansiyanın dar dəmir yoluna daxil olurdu. Mayor başını əyib, bir an diqqət kəsildi, sonra saata baxdı. Saat 10:35 idi. Qatar vaxtında gəlmişdi. Mayor hekayəsinə davam etdi:

– Beləliklə, Bob həmişə dəftərxanada olur, qəzet oxuyur, siqar çəkirdi. Onun vəzifəsini başqa köməkçiyə tapşırımdım, baş verən hadisənin yaratdığı həyəcan da tədricən səngiməyə başlamışdı.

Bir dəfə, dəftərxanada Bobla ikimiz olanda o, birdən oturduğum masaya yaxınlaşdı. Görkəmindən tutqun və yorğun olduğu hiss olunurdu – o, adətən, bütün gecəni hindulardan qorunmaq üçün keşikdə dayandığı vaxt, ya da naxıra təlim keçdikdən sonra belə olurdu.

– Tom, – o dedi, – düşdüyüm bu vəziyyət hindu dəstəsi ilə təkbaşına döyüşməkdən, qırx mil ətrafda bir damcı su olmadığı halda uzanıb səhrada qalmaqdan daha ağırdır; amma eybi yox, dözərəm. Sən ki məni tanıyırsan. Lakin heç olmasa, mənə bir işarə ver, heç olmasa, de ki: “Bob, mən hər şeyi başa düşürəm”, o zaman mən çox yüngülləşərdim.

Təəccübləndim.

– Sən nə barədə danışırsan, Bob? – soruşdum. – Özün bilirənsən, mən dağ belə yerindən oynadaram, təkli sənə kömək edə bilim. Amma vur məni öldür, heç nə anlamıram.

– Yaxşı, oldu, Tom, – elə bunu deyib məndən aralandı, yəni –dən başını qəzet və siqarla qatmağa başladı.

Yalnız məhkəmədən bir gün əvvəl gecə onun sözlərinin mənasını anlaya bildim. Axşam yatağa uzandığım vaxt hiss etdim ki, yenə də özümü pis hiss etməyə başlayıram – əsəb gərginliyi və başgicəllənməsi hiss edirdim. Gecəyarına yaxın yuxuya gedə bildim. Oyandığım zaman idarənin dəhlizlərinin birində yarıcıpaq vəziyyətdə dayandığımı şahidi oldum. Bob bir əlimdən, bütün ailə üzvlərimi müalicə edən həkim o biri əlimdən tutmuşdu, Alisa isə çiyinlərimi silkələyərək ağlayırdı. Məlum oldu ki, hələ axşam o, məndən gizli həkim arxasında adam göndərmiş. Həkim gəldiyi zaman məni yataqda tapmadıqlarından hər tərəfi axtarmağa başlayıblar.

– Lunatizm, – həkim dedi.

Hamımız evə qayıtdıq və həkim lunatizmdən əziyyət çəkən adamların bəzən hansı qəribə işlər gördükləri barədə danışmağa başladı. Gecə gəzintisindən sonra ara-sıra üşütmə hiss

etdiyimdən, arvadım otaqdan çıxan kimi adyal götürmək üçün köhnə şkafın qapısını açdım, elə bu vaxt orada gözümə nəşə dəydi. Adyalı şkafdan çıxarkən yerə içi pulla dolu kisə düşdü – həmin kisə ki, onu oğurladığına görə sabah səhər Bobu mühakimə edib iş kəsəcəkdilər.

– Lənətə gələsən səni, zıncırovlu ilan! O, bura necə düşüb? – bağırdım və yəqin, hamı anladı ki, həqiqətən də, mən təəcüblənmişəm və özümdə deyiləm.

Bu zaman Bob, elə bil, yuxudan ayıldı.

– Ay səni, bədbəxt yatağan! – o, yenə də əvvəlki Boba çevrilmişdi. – Onu sən bura qoyubmuşsan. Mən özüm gördüm sən necə seyfi açıb kisəni götürdün, sonra da arxanca düşdüm. Bax elə bu pəncərədən kisəni şkafda gizlədiyinin də şahidi oldum.

– Bəs ay qoyunbaş, ay gic, niyə deyirdin ki, pulları sən oğurlamısan?

– Axı bütün bunları yuxulu halda elədiyini bilmirdim, – Bob soyuqcanlı tərzdə cavab verdi.

Mən onun Zilla və Cek yatan otağın qapısına zillənmiş baxışlarını gördüm və Bob üçün “dostluq” kəlməsi altında nələri başa düşdüüyü mənə aydın oldu.

Mayor Tom yenidən susub pəncərəyə baxdı. Üzbəüz, Milli Mədarlıq Bankının fasadını bəzəyən geniş güzgülü pəncərənin sarı pərdəsini kimsə aşağı endirdi; günəş hələ o qədər də yüksəyə qalxmasa da, çətin ki onun şüasından müdafiə olunmaq üçün belə ciddi tədbir görmək lazım gələydi.

Nettlük qamətini düzəltdi. O, mayora səbirlə qulaq assa da, onun söhbətinə xüsusi maraq göstərmirdi. Bu hekayənin məsələyə aidiyyəti yox idi və əlbəttə, hadisələrin sonrakı gedişinə də təsir göstərə bilməzdi. Qərbin bütün sakinləri, – müfəttiş düşüdü, – son dərəcə həssas olduqları üçün əziyyət çəkirlər. Onlardan əsl iş adamı alınmaz. Onları, sadəcə, dostlarından müdafiə etmək lazımdır.

– Görünür, mayorun daha deyiləsi sözü yox idi. Əgər demiş olsa belə, yenə də bu məsələ ilə bağlı heç nəyi dəyişə bilməyəcəkdə.

– Bilmək istərdim, – müfəttiş dedi, – qiymətli kağızların oğurlanması məsələsinə birbaşa aidiyyəti olan nəşə əlavə etmək istəyirsinizmi?

– Oğurlanmış qiymətli kağızlar barədə, ser? – mayor Tom birdən oturduğu kreslodan çevrildi və onun mavi gözləri düz müfəttişin üzünə dikildi. – Bununla nə demək istəyirsiniz, ser?

O, cibindən rezin qaytanla çəkilib bərkidilmiş, səliqə ilə düzəldilmiş kağız bağlamını çıxarıb Nettvikin qarşısına tulladı və ayağa qalxdı.

– Bütün kağızlar buradadır, ser, sonuncu səhmlərə və istiqrazlara kimi. Siz nağd pulları saydığınız zaman onları veksəl qovluğundan götürmüşdüm. Xahiş edirəm, yoxlayın ki, özünüz də əmin olarsınız.

Mayor qapını örtüb bankın əməliyyat otağına keçdi. Nettvik çəşmiş, təəccüblənmiş və acıqlı halda ağır-ağır onun ardınca getdi. Hiss edirdi ki, nəinki onu ələ salıblar, eyni zamanda hansısa çətin və onun üçün anlaşılmaz olan bir oyunda ondan piyada kimi istifadə ediblər. Deməli, onun rəsmi mövqeyinə ehtiramsızlıq göstəriblər. Lakin yapışmaq üçün ələ gələsi heç nə yox idi. Baş verənlər barədə rəsmi hesabat yazmaq mənasız olardı. Və içindəki hansısa hiss müfəttişə bu iş barədə indiyindən artıq bir şey öyrənməyin mümkün olmayacağını söyləyirdi.

Nettvik qeyri-ixtiyarı, laqeyd bir halda mayorun ona təqdim etdiyi kağızları yoxlayıb hamısının siyahı üzrə düzgünlüyünə əmin olduqdan sonra qara portfelini götürdü və vidalaşmaq üçün ayağa qalxdı.

– Hər halda, deməliyəm ki, – o, acıqla mayor Kinqmenə baxaraq eynəyini parıldada-parıldada dedi, – sizin hərəkətiniz, məni aldatmaq üçün etdiyiniz səy, onun mənasını izah etmək istəməsəniz də, nə işgüzar adama layiq bir addım, nə də zarafət təsiri bağışladı. Şəxsən mən bu cür hərəkətləri anlamıram.

Mayor Tom ona aydın və şəfqətli baxışlarla nəzər saldı.

– Oğlum, – o dedi, – çöllərdə və kanyonlarda, kollar arasında elə hadisələr baş verir ki, siz onları anlaya bilməzsiz. Amma hər halda, icazə verin, boşboğaz qocanın cansıxıcı heka-

yəsinə səbirlə qulaq asdığınıza görə sizə təşəkkürümü bildirim. Bizə – qoca texasilərə çörək vermə, amma qəhrəmannamələr, dostlar və gənclik barədə macərələr danışmağa şərait yarat. Bizdə bunu hamı bilir və ağzını açıb “ gənc olduğum zaman...” deyən kimi hərə bir tərəfə dağılışır. Bax bu səbəbdən də biz nağıllarımızı təzə adama danışmaqdan məmnunluq duyuruq.

Mayor gülümsədi, amma bu, müfəttişi mütəəssir etmədi. O, sifətindəki soyuq ifadə ilə ayrılaraq bankı tərk etməyə tələsdi. Qəti addımlarla küçəni keçib Milli Maldarlıq Bankının girişində gözdən itdi.

Masasının arxasında oturan mayor Tom, Royun gətirdiyi məktubu jiletinin cibindən çıxardı. O, bayaq onun məzmunu ilə əlüstü tanış olmuşdu, indi isə tələsmədən bir də oxudu və bu vaxt gözlərində kələkbazlıqdan xəbər verən cığılcım parladi. Oxuduğu bundan ibarət idi:

“Əzizim Tom!

Bu dəqiqə mənə məlumat verdilər ki, orada, sənin yanında Sem dayının xəfiyələrindən biri ağılıq edir. Bu isə o deməkdir ki, xəfiyə tezliklə bizə də gələcək. Buna görə də bir işdə mənə köməklik göstərməyi səndən xahiş edirəm. Bu dəqiqə bizim kassada cəmi 2200 dollar nağd pul var, amma qanuna görə, 20.000 dollar olmalı idi. Dünən axşam qoca Gibsondan bir partiya heyvan almaq üçün Ros və Fişerə 18.000 vermişəm. Bu alverdə onlar bir aydan sonra, azı, 40.000 qazanacaqlar, lakin bu gün mənim kassam müfəttişə dolu görünməyəcək. Sənədləri isə ona göstərə bilməyəcəyəm, çünki bu pulları veksəl əsasında yox, heç bir zəmanət olmadan, sadə qəbzlər vasitəsilə vermişəm – biz ki Pink Ros və Cim Fişerin qızıl kimi uşaqlar olduğunu, yoldaşı pis vəziyyətdə qoymadıklarını bilirik. Cim Fişeri tanıyırsan: o vaxt El-Pasoda kart paylayan oyunçunu o güllələmişdi. Artıq Sem Bredşoya teleqrafıla xəbər vermişəm ki, öz bankından mənə 20.000 göndərsin. Amma onları 10:35-də dəmir yoluna daxil olan qatarla gətirəcəklər. Əgər müfəttiş kassada 2200 dollar aşkar edərsə, bankı bağlayacaq, buna isə yol vermək olmaz. Tom, sən müfəttişi ləngitməlisən. Nə eləyirsən elə, hətta bu, sənə onu iplə sanyıb başının üstündə oturmaq

hesabına başa gəlsə belə. Qatarn gəlişindən sonra bizim pəncərəyə baxarsan: görsən ki pərdəni aşağı endirdilər, deməli, pullar kassadadır. Buna qədər isə müfəttişi buraxma. Sənə arxayınam, Tom.

Köhnə dostun

Bob Bakli,

Milli Mədarlıq Bankının prezidenti”.

Mayor məktubu sona qədər oxuyub tələsmədən xırda hissələrə böldü və səbətə tulladı. Bundan sonra özündənrazı halda güllümsədi.

– Ay səni, qoca yelbeyin, qəlbin hələ də kovboy qəlbidir! – burnunun altında öz-özünə şövqlə danışmağa başladı. – Hə, iyirmi il əvvəl, şerif olduğum zaman mənə göstərdiyin xidmətin əvəzini indi azca da olsa, çıxı bildim.

ÜÇÜNCÜ İNQRƏDİYENT¹

“Vallambrozanın mebelli evi” adlandırılan ev, əslində, mebellə təchiz edilmiş ev deyildi. O, bir-birinə birləşdirilmiş iki qədim evdən ibarət idi. Aşağı mərtəbəyə bir tərəfdən modistkanın² vitrinə qoyulmuş şlyapası və şərfləri həyat verir, o biri tərəfdən isə diş həkiminin vahiməli sərgisi və əhdə vəfasız vədləri – “Ağrısız müalicə” onu kədərli göstərirdi. “Vallambroza” da otağı həftəyə iki dollara da kirayələmək olar, iyirmi dollara da. Bu evin sakinləri stenoqrafçı qadınlardan, musiqiçilərdən, birja maklelərindən, satıcı qızlardan, muxbirlərdən, cavan rəssamlardan, firavan yaşayan dələduzlardan və digər şəxslərdən ibarət idi, özü də hər dəfə qapının zəngi çalınan kimi hamısı pilləkənin sürəhisindən asılı qalırdı.

Biz “Vallambroza”nın yalnız iki sakinindən – onların çoxsaylı qonşularına ehtiramımız yerində qalmaq şərti ilə – söhbət açacağıq.

Bir dəfə axşam saat altıda Hetti Pepper “Vallambroza”dakı otağına (üçüncü mərtəbə, pəncərəsi həyəətə açılır, həftəsi də üç dollar əlli sentə) qayıdanda onun burnu və çənəsi həmişə olduğundan daha sivri görünürdü. Üzünün zərif cizgiləri dörd il işlədiyi universal mağazadan son haqq-hesabını alıb cibində cəmi on beş sent qalan adama məxsus idi.

Hetti üçüncü mərtəbəyə qalxana kimi onun tərcümeyi-halı barədə qısa məlumat verək.

Dörd il əvvəl Hetti yetmiş beş qızla birlikdə qadın bluzları satılan şöbədə iş almaq arzusu ilə “Ən yaxşı universal mağaza”ya girdi. Namizədlərin falanqası³ nəinki Qodivin bir ledisinə, hətta yüzünə bəs edən sarışın gözəllərdən ibarət son dərəcə maraqlı sərgini xatırladırdı.

¹ *İnqrediyent* – mürəkkəb maddə və ya qarışıqın tərkib hissəsi

² *Modistka* – şlyapaçı qadın; dərzi qadın

³ *Falanqa* – piyada düzümü, icma və s. müxtəlif mənələrdə

Ümidlə gözləyən bu dəstənin arasından altı qız seçməli olan işgüzar, soyuqqanlı, simasız, daz cavan oğlan əl ilə naxış vurulmuş möhtəşəm ağ buludların altında – ucuz ətir dənizində boğulduğunu hiss etdi. Birdən üfüqdə yelkən görünməyə başladı. Yaraşıqsız, kiçik yaşıl gözlərində həqarətli baxışlar, saçı şokolad rəngində, əynində ciddi kətan kostyum və başında məntiqə tam uyğun şlyapa olan Hetti Pepper öz iyirmi doqquz yaşından heç nəyi gizlətmədən onun qarşısında dayandı.

“Siz qəbul olundunuz!” – daz oğlan ucadan dedi və bu, onun xilas oldu. Bax, Hettinin “Ən yaxşı mağaza”da işə başlaması bu cür oldu. Onun həftədə səkkiz dollar almağa başlaması ilə bağlı hekayə isə Herkulesin, Janna d`Arkın, Unanın, İovanın və Qırmızı papağın tərcümeyi-halından ibarət kompilyasiyadır¹. Əvvəlcə ona nə qədər ödəyirdilər – bunu siz məndən öyrəne bilməyəcəksiniz. İndi bu məsələlər ətrafında ehtiraslar son həddə çatıb və mən, ümumiyyətlə, istəmirəm buna bənzər mağazanın sahibi olan hansısa milyonçu yangınsöndürən nərdivanla çardağımın pəncərəsinə dırmaşib mənəi daşa bassın.

Hettinin “Ən yaxşı mağaza”dan işdən azad edilməsi əhvalatı onun oraya qəbul edilməsi hadisəsinə o qədər bənzəyir ki, onu nağıl etməklə yeknəsəq təsir bağışlamaqdan qorxuram.

Mağazanın hər şöbəsinin öz müdiri var – qırmızı qalstuklu, əlində qeydiyyat dəftəri, harada aş, orada baş olan, hər şeydən xəbər tutan və nə gəldi onunla qidalanan adam. Həmin şöbənin həftədə (ticarət statistikası bürosunun göstəricilərinə bax) aldığı dolların sayəsində yaşayan bütün qızlarının taleyi tamamilə bu adamın əlindədir.

Hettinin işlədiyi şöbənin müdiri işgüzar, soyuqqanlı, simasız, daz cavan oğlan idi. Sahib olduğu ərazidə gəzdirdiyi zaman ona elə gəlirdi ki, maşınla bəzək vurulmuş möhtəşəm ağ buludların arasında, ucuz ətir dənizində üzür. Şirin şeylərin bolluğundan çiyənirdi. Hetti Pepperin kifir sifəti, zümrüd gözləri və şokolad rəngli saçı ona süni gözəlliklərdən ibarət səhrada arzu edilən yaşıl vahə kimi görünürdü. Piştaxtanın arxasındakı xəl-

¹ *Kompilyasiya* – müstəqil tədqiqat aparılmadan, başqalarının əsərlərindən istifadə yolu ilə düzəldilən əsər

vəti yerdə o, qızın dirsəyindən üç düym yuxarıdan şəfqətlə çimdik götürdü, lakin elə həmin an da qızın əzələli və o qədər də ağ olmayan əllərinin sayəsində üç fut kənara uçub düşdü. İndi siz artıq bilirsiniz nə üçün otuz dəqiqədən sonra Hetti Pepper cibində üç ədəd mis pul “Ən yaxşı mağaza”nı tərk etməli oldu.

Bu gün səhər malın döş ətinin bir funtunun qiyməti altı sentdir. Lakin Hetti Pepperin universal mağazadan azad olduğu gün həmin əti yeddi sent yarımına satırdılar. Hekayəmizin baş tutması üçün də elə bu fakta minnətdar olmalıyıq. Əks halda, dörd sent saxlamadan, bəlkə də...

Amma, demək olar ki, dünyadakı bütün hekayələrin süjeti aradan qaldırılması mümkün olmayan çətinliklər üzərində qurulur, buna görə də, lütfən, yersiz irad tutmağa çalışmayın.

Malın döş ətindən alan Hetti öz otağına (pəncərə həyəətə açılır, həftəyə üç dollar əlli sent kirayə haqqı) qalxırdı. Axşam yeməyinə bir porsiya pörtlənmiş isti ət, sonrasa dərin yuxu – və səhər o, yenidən Herkulesin, Janna d'Arkin, Unanın, İovanın və Qırmızıpapağın qəhrəmanlıqlarının axtarışında olacaqdı.

Qız otağındakı balaca şkafdan gil tavanı çıxardı, kartof və soğan axtarışı ilə bütün kağız torbaları və paketləri eşələməyə başladı. Bu axtarışın nəticəsi olaraq burnu və çənəsi daha artıq sivriləşdi.

Nə kartof tapıldı, nə də soğan! Məgər pörtlənmiş ət yeməyini tək-cə ətdən hazırlamaq mümkündürmü? İstirdiyə şorbasını istirdiyə-siz, tısbağa şorbasını tısbağasız, qəhvəli tortu qəhvəsiz hazırlamaq olar, amma pörtlənmiş ət yeməyini kartof-suz və soğansız bişirmək qətiyyənlə mümkün deyil.

Düzdür, əlacsız qaldıqda tək-cə malın döş əti də adamı aclıqdan xilas edə bilər. Duz, istiot və bir qaşığıq un əlavə edib, əvvəlcədən azca soyuq suda qarışdırarsan – gedər. Nyuburq omanı¹ kimi dadlı, bayram piroqları kimi dəbdəbəli olmasa da – gedər.

Hetti tavanı götürüb dəhlizin sonuna doğru getdi. “Vallambroza”nın reklamına əsasən orada su kəməri var idi, amma öz

¹ *Omar* – onayaqlı iri dəniz xərçəngi

aramızda qalsın, ondan həmişə su gəlmirdi, gələndə də damcı-damcı; lakin bura texniki məsələlərlə bağlı təfərrüatların yeri deyil. Orada tas var idi və onun yanında bura qəhvə çöküntüsünü yumaq, bir də özgə kimonolarına nəzər yetirmək üçün gələn vallambrozalı qadınlar tez-tez rastlaşdılar.

Bu tasın yanında Hetti kranın altında iki iri İrland kartofu yuyan tünd-qızılı rəngli qalın saçları və qüssəli gözləri olan bir qız gördü. “Vallambroza”-nı Hetti qədər çox az adam tanıyırdı. Kimono qızın ensiklopediyası, məlumat kitabçası, agent bürosu idi, onun vasitəsilə bura gəlib-gedənlərin hamısı barədə məlumat əldə edə bilirdi. Adı yaşıl haşiyəli, çəhrayı rəngli kimondan o anladı ki, iki kartofu olan qız rəssamdır – miniatürlər çəkir, damın altında, mansardada və yaxud qəbul olunmuş ifadə ilə desək, studiyada yaşayır. Hetti miniatürün nə olduğunu dəqiq bilmirdi, amma onun ev olmadığına əmin idi. Çünki rəngsazlar əyinlərinə boyaya bulaşmış kombinezonlar geyinib küçədə həmişə adamın üstünə yeriməyə səy göstərsələr də, öz evlərində çoxlu ərzaq yedikləri hamıya məlumdur.

Kartofu qız incə və balaca idi, hələ evlənməmiş kişi təzə diş çıxan uşağa necə münasibət bəsləyərsə, o da öz kartofları ilə o cür davranırdı. Sağ əlində küt çəkməçi bıçağı var idi, elə həmin bıçaqla da kartoflardan birini təmizləməyə başladı.

Hetti onunla rəsmi tonda danışsa da, o dəqiqə bilinirdi ki, ikinci cümlədənə onu mehriban ahənglə əvəz etməyə hazırdır.

– Mənə aid olmayan işə müdaxilə etdiyim üçün üzr istəyirəm, – o dedi, – kartof belə təmizlənersə, çox hissəsi itkiyə gedər. Bu, təzə kartofdur, qaşımaq lazımdır. Verin, göstərim.

O, kartofu və bıçağı alıb göstərməyə başladı.

– Oy, təşəkkür edirəm, – rəssam qız kəkələdi. – Mən bilmirdim. Elə özüm də dərindən kəsdiyimə görə heyifsilənirdim. Amma elə bilirdim kartofu həmişə soymaq lazımdır. Bilirsiniz, ümidin təkəcə kartofa qalıbsa, belə vəziyyətdə onun təmizlənməsi də böyük məna kəsb edir.

– Qulaq asın, əzizim, – Hetti dedi və bıçaq havada asılı qaldı, – sizinki də gətirmir?

Miniatür rəssam qızın üzündə acı təbəssüm yarandı.

– Bəli, çox güman ki, belədir. İncəsənətin mənim məşğul olduğum sahəsinə tələbat o qədər də çox deyil. Nahar yeməyinə olanım təkcə bu kartoflardır. Amma onu duz və azca yağla birlikdə isti-isti yemək pis olmaz.

– Mənim balam, – Hetti dedi və ötəri təbəssüm sifətinin sərt cizgilərinə azca mülayimlik verdi, – taleyin özü bizi rastlaşdırıb. Mənim də əlim hər şeydən üzülüb. Lakin evdə ev tulası böyüklüyündə bir tikə ətim var. Kartofu tapmaq üçünsə bütün üsullardan istifadə etsəm də, heç nə alınmadı, təkcə Allaha yalvarmağım qaldı. Gəlin intendant¹ anbarlarımızı birləşdirib qovurma bişirək. Yeməyi mənim otağında hazırlayanıq. Soğan da tapsaydıq, lap yaxşı olardı! Necə düşünürsünüz, əzizim, dəniz pişiyi xəzindən olan mantonuzun astarında keçən qışdan qalma azca xırda pul tapılmaz ki? Mən soğan dalınca tinə, qoca Cüzeppe-nin yanına qaçardım. Soğansız qovurma şimiyatsız çay ziyafətindən betər olur.

– Mənə Sesilya deyən, – rəssam qız söylədi. – Xeyr, mən artıq üç gün olar son sentimi də xərcləmişəm.

– Deməli, soğansız keçinməliyik, – Hetti dedi. – Gözətçi qadından bir baş soğan borc alardım, lakin istəmirəm işsiz qaldığımı dərhal anlasınlar. Amma bir baş soğan yaxşı olardı!

Satıcı qızın otağında şam yeməyi hazırlamağa başladılar. Sesilyanın rolu taxtın üstündə çarəsiz vəziyyətdə oturub kömək etməsinə icazə verilməsini xahiş etməkdən ibarət idi.

Hetti əti soyuq duzlu suya töküüb qaz pilətəsinin yeganə odluğunun üstünə qoydu.

– Amma bir baş soğan yaxşı olardı! – o, kartofu qaşayıb qurtararaq dedi.

Taxtla üzbəüz divarda Los-Anceles və Nyu-York arasındakı yolu səkkizdəbir dəqiqə qısaltmaq üçün tikilmiş dəmiryol xəttinin yeni bərəsini reklam edən parlaq, diqqəti özünə çəkən plakat asılmışdı.

Öz monoloqunun arxasından boylanan Hetti gördü ki, qonağının yanağından yaş süzülür, gözlərisə köpüklənən dalğaların özü ilə apardığı paroxodun ideal təsvirinə zillənib.

¹ *Intendant* – orduda təsərrüfat işlərinə baxan adam

– Nə oldu, Sesilya, əzizim? – Hetti işini yarımçıq qoyub soruşdu. – Yəqin, çox keyfiyyətsiz şəkildir? Mən pis tənqidçiyəm, amma düşünürəm ki, o, otağa bir qədər ruh verir. Miniaturçu rəssam bu şəklin iyrenc bir iş olduğunu dərhal söyləyə bilər. İstəyirsiniz onu yığışdınm... Ah, pərvərdigara, kaş soğanımız olaydı!

Amma miniaturçu qız çevrildi və burnunu taxtın cod üzliyinə söykəyib hönkürdü.

Bu hərəkətdə keyfiyyətsiz litoqrafiya tərəfindən təhqir olunmuş rəssam hissiyyatından daha dərin bir məna gizləndirdi.

Hetti hər şeyi anlamışdı. O artıq çoxdan öz rolu ilə barışmışdı. İnsan məziyyətlərini təsvir etmək üçün necə də az sözə malik imişik! Biz nə qədər təbiətə yaxın sözlər söyləyə biliriksə, bir o qədər bir-birimizi yaxşı başa düşürük. Məcəzi ifadə etsək, “insanlar arasında ağır yük daşıyan Başlar var, Əllər var, Ayaqlar var, Əzələlər var, Kürəklər var” – söyləmək olar.

Hetti Çiyin idi. Onun çiyini anıq, sivri olsa da, bütün həyatı boyunca insanlar bu çiyinə başlarını söykəyib (həm məcazi, həm də həqiqi mənada), ya bütün dərdlərini, ya da yarısını onun üstünə yükləyirdilər. Həyata anatomik nöqtəyi-nəzərdən yanaşsaq – bu, başqa heç bir baxış bucağından pis deyil – yaranışdan Hettinin alınına Çiyin olmaq yazıldığını söyləmək mümkündür. Çətin ki başqa kiminsə körpüçlük sümükləri etimad göstərmək üçün bu dərəcədə uyğun gələ biləydi.

Hettinin hazırda otuz üç yaşı var idi və o, hələ də təsəlli tapmaq məqsədi ilə hər dəfə onun çiyinə gənc bir adamın başı söykəndiyi zaman yüngül ağrı keçirmək məziyyətindən məhrum olmamışdı. Amma güzgüyə bir dəfə nəzər salması ən yaxşı ağrıkəsici dərman kimi həmişə ona kömək edərdi. Elə indi də o, qaz pilətasinin üstündə divardan asılmış köhnə çat güzgüyə ciddi tərzdə baxıb, tavada pıqqapıq qaynayan ətlə kartofun altındakı odu bir qədər azaltdı, sonrasa taxta yaxınlaşaraq Sesilyanın balaca başını öz çiyinə – tövbə hücrəsinə sıxdı.

– Yaxşı, əzizim, – dedi, – hər şeyi olduğu kimi danışın. İndi görürəm sizi pərişan edən incəsənət deyil. Siz onunla bərdə tanış olmusunuz, doğrudur? Yaxşı da, Sesilya, sakitləşin, əzizim və hər şeyi öz... öz Hetti bibinizə söyləyin.

Lakin gənclik və kədər əvvəlcə romantika gəmisini arzu edilən adaya yönəldən hədsiz ah-nalə və göz yaşlarını izah etməlidir. Hər halda, çox keçmədən tövbə hücrəsinin möhkəm barmaqlığına qısılaraq öz səhvini etiraf edən günahkar, ya da müqəddəs odla əlaqəsi olan bəxtəvər qız səmimi şəkildə öz əhvalatını danışmağa başladı.

– Bu hadisə cəmi üç gün əvvəl baş verib. Bərə ilə Cersi-siti-dən qayıdırdım. Şəkil alverçisi qoca mister Şrum mənə dedi ki, Nyu-Yorkda varlı bir şəxs miniatür, daha doğrusu, qızının rəsmi sifariş vermək istəyir. Onun yanına gedib bəzi işlərimi göstərdim. Mən deyəndə miniatürün qiyməti əlli dollar olacaq, goreşənsayağı qəhqəhə çəkib güldü. Dedi portret öz çərçivəsi ilə birlikdə mənim miniatürümdən iyirmi dəfə böyük olsa da, ona cəmi səkkiz dollara başa gəlir.

Mənim Nyu-Yorka geri qayıtmaq üçün tək cə bilet almağa pulum qalmışdı. Əhvalım elə idi ki, yaşamaq belə istəmirdim. Yəqin, bu, mənim sifətimə nəzər salanda hiss olunurdu, çünki onun qarşı tərəfdə oturub mənə baxdığını görəndə hiss etdim ki, hər şeyi anlayıb. O, yaraşığı idi, amma başlıcası – xeyirxah sifəti vardı. Özünü üzgün, bədbəxt hiss etdiyən zaman, ya da hər şeyə inamını itirdiyən hallarda mərhəmət insan üçün ən vacib amilə çevrilir.

Mənə özümmlə mübarizə aparmağa gücüm çatmayacaq dərəcədə çətin olduğu üçün qalxıb kayutun arxa qapısından yavaşca çıxdım. Göyərtədə heç kim yox idi. Cəld məhəccərin üstünə qalxıb suya tullandım. Ah, dostum Hetti, su necə də soyuq idi!

Bir anlıq ürəyimdən keçdi ki, kaş “Vallambroza”ya qayıdıb yenidən adlıq içində ümidlə yaşaya biləydim. Sonrasa tamamilə keyləşdim və hər şey mənim üçün öz mənasını itirdi. Sonrasa suda mənimlə yanaşı kiminsə olduğunu və mənə yardım etdiyini anladım. Görünür, o, arxamca çıxıb və məni xilas etmək üçün suya atılıb.

Bizə böyük, ağ xilasedici kəməre bənzər bir şey tulladılar və o, məni əlimi ona keçirməyə məcbur etdi. Sonra bərə geri hərəkət etdi və bizi dartıb göyertəyə çıxardılar. Ah, Hetti, bilirsən

necə utanırdım – axı suda özünü boğmaq günahdır, bundan başqa, saçım da islanıb bir-birinə qarışdığından müqəvvaya oxşayırdım.

Bizə göy rəngli geyimdə bir neçə kişi yaxınlaşdı. O, öz kartını onlara təqdim etdi və mənim bərənin lap uc tərəfində çantamı əlimdən saldığımı, onun arxasınca məhəccərin üstünə çıxarkən suya yıxıldığımı söylədiyini eşitdim. Bu zaman intihara cəhd edənlərin qatillərlə birlikdə həbsxanaya salındıqları barədə qəzetdə oxuduqlarımı xatırladım və qorxmağa başladım.

Sonra hansısa qadınlar məni ocaqxanaya aparıb, paltarımı qurutmağa kömək etdilər, saçımı darayıb səliqəyə saldılar. Sahilə çıxdığımız zaman o yaxınlaşdı məni kebə mindirdi. Özü də büsbütün islanmışdı, amma elə gülürdü, elə bil, olanları şən bir zarafat hesab edirdi. O, adımları və ünvanımı söyləməyi mənədən xahiş etdi, lakin mən demədim – axı çox utanırdım.

– Mənasız hərəkət etmisiniz, əzizim, – Hetti nəvazişlə dedi. – Gözləyin, odu azca artırım. Eh, kaş bir baş soğan olaydı!

– Belə olduqda o, şlyapasını qaldırıb, – Sesliya söhbətinə davam etdi, – dedi: “Çox yaxşı, amma sizi tapacağam. Suda boğulanı xilas etdiyim üçün mükafat almaq ümidindəyəm”. Beləliklə, o, kebin sürücüsünə pul verib məni hara desəm, ora aparmağı tapşırırdı və getdi. İndisə artıq üç gün keçib, – miniatürçü qız inildəyə-inildəyə dedi, – amma hələ də məni tapmayıb!

– Səbir edin, – Hetti dilləndi. – Axı Nyu-York böyük şəhərdir. Bir özünüz fikirləşin, sizi tanıyana kimi o, neçə islanmış, saçları bir-birinə qarışmış qızı nəzərdən keçirməlidir. Ət əla bişir, bircə soğanı olaydı! Heç olmayan yerdə hətta sarımsaq da əlavə edərdim.

Ət kartofa qoşulub sevincə pıqqapıq qaynayırdı, cəzbedici qoxusu ətrafa yayılsa da, bu qoxuda açıq-aşkar çox vacib olan nəşə çatışmırdı və elə bu da əskik olan inqrediyenti əldə etmək arzusunun doğurduğu mübhəm bir kədər yaradırdı.

– Mən, az qala, bu qorxunc çayda boğulmuşdum, – Sesliya tükələri ürpəşmiş halda söylədi.

– Suyu azdır, – Hetti dedi. – İndi gedib gətirərəm.

– Ah, nə yaxşı qoxusu var! – rəssam qız dedi.

– Bu Şimal çayının yaxşı qoxusu var? – Hetti etirazını bildirdi. – Ondan həmişə sabun zavodunun və yaş setterin¹ iyi gəlir... hə, siz qovurmanı nəzərdə tutursunuz? Doğrudan da, hər şey yaxşıdır, bircə kaş soğan da olaydı! Bəs necə düşünürsünüz, onun pulu var idi?

– Ən başlıcası, mənçə, o, xeyirxah adamdır, – Sesilya dedi. – Onun varlı olduğuna əminəm, amma bu vacib deyil. O, kebin sürücüsünün haqqını ödəyəndə, pul kisəsində yüzlərcə, minlərcə dolların olduğunu gördüm. Mən kebə minəndə onun avtomobilə oturduğunu və büsbütün yaş olduğu üçün sürücünün ona ayı dərindən olan kürkünü verdiyinin şahidi oldum. Bu hadisə yalnız üç gün əvvəl baş verib!..

– Axmaqlığa bir bax! – Hetti onun sözünü kəsdi.

– Axı islanan sürücü deyildi, – Sesilya kəkələdi. – O, maşını çox yaxşı idarə edirdi.

– Deyirəm ki, siz axmaqlıq eləmişiniz, – Hetti dedi, – ona ünvanı verməmişiniz.

– Mən heç vaxt sürücülərə ünvanımı vermirəm, – Sesilya lovğa-lovğa söylədi.

– Ah, o, bizə lazımdır! – Hetti məyus halda bildirdi.

– Nə üçün?

– Qovurmaya görə, əlbəttə. Mən soğanı nəzərdə tuturam.

Hetti bardağı götürüb dəhlizin qurtaracağındakı krana doğru getdi.

Qız pilləkənə yaxınlaşdığı zaman yuxarı mərtəbədən bir cavan oğlan düşürdü. O, yaxşı geyinsə də, xəstə və üzgün təsir bağışlayırdı. Onun bulanıq gözlərindən əzab oxunurdu – ya fiziki, ya da mənəvi. Əlində bir baş soğan tutmuşdu – doxsan-səkkizsentlik zəngli saat böyüklüyündə çəhrayı rəngli, hamar, bərk, parıldayan soğan.

Hetti dayandı. Cavan oğlan da həmçinin. Satıcı qızın baxışlarında və duruşunda Janna d`Arkdan, Herkulesdən, Unadan nəsə vardı – İova və Qırmızıpapaq rolu burada işə yaramırdı. Cavan oğlan axırıncı pillədə dayanıb şiddətlə öskürdü. Səbəbini özü də bilmədən oğlana elə gəldi ki, onu tələyə salıblar, ona

¹ *Setter* – tula cinsi

qarşı hücumə keçiblər, üstünə xərac qoyublar, qarət ediblər, cərimələyiblər, qorxudublar, dilə tutublar. Bütün bunların günahkarı Hettinin gözləri idi. Onlara nəzər salarkən qara pirat bayrağının dorun kəlləsinə necə qalxdığını, sağlam dənizçinin dişləri arasında bıçaq tutaraq meymun cəldliyi ilə dor ipləri boyunca dırmaşib onu orada necə bərkitdiyini görmək olardı. Lakin cavan oğlan hələ anlamırdı ki, dənizin dibinə düşməməsinə səbəb – həтта aralarında heç bir söhbət olmasa belə – onun qiymətli yüküdür.

– Üzr istəyirəm, – Hetti tutqun səsinin imkan verdiyi qədər mehribancasına dilləndi, – bu soğanı buradan, pilləkənin üstündən tapmamısınız ki? Mənim ərzaq paketim cınlıb, elə bu səbəbdən çıxdım ki, onu axtarım.

Cavan oğlan düz yarım dəqiqə ara vermədən öskürdü. Bu müddət ərzində o, çox güman ki, mülkiyyətini qorumaq üçün cəsəret toplayırdı. Gözyaşardan qənimətini əlində möhkəm saxlayıb, ona basqın edən qəddar soyğunçunun hücumunu qəti hərəkətlə dəf edə bildi.

– Xeyr, – o, burnunda dedi, – pilləkəndən tapmamışam. Onu yuxarı mərtəbədə yaşayan Cek Bivens mənə verib. İnanmırsınız gedin ondan soruşun. Mən burada gözləyirəm.

– Cek Bivensi tanıyıram, – Hetti laqeyd halda dilləndi. – O, kitab yazır, ümumiyyətlə, yazdıqları da cındırıqlar barədə cürbəcür cəfəngiyatlardan ibarətdir. Hər dəfə poçtalyon qalın zərfləri geri gətirərkən onu necə söydüyünü bütün bina eşidir. Zəhmət olmasa deyin, siz də “Vallabroza”da yaşayırsınız?

– Xeyr, – cavan oğlan cavab verdi, – hərdən Bivensin yanına gəlirəm. Biz dostuq. Mən buradan iki məhəllə aralı yaşayıram.

– Bağışlayın, bəs siz bu soğanla nə etmək niyyətindəsiniz?

– Onu yeməyə hazırlayıram.

– Çiy?

– Bəll, evə çatan kimi.

– Bəs evdə yeməyə bundan başqa ərzağınız yoxdur?

Cavan oğlan bir anlıq fikrə getdi.

– Hə, – o ettraf etdi. – Mənim evdə heç bir parça çörəyim də yoxdur. Qoca Cekin də, deyəsən, azuqə məsələsində vəziy-

yəti yaxşı deyil. O, bu soğanla heç cür vidalaşmaq istəmirdi, amma mən elə təkid etdim ki, axırda təslim oldu.

– Dost, – Hetti həyatın ona bəxş etdiyi ağıllı baxışlarını oğlandan ayırmadan arıq, lakin mənə kəsb edən barmağını onun əlinin üstünə qoyaraq dedi. – Görünür, sizinlə də xoşagəlməz hadisələr baş verib, hə?

– İstənilən qədər, – soğanın sahibi tez cavab verdi. – Amma bu soğan mənə məxsusdur və onu təmiz yolla əldə etmişəm. Lütfən, üzrlü hesab edin, mən tələsirəm.

– Bilirsiniz nə var? – Hetti həyəcədən rəngi azca ağarmış halda dedi. – Çiy soğan – ümumiyyətlə, dadlı olmur. Pörtlədilmiş ət də soğansız yaxşı alınmır. Cek Bivensin dostusunuzsa, yəqin, alicənab adamsınız. Dəhlizin o başındakı otağında bir qız oturub – mənim rəfiqəmdir. İkimizin də bəxti gətirməyib və eyni zamanda ikimizə bir parça ət və bir az da kartofumuz var. Artıq pörtlüsələr də, onlann ruhu yoxdur. Bəs çatışmayan nədir? Həyatda bəzi şeylər mütləq bir yerdə olmalıdır. Hə, məsələn, çəhrayı muslin¹ və yaşıl qızılgüllər, yaxud döş ətindən qızartma və yumurta, yaxud irlandlar və nizamsızlıq. Bir də kartofla birlikdə pörtlədilmiş ət və soğan. Bir də çətinliyə düşən insanlar və eyni vəziyyətdə olan digər insanlar.

Cavan oğlan yenidən öskülməyə başladı, özü də uzun-uzadı.

Bir əli ilə soğanı sinəsinə sıxmışdı.

– Əlbəttə, şübhəsiz, – o, nəhayət, dilləndi. – Lakin artıq sizə dedim ki, mən tələsirəm...

Hetti onun əlindən möhkəm yapışdı.

– Çiy soğan yeməyin, əzizim. Payınızı nahar yeməyinə daxil edin və siz elə bir qovurma yeyəcəksiniz, beləsinin dadına tez-tez baxmaq bizlərə qişmət olmur. Doğrudanmı, iki qadın gənc centlmenin ayağına düşüb zorla onu otağa aparmalıdır ki, onları özü ilə birlikdə nahar etmək şərəfinə layiq görsün? Sizə heç bir yamanlıq etməyəcəyik. Qərara gəlin, gedək.

Gənc adamın solğun üzünə təbəssüm qondu.

– Nə olar, – o ruhlanaraq dedi. – Bir baş soğan zəmanət kimi yarayırsa, o zaman mən təklifi məmnuniyyətlə qəbul edirəm.

¹ *Muslin* – yun, ipək və ya pambıqdan toxunmuş parça

– Yarayar, yarayar, – Hetti dedi. – Həm zəmanət, həm də ədviyyat kimi. Bircə dəqiqə qapının arxasında gözləyin, mən rəfiqəmdən razı olub-olmadığımı soruşum. Amma xahiş edirəm, öz zəmanət məktubunuzla birlikdə aradan çıxmayın.

Hetti otağına girib qapını örtüdü. Cavan oğlan dəhlizdə qaldı.

– Sesilya, əzizim, – satıcı qız cırıldayan səsinin üstünü bacardığı qədər malalamağa çalışaraq dedi, – orada, qapının arxasında soğan var. Onunla bir yerdə isə cavan oğlan. Onu nahara dəvət etmişəm. Siz necə, etiraz etmirsiniz?

– Ay Allah! – Sesilya ayağa qalxıb saç düzümündəki nizam-sızılığı qaydaya salaraq dedi və bərə şəkli olan plakata kədərlə baxdı.

– Xeyr, xeyr, – Hetti dedi, – bu, o deyil. Bu dəfə hər şey çox sadədir. Siz, deyəsən, öz qəhrəmanınızın çoxlu pulu və avtomobili olduğunu söyləmişdiniz. Bu isə lütün biridir, onun yeməyə yalnız bir baş soğanı var. Lakin danışıq tərzı xoşagəlimlidir, həm də sırtıq deyil. Çox güman, o, nə vaxtsa centlmen olub, indi isə çətin vəziyyətə düşüb. Amma bizə soğan lazımdır! Hə, nə deyirsən, onu gətirirəm? Davranışına görə mən cavabdehəm.

– Hetti, əzizim, – Sesilya ah çəkdi, – mən möhkəm acmısam! Fərqi nədir, o şahzadədir, yoxsa avara? Əgər yeməyə bir şey varsa, onu buraya gətirin.

Hetti dəhlizə çıxdı. Soğanlı adam yoxa çıxmışdı. Hettinin bir anlıq ürəyi dayandı, yanaqlarından və burnunun ucundan savayı bütün sifətini boz kölgə bürüdü. Sonra yenidən həyata qayıtdı – dəhlizin sonunda dayanan cavan oğlanın başını küçəyə açılan pəncərədən çıxardığını gördü. Qız ora tələsdı. Oğlan aşağıda dayanan kimisə çağırırdı. Küçənin səs-küyü qızın addım səslərini eşidilməz etmişdi. Qız oğlanın çiyinin üstündən nəzər salıb onun müraciət etdiyi adamı gördü, eyni zamanda nə söylədiyini də eşitdi. Oğlan geri çevrilən zaman artıq qızla üzbəüz dayanmışdı.

Hettinin baxışları, sanki, metal burğutək oğlanın üzünə sancılmışdı.

– Yalan danışmayın, – qız sakit tərzdə dedi. – Siz bu soğanla nə etmək fikrindəsiniz?

Cavan oğlan öskürəyə üstün gəlib cəsəratlə qızın üzünə baxdı. Məlum məsələ idi ki, onun növbəti rixəndlərə dözmək fikri yox idi.

– Mən onu yeməyə hazırlaşdırdım, – o, ucadan və aydın şəkildə bildirdi, – sizə artıq demişəm.

– Və sizin evdə bundan savayı yeməyə heç nəyiniz yoxdur?

– Heç bir tikə çörək də.

– Bəs siz, ümumiyyətlə, nə işlə məşğul olursunuz?

– Hazırda xüsusi olaraq heç bir işlə.

– Bəs onda nə üçün, – Hetti çox kəskin tərzdə dedi, – nə üçün başınızı pəncərədən bayıra çıxarıb yaşıl rəngli avtomobillərin sürücülərinə göstəriş verirsiniz?

Cavan oğlan pörtüdü və bulanıq gözləri parladı.

– Çünki, xanım, – tez-tez danışmağa başladı, – o sürücüyə mən zəhməthaqqı ödəyirəm və o avtomobil də mənə məxsusdur, məhz bu soğan kimi, bəli, məhz bu soğan kimi!

O, soğanı düz Hettinin burnunun qarşısında yelləməyə başladı. Satıcı qız yerindən tərpənmədi.

– Bəs onda nə səbəbə təkə soğan yeyirsiniz, – qız son dərəcə həqarətli tərzdə soruşdu, – və başqa heç nədən istifadə etmirsiniz?

– Mən belə söz deməmişəm, – cavan oğlan əsəbi halda etirazını bildirdi. – Dedim mənim evdə yeməyə heç nəyim yoxdur. Mən qastronomiya mağazasının sahibi deyiləm.

– Bəs onda nə üçün, – Hetti amansızcasına sözüünə davam etdi, – çiy soğan yeməyə hazırlaşırıdınız?

– Anam, – cavan oğlan dedi, – soyuqladımaya qarşı həmişə mənə çiy soğan verərdi. Fiziki nasazlığımı xatırlatdığım üçün üzr istəyirəm, lakin yəqin, siz mənim bərk soyuqladığımı hiss etmisiniz. Mən bu soğanı yeyib, yatağa uzanmaq istəyirdim. Və anlamıram ki, nə səbəbə burada dayanıb sizin qarşınızda özümə haqq qazandırırım.

– Harada soyuqlamısınız? – Hetti şübhə ilə soruşdu.

Cavan oğlan, deyəsən, əsəbin ən yüksək həddinə gəlib yetişmişdi. Oradan iki vasitə ilə enə bilərdi: ya öz qəzəbini sərbəst buraxmalı, ya da vəziyyətin komikliyini qəbul etməli idi. O,

düzgün yolu seçdi və kimsəsiz dəhlizi onun xırıltılı gülüş səsi doldurdu.

– Hə, siz lap aləmsiniz ki, – o dedi. – Elə bu səbəbdən də sizi bu cür ehtiyatlı davranışınıza görə qınamıram. Qoy olsun. Mən islanmışdım. Bir neçə gün əvvəl bərə ilə Şimal çayını keçirdim və orada bir qız suya tullandı. Mən, əlbəttə...

Hetti əlini irəli uzadaraq onun sözünü kəsdi.

– Soğanı mənə verin, – qız dedi.

Cavan oğlan dişlərini bir-birinə sıxdı.

– Soğanı mənə verin, – qız təkrar etdi.

O, gülümsəyib soğanı qızın ovcuna qoydu.

Bu zaman Hettinin sifətində onu nadir halda ruhlandırان melanxolik təbəssüm yarandı. O, bir əli ilə oğlanın qoluna girib, o biri əli ilə otağının qapısını göstərdi.

– Mənim əzizim, – qız dedi, – ora buyurun. Sudan çıxardığınız axmaq qızcığaz sizi gözləyir. Gedin, gedin. Sizə üç dəqiqə vaxt verirəm, sonra özüm də gələcəyəm. Kartof gözləyir. İçəri keç, Soğan!

Oğlan qapını döyüb içəri daxil olduğu zaman Hetti artıq soğanı təmizləyib onu kranın altında yuyurdu. O, qaşqabaqlı baxışlarını pəncərənin o tayındakı qaraqabaq damlara sarı yönəltdi və üzündəki təbəssüm tədricən sürüşüb yoxa çıxdı.

– Amma hər halda, – o, pərt halda öz-özünə dedi, – hər halda, əti biz əldə etmişik.

SÖZLƏŞMƏ

Yansi Qorinin vəkil kontorunda yaramaz bir şey vardısı, o da cırıldayan köhnə kreslosuna sərələnmiş Qorinin özü idi. Qırmızı kərpicdən tikilmiş balaca yoxsul kontorun qapısı düz Betelin əsas küçəsinə açılırdı.

Betel Göy sıra dağlarının ətəyinə sığınmışdı. Şəhərin üzərinə kölgə salan dağların kəlləsi, az qala, səmaya dirənirdi. Bulanıq sarı Katoba isə uzaqlarda – lap aşağıda, kədərli vadinin dibində bərq vururdu.

İyun gününün ən bürkülü vaxtı idi. Betel sərindikdən əsərəlamət olmayan kölgəlikdə mürgüleyirdi. Alver dayanmışdı. Elə bir sakitlik hökm sürürdü ki, kresloda yayxanan Qori məhkəmə zalında poker oynayan “hakim dəstəsi”nin fişkalarının səsinə aydınca eşidirdi. Kontorun taybatay açılan arxa qapısından məhkəmə binasına doğru otluq boyunca tapdanmış cığır uzanırdı. Bu cığırda tez-tez gedib-gəlməsi Qorinin nəyi vardısı, hamısını itirməsinə səbəb olmuşdu – əvvəlcə ona miras qalmış bir neçə min dolları, ardınca qədim ata-baba mülkünü və nəhayət, özünə ehtiramını və insan ləyaqətinin sonuncu damlasını. Məhkəmə işçiləri onu büsbütün talan etmişdilər. Uğursuz oyunçu içki düşkünü və tüfeyliyə çevrilmişdi; qarət edildiyi adamlar tərəfindən ona kart masası arxasında yer verilmədiyi günə kimi yaşaya bildi. Onun “sözü” artıq qəbul edilmirdi. Artıq gündəlik poker oyunu onsuz keçirilirdi; ona isə yalnız zavallı tamaşaçı rolu oynamasına imkan verilirdi. Şerif, mahalın katibi, şerifin sırtıq köməkçisi, güləruz prokuror və “vadidən” gəlmiş solğun sifətli adam masanın arxasına keçir, qırılmış qoyunun payına isə sükutla verilmiş məsləhət düşürdü – çalışıb yenə yunlansın. Bu cür sürgünedilmə tezliklə Qorini darıxdırdığından uğursuz cığırda burnunun altında söylənə-söylənə qətiyyətsiz addımlarla evinə yollandı. Masanın altındakı şüşəni götürdü, qarğıdalı arağından qurtumlayıb kresloya çökdü və sərxoşluğun gətirdiyi

süslük içində yay dumanına qərç olmuş dağları seyr etməyə başladı. Uzaqda – Qara Cek yamacının üstündə balaca ağ ləkə kimi görünən yer Lorel kəndi idi; o, bu kəndin yaxınlığında doğulub boya-başa çatmışdı. Qorl ilə Koltrenlər arasında qan düşməncilliyi də elə burada yaranmışdı. Hazırda bu zavallı və ütölmüş “kədər quşu”ndan savayı Qori soyuna mənsub başqa heç kim sağ qalmayıb. Koltrenlər nəslindən də kişilərdən yalnız bir nəfər sağ idi: Qorinin atasının yaşadı olan polkovnik Ebner Koltren – ştatın qanunverici məclisinin üzvü, nüfuzlu və imkanlı bir şəxs. Vendetta bu yerlər üçün səciyyəvi idi; o, özündən sonra nifrətin, incikliyin və ölümün qanlı izini buraxıb gedirdi.

Lakin Yansi Qori vendetta barəsində düşünmürdü. Onun dumanlanmış beyni ümitsiz halda yalnız bir problem – vərdiş etdiyi qüsurlardan imtina etmədən necə yaşayacağı barədə düşüncələrə qərç olmuşdu. Son zamanlar ailəsinin köhnə dostları yeməyinin və yatmaq yerinin qayğısına qalırdılar, amma viski almaq istəmirdilər, ona isə viski lazım idi. Qorinin vəkillik həyatı bitmişdi; artıq iki il idi heç kim ona iş vermirdi. Borcun içində itib-batmış, özgə hesabına yaşayan adama çevrilmişdi; əgər bundan da aşağı səviyyəyə enməmişdisə, səbəbi yalnız münasib məqamın yetişməməsi idi. “Bir dəfə də oynaya bilsəydim, – o, öz-özünə deyirdi, – yalnız bircə dəfə, mütləq uduzduqlarımı qaytarardım”; amma onun satmağa heç nəyi yox idi, krediti isə çoxdan tükənmişdi.

O, yarım il əvvəl Qori ailəsinin qədim mülkünü satdığı adamı xatırlayanda indi də özünü gülümsəməkdən saxlaya bilmirdi. “Oradan” – dağlardan iki qərribə qədim məxluq peyda olmuşdu – hansısa Payk Harvi və arvadı. Əl hərəkətinin müşayiəti ilə meşəli zirvələr istiqamətində işlədilən “orada” kəlməsi avaraların gizləndiyi, canavar və ayı yuvalarının olduğu ən keçilməz cəngəlliklər, tədqiq edilməmiş dərələri göstərmək üçün dağlıların vərdiş etdiyi sözdür. Yansi Qorinin görüşünə gələndə qərribə cütlük iyirmi il bu kimsəsiz yerin əldən-ayaqdan uzaq guşəsində, Qara Cek yamacından yüksəkdə, tənha bir daxmada yaşamışdı. Onların dağların lal sükutunu poza biləcək nə uşaqları, nə də itləri var idi. Payk Harvini qəsəbədə az adam tanı-

yırdı, amma onunla nə vaxtsa iş görənlərin hamısı onun “ağlını itirdiyini” söyləyirdi.

Onun yeganə fəaliyyəti dələ ovundan ibarət idi, lakin rəngarənglik üçün arabir qaçaqmalçılıqla da məşğul olurdu. Bir dəfə vergiyiğənlər onu yuvasından dartıb çıxardılar; o, teryertək¹ səsinə çıxarmadan var qüvvəsi ilə müqavimət göstərdi, nəticədə iki il müddətinə həbsxanaya düşdü. Azadlığa buraxıldıqdan sonra qəzəbləndirilmiş safsar² təki yenidən yuvasına çəkildi.

Şiltaq tale quşu həyəcanla onu axtaran bir çoxunun yanından ötüb Payk və onun sədaqətli arvadını öz təbəssümü ilə mükafatlandırmaq üçün uçub Qara Cekin kəlləsinə qondu.

Bir dəfə qısa şalvarlı və eynəkli, başdan-ayağa mənasız kəşfiyyətçilərdən ibarət dəstə dağlara, Harvinin komasının qonşuluğuna gəldi. Payk ov tufəngini qarmaqdan götürüb uzaqdan gəlmələrə atəş açdı – axı onlar vergiyiğənlər da ola bilərdi. Xoşbəxtlikdən, hədəfi vura bilmədi və tale agentləri yaxınlaşaraq qanun və ədalətlə əlaqələrinin olmadığını bildirdilər. Nəticədə Harvi cütlüyünə otuz akrıq təmizlənmiş torpaqları üçün nağd olaraq xeyli xışiltılı yaşıl dollar təklif etdilər; belə bir ağılsızlığı əsaslandırmaq üçünsə bu torpaq sahəsinin altında slyuda olduğu haqda cəfəng bir fikir söylədilər.

Harvi ilə arvadı sahib olduqları bu qədər dolları hesablayarkən çaşdılar, Qara Cekdəki həyatın bütün narahatlığı ər-arvada aydın oldu. Payk təzə başmaqlardan, evin küncünə qoya biləcəyi tütүн yeşiyindən, tufəng üçün təzə çaxmaqdan danışmağa başladı; o, Martellanı dağın yamacındakı bir yerə aparıb ona izah etdi ki, burada balaca bir top yerləşdirmək mümkündür – top, şübhəsiz, onların vəsəiti ilə alına bilərdi – beləliklə də, ondan atəş açmaqla komaya sarı uzanan yeganə cığırını müdafiə edər, vergiyiğənlərdən və zəhlətökən yad adamlardan birdəfəlik azad olardılar.

Amma Adəm öz Həvvasını yaddan çıxarırdı. Onun üçün tütүн, top və təzə çaxmaq var-dövlətin əsl təcəssümü idi, amma qaranlıq komada onun bəsit tələblərindən çox-çox yüksəkdə

¹ *Teryer* – it cinsi

² *Safsar* – xəzdərili heyvan

duran bir şöhrətpərəstlik mürgüləyirdi. Missis Harvinin qəlbində hələ də Qara Cekdəki iyirmi doqquz illik həyatının məhv edə bilmədiyi əbədi qadınlıqdan bir zərrə də olsa, yaşayırdı. O, gündüzlər xəstə ağaclarından düşən qabıq səsinə, gecələrsə canavar ulartısını dinləməyə o qədər vərdiş etmişdi ki... Yəqin içindəki şöhrət düşkünlüyünü qovub çıxaran elə bu idi. O, kök, qüssəli, sarışın və darıxdırıcı qadına çevrilmişdi. Amma pul meydana çıxan kimi ürəyində öz cinsinə məxsus imtiyazlardan istifadə etmək arzusu yenidən alovlandı: çay masasının arxasında oturmaq, lazım olmayan əşyalar almaq, həyatın çirkin həqiqətlərini şərtlilik və lazımsız mərasimlərlə bəzəmək. Elə buna görə də Paykun təklif etdiyi möhkəmləndirmə sistemini soyuq tərzdə rədd edib bildirdi ki, onlar indi yeni aləmə qədəm qoymalı və yüksək cəmiyyət arasında dolaşmalıdırlar.

Onlar, nəhayət, bu xüsusda qərar verdilər və planın icrasına başladılar. Missis Harvinin böyük şəhərlərə üstünlük verməsi ilə Paykun qədim səhralara meyli arasında ortağ məxrəcə gəlmək istədikdə Lorel kəndi meydana çıxdı. Lorel, missis Harvinin şöhrətpərəst tələblərinə cavab verən kübar məclisləri vəd edirdi, eyni zamanda da Paykun arzuladığı bəzi rahatlıqlardan məhrum deyildi – bu kəndin dağlara yaxın olması dəbdəbəli cəmiyyətlə dil tapa bilmədiyi halda tez geri çəkilmək imkanı verirdi.

Onların Lorelə gəlişi Yansl Qorinin öz evini pula çevirmək arzusu ilə üst-üstə düşdüyündən bədxərc adamın titrək əlinə dörd min dollar sayıldı və Qoriyə məxsus qədim mülk alındı.

Qori nəslinin şərəfsiz nümayəndəsi düşkünləşmiş, qovulmuş və artıq onu saymayan dostları tərəfindən rədd edilmiş vəziyyətdə öz səfeh kontorunda atılıb-qalanda yad adamlar artıq onun ata-baba evində yaşayırdılar.

Günəşin qızdırdığı küçəni toz dumanı bürümüşdü və onun içi ilə nəsə hərəkət edirdi. Zəif külək tozu dağıdanda tənbel boz atın dartıb gətirdiyi parlaq boya ilə rənglənmiş təzə şaraban göründü. Ekipaaj vəkili kontoruna yaxınlaşıb küçənin ortasında fırlandı və balaca arxın kənarında, qapı ilə düz üzbəüz dayandı.

Qabaq oturacaqda əynində qara mahud kostyum olan hün-

dür, arıq kişi oturmuşdu; əlinə sarı rəngli dəri əlcək geyinmişdi. Arxa oturacaqda isə iyun istisinə qalib gəlmiş qadın əyləşmişdi. “Şanjan” rəngli, əslində isə göy qurşağının bütün rənglərini özündə əks etdirən dar ipək paltar dolu bədənini qucaqlamışdı. O, əlində bəzəkli yelpik düz oturaraq baxışlarını küçənin qurtaracağına zilləmişdi. Martella Harvinin qəlbi yeni həyatın sevinci ilə isinsə də, Qara Cek onun zahiri görkəminə silinməz iz salmışdı; qadının sifətinə boş, mənasız ifadə bəxş etmiş, kəskin qayalarından və qaradiməz dərələrindən ona da pay vermişdi. O, ətrafında nə olursa olsun, elə bilirdi ki, həmişə xəstə ağac-lardan qopub tökülən qabıq səslərini eşidir. Daim Qara Cekin ən sakit gecələrdə belə qulaqlarında cingildəyən qorxunc süku-tunu dinləyirdi.

Harri təmtəraqlı ekipajın yaxınlaşıb onun qapısı ağzında dayanmasını laqeydliliklə müşahidə edirdi; lakin arıq arabaçı cilovu qırmanca sarıyib yöndəmsiz hərəkətlə kontora girəndə onu qarşılamaq üçün yırğalana-yırğalana yerindən qalxmalı oldu: o artıq başqa şəkllə düşmüş, sivilizasiya ilə təzəcə əlaqə yaratmağa başlayan Payk Harvini tanıdı.

Dağlı kişi vəkilin təklif etdiyi kətildə oturdu. Harvinin sağlam düşüncəsi və möhkəm yaddaşı ilə bağlı şübhəyə düşənlər sübut kimi onun zahiri görkəmini nümunə göstərə bilərlər. Sifəti hədsiz uzun və tutqun zəfəran rəngində idi; heykəldəki kimi hərəkətsiz görünürdü. Açıq-mavi rəngli kirpiksiz yumru gözləri bu müdhiş sifəti bir az da qorxunc edirdi. Qori əbəs yerə onun gəlişinin səbəbini aydınlaşdırmağa çalışırdı.

– Loreldə hər şey qaydasındadır, mister Harvi? – o soruşdu.

– Hər şey qaydasındadır, ser, missis Harvi ilə mülkdən çox razıyıq. Sizin malikanə missis Harvinin xoşuna gəlir, elə qonşular da. Həmişə adamlarla ünsiyyət üçün danıxdığını söyləyirdi, burada isə klfayət qədər danışa biləcəyi adam var. Rocerslər, Xepqudalar, Prettalar və Troysalar – hamısı missis Harvinin görüşünə gəlib; elə o da, demək olar, hamısının evində qonaq olub. Onu ən yaxşı evlərə dəvət edirlər. Doğrusu, mister Qori, deyə bilmərəm ki, belə şeylər ürəyimcədir... Mənə ancaq o lazımdır, – Payk Harvinin sarı əlcəkli iri əli dağlara doğru uzandı,

– mənim yerim orada, vəhşi anların və ayların arasındadır. Amma bu haqda boşboğazlıq etmək üçün gəlməmişəm. Missis Harvi ilə sizdən bir şey almaq istəyirik.

– Almaq? – Qorl təkrar etdi. – Məndən? – O, acı-acı gül-məyə başladı. – Burada bir yanlışlıq olduğunu güman edirəm. Bəli, şübhəsiz, yanlışlıq var. Mən sizə, özünüzdə dediyiniz kimi, son mismarına qədər hər şeyi satmışam. İndi satmaq üçün bir mismar başı belə yoxumdur.

– Sizin satmağa bir şeyiniz var və o, bizə lazımdır. Missis Harvi dedi ki, pul götürüb onu düzgün yolla, mərd-mərdanə sizdən alım.

Qorl başını yırğaladı:

– Mənim heç nəyim yoxdur.

– Siz narahat olmayın, bizim çoxlu pulumuz var, – dağlı mövzunu dəyişmədən sözüne davam etdi, – qalaq-qalaq. Nə vaxtsa siçovul kimi kasıb yaşasaq da, indi hər gün nahara qonaq da dəvət edə bilərik. Bizi ən yüksək cəmiyyətlərdə qəbul edirlər; əlbəttə, bunlar missis Harvinin sözləridir. Lakin bizə bir şey də lazımdır. Missis Harvi deyir, sizdən malikanəni aldığımız zaman onu mülk kağızına əlavə etmək lazım idi. Amma o, kağızda yoxdur. “Belə olan halda, – missis Harvi dedi, – pul götür və onu düz yolla, mərd-mərdanə al”.

– Açılın başımdan, – Qorl hirsələndi; onun əsəbləri bundan artıq davam gətirmədi.

Harvi enli şlyapasını masanın üstünə tullayıb irəli əyildi və gözlərini qırpmadan düz Qorinin gözlərinin içinə baxdı.

– Köhnə bir ədavət var, – o, aydın şəkildə yavaş-yavaş danışmağa başladı, – sizinlə Koltrenlər arasında.

Qorl mısırınığınını sallayıb zəhmli sifət aldı: dəxli olmayan adamlarla vendetta barədə danışmaq qısa etiketini ciddi şəkildə pozurdu. “Oradan olan adam” bunu, ən azı, vəkil qədər yaxşı bilirdi.

– Xətrinizə dəyməsin... – o, sözüne davam etdi, – mən işgüzar təklif edirəm. Missis Harvi bu ədavət barədə hər şeyi öyrənib. Demək olar, dağlarda yaşayan bütün əsilzadələrin qan düşməni var. Settlər və Qofortlar, Renkinslər və Boydlar, Saylerlər

və Qellouelər arasında qan düşmənçiliyi iyirmi ildən yüz ilə qədər davam edir. Axırncı qohumunuz, əminiz hakim Peysli Qori məhkəmə iclasının təxirə salındığını elan edib, hakim kreslosundaca Len Koltren tərəfindən güllələnərək öldürülüb. Mən və missis Harvi aşağı təbəqədən çıxmış adamlarıq. Heç kim bizimlə qan düşmənçiliyi aparmaz; yəni bizimlə ağacqurbağası arasında fərq yoxdur. Missis Harvi deyir ki, bütün əsilzadələrin qan düşməni olur. Biz əsilzadə olmasaq da, pulumuz var, bu məsələni bacardığımız kimi həll etməliyik. “Belə olan təqdirdə pul götür, – missis Harvi dedi, – mister Qorinin ədavətini düz yolla mərd-mərdanə al”.

Dələ ovçusu bir ayağını, az qala, otağın ortasına kimi uzadıb cibindən bir bağlama pul çıxardı və masanın üstünə tulladı.

– Burada iki yüz dollardır, mister Qori. Razılaşın ki, köhnə ədavət üçün bu, yaxşı qiymətdir. Nəsildən təkcə siz qalmısınız, siz də, çox güman ki, öldürmək ustası deyilsiniz. Ona görə də bu məsələ ilə üzülüşün, biz də missis Harvi ilə kübar cəmiyyətə daxil olaq. Pulu götürün.

Bükülmüş pullar masanın üstündə qıvrılaraq yavaş-yavaş açılmağa başladı. Harvinin son sözlərindən sonra yaranan səsizlikdə məhkəmə binasından gələn oyun fişkalarının səsi aydın eşidilirdi. Qori şerifin elə indicə çoxlu pul udduğunu anladı – onun həmişə öz qələbəsini alqışlayarkən çıxardığı təmkinli qıy səsini bürkülü hava dalğaları həyəətə yayırdı. Qorinin alnında tər damcıları əmələ gəldi. O əyilib masanın altındakı səbətdən şüşəni götürüb stəkanı doldurdu.

– İçin, mister Harvi! Siz, yəqin, indi söylədiyiniz məsələ ilə əlaqədar... zarafat etmək istəyirsiniz?.. Deyəsən, ticarət əməliyyatının yeni növü tətbiq edilməyə başlayır. Birinci növ vendetta – iki yüz əlli dollardan üç yüz dollara kimi. Azca xarab olmuş vendettalar – iki yüz... deyəsən, siz iki yüz dediniz, mister Harvi?

Qori süni şəkildə güldü. Dağlı təklif olunmuş stəkanı götürdü, gözünü qırpmadan başına çəkdi. Vəkil bu fədakarlığı həsəd və heyranlıq hissi ilə seyr etdi. Özünə də süzdü və əsl içki düşkünü kimi arağın iyindən və dadından çimçəşə-çimçəşə qurtum-qurtum içdi.

– İki yüz, – Harvi təkrar etdi, – bu da pullar.

Qori gözlənilmədən qəzəbləndi. Yumruğu ilə masanı döyəcəlməyə başladı. Kağız pullardan biri sıçrayıb əlinə toxundu. Elə diksindi, elə bil, onu nəsə sancmışdı.

– Siz, doğrudan da, mənim yanına, – o çıxırdı, – bu cür mənasız, təhqiramız, ağılsız bir təkliflə gəlmisiniz?

– Mən istəyirdim hər şey təmiz və mərd-mərdanə olsun, – dələ ovçusu dedi; o, guya, pulları götürmək üçün əlini uzatdığı zaman Qori anladı ki, onun qəzəbi məğrurluq və inciklik kimi yox, özünə hirsələnməsi kimi izah edilə bilər, çünki o, daha aşağıya, qarşısında açılmış quyuya enməyə qadir olduğunu hiss edirdi. O, bir anın içindəcə təhqir edilmiş centliməndən öz malının tərifini göylərə qaldıran alverçiyə çevrildi.

– Tələsməyin, Harvi, – Qori dedi; o, qıpqırmızı qızarmışdı, dili də topuq çalırdı. – Sizin tək... tək... təklifinizi qəbul edirəm, amma iki yüz dollar biabırçı şəkildə aşağı qiymətdir. Satıcı və alıcı hər ikisi r... razıdırsa, onda s... sövdələşmə sövdələşmədir... Aldığınız malı büküm, mister Harvi?

Harvi qalxıb üst-başını çırpdı.

– Missis Harvi razı qalacaq. Siz bu işdən kənara çəkildiniz, deməli, bu, indi Koltrenin Harvi ilə ədavətidir. Zəhmət olmasa, bir imzalı sənəd, mister Qori, əbəs yerə vəkil deyilsiniz ki... sövdələşməni möhkəmləndirmək üçün.

Qori bir vərəq və qələm götürdü. Pulları yaş əlində möhkəm-möhkəm sıxmışdı. Başqa hər şey birdən-birə mənasız və asan bir işə çevrildi.

– Qabaqcadan satış sənədi. Qəti surətdə. “Sahibin və faizlərin...” Təkcə “ştatın qanunları ilə müdafiə olunmasına” icazə verilməsi lazım gəlir, – Qori ucadan gülərək dedi. – Verilən hüququ özünü müdafiə etməli olacaqsınız.

Dağlı qeyri-adi sənədi götürüb xüsusi ehtiyatla bükdü və səliphə ilə cibində gizlədi.

Qori pəncərənin qarşısında dayanmışdı.

– Yaxın gəlin, – o, barmağını qaldıraraq dedi. – İndicə aldığınız qan düşməni sizə göstərəcəyəm. Baxın, o gəlir, küçənin o biri tərəfi ilə.

Dağlı pəncərədən vəkilin göstərdiyi istiqamətə baxmaq üçün uzun əndamını əydi. Polkovnik Ebner Koltren – əlli yaşında düzqamətli, başında silindr, əynində cənub qanunverici məclisinin üzvünə xas ikiyanlı sürtük – əks tərəfdəki səki ilə addımlayırdı. Harvi həmin istiqamətə baxdığı vaxt Qori onun üzünə nəzər saldı. Əgər dünyada sarı rəngli canavarlar vardisa, onlardan biri bu dəqiqə burada idi. Harvi keçib-gedən adamın arxasınca qeyri-insani gözlərlə boylanıb nərildədi və uzun, sarı rəngli köpək dişlərini qıcadı.

– Bu odur... bu ki məni həbsxanaya salan adamdır.

– O, prokuror olub, – Qori saymazyana dilləndi, – yeri gəlmişkən, o, əla atıcıdır.

– Mən yüz yard məsafədən dələni gözündən vururam, – Harvi dedi. – Deməli, Koltren budur? Sən demə, gözlədiyimdən də yaxşı bazarlıq etmişəm. Mən bu ədavətin qayğısına sizdən yaxşı qalacağam, mister Qori.

O, qapıya sarı yönəldi, amma azacıq karıxmış halda kəndə dayandı.

– Yenə nəyə lazımdır? – Qori ümitsizlikdən doğan kinayə ilə soruşdu. – Ailə ənənələri? Ulu babalarımın ruhu? Rüsveyçi sirlər? Buyurun! Qiymətlər çox münasibdir...

– Bir məsələ də qaldı, – dələ ovçusu təmkinlə söhbəti uzatdı, – missis Harvi onun barəsində söyləmişdi. Bu məsələ mənim sahəmə aid deyil, amma o istəyirdi sizdən öyrənim... Razi olarsınızsa, düz yolla mərd-mərdanə alım. Bilirsiniz ki, mister Qori, qədim malikanənizin arxasında, sidr ağaclarının arasında sizə məxsus ailə qəbiristanlığı yerləşir. Orada sizin Koltrenlər tərəfindən öldürülmüş əcdadlarınız dəfn olunub. Abidə daşlarına onların adı yazılıb. Missis Harvi deyir bütün əsilzadələrin ailə qəbiristanlığı olur. Onun fikrincə, ədavəti aldığımız təqdirdə ona qəbiristanlığı da əlavə etmək lazım gələcək. Abidə daşlarının hamısında “Qori” yazılıb, amma onu silib, bizim...

– Rədd ol! Rədd ol! – Qori pörtərək çığırdı. O, hər iki əlini dağlara tuşladığı zaman qıc olmuş barmaqları titrəyirdi. – Rədd ol, əclaf. Hətta çi... çinli belə öz əcdadlarının mə... məzarını qoruyur. Rədd ol!

Dələ ovçusu yavaş-yavaş şarabanına sarı getdi. O, arabaya minənə kimi Qori əlindən düşərək yerə dağılmış pulları coşqunluqla yığmağa başladı. Ekspaj tını burulmamışdı ki, o artıq yunverən qoyunsayağı yaramaz bir tələskənliklə yenidən məhkəmə binasına doğru uzanan cığırla addımlayırdı.

Gecə saat üçdə məhkəmə işçiləri onu qırılmış və huşsuz vəziyyətdə sürüyə-sürüyə geriye, kontora gətirdilər. Onu şerif, şerifin diribaş köməkçisi, katib və şən prokuror müşayiət edirdi, “vadidən olan” solğun bənizli subyekt isə bu təntənəli yürüşü yekunlaşdırdı.

– Masanın üstünə, – onlardan biri dedi və Qorini masanın üstünə, lazımsız kitab və kağız topasının arasına uzatdılar.

– Yansı kefiəndikdə ikiliyə yaman meyillənir, – şerif məyus halda ah çəkdi.

– Bu lap ağ oldu! – şən prokuror dedi. – İçkiyə aludə adam poker oynamamalıdır. Görəsən, o, bu gün nə qədər uduzub.

– İki yüzə yaxın. Təəccüblüdür, o, bu pulları haradan alıb? Artıq bir aydan çoxdur ki, bir senti belə yox idi.

– Bəlkə, müştəri tapıb? Yaxşı, nə qədər ki işiqlənməyib, gedək evimizə. Yatıb doydudan sonra özünə gələr, amma beyni bərk uğuldayacaq.

“Dəstə” səhərayaxın alaçaranlığın içində əriyib yox oldu. Bədbəxt Qorini görəndə gözü isə səhərin açılmaqda olan gözü idi. O, pərdəsi örtülməmiş pəncərəyə tərəf nəzər salıb əvvəlcə yatan adamı qızılı rəngli zəif şüalarına qarışdırıb, sonra isə yayın qızmar istisini onun yanan sifətinə yağdırmağa başladı. Qori yuxudan oyanmadan masanın üstündəki lazımsız şeylərin arasında qımıldandı, arxasını pəncərəyə çevirdi. Bu vaxt ağır “Qanunlar külliyyatı”na toxunduğundan kitab gumbultu ilə döşəmənin üstünə düşdü. Qori gözlərini açanda uzun, qara sürtüklü birinin ona sarı əyildiyini gördü. Başını azca qaldırıqda qarşısında əvvəlcə köhnə silindr, sonra isə yavaş-yavaş onun altında polkovnik Ebner Koltrenin mehriban, təmiz qırılmış üzünü aydınlaşdı.

Səmimi qəbula inamı olmayan polkovnik, Qorinin onu tanımasını gözlədi. Artıq iyirmi il idi ki, bu iki allənin kişi nüma-

yəndələri sülh şəraitində görüşmürdülər. Qorinin göz qapaqları qımıldandı, o, bulanıq gözlərinə güc verib qonağa baxdı və gülümsədi.

– Stella ilə Lüsini mənimlə oynamağa gətirmisiniz? – sakit səsle soruşdu.

– Siz məni tanıdınız, Yansi? – Koltren xəbər aldı.

– Əlbəttə. Siz mənə fit çalan qırmanc bağışlamışdınız.

Həqiqətən də, iyirmi dörd il əvvəl belə bir şey olmuşdu – Yansinin atasının onun ən yaxın dostu olduğu vaxtlarda.

Qori gözlərini otaq boyunca gəzdirdi. Polkovnik işin nə yer-də olduğunu anladı.

– Rahat uzanın, mən gətirərəm, – dedi.

Həyətdə quyu var idi, Qori gözlərini yumub onun linginin cingiltisini və suyun şırıltısını heyranlıqla dinləməyə başladı. Koltren bir bardaq sərin su gətirib ona verdi. Qori yerindən sıçradı – yazıq görkəmi vardı, kətan yay kostyumu çirkənlənib əzilmiş, saçları pırtlaşmış, başı əsim-əsim əsirdi.

O, polkovnikə əli ilə nəsə işarə etməyə çalışdı.

– Bağışlayın... bütün bunlara görə, lütfən, – dedi. – Mən, görünür, dünən axşam viskini çox içmişəm, sonra da masanın üstündə yatıb qalmışam.

Onun qaşları heyrətlə yuxarı dartılmışdı.

– Dostlarla kef çəkmisiniz? – polkovnik mehribancasına soruşdu.

– Xeyr, mən heç yerdə olmamışam. Artıq iki aydır bir dollarım belə yoxdur. Sadəcə, həmişə olduğu kimi, çox içmişəm.

Polkovnik Koltren onun çiyinə toxundu.

– Bir neçə dəqiqə əvvəl, Yansi, – o, sözə başladı, – məndən soruşdunuz ki, Lüsini və Stellanı sizinlə oynamağa gətirmişəm. O an yuxudan tam oyanmamışdınız və sizə elə gəlirdi ki, hələ də balaca oğlansınız. Hazırda oyanmışınız və xahiş edirəm, qulaq asasınız. Mən Stella və Lüsünün adından onların köhnə dostunun və mənim köhnə dostumun oğlunun yanına gəlmişəm. Onlar sizi özümlə aparmaq istədiyimi bilirlər və sizi görəndə köhnə vaxtlarda olduğu kimi sevinəcəklər. İstəyirəm özünüzə gələne kimi bizdə yaşayasınız – daha çox... ürəyiniz

istədiyi qədər. Bilirik ki, sizinki gətirməyib, adamı başdan çıxaran əyləncələrin içində olmusunuz. Buna görə də qərara gəldik ki, yenidən sizi oynamağa dəvət edək. Gedərsiniz, oğlum? Ailə münəqişələrini unudub mənimlə getmək istəyirsiniz?

– Münəqişə? – Qori gözlərini geniş açıb soruşdu. – Bildiyimə görə, aramızda heç bir münəqişə olmayıb. Biz həmişə yaxın dost olmuşuq. Lakin, ay Allah, polkovnik, mən bu halımla sizin evdə necə görünə bilərəm? Zavallı içki düşkünü, bədbəxt, rüsvay olmuş qumarbaz...

O, masanın üstündən enib kreslodə oturdu, peşmanlıq və xələtdən doğan göz yaşları tökərək sərxoş halda ağılamağa başladı. Koltren onunla israrla və ciddi danışdı: o, Qorinin bir vaxtlar sevdiyi dağ həyatının adı həzzlərini yada salır və dəvətinin səmimi olduğunu söyləyirdi.

Nəhayət, o, kəsilən ağacları dağların hündür yamaclarından atıb, çayla daşınmasına rəhbərlik etmək üçün onun köməyinə ehtiyacı olduğunu söylədi və Qorini razı sala bildi. O, Qorinin nə vaxtsa bunun üçün çarx və novçalardan ibarət xüsusi sistem icad etdiyini və haqlı olaraq onunla qürrələndiyini xatırladı. Bir anın içində zavallı Qori kilməsə lazım ola biləcəyi fikrinin yaratdığı heyranlıq içində masanın üstünə bir kağız qoydu və cəld, amma ümitsiz halda əyri xətlə yazmağa başladı.

Fərsiz oğulda donuzlar arasındakı həyatına qarşı nifrət oyanıdı; ürəyindən yenidən dağlara dönmək istəyi keçdi. Başı hələ pis işləyirdi, düşüncə və xatirələr qasırgalı dəniz üzərindən uçan poçt göyərçinləritək bir-bir geri – beyninə qayıdırdı. Amma Koltren əldə etdiyi uğura sevinirdi.

Betel hələ heç vaxt bugünkü kimi yenilməmişdi – bütün şəhər Koltren və Qorinin küçə boyunca mehribanlıqla yanaşı addımladığının şahidi oldu. Onlar at belində idilər: tozlu küçələr və gözləri bərəlməmiş şəhərlilər geridə qalırdı; atıllar çayın üstündəki körpüdən keçib dağlara qalxmağa başladılar. Fərsiz oğul üst-başını təmizləmiş, yuyunmuş və saçını daramışdı; görkəmi əvvəlkindən yaxşı olsa da, yəhərin üstündə hələ də möhkəm otura bilmirdi, sanki, beynində hansısa dolaşq məsələnin həlli ilə məşğul idi. Koltren buna əhəmiyyət vermirdi, vəziyyətin

dəyişməsi ilə onun ruhi tarazlığının da bərpa olunacağına ümid edirdi.

Qorinin canından üşütmə keçdi, az qala, huşunu itirəcəkdi. O, atdan enib yol kənarında dincəlməli oldu. Belə bir şeyin ola biləcəyini əvvəlcədən nəzərə alan polkovnik ehtiyat üçün yola balaca suqabında viski götürmüşdü. Lakin Qoriyə viski təklif edəndə o, bir az kobudluqla imtina etdi, bir də heç vaxt spirtli içkilərə yaxın durmayacağını dedi. O, tədricən özünə gəlirdi və bir-iki mil sakitcə getdikdən sonra birdən-birə atını saxladı:

– Dünən axşam poker oyununda iki yüz dollar uduzmuşam. Bəs bu pulları mən haradan almışdım?

– Bu barədə narahat olmayın, Yansi. Dağ havasında hər şey unudulacaq. Əvvəlcə Pinaki-Follsa balıq ovuna gedəcəyik. Orada forellər qurbağalar kimi atılıb-düşürlər. Stella ilə Lüsini də özümüzlə götürərək, Qartal Qayasında məclis quranq. Yansi, ocaq qırağında vetçinadan hazırlanmış sendviçin ac balıqçıya necə ləzzət elədiyini xatırlayırsınız?

Görünür, polkovnik yoxa çıxan pullar barədə əhvalata inanmadı. Qori isə yenidən tam sükuta qərq oldu.

Onlar günün axırına kimi Beteli Loreldən ayıran on iki mil məsafənin on milini qət etdilər. Qorinin köhnə malikanəsi, təxminən, Lorelə doğru yanmı mil məsafədə yerləşirdi; Koltren isə kənddən iki mil aralıda yaşayırdı. İndi yolçuları çətin sıldırımlı yol gözləyirdi, buna baxmayaraq, bu yol onları bir çox şeylə mükafatlandırırdı. Yamac boyunca uzanan meşə bol quşlar və çiçəkləri ilə göz oxşayırdı; şəfəli havası insana hər cür dava-dərmandan daha yaxşı təsir göstərirdi. Qıji və dəfnə ağaclarının arası ilə ürəksiz-ürəksiz sürünən balaca çaylar kölgəyə bürünmüş mamırlı cığırlara titrək parıltı verirdi. Sol tərəfdə – yol qırağındakı ağacların yaratdığı çərçivədən düşən işıq zolağı zəif dumana bürünmüş uzaq, yaşıl düzənliklərin məftunedici mənzərəsini işıqlandırirdi.

Koltren yol yoldaşının dağların və meşələrin cazibəsinə düşdüyünü gördükcə sevinirdi. İndi onlar Rəssamlar Qayasını dolanmalı, Elderbrançı kəsib keçməli və təpəyə qalxmalıydılar; Qori əlindən çıxmış ata-baba mirasını buradan görə biləcəkdi. Yaxınlığından keçdiyi hər sıldırım qaya, hər ağac, hər yol ona

tanış idi. O meşələri unutsa da, indi gördüyü mənzərə onu qədim laylalar kimi həyəcanlandırırdı.

Onlar qayanın ətrafına dolanıb Elderbrança endilər və itli çayda atlara su içirib çıldırmək üçün dayandılar. Sağ tərəfdə daldalanacaq əmələ gətirən, sonrasa çay və yol boyunca uzanan dəmir hasar var idi. O, Qori malikanəsinin qədim meyvə bağını qoruyurdu; sıldırım təpənin kəlləsi evin qarşısını örtmüşdü. Çəpərin o tərəfində hündür və sıx gəndalaş kolları, sumaq və dəfnə ağacları bitmişdi. Budaqların arasından xışıltı eşidən Qori və Koltren başlarını qaldırıb barmaqlıqların üstündən parlaq və hərəkətsiz gözlərlə onlara baxan uzun, canavar sifətinə bənzər sarı sifət gördülər. Baş tez də gözdən itdi; kolların budağı yırğalandı və yöndəmsiz bədən ağacların arası ilə bağı keçib yuxarı, evə sarı qaçmağa başladı.

– Bu Harvidir, – Koltren dedi, – malikanəni satdığınız adam. O, şübhəsiz, dəlidir. Bir neçə il əvvəl onu qeyri-qanuni spirtli içki alverinə görə damlamışdım, halbuki onu ağılı başında olmayan adam hesab edirdim... Sizə nə oldu, Yansı?

Qori alını sildi və sifəti meyit rənginə düşdü.

– Mən də sizə qaribə təsir bağışlayıram? – o gülümsəməyə çalışaraq soruşdu. – İndicə bir şeyi xatırladım. – Artıq içkinin təsirini tamamilə başından çəkmişdi. – O iki yüz dolları haradan aldığı yadıma düşdü.

– Bu barədə fikirləşməyin, – polkovnik sevincək onun sözünü kəsdi. – Sizin kapitalınızı sonra birlikdə hesablayırıq.

Onlar çaydan uzaqlaşdılar, amma təpənin dibinə çatdıqları vaxt Qori yenidən ayaq saxladı.

– Polkovnik, nə vaxtsa ağılınıza gəlib ki, əslində, mən çox şöhrətpərəst adamam? – soruşdu. – Zahiri görünüşümə aid olan hər şeydə sarsaqcasına şöhrətpərəstlik edən bir adam.

Polkovnik Qorinin artıq sallanmış çirkli kətan kostyumundan və sürtülmüş şlyapasından gözünü qəsdən yayındırdı.

– Mənə elə gəlir ki, – o, bir qədər coşqun, amma nəzakətlə danışmağa çalışdı, – həqiqətən də, bütүн mahalda ən dəbli kostyumu geyinən, saçını hamıdan gözəl darayan və ən çəşəng minik atının belində gəzən iyirmi yaşlı cavanı xatırlayıram.

– Tamamilə doğrudur, – Qori söylənilənlərin mənasını göydə tutdu, – nəzərə çarpmasa da, bunu indiyə qədər qoruyub saxlaya bilmişəm. Eh! Mən hindxoruzu sayaq lovğa, Lüsifer kimi məğruram. Bu zəif cəhətimə qarşı mərhəmətli olmağınızı xahiş edirəm... Adi bir məsələ ilə bağlı istəyimi rədd etməyin.

– Çəkinmədən deyin, Yansi. İstəyirsiniz sizi Lorelin hersoqu və Göy sıra dağlarının baronu elan edək; şlyapanızı bəzəmək üçün Stellanın tovuzquşusunun quyruğundan lələk də qopara bilərik.

– Mən ciddi söyləyirəm. Bir neçə dəqiqədən sonra doğulduğum, ata-babalarımın, demək olar, yüz il yaşadığı evin yanından ötüb-keçəcəyik. İndi orada yad adamlar yaşayır və... bir mənə baxın. Onlar məni cındır paltarda, səfalətin pərişan etdiyi avara və kasıb adam kimi görəcəklər. Bu, məni utandırır, polkovnik Koltren. Xahiş edirəm, icazə verin, malikanənin yanından keçib-gedənə kimi sizin sürtük və şlyapanızı geyinim. Bilirəm, bunu axmaqlıq və lovğalıq hesab edəcəksiniz, lakin mən doğma yurdun yanından ötürkən səliqəli görünmək istəyirəm.

“Bu nə ola bilər?” – Koltren qeyri-adi xahişlə ona müraciət edən yol yoldaşının qarşısında soyuqqanlılığını qorumağa çalışaraq öz-özünə dedi. Amma sürtükün düymələrini artıq açmışdı və bütün bunların ona qəribə təsir bağışladığını hiss etdirmək istəmirdi.

Sürtük və şlyapa Qorinin lap əyninə idi. O, özündənrazi və məğrur bir görkəmdə sürtükün düymələrini bağladı. Koltrenlə, demək olar, eyni boy-buxunda idilər – hündür və düzqamətli. Aralarında iyirmi il yaş fərqi olmasına baxmayaraq, onları qardaş hesab etmək olardı. Qori yaşından böyük görünürdü; şişmiş sifətində erkən qırışlar nəzərə çarpırdı; polkovnikin üzü isə hamar, tərəvətli idi və bütün əlamətləri ilə sadə həyatdan xəbər verirdi. O, Qorinin yaramaz pencəyini və sürtülmüş enli şlyapasını geyinməli oldu.

– Hə, – Qori cilovdan yapışdı. – İndi hər şey qaydasındadır. Xahiş edirəm, polkovnik, evin yanından keçəndə on addım aralı gəlin ki, məni yaxşı nəzərdən keçirə bilsinlər. Qoy görsünlər ki,

hələ də sıradan çıxmamışam. Bu dəfə onlara yaxşı təsir bağışlayacağıma inanıram. Yaxşı, getdik.

O, asta yerləşlə dağı qalxmağa başladı; polkovnik onun xahişinə əməl etdiyi üçün arxada gedirdi.

Qori yəhərin üstündə şax oturmuş, başını dik tutmuşdu, amma gözlərinin ucu ilə sağa baxıb qədim malikanənin həyə-tində olan hər kolu, hər gizli guşəni nəzərdən keçirirdi; hətta bir dəfə öz-özünə donquldandı da: “Doğrudan, bu dəli çalışır ki... Yoxsa bütün bunların yansı yuxuda görmüşəm?”

Yalnız kiçik ailə qəbiristanının yanına çatdıqda axtardığını görə bildi: bu, sıx siddr meşəliyindən qalxan bəyaz tüstünün bağın küncünə doğru xəlif axını idi. O, sol tərəfə elə asta yıxıldı ki, Koltren özünü yetirib bir əli ilə tuta bildi.

Dələ ovçusu əbəs yerə sərrast atıcı olduğunu demirmiş. O, Qorini görəni kimi gülləni istədiyi yerə – polkovnik Ebner Koltrenin uzun qara sürtükünün köksünə çaxa bildi. Atlar yanaşı gedir, polkovnikin əli Qorini möhkəm tutub saxlayırdı. Yarım mil kənarında, ağacların arasında Lorelin ağ evləri işıqlanmağa başlamışdı. Qori çətinliklə əlini irəli uzatdı və atının yüyənindən yapışan Koltrenin barmaqları arasında qərar tutana qədər havada gəzdirdi.

– Əziz dost, – dedi və bu, onun son sözləri oldu. Beləliklə, Yansi Qori köhnə evinin yanından keçərkən özünü indiki vəziy-yətdə qüvvəsinin imkan verdiyi qədər yaxşı təqdim edə bil-mişdi.

MÜNDƏRİCAT

Pula görə yazan O.Henri5

HEKAYƏLƏR

Volxların hədiyyəsi	10
İncəsənətə sevgidən	16
Firon və xoral	23
Qızıl və məhəbbət	30
Yarımqıq hekayə	37
Birja dəlləlinin romanı	44
Yalançı parıltı	49
Yanan çıraq	56
Al-qırmızı don	68
Ürək və xaç	74
Himənin sorğu kitabı	87
Pimiyent kökələri	100
İlk tələb	111
Şahzadə və Puma	118
Rançoda sanatoriya	125
Şaftalılar	142
Avtomobil gözləyərkən	148
Dairənin kvadratı	154
Zirzəmi və qızılgül	159
Medoranın oğurlanması	165

“Alicənab dələduz” silsiləsindən

1. Cef Piters fərdi maqnit kimi	172
2. Dağılmış trest	180
3. Müasir kənd öyləncələri	187
4. Bütün dünyanı dağıdan öl	195
5. İzdivac dəqiq elmdir	202

6. İncəsənətdə ədalət	209
7. Kim daha bacarıqlıdır?	216
8. Donuz etikası	230
Son yarpaq	241
Mənfur yalançı	248
Fərqli məktəblər	261
Dəfinə	274
Hinduların başçısı	286
Doğma ruhlar	298
Cimmi Heyz və Müriəl	303
Markiz və miss Salli	310
Köməyə gəl, dost!	322
Rus xəzi	334
Conson susuz dərənin yazın əvvəllərində isti günləri	342
Seçdiyimiz yollar	352
Həyatın dövr etməsi	357
Cimmi Valentaynın müraciəti	365
San-Rozariolu dostlar	374
Üçüncü inqrediyent	391
Sözləşmə	405

O. HENRİ

SEÇİLMİŞ ƏSƏRLƏRİ

O. HENRİ

SEÇİLMİŞ ƏSƏRLƏRİ

“Şərq-Qərb” Nəşriyyat Evinin məhsuludur.

www.eastwest.az
www.fb.com/eastwest.az

Buraxılışa məsul **RAFİQ KAZIMOV**

Dizaynerlər **NƏRGİZ ƏLİYEVA**

ELŞƏN QURBANOV

Texniki redaktor **GÜLTƏKİN YUSİFOVA**

Texniki direktor **ALLAHVERDİ KƏRİMOV**

Nəşriyyat direktoru **RASİM MÜZƏFFƏRLİ**

Çapa imzalanmışdır: 20.05.2013. Format 60x88 1/16. Ofset çapı.

Fiziki çap vərəqi 26,5. Sifariş 13132. Tiraj 7000

“Şərq-Qərb” Nəşriyyat Evinin mətbəəsində çap olunmuşdur.

AZ1123, Bakı, Aşıq Ələsgər küçəsi, 17

Tel.: (+99412) 374 83 43, Faks: (+99412) 370 18 49

Nəşriyyat Evinin bütün kitablarının toplusu:

<http://www.eastwest.az/az/books/> ünvanda